

Folketingets
ombudsmands
beretning
for året
1983

A/S J. H. SCHULTZ
UNIVERSITETS-BOGTRYKKERI
KØBENHAVN

1984

ISSN 0418-6486

INDHOLDSFORTEGNELSE

	Side
Indledning	7
I. Embedets almindelige forhold:	
A. Personaleforhold	8
B. Inspektioner, besøg og rejser	8
C. Afgørelser vedrørende ombudsmandens kompetence	9
D. Statistiske oplysninger	9
II. Udtalelser vedrørende generelle forvaltningsretlige spørgsmål	14
III. Sager, der har givet anledning til kritik, henstillinger m.v., samt andre sager af mere almindelig interesse:	
1. <i>Arbejdsministeriets sagsområde:</i>	
1. Betaling for fotokopier i henhold til offentlighedsloven	19
2. Afskedigelse på grundlag af udokumenterede samarbejdsvanskeligheder ...	21
3. Sagsbehandlingstiden i arbejdsdirektoratet	27
4. Arbejdsdirektoratets restancekontrol – forlagt sag	32
5. Arbejdsløshedsdagpenge under højskoleophold i udlandet	36
6. Udenlandske pensioners betydning for efterløn	40
7. Arbejdsløshedsdagpenge – fejl hos arbejdsformidlingen	44
8. Arbejdsløshedsdagpenge – sæsonbeskæftigelse som lejrchef	52
9. Spørgsmålet om »fyldestgørende grund« til arbejdsophør	57
10. Forligsmandens indgriben ved overenskomstfornyelse	64
2. <i>Boligministeriets sagsområde:</i>	
1. Rækkevidden af gårdrydningsbestemmelsen i byggelovens § 15	71
3. <i>Energiministeriets sagsområde</i>	77
4. <i>Finansministeriets sagsområde:</i>	
1. Afslag på at godkende understøttelsesordning til det ikke pensionssikrede telefonist-personale ved KTAS	78
5. <i>Ministeriet for skatter og afgifters sagsområde:</i>	
1. Inhabilitet vedr. momsnavnet og klagevejledning inden for toldvæsenet ...	83
2. Erstatning for tilbageholdelse af bil i medfør af toldlovens § 126	85
3. Særlig adgang til domstolsprøvelse af afgørelse om stempelrefusion efter stempelovens § 29	87
4. Dispensation fra bekendtgørelse om børneopsparings- og selvpensioneringskonti	89

	Side
5. Procentgodtgørelse ved tilbagebetaling af overskydende skat	91
6. Eftergivelse af procenttillæg til restskat	93
7. Den vejledende anvisning vedrørende flyvende personel	95
6. <i>Fiskeriministeriets sagsområde</i>	98
7. <i>Forsvarsministeriets sagsområde</i>	99
8. <i>Industriministeriets sagsområde</i>	100
9. <i>Indenrigsministeriets sagsområde:</i>	
1. Pressens adgang til rådhusene uden for almindelig åbningstid	101
2. Bæltefiksering på psykiatriske sygehuse	105
10. <i>Justitsministeriets sagsområde:</i>	
1. Sindssygelovens rækkevidde i forhold til mindreårige	118
2. Dokumentationskrav ved familiesammenføring	120
3. Udvisning på grund af sving	125
4. Inddragelse af opholdstilladelse efter flere års ophold	128
5. Afslag på forlængelse af tilladelse til køb og salg af våben	131
6. Oplysning fra centralregisteret for motorkøretøjer	134
7. Afslag på aktindsigt i ambassadeindberetning	137
8. Indsattes adgang til at udtale sig ved lukning af fængselsafdeling	139
9. Inspektion af statsfængslet ved Nr. Snede	141
10. Inspektion af statsfængslet på Søbysøgård	143
11. Aktindsigt i forhørsleders timeopgørelse	144
12. Indsattes adgang til at telefonere til forsvarer	146
13. Visitation af indsat	147
14. Begyndelsestidspunktet for ægtefællebidrag	149
11. <i>Kirkeministeriets sagsområde:</i>	
1. Menighedsråds beslutning om overdragelse af et arbejde til et medlem af rådet	154
2. Afslag på navnet Tani som fornavn til en pige	161
12. <i>Landbrugsministeriets sagsområde:</i>	
1. Landbrugsministeriets repræsentant i jordlovsudvalget	163
2. Statens forsøgsmejeris salg af ost til private	168
13. <i>Miljøministeriets sagsområde:</i>	
1. Betaling for fotokopier i henhold til offentlighedsloven	172
2. Aktindsigt og udtaleret ved afgørelse om igangsætningstilladelse uanset verserende miljøklagesag	173
3. Aktindsigt i sag om spildevandsudledning	175
4. Opførelse af kulfyret varmekværk uden udarbejdelse af lokalplan	178
14. <i>Ministeriet for Grønlands sagsområde</i>	183
15. <i>Ministeriet for kulturelle anliggenders sagsområde</i>	184
16. <i>Ministeriet for offentlige arbejders sagsområde:</i>	
1. Besættelse af advancementsstilling i statens luftfartsvæsen	185
2. Udlæg af offentlig sti	192
17. <i>Socialministeriets sagsområde:</i>	
1. Kontakt til børn, der er anbragt uden for hjemmet	205
2. Standardformular om modregning af bistandshjælp i overskydende skat ...	208
3. Støtte efter bistandsloven til køb af invalidebil	209
4. Meddelelse om tilbagebetalingspligts omfang	213
5. Begæring om opsættende virkning indgivet efter klagefristens udløb	216
6. Beregning af klagefrist	219

	Side
7. Tilbagekaldelse af bevilget personligt tillæg	221
8. Børnetilskudslovens § 19	224
9. Behandlingstid i sag om besøgsret	229
18. Statsministeriets sagsområde:	
1. »Aktiv rekruttering« af mænd eller kvinder til stillinger, hvor det pågældende køn er underrepræsenteret	232
19. Udenrigsministeriets sagsområde:	
1. Aktindsigt i brevvekslingen mellem EF-kommissionen og de danske myndigheder	235
20. Undervisningsministeriets sagsområde:	
1. Funktionærs opsigelse i presset situation	241
2. Information på rigshospitalet til patienter og pårørende om faglige konflikter	248
3. Bedømmelse af to universitetsstuderendes fælles specialeafhandling	251
21. Økonomiministeriets sagsområde	258
22. Kommunale myndigheder:	
1. Krænkende skrivelse fra socialforvaltning til klient	259
IV. Supplerende oplysninger vedrørende sager omtalt i tidligere beretninger:	
A. Beretningen for året 1974:	
ad 100. Sagsbehandlingstiden i den sociale ankestyrelse	261
B. Beretningen for året 1976:	
ad 48. Ansættelseskompetencen ved visse institutioner under undervisningsministeriet og ministeriet for kulturelle anliggender	261
C. Beretningen for året 1977:	
ad 84. Dobbelt personfradrag	262
D. Beretningen for året 1979:	
ad 21. Statsfængslet i Nyborg	262
ad 23. Invalidepension til gifte kvinder	262
ad 24. Aftaler om bidrag	263
ad 32. Børnehospitalet i Vangede m.m.	264
ad 59. Se nu denne beretning, afsnit III, sag nr. 9–2.	
E. Beretningen for året 1980:	
ad 26. Politibistand til opretholdelse af fogedforbud	264
ad 31. Uddannelseshjælp efter bistandslovens § 42	264
ad 38. Forældrebetaling til folkeskoleelevers skolerejser	265
ad 67. Skønsmæssig forhøjelse af lejeindtægt	265
ad 88. Tilsyn m.v. efter bistandsloven	265
ad 89. Tilbagebetaling af bistandshjælp	267
F. Beretningen for året 1981:	
ad 5–1. Indeholdelse af A-skat i strejke- og lockoutgodtgørelse	267
ad 10–3. Erstatning for tyveri af knallert	269
ad 10–8. Statsfængslet i Ringe	270
ad 16–1. Stillevejsprojekter efter privatvejlovens § 44	270
ad 17–2. Tilbagebetaling af forældrebetaling til daginstitution	274
ad 22–2. Aktindsigt i invalidepensionssag	274

G. Beretningen for året 1982:	
ad 2-5. Byggestyrelsens genoptagelse af sag.....	274
ad 4-1. Ændring af enkepensionsret ved aftale.....	275
ad 5-1. Aktindsigt i toldvæsenets materiale fra kontrolbesøg	276
ad 5-6. Renter ved for sent betalt skat	277
ad 7-1. Klagevejledning og kontradiktion i forsvaret	277
ad 9-4. Bortfald af hustrubidrag.....	277
ad 10-3. Retsplejelovens § 750, 2. pkt.	278
ad 10-10. Udvisning af thailandsk statsborger efter straf.....	278
ad 10-14. Blanket til brug for udenretslig konfiskation	279
ad 12-1. Tilladelse til anke af hegnsynskendelse	280
ad 13-2. Forbud mod afbrænding af haveaffald.....	280
ad 17-5. Tilbagebetaling af folkepension.....	280
ad 17-8. Børnetilskud under samlevers afsoning	281
ad 17-9. Efterbetaling for plejehjemsophold	281
V. Lovregister til beretningerne 1981-83	283
VI. Stikordsregister til beretningerne 1955-83	287

Til folketinget.

I henhold til § 10 i loven om folketingets ombudsmand, jfr. lovbekendtgørelse nr. 342 af 1. december 1961 som ændret ved lov nr. 258 af 9. juni 1971, afgiver jeg hermed beretning for året 1983.

Afsnit I (s. 8) omtaler embedets almindelige forhold, herunder afgørelser vedrørende ombudsmandens kompetence og statistiske oplysninger m.v. vedrørende de sager, der er indkommet i 1983. Afsnit II (s. 14) indeholder udtalelser vedrørende generelle forvaltningsretlige spørgsmål. I afsnit III (s. 18) redegøres der for nogle sager, som har givet anledning til kritik, henstillinger m.v., eller som i øvrigt er af mere almindelig interesse. Afsnit IV (s. 261) indeholder supplerende oplysninger om nogle sager, som har været omtalt i tidligere beretninger.

København, i september 1984.

NIELS EILSCHOU HOLM

I. Embedets almindelige forhold.

A. Personaleforhold.

Pr. 31. december 1983 bestod personalet af følgende:

Sekretariatschef Karl M. Kragemose
 Afdelingschef Bjarne H. Nielsen
 Kontorchef Lennart Frandsen
 Kontorchef Lars Busck
 Fuldmægtig E. Nøhr Hansen
 Fuldmægtig Jon Andersen
 Fuldmægtig Mette Brask (½ tid)
 Fuldmægtig Eva Ersbøll
 Fuldmægtig Ulrik Petersen
 Fuldmægtig Tom Olin
 Fuldmægtig Kaj Larsen
 Fuldmægtig Henrik Gam
 Fuldmægtig Jørgen Rønnow Bruun
 Fuldmægtig Annette Thorup

Kontorfuldmægtig Else-Guri Svane (¼ tid)
 Overassistent Esther Nielsen (½ tid)
 Overassistent Annelise Larsen (½ tid)
 Overassistent Inger Lilholt
 Overassistent Anne Bresemann
 Overassistent Lone Barner
 Overassistent Liselotte Falenstein
 Assistent Birgit Wehlast
 Assistent Susanne Jørgensen

For visse perioder (sygdom og ferie) har afdelingschef Bjarne H. Nielsen haft bemyndigelse i henhold til ombudsmandsinstruksens § 16 til på ombudsmandens vegne at tage stilling til nogle af embedets sager.

B. Inspektioner, besøg og rejser.

I beretningsåret har jeg og nogle medarbejdere inspiceret statsfængslet ved Nr. Snede (se afsnit III, sag nr. 10-9), statsfængslet Kærshovedgård (se afsnit III, sag nr. 10-8) og statsfængslet på Søbysøgård (se afsnit III, sag nr. 10-10).

I juni 1983 deltog jeg efter indbydelse fra FN's generalsekretær i et seminar i Geneve,

som blev afholdt som et af flere arrangementer i 35-året for vedtagelsen af den internationale menneskerettighedserklæring. Seminarets tema var udveksling af erfaringer med hensyn til opfyldelsen af internationale forpligtelser inden for menneskerettighedsområdet i den nationale retsorden, og jeg havde den ære at indlede og afslutte drøftelserne vedrørende et af seminarets hovedemner. I forbindelse med drøftelserne af et andet hovedemne havde jeg lejlighed til at redegøre for den danske ombudsmandsordning.

I september 1983 aflagde jeg efter indbydelse besøg i den finske justitieombudsmandsinstitution. Under besøget havde jeg lejlighed til mere i detaljer at gøre mig bekendt med institutionens arbejdsform, ligesom jeg orienterede mig om erfaringerne med den finske forvaltningslov, der trådte i kraft den 1. januar 1983, og om kompetenceforholdet mellem Riksdagens Justitieombudsman og det finske justitiekanslerembede.

I november 1983 deltog jeg sammen med et medlem af den højeste franske forvaltningsdomstol (Conseil d'Etat) efter indbydelse som foredragsholder i et seminar i Nicosia, der var arrangeret af Europarådets juridiske direktorat i samarbejde med det cypriske justitsministerium. Baggrunden for afholdelsen af seminaret var, at den cypriske regering netop havde nedsat en kommission til overvejelse af en reform af kontrollen med forvaltningen, og jeg havde lejlighed til at redegøre for retstillingen i de nordiske lande på dette område, herunder for erfaringerne med ombudsmandsordningen, lovgivningen om offentlighed i forvaltningen og overvejelserne om gennemførelse af andre almindelige regler for forvaltningens sagsbehandling.

I september 1983 aflagde den irske minister for administrative anliggender, Mr. John Boland, besøg i Danmark, og besøgte i forbindelse hermed også embedet, idet ministeren ønskede at blive orienteret om den danske ombudsmandsordning. Pr. 1. januar 1984

blev den første irske ombudsmand udpeget, og i december 1983 aflagde jeg efter indbydelse fra den irske regering besøg i Dublin med henblik på at udveksle synspunkter med min nye irske kollega, Mr. Michael Mills, ligesom jeg havde lejlighed til bl.a. over for repræsentanter for centraladministrationen at redegøre for erfaringerne med den danske ombudsmandsordning.

C. Ombudsmandens kompetence.

I tilslutning til min redegørelse i beretningerne for 1981 (s. 8 ff) og 1982 (s. 8-9) for afgrænsningen af ombudsmandens kompetence har jeg i beretningsåret anset mig for inkompetent vedrørende klager over Advokatnævnet, Berigtigelsesnævnet i henhold til presseloven, Dansk kommunalkursus, Storkøbenhavns hyrevognsnævn og Strandvejsgasværket.

D. Oversigt over sagsbehandlingen i 1983.

I 1983 blev der registreret 1.320 sager, hvoraf 163 vedrørte den kommunale forvaltning. 38 sager blev optaget af egen drift, heraf 6 vedrørende den kommunale forvaltning. Nedenfor er sagerne fordelt på de enkelte måneder i 1983, og til sammenligning er anført de tilsvarende tal for 1981 og 1982.

	1983	1982	1981
Januar	125	112	130
Februar	131	118	114
Marts	127	148	169
April	124	123	138
Maj	90	91	117
Juni	103	110	141
Juli	71	95	123
August	84	89	108
September	98	87	106
Oktober	116	99	131
November	138	98	118
December	113	85	123
	<u>1.320</u>	<u>1.255</u>	<u>1.518</u>

Sagerne er i den følgende statistik delt i to hovedgrupper, nemlig 1. Ikke-realistiske behandlede sager og 2. Undersøgte sager.

En sag er henført til gruppe 2, dels når der er taget stilling til sagsbehandlingen eller til sagens afgørelse, dels når sagen er optaget af egen drift.

I en række tilfælde, hvor der har været klaget over en myndigheds afgørelse, har vedkommende myndighed efter drøftelse af sagen taget denne op til fornyet behandling og derefter imødekommet klageren. Sådanne sager er ikke registreret som realistiske behandlede sager, men nedenfor under tilbagekaldte klager (litra f).

En væsentlig del af de sager, der er optaget af egen drift, har bestået i, at jeg på grundlag af bl. a. avisartikler eller artikler i faglige tidsskrifter har anmodet om at blive gjort bekendt med resultatet af den undersøgelse, som artiklen gav vedkommende myndighed anledning til at indlede. Såfremt det herefter modtagne materiale ikke har givet mig grundlag for at foretage videre, er sagen henlagt. Nogle få sager har alene bestået i interne undersøgelser af f. eks. lovgrundlaget for en myndigheds praksis, således som den havde foreligget oplyst.

1. Ikke-realistiske behandlede sager.

Af de i 1983 registrerede 1.320 sager var der 708, som af de nedenfor under a-h anførte grunde ikke kunne behandles af ombudsmanden. Af disse sager blev 244 oversendt til andre myndigheder, medens der i andre sager er givet vejledning til klageren om, hvorledes han kunne forholde sig. 140 af sagerne angik den kommunale forvaltning, og i den nedenstående oversigt er antallet af disse sager dels anført i parentes, dels anført under c).

De 708 sager fordeler sig således:

a) Klagen var for sent indgivet (2)	29
b) Klagen angik domme ellere dommeres embedsførelse	41
c) Klagen angik kommunale forhold, der ikke hørte under ombudsmandens kompetence	40
d) Klagen vedrørte andre forhold uden for ombudsmandens kompetence, herunder lovgivningsspørgsmål, private retsforhold o. lign.	63
e) Klagen kunne indbringes for højere administrativ myndighed (81)	316
f) Klagen tilbagekaldt (1)	74
g) Forespørgsler m. v. uden egentlig klage (8)	68
h) Andre henvendelser, herunder anonyme og åbenbart grundløse, (8)	77

De under c) nævnte 40 sager fordeler sig således:

Klagen angik den samlede kommunalbestyrelse	5
Klagen angik sagsområder, hvor der ikke er rekurs til en statsmyndighed	35
	<u>40</u>

2. Undersøgte sager.

Pr. 1. juni 1983 henstod 6 af de sager, der i 1981, og 85 af de sager, der i 1982 blev optaget til realitetsbehandling, som uafsluttede.

Den 1. juni 1984 var 1981-sagerne, 80 af 1982-sagerne og 510 af de 612 sager, som blev optaget til realitetsbehandling i 1983, afsluttet.

I én sag fra 1982 og i 4 sager fra 1983 erklærede jeg mig for inhabil til at behandle

klagerne. Folketingets retsudvalg overdrog det herefter til professor Lars Nordskov Nielsen at behandle disse sager, hvoraf én var afsluttet pr. 1. juni 1984.

Sagsrestancen pr. 1. juni 1984 udgjorde herefter i alt 106 sager, hvoraf 41 sager afventede enten udtalelse fra vedkommende myndighed eller klagerens bemærkninger til den udtalelse, som myndigheden havde afgivet.

Nedenstående oversigt omhandler 597 sager, heraf 23 sager vedrørende den kommunale forvaltning. I de tilfælde, hvor sagen har vedrørt mere end én myndighed, er den henført under den myndighed, den i det væsentlige har vedrørt.

I 22 af de 74 sager, som har givet anledning til kritik, er der tillige givet henstilling m.v., således at antallet af henstillinger m.v. i realiteten er 76.

	Sager i alt	Kritik og eventuelt henstilling m.v.	Henstilling m.v. alene	Sager, der hverken gav anledning til kritik eller henstilling m.v.
A. Statslige myndigheder:				
1. Arbejdsministeriet:				
Departementet	8	1	3	4
Arbejdsdirektoratet	16	12	1	3
Ankenævnet for arbejdsløshedsforsikringen	11	2	3	6
Arbejdsformidlingen	1			1
Kursusnævn	1	1		
Statens forligsmænd	1			1
	38	16	7	15
2. Boligministeriet:				
Departementet	2	1		1
Boligstyrelsen	5			5
Byggestyrelsen	1			1
Boligtilsynsråd	1			1
	9	1		8
4. Finansministeriet:				
Budgetdepartementet	1			1
Lønnings- og pensionsdepartementet	4		1	3
Centralrådet for statens samarbejdsudvalg	1			1
	6		1	5

	Sager i alt	Kritik og eventuelt henstilling m.v.	Henstilling m.v. alene	Sager, der hverken gav anledning til kritik eller henstilling m.v.
5. Ministeriet for skatter og afgifter:				
Departementet for told- og forbrugsafgifter	6		2	4
Nævnet vedr. merværdiafgift m.v.	1		1	
Skattedepartementet	25	5	3	17
Landskatteretten	13			13
Ligningsrådet	2		2	
	47	5	8	34
7. Forsvarsministeriet:				
Departementet	12		2	10
	12		2	10
8. Industriministeriet:				
Departementet	6			6
Forbrugerklagenævnet	1			1
	7			7
9. Indenrigsministeriet:				
Departementet	25		1	24
Sundhedsstyrelsen	2	2		
Statsamter	2		2	
Tilsynsråd	4			4
	33	2	3	28
10. Justitsministeriet:				
Departementet	126	7	11	108
Direktoratet for kriminalforsorgen	34	4	2	28
Statsfængsler	5	1		4
Arresthuse	2			2
Familieretsdirektoratet	19		1	18
Rigsadvokaten	1	1		
Statsadvokaterne	1	1		
Politiet	6	1		5
Tilsynet med udlændinge	1			1
Nævnet vedr. erstatning til ofre for forbrydelser	1			1
Adoptionsnævnet	2			2
Forhørsleder	1			1
	199	15	14	170
11. Kirkeministeriet:				
Departementet	5		2	3
	5		2	3

	Sager i alt	Kritik og eventuelt henstilling m.v.	Henstilling m.v. alene	Sager, der hverken gav anledning til kritik eller henstilling m.v.
12. Landbrugsministeriet:				
Departementet	9	1		8
Landinspektørnævnet	1			1
	10	1		9
13. Miljøministeriet:				
Departementet	3	1		2
Fredningsstyrelsen	1			1
Miljøstyrelsen	13	5	2	6
Planstyrelsen	9	1	1	7
Overfredningsnævnet	1			1
Miljøankenævnet	5			5
	32	7	3	22
14. Ministeriet for Grønland:				
Departementet	1			1
	1			1
15. Ministeriet for kulturelle anliggender:				
Danmarks radio	1			1
Det kgl. Teater	1	1		
	2	1		1
16. Ministeriet for offentlige arbejder:				
Departementet	21	4	1	16
Postvæsenet	2			2
	23	4	1	18
17. Socialministeriet:				
Departementet	9	1	2	6
Den sociale ankestyrelse	77	7	5	65
Socialstyrelsen	1	1		
Sikringsstyrelsen	4	1	1	2
Dagpengeudvalget	1			1
Amtsankenævn	24	1	3	20
	116	11	11	94
18. Statsministeriet:				
Ligestillingsrådet	1	1		
	1	1		

	Sager i alt	Kritik og eventuelt henstilling m.v.	Henstilling m.v. alene	Sager, der hverken gav anledning til kritik eller henstilling m.v.
19. Udenrigsministeriet:				
Departementet for udenrigsøkonomi	1			1
	1			1
20. Undervisningsministeriet:				
Departementet	20	3	1	16
Universiteter	1	1		
Statens uddannelsesstøtte	1	1		
Ankenævnet for uddannelsesstøtten	3	1		2
Tvistighedsnævnet vedr. EFG-elever	1			1
	26	6	1	19
21. Økonomiministeriet:				
Danmarks statistik	2	1		1
Danmarks nationalbank	4			4
	6	1		5
B. Kommunale myndigheder:				
Kommunalbestyrelser	3			3
Byplanudvalg	1			1
Social- og sundhedsforvaltninger	19	3	1	15
	23	3	1	19
I alt	597	74	54	469

II. Udtalelser vedrørende generelle forvaltningsretlige spørgsmål.

En række af de sager, der er omtalt nedenfor under afsnit III, indeholder udtalelser om generelle forvaltningsretlige spørgsmål, hvoraf jeg har fundet at burde fremhæve følgende:

Offentlighed m.v.

Efter offentlighedslovens § 2 kan en begæring om aktindsigt afslås i det omfang, det findes påkrævet af hensyn til beskyttelsen af de i bestemmelsen nærmere angivne interesser, eller hvor forholdets særlige karakter i øvrigt kræver hemmeligholdelse. Noget tilsvarende gælder efter lovens § 10 også i forhold til den, der er part i den pågældende sag. Afgørelsen beror på et konkret skøn, og skønnet over, hvorvidt dokumenterne i en sag kan unddrages aktindsigt, må udøves for hvert dokument for sig; hvis kun en del af et dokument omfattes af undtagelsesbestemmelsen, skal den pågældende gøres bekendt med dokumentets øvrige indhold.

I sag nr. 13-3 havde miljøstyrelsen under henvisning til offentlighedslovens § 2, stk. 1, nr. 2, afslået at udlevere oplysninger om navne og mængder på nogle kemiske stoffer, der var omfattet af en tilladelse til udledning af processpildvand; da jeg ikke kunne anse det for godtgjort, at styrelsens afgørelse var truffet efter en konkret vurdering som forudsat i den nævnte bestemmelse, henstillede jeg, at begæringen om aktindsigt blev undergivet en fornyet overvejelse på grundlag af mere konkrete oplysninger om de økonomiske skadevirkninger, der for den pågældende virksomhed måtte være forbundet med en eventuel offentliggørelse af de omhandlede oplysninger.

I sag nr. 10-7 henstillede jeg til justitsministeriet at undergive en sag om aktindsigt i en ambassadeindberetning, der var indgået som dokument i en flytningesag, en fornyet behandling og herunder tage stilling til spørgsmålet om eventuel delvis aktindsigt. Det samme var tilfældet i sag nr. 10-11, hvor jeg ikke kunne anse det for godtgjort, at spørgsmålet om delvis aktindsigt havde været undergivet en nærmere vurdering. I sag nr.

10-6, der vedrørte spørgsmålet, om køberen af en bil efter de modsvarende regler i loven om offentlige myndigheders registre kunne få oplysninger fra centralregisteret for motor-køretøjer om tidligere ejerforhold, henstillede jeg til justitsministeriet at undergive et afslag på en begæring herom en fornyet overvejelse, idet jeg samtidig pegede på muligheden af, at den pågældende alene fik oplyst antallet af registrerede ejere forud for hans køb af bilen.

I sag nr. 19-1 havde udenrigsministeriet givet afslag på en begæring om at blive gjort bekendt med en brevveksling mellem De europæiske Fællesskabers Kommission og de danske myndigheder i forbindelse med, at kommissionen i henhold til EF-traktatens art. 169 havde rejst spørgsmål om, hvorvidt miljøministeriets bekendtgørelse om emballage til øl og læskedrikke udgjorde en traktatkrænkelser. Udenrigsministeriets afslag var truffet på grundlag af bestemmelsen i offentlighedslovens § 2, stk. 2, nr. 1, og ministeriet henviste bl.a. til, at kommissionen selv betragtede brevvekslingen som fortrolig og ifølge fast praksis gav afslag på enhver anmodning om udlevering af kopier. Efter gennem udenrigsministeriet at have indhentet nærmere oplysninger fra kommissionen om denne praksis og grundlaget derfor fandt jeg ikke grundlag for at kritisere det meddelte afslag.

Efter offentlighedslovens § 8, stk. 3, kan justitsministeren fastsætte regler om betaling for afskrifter og fotokopier, der udleveres i henhold til loven, og sådanne regler er fastsat i justitsministeriets bekendtgørelse nr. 453 af 10. november 1970. Det fremgår heraf, at der opkræves betaling, hvis der er fremsat begæring om udlevering af kopier (fremfor gennemsyn på stedet) – ikke hvis en begæring om gennemsyn ikke kan imødekommes, men myndigheden kun finder at kunne meddele aktindsigt i form af udlevering af kopier. I sag nr. 1-1 havde en journalist rettet

henvendelse til arbejdsministeriet om aktindsigt og bemærket, at han, hvis der var tale om mange kopier, ønskede at gennemgå sagen i sin hjemkommune, (jfr. pkt. 25 i justitsministeriets vejledning nr. 279 af 10. november 1970 om loven). Da arbejdsministeriet skønnede ikke at kunne undvære materialet, sendte man den pågældende fotokopi af 78 ark og afkrævede ham samtidig 395 kr. som betaling herfor. Jeg henstillede til ministeriet, at kravet på betaling blev frafaldet. I sag nr. 13-1 rettede jeg henvendelse til miljøstyrelsen og bad oplyst, om en presseomtale, hvorefter der i to nærmere angivne tilfælde af kommuner var opkrævet for meget i betaling for udlevering af kopier i henhold til offentlighedsloven, gav styrelsen anledning til at foretage noget. Miljøstyrelsen tilsluttede sig den fortolkning af reglerne om betalingsberegning, som jeg i min henvendelse havde givet udtryk for.

Om bestemmelserne i offentlighedslovens §§ 11 og 12 henvises til det, der er anført nedenfor om kontradiktion.

I sag nr. 9-1 udtalte jeg i tilslutning til den kommunale styrelseslovs regler om kommunalbestyrelsesmødernes offentlighed, at hensynet til at sikre størst mulig offentlighed omkring kommunalbestyrelsens arbejde og som en vigtig side heraf pressens adgang til at informere om kommunalbestyrelsens virksomhed er af en sådan kvalificeret karakter, at hensynet må tillægges særlig vægt ved afgørelser af, om der bør gives pressen adgang til rådhuset uden for almindelig åbningstid.

Kontradiktion.

På linie med, hvad ombudsmanden tidligere i en række sager havde givet udtryk for, kritiserede jeg i sag nr. 1-2, at arbejdsdirektoratet ikke forud for en beslutning om uansøgt afskedigelse af en medarbejder havde meddelt den pågældende konkrete oplysninger om afskedigelsesgrundlaget, som han kunne udtale sig om; jeg fandt det endvidere beklageligt, at den pågældende under en telefonsamtale i forbindelse med sagens behandling af arbejdsdirektoratet havde modtaget fejlagtige oplysninger om sine partsbeføjelser i henhold til lov om offentlighed i forvaltningen.

Såfremt en part under sagens behandling fremsætter begæring om aktindsigt, og denne

begæring efter offentlighedsloven skal imødekommes, skal sagens afgørelse efter lovens § 11 udsættes, indtil der er givet parten adgang til at gøre sig bekendt med dokumenterne, og efter lovens § 12 kan parten på ethvert tidspunkt af sagens behandling forlange, at sagens afgørelse udsættes (yderligere), indtil han har afgivet en udtalelse om sagen.

I sag nr. 1-4 kritiserede jeg, at arbejdsdirektoratet under sin behandling af en sag om arbejdsløshedsdagpenge havde tilsidesat de nævnte bestemmelser. I sag nr. 13-2, der vedrørte miljøstyrelsens behandling af en klage over en af en amtskommune meddelt miljøgodkendelse, udtalte jeg over for miljøstyrelsen, at offentlighedslovens §§ 11 og 12 efter min opfattelse fandt anvendelse ikke alene i forhold til afgørelsen af sagens realitet, men også i forhold til klagemyndighedens eventuelle forudgående afgørelse vedrørende en begæring efter miljøbeskyttelseslovens § 72, stk. 4, om tilladelse til at påbegynde et bygge- og anlægsarbejde uanset rettidigt indgivet klage.

Inhabilitet.

Sag nr. 5-1 omhandler spørgsmålet om inhabilitet for formanden for nævnet vedrørende merværdiafgift m.v., der tillige var departementschef i departementet for told- og forbrugsafgifter. I sag nr. 11-1 henstillede jeg til kirkeministeren, at der i den nye menighedsrådslov blev søgt tilvejebragt udtrykkelige bestemmelser om offentlig licitation ved overdragelse af arbejder til et menighedsrådsmedlem samt om, at et inhabilt medlem skal forlade lokalet under menighedsrådets forhandling og afstemning om den pågældende sag.

Orientering, når sagsbehandlingen trækker ud.

Ligesom i forrige beretningsår (beretningen for året 1982, s. 16) har jeg i nogle sager, hvor vedkommende myndighed ikke havde efterlevet statsministeriets henstilling om, at der, når behandlingen af en sag trækker ud, gives vedkommende ansøger eller klager oplysning om, hvorpå sagens behandling beror, og så vidt muligt om, hvornår afgørelsen vil foreligge, henledt den pågældende myndigheds opmærksomhed på statsministeriets henstilling. I sag nr. 1-3 kritiserede jeg, at

arbejdsdirektoratet (på ny) ikke havde fulgt statsministeriets henstilling.

Angivelse af hjemmel.

I sag nr. 16-2 kritiserede jeg, at ministeriet for offentlige arbejder som hjemmel for en kommunes ekspropriation af en privat fællesvej til offentlig sti alene havde henvist til »vejloven«.

Klagevejledning.

Ligesom i forrige beretningsår (beretningen for 1982, s. 17) har jeg i en række sager, hvor vedkommende myndighed ikke i forbindelse med sin afgørelse havde givet klagevejledning, over for myndigheden givet udtryk for, at det efter min opfattelse følger af god forvaltningsskik, at der gives klagevejledning, jfr. s. 52-60 i betænkning nr. 657/1972 om begrundelse af forvaltningsafgørelser og administrativ rekurs. Som eksempel herpå henviser jeg til sag nr. 5-1.

Klagefrister m.v.

I sag nr. 17-6 henstillede jeg til socialministeriet på baggrund af en konkret sag at tage initiativ til, at der blev søgt tilvejebragt ensartet praksis med hensyn til myndighedernes beregning af klagefrister i relation til lovbestemmelser under socialministeriets ressort. Jeg gjorde desuden justitsministeriet bekendt med sagen og henledte herved ministeriets opmærksomhed på det ønskelige i, at man i forbindelse med arbejdet med den lovtekniske gennemgang af justitsministeriets egne og andre ministeriers lovforslag kunne opnå en harmonisering af lovgivningens bestemmelser om klagefristens beregning og med anvendelsen af en formulering, der ikke giver anledning til tvivlsspørgsmål af den art, som den foreliggende sag illustrerede.

Opsættende virkning.

I sag nr. 17-5 havde et amsankenævn pålagt et socialudvalg at udbetale sygedagpenge til klageren for en afgrænset periode, der lå noget tilbage i tiden. Det sociale udvalg påklagede rettidigt afgørelsen til den sociale ankestyrelse og anmodede efterfølgende amsankenævnet om at tillægge klagen opsættende virkning, således at efterbetalingen blev sat i bero på ankestyrelsens afgørelse. Amsanke-

nævnet imødekom denne anmodning. Jeg udtalte, at nævnet – i hvert fald i det foreliggende tilfælde, hvor anmodningen først var indgivet efter udløbet af klagefristen – efter min opfattelse havde været afskåret fra at tillægge klagen opsættende virkning.

Tilbagekaldelse af forvaltningsakter.

I sag nr. 17-7 henstillede jeg til et amsankenævn at undergive en sag om varmemhjælp fornyet behandling, da jeg ikke fandt, at det sociale udvalg havde været berettiget til at tilbagekalde den bevilgede varmemhjælp, selv om det efterfølgende var konstateret, at vedkommende folkepensionist ikke opfyldte kommunens almindelige regler for tildeling af varmemhjælp; pensionisten havde ikke været skyld i udvalgets vildfarelse. Jeg udtalte i denne forbindelse, at det påhviler vedkommende forvaltningsmyndighed at drage omsorg for at tilvejebringe de oplysninger, der er fornødne for at træffe afgørelse i foreliggende sager. Hvis det senere viser sig, at de faktiske forudsætninger, hvorpå den trufne afgørelse byggede, var urigtige, men ansøgeren ikke har været skyld i eller i øvrigt har forårsaget myndighedens vildfarelse, må risikoen for det passede derfor, når talen er om begunstigende, skønmæssige afgørelser, som regel placeres hos det offentlige, medmindre afgørelsen for en efterfølgende vurdering ligefrem må anses for at falde uden for de rammer for skønsudøvelsen, loven sætter, eller væsentlige offentligtretlige hensyn kan begrunde tilbagekaldelsen.

I sag nr. 20-3 udtalte jeg bl.a., at det følger af forvaltningsrettens almindelige regler, at en forvaltningsafgørelse først bliver bindende, når den meddeles den, afgørelsen vedrører. Indtil da kan forvaltningsafgørelsen i forhold til den pågældende frit tilbagekaldes. Hvis der på et forvaltningsområde er foreskrevet en særlig form for forvaltningens afgørelse, gælder det samme, indtil afgørelsen er meddelt i den foreskrevne form. Under henvisning hertil og til, at der for meddelelse af karakteren for specialeafhandlinger måtte anses for foreskrevet den særlige form, at karakteren meddeles eksaminanden ved, at denne får tilsendt en kopi af den endelige vurdering, som i original med censors og eksaminators underskrift fremsendes til universitetet og indføres i eksamensprotokollen,

kunne det ikke tillægges betydning, hvilke tilkendegivelser med hensyn til karakterfastsættelsen eksaminator var fremkommet med under en telefonsamtale med eksaminanden.

Ansættelsesforhold.

I sag nr. 16-1 udtalte jeg, at de synspunkter, der kan begrunde, at ansøgernes tjenestealder inddrages i egnethedsvurderingen ved besættelsen af ledige stillinger, ikke i sig selv indebærer, at der i forbindelse hermed tillige kan tillægges de pågældende ansøgers ansættelsesform (tjenestemandsansættelse contra overenskomstansættelse) selvstændig betydning. Hensynet til at sikre allerede ansatte tjenestemænd en vis fortrinsret ved besættelsen af ledige advancementsstillinger inden for tjenestemandssystemet kunne efter min opfattelse i det højeste tillægges betydning for det endelige valg mellem to eller flere ansøgere, hvis kvalifikationer i øvrigt var bedømt som i alt væsentligt ligeværdige.

I sag nr. 18-1 udtalte jeg over for ligestillingsrådet, at jeg måtte anse det for bedst stemmende med ligebehandlingsloven at antage, at stillingsannoncering, hvori der rettes en direkte opfordring til det ene køn om at reflektere, må forudsætte, at der forinden er

meddelt dispensation efter lovens § 11, stk. 2.

I sag nr. 20-1 henstillede jeg til undervisningsministeriet at foranledige, at der til en tidligere ansat, der i en presset situation selv havde opsagt sin stilling uden forinden at være gjort bekendt med sin retsstilling ved en uansøgt opsigelse, skete efterbetaling af løn m.v., således at han i lønmæssig henseende blev stillet, som var han blevet opsagt fra vedkommende institutions side.

Se også sag nr. 1-2, der er omtalt ovenfor under kontradiktion.

Ytringsfrihed (grundlovens § 77).

I sag nr. 20-2, der angik en skrivelse, der var udsendt af rigshospitalets direktion om hospitalspersonalets adgang til at informere patienter og disses pårørende om bl.a. faglige konflikter, tilkendegav jeg nogle generelle synspunkter vedrørende betydningen af grundlovens bestemmelser om frihedsrettigheder, herunder § 77 om ytringsfrihed, ved fortolkningen af forvaltningslovgivningens udtrykkelige bemyndigelsesbestemmelser og ved forvaltningsmyndighedernes udnyttelse af beføjelser, der ikke beror på udtrykkelige lovbestemmelser.

III. Sager, der har givet anledning til kritik, henstilling m.v., samt andre sager af mere almindelig interesse.

I det følgende refereres de sager, som jeg efter de i § 12 i instruks for folketingets ombudsmand givne retningslinier har ment at burde offentliggøre.

A. Statslige myndigheder.

Sagerne er opdelt på de enkelte ministeriers sagsområde. Hvor der har foreligget et større antal klager inden for et sagsområde, gives der indledningsvis en kort beskrivelse af sagernes art.

1. Arbejdsministeriets sagsområde.

Som det fremgår af oversigten ovenfor s. 10, er der i beretningsåret realitetsbehandlet 38 sager inden for arbejdsministeriets sagsområde; 14 sager angik myndighedernes afgørelser, 7 sager generelle spørgsmål og 17 sager sagsbehandlingsspørgsmål, heraf 15 sager behandlingstiden.

8 sager vedrørte *departementet*, og 5 af sagerne angik generelle spørgsmål, hvoraf én sag gav anledning til en henstilling. Tre sager angik afgørelser; den ene af disse sager, der gav anledning til en henstilling, og som er omtalt nedenfor som sag nr. 1-1, angik spørgsmålet om betaling for fotokopier, der var udleveret til en journalist efter reglerne i offentlighedsloven. Den fremgangsmåde, som arbejdsministeriet havde fulgt ved behandlingen af anmodningen, betød, at ministeriet ikke kunne kræve en sådan betaling. Den anden sag, der er omtalt nedenfor som sag nr. 1-2, angik en afskedigelse af en medarbejder ved en arbejdsformidling. Sagen gav anledning til kritik af arbejdsdirektoratet og til en henstilling til arbejdsministeriet, idet jeg fandt, at afskedigelsen måtte anses for ulovlig.

Af de 16 sager vedrørende *arbejdsdirektoratet* angik 13 sager direktoratets sagsbehandlingstid, og heraf gav 11 sager anledning til kritik. Til illustration af de alvorlige problemer, der fortsat er med hensyn til arbejdsdirektoratets sagsbehandlingstider m.v., har jeg nedenfor omtalt 3 sager. Den ene sag, sag nr. 1-3, er en typisk klagesag om arbejdsdirektoratets behandlingstid, hvor jeg har måt-

tet konstatere en helt urimelig behandlingstid (næsten 2 år) og en manglende orientering af klageren, da sagsbehandlingen trak ud. I sagerne, der er omtalt som sag nr. 1-4, måtte jeg – udover en helt urimelig sagsbehandlingstid (ca. 3½ år), der havde sammenhæng med, at sagen havde været forlagt – konstatere, at 7 rykkerskrivelser var forblevet ubesvarede og ikke havde givet anledning til, at sagen var blevet eftersøgt. Sagen gav anledning til, at jeg af egen drift iværksatte en undersøgelse af arbejdsdirektoratets restancekontrol. Undersøgelsen viste, at arbejdsdirektoratet ikke før den 1. januar 1984 – uanset direktoratets meget store sagsbehandlingsproblemer – havde etableret en egentlig restancekontrol. Da det herefter etablerede sagsstyringssystem havde været i funktion i ca. ½ år, aflagde jeg et besøg i arbejdsdirektoratet, og jeg blev i den forbindelse orienteret nærmere om sagsafviklingen. To sager angik arbejdsdirektoratets sagsbehandling i øvrigt, og heraf gav én sag anledning til kritik. Sagen, der er omtalt nedenfor som sag nr. 1-5, og som gav anledning til en henstilling, angik direktoratets afgørelse af spørgsmålet om adgangen til at modtage arbejdsløshedsdagpenge under højskoleophold i udlandet.

11 sager angik *ankenævnet for arbejdsløshedsforsikringen*. To af sagerne angik ankenævnets behandlingstid. 9 sager angik afgørelser, og 5 af disse gav anledning til kritik og/eller henstilling. 4 af disse sager er omtalt nedenfor. Som sag nr. 1-6 er omtalt en henstilling, som jeg afgav til arbejdsministeren om at tilvejebringe en lovgivningsmæssig stillingtagen til en praksis, der blev fulgt med hensyn til betydningen af udenlandsk social pension for adgangen til at modtage efterløn. Som sag nr. 1-7 er omtalt en sag, hvor en arbejdsformidling havde givet et arbejdsløshedskassemedlem en forkert behandling, hvilket havde ført til, at medlemmet blev nægtet arbejdsløshedsdagpenge. Som sag nr. 1-8 er omtalt en sag om en campinglejrchefts

adgang til at modtage arbejdsløshedsdagpenge i den del af året, hvor han ikke fungerede som lejrchef. Som sag nr. 1-9 er omtalt en sag om karantæne til nogle syersker, der forlod deres arbejdsplads på grund af kulde.

En sag angik et *arbejdsformidlingskontors* udsendelse af en intern instruks om behandlingen af klager.

En anden sag, som gav anledning til kritik og henstilling, angik *kursusnævnets* behandling af en sag om kursusgodtgørelse til en invalidepensionist.

En sag, som er omtalt nedenfor som sag nr. 1-10, angik den fremgangsmåde, som *statens forligsmand* i arbejdsstridigheder havde anvendt i forbindelse med fremsættelsen af et mæglingforslag.

1-1. *Henstillet til arbejdsministeriet at frafalde krav om betaling for fotokopier, som var sendt i anledning af anmodning om aktindsigt. (J. nr. 1983-831-022).*

Journalist A fra et dagblad klagede til mig over den måde, hvorpå arbejdsministeriet havde behandlet hans anmodning om aktindsigt i en sag om gennemførelse af en ændret procedure for statens forskudsudbetalinger til arbejdsløshedskasserne.

I sin anmodning i skrivelse af 24. juli 1983 til arbejdsministeriet om aktindsigt havde A om den måde, hvorpå aktindsigten kunne gennemføres, anført følgende:

»Vejledningens afsnit 25 åbner mulighed for, at gennemgang af sagsakterne kan ske hos en myndighed i min hjemkommune, Århus, hvilket jeg af praktiske grunde meget gerne ser, dersom ministeriet skønner, at der er tale om ellers særligt mange kopier.«

Med skrivelse af 5. august 1983 sendte arbejdsministeriet A kopier af brevvekslingen mellem arbejdsministeriet og arbejdsdirektoratet. Ministeriet meddelte A, at betalingen for fotokopierne udgjorde 395,00 kr.

I en skrivelse til arbejdsministeren gav A udtryk for utilfredshed med arbejdsministerens opkrævning af betaling for de fremsendte fotokopier. A anførte bl.a., at han klart havde »gjort opmærksom på, at dersom der lå særligt mange papirer i sagen, ønskede jeg gennemgang af sagsakterne hos en myndighed i min hjemkommune«.

I sit svar af 12. august 1983 til A anførte arbejdsministeren bl.a. følgende:

»Det må da være klart for enhver, at arbejdsministeriet – med den interesse der er skabt om denne sag – ikke kan undvære sagens akter, d.v.s. sende dem til Århus.

Arbejdsministeriet kunne så have valgt at invitere dig til København – på (dagbladets) regning – hvilket ville blive dyrere og mere tidkrævende for avisen og dig – eller man kunne have sagt til dig, at din begæring om aktindsigt på grund af sagens ekspedition først kunne imødekommes senere.

Jeg går ud fra som en selvfølge, at du stillet over for de forskellige muligheder ville have valgt at få fotokopierne.«

I sin klage til mig anførte A bl.a. følgende:

»Ministeriet har ikke inden fremsendelse af regning og afvisning af gennemsyn alternativt tilbudt, at gennemsyn kunne ske i ministeriet.«

I min anmodning af 6. september 1983 til arbejdsministeriet om en udtalelse i anledning af klagen anførte jeg, at jeg havde forstået, »at begrundelsen for, at arbejdsministeriet ikke gennemførte journalist (A's) anmodning om aktindsigt ved, at ministeriet sendte akterne til en myndighed i Århus, var, at mi-

nisteriet ikke fandt at kunne undvære akterne. Aktindsigten blev derfor gennemført ved, at ministeriet sendte journalist (A) fotokopier.

Idet jeg henviser til bestemmelsen i § 2, 2. pkt., i bekendtgørelse nr. 453 af 10. november 1970 om betaling for afskrifter og fotokopier, der udleveres i henhold til lov om offentlighed i forvaltningen, anmoder jeg om en udtalelse om, hvorvidt ministeriet finder, at der under disse omstændigheder er hjemmel til at kræve betaling for de omtalte kopier.

...«

I sin udtalelse i anledning af A's klage til mig anførte arbejdsministeriet, at ministeriet havde skønnet, at det var uforeneligt med hensynet til en hurtig ekspedition af sagen om en ændret forskudsprocedure og af andre sager at udlåne akterne til gennemsyn i Århus. Da ministeriet antog, at A var interesseret i en hurtig reaktion fra ministeriet, valgte man at sende ham fotokopier af den omtalte brevveksling i stedet for at tilbyde ham at gennemse akterne i arbejdsministeriet. »Der er således ikke tale om, at ministeriet har nægtet (A) adgang til at gennemse akterne på stedet, og i stedet har udleveret fotokopier.« Arbejdsministeriet mente derfor ikke, at denne situation faldt ind under bestemmelsen i § 2, 2. punkt, i bekendtgørelse nr. 453 af 10. november 1970 om betaling for afskrifter og fotokopier, der udleveres i henhold til offentlighedsloven. Herudover anførte arbejdsministeriet bl.a. følgende:

»Arbejdsministeriet erkender dog, at det muligvis havde været mere korrekt at tilbyde (A) at gennemse akterne i arbejdsministeriet, før man fremsendte fotokopier med deraf følgende forsinkelse for ham til at opnå den begærede aktindsigt.

I fremtidige sager vil arbejdsministeriet i tilsvarende situationer spørge dem, der begærer aktindsigt, om pågældende ønsker at rejse til København eller er indforstået med at få fotokopier imod at betale efter reglerne.«

I en skrivelse til A udtalte jeg herefter følgende:

»Deres klage må bedømmes på grundlag af bestemmelserne i offentlighedslovens § 8, stk. 2, og i den nævnte bekendtgørelse om betaling for afskrifter og foto-

kopier, § 2. Disse bestemmelser har følgende indhold:

Offentlighedslovens § 8, stk. 2:

»Vedkommende myndighed afgør under fornødent hensyn til sagens ekspedition, om en begæring efter § 1 kan imødekommes straks eller senere, og om den, der har fremsat begæringen, skal gøres bekendt med dokumenterne ved, at der gives ham adgang til at gennemse dem på stedet, eller ved, at der gives ham en afskrift eller fotokopi af dem.«

Betalingsbekendtgørelsens § 2:

»Der opkræves ikke betaling for det første eksemplar af en afskrift eller fotokopi af et dokument, der udleveres til en part i den pågældende sag. Det samme gælder, hvor vedkommende myndighed i henhold til lovens § 8, stk. 2, har truffet bestemmelse om, at en begæring om aktindsigt ikke kan imødekommes ved, at der gives den pågældende adgang til at gennemse dokumenterne på stedet, men kun ved, at der gives ham en afskrift eller fotokopi af dem.«

Således som Deres anmodning om aktindsigt i skrivelse af 24. juli 1983 var formuleret, var der efter min mening ikke grundlag for at opfatte den således, at De mod betaling ønskede at modtage fotokopi af et (større) antal dokumenter.

Som anført i min skrivelse af 6. september 1983 til arbejdsministeriet må jeg på baggrund af arbejdsministerens skrivelse af 12. august 1983 til Dem da også forstå, at begrundelsen for, at arbejdsministeriet valgte at gennemføre aktindsigten ved at sende Dem fotokopier af 78 aktsider var, at arbejdsministeriet ikke kunne undvære akterne.

Når arbejdsministeriet af hensyn til den pågældende sags ekspeditioner valgte at gennemføre aktindsigten ved at sende Dem fotokopier uden forinden ved (eventuelt telefonisk) henvendelse til Dem at have søgt afklaret, hvorledes De under de foreliggende omstændigheder ønskede aktindsigten gennemført, finder jeg ikke, at kravet om betaling for fotokopierne bør opretholdes.

Jeg har samtidig hermed henstillet til arbejdsministeriet at frafalde kravet om betaling.«

Arbejdsministeriet frafaldt herfter kravet om betaling for fotokopierne.

1-2. *Kritiseret, at arbejdsdirektoratet ikke forud for en afskedigelsesbeslutning meddelte den ansatte konkrete oplysninger om afskedigelsesgrundlaget, som han kunne udtale sig om.*

Endvidere kritiseret, at arbejdsdirektoratet meddelte den ansatte forkerte oplysninger om hans partsbeføjelser i henhold til offentlighedsloven.

Udtalt, at afskedigelsen, således som sagen forelå oplyst, måtte anses for ulovlig.

Henstillet til arbejdsministeriet at meddele den afskedigede, hvad ministeriet på det nu foreliggende grundlag ville foretage sig. (J. nr. 1983-135-00).

A klagede til mig over en afgørelse fra arbejdsministeriet, hvorefter ministeriet ikke fandt grundlag for at kritisere arbejdsdirektoratets behandling af sagen om hans afskedigelse fra en stilling som arbejdsformidler ved arbejdsformidlingen i København.

Det fremgik af de foreliggende oplysninger, at A fra 1. august 1978 blev ansat som arbejdsformidler ved arbejdsformidlingskontoret i København.

I skrivelse af 18. januar 1982 indstillede arbejdsformidlingen i København til arbejdsdirektoratet, at A med udgangen af januar 1982 blev afskediget fra sin stilling som arbejdsformidler til fratræden den 31. maj 1982. Indstillingen om afskedigelse begrundede arbejdsformidlingskontoret således:

» . . .

Kontoret har konstateret at pågældende uanset henstillingen og advarsler fortsat ikke ønsker at medvirke til at skabe gode samarbejdsforhold i relation til såvel kolleger som ledelse, og (A) har senest givet skriftligt udtryk for, at han var ude af stand til at indordne sig under kontorets ledelsesform.

. . .«

Arbejdsformidlingskontoret meddelte endvidere arbejdsdirektoratet, at kontoret med øjeblikkelig virkning havde fritaget A for tjeneste.

Den skrivelse fra A, som er omtalt i arbejdsformidlingens indstilling af 18. januar 1982, og som var tillagt betydning for afskedigelsesagen, var en indberetning af 30. no-

vember 1981 fra A til arbejdsformidlingens tilsynsafdeling, hvori A anførte følgende:

»Mandag den 16. ds. anviser undertegnede 2 medlemmer af . . . (fagforbund), kopi af anvisning og stamkort vedlægges.

Den 17. er jeg fraværende grundet jeg var tilforordnet ved kommunalvalget, da kommer de to anviste her til kontoret og taler med arbejdsformidler (B) angående at de finder der er problemer ved det anviste arbejde.

(B) skønner at indvendingerne er relevante og lover at der ikke vil komme indberetninger på sagerne.

Den 18. orienterer (B) mig om sin samtale og henstiller, at jeg stopper en eventuel indberetning. Min reaktion her på er at jeg svarer, at sagen beror på svarkort fra arbejdsgiveren.

Torsdag den 26. ringer . . . a-kassen at medlemmet er hos kassen og skal have udbetalt penge, hvorfor man vil have en bekræftelse på at en indberetning ikke er på vej. Jeg må så meddele, at arbejdsgiverens svar er af en sådan beskaffenhed, at anvisningssvaret er gået til tilsynsafdelingen, hvorfor indberetning kan forventes.

. . . (A-kassen) gør så gældende, at medlemmet i lighed med samtalen med (B) ikke er kendt med sådant arbejde. Jeg må fastholde at anvisningen er foretaget i god tro i henhold til foreliggende oplysninger på stamkort. A-kassen vil så tale med (B), dette kan ikke lade sig gøre, da han er fraværende grundet sygemelding.

Jeg opsøger så tilsynsafdelingen for at undersøge hvordan sagen ligger, og finder der

ud af at tilsynsafdelingen ikke er i besiddelse af arbejdsgiversvaret, men alene har de røde kopier af anvisningen. Trods ihærdig eftersøgen, bistået af . . . (en medarbejder fra tilsynsafdelingen, C), finder man ikke ud af hvor dette svar er blevet af.

Dags dato bliver jeg opsøgt af (B) der kraftigt bebrejder mig at jeg ikke har stoppet sagen, som han havde lovet.

På mit svar om at jeg ikke kan stoppe post i huset, er reaktionen den, at det kan man nok finde ud af, og nu ville han ringe til . . . (A-kassen), så må man se hvad man kan finde ud af.

På ny opsøgte jeg så (C fra tilsynsafdelingen) for at orientere om den seneste udvikling og blev rådet til at kontakte vor kontorleder . . . for at høre hans indstilling til sagen. Dette ønsker jeg ikke, da jeg mener at denne er tilhænger af en vis »blød linie«, og jeg har i erindring at en administrativ medarbejder blev flyttet fra skranken på 1. sal, fordi vedkommende håndhævede reglen om at stemple »ikke mødt« for det klientel der ikke overholdt mødetidspunkter. Og det er en offentlig hemmelighed at denne regel ofte overtrædes.

Ved et møde i afdelingen for et par måneder siden fremgik det, at en medarbejder, oplært af . . . (kontorlederen), end ikke kendte denne regel.«

Den 19. januar 1982 udsendte arbejdsformidlingen en meddelelse B 1/82, hvorved det indskærpedes,

». . . at der i tilfælde hvor et ledigt medlem af en anerkendt arbejdsløshedskasse ikke giver møde på den af AF fastsatte mødedato, skal stemples »ikke mødt« på dagpengekortet for hver enkelt dag indtil pågældende faktisk giver møde . . .«

Af en samtalerapport fra arbejdsdirektoratet fremgår det, at direktoratet den 20. januar 1982 telefonisk rettede henvendelse til A og meddelte A, at direktoratet ville undersøge sagen, og at A, så længe undersøgelsen stod på, måtte betragte sig som suspenderet fra tjenesten (ikke egentlig bortvist).

Direktoratet ville hurtigt træffe afgørelse. Såfremt der blev tale om afskedigelse af A, kunne afgørelsen påklages til arbejdsministeriet, og der ville i forbindelse med en eventuel klage være mulighed for at begære aktindsigt og kommentere arbejdsformidlingens udtalelser.

I skrivelse af 22. januar 1982 til arbejdsdirektoratet redegjorde arbejdsformidlingen nærmere for baggrunden for indstillingen om at afskedige A. Arbejdsformidlingen anførte følgende:

». . . pågældende (har) igennem de senere år i stigende grad . . . vist sig at savne evne til at samarbejde på en rimelig god måde, både med medarbejdere på samme niveau og med ledende medarbejdere.

Dette har givet anledning til hyppige klager fra medarbejdere, og gentagne gange har kontorets ledelse derfor set sig nødsaget til – for at sikre arbejdsroen – at forflytte arbejdsformidleren, herunder bl.a. fra kontoret . . . til kontoret i Tøndergade.

De steder, hvor han gjorde tjeneste, opstod der hurtigt samarbejdsvanskeligheder, og disse har i den seneste tid manifesteret sig som en massiv uvilje hos store dele af det øvrige personale imod at samarbejde med den pågældende.

Denne udvikling kulminerede i slutningen af uge 2 i 1982, og samtidig fik kontorets ledelse kendskab til en redegørelse, som arbejdsformidleren den 30. november 1981 afgav til en medarbejder i kontorets tilsynsafdeling, og hvori han bl.a. har givet udtryk for ikke at ville forelægge sine tjenstlige problemer for sine nærmeste foresatte. Kopi af denne redegørelse vedlægges til orientering.

Kontorets indstilling om afskedigelse af (A) er således, som anført i kontorets ovennævnte skrivelse, motiveret dels af hans manglende evne eller vilje til at medvirke til at skabe gode samarbejdsforhold, dels af hans skriftligt udtalte vægring imod at følge de fastlagte kommandoveje.

Det tilføjes, at sagen forud for kontorets afgørelse har været drøftet indgående med den pågældendes tillidsmand, arbejdsformidler (D), der er helt enig i afgørelsen.«

I skrivelse af 15. februar 1982 rettede Handels- og Kontorfunktionærernes Forbund i Danmark henvendelse til arbejdsdirektoratet om A's sag. Forbundet anførte, at det havde drøftet A's sag indgående med Arbejdsformidlingskontorernes Personales Landsklub; herefter måtte forbundet konkludere, at indstillingen fra arbejdsformidlingen om at afskedige A ikke var fyldestgørende begrundet. Handels- og Kontorfunktionærernes Forbund i Danmark og Arbejdsformidlingskontorernes Personales Landsklub ønskede der-

for en forhandling om arbejdsformidlingens indstilling, forinden direktoratet traf afgørelse i sagen.

I skrivelse af 23. februar 1982 meddelte A arbejdsdirektoratet, at han havde haft en telefonsamtale med C, arbejdsformidlingens tilsynsafdeling, der var villig til at bekræfte A's fremstilling af arbejdsgangen i arbejdsformidlingen. C's klubformand havde imidlertid bedt ham om ikke at blande sig i sagen. C havde måttet love, at han kun ville udtale sig, såfremt der forelå en anmodning fra arbejdsdirektoratet, og da først efter at anmodningen havde været forelagt for ledelsen og tillidsrepræsentanten.

I skrivelse af 24. marts 1982 meddelte Handels- og Kontorfunktionærernes Forbund i Danmark arbejdsdirektoratet, at forbundet havde haft sagen til yderligere udtalelse hos såvel Arbejdsformidlingskontorenes Personales Landsklub som hos Handels- og Kontorfunktionærernes Forbund i Danmarks klub ved arbejdsformidlingskontoret i København. Herefter ville HK frafalde kravet om en forhandling af sagen.

I skrivelse af 29. marts 1982 meddelte arbejdsdirektoratet A afskedigelse fra hans stilling som arbejdsformidler ved arbejdsformidlingskontoret i København til fratræden med udgangen af juni måned 1982. Meddelelsen blev givet under henvisning til arbejdsformidlingskontorets indstilling om afskedigelse af A på grund af samarbejdsvanskeligheder, og til, at sagens akter havde været forelagt Arbejdsformidlingskontorenes Personales Landsklub og HK, og at HK efter indhentede udtalelser fra landsklubben og HK-klubben ved arbejdsformidlingskontoret i København havde frafaldet ønsket om en forhandling.

I skrivelse af 6. april 1982 gjorde HK arbejdsdirektoratet opmærksom på, at A efter sin ansættelsesperiode havde krav på mindst 4 måneders opsigelse. HK tilføjede, at det i direktoratets skrivelse af 29. marts 1982 fremstod, som om det var forbundet, der havde medvirket til opsigelsen. Dette måtte forbundet tage kraftigt afstand fra »ikke mindst under henvisning til vort møde i arbejdsdirektoratet den 9. marts 1982 – hvor vi henstillede til direktoratet at overveje sagen endnu en gang«. Da forbundet gik ud fra, at der forelå en fejlagtig, bad det direktoratet om at udfærdige en ny skrivelse til A, »hvori

der gives det korrekte varsel samt den korrekte motivering for den stedfundne afsked«.

I skrivelse af 7. april 1982 beklagede arbejdsdirektoratet over for A den fejlagtigt opgivne fratrædelsesdato. Direktoratet meddelte herefter, at den korrekte dato var udgangen af juni måned 1982. På given foranledning meddelte direktoratet endvidere A, at afgørelsen om at afskedige ham var truffet på grundlag af indstilling fra arbejdsformidlingskontoret i København, idet HK ikke har haft bemærkninger til sagen forud for afgørelsen.

Ved personlig henvendelse til arbejdsministeren den 23. september 1982 klagede A over arbejdsdirektoratets afgørelse om at afskedige ham.

I anledning af A's klage indhentede arbejdsministeriet en udtalelse fra arbejdsdirektoratet om sagen. Direktoratet redegjorde for brevvekslingen i sagen, og herefter anførte direktoratet, at »Da HK således, omend ikke direkte har accepteret, så dog heller ikke modsat sig afskedigelsen af (A), har direktoratet ment at måtte imødekomme arbejdsformidlingskontorets indstilling herom«.

I skrivelse af 29. oktober 1982 meddelte arbejdsministeren A, efter at have refereret brevvekslingen mellem arbejdsformidlingen, arbejdsdirektoratet og HK, at ministeren på baggrund af disse oplysninger ikke fandt anledning til at kritisere arbejdsdirektoratets behandling af hans sag.

Den 27. januar 1983 havde A en personlig samtale med en af mine medarbejdere om sagen.

I fortsættelse heraf klagede A i skrivelse af 1. februar 1983 til mig over arbejdsministerens svar til ham i skrivelse af 29. oktober 1982, hvorefter ministeren ikke fandt grundlag for at kritisere arbejdsdirektoratets behandling af hans afskedigelsessag. A anførte, at han ikke havde modtaget skriftlige eller mundtlige advarsler eller henstillinger fra arbejdsformidlingskontoret i København. A anførte endvidere, at hans skriftlige indberetning af 30. november 1981 (jfr. ovenfor) var afgivet efter anmodning fra arbejdsformidlingens tilsynsafdeling, og at han havde været forpligtet til at afgive indberetningen, da den vedrørte spørgsmål om lovstridigheder under hans ansvarsområde. A tilføjede, at han adskillige gange havde påpeget, at der foregik uregelmæssigheder i arbejdsformidlingen, og

at han fandt, at det var forkert. Men det var kun inden for kontorets egne vægge, han havde gjort dette, hvilket han ikke fandt kunne være i strid med hans ytringsfrihed.

A's klage var vedlagt et (udateret) bilag, hvori han fremsatte kommentarer til arbejdsformidlingens skrivelse af 22. januar 1982. A anførte bl.a., at han blev flyttet til et nyoprettet kontor, fordi der ikke havde meddelt sig frivillige nok til dets bemanning. Herefter redegjorde A for sit arbejde på kontoret samt for nogle episoder, hvor han havde påtalt uregelmæssigheder m.v., hvilket efter hans opfattelse førte til, at der havde været nogle kolleger, han havde et anspændt forhold til. A anførte herefter, at han selv anmodede om at blive flyttet tilbage til kontoret i Tøndergade, bl.a. på grund af hans bopæls beliggenhed i forhold til dette kontor. A fik af en kontorleder i Tøndergade at vide, at han »skulle ind og rette op på et fagområde«. Efter at A overtog arbejdet i Tøndergade, skete der en stærkt øget ordretilgang. I Tøndergade havde A et godt samarbejde med sine kolleger indtil sommeren 1980, da der opstod problemer i forbindelse med arbejdsformidlingens ekspedition af klienter fra bistandskontorerne. A redegjorde nærmere for disse problemer, herunder for hans kollegers indstilling til dette arbejde.

A var uforstående overfor, hvad der skulle være kulmineret i uge 2 i 1982. Vedrørende hans indberetning af 30. november 1981 anførte han, at denne var udfærdiget, for at han ikke senere skulle blive gjort ansvarlig, hvis der kom forespørgsler om den pågældende sag. A bekræftede, at han var blevet rådet til at tale med sin kontorleder om sagen, men han undlod dette, fordi han anså det for formålsløst, da det var hans faste overbevisning, at sagen ville blive tiet ihjel. Hvis der senere kom forespørgsler, ville han herefter stå med ansvaret.

I anledning af A's klage anmodede jeg arbejdsministeriet, arbejdsdirektoratet og arbejdsformidlingen om udtalelser. I den anledning anmodede arbejdsdirektoratet arbejdsformidlingen om at indhente en udtalelse fra C, arbejdsformidlingens tilsynsafdeling.

I skrivelse af 28. marts 1983 bekræftede C rigtigheden af alt, hvad A havde meddelt i skrivelsen af 30. november 1981. Han oplyste videre, at A's to indberetninger, som af en af

hans kolleger var henlagt under hans fravær, af tilsynsafdelingen var blevet videreindberettet til arbejdsløsheds-kassen, og at begge medlemmer var blevet idømt karantæne. Han bekræftede, at han havde rådet A til at kontakte sin kontorleder, og at A havde udtalt, at han ikke ønskede det, men årsagen hertil var, at A forgæves havde forsøgt. I den anledning havde C anmodet A om at sende en skrivelse om sagen til øverste ledelse.

C oplyste videre, at det var korrekt, at der fandt tilbagestemplinger sted i arbejdsformidlingen i tilfælde, hvor et medlem ikke var fremmødt den dag, der var afkrydset i pågældendes dagpengekort. Dette var der dog nu fra arbejdsformidlingsschefens side sat kraftigt ind overfor. Endelig bekræftede C, at han var blevet advaret mod at udtale sig i sagen af tillidsmanden, og at han kun kunne gøre det, såfremt der kom en anmodning fra arbejdsdirektoratet.

I skrivelse af 8. april 1983 meddelte arbejdsformidlingskontoret i København, at kontoret ikke var i stand til at dokumentere de henstillinger og advarsler, som var omtalt i kontorets skrivelse af 18. januar 1983, idet disse ikke var afgivet i skriftlig form, men alene mundtligt ved uformelle samtaler med A i forbindelse med de forflytninger, som kontoret havde set sig nødsaget til at foretage for at sikre arbejdsroen. Med hensyn til A's påstand om, at det skulle være almindelig kendt, at reglerne om markering på dagpengekortet i tilfælde af udeblivelse fra fastsat fremmøde ikke overholdtes, bemærkede kontoret, at ledelsen ikke havde konstateret eller modtaget indberetninger om noget sådant. For at imødegå eventuel usikkerhed på dette område havde kontoret imidlertid, da A's notat af 30. november 1981 blev ledelsen bekendt, indskærpet reglen ved meddelelse nr. B 1/82 af 19. januar 1982 (jfr. ovenfor). Kontoret havde endvidere senere, foranlediget af en skrivelse fra arbejdsdirektoratet, indskærpet forbuddet mod tilbagestempling ved en yderligere B-meddelelse. A's forhold til den almindelige ytringsfrihed havde ikke af kontoret været inddraget i overvejelserne om hans tjenesteforhold. Kontoret havde ingen kommentarer til C's udtalelse af 28. marts 1983.

I skrivelse af 28. april 1983 meddelte arbejdsdirektoratet, at de nu indhentede udtalelser fra arbejdsformidlingen i København

og C ikke gav grundlag for en ændring af direktoratets opfattelse, og at direktoratet – efter at A's faglige organisation havde givet afkald på retten til at forlange forhandling optaget med de ansættende myndigheder – havde fundet at måtte tage arbejdsformidlingskontorets indstilling om afskedigelse af A til følge. Hvad angår det under sagen fremkomne vedrørende uregelmæssigheder med hensyn til afstempling af ledigmeldte arbejdssøgende, finder direktoratet ikke for nærværende anledning til at foretage videre, efter at de gældende regler er blevet indskærpet arbejdsformidlingskontorets personale.

I skrivelse af 16. juni 1983 henviste arbejdsministeriet til udtalelserne fra arbejdsdirektoratet og arbejdsformidlingskontoret, hvorefter A har udvist manglende samarbejdsvilje samt erklæret ikke at ville indordne sig under kontorets ledelsesform. Arbejdsministeriet fremhævede i den forbindelse, at samarbejdsvanskelighederne havde eksisteret igennem længere tid med flere forskellige kontorer og havde været årsag til, at A var blevet forflyttet. Det var arbejdsministeriets opfattelse, at det – uanset hvad der lå til grund for uoverensstemmelserne – var uacceptabelt, at en medarbejder forårsager samarbejdsvanskeligheder og nægter at følge den sædvanlige kommandovej i kontoret. På den baggrund udtalte arbejdsministeriet, at ministeriet ikke fandt grundlag for at kritisere arbejdsdirektoratets behandling af sagen om A's afskedigelse.

I skrivelse af 12. juli 1983 fastholdt A, at han aldrig havde fået henstillinger eller advarsler, hverken mundtlige eller skriftlige, hverken formelle eller uformelle. A protesterede ligeledes mod påstanden om tvangsforflyttelse, idet han henviste til, at der i forbindelse med hans flytninger mellem kontorerne i arbejdsformidlingen ikke havde været antydning af ordrer eller tale om tvangsforflyttelse. I så fald ville A omgående have kontaktet sin faglige organisation om spørgsmålet. A anførte videre, at ud over afvisning af at foretage tilbagemølinger havde han aldrig nægtet at udføre givne ordrer og aldrig nægtet at indordne sig under de givne ledelsesformer. A havde kritiseret, hvad han mente var forkert, men det skete ud fra ønsket om at tilgodese kontorets tarv bedst muligt.

I skrivelse af 26. august 1983 fremsatte A yderligere oplysninger til sagen. A rejste her-

ved spørgsmål om sin adgang til at få betaling for udført overarbejde i arbejdsformidlingen.

Den 8. december 1983 oplyste A over for en af mine medarbejdere, at han ikke blev gjort bekendt med arbejdsformidlingens indstillinger om hans afskedigelse i skrivelserne af 18. og 22. januar 1982 forud for arbejdsdirektoratets afgørelse om at afskedige ham. A blev efterfølgende af HK gjort bekendt med skrivelsen af 22. januar 1982, som han afgav en udtalelse om til HK (det ovenfor side 24 omtalte udaterede bilag). Fra arbejdsformidlingen fik A imidlertid i januar 1982 mundtlig og skriftlig meddelelse om, at arbejdsformidlingen havde indstillet til arbejdsdirektoratet, at han blev afskediget på grund af samarbejdsvanskeligheder. Arbejdsformidlingen henviste ved den lejlighed til, at A tidligere havde modtaget advarsler, hvilket A benægtede ethvert kendskab til.

Jeg udtalte herefter følgende i en skrivelse til A:

»Jeg skal først bemærke, at min undersøgelse i sagen i anledning af Deres skrivelse af 1. februar 1983 alene omfatter Deres afskedigelsessag, idet arbejdsformidlingen, arbejdsdirektoratet og arbejdsministeriet ikke har haft lejlighed til over for mig at udtale sig om det. De har anført i skrivelser af 26. august 1983 om Deres krav på overarbejdsbetaling.

De har gjort gældende, at der ikke i sagen er det fornødne grundlag for at afskedige Dem på grund af samarbejdsvanskeligheder.

Det fremgår af sagen, at De var ansat ved arbejdsformidlingskontoret i København i henhold til overenskomst mellem finansministeriet og Handels- og kontorfunktionærernes forbund i Danmark og arbejdsformidlingskontorenes personales landsklub (APL).

Ifølge overenskomstens § 9 finder funktionærlovens regler om (bl.a.) opsigelse anvendelse på ansatte efter overenskomsten.

Det er antaget i retspraksis, at den offentlige forvaltnings afskedigelse af funktionærer må anses for et led i forvaltningens offentligretlige funktioner, og at forvaltningen således ved sine afskedigelsesbeslutninger er begrænset både af funkzio-

nærlovens regler og af almindelige forvaltningsretlige grundsætninger, jfr. herved bl.a. dommen i Ugeskrift for Retsvæsen, 1958, s. 868 (H).

På linie hermed har ombudsmanden i en række sager givet udtryk for den opfattelse, at der i sager om uansøgt afsked på grund af påstået uegnethed, påståede samarbejdsvanskeligheder m.v., inden afskedigelse sker, i almindelighed bør gives den ansatte en redegørelse, der efter omstændighederne bør være skriftlig, for grundlaget for den påtænkte afskedigelse. Der sigtes herved til en redegørelse, der angiver de forhold fra den pågældendes side, der lægges vægt på, og som – for så vidt der foreligger bevismæssige spørgsmål – angiver det bevismæssige grundlag for, at de pågældende forhold antages at foreligge. Endvidere bør der gives den pågældende lejlighed til derefter at fremkomme med en udtalelse, der kan indgå i grundlaget for afskedigelsesmyndighedens endelige stillingtagen. Denne opfattelse, som har en vis støtte i princippet i tjenestemandslovens §§ 20 og 31, stk. 1, og som må ses i sammenhæng med almindelige forvaltningsretlige grundsætninger vedrørende partsmedvirken (kontradiktion) i sager vedrørende bebyrdende forvaltningsafgørelser, er også lagt til grund i retspraksis, jfr. herved dommene i Ugeskrift for Retsvæsen, 1971, s. 830, og 1980, s. 131 (landsrettens dom).

Det fremgår ikke af sagen, hvorvidt De forud for afskedigelsen blev gjort bekendt med grundlaget for den påtænkte afskedigelse.

De har selv oplyst, at De ikke fik kopi af arbejdsformidlingens indstillinger til arbejdsdirektoratet om Deres afskedigelse, men at arbejdsformidlingen i januar 1982 mundtligt og skriftligt underrettede Dem om, at arbejdsformidlingen havde indstillet til arbejdsdirektoratet, at De blev afskediget, fordi arbejdsformidlingen var af den opfattelse, at De var årsag til samarbejdsproblemer på Deres arbejdsplads. De fik ikke oplyst, hvori samarbejdsproblemerne bestod, og De har bestridt, at De skulle være årsag til sådanne problemer.

Arbejdsdirektoratet, som havde kompetencen til at afskedige Dem, har efter det oplyste heller ikke meddelt Dem nærmere

konkrete oplysninger om, hvori Deres samarbejdsproblemer bestod, jfr. herved også direktoratets udtalelse den 20. januar 1982 om, at De *under en ankesag* ville kunne få aktindsigt og kommentere arbejdsformidlingens udtalelser.

Efter min mening er det beklageligt, at De ikke – i overensstemmelse med de ovenfor anførte synspunkter om partsmedvirken forud for en afskedigelsesbeslutning – forud for arbejdsdirektoratets beslutning om at afskedige Dem fik meddelt konkrete oplysninger om grundlaget for Deres afskedigelse med henblik på, at De fik lejlighed til at udtale Dem herom. Ansvar for, at De modtog sådanne oplysninger om afskedigelsesgrundlaget, og for, at De fik lejlighed til at udtale Dem, påhviler efter min opfattelse i første række arbejdsdirektoratet.

Jeg har gjort arbejdsministeriet og arbejdsdirektoratet bekendt med min opfattelse.

Jeg må endvidere finde det beklageligt, at De under telefonsamtalen med arbejdsdirektoratet den 20. januar 1982 modtog fejlagtige oplysninger om Deres partsbeføjelser i henhold til lov om offentlighed i forvaltningen, der var egnede til at bibringe Dem den urigtige opfattelse, at De ikke allerede i forbindelse med arbejdsdirektoratets behandling af afskedigelsessagen havde ret til aktindsigt og til at fremkomme med en udtalelse, inden direktoratet traf afgørelse.

Jeg har gjort arbejdsministeriet og arbejdsdirektoratet bekendt med min opfattelse.

Til det anførte kommer, at der heller ikke under myndighedernes efterfølgende behandling af sagen er tilvejebragt nærmere oplysninger om de påberåbte samarbejdsproblemer, og at disse i første række skyldtes Deres forhold. De har i klagen til mig bl.a. bestridt at have modtaget skriftlige eller mundtlige advarsler fra arbejdsformidlingskontoret i København. De har gjort gældende, at Deres overflytning mellem de forskellige kontorer skete efter eget ønske, og De har nærmere forklaret baggrunden for Deres indberetning i notatet af 30. november 1981. Myndighederne har ikke i den anledning tilvejebragt mere præcise oplysninger om de forhold, der

dannede baggrund for afskedigelsen. I sin skrivelse af 28. april 1983 har arbejdsdirektoratet således alene henvist til, at Deres faglige organisation havde givet afkald på forhandling efter overenskomstens § 11, og at man herefter fandt at måtte tage arbejdsformidlingskontorets indstilling om afskedigelse til følge.

Således som sagen foreligger oplyst for mig, må jeg herefter være af den opfattelse, at afskedigelsen må anses for ulovlig i forhold til Dem.

Jeg har gjort arbejdsministeriet og arbejdsdirektoratet bekendt med min opfattelse.

Jeg har samtidig henstillet til arbejdsministeriet at meddele Dem, hvad ministeriet på det nu foreliggende grundlag agter at foretage sig.

Jeg har udbedt mig underretning om, hvad der videre sker i sagen.

Jeg har i øvrigt henledt arbejdsministeriets opmærksomhed på det, De har anført i Deres skrivelse af 26. august 1983 om

spørgsmålet om overarbejdsbetaling, og jeg har bedt arbejdsministeriet om at foranledige, at De modtager svar fra arbejdsdirektoratet/arbejdsministeriet på spørgsmålet om, hvorvidt den anvendte fremgangsmåde vedrørende »inddragelsen« af dette beløb har været korrekt.«

Arbejdsministeriet underrettede mig senere om, at ministeriet havde drøftet sagen med lønnings- og pensionsdepartementet samt indhentet en udtalelse fra kammeradvokaten, og at ministeriet på denne baggrund havde anmodet kammeradvokaten om at ville rette henvendelse til A med henblik på at søge sagen afsluttet ved forlig således, at A mod at give afkald på ethvert yderligere krav mod arbejdsministeriet fik udbetalt en godtgørelse under henvisning til funktionærlovens § 2 b på indtil 3 måneders løn samt overarbejdsbetaling, som A havde påpeget at have til gode.

Ministeriet ville underrette mig om, hvad der videre skete i sagen.

1-3. *Fundet det meget beklageligt, at der medgik næsten 1 år og 11 måneder til arbejdsdirektoratets behandling af en sag om ret til arbejdsløshedsdagpenge.*

Endvidere fundet det beklageligt, at arbejdsdirektoratet ikke orienterede klageren om, at sagens behandling trak ud. (J. nr. 1983-984-020).

I skrivelse af 7. oktober 1983 klagede A for B over den tid, der indtil da var medgået til arbejdsdirektoratets behandling af en klage, som A havde indgivet til direktoratet i skrivelse af 5. januar 1982 vedrørende B's og C's adgang til at modtage arbejdsløshedsdagpenge.

Om sagens forelæggelse for arbejdsdirektoratet og ekspeditionerne i den anledning fremgår følgende af de foreliggende oplysninger:

1982:

5. januar:

A klagede for B og C over en afgørelse af 16. december 1981 fra Arbejdsløsheds-kassen for Selvstændige Erhvervsdrivende. Han oplyste, at hans klienter ikke havde modtaget dagpenge i et par måneder. Deres økonomi

var nu meget dårlig, og han anmodede om en hurtig afgørelse.

8. februar:

Arbejdsdirektoratet anmodede arbejds-løsheds-kassen om en udtalelse samt en kopi af optagelsesbegæringer og ledighedserklæringer med bilag for B og C. Samtidig orienterede direktoratet A herom og meddelte, at direktoratet ville vende tilbage til sagen, når de udbedte oplysninger forelå.

30. april:

Arbejdsløsheds-kassen afgav udtalelse til arbejdsdirektoratet og medsendte kopi af sagens akter, herunder af separationsbevilling af 22. februar 1982 for B og C.

8. oktober:

Arbejdsdirektoratet anmodede Nykøbing F. distriktstoldkammer om oplysninger vedrørende momsregistrering af B og C.

Samme dato:

Direktoratet anmodede skattevæsenet i Sydfalster kommune om oplysninger vedrørende B's og C's indtægts- og formueforhold.

13. oktober:

Skattevæsenet i Sydfalster kommune sendte arbejdsdirektoratet de ønskede oplysninger.

15. oktober:

Nykøbing F. distriktstoldkammer sendte arbejdsdirektoratet de ønskede oplysninger.

1983:

17. januar:

Handels- og Kontorfunktionærernes Arbejdsløshedskasse bad arbejdsdirektoratet om at oplyse, hvorvidt C's dagpengeret fra Handels- og Kontorfunktionærernes Arbejdsløshedskasse, regnet fra den 3. januar 1983, umiddelbart kunne godkendes, eller om sagen med Arbejdsløshedskassen for Selvstændige Erhvervsdrivende havde indflydelse på C's ret til dagpenge fra Handels- og Kontorfunktionærernes Arbejdsløshedskasse.

24. februar:

Handels- og Kontorfunktionærernes Arbejdsløshedskasse sendte arbejdsdirektoratet kopi af skrivelse af samme dato til forbundets afdeling i Nykøbing F. vedrørende C's forhold.

18. marts:

Arbejdsdirektoratet anmodede skattevæsenet i Sydfalster kommune om yderligere oplysninger om B's og C's indtægts- og formueforhold (vedrørende 1981 og 1982).

22. marts:

Skattevæsenet i Sydfalster kommune sendte arbejdsdirektoratet de ønskede oplysninger.

13. april:

Handels- og Kontorfunktionærernes Arbejdsløshedskasse sendte arbejdsdirektoratet yderligere oplysninger om B's og C's forhold.

Arbejdsløshedskassen rykkede arbejdsdirektoratet for svar på kassens henvendelse af 17. januar 1983.

22. april:

Arbejdsdirektoratet anmodede i anledning af Handels- og Kontorfunktionærernes Arbejdsløshedskasses henvendelse af 13. april 1983 Arbejdsløshedskassen for Selvstændige Erhvervsdrivende om en fornyet udtalelse vedrørende C.

16. maj:

Handels- og Kontorfunktionærernes Arbejdsløshedskasse rykkede arbejdsdirektoratet for en afgørelse i sagen.

1. august:

Arbejdsdirektoratet rykkede Arbejdsløshedskassen for Selvstændige Erhvervsdrivende for svar på direktoratets skrivelse af 22. april 1983.

Samme dato:

Arbejdsdirektoratet bad skattevæsenet i Sydfalster kommune om yderligere oplysninger om B og C's indtægts- og formueforhold (vedrørende 1982).

5. august:

Skattevæsenet sendte arbejdsdirektoratet de ønskede oplysninger.

8. august:

Handels- og Kontorfunktionærernes Arbejdsløshedskasse rykkede på ny for en afgørelse i sagen.

21. september:

Handels- og Kontorfunktionærernes Arbejdsløshedskasse rykkede på ny for en afgørelse i sagen.

5. oktober:

B rykkede telefonisk arbejdsdirektoratet for en afgørelse og fik oplyst, at der var »en ekspedition undervejs«. Direktoratet kunne dog ikke love noget tidspunkt for afgørelse i sagen.

7. oktober:

A klagede til mig over behandlingstiden i arbejdsdirektoratet.

10. oktober:

Arbejdsdirektoratet rykkede på ny Arbejdsløshedskassen for Selvstændige Erhvervsdrivende for svar på arbejdsdirektoratets skrivelse af 22. april 1983.

3. november:

Arbejdsdirektoratet indhentede telefonisk yderligere oplysninger i sagen hos skatteforvaltningen i Sydfalster kommune.

Samme dato:

Direktoratet indhentede – ligeledes telefonisk – de ønskede oplysninger fra Arbejdsløshedskassen for Selvstændige Erhvervsdrivende.

28. november:

Arbejdsdirektoratet meddelte A afgørelse i sagen.

I en udtalelse af 28. november 1983 i anledning af klagen til mig anførte arbejdsdirektoratet:

»...«

Vedrørende behandlingstiden bemærkes, at den stadig øgede sagsmængde i direktoratets forsikringskontorer beklageligvis medfører en lang ekspeditionstid for en stor del af de for direktoratet forelagte sagers vedkommende.

...«

Arbejdsministeriet anførte i en udtalelse af 7. december 1983 i anledning af klagen til mig bl.a. følgende:

»...«

Arbejdsministeriet kan henholde sig til det af arbejdsdirektoratet oplyste, idet man skal udtale, at den lange sagsbehandlingstid er særdeles beklagelig.

Man skal dog henlede ombudsmandens opmærksomhed på de fortsatte bestræbelser, der er i gang, for at nedbringe arbejdsdirektoratets sagsbehandlingstid. Dette vil blive uddybet nærmere i den næste generelle redøgelse vedrørende arbejdsdirektoratets sagsbehandlingstid, ...

Med hensyn til ombudsmandens spørgsmål om, i hvilket omfang klageren har modtaget orientering i overensstemmelse med statsministeriets cirkulærskrivelse nr. 221 af 11. september 1978, skal arbejdsministeriet

udtale, at det er beklageligt, at direktoratet ikke har orienteret klageren om, at sagsbehandlingstiden trak ud.

...«

Efter en gennemgang af sagens akter, herunder de modtagne udtalelser, fandt jeg det fornødent at anmode arbejdsdirektoratet og arbejdsministeriet om uddybende udtalelser, og i skrivelse af 20. januar 1984 til arbejdsministeriet anførte jeg bl.a. følgende:

»...«

Jeg har som bekendt tidligere brevvekslet med arbejdsministeriet om arbejdsdirektoratets iagttagelse af statsministeriets cirkulærskrivelse, og denne sag førte til, at arbejdsdirektoratet udfærdigede en »Forsikringskontor-meddelelse« af 2. marts 1983 vedrørende sagsbehandling. I meddelelsen er bl.a. anført retningslinier om orientering af klagerne på direktoratets initiativ.

I den foreliggende sag er forholdet det, at arbejdsdirektoratet i skrivelse af 8. februar 1982 anerkendte modtagelsen af skrivelser af 5. januar 1982 fra (A). Direktoratets skrivelse indeholdt ikke noget om en forventet sagsbehandlingstid.

Efter de foreliggende oplysninger har arbejdsdirektoratet ikke på noget tidspunkt på eget initiativ givet (A) en orientering om sagens behandling. (B) rettede selv – umiddelbart før indgivelsen af klagen til mig – telefonisk henvendelse til arbejdsdirektoratet og modtog da en orientering om behandlingen af sagen (i oktober 1983).

Jeg har bemærket mig, at arbejdsdirektoratet også kort tid efter den 2. marts 1983 har foretaget ekspeditioner i sagen.

På den baggrund beder jeg om at modtage udtalelser fra arbejdsdirektoratet og arbejdsministeriet om årsagen til, at retningslinierne i statsministeriets cirkulærskrivelse ikke har været iagttaget. Jeg beder om, at det af udtalelserne specielt kommer til at fremgå, hvad årsagen er til, at retningslinierne heller ikke er iagttaget efter udsendelsen af »Forsikringskontor-meddelelse« af 2. marts 1983 og jeg beder oplyst, om sagen giver anledning til indskærpelse af meddelelsen.

...«

I skrivelse af 22. februar 1984, som også angik andre lignende sager, udtalte arbejdsdirektoratet:

»...«

Den i nærværende sager anvendte standardbesvarelse (»kviktering«) i forbindelse med et medlems klage er senere i 1982 blevet ændret, således at medlemmet nu, straks ved modtagelsen af arbejdsdirektoratets første skrivelse i en sag vedrørende selvstændig virksomhed, bliver gjort opmærksom på, at ekspeditionstiden kan blive lang, ...

Overgangen til disse ændrede »kvikteringskrivelser« var et af resultaterne af direktoratets overvejelser om, på hvilken måde man bedst kunne leve op til kravene om information til medlemmerne om den efterhånden forlængede – og for lange – ekspeditionstid, der var resultatet af den øgede ledighed og en række andre forhold, som vil være ministeriet og ombudsmanden bekendt, jfr. tidligere brevveksling herom.

Det var direktoratets opfattelse, at en sådan generel henvisning til den lange ekspeditionstid i sager, hvor det på forhånd var kendt, at denne ville trække ud i særlig grad, måtte anses for mere hensigtsmæssig end en ordning, hvorefter der efter en vis tid blev givet meddelelse om ekspeditionstidens forventede længde.

En ordning af denne sidstnævnte karakter ville under de herskende forhold kunne virke yderligere sagsforsinkende, ligesom en tilkendegivelse straks ved klagens indgivelse om en forventet lang ekspeditionstid formentlig i det hele måtte være at foretrække – også set fra klagerens side.

Direktoratet mener, at man efter den ændrede svarskrivelses indførelse har kunnet konstatere en mærkbar nedgang i antallet af rykkere fra medlemmerne. Det bemærkes, at »Forsikringskontormeddelelse« af 2. marts 1983 følger den forannævnte fremgangsmåde op, idet der i meddelelsen er taget hensyn til sager med særlig langvarig behandlingstid, hvor medlemmet på forhånd har fået meddelelse om behandlingstiden.

For så vidt de rejste spørgsmål har relation til sager, der var verserende forud for udsendelsen af »Forsikringskontormeddelelsen«, skal man anføre, at nævnte »Forsikringskontormeddelelse« knytter sig til ... brevveksling og forhandlinger i øvrigt med ombuds-

manden og arbejdsministeriet om en forbedret forretningsgang i forhold til klagere.

»Forsikringskontormeddelelsen« er derfor udtryk for en fælles opfattelse af, at den hidtidige fremgangsmåde led af mangler, der herved skulle søges imødegået.

Det følger af det anførte, at man såvel i afsluttede – herunder nærværende tre sager – som formentlig også i endnu verserende ældre sager kan konstatere mangler af den karakter, der – med udgangspunkt i *andre* for ombudsmanden indbragte sager – gav anledning til udsendelsen af »Forsikringskontormeddelelsen«.

Om årsagerne til disse mangler, jfr. spørgsmålene herom ..., finder direktoratet at kunne henvise til de tidligere af direktoratet afgivne redegørelser om situationen i direktoratet i de senere år med hensyn til den betydeligt forøgede sagsmængde, udvidelsen af medarbejderstaben og de deraf følgende vanskeligheder i forbindelse med indpasning af disse i de arbejdsmæssige rutiner, den hyppige udskiftning af medarbejdere, strukturændringer, de mange ændringer af regelsættene m.v.

...«

Arbejdsministeriet anførte i skrivelse af 7. marts 1984, der ligeledes vedrørte de to andre lignende sager, bl.a. følgende:

»...«

Ministeriet kan – for så vidt angår tiden før udsendelsen af forsikringskontormeddelelsen – henholde sig til arbejdsdirektoratets udtalelse.

For så vidt angår tiden efter udsendelsen af forsikringskontormeddelelsen fremgår det af arbejdsdirektoratets datoliste, at direktoratet ikke har orienteret klageren om, at sagsbehandlingstiden trak ud. Direktoratet har således ikke fulgt retningslinierne i statsministeriets cirkulærskrivelse nr. 221 af 11. september 1978, hvilket ministeriet finder yderst beklageligt.

Det er dog ministeriets opfattelse, at dette skyldes vanskeligheder i en indkøringsperiode, hvilket har medført, at der er sket forglemmelser i enkelte sager.

Ministeriet har i øvrigt grund til at antage, at forsikringskontormeddelelsen nu fungerer bedre, og den er fulgt op af nye forsikringskontormeddelelser af 10. august 1983 og 7. december 1983, hvilket yderligere skulle sik-

re, at retningslinierne i statsministeriets cirkulærskrivelse nr. 221 af 11. september 1978 iagttages. . .

Ministeriet foretager derfor ikke yderligere i denne anledning.

. . .«

Jeg udtalte følgende i en skrivelse til A:

»Jeg kan først oplyse, at arbejdsdirektoratet gennem flere år har haft sagsbehandlingstider i forsikringsager, der er helt utilfredsstillende.

En stærk stigning i sagsmængden i direktoratets forsikringskontor i forbindelse med den øgede arbejdsløshed har været årsagen hertil. Arbejdsdirektoratets sagsbehandlingstider og problemer om direktoratets sagsbehandling i øvrigt har været genstand for en omfattende brevveksling mellem ombudsmanden, arbejdsdirektoratet og arbejdsministeriet både i generelle sager og i konkrete klagesager som den foreliggende. Jeg kan endvidere oplyse, at jeg under et møde i marts måned 1983 med bl.a. departementschefen i arbejdsministeriet og direktøren for arbejdsdirektoratet drøftede nogle forhold vedrørende arbejdsdirektoratets sagsbehandling. Der har været iværksat foranstaltninger, og der er planlagt yderligere foranstaltninger med henblik på at nedbringe sagsbehandlingstiderne (herunder afvikling af en stor sagspukkel) og forbedre sagsbehandlingen i øvrigt, herunder sikre, at klageren – når sagen trækker ud – modtager en orientering fra arbejdsdirektoratet.

Behandlingen af den foreliggende sag, fra De indgav klagen i skrivelsen af 5. januar 1982, og indtil arbejdsdirektoratet afgjorde sagen ved skrivelse af 28. november 1983, varede i næsten 1 år og 11 måneder og dermed så længe, at det i forhold til Dem og (B og C) er helt urimeligt.

Jeg har meddelt arbejdsdirektoratet, at jeg finder det meget beklageligt, at der medgik så lang tid til behandling af sagen.

Jeg har ved min nævnte bedømmelse af behandlingstiden taget i betragtning,

at De i skrivelsen af 5. januar 1982 ud-

trykkeligt gjorde opmærksom på, at der ikke blev udbetalt dagpenge, og at Deres klienters økonomi som følge heraf var meget dårlig,

at Handels- og Kontorfunktionærernes Arbejdsløshedskasse (og (B)) gentagne gange rykkede arbejdsdirektoratet for sagen,

at sagen – bortset fra tiden fra den 8. februar til den 30. april 1982 og fra den 22. april til den 3. november 1983 – i hovedsagen alene beroede på arbejdsdirektoratet, og

at arbejdsdirektoratet ikke i den periode på godt et halvt år i 1983, da sagen beroede på, at Arbejdsløshedskassen for Selvstændige Erhvervsdrivende skulle afgive en fornyet udtalelse, mere energisk, end det var tilfældet, søgte at formå arbejdsløhedskassen til at fremskynde behandlingen af sagen.

Statsministeriet har i den ovenfor omtalte cirkulærskrivelse nr. 221 af 11. september 1978 henstillet til samtlige ministerier og styrelser at følge en ordning, hvorefter der, når en sags behandling trækker ud, gives vedkommende klager underretning om, hvorpå sagens behandling beror, og så vidt muligt om, hvornår afgørelsen vil foreligge, samt at erindringsskrivelser fra klagerne i almindelighed omgående besvares med oplysninger som de nævnte.

I den foreliggende sag har arbejdsdirektoratet ikke på noget tidspunkt orienteret Dem eller Deres klienter om, at sagsbehandlingen ville trække ud, før (B) den 5. oktober 1983 rettede telefonisk henvendelse til direktoratet. Heller ikke efter udsendelsen af direktoratets »Forsikringskontor-meddelelse« af 2. marts 1983, der indskærper overholdelsen af statsministeriets ovennævnte cirkulærskrivelse, har direktoratet på eget initiativ orienteret Dem om sagen.

På linie med det, arbejdsministeriet har udtalt, finder jeg, at dette er beklageligt.

Jeg har gjort arbejdsdirektoratet bekendt med min opfattelse.

. . .«

1-4. *Udtalt kritik over for arbejdsdirektoratet i anledning af, at direktoratet havde været knapt 3½ år om at behandle en sag om ret til arbejdsløshedsdagpenge, som havde været midlertidigt forlagt, at direktoratet ikke havde iværksat eftersøgningsskridt i anledning af adskillige rykkerskrivelser fra den pågældende klager, og at direktoratet ikke havde besvaret rykkerskrivelserne og oplyst, at sagen var forlagt.*

Endvidere kritiseret, at direktoratet ikke havde givet den pågældende klager aktindsigt og lejlighed til at udtale sig, inden sagen blev afgjort.

Over for arbejdsministeriet bl.a. rejst spørgsmål om etablering af en effektiv restancekontrol i arbejdsdirektoratet, idet jeg udtalte, at jeg måtte stille mig helt uforstående over for, at der ikke som led i bestræbelserne på at opnå en forsvarlig behandling af sagerne i arbejdsdirektoratet havde været etableret et effektivt restancekontrollsystem. (J. nr. 1983-423-02 og 1983-1292-020).

A klagede i skrivelse af 10. april 1983 over den tid, der indtil da var medgået til arbejdsdirektoratets behandling af hans klage i skrivelse af 23. januar 1980 om hans ret til at modtage arbejdsløshedsdagpenge. Direktoratet traf afgørelse i sagen ved skrivelse af 1. juni 1983.

Det fremgik af sagen, at A's skrivelse af 23. januar 1980 gav anledning til, at arbejdsdirektoratet indhentede udtalelser fra Handels- og Kontorfunktionærernes Arbejdsløshedskasse og arbejdsformidlingskontoret i København.

I tiden efter, at direktoratet modtog sagen tilbage fra arbejdsformidlingskontoret (den 19. november 1980), og til jeg modtog A's klage, rykkede han og arbejdsløsheds-kassen 8 gange skriftligt arbejdsdirektoratet for en afgørelse i sagen. I skrivelserne anmodede A endvidere om aktindsigt og lejlighed til at afgive en udtalelse om sagen, inden arbejdsdirektoratet tog stilling til den.

Direktoratet besvarede ingen af de 8 rykkerskrivelser.

I en udtalelse i anledning af klagen til mig oplyste arbejdsdirektoratet, at »... sagen ved en beklagelig fejltagelse har været forlagt og først er kommet frem i forbindelse med medlemmets seneste erindringskrivelse af 1. marts 1983«. Direktoratet beklagede fejlen.

Arbejdsministeriet henholdt sig til arbejdsdirektoratets udtalelse. Ministeriet fandt den lange sagsbehandlingstid yderst beklagelig, men fandt ikke anledning til at foretage sig yderligere, da det efter ministeriets opfattelse

var et enkeltstående tilfælde, at en sag forlægges i direktoratet.

Arbejdsministeriet anførte endvidere:

»Med hensyn til direktoratets besvarelser af henvendelser, jfr. datolisten, kan det konstateres, at direktoratet ikke har overholdt reglerne i statsministeriets cirkulærskrivelse nr. 221 af 11. september 1978. Man skal imidlertid henlede ombudsmandens opmærksomhed på, at der den 2. marts 1983 er udsendt en forsikringskontormeddelelse til sagsbehandlere i direktoratet. Det fremgår af denne, at erindringskrivelser i en sag bør besvares omgående, hvorfor en situation som den foreliggende næppe fremover vil kunne opstå.«

Efter en foreløbig gennemgang af sagen anførte jeg følgende i en skrivelse til arbejdsdirektoratet:

»Jeg forstår direktoratets ... udtalelse, jfr. arbejdsministeriets udtalelse ... således, at sagen har været forlagt (været bortkommet) i direktoratet fra slutningen af 1980 og indtil marts 1983.

...

Jeg beder direktoratet oplyse, hvilke eftersøgningsskridt der har været iværksat i direktoratet dels i anledning af rykkerskrivelserne, dels på grundlag af direktoratets restancekontrol. Jeg beder endvidere direktoratet oplyse grunden til, at direktoratet ikke gav (A) og Handels- og Kontorfunktionærernes Arbejdsløshedskasse underretning om, at sagen var bortkommet, og om de skridt, som direktoratet i den anledning havde iværksat (eftersøgning/eventuel rekonstruktion).

...«

Jeg bad endvidere direktoratet oplyse årsagen til, at direktoratet ikke havde imødekommet A's anmodninger om aktindsigt og om at få lejlighed til at afgive en udtalelse inden sagens afgørelse (jfr. offentlighedslovens §§ 11 og 12). Jeg bad direktoratet om at udtale sig om, hvad virkningen heraf burde være.

Jeg bad ligeledes arbejdsministeriet om at udtale sig om de ovennævnte spørgsmål.

I en udtalelse til mig anførte arbejdsdirektoratet herefter følgende:

»...

Direktoratet skal ... bemærke, at de modtagne rykkerskrivelser i perioden, hvor sagen som tidligere meddelt har været forlagt, alle er journaliseret og løbende registreret på sagen. Dette foretages alene af journalen.

Når sagen på trods heraf ikke er kommet under behandling, må dette formentlig skyldes, at sagen ikke har været registreret hos en sagsbehandler, og at der i øvrigt – i overensstemmelse med tidligere praksis – ikke er gjort særskilte bemærkninger om den indgåede post. På grund af de hyppige personaleudskiftninger i direktoratet har sagen i den forløbne periode kunnet være noteret til behandling hos flere forskellige sagsbehandlere, uden at disse rent faktisk har været bekendt med sagens eksistens. Som følge heraf har der ikke været iværksat eftersøgningskridt i anledning af rykkerskrivelserne eller på grundlag af restancekontrol, idet en sådan ikke hidtil har været etableret i direktoratet.

Med hensyn til spørgsmålet om aktindsigt skal direktoratet beklage, at man ikke officielt har efterkommet medlemmets begæring af 13. oktober 1981. Når dette ikke er sket, skyldes det væsentligst et ønske om en hurtig afslutning af sagen ved dens fremkomst, men samtidig, ud fra den kendsgerning at medlemmet allerede ved skrivelse af 23. september 1980 fik tilsendt kopier af de i sagen værende bilag, samt at der ikke herefter er fremkommet oplysninger af betydning for sagens afgørelse.

Direktoratet finder således ikke, at dette bør få indvirkning på sagens behandling.«

I en udtalelse til mig anførte arbejdsministeriet bl.a. følgende:

»Arbejdsministeriet kan henholde sig til direktoratets udtalelse, idet man supplerende skal udtale følgende:

Ministeriet finder det kritisabelt, at direktoratet ikke har iværksat eftersøgningskridt i anledning af medlemmets og arbejdsløsheds-kassens rykkerskrivelser. Det skyldes, at direktoratet efter den dagældende praksis ikke gjorde særskilte bemærkninger om den indgåede post, hvorfor det allerede af den grund ikke blev konstateret, at sagen var forlagt. Hertil kommer, at der ikke i arbejdsdirektoratet var etableret nogen egentlig restancekontrol.

Ministeriet finder det kritisabelt, at arbejdsdirektoratet ikke underrettede (A) og HKs arbejdsløshedskasse om, at sagen var forlagt i arbejdsdirektoratet.

Det er dog ministeriets opfattelse, at det er et enkeltstående tilfælde, at en sag forlægges i direktoratet, hvorfor der ikke foretages videre i den anledning.

For så vidt angår spørgsmålet om restancekontrol har ministeriet i dag anmodet arbejdsdirektoratet om at overveje, hvorledes der i arbejdsdirektoratet vil kunne etableres restancekontrol dels for at undgå tilfælde som det konkrete, dels for bedre at kunne styre behandlingen af konkrete sager.

Det fremgår videre af sagen, at arbejdsdirektoratet ikke har efterkommet (A's) anmodning om aktindsigt.

Da der ikke i offentlighedslovens § 11 ses at være noget til hinder for, at arbejdsdirektoratet kunne have efterkommet (A's) anmodning, finder ministeriet det beklageligt, at der ikke i denne sag er givet aktindsigt.

Endelig fremgår det af sagen, at arbejdsdirektoratet ikke har imødekommet (A's) udtrykkelige og gentagne ønske om at få mulighed for at afgive en udtalelse om sagen, inden den blev afgjort.

Da der efter ministeriets opfattelse ikke har været tvivl om, at (A) – selv om sagen har været forlagt i over 2 år – til stadighed har ønsket aktindsigt og mulighed for at afgive en udtalelse, jfr. (A's) skrivelser af 13. oktober 1981, 30. marts 1982 og 1. marts 1983, og da der heller ikke i offentlighedslovens § 12 ses at være noget til hinder for at efterkomme (A's) anmodning, skal ministeriet udtale, at man finder det yderst beklageligt, at arbejdsdirektoratet ikke har givet (A) lejlighed til at afgive en udtalelse, før afgørelsen blev truffet.

Arbejdsministeriet har på denne baggrund d.d. anmodet arbejdsdirektoratet om at gen-

optage sagen, således at (A) får lejlighed til at afgive en udtalelse i sagen, forinden der på ny træffes afgørelse i sagen.«

Jeg udtalte følgende i en skrivelse til A:
»Vedrørende den tid, der gik med arbejdsdirektoratets behandling af sagen.

Sagens behandling har taget knapt 3½ år og dermed så længe, at det i forhold til Dem er helt urimeligt.

Jeg har gjort arbejdsdirektoratet bekendt med, at jeg finder det meget beklageligt, at sagens behandling har taget så lang tid, som det er tilfældet.

Den lange behandlingstid skyldes i væsentlig grad, at sagen har været forlagt i direktoratet. At en sag forlægges, kan undtagelsesvis forekomme i enhver administration og kan i almindelighed ikke i sig selv begrunde kritik. Ved bedømmelsen af det foreliggende tilfælde må det imidlertid komme i betragtning, at sagens fortsatte forlæggelse havde sammenhæng med, at direktoratet ikke havde etableret en restancekontrol, og at direktoratets journalsystem – i hvert tilfælde tidligere – har været utilstrækkeligt. Systemet indebar således, at der ikke var sikkerhed for, at rykker skrivelser – uanset om sagen var registreret hos en sagsbehandler eller ej – blev overgivet til en, der var ansvarlig for besvarelsen. Jeg sigter også til, at sagen i den forløbne periode har »kunnet være noteret til behandling hos flere forskellige sagsbehandlere, uden at disse rent faktisk har været bekendt med sagens eksistens«.

Arbejdsministeriet har kritiseret, at direktoratet ikke iværksatte eftersøgnings skridt i anledning af Deres og arbejdsløhedskassens rykker skrivelser, og at arbejdsdirektoratet ikke underrettede Dem og Handels- og Kontorfunktionærernes Arbejdsløhedskasse om, at sagen havde været forlagt i arbejdsdirektoratet.

Jeg er enig i denne kritik, og jeg har gjort arbejdsdirektoratet bekendt med min opfattelse.

Jeg kan oplyse, at jeg på baggrund af den foreliggende sag har fundet af egen drift i henhold til ombudsmandslovens § 6, stk. 5, over for arbejdsministeriet at burde rejse spørgsmålet om grunden til, at der i

arbejdsdirektoratet ikke hidtil har været etableret en effektiv restancekontrol.

Vedrørende Deres anmodninger om aktindsigt og om lejlighed til at afgive en udtalelse, inden sagen blev afgjort.

Offentlighedslovens § 11, stk. 1, og § 12, stk. 1, hvortil der er henvist ovenfor, har følgende indhold:

§ 11, stk. 1:

»Såfremt en part under sagens behandling fremsætter begæring om at blive gjort bekendt med sagens dokumenter, og denne begæring efter loven skal imødekommes, udsættes sagens afgørelse, indtil der er givet parten adgang til at gøre sig bekendt med dokumenterne.«

§ 12, stk. 1:

»Den, der er part i en sag, som er til behandling i den offentlige forvaltning, kan på ethvert tidspunkt af behandlingen forlange, at sagens afgørelse udsættes, indtil han har afgivet en udtalelse om sagen.«

På linje med arbejdsministeriet finder jeg det meget beklageligt, at arbejdsdirektoratet ikke efterkom Deres anmodning om aktindsigt (efter den 23. september 1980), og at direktoratet ikke gav Dem lejlighed til at afgive en udtalelse, før afgørelsen i sagen blev truffet.

Under hensyn til, at arbejdsministeriet har anmodet direktoratet om at genoptage sagen, således at De nu får lejlighed til at afgive en udtalelse, forinden der på ny træffes afgørelse i sagen, finder jeg ikke tilstrækkeligt grundlag for at foretage videre.

...«

I en samtidig skrivelse til arbejdsministeriet anmodede jeg under henvisning til ombudsmandslovens § 6, stk. 5, ministeriet om at modtage

- 1) en nærmere redegørelse for, på hvilken måde der hidtil i arbejdsdirektoratet var foretaget registreringer af de verserende sager med henblik på styring af sagsbehandlingen,
- 2) en udtalelse om årsagen til, at der i arbejdsdirektoratet ikke hidtil havde været

etableret en effektiv restancekontrol, jfr. herved §§ 5 og 6 i statsministeriets bekendtgørelse nr. 9 af 11. januar 1951, og

- 3) nærmere oplysninger om, hvad der nu gennemførtes med henblik på etablering af en effektiv restancekontrol.

I skrivelse af 20. februar 1984 besvarede arbejdsministeriet de nævnte spørgsmål således:

»Ad spørgsmål 1.

Indtil 1. januar 1984 beroede sagsstyringen i direktoratet på individuelle rutiner i de forskellige sagsbehandlede kontorer. Der kunne påvises forskelle i sagsstyringen i et sådant omfang, at det set ud fra klagerens og den øvrige omverdens synspunkt måtte karakteriseres som mindre hensigtsmæssigt.

Det vil sige, at sagsstyringen har været kontorchefens ansvar, men rent faktisk er foregået ved, at den enkelte sagsbehandler ved hjælp af et kartotek fulgte sin »del af sagspuklen«. Denne metode sikrede ikke, at sagerne under ét blev afviklet i en relevant rækkefølge, ligesom enkelte sager er blevet forsinkede, fordi ansvaret for den enkelte sags ekspedition kan have været uklart.

Ad spørgsmål 2.

Det har i direktoratet været tilstræbt som et generelt princip at afslutte sagerne i den rækkefølge, som de er tilgået direktoratet. Denne fremgangsmåde skulle i princippet forhindre, at enkelte sager blev glemt. Imidlertid har kombinationen af betydelige personaleudskiftninger samt en manglende central styring hos kontorcheferne bevirket, at enkelte sager er forsvundet fra sagsporteføljen uden at være afsluttet. Dette kan næppe beskrives som et decideret fravær af en restancekontrol, men snarere at denne metode ikke har fungeret tilstrækkeligt godt.

Der har således i direktoratet altid været en opfattelse af, at der skulle foretages en systematisk og prioriteret afvikling af sagerne, men først med ændringerne pr. 1. januar 1984 synes disse ambitioner at have fundet en hensigtsmæssig form, hvad angår styringsteknik og ansvarsfordeling.

Ad spørgsmål 3.

Sagsafviklingen i direktoratet har i 1983 generelt haft et positivt forløb. Det blev dog blandt andet med baggrund i et mindre antal ombudsmandssager konstateret, at sagsstyringen måtte foregå centralt enten ved kontorchefens direkte styring eller ved en løbende EDB-registrering ud over det hidtidige niveau i direktoratets journal.

Der blev på denne baggrund pr. 1. januar 1984 iværksat et nyt sagsstyringssystem i direktoratet.

Dette sagsstyringssystem medfører en ændret sagsfordeling, således at alle nye klagesager og indberetninger fra arbejdsformidlingskontorerne tilgår et enkelt kontor i direktoratet. Alle disse sager bliver fuldt journaliserede i direktoratet. Dette betyder, at kontoret i samarbejde med journalen er i stand til ved hjælp af EDB-teknik at styre sagsgangen, hvilket indebærer, at journalen automatisk vil udskrive alle sager, der er ældre end en bestemt dato på restancelister til brug for kontorets medarbejdere. Der vil være mulighed for, at bestemte sagstyper, der skønnes at være af særlig afgørende betydning for klageren/arbejdsløshedskassen, fremmes således, at sagen opføres på restancelisten på et tidligere tidspunkt, end det ellers ville have været tilfældet. Direktoratet har i øjeblikket fastlagt en norm, der skulle bevirke, at alle nye sager blev behandlet med en gennemsnitlig sagsbehandlingstid på 4 måneder. Det er endnu for tidligt at vurdere, hvorvidt denne norm kan efterleves. I forbindelse med etableringen af denne norm vil alle sager, der er ældre end 3 måneder, automatisk blive udskrevet på restanceliste, således at der skal tages konkret stilling til, hvorfor sagen ikke er afsluttet, ligesom medlemmet skal have meddelelse om, hvorpå sagen beror.

Arbejdsdirektoratets sager fra før 1. januar 1984 er ligeledes blevet samlet i ét kontor. Der er tale om en sagsmængde på mellem 4 og 4½ tusinde sager. Kontoret har etableret en plan for afvikling af disse sager i et tempo på ca. 300 sager om måneden. I modsætning til den ovenfor beskrevne uens praksis fra før 1. januar 1984 vil kontoret prioritere afviklingen af disse sager. Prioritering vil ske efter væsentlighedskriterier, således at sager, der skønnes at have stor økonomisk betydning for den enkelte, prioriteres højest, ligesom sager, der skønnes at have mere vidtgående

ende betydning for systemet i øvrigt, prioriteres højt.

Kontoret, der varetager afviklingen af sagspakken, arbejder i øjeblikket med et manuelt kartotekssystem, der skulle kunne sikre en produktion af restancelister. Det overvejes p.t., om kontorets sagsstyring skal ske ved hjælp af en datamat.

Teknisk set er alle sagerne i dette kontor på restanceliste i den forstand, at der er foretaget en prioritering af afviklingen af disse sager. Der skal særlige forhold til for, at der kan afviges fra denne prioritering, jfr. beskrivelsen af de ovenstående prioriteringskriterier.

Det kan afslutningsvis nævnes, at kontoret har planlagt at tage kontakt til de største arbejdsløsheds-kasser med henblik på at få en fælles vurdering af, hvilke sager der er mest presserende f.eks. under hensyntagen til afslutningen af principielle spørgsmål eller til medlemmernes økonomiske forhold i forbindelse med en klagesag i direktoratet.

Arbejdsministeriet skal yderligere udtale, at man finder det yderst beklageligt, at enkelte sager i arbejdsdirektoratet er forsvundet fra sagsporteføljen uden at være afsluttet.

Det er dog ministeriets opfattelse, at disse tilfælde er enkeltstående, og at de skyldes, at den restancekontrol, som har været etableret i direktoratet, ikke har fungeret tilstrækkeligt godt.

Direktoratet har nu taget konsekvensen af, at den tidligere restancekontrol har vist sig at

være utilstrækkelig, idet direktoratet har oprettet et nyt sagsstyringssystem, hvorfor der ikke foretages yderligere i den anledning.

Ministeriet vil holde ombudsmanden orienteret om det nye sagsstyringssystemets effektivitet . . .«

I skrivelser til arbejdsministeriet og arbejdsdirektoratet udtalte jeg herefter følgende:

»På baggrund af de meget store problemer, der igennem adskillige år har været med arbejdsdirektoratets sagsbehandling, navnlig med hensyn til behandlingstiderne, må jeg – således som jeg allerede har været inde på . . . – stille mig helt uforstående overfor, at der ikke som led i bestræbelserne på at opnå en forsvarlig behandling af sagerne i arbejdsdirektoratet i hvert fald har været etableret et effektivt restancekontrollsystem.

Under hensyn til, at arbejdsdirektoratet nu har oprettet et nyt sagsstyringssystem, finder jeg på linje med arbejdsministeriet ikke anledning til at foretage videre.

Jeg har noteret, at arbejdsministeriet vil holde mig underrettet om det nye sagsstyringssystemets effektivitet.

. . .«

Da sagsstyringssystemet havde været i funktion i ca. et halvt år, aflagde jeg et besøg i arbejdsdirektoratet, hvor jeg fik en nærmere orientering om restancekontrollen m.v.

1-5. *Henstillet til arbejdsdirektoratet at undergive spørgsmålet om adgangen til at modtage arbejdsløshedsdagpenge under kursusophold på henholdsvis den danske folkehøjskole Jaruplund og den nordiske folkehøjskole i Kungälv en fornyet, samlet overvejelse. (J. nr. 1983-653-02).*

A klagede over en afgørelse i skrivelse af 7. juni 1983 fra ankenævnet for arbejdsløshedsforsikringen, der havde tiltrådt en afgørelse fra arbejdsdirektoratet, hvorefter A ikke var berettiget til at modtage arbejdsløshedsdagpenge efter reglerne i arbejdsløshedsforsikringslovens § 62 og arbejdsdirektoratets AK-cirkulære nr. 74/79 under et 30 ugers kursus på den nordiske folkehøjskole i Kungälv i Sverige.

Til støtte for sin klage til mig anførte A, at hun var bekendt med, at andre havde modtaget dagpenge under kursusophold på den nævnte højskole, og at dette også gjaldt, for så vidt angår kursus på den danske folkehøjskole Jaruplund i Sydslesvig.

Det fremgik af sagen, at A i juni 1981 blev færdiguddannet som folkeskolelærer fra et statsseminarium. Hun var på dette tidspunkt bosiddende i Svendborg kommune, hvor der efter A's oplysninger var en meget betydelig

arbejdsløshed blandt folkeskolelærere. Da hun ikke kunne opnå beskæftigelse som lærer, tilmeldte hun sig et 30 ugers kursus på den nordiske folkehøjskole i Kungälv, beliggende ca. 20 km nord for Göteborg i Sverige.

Ved henvendelse til arbejdsformidlingen i Svendborg og til sin arbejdsløshedskasse, FTF-A, fik A oplysning om, at hun ikke ville være berettiget til at modtage arbejdsløshedsdagpenge under opholdet på højskolen.

Hun ansøgte herefter arbejdsdirektoratet om ret til at bevare arbejdsløshedsdagpenge under opholdet på højskolen og henviste i den forbindelse til, at der er adgang til at modtage arbejdsløshedsdagpenge under ophold på den danske folkehøjskole Jaruplund, der ligger 7 km syd for Flensborg.

I anledning af A's ansøgning modtog arbejdsdirektoratet en udtalelse fra FTF-A, der anførte, at A efter kassens opfattelse ikke under opholdet i Sverige kunne siges at stå til rådighed for arbejdsmarkedet, og at højskoleopholdet ikke var godkendt i henhold til højskoleloven.

I sit afslag i skrivelse af 3. november 1981 til A anførte arbejdsdirektoratet, at direktoratet var enig med kassen i, at et kursus på den nordiske folkehøjskole i Kungälv ikke var omfattet af de gældende regler for udbetalingen af dagpenge under kursusdeltagelse, jfr. arbejdsdirektoratets AK-cirkulære nr. 74/79, pkt. A I. Arbejdsdirektoratet tilføjede, at de gældende regler for kurser på Jaruplund folkehøjskole var »særregler af midlertidig karakter«.

A klagede over arbejdsdirektoratets afgørelse til ankenævnet for arbejdsløshedsforsikringen.

I skrivelse af 15. marts 1982 til en af de andre deltagere, B, i det kursus på den nordiske folkehøjskole, som A deltog i, godkendte arbejdsdirektoratet, at han kunne bevare retten til arbejdsløshedsdagpenge under deltagelse i højskolekurset. A sendte ankenævnet en kopi af denne afgørelse.

I en skrivelse til mig anførte A, at hun under højskoleopholdet var aktivt arbejdssøgende. Således blev hun på grundlag af ca. 15 skriftlige ansøgninger indkaldt til ansættelsessamtaler ved 4 forskellige skoler. Hun rejste til Danmark 3 gange for at deltage i disse samtaler. Hun modtog herefter tilbud om ansættelse som fast vikar i 3 kommuners skolevæsen og valgte en ansættelse (pr. 1.

august 1982) som fast vikar på en skole i X kommune.

I skrivelse af 20. juli 1982 meddelte A ankenævnet for arbejdsløshedsforsikringen, at yderligere 2 deltagere på højskolekurset – med henvisning til arbejdsdirektoratets afgørelse i skrivelse af 15. marts 1982 – havde opnået ret til arbejdsløshedsdagpenge, mens de deltog i kurset.

Som nævnt tiltrådte ankenævnet for arbejdsløshedsforsikringen i skrivelse af 7. juni 1983 til A arbejdsdirektoratets afslag på hendes ansøgning om ret til at bevare arbejdsløshedsdagpenge under højskolekurset. I afgørelsen anførte ankenævnet, at ankenævnet ikke fandt, »at et medlem under deltagelse i et kursus i udlandet kan anses for at være aktivt arbejdssøgende i det omfang, som arbejdsløshedsforsikringsloven forudsætter«.

I en skrivelse af 15. maj 1984 til arbejdsdirektoratet anførte jeg følgende:

»Efter min gennemgang af sagen finder jeg at måtte henstille til arbejdsdirektoratet at undergive spørgsmålet om adgangen til at modtage arbejdsløshedsdagpenge under kursusophold på henholdsvis den danske folkehøjskole Jaruplund og den nordiske folkehøjskole i Kungälv en fornyet, samlet overvejelse, jfr. nærmere nedenfor.

Jeg har fra undervisningsministeriet, direktoratet for folkeoplysning, frie grundskoler m.v., telefonisk indhentet oplysninger om, at folkehøjskolen Jaruplund ikke er godkendt efter højskoleloven og heller ikke modtager statstilskud efter loven om statsstøtte til visse private skoler. Efter undervisningsministeriets opfattelse er der ikke hjemmel til at lade en skole i udlandet være omfattet af højskoleloven eller skolestøtteloven. Jaruplund modtager dog indirekte statsstøtte gennem undervisningsministeriets bevilling til det danske mindretal i Sydslesvig.

Undervisningsministeriet yder særligt finanslovstilskud til den nordiske folkehøjskole i Kungälv.

Om adgangen til at bevare arbejdsløshedsdagpenge under kursusdeltagelse har der i årene 1973 til 1978 været udstedt en række cirkulærer fra arbejdsdirektoratet. Indtil ændringen (pr. 1. juli 1979) af bestemmelsen i § 62 i loven om arbejdsformidling og arbejdsløshedsforsikring m.v.

(ved lov nr. 229 af 6. juni 1979) var cirkulæerne alene vejledende for arbejdsløshedskasserne og arbejdsformidlingskontorerne ved afgørelsen af, hvorvidt arbejdsløshedskassemedlemmer under deltagelse i kursusvirksomhed m.v. kunne betragtes som ledige og arbejdssøgende, og dermed dagpengeberettiget i henhold til arbejdsløshedslovens § 57. Jeg henviser i den forbindelse til den sag, der er omtalt i ombudsmandens beretning for året 1978, side 274-87.

Ved siden af de almindelige cirkulærer om adgangen til at bevare arbejdsløshedsdagpenge under højskoleophold havde arbejdsdirektoratet i AK-cirkulære nr. 12/78 af 3. marts 1978 meddelt, at deltagelse i kurser på Jaruplund folkehøjskole i Sydslesvig kunne anses for omfattet af ordningen om adgang til at bevare dagpengereetten under kursusdeltagelse.

Arbejdsdirektoratets cirkulærer var således udtryk for den opfattelse, at medlemmer af en arbejdsløshedskasse under kursusdeltagelse, herunder på Jaruplund folkehøjskole, fortsat kunne anses for at være ledige og for at stå til rådighed for arbejdsmarkedet.

Cirkulæret vedrørende Jaruplund må yderligere anses som udtryk for, at der var adgang til at fravige det almindelige udgangspunkt, hvorefter der ikke kan udbetales dagpenge under ophold i udlandet. Arbejdsløshedsforsikringsloven indeholder ganske vist ikke udtrykkelige regler med krav om bopæl eller ophold her i landet som betingelse for at modtage arbejdsløshedsdagpenge, men det har i forarbejderne til arbejdsløshedsforsikringsloven og i forbindelse med en lovændring i folketingsåret 1972-73 været fremhævet, at den danske arbejdsløshedsforsikring er nøje knyttet til det danske arbejdsformidlingssystem.

Jeg har forstået arbejdsdirektoratets cirkulære om adgangen til at bevare dagpenge under ophold på Jaruplund folkehøjskole således, at der efter omstændighederne kan være adgang til at bevare dagpengereetten under ophold i udlandet, hvis den geografiske afstand ikke er større, end at der er sikkerhed for en tilstrækkelig kontakt med arbejdsformidlingen. Jeg har i den forbindelse bemærket mig, at det i

AK-cirkulære 74/79 i afsnit B er forudsat, at de normale krav om fremmøde i arbejdsformidlingen kan lempes, når et arbejdsløshedskassemedlem deltager i et højskolekursus.

Ved lov nr. 229 af 6. juni 1979 om ændring af lov om arbejdsformidling og arbejdsløshedsforsikring m.v. blev bestemmelsen i § 62 ændret således, at forudsætningen om at stå til rådighed for arbejdsmarkedet fremgår klart af lovteksten, og således at det også af lovteksten fremgår, at der normalt ikke kan udbetales dagpenge under uddannelse. Der blev samtidig indsat en bestemmelse, hvorefter arbejdsdirektøren fik bemyndigelse til at udstede regler om, i hvilket omfang dagpenge kan bevares under uddannelse.

Til afløsning af de tidligere cirkulærer vedrørende udbetaling af dagpenge under kursusdeltagelse udstedte arbejdsdirektoratet herefter AK-cirkulæret nr. 74/79 af 27. juni 1979.

Cirkulæret indeholder bl.a. følgende bestemmelser:

A. Kursets art

»Dagpengereetten kan herefter fortsat bevares under deltagelse i:

I) Kurser på højskoler eller husholdningsskoler, godkendt i henhold til lov nr. 259 af 4. juni 1970, herfra dog undtaget de på skolerne afholdte kurser, der har karakter af egentlige uddannelser, eller er led i sådanne,

...

V) a) Andre kurser af indtil ½ års varighed, når disse ikke har karakter af egentlige kompetencegivende uddannelser eller er led i en sådan længerevarende uddannelse.

...

b) Arbejdsdirektøren vil efter en vurdering i det enkelte tilfælde kunne godkende kurser m.v. af indtil 1 års varighed.«

Som nævnt ovenfor anførte arbejdsdirektoratet i sin afgørelse i skrivelse af 3. november 1981 i (A's) sag i tilslutning til en udtalelse fra FTF-A, hvorefter den nordiske folkehøjskole i Kungälv ikke var godkendt efter højskoleloven, at den nordiske folkehøjskole ikke kunne anses for at være omfattet af cirkulærets bestemmelser.

Herudover anførte arbejdsdirektoratet i sin udtalelse af 18. november 1983 i anledning af (A's) klage til mig, at folkehøjskolen i Jaruplund er statsanerkendt.

Efter det oplyste har arbejdsdirektoratet ikke vurderet (A's) ansøgning om at bevare dagpengeretten under opholdet på den nordiske folkehøjskole i Kungälv på grundlag af bestemmelsen i cirkulærets pkt. A, V, b. Det fremgår ikke af arbejdsdirektoratets skrivelse af 15. marts 1982 i sagen vedrørende (B), om denne afgørelse er truffet på grundlag af denne bestemmelse.

Afvigende fra arbejdsdirektoratets begrundelse for sin afgørelse lagde ankenævnet for arbejdsløshedsforsikringen i sin afgørelse i skrivelse af 7. juni 1983 til (A) vægt på, at et medlem under deltagelse i et kursus i udlandet ikke kan anses for at være aktivt arbejdssøgende i det omfang, som arbejdsløshedsloven forudsætter.

Forholdet er således dette, at arbejdsdirektoratet i sin afgørelse i (A's) sag og i sin udtalelse i anledning af klagen til mig har lagt afgørende vægt på, at den nordiske folkehøjskole ikke er godkendt efter højskoleloven. Det må heroverfor tages i betragtning, at heller ikke folkehøjskolen Jaruplund er godkendt efter højskoleloven.

Som nævnt lagde ankenævnet for arbejdsløshedsforsikringen i sin afgørelse vægt på, at et arbejdsløshedskassemedlem ikke under deltagelse i et højskolekursus i udlandet kunne anses for at være aktivt arbejdssøgende. Den samme begrundelse gav ankenævnet for arbejdsløshedsforsikringen i en sag vedrørende et medlem af journalisternes arbejdsløshedskasse, der deltog i et kursus på Nordens Folkehøjskole Biskops-Arnö. Heroverfor må det tages i betragtning, at også folkehøjskolen Jaruplund er beliggende i udlandet, og derfor principielt omfattet af ankenævnet for arbejdsløshedsforsikringens vurdering.

I en rundskrivelse (F-AK-Nr. 6/83) af 28. november 1983 har arbejdsdirektoratet meddelt, »... at der i medfør af AK-cirkulære nr. 74/79 af 27. juni 1979, punkt A. I. kan oppebæres dagpenge under deltagelse i kurser på Jaruplund Folkehøjskole i Sydslesvig som den eneste højskole udenfor landets grænser. Der kan således ikke oppebæres dagpenge under ophold på andre højskoler beliggende i udlandet, herunder de nordiske lande.«

Denne rundskrivelse synes at bygge på en forudsætning om, at den danske folkehøjskole Jaruplund er godkendt i henhold til lov nr. 259 af 4. juni 1970 om folkehøjskoler, husholdningsskoler og efterskoler, jfr. herved også arbejdsdirektoratets udtalelse i skrivelse af 18. november 1983 til mig, hvori det anføres, at folkehøjskolen Jaruplund er statsanerkendt. Som det fremgår af, hvad der er anført ovenfor s. 37, må jeg imidlertid forstå, at denne forudsætning ikke er rigtig.

På denne baggrund og i øvrigt efter min gennemgang af sagen finder jeg at måtte henstille til arbejdsdirektoratet at undergive spørgsmålet om adgangen til at modtage arbejdsløshedsdagpenge under kursusophold på henholdsvis den danske folkehøjskole Jaruplund og den nordiske folkehøjskole i Kungälv en fornyet, samlet overvejelse. Jeg går ud fra, at der i forbindelse hermed vil blive tilvejebragt mere præcise oplysninger om de to institutioners retlige status, og at det vil blive søgt afklaret, om der findes andre, tilsvarende institutioner uden for landets grænser, for hvis vedkommende spørgsmålet er eller kan blive aktuelt.

...

Jeg går ... ud fra, at arbejdsdirektoratet vil drage omsorg for, at behandlingen af A's sag i påkommende tilfælde genoptages.

...«

1-6. *Fundet det utilfredsstillende, at den af myndighederne fulgte praksis vedrørende udenlandske, sociale pensioners betydning for retten til efterløn ikke har et mere sikkert retligt grundlag, end det er tilfældet. Den nævnte praksis, som havde fundet udtryk i et cirkulære, støttede arbejdsministeriet på en udvidende fortolkning af arbejdsløshedsforsikringslovens § 75 b, stk. 5, der efter ordlyden omfatter pensioner efter tre nærmere angivne love.*

Henstillet til arbejdsministeren at søge tilvejebragt en lovgivningsmæssig stillingtagen til den nævnte praksis, evt. i forbindelse med gennemførelse af andre ændringer i arbejdsløshedsforsikringsloven. (J. nr. 1982-51-02).

A klagede over en afgørelse, som ankenævnet for arbejdsløshedsforsikringen havde meddelt hende. Nævnet havde tiltrådt arbejdsdirektoratets afgørelse, hvorefter A ikke var berettiget til at modtage efterløn, da hun modtog alderspension fra Forbundsrepublikken Tyskland.

Det centrale spørgsmål i sagen var, om det forhold, at A modtog tysk pension, medførte, at hendes ret til samtidig at modtage efterløn bortfaldt efter arbejdsløshedsforsikringslovens § 75 b, stk. 5, (som antaget af arbejdsdirektoratet og ankenævnet), eller om forholdet alene medførte, at efterlønnen skulle reduceres efter de bestemmelser om betydningen af arbejde og indtægt i efterlønsperioden, som arbejdsministeren har fastsat efter arbejdsløshedsforsikringslovens § 75 g.

Det fremgik af de foreliggende oplysninger, at A fyldte 65 år den 2. januar 1980. Siden den 1. februar 1980 havde A efter ansøgning modtaget en dyrtidsreguleret månedlig pensionsydelse fra sin tyske pensionsordning. I den første periode var ydelsen på 875 DM pr. måned. Pensionsydelsens størrelse blev fastsat i forhold til de bidrag, som A og hendes tyske arbejdsgivere havde indbetalt til forsikringen i perioden fra den 1. april 1931 til den 30. september 1953.

I forbindelse med A's ansøgning til arbejdsløhedskassen for selvstændige erhvervsdrivende om overgang til efterløn fra 1. oktober 1980 oplyste A i en skrivelse af 18. august 1980 til arbejdsløhedskassen, at tyske arbejdsgivere ifølge lovgivningen er forpligtet til at tilbageholde og indbetale 10 pct. af de ansattes løn til forsikringen. Arbejdsgiverne har derudover en pligt til yderligere at betale et bidrag, svarende til 10 pct. af lønnen til forsikringen. Forsikringen administreres af Bundesversicherungsanstalt für Angestellte.

Arbejdsdirektoratet og ankenævnet havde anset A's tyske pension for at være omfattet af arbejdsløshedsforsikringslovens § 75 b, stk. 5, hvorefter »medlemmer, der modtager ydelser efter lov om folkepension, lov om invalidpension m.v. eller lov om pension til enker m.fl. ikke samtidig (kan) modtage efterløn . . .«. I sin afgørelse til A anførte arbejdsdirektoratet således, at direktoratet, efter at spørgsmålet havde været genstand for principielle overvejelser, måtte være af den opfattelse, at den omhandlede tyske aldersrente i princippet måtte sidestilles med en dansk folkepension og dermed som hovedregel udelukke ret til efterløn. Under hensyn til størrelsen af A's aldersrente fandt direktoratet ikke grundlag for at fravige den nævnte hovedregel. I sin afgørelse til A anførte ankenævnet, at nævnet efter det oplyste om størrelsen og arten af den tyske pension, som A modtog, fandt at kunne sidestille denne pension med en dansk folkepension, og at A derfor ikke kunne overgå til efterløn. Ankenævnet kunne således tiltræde arbejdsdirektoratets afgørelse.

I ankenævnets udtalelse i anledning af A's klage til mig henviste ankenævnet bl.a. til arbejdsdirektoratets cirkulære af 18. oktober 1979 (AF-cirkulære nr. 270/79, AK-cirkulære nr. 112/79), der er offentliggjort som bilag til sikringsstyrelsens vejledning nr. 182 af 18. oktober 1979 om forholdet mellem ydelser efter de sociale pensionslove og ydelser efter arbejdsløshedsforsikringsloven. Cirkulæret omhandler reglerne i arbejdsløshedsforsikringslovens § 64, stk. 1, og § 75 b, stk. 2. Den sidstnævnte bestemmelse svarer til den nuværende arbejdsløshedsforsikringslovs § 75 b, stk. 5. Ifølge cirkulæret omfatter reglerne i denne lovbestemmelse »tillige medlemmer, der modtager tilsvarende ydelser efter et andet lands sociallovgivning«.

Spørgsmålet om, hvorvidt personer, der i Danmark modtager efterløn, kan søge om en pension fra andre EF-lande, uden at retten til efterløn fortabes, er endvidere omtalt i arbejdsministeriets skrivelse af 19. december 1980 til sikringsstyrelsen. Med denne skrivelse besvarede arbejdsministeriet sikringsstyrelsens skrivelse af 22. august 1980, hvori sikringsstyrelsen havde oplyst, at de sociale pensioner i andre medlemslande finansieres ved bidrag fra arbejdsgivere og arbejdstagere, og at bidragene således udgør en del af arbejdstagernes lønindtægt. Efter sikringsstyrelsens opfattelse kunne sådanne udenlandske pensioner ikke ligestilles med danske folke-, invalide- eller enkepensioner i relation til § 75 b, stk. 5, i arbejdsløshedsforsikringsloven.

I skrivelsen af 19. december 1980 til sikringsstyrelsen udtalte arbejdsministeriet, at det er ministeriets opfattelse, at udenlandske sociale pensioner som hovedregel bør sidestilles med danske sociale pensioner, således at retten til efterløn bortfalder, jfr. arbejdsløshedsforsikringslovens § 75 b, stk. 5. Ministeriet fandt ikke, at finansieringsformen af den udenlandske pension burde tillægges selvstændig betydning. Hvor en udenlandsk pension ikke helt svarer til en dansk social pension, var det ministeriets opfattelse, at den omtalte hovedregel skulle kunne fraviges, således at medlemmet bevarer retten til at modtage efterløn, mod at der foretages fradrag i efterlønnen.

Bestemmelser om fradrag i efterlønnen (fastsat af arbejdsministeren i henhold til arbejdsløshedsforsikringslovens § 75 g) fandtes tidligere i cirkulære nr. 244 af 18. december 1978 om betydningen af arbejde og indtægt for størrelsen af efterløn. Cirkulæret blev med virkning fra 1. april 1982 afløst af arbejdsministeriets bekendtgørelse nr. 29 af 29. januar 1982 om arbejdes og indtægters betydning for efterlønnens størrelse. Ifølge pkt. 2 i cirkulæret fra 1978 og ifølge § 6 i bekendtgørelsen fra 1982 medfører løbende udbetalinger fra pensionsordninger, der er led i tidligere ansættelsesforhold, og hvortil arbejdsgiveren typisk har bidraget, fradrag i efterlønnen. Fradraget beregnes efter nærmere angivne regler.

I en skrivelse af 26. april 1983 til ankenævnet, hvori jeg anmodede ankenævnet om en supplerende udtalelse efter forud indhentet erklæring fra arbejdsministeriet, anførte

jeg bl.a. følgende som min foreløbige opfattelse af det retlige grundlag for afgørelsen af A's klage til ankenævnet:

» . . .

De ydelser, der udelukker samtidig modtagelse af efterløn, er ifølge arbejdsløshedsforsikringslovens § 75 b, stk. 5, ydelser efter lov om folkepension, lov om invalidepension m.v. og lov om pension til enker m.fl. Andre ydelser er ikke omtalt i denne eller andre lovbestemmelser. Endvidere findes der ikke i arbejdsløshedsloven bemyndigelse til administrativt at fastsætte tilsvarende bestemmelser for andre ydelser, herunder udenlandske sociale ydelser.

» . . .

Betydningen af, at et medlem modtager en ydelse, som ikke er en ydelse efter lov om folkepension, lov om invalidepension m.v. eller lov om pension til enker m.fl. er (som udgangspunkt) alene, at der skal ske fradrag i efterlønnen, jfr. bekendtgørelsen fra 1982, § 6. Arbejdsløshedsforsikringslovens § 75 b, stk. 5, omfatter efter ordlyden som nævnt kun visse bestemte ydelser efter den danske sociale lovgivning. Det er derfor klart, at bestemmelsen ikke umiddelbart finder anvendelse på en udenlandsk pension.

Spørgsmålet er derfor, om der er grundlag for en udvidende fortolkning af bestemmelsen, således at bestemmelsen også antages at omfatte (visse) udenlandske pensionsordninger.

Forarbejderne til efterlønsordningen indeholder ikke bidrag til belysning af spørgsmålet.

Også under hensyn til at bekendtgørelsen fra 1982 indeholder regler om betydningen af »løbende udbetaling af pension . . ., som er led i tidligere ansættelsesforhold og er af en sådan karakter, at det er sædvanligt, at arbejdsgiveren bidrager«, må jeg på det foreliggende grundlag finde, at det kan give anledning til tvivl, om det har været berettiget at anse (A's) pension for omfattet af arbejdsløshedsforsikringslovens § 75 b, stk. 5. Jeg henviser i den forbindelse til det, arbejdsministeriet anførte i skrivelsen af 19. december 1980 til sikringsstyrelsen om de tilfælde, »hvor en udenlandsk pension ikke helt svarer til en dansk social pension.«

| . . .«

Til brug for min stillingtagen til A's klage bad jeg om at modtage ankenævnets bemærkninger til det, jeg anførte om det retlige grundlag for bedømmelsen af sagen. Jeg bad endvidere om at modtage en nærmere redegørelse for de momenter vedrørende den tyske pensionsordning, som ankenævnet lagde vægt på ved afgørelsen af, om den tyske pensionsordning (helt) svarer til en dansk social pension, jfr. herved arbejdsministeriets skrivelse af 19. december 1980 til sikringsstyrelsen.

Ankenævnet indhentede i den anledning en udtalelse fra arbejdsministeriet, der indeholdt følgende:

». . .

I denne anledning skal man vejledende udtale, at det principielle spørgsmål om, hvilken indflydelse en udenlandsk pension vil have på muligheden for at modtage efterløn, blev grundigt overvejet i arbejdsministeriet på foranledning af en henvendelse fra sikringsstyrelsen.

Efter de gældende efterlønsregler kan personer, der modtager folke-, invalide- eller enkepension, ikke samtidig modtage efterløn, jfr. arbejdsløshedsforsikringslovens § 75 b, stk. 5. Hvis der ikke er tale om en social pension, men en »egen«-pension, sker der modregning i efterlønnen efter regler fastsat i henhold til § 75 g i arbejdsløshedsforsikringsloven.

Under forhandlingerne mellem arbejdsministeriet, arbejdsdirektoratet, socialministeriet og sikringsstyrelsen om udarbejdelse af cirkulære af 18. oktober 1979 om reglerne i arbejdsløshedsforsikringslovens § 64, stk. 1, og § 75 b, stk. 2 (nu stk. 5) (forholdet mellem ydelser efter de sociale pensionslove og ydelser efter arbejdsløshedsforsikringsloven), var der enighed om, at medlemmer, der modtager sociale pensioner fra udlandet, skal stilles på samme måde som medlemmer, der modtager en social pension efter dansk lovgivning. Denne udvidede fortolkning af § 75 b, stk. 2, til også at omfatte udenlandske sociale pensioner, synes rimelig, da resultatet ellers ville blive en uacceptabel og uforståelig forskelsbehandling af arbejdsløshedskassemedlemmer.

Opfattelsen blev i cirkulæret formuleret således: »Reglerne omfatter tillige medlem-

mer, der modtager tilsvarende ydelser efter et andet lands sociallovgivning.«

Arbejdsministeriet var imidlertid opmærksom på, at det undertiden kan volde vanskeligheder at afgøre, om en udenlandsk pension svarer til en social dansk pension. Det forhold, at den udenlandske pension finansieres anderledes end den danske, bør ikke tillægges selvstændig betydning.

Hvis den udenlandske pension har mange momenter, der peger i retning af en social pension, men dog forekommer atypisk i forhold til en dansk social pension, er der givet arbejdsdirektoratet mulighed for at fravige hovedreglen, således at medlemmet bevarer retten til efterløn mod, at der sker fradrag af den sociale pension i efterlønnen. Dette vil kunne ske, hvis den sociale pension er meget lille, således at udelukkelse fra efterløn ville være urimeligt belastende. Eller hvis tvivlen om pensionens art er stor. Eller hvis et medlem efter de danske regler selv kunne afgøre, om vedkommende ville søge pensionen eller udskyde betalingen, og dette ikke kan ske for den udenlandske pensions vedkommende.

Disse forskellige momenter skulle indgå i arbejdsdirektoratets afgørelse af den udenlandske pensions forhold til det danske system.

I den konkrete sag synes der ikke efter arbejdsministeriets opfattelse at være forhold, som begrunder undtagelsen fra hovedreglen, idet ministeriet ikke nærer tvivl om, at ydelser kan sidestilles med en dansk social pension, pensionsbeløbet er på ca. 3.000 kr. om måneden, og pensionen først udbetales, når der sker formel ansøgning om denne.

Udbetalingen af den tyske pension kunne således være udskudt, til medlemmet fyldte 67 år, på hvilket tidspunkt retten til efterløn bortfalder. . . .«

Ankenævnet henviste i sin supplerende udtalelse til arbejdsministeriets nævnte udtalelse. Derudover bemærkede nævnet følgende:

». . .

Ankenævnet kan tilslutte sig det synspunkt, at bestemmelsen i arbejdsløshedsforsikringslovens § 75 b, stk. 5, vel ikke umiddelbart finder anvendelse på en udenlandsk pension, men at de samme reale grunde, der har ført til, at danske sociale pensioner udelukker fra retten til samtidig at opbevare efterløn, må føre til, at udenlandske pensio-

ner, der svarer til en dansk social pension, også skal udelukke fra retten til at opnå efterløn. Dette gælder ikke mindst, når det drejer sig om lande inden for EF, hvor der i andre relationer er en koordinering af de sociale forsikringsordninger.

Det bemærkes, at det er et hovedprincip inden for arbejdsløshedsforsikringen, at adgangen til dagpenge eller efterløn er betinget af, at medlemmet har lidt et indtægtstab, det vil sige ikke får løn eller modtager en eller anden form for (social) ydelse, der kompenserer en lønindtægt.

Med hensyn til spørgsmålet om, hvilke momenter vedrørende den tyske pensionsordning ankenævnet har lagt vægt på ved afgørelsen af, om denne (helt) svarer til en dansk social pension, bemærkes det, . . . at den tyske folkepensionsordning bygger på et forsikringssystem, hvortil staten bidrager, og administreres af statslige forsikringskontorer under tilsyn af forbundsregeringens arbejds- og socialministerium.

Efter det for ankenævnet oplyste er den omhandlede pension den eneste form for offentlig alderspension i Tyskland, og den modsvarer således en dansk social pension (folkepension).

Den omstændighed, at den tyske alderspension finansieres anderledes end den danske folkepension, bl.a. derved, at ordningen primært bygger på et lønmodtager/arbejdsgiverforhold, hvor arbejdsgiveren foranstalter og deltager direkte i indbetalingerne, kan efter ankenævnets opfattelse ikke i sig selv bevirke, at pensionen ligestilles med en almindelig løbende pensionsordning, der er led i et tidligere ansættelsesforhold, og hvortil arbejdsgiveren typisk har bidraget – og som følge heraf skal medføre fradrag i efterlønnen i henhold til de herom gældende regler, senest arbejdsministeriets bekendtgørelse af 29. januar 1982 om arbejdes og indtægters betydning for efterlønnens størrelse. . . .«

Ankenævnet vedlagde en oversigt over folkeforsikringssystemet i Forbundsrepublikken Tyskland baseret på love fra 1911, 1957 og 1973. Efter oversigtens oplysninger er hovedprincipperne i ordningen, at den forsikrede bidrager til forsikringen med 9 pct. af sin indtægt, arbejdsgiveren med 9 pct. af den udbetalte løn og staten med et årligt tilskud på ca. 16 pct. af de samlede udgifter til pensionsforsikring.

I en skrivelse til A udtalte jeg herefter følgende:

»Jeg har noteret mig, at arbejdsministeriet og ankenævnet for arbejdsløshedsforsikringen er enig med mig i, at bestemmelsen i arbejdsløshedsforsikringslovens § 75 b, stk. 5, ikke umiddelbart finder anvendelse på en udenlandsk pension.

Det retlige grundlag for det anførte i arbejdsdirektoratets cirkulære af 18. oktober 1979 om, at reglerne i arbejdsløshedsforsikringslovens § 75 b, stk. 2, (nu stk. 5) tillige omfatter medlemmer, der modtager tilsvarende ydelser efter et andet lands sociallovgivning, må derfor søges i en udvidende fortolkning af § 75 b, stk. 5.

I betragtning af, at bestemmelsen i § 75 b, stk. 5, omhandler og alene omhandler ydelser efter tre bestemte love, og at der med hjemmel i arbejdsløshedsforsikringsloven (§ 75 g) administrativt er fastsat regler om, at en løbende udbetaling af pension, som er led i et tidligere ansættelsesforhold, hvor det er sædvanligt, at arbejdsgiveren bidrager til ordningen, alene medfører reduktion af efterlønnen, må jeg finde, at det er utilfredsstillende, at den af myndighederne fulgte praksis med hensyn til udenlandske pensioner – som har fundet udtryk i cirkulæret fra 1979 – ikke har et mere sikkert retligt grundlag, end det er tilfældet.

Jeg har gjort arbejdsministeren bekendt med min opfattelse, og jeg har henstillet til ministeren at tage initiativ til, at der – eventuelt i forbindelse med gennemførelse af andre ændringer i arbejdsløshedsforsikringslovgivningen – tilvejebringes en lovgivningsmæssig stillingtagen til den omtalte praksis.

Jeg har samtidig hermed gjort folketingets retsudvalg bekendt med min henstilling.

Om ankenævnets afgørelse . . . i Deres sag skal jeg udtale følgende:

Det (arbejdsministeriet og) ankenævnet for arbejdsløshedsforsikringen har anført om de reale hensyn, der taler for, at Deres tyske pension på ca. 3.000 kr. pr. måned sidestilles med en dansk social pension, giver mig for så vidt ikke anledning til bemærkninger.

Af de grunde, som jeg anførte i mine foreløbige bemærkninger . . . , og som er

baggrunden for min ovennævnte henstilling til arbejdsministeren, må jeg imidlertid finde, at det kan give anledning til tvivl, om der er fornødent retligt grundlag for med henvisning til Deres tyske pension at afslå Deres anmodning om at modtage efterløn.

Den endelige afgørelse af spørgsmålet hører under domstolene.

Hvis De ønsker at anlægge sag ved domstolene om Deres adgang til at modtage efterløn, og De i den forbindelse ansøger om fri proces, foreslår jeg, at De retter henvendelse til mig med en genpart af ansøgningen. Jeg vil da overveje at henstille, at Deres ansøgning imødekommes, jfr. instruks for folketingets ombudsmand, § 6, stk. 2.

| ...«

I skrivelse af 7. maj 1984 orienterede arbejdsministeren mig om, at arbejdsministeriet var enig med mig i det ønskelige i en lovmæssig afklaring af det spørgsmål, som jeg havde rejst i min henstilling til ministeren, og at ministeriet havde anmodet arbejdsdirektoratet om en udtalelse med henblik på en kommende ændring af arbejdsløshedsforsikringsloven.

I skrivelse af 15. maj 1984 meddelte jeg arbejdsministeren, at jeg havde taget det oplyste til efterretning. I en samtidig skrivelse orienterede jeg folketingets retsudvalg om brevvekslingen.

- 1-7. *Henstillet til ankenævnet for arbejdsløshedsforsikringen at genoptage sin behandling af en sag om supplerende arbejdsløshedsdagpenge, da der med en udtalelse fra arbejdsministeriet, som jeg indhentede under min behandling af sagen, forelå væsentlige ændringer i de vurderinger af sagens formidlingsmæssige spørgsmål, som ankenævnet ved sine tidligere afgørelser i sagen havde lagt til grund. (J. nr. 1982-162-02).*

A klagede over, at ankenævnet for arbejdsløshedsforsikringen havde fastholdt sine tidligere afgørelser, hvorefter hun ikke var berettiget til at modtage supplerende dagpenge i perioden fra 25. maj til 31. december 1979.

A havde i 9 måneder fra den 25. maj 1979 et deltidsjob som langtidsledig, selv om hun var og forblev fuldtidsarbejdsløshedsforsikret, og selv om hun først faldt for »26 ugersreglen« den 1. januar 1980. I perioden fra den 25. maj til den 31. december 1979 modtog hun ikke supplerende dagpenge. Efter at A havde rettet henvendelse om sagen til arbejdsløsheds-kassens hovedledelse, modtog hun supplerende dagpenge fra den 1. januar 1980, og indtil hun efter 9 måneder fratrådte det job, som hun havde fået anvist som langtidsledig. Herefter var hun på ny ledig og modtog dagpenge som fuldtidsforsikret.

Om sagsforløbet fremgik af de foreliggende oplysninger, at Odense-afdelingen af De kvindelige arbejderes arbejdsløshedskasse den 18. april 1979 indberettede A til arbejdsformidlingen i Odense som langtidsledig.

Afdelingen angav ved afkrydsning på blanketten, at A var heltidsarbejdsløshedsforsikret, og at hun ville miste sin dagpengeret den 5. februar 1979. Arbejdsløsheds-kassen anførte endelig, »at medlemmet flytter til ... (en landsby) den 1. maj 1979«.

I en telefonsamtale den 19. april 1979 mellem arbejdsformidlingen og afdelingen af arbejdsløsheds-kassen oplyste afdelingen, at A muligvis ville miste dagpengeretten senere end anført. Arbejdsløsheds-kassen ville underrette arbejdsformidlingen herom telefonisk.

Den 20. april 1979 havde A en samtale med arbejdsformidlingens arbejdskonsulent med henblik på et jobtilbud. Ifølge arbejdsformidlingens notat om samtalen oplyste A følgende:

»Medlemmet fortæller, at hun er udgået af folkeskolens 7. klasse og er ufaglært. Hun har hidtil været beskæftiget ved forefaldende arbejde på fabrikker. Hun har sidst været ansat på ... i Odense i 1 måned i 1978.

Hun flytter til (landsbyen) den 1. maj 1979 og er interesseret i beskæftigelse dér. Hun

har intet at indvende mod at arbejde på plejehjem.«

Den 25. april 1979 henviste arbejdsformidlingen A til samtale den 6. maj 1979 med bestyreren for et plejehjem i X kommune.

Den 25. maj 1979 tiltrådte A et job som langtidsledig på plejehjemmet. Der var tale om 56 timers beskæftigelse som nattevagt hver anden uge.

Dagen efter, den 26. maj 1979, underrettede Odense-afdelingen af arbejdsløshedskassen arbejdsformidlingen om, at A først ville falde for »26 ugers-reglen« den 31. december 1979.

Det fremgik af et internt notat af 7. februar 1980 fra arbejdsformidlingen i Odense, at arbejdsformidlingen i anledning af oplysningen om dagpengerettens forlængelse internt overvejede »eventuel afbrydelse af arbejdsforholdet, men det blev besluttet, at hun skulle fortsætte arbejdet«. A sås ikke at have været inddraget i overvejelserne.

Af arbejdsformidlingens nævnte notat af 7. februar 1980 fremgik endvidere følgende om baggrunden for arbejdsformidlingens anvisning af deltidsjob til fuldtidsforsikrede langtidsledige:

»Da de anførte job som vagt på plejehjemmene forelå og da det over for mig blev oplyst, at vagterne beskæftiges 56 timer hver anden uge forsøgte jeg, efter aftale med . . . forhandling med socialinspektøren i (X) kommune at få stillingerne på plejehjemmene ændret til 40 timers job under hensyn til de fuldtidsforsikrede og da der ikke var ledige deltidsforsikrede, eller at arbejdstiden blev suppleret på anden måde. Dette nægtede (X) kommune under henvisning til overenskomst mellem kommunernes landsforening og Husligt Arbejderforbund.

På et efterfølgende møde om langtidsledige her på kontoret fremlagde jeg igen problemet på grund af de foran anførte oplysninger og på grund af, at kommunen ikke ville fremkomme med andre jobtilbud på fuld tid end dem, der forelå på skolerne, biblioteket og kommunens kontorer. Der kunne ikke blive andre stillinger til ufaglærte kvinder.

På mødet blev det aftalt, at de fuldtidsforsikrede kvinder kunne få tilbud mod at de blev gjort bekendt med, at de som fuldtidsforsikrede ikke havde pligt til at påtage sig deltidsjob og såfremt de ikke ville have de tilbudte job ville få tilbudt et andet job even-

tuelt inden for amtet. Endvidere skulle de orienteres om, at såfremt de påtog sig jobbet og underskrev arbejdsaftale, skulle de lade sig deltidsforsikre af hensyn til timeantallet.

Nogle enkelte af de fuldtidsforsikrede ønskede ikke at få de anførte job på plejehjemmene og de blev placeret på anden måde i fuldtidsjob.

De der var interesseret i arbejde på plejehjemmene fik en anvisning til samtale med bestyreren på det anførte plejehjem, hvor de blev orienteret om arbejdets art, arbejdstid og lønning. Hver enkelt blev forinden orienteret om, at de ikke var pligtige til at tage arbejdet og hvis de påtog sig det, skulle de lade sig deltidsforsikre. Der var rift om disse pladser, da de ville få næsten samme løn som på fuld tid og fordi de derved havde fri hver anden uge.

Alle de langtidsledige fik udleveret den gule vejledning for langtidsledige, men jeg må indrømme, at jeg ikke har orienteret dem skriftligt om det foranstående.

I den konkrete sag, (A), kan jeg huske netop den på grund af at hun flyttede fra Odense til (landsbyen) og ikke var interesseret i at få et jobtilbud før hun var flyttet selv om hun eventuelt ikke skulle få udbetalt dagpenge i tiden indtil hun fik arbejde. I forbindelse med min samtale med hende den 20. april 1979, orienterede jeg hende om, at jeg havde opbrugt de arbejdstilbud jeg havde hos private arbejdsgivere og at jeg havde kun ét job på . . . plejehjem og orienterede hende som foran anført ligesom jeg gjorde hende bekendt med, at der var dårlige forbindelser fra (landsbyen) til (plejehjemmet). Hertil udtalte hun, på trods af de givne oplysninger, at hun var interesseret i det anførte arbejde på plejehjemmet og jeg forstod, at arbejdstiden tiltalte hende meget.

. . .«

A oplyste under sagen, at hun kort tid efter, at hun havde tiltrådt jobbet som langtidsledig, modtog underretning fra arbejdsløshedskassen om forlængelsen af den periode, hvor hun havde ret til dagpenge. I den anledning forhørte hun sig hos arbejdsformidlingen, fagforeningen og arbejdsløshedskassen om sine muligheder for at modtage supplerende dagpenge.

Arbejdsformidlingen og den lokale afdeling af arbejdsløshedskassen mente ikke, at der var mulighed herfor. Arbejdsformidlin-

gen nægtede hende endvidere, at hun anmeldte sig som fuldtidsarbejdssøgende.

Efter at A havde drøftet sagen med andre ansatte på plejehjemmet, rettede hun på ny henvendelse til Odense-afdelingen af de kvindelige arbejderes arbejdsløshedskasse og til arbejdsformidlingen.

Under min behandling af sagen indhente jeg fra arbejdsformidlingen kopi af et notat om en samtale, som A havde med formidlingen den 6. december 1979. Ifølge notatet havde »kl. ret i, at hun først ville falde på et langt senere tidspunkt end det vi fik opgivet, . . . Kl. har imidlertid ikke selv spurgt til sagen og arbejdsløsheds-kassen har tilsyneladende ikke fået orienteret hende. Ingen kan rigtigt gøre noget for, at denne situation bliver rettet op.

Kl. orienteres om dette og vil overveje hvad hun skal stille op. På hendes spørgsmål fortæller jeg hende, at det er op til hende selv at bestemme om hun vil søge andet arbejde i stedet for det hun har på . . . plejehjem . . .«

I en skrivelse til arbejdsløsheds-kassens hovedafdeling, som hovedafdelingen modtog den 17. december 1979, forespurgte A, om det ikke beroede på en fejl, når hun ikke kunne få supplerende dagpenge.

I skrivelse af 27. december 1979 meddelte arbejdsløsheds-kassens hovedafdeling A, at »såfremt du har stået til rådighed hos arbejdsformidlingen og har dagpengekort for den periode, du har været ledig hver anden uge, er du berettiget til dagpenge, men der skal altså foreligge dagpengekort«. Arbejdsløsheds-kassen bekræftede endvidere, at A først ville falde for »26 ugers-reglen« den 1. januar 1980.

Ved senere henvendelse til arbejdsformidlingen fik A herefter udleveret dagpengekort og modtog fra den 1. januar 1980 supplerende dagpenge fra arbejdsløsheds-kassen. Arbejdsløsheds-kassen meddelte A beslutningen herom i en skrivelse af 12. februar 1980, hvori kassen bl.a. anførte følgende:

»Da det ikke kan være meningen, at du fortsat skal bøde for alle de misforståelser, der er sket, har vi truffet den afgørelse, at du får udbetalt dagpenge på dine kontrolkort.«

Forinden havde A i skrivelse af 9. januar 1980 indbragt spørgsmålet vedrørende sin ret til supplerende dagpenge for arbejdsdirektoratet.

Efter forud indhentet erklæring fra arbejdsløsheds-kassen og arbejdsformidlingen meddelte arbejdsdirektoratet A i skrivelse af 27. maj 1980, at direktoratet ikke fandt grundlag for at kritisere arbejdsformidlingskontorets behandling af sagen. Direktoratet henviste bl.a. til, at A ifølge arbejdsformidlingskontorets udtalelse selv havde givet udtryk for, at hun var indforstået med deltidsbeskæftigelse og var bekendt med følgerne af en sådan beskæftigelse. A bestred senere indholdet af arbejdsformidlingens udtalelse.

I overensstemmelse med arbejdsdirektoratets klagevejledning indbragte A afgørelsen for arbejdsministeriet, som imidlertid fandt, at der var tale om spørgsmål om adgang til arbejdsløshedsdagpenge. Ministeriet oversendte derfor A's klage til ankenævnet for arbejdsløshedsforsikringen.

Under sagens behandling modtog ankenævnet en udtalelse fra arbejdsdirektoratet, hvori direktoratet tog stilling til A's forsikringsmæssige forhold. Direktoratet fandt efter de foreliggende oplysninger, at A havde accepteret at overtage et jobtilbud på mindre end fuld tid, og at hun herved havde tilkendegivet et ønske om at arbejde på nedsat tid, og at A derfor ikke var berettiget til supplerende dagpenge. Arbejdsdirektoratet henviste endvidere til, at A ikke kunne få supplerende dagpenge, når hun ikke havde været anmeldt på arbejdsformidlingen som arbejdssøgende til fuldtidsarbejde. Direktoratet fandt endelig, at de dagpenge, som A havde fået efter den 1. januar 1980, var udbetalt med urette, men at et tilbagebetalingskrav efter omstændighederne kunne frafaldes.

I en skrivelse af 23. december 1980 til A meddelte ankenævnet, at nævnet kunne tilslutte sig afgørelsen i udtalelsen fra arbejdsdirektoratet. For så vidt angik spørgsmålet om arbejdsformidlingens sagsbehandling, bemærkede ankenævnet, at dette spørgsmål faldt uden for ankenævnets kompetence.

A rettede herefter på ny henvendelse til ankenævnet, hvori hun bestred rigtigheden af de oplysninger vedrørende arbejdsformidlingens anvisning af jobtilbud til hende, som arbejdsdirektoratet og ankenævnet havde lagt til grund i sagen.

I den anledning modtog ankenævnet udtalelser fra arbejdsformidlingen i Odense og fra arbejdsdirektoratet. Det fremgik heraf, at arbejdsformidlingen over for A havde præci-

seret, at hun ikke kunne oppebære supplerende dagpenge ved siden af § 97 b-beskæftigelse, men ikke om de dagpengemæssige konsekvenser ved eventuel efterfølgende ledighed.

I en skrivelse af 17. juli 1981 meddelte ankenævnet A, at nævnet ikke fandt grundlag for at genoptage hendes sag.

Herefter rettede A på ny henvendelse til ankenævnet med anmodning om, at sagen blev genoptaget. Ankenævnet oversendte A's henvendelse til arbejdsministeriet som en klage over sagsbehandlingen ved arbejdsformidlingskontoret.

Efter forud indhentet udtalelse fra arbejdsdirektoratet meddelte arbejdsministeriet A i skrivelse af 3. november 1981 bl.a. følgende:

» . . .

Efter de foreliggende oplysninger har formidlingskontoret gjort Dem klart, at De ikke kunne oppebære supplerende dagpenge til Deres løn som § 97 b-beskæftiget. For så vidt angår selve spørgsmålet om Deres accept af at overtage et deltidsarbejde, finder arbejdsministeriet, at arbejdsformidlingskontoret ikke i tilstrækkeligt omfang har sikret sig, at De var klar over konsekvenserne ved at modtage arbejdstilbuddet, ligesom De efter det oplyste ikke har været fuldt ud klar over muligheden for at blive henvist til fuldtidsbeskæftigelse. Man skal herved henvise til Deres oplysning om, at De hele tiden har været fuldtidsforsikret, og til Deres oplysninger om Deres økonomiske forhold.

På grundlag af de foreliggende oplysninger finder arbejdsministeriet således ikke, at arbejdsformidlingskontoret fuldt ud har udfoldet tilstrækkelige bestræbelser for at orientere Dem om Deres forhold i forbindelse med § 97 b-arbejdet.

Arbejdsministeriet kan tilføje, at man ikke har mulighed for at træffe afgørelser om, hvorvidt ministeriets stillingtagen til arbejdsformidlingskontorets behandling af sagen om anvisning af § 97 b-arbejdet kan få betydning for spørgsmålet om Deres ret til supplerende arbejdsløshedsdagpenge i den periode, De havde arbejdet.

Under henvisning til at ankenævnet for arbejdsløshedsforsikringen har gjort opmærksom på, at nævnets afgørelse af december 1980 er baseret på, at arbejdsdirektoratets afgørelse af de formidlingsmæssige spørgsmål ikke ændres, og at en ændring i givet

fald kunne være grundlag for en eventuel genoptagelse af sagen i ankenævnet, har ministeriet underrettet ankenævnet om nærværende skrivelse.

. . .«

Arbejdsministeriet gjorde arbejdsdirektoratet bekendt med sin opfattelse og anmodede direktoratet om at gøre arbejdsformidlingen i Odense bekendt med ministeriets opfattelse.

I anledning af arbejdsministeriets underretning af ankenævnet indhentede ankenævnet på ny en udtalelse fra arbejdsdirektoratet. Direktoratet fandt, at allerede fordi A ikke havde været tilmeldt arbejdsformidlingen som ledig i perioden maj til december 1979, var hun ikke berettiget til at oppebære supplerende dagpenge i perioden.

I skrivelse af 8. februar 1982 meddelte ankenævnet A, at nævnet ikke fandt grundlag for at genoptage behandlingen af de forsikringsmæssige forhold i sagen.

I anledning af A's klage til mig i skrivelse af 9. februar 1982 anmodede jeg i skrivelse af 22. februar 1982 ankenævnet for arbejdsløshedsforsikringen om en udtalelse efter forud indhentet erklæring fra arbejdsformidlingskontoret i Odense og arbejdsdirektoratet. Jeg anmodede specielt ankenævnet og arbejdsdirektoratet om en udtalelse om, hvilken vægt myndighederne ved afgørelserne havde tillagt det forhold, at A ikke i den omhandlede periode var tilmeldt arbejdsformidlingen, jfr. oplysningen om, at arbejdsformidlingen nægtede at modtage en sådan tilmelding og en udtalelse om, hvorvidt myndighederne ved afgørelserne havde lagt til grund, at klageren ved at overtage jobbet tilkendegav ønske om at arbejde på deltid, jfr. herved A's oplysninger om det modsatte.

I en udtalelse af 17. juni 1982 anførte arbejdsformidlingen i Odense bl.a., at det ikke fremgik af sagen, at A i den omhandlede periode var blevet afvist af arbejdsformidlingen som værende tilmeldt som arbejdssøgende.

Arbejdsdirektoratet anførte i en udtalelse af 21. oktober 1982, at direktoratet havde tillagt det afgørende betydning med hensyn til retten til at oppebære supplerende dagpenge, at A ikke havde været tilmeldt arbejdsformidlingen i perioden maj til december 1979. Det var endvidere direktoratets opfattelse, at A ved at overtage jobtilbud på mindre end fuld tid havde tilkendegivet ønske om at arbejde på nedsat tid, hvorfor hun

ikke var fundet at være berettiget til at oppebære supplerende dagpenge. Direktoratet henviste i denne forbindelse til sin ovenfor omtalte skrivelse af 27. maj 1980 til A.

Ankenævnet for arbejdsløshedsforsikringen anførte i en udtalelse af 21. februar 1983, at ankenævnet i sin afgørelse ikke havde tillagt det vægt, at A ikke var fremmødt på arbejdsformidlingen i den omhandlede periode. Ankenævnet tilføjede, at hvis tilmelding/fremmøde kunne tillægges betydning, ville medlemmet efter nævnets opfattelse have været berettiget til supplerende dagpenge på det tidspunkt, hvor hun efter hovedledelsens anvisning lod sig afkontrollere.

Til spørgsmålet, om myndighederne ved afgørelsen havde lagt til grund, at klageren ved at overtage jobbet havde tilkendegivet et ønske om at arbejde på deltid, anførte ankenævnet, at nævnet havde ment at måtte lægge den af formidlingsmyndighederne foretagne vurdering af dette spørgsmål til grund for sin afgørelse. Da den kompetente myndighed i formidlingsspørgsmål, i første instans arbejdsdirektoratet – efter at være gjort bekendt med arbejdsministeriets vurdering af arbejdsformidlingskontorets rolle i sagen – havde fastholdt, at der ikke var fundet grundlag for at kritisere arbejdsformidlingskontorets behandling af sagen, havde ankenævnet ikke fundet grundlag for en genoptagelse.

I A's skrivelse med bemærkninger til udtalelserne, som jeg modtog den 23. marts 1983, anførte hun bl.a., at hun under samtalen med arbejdskonsulenten den 20. april 1979 havde fået oplyst, at hvis hun afslog jobtilbuddet, ville hun miste retten til dagpenge, da arbejdsformidlingen ikke havde andet job at tilbyde.

I en skrivelse af 14. juni 1983 anmodede jeg arbejdsministeriet om at tage stilling til yderligere spørgsmål vedrørende arbejdsformidlingens behandling af sagen. Jeg meddelte ministeriet, at sagen gav mig anledning til følgende foreløbige bemærkninger:

»1. Efter min opfattelse havde det været rigtigst, om arbejdsformidlingen i Odense – da formidlingen den 26. maj 1979 modtog oplysning om, at (A) først ville falde for »26 ugers-reglen« den 31. december 1979 – havde taget kontakt med (A) og orienteret hende om hendes retsstilling,

herunder om, at det arbejde, som hun havde påbegyndt, ikke kunne opretholdes som et § 97 b-arbejde, hvis (A) ikke ønskede det. Der havde da været den mulighed at betragte arbejdet som et almindeligt anvist deltidsarbejde til en fuldtidsforsikret, hvilket havde haft den virkning, at (A) havde modtaget supplerende dagpenge. Der havde også været den mulighed, at arbejdsforholdet helt var blevet afbrudt med den virkning, at (A) modtog (fulde) dagpenge og i slutningen af 1979 modtog et jobtilbud.

Jeg beder om at modtage arbejdsministeriets bemærkninger til det her anførte.

2. Jeg forstår arbejdsministeriets skrivelse af 3. november 1981 til (A) således, at skrivelsen er udtryk for en ændring af den stillingtagen, som arbejdsdirektoratet tidligere havde taget til formidlingsspørgsmålet. Det er ministeriets opfattelse, at det ikke kan lægges til grund, at (A) ved arbejdsforholdets begyndelse i maj måned 1979 med fuld viden om sin retsstilling fremsatte ønske om at overgå fra fuldtidsbeskæftigelse til deltidsbeskæftigelse. En forudsætning for, at et deltidsarbejde burde tilbydes (A) havde været, at (A) af arbejdsformidlingen havde modtaget en fuldstændig orientering om sin retsstilling, herunder om, at hun havde krav på et fuldtidsarbejdstilbud, at hun ved deltidsbeskæftigelse ikke ville være berettiget til supplerende dagpenge, og at hun ved ophøret af deltidsbeskæftigelsen alene ville være berettiget til delvise dagpenge. Ministeriet har ikke fundet, at arbejdsformidlingen har givet en sådan fuldstændig orientering.

Jeg er enig i denne opfattelse, og jeg er opmærksom på, at ministeriets opfattelse formelt alene fremtræder (og alene kan fremtræde) som en tilkendegivelse over for arbejdsformidlingen og arbejdsdirektoratet vedrørende et formidlingsspørgsmål og ikke indeholder en stillingtagen til spørgsmålet om dagpengeretten.

Jeg beder om at modtage ministeriets eventuelle bemærkninger til det, jeg har anført om forståelsen af ministeriets skrivelse af 3. november 1981.

3. Holdbarheden af den stilling, som arbejdsdirektoratet og ankenævnet for arbejdsløshedsforsikringen har taget til spørgsmålet om (A's) dagpengeret – efter arbejdsministeriets tilkendegivelse i skrivelsen af 3. november 1981 – må efter min opfattelse give anledning til tvivl. Jeg henviser til arbejdsdirektoratets skrivelse af 25. november 1981 til ankenævnet og nævnets skrivelse af 8. februar 1982 til (A), som nærmere er uddybet – i anledning af min skrivelse af 22. februar 1982 til nævnet – i arbejdsdirektoratets skrivelse af 21. oktober 1982 til ankenævnet og ankenævnets skrivelse af 21. februar 1983 til mig.

Jeg sigter herved til de nævnte myndigheders stillingtagen til

- a) spørgsmålet, om (A) har tilkendegivet, at hun ønskede at overtage et deltidsjob, og
- b) spørgsmålet om (A's) manglende fremmøde i arbejdsformidlingen.

ad a:

Arbejdsdirektoratet har i udtalelsen af 21. oktober 1982 anført, at (A) ved at overtage jobtilbuddet på mindre tid »har tilkendegivet et ønske om at arbejde på nedsat tid«.

Ankenævnet har i udtalelsen af 23. februar 1983 anført, at den kompetente myndighed i formidlingsspørgsmål i første instans arbejdsdirektoratet – efter at være gjort bekendt med arbejdsministeriets opfattelse – har fastholdt, at der ikke har været grundlag for at kritisere arbejdsformidlingens behandling af sagen.

Arbejdsdirektoratet og ankenævnets udtalelser synes ikke at være vel stemmende med det forhold, at arbejdsministeriet i skrivelsen af 3. november 1981 kritiserede arbejdsformidlingens sagsbehandling og gjorde arbejdsdirektoratet bekendt med sin opfattelse og bad arbejdsdirektoratet om at gøre arbejdsformidlingen bekendt med ministeriets opfattelse, jfr. ovenfor under 2.

Jeg beder om at modtage arbejdsministeriets bemærkninger hertil.

ad b:

Under hensyn til, at ankenævnet i sin udtalelse i skrivelsen af 21. februar 1983

har oplyst, at nævnet ikke i sin afgørelse har lagt vægt på fremmødespørgsmålet, finder jeg ikke tilstrækkelig anledning til her at komme nærmere ind på dette spørgsmål.«

Arbejdsministeriet meddelte mig i skrivelse af 22. november 1983, at ministeriet havde følgende bemærkninger til spørgsmålene i min skrivelse af 14. juni 1983:

»ad spørgsmål 1:

Efter arbejdsministeriets opfattelse burde arbejdsformidlingen, da det blev oplyst, at (A) havde ret til dagpenge i resten af 1979, have kontaktet hende og orienteret hende om hendes retsstilling, således at hun på det da foreliggende grundlag selv kunne vælge, om hun ville fortsætte i det påbegyndte arbejds tilbud eller ophøre med henblik på senere at få et arbejdstilbud på fuld tid.

Det er arbejdsministeriets opfattelse, at (A) kunne have valgt at fuldføre det påbegyndte arbejdstilbud, hvis hun efter orienteringen om sin retsstilling havde ønsket det. Hun kunne derimod ikke have fortsat i jobbet i form af almindeligt arbejde uden støtte, medmindre arbejdsgiveren havde accepteret dette.

For så vidt angår spørgsmålet om supplerende dagpenge, er der ikke i arbejdsløshedsloven noget til hinder for, at man kan få udbetalt supplerende dagpenge i et arbejdstilbudsarbejde.

ad spørgsmål 2:

Arbejdsministeriet har som nævnt ikke fundet, at AF-kontoret fuldt ud har udfoldet tilstrækkelige bestræbelser for at orientere (A) om hendes stilling i forbindelse med overtagelse af arbejdstilbuddet. Ministeriet har således i modsætning til arbejdsdirektoratets daværende holdning fundet AF-kontorets sagsbehandling kritisabel.

Som det også fremgår af ombudsmandens skrivelse, har arbejdsministeriets udtalelse alene formidlingsmæssigt indhold. Udtalelsen er således ikke afgørende for, hvad der kan lægges til grund for vurderingen af (A's) dagpengeret.

Det bemærkes i denne forbindelse, at ministeriet finder det uheldigt, at direktoratet i sin skrivelse af 21. oktober 1982 til ankenævnet fortsat henviser til sin skrivelse af 27. maj

1980 til (A), hvorefter der ikke er fundet grundlag for at kritisere arbejdsformidlingskontorets behandling af sagen. Til orientering vedlægges kopi af direktoratets skrivelse af 22. august 1983, hvori direktoratet erklærer sig enig i ministeriets opfattelse.

ad spørgsmål 3:

Som nævnt er der ikke i arbejdsløshedsloven noget til hinder for, at man kan få udbetalt supplerende dagpenge i et § 97 b-arbejde, hvis de øvrige betingelser er opfyldt. Det vil først og fremmest sige, at medlemmet skal være dagpengeberettiget og tilmeldt arbejdsformidlingen som arbejdssøgende til arbejde i fuld, sædvanlig arbejdstid.

Da (A) først falder for 26 ugers-reglen et halvt år efter påbegyndelsen af sit § 97 b-arbejde, er hun dagpengeberettiget på det tidspunkt, hvor hun begynder at arbejde på deltid i henhold til § 97 b.

Arbejdsministeriet finder i øvrigt ikke at burde gå ind i den forsikringsmæssige vurdering af den konkrete sag. Principielt er det imidlertid arbejdsministeriets opfattelse, at der ikke kan udbetales dagpenge for en periode, hvor et medlem – uanset grunden hertil – ikke har været tilmeldt arbejdsformidlingen. Ministeriet lægger således afgørende vægt på dette spørgsmål.

Der henvises i øvrigt til bemærkningerne vedrørende spørgsmål 1.«

Med skrivelse af 9. december 1983 videresendte jeg sagen til ankenævnet for arbejdsløshedsforsikringen. Jeg henstillede, at ankenævnet genoptog sin behandling af sagen og meddelte A en ny afgørelse under hensyn til, at der med arbejdsministeriets udtalelse forelå væsentlige ændringer i de vurderinger af sagens formidlingsmæssige spørgsmål, som ankenævnet ved sine tidligere afgørelser i sagen havde lagt til grund.

Jeg henviste nærmere til arbejdsministeriets nævnte udtalelse og til den tidligere brevveksling i sagen, især min skrivelse af 14. juni 1983 til arbejdsministeriet, som jeg samtidig sendte ankenævnet kopi af.

Jeg fandt anledning til særlig at bemærke følgende:

»Jeg er naturligvis enig med arbejdsministeriet i, at det er af afgørende betydning for, om der kan udbetales arbejdsløsheds-

dagpenge for en bestemt periode, at medlemmet i den samme periode er tilmeldt arbejdsformidlingen som ledig. Dette følger af arbejdsløshedsforsikringslovens § 57, stk. 4, hvorefter et medlem, som vil begære dagpenge udbetalt, ved ledighedens indtræden skal henvende sig til arbejdsformidlingen for at søge arbejde og i ledighedsperioden opretholde kontakt med arbejdsformidlingen.

Ved bedømmelsen af det foreliggende tilfælde må det tages i betragtning,

at (A) fra arbejdsformidlingen i Odense modtog fejlagtige oplysninger om, at hun ikke kunne modtage supplerende dagpenge samtidig med § 97 b-beskæftigelse, og

at (A) har oplyst, at hun rettede henvendelse til arbejdsformidlingen, der imidlertid nægtede at modtage hendes tilmelding – disse oplysninger, som harmonerer med arbejdsformidlingens fejlagtige vejledning, vil i givet fald kunne undersøges nærmere ved henvendelse til arbejdsformidlingen i Odense.

Jeg forstår da også, at ankenævnet ved sine afgørelser ikke har tillagt tilmeldingsspørgsmålet betydning, jfr. ankenævnets udtalelse af 21. februar 1983 til mig.

Jeg anmoder om underretning om resultatet af ankenævnets fornyede behandling af sagen.

...«

Den 16. marts 1984 sendte ankenævnet for arbejdsløshedsforsikringen mig kopi af sin samtidige skrivelse indeholdende nævnets nye afgørelse i sagen. På grundlag af min og arbejdsministeriets udtalelser samt sagens øvrige akter havde nævnet truffet følgende afgørelse:

»Idet ankenævnet lægger til grund, dels at (A) efter de beregninger, der blev foretaget umiddelbart efter anvisningen til (plejehjemmet) i maj 1979, først ville være faldet for arbejdsbetingelserne i henhold til arbejdsløshedslovens § 55, stk. 1, omkring udgangen af 1979, dels at arbejdsministeriet har fundet arbejdsformidlingens sagsbehandling kritisabel, fordi arbejdsformidlingen ikke har udfoldet tilstrækkelige bestræbelser på at orientere medlemmet om hendes stilling i forbindelse med overtagelsen af omhandlede ar-

bejdstilbud, ligesom hun formentlig fejlagtigt er blevet afvist, da hun angiveligt forsøgte at tilmelde sig som arbejdssøgende med henblik på at få udbetalt supplerende dagpenge, finder ankenævnet ikke længere at kunne fastholde sin tidligere afgørelse, der var baseret på, at medlemmet måtte anses for at have accepteret at få anvist deltidsbeskæftigelse, og at arbejdsformidlingens behandling af hendes sag ikke kunne kritiseres.

Ved sagens fornyede drøftelse finder ankenævnet ikke, at medlemmet, som først den 28. december 1979 blev afkontrolleret som ledig, principielt er berettiget til dagpenge forud for denne dato, jfr. arbejdsløshedslovens § 57, stk. 4, og det i henhold til § 57, stk. 5, udfærdigede cirkulære af 30. januar 1969 om ledige arbejdsløshedskassemedlemmers kontakt med de offentlige arbejdsformidlingskontorer.

Spørgsmålet om, hvorvidt ansvaret for, at medlemmet først blev tilmeldt arbejdsformidlingen som ledig den 28. december 1979, skal påhvile medlemmet, henhører under arbejdsdirektoratet, hvis afgørelse herom vil kunne indbringes for ankenævnet, jfr. arbejdsløshedslovens § 99, stk. 1.«

Ved skrivelse af 15. maj 1984 underrettede arbejdsministeriet mig om, at arbejdsdirektoratet havde medelt A en ny afgørelse i sagen. Det fremgik af arbejdsdirektoratets skrivelse af 27. april 1984 til A, at ministeriet efter ankenavnets fornyede afgørelse af 16. marts 1984 havde anmodet arbejdsdirektoratet om at genoptage sin behandling af sagen. I skrivelser af 27. april 1984 til A anførte direktoratet følgende:

» . . .

Direktoratet må . . . være af den opfattelse, at De ved modtagelse af arbejdstilbuddet i begyndelsen af maj 1979 har været i en tvangssituation, idet Deres dagpengereget på dette tidspunkt blev anset for ophørt samtidig med at der ikke umiddelbart var eller blev stillet andre arbejdstilbud til rådighed. Ved den senere i maj måned konstaterede ændring af Deres dagpengemæssige situation blev der hverken fra arbejdsformidlingen eller arbejdsløshedskassen taget skridt til at ændre situationen omkring Deres arbejdstilbud på nedsat tid.

I anledning af at De ved flere lejligheder

har tilkendegivet, at arbejdsformidlingen i Odense har nægtet at indtegne Dem som arbejdssøgende med henblik på udbetaling af dagpenge, har direktoratet indhentet supplerende oplysninger fra arbejdsformidlingskontoret. Det fremgår heraf, at det hverken kan afvises eller bekræftes, at De har modtaget forkert information om mulighederne for supplerende dagpenge, eller at De skulle være blevet afvist som arbejdssøgende. Af kontorets notater fremgår alene samtaler den 25. april 1979 og 6. december 1979.

I henhold til arbejdsløshedslovens § 57, stk. 4, skal et medlem, som vil have dagpenge udbetalt, ved ledighedens indtræden henvende sig til arbejdsformidlingen for at søge arbejde og i ledighedsperioden skal medlemmet opretholde kontakt med arbejdsformidlingen.

Disse betingelser kan i det foreliggende tilfælde ikke umiddelbart anses for opfyldt, da arbejdsformidlingen ikke har indtegnet Dem som arbejdssøgende og derfor ikke har udfoldet bestræbelser for at anvise Dem arbejde på fuld tid. Imidlertid kan det ikke afvises, at der foreligger en fejlopfattelse med hensyn til mulighederne for på sædvanlig måde at indtegne Dem som arbejdssøgende i den givne situation hvorved adgangen til supplerende dagpenge er blevet hindret. Arbejdsformidlingen har i den givne situation ikke haft anledning til mellem maj og december at udfolde bestræbelser for at skaffe Dem arbejde på fuld tid, men kan på den anden side anses for til stadighed at have været opmærksom på Deres situation som følge af de gentagne henvendelser til arbejdsformidlingen og arbejdsløshedskassen, som De angiveligt har rettet i den nævnte periode.

Som følge af den særlige situation der er opstået på baggrund af det ovenfor beskrevne usædvanlige handlingsforløb, finder direktoratet at Deres kontakt med arbejdsformidlingen i fortsættelse af modtagelsen af arbejdstilbuddet efter omstændighederne kan sidestilles med den i arbejdsløshedsloven foreskrevne kontakt og man skal herefter ikke modsætte sig at der udbetales Dem supplerende dagpenge i forbindelse med Deres beskæftigelse på (plejehjemmet).«

| Jeg foretog herefter ikke videre i sagen.

1-8. *Ankenævnet for arbejdsløshedsforsikringen havde fundet, at B, der i to på hinanden følgende sommersæsoner havde været ansat som leder af en campingplads, ikke under sin ledighed i den efterfølgende vinter stod til rådighed for arbejdsmarkedet. B kunne derfor ikke modtage arbejdsløshedsdagpenge.*

Udtalt, at ankenævnets afgørelse – for så vidt den alene byggede på forhold, som efter min mening kunne indgå i vurderingen af rådighedsspørgsmålet – var udtryk for en bevisbyrdefordeling, som stillede større krav til B, end rimelig var. Henstillet til ankenævnet at genoptage sagen og meddele B en ny afgørelse. (J. nr. 1982-991-02).

A klagede for B over en afgørelse fra ankenævnet for arbejdsløshedsforsikringen. Sagen vedrørte B's ret til at modtage arbejdsløshedsdagpenge under ledighed i vinterhalvåret 1980-81, efter at han havde afsluttet sit arbejde som lejrchef på en campingplads. Ved afgørelsen tiltrådte ankenævnet en afgørelse fra arbejdsdirektoratet, hvorefter B ikke var berettiget til at modtage dagpenge under sin ledighed efter den 1. oktober 1980. Myndighederne henviste til, at B ikke stod til rådighed for arbejdsmarkedet i det omfang, som arbejdsløshedsforsikringsloven forudsatte.

Det fremgik af de foreliggende oplysninger, at B første gang var ansat som lejrchef på »X Familie camping« i sommerhalvåret fra 1. april til 1. oktober 1979. Ansættelsesforholdet var nærmere fastlagt i en kontrakt af februar 1979.

Efter at B's arbejde som lejrchef var ophørt den 1. oktober 1979, henvendte han sig på arbejdsformidlingen som arbejdssøgende. Den 18. oktober 1979 anviste arbejdsformidlingen ham skovarbejde for Y kommune fra den 22. oktober 1979.

B vægrede sig ved at overtage det anviste arbejde, og arbejdsformidlingen indberettede sagen til Arbejdsledernes og Værkstedsfunktionærernes Arbejdsløshedskasse, som B var medlem af. I et notat af 29. oktober 1979 fra arbejdsformidlingen var der i forbindelse med vægningen bl.a. anført følgende:

»Pågående mener ikke, det er passende arbejde, da han er medlem af arbejdsledernes arbejdsløshedskasse og tidligere har været selvstændig Uno-X tankbestyrer i 7 år og har fra 1. april 1979 til 30. september 1979 været bestyrer af Familie camping på (X). Pågående har meldt sig som arbejdssøgende til pedelstilling eller lejrchef, og stilling som lejrchef er kun i sommerperioder, og da han

ikke vil give afkald på stillingen som bestyrer af Familie camping i sommerhalvåret, vil det være umuligt at skaffe pågående arbejde som pedel i den mellemliggende periode«.

Arbejdsløsheds-kassen oplyste under sagen i en skrivelse af 27. januar 1981 til arbejdsdirektoratet, at kassen foretog følgende i anledning af arbejdsformidlingens indberetning om vægningen:

» . . .

Kassen anmodede medlemmet om en udtalelse, og det fremgik, at medlemmet ikke mente, at han kunne klare det hårde arbejde ved skovarbejde, idet han som følge af dårligt hjerte og sukkersyge ikke kunne påtage sig hårdt belastende arbejde. Arbejdsløsheds-kassen drøftede medlemmets helbredsforhold med medlemmets læge og drøftede medlemmets forhold til arbejdsmarkedet med arbejdsformidlingen, der efter omstændighederne var enig med kassen i, at sagen burde henlægges på baggrund af den anviste beskæftigelses karakter.

. . .«

Der forelå i sagen en erklæring af 3. december 1979 fra B's læge, hvorefter B »igen-nem flere år har lidt af sukkersyge og lettere gener fra hjertet«.

Arbejdsformidlingen oplyste under sagen i en skrivelse af 26. februar 1981 til arbejdsdirektoratet, at vægningssagen » . . . blev henlagt den 12. december 1979, efter at kontoret havde modtaget lægeerklæringen, og efter at hovedledelsen telefonisk havde protesteret kraftigt mod anvisningen under hensyn til medlemmets helbredstilstand. . .«

I perioden indtil 1. april 1980, da B på ny tiltrådte stillingen som lejrchef, modtog han arbejdsløshedsdagpenge fra arbejdsløsheds-kassen.

Efter at B's ansættelse som lejrchef ophørte den 1. oktober 1980, henvendte han sig igen på arbejdsformidlingen som arbejdssøgende.

Efter det oplyste henledte arbejdsløsheds-kassen i en skrivelse af 10. november 1980 B's opmærksomhed på, at det var en betingelse for at modtage arbejdsløshedsdagpenge, at medlemmet var aktivt arbejdssøgende til beskæftigelse i alle årets 12 måneder, idet arbejdsløsheds-kassen ikke var berettiget til at udbetale dagpenge til et medlem, der kun var arbejdssøgende til sæsonbeskæftigelse.

I skrivelse af 12. november 1980 meddelte B arbejdsløsheds-kassen, at han ikke ville fortsætte med jobbet som lejrchef, hvis han kunne finde noget andet passende arbejde. Han tilføjede, at »jeg er alle 12 måneder arbejdssøgende, det er ikke muligt at vedlægge genpart af ansøgninger til arbejdsgiver, da jeg har søgt gennem avisen og telefonisk, i oktober måned har jeg søgt ved . . . og på arbejdsformidlingen + andre steder. . .«

Efter det oplyste meddelte arbejdsløsheds-kassen i en skrivelse af 1. december 1980 B, at han ikke kunne anses for at være ledig og arbejdssøgende samt til rådighed for arbejdsmarkedet i det omfang, arbejdsløshedsloven forudsatte.

I skrivelse af 8. december 1980 indbragte B's advokat sagen for arbejdsdirektoratet.

I den anledning modtog direktoratet udtalelsen af 27. januar 1981 fra arbejdsløsheds-kassen. I anledning af B's skrivelse af 12. november 1980 havde arbejdsløsheds-kassen kontaktet arbejdsformidlingen, der havde oplyst, at B efter arbejdsformidlingens opfattelse »ikke ønskede at give afkald på beskæftigelsen som lejrchef for at overtage anden ikke-sæsonbetonet beskæftigelse«.

I skrivelse af 3. februar 1981 til arbejdsdirektoratet fremsatte B's advokat bemærkninger til arbejdsløsheds-kassens udtalelse. Advokaten bemærkede, at arbejdsformidlingens nævnte udtalelse refererede til samtaler med B i oktober 1979. Der blev ikke da fra B's side ytret noget om, at han ikke ønskede at give afkald på beskæftigelsen som lejrchef for at overtage anden ikke sæsonbetonet beskæftigelse, men B sagde i den forbindelse, »at det kan vel ikke være meningen, at jeg skal smide det arbejde, jeg har, væk, før jeg kan få noget andet«. Advokaten forespurgte endvidere, om B nu – såfremt han ikke forin-

den kunne anvises passende helårsbeskæftigelse – måtte søge sin gamle stilling som lejrchef på ny, når stillingen blev opslået ledig for den kommende sæson.

Direktoratet modtog endvidere udtalelsen af 26. februar 1981 fra arbejdsformidlingen, der vedlagde en udtalelse af 24. februar 1981 fra en arbejdskonsulent, som samme dag havde haft en samtale med B om sagen. Under samtalen havde B lagt vægt på, »at han udelukkende havde taget arbejdet som lejrchef, fordi han ikke kunne få andet arbejde«. Han redegjorde endvidere for det arbejde, som han havde søgt, og for sine helbredsforhold, jfr. ovenfor. Når blot han blev fritaget for »det hårdest belastende arbejde, var han til fuld rådighed for arbejdsmarkedet«. Det var konsulentens opfattelse, at B uanset sit halvårsarbejde selv forsøgte at skaffe sig varigt arbejde, og at de hensyn, der måtte tages til B's fysiske handicap ikke var mere usædvanlige, end at han umiddelbart ville kunne anvises. Arbejdsformidlingen havde ikke været i stand til at anviser passende arbejde. Det var således konsulentens opfattelse, at B var aktivt arbejdssøgende og til rådighed for arbejdsmarkedet.

Direktoratet forelagde arbejdsformidlingens udtalelse for arbejdsløsheds-kassen, der i en skrivelse af 18. marts 1981 meddelte direktoratet, at kassen under hensyn til oplysningerne fra arbejdsformidlingen ville være indforstået med at udbetale dagpenge til B, såfremt arbejdsdirektoratet kunne tillade det.

I sin afgørelse af 26. oktober 1981 anførte arbejdsdirektoratet, »at direktoratet ikke mener, at betingelserne for udbetaling af dagpenge efter 1. oktober 1980 er opfyldt, idet det ikke kan anses for tilstrækkeligt godtgjort, at (B) er ledig og til rådighed for arbejdsmarkedet i det omfang arbejdsløshedsforsikringsloven kræver«.

B indbragte arbejdsdirektoratets afgørelse for ankenævnet. Han klagede bl.a. over, at direktoratet havde lagt til grund, at han af helbredsgrunde havde vægret sig ved at overtage det anviste skovarbejde i 1979. Årsagen var, »at skovarbejde ikke hører ind under mit arbejdsområde, hvilket da også den omstændighed, at jeg fik fulde dagpenge i (den efterfølgende ledighedsperiode) må bevise«.

I en telefonsamtale med ankenævnet den 17. marts 1982 redegjorde B nærmere for sine ansættelsesforhold som lejrchef på cam-

pingpladsen. Der forelå ikke kontrakter for B's ansættelser i sommerhalvårene i 1980, 1981 og 1982. Ansættelsesgrundlaget havde været bestemmelserne i kontrakten for 1979 samt mundtlige aftaler. B havde en »løs« aftale med ejeren om, at han kunne forvente at tiltræde stillingen, hvis han ikke fik anvist arbejde. Den endelige aftale for en kommende sæson blev mundtligt indgået ca. 1. marts. Hvis B ønskede at holde op midt i sæsonen, hvilket han helst ikke ville, skulle han sørge for en afløser for resten af sæsonen. Han var i stand til at skaffe en sådan afløser. Han oplyste endvidere, at han fortsat søgte helårsarbejde.

I skrivelse af 30. marts 1982 anmodede ankenævnet B om at skaffe yderligere dokumentation for, at han havde søgt at skaffe sig andet arbejde end lejrchefjobbet. Ankenævnet henviste til B's oplysninger herom ved samtalen den 24. februar 1981 med arbejdskonsulenten.

Under henvisning hertil sendte A med skrivelse af 22. april 1982 ankenævnet de ønskede erklæringer. Ifølge erklæringerne havde B forgæves søgt arbejde som lagerforvalter hos C og D i efteråret 1980 og senere, som opskærer hos E i november 1980 og flere gange senere, hos tømrermester F i oktober 1980 og hos G den 11. januar 1982.

Under sagens behandling rekvirerede ankenævnet kopi af B's selvangivelser for årene 1979, 1980 og 1981. Hans lønindtægter fra campingpladsen var for de nævnte år angivet til henholdsvis 73.193 kr., 91.667 kr., og 73.897 kr.

I skrivelse af 30. august 1982 meddelte ankenævnet A sin afgørelse. Ankenævnet tiltrådte arbejdsdirektoratets afgørelse om, at det ikke kunne antages for tilstrækkeligt godtgjort at B efter den 1. oktober 1980 havde stået til rådighed for arbejdsmarkedet i det omfang, arbejdsløshedsforsikringsloven forudsatte. Han var derfor ikke berettiget til arbejdsløshedsdagpenge fra nævnte dato. Ankenævnet henviste til arbejdsløshedsforsikringslovens § 57, stk. 1, hvorefter dagpenge kun kan udbetales til et medlem, som er ledigt, og til arbejdsløshedsforsikringslovens § 62, stk. 1, nr. 5, hvorefter dagpenge ikke må udbetales til et medlem, som ikke står til rådighed for arbejdsmarkedet. Ankenævnet anførte i den forbindelse, at der heri ligger, dels at medlemmet skal være i stand til at

overtage passende arbejde, dels at medlemmet er aktivt arbejdssøgende.

Under sagen gjorde B gældende, at han såvel i sine ledighedsperioder som under sit arbejde som lejrchef havde stået til rådighed for arbejdsmarkedet og havde været aktivt arbejdssøgende til helårsarbejde. Han henviste i den forbindelse til, at han hele tiden havde været tilmeldt arbejdsformidlingen som arbejdssøgende til helårsbeskæftigelse, og at han havde dokumenteret selv at have været aktivt arbejdssøgende. Han henviste endvidere til, at han kunne frigøre sig straks fra lejrchefjobbet, såfremt han fik anvist helårsarbejde. Grunden til, at han afviste at overtage det anviste skovarbejde i 1979, var alene at det lå uden for hans arbejdsområde.

I anledning af A's klage anmodede jeg i en skrivelse af 2. november 1982 specielt ankenævnet og arbejdsdirektoratet om nærmere oplysninger om, hvilke faktiske forhold myndighederne havde lagt vægt på ved afgørelsen af rådighedsspørgsmålet.

Arbejdsdirektoratet anførte i en udtalelse af 27. januar 1983 i anledning af A's klage, at direktoratet i sager, hvor der er tale om sæsonbetonet beskæftelse gennem flere sæsoner, lægger vægt på dette ved afgørelsen af rådighedsspørgsmålet. I den konkrete sag havde direktoratet derudover taget i betragtning, »at pågældende på grund af sukkersyge, lettere gener fra hjertet og endvidere alder (58 år) har begrænset de arbejdsopgaver pågældende ifølge arbejdsløshedsforsikringsloven burde kunne påtage sig, hvilket den konkrete anvisning til skovarbejde understreger«. Direktoratet tilføjede, »at det er ethvert medlems pligt at stille sin arbejdskraft til rådighed til alt forefaldende arbejde inden for den arbejdsløshedskasses faglige område, pågældende er tilknyttet, og i sager, hvor tvivl om rådigheden opstår, ligeledes til arbejde inden for andre arbejdsløshedskassers faglige områder«.

Ankenævnet anførte i en udtalelse i skrivelse af 17. marts 1983, at ankenævnet fandt, at der i tilfælde, hvor et medlem efter at have haft sæsonarbejde gennem flere på hinanden følgende sæsoner uden at have haft andet arbejde i de mellemliggende perioder, foreligger en generel tvivl med hensyn til rådigheden, således at der bør tages konkret stilling til pågældendes rådighed. Efter et konkret skøn over samtlige foreliggende om-

stændigheder i sagen havde ankenævnet ikke fundet, at B kunne anses for at have stået til rådighed for arbejdsmarkedet i tilstrækkeligt omfang, så længe hans tilknytning til campingpladsen ikke var endeligt ophørt.

I en skrivelse til A udtalte jeg følgende:

»Jeg skal først bemærke, at sagen vedrører spørgsmålet om, hvorvidt (B) havde krav på dagpenge for tiden fra den 1. oktober 1980 til en 31. marts 1981, hvor han var ledig.

(B) har faktisk fået udbetalt dagpenge for tiden fra den 24. november 1980 til en 18. januar 1981 og fra den 16. februar til den 22. marts 1981. Efter ankenavnets afgørelse har disse udbetalinger fundet sted med urette, men nævnet har ikke fundet grundlag for at gøre (B) ansvarlig for udbetalingerne vedrørende den førstnævnte periode. Kassen har forlangt tilbagebetaling af beløbene vedrørende den anden af de nævnte perioder; ankenævnet har ikke taget stilling til berettigelsen heraf.

Det er arbejdsdirektorates og ankenavnets opfattelse, at (B) i ledighedsperioden fra den 1. oktober 1980 til en 31. marts 1981 ikke opfyldte betingelsen efter arbejdsløshedsforsikringslovens § 62, stk. 1, nr. 5, hvorefter der ikke må udbetales arbejdsløshedsdagpenge til et medlem, »... som ... ikke står til rådighed for arbejdsmarkedet«.

Efter lovens § 62, stk. 3, kan arbejdsdirektøren efter forhandling med landsarbejdsnævnet fastsætte nærmere regler for anvendelsen af bl.a. denne bestemmelse. Sådanne regler er fastsat i arbejdsdirektoratets bekendtgørelse nr. 182 af 29. april 1982 om ledige arbejdsløsheds-kassemedlemmers forpligtigelser til at stå til rådighed for arbejdsmarkedet, som betingelse for udbetaling af dagpenge (rådighedsbekendtgørelsen). Bekendtgørelsens bestemmelser svarer til den administrative praksis, der var gældende forud for bekendtgørelsens ikrafttræden den 6. maj 1982. Bekendtgørelsens bestemmelser er således af betydning for bedømmelse af den foreliggende sag, selv om den vedrører (B's) ledighedsperiode(r) efter den 1. oktober 1980. Arbejdsdirektoratet har den 29. april 1982 udfærdiget en vejledning om anvendelse af reglerne i rådighedsbekendtgørelsen.

delse af reglerne i rådighedsbekendtgørelsen.

Der findes ikke i arbejdsløshedsforsikringsloven, i rådighedsbekendtgørelsen eller i vejledningen særlige bestemmelser eller retningslinier for bedømmelse af rådigheden for medlemmer, der er ledige i perioder mellem sæsonbeskæftigelser.

Som det fremgår af ankenavnets udtalelse i skrivelsen af 17. marts 1983 er det imidlertid nævnets opfattelse, at der i tilfælde, »hvor et medlem efter at have haft sæsonarbejde gennem flere på hinanden følgende sæsoner uden at have haft andet arbejde i de mellemliggende perioder« foreligger en sådan generel tvivl med hensyn til rådigheden, at der bør tages konkret stilling til pågældendes rådighed.

I tilslutning til den netop gengivne mere generelle tilkendegivelse har ankenævnet i sin udtalelse med særligt henblik på den foreliggende sag anført, at nævnet »... efter et konkret skøn over samtlige i sagen foreliggende omstændigheder ikke har fundet, at (B) kan anses at have stået til rådighed for arbejdsmarkedet i tilstrækkeligt omfang, så længe hans tilknytning til campingpladsen ikke var endeligt ophørt«.

Det står mig ikke klart, i hvilket omfang ankenævnet hermed har tilsigtet at tilslutte sig det, der er anført i arbejdsdirektoratets udtalelse af 27. januar 1983 til mig. Det fremgår heraf, at direktoratet – foruden at lægge vægt på den sæsonbetonede beskæftigelse – tillige har »... taget i betragtning, at pågældende på grund af sukkersyge, lettere gener fra hjertet og endvidere alder (58 år) har begrænset de arbejdsopgaver pågældende ifølge arbejdsløshedsforsikringsloven burde kunne påtage sig, hvilket den konkrete anvisning til skovarbejde understreger«.

Jeg skal derfor herom indskrænke mig til at bemærke, at de nævnte forhold efter min opfattelse ikke kan tillægges selvstændig betydning i den foreliggende sammenhæng. Jeg henviser herved navnlig *dels* til den vurdering, som arbejdsformidlingens arbejdskonsulent gav udtryk for i sit ovenfor omtalte notat af 24. februar 1981, *dels* til, at det i arbejdsdirektoratets vejledning om anvendelsen af reglerne i rådighedsbekendtgørelsen bl.a. er anført, at der ved

vurderingen af rådigheden i alle tilfælde må ». . . tages rimeligt hensyn til det enkelte medlems evner og kræfter, idet det ikke kan forlanges, at medlemmet skal kunne overtage et hvilket som helst arbejde som kan tænkes udbudt, jfr. bekendtgørelsen »de vilkår, som er almindelige«. Et medlems sygdom eller handicap indicerer således ikke automatisk manglende rådighed, når der dog findes arbejdspladser, som medlemmet har vilje, evner og kræfter til at klare«.

Jeg må da også forstå, at det afgørende for ankenævnets bedømmelse af sagen har været, at (B) i de to forudgående sæsoner havde haft arbejde som lejrchef på en campingplads uden at have haft andet arbejde i den mellemliggende periode.

Arbejdsdirektoratets og ankenævnets opfattelse, hvorefter det i et sådant tilfælde påhviler den pågældende at godtgøre, at han opfylder rådighedsbetingelsen, kan ikke i sig selv give mig anledning til bemærkning; men der er naturligvis grænser for, hvor store krav der kan stilles i så henseende. Dette har for så vidt også fundet udtryk i et cirkulære af 1. juni 1983 fra arbejdsdirektoratet om dagpengeretten for ledere af campingpladser (lejrchefer) m.v., hvor det bl.a. hedder:

»Det følger af det anførte, at et medlem, der efter at have været beskæftiget som lejrchef, melder sig ledig ved sæsonens slutning, og som ikke har til hensigt at genoptage denne beskæftigelse, er dagpengeberettiget efter de almindelige regler.

I sådanne tilfælde vil der normalt være anledning til, at kassen indhenter medlemmets erklæring på tro og love om, at genoptagelse ikke vil finde sted.«

Dette cirkulære var ikke gældende, da (B) meldte sig ledig ved sæsonens slutning den 1. oktober 1980.

Det fremgår af arbejdsløshedskassens skrivelse af 27. januar 1981 til arbejdsdirektoratet, at baggrunden for, at kassen nægtede at udbetale dagpenge til (B), da han den 1. oktober 1980 meldte sig ledig, var, at han da i to sæsoner havde været beskæftiget ved en campingplads, og at arbejdsformidlingen i . . . havde oplyst, ». . . at (B) efter arbejdsformidlingens opfattelse ikke ønskede at give afkald på beskæftigelsen som lejrchef for at overtage

anden ikke-sæsonbetonet beskæftigelse«. Således som sagen forelå oplyst for ankenævnet må det imidlertid lægges til grund, at denne oplysning byggede på samtaler, som arbejdsformidlingen havde haft med (B) i efteråret 1979.

For den aktuelle ledighedsperiode forelå der derimod en erklæring af 12. november 1980 fra (B) til arbejdsløhedskassen, hvorefter han ikke agtede at fortsætte ved campingpladsen, ». . . hvis jeg kan finde noget andet passende arbejde«. I (B's) advokats skrivelser til arbejdsdirektoratet gøres det i overensstemmelse hermed gældende, at det måtte bero på en misforståelse, når man på arbejdsformidlingen har fået den opfattelse, at han ikke ville opgive sit arbejde som lejrchef. Der var end ikke tale om ». . . at (B) (i 1979; min bemærkning) over for arbejdsformidlingen har givet udtryk for, at han ikke ville give afkald på beskæftigelsen som lejrchef, han har kun, efter at arbejdsformidlingen har sagt, at man ikke kunne hjælpe ham, spurgt, om han skulle give afkald på det arbejde, han havde, før han havde noget andet«.

I overensstemmelse hermed hedder det i det tidligere omtalte notat af 24. februar 1981 fra arbejdsformidlingens arbejdskonsulent, at forholdet er det, at (B), ». . . efter at have ophørt med selvstændig virksomhed, har været så heldig at skaffe sig arbejde som lejrchef halvdelen af året. Dette til trods har han selv forsøgt på at skaffe sig varigt arbejde (*er aktivt arbejds-søgende*). Arbejdsformidlingen har ikke været i stand til at anvise passende arbejde«. Og arbejdskonsulentens konklusion var, at (B) var til rådighed for arbejdsmarkedet. Det er i øvrigt senere dokumenteret, at (B) i efteråret 1980 i hvert fald i fire tilfælde selv havde søgt at skaffe sig varigt arbejde.

I advokatens skrivelse af 3. februar 1981 til arbejdsdirektoratet stilles der under henvisning til det tidligere passerede det spørgsmål, om (B), ». . . såfremt han ikke forinden har kunnet anvises passende helårsbeskæftigelse, da må søge sin gamle stilling som lejrchef på ny, når stillingen bliver opslået ledig for den kommende sæson«. I tilslutning hertil anføres det i arbejdskonsulentens notat af 24. februar 1981, at medlemmet efter al sandsynlighed

igen vil få tilbudt arbejdet som lejrchef, og at det ». . . er nødvendigt, at sagen så hurtigt som muligt afklares, så medlemmet ikke – af dagpengemæssige årsager – undlader at tage imod ½ års arbejde«. Arbejdsdirektoratet reagerede ikke herpå. I perioden fra den 16. februar 1981 modtog (B) – angiveligt som følge af en fejlekspedition – på ny arbejdsløshedsdagpenge, men disse udbetalinger standsedes den 23. marts 1981.

På denne baggrund kan det efter min mening ikke tillægges betydning for vurderingen af, om (B) var til rådighed for arbejdsmarkedet i tiden fra den 1. oktober 1980, at han herefter – og så vidt jeg forstår efter forudgående kontakt til arbejdsformidlingen – på ny søgte og fik beskæftigelse som lejrchef pr. 1. april 1981.

I min skrivelse af 2. november 1982 anmodede jeg ankenævnet om nærmere oplysning om, hvilke faktiske forhold nævnet havde lagt vægt på ved afgørelsen af rådighedsspørgsmålet. Hertil svarede nævnet i sin udtalelse af 17. marts 1983, at afgørelsen beroede på ». . . et konkret skøn

over samtlige i sagen foreliggende omstændigheder . . .«

På det foreliggende grundlag er jeg derfor ikke i stand til at tage stilling til, om nævnet i sin vurdering har inddraget forhold, som jeg efter, hvad der er anført i det foregående, ikke mener har kunnet tillægges selvstændig betydning i den foreliggende sammenhæng. Efter min gennemgang af sagen må jeg imidlertid være af den opfattelse, at nævnets afgørelse, for så vidt den alene bygger på oplysninger om de forhold, som efter min mening kan indgå i vurderingen af rådighedsspørgsmålet, er udtryk for en bevisbyrdefordeling, som stiller større krav til medlemmet, end rimeligt er, herunder væsentligt videregående end, hvad der har fundet udtryk i cirkulæret af 1. juni 1983.

Jeg har gjort ankenævnet bekendt med min opfattelse, og jeg har henstillet til ankenævnet at genoptage sagens behandling og meddele (B) en ny afgørelse.

Jeg har udbedt mig underretning om, hvad der videre sker i sagen.

. . .«

1-9. *Udtalt kritik over for ankenævnet for arbejdsløshedsforsikringen i anledning af nævnets besvarelse af en anmodning fra en arbejdsløshedskasses advokat om en (efterfølgende) begrundelse for nævnets afgørelse.*

Henstillet til ankenævnet at genoptage behandlingen af den pågældende sag vedrørende 5 medlemmers adgang til at modtage arbejdsløshedsdagpenge. Nævnet havde tiltrådt en afgørelse fra arbejdsdirektoratet om, at de skulle udelukkes fra ret til dagpenge i 5 uger, da de ikke fandtes at have haft fyldestgørende grund til at forlade arbejdet, og at arbejdsløsheds-kassen ikke havde krav på refusion fra statskassen for de dagpenge, kassen havde udbetalt til medlemmerne i 5 ugers perioden. (J. nr. 1983-455-02).

Advokat A klagede for Beklædnings- og Textilarbejdernes Arbejdsløshedskasse over en afgørelse, der var truffet af ankenævnet for arbejdsløshedsforsikringen. Ved afgørelsen havde ankenævnet tiltrådt en afgørelse fra arbejdsdirektoratet, hvorefter 5 medlemmer af arbejdsløsheds-kassen skulle udelukkes fra ret til arbejdsløshedsdagpenge i 5 uger under hensyn til, at det ikke fandtes tilstrækkeligt godtgjort, at medlemmerne havde haft en i arbejdsløshedsforsikringslovens forstand fyl-

destgørende grund til et arbejdsophør den 10. november 1980 hos F, jfr. arbejdsløshedsforsikringslovens § 63, stk. 1, nr. 2. Ankenævnet tiltrådte endvidere direktoratets afgørelse om, at arbejdsløsheds-kassen ikke havde krav på refusion fra statskassen for dagpenge, som kassen havde udbetalt til medlemmerne i 5 ugers perioden, jfr. § 86, stk. 2, 1. pkt.

Sagens nærmere omstændigheder var følgende:

De 5 medlemmer havde frem til den 10. november 1980 arbejde som syersker på en konfektionsfabrik, F.

Efter hændelsen den 10. november 1980, jfr. nærmere nedenfor, rettede konfektionsarbejdernes fagforening henvendelse til arbejdsgiveren, men blev efter det oplyste nægtet adgang til virksomheden (Dansk Beklædnings- og Textilarbejderforbund havde ikke overenskomst med virksomheden). Fagforeningen rettede herefter henvendelse til arbejdstilsynet, der foretog en besigtigelse på virksomheden den 19. december 1980. Af arbejdstilsynets akter fremgik følgende om virksomheden:

Virksomheden, der havde eksisteret i 28 år, på adressen . . . skulle udvides, og det var da planlagt at nedrive virksomhedens bygning i vinteren 1979. Dette tidspunkt var senere blevet udskudt.

Det forhold, at bygningerne skulle nedrives, havde betydet, at arbejdstilsynet – der allerede i 1978 havde besøgt virksomheden – ikke havde udstedt påbud om vedligeholdelse m.v.

I tilslutning til arbejdstilsynets besøg på virksomheden den 19. december 1980 blev der meddelt påbud om,

at fyret blev stillet til at starte kl. 5.30, således at der kunne være en kedeltemperatur på 70° ved arbejdets påbegyndelse kl. 7.00,

at kedelautomatik vedligeholdtes, og

at der blev truffet visse foranstaltninger imod kulde og trækgener.

Om hændelsen den 10. november 1980 forelå noget forskellige oplysninger:

1. I en skrivelse af 11. november 1980 til de 5 medlemmer meddelte virksomhedens indehaver følgende:

»Mandag den 10. ds. nægtede De sammen med 5 andre – ud af et personale på 22 personer at gå i arbejde ved arbejdstidens begyndelse og senere – til trods for kraftige opfordringer.

Kl. 7.58 forlod De arbejdspladsen uden varsel – samtidig med, at De forlangte Deres skattekort, hvilket jeg herved vedlægger, idet jeg forbeholder mig min ret til erstatning for ethvert økonomisk tab, jeg måtte lide på grund af Deres optræden.«

2. I en udateret erklæring, som et af de 5 medlemmer afgav til arbejdsformidlingen anførte hun følgende:

»Jeg har været ansat i firmaet (F) siden den 23. maj 1978. Utallige gange i ansættelsesperioden har jeg fundet forholdene meget dårlige, snavset, kulde, uhøflig tiltale m.m.

Mandag den 10. november om morgenen havde fabrikken igen ikke været opvarmet hele weekenden, og som følge deraf var det umuligt at gå i gang i 10–12 grader.

Efter en del diskussion fik vi den besked, at hvis vi ikke gik igang indenfor 5 minutter, kunne vi skruppe af og aldrig komme igen.

Vi bad om fyreseddel og skattekort. Skattekortet blev os tilsendt 12. november 1980.«

De 4 andre medlemmer afgav lignende forklaringer.

3. Fagforeningen for Konfektion . . . udtalte den 5. december 1980 følgende til arbejdsformidlingen:

»Afdelingen har kendskab til de dårlige forhold på fabrikken, efter samtale med arbejdstilsynet er vi vidende om, at forholdene er så uacceptable, at fabrikken ikke kan køre videre uden radikale ændringer på det miljømæssige område.

Afdelingen forventer at A.T. (arbejdstilsynet) aflægger besøg på virksomheden indenfor den nærmeste fremtid.

Afdelingen mener, vort medlem er blevet bortvist fra fabrikken og derfor har fyldestgørende grund til at melde sig ledig og modtage dagpenge, vi finder ledigheden ikke er selvforskyldt.«

4. Arbejdsformidlingen indhentede en erklæring (udateret) fra arbejdsgiveren (en arbejdsgivererklæring), hvori bl.a. var anført følgende:

»Arbejdsforholdet er ikke bragt til ophør fra arbejdsgivers side – tværtimod –: Men lønmodtageren nægter at påbegynde sit arbejde og forlader uden varsel arbejdspladsen – med anmodning om udlevering af sit skattekort.

Jfr. medfølgende kopi af brev fra os af 11. november 1980.«

5. Med skrivelse af 11. december 1980 indberettede arbejdsformidlingen forholdet til arbejdsdirektoratet med de ovenfor nævnte erklæringer, bortset fra skrivelser af 11. no-

vember 1980. Arbejdsformidlingen bemærkede, at de øvrige arbejdere på virksomheden (ca. 17) ikke forlod virksomheden.

Arbejdsformidlingen sendte arbejdsløshedskassen en genpart af indberetningen.

6. I skrivelse af 18. december 1980 meddelte arbejdsløshedskassen, hovedledelsen, følgende til arbejdsdirektoratet i anledning af indberetningen:

»... da vore medlemmer mødte på arbejde den 10. november d.å., var der kun mellem 10° og 12° varme, hvilket skulle være sket flere gange, og da der på virksomheden skal være en passende temperatur i henhold til bekendtgørelse udsendt fra arbejdstilsynet den 19. marts 1963, betyder det, at virksomheden har overtrådt en regulativbestemmelse, og da vore medlemmer gjorde opmærksom på dette, blev arbejdsgiveren grov og sagde, at de kunne skrubbe ud.

Da forbundet ikke har overenskomst med virksomheden, kan vi ikke foretage fagretslig behandling i sagen vedrørende opsigelserne, men vi har den 17. ds. rettet anmodning til arbejdstilsynet i Århus amt til som rette myndighed at give påbud om, at virksomheden overholder gældende bestemmelser.

Da det således er arbejdsgiveren, der har brudt nogle fastsatte bestemmelser og ikke vil rette på det efter vore medlemmers anmodning, finder vi ikke, at der kan være tale om selvforskyldt ledighed, hvorfor det ikke bør få konsekvenser for deres dagpenget.»

7. I en skrivelse af 22. januar 1981 til Dansk Beklædnings- og Textilarbejderforbund anførte arbejdstilsynet følgende:

»...»

To dage har det været koldt om morgenen, og det var forårsaget af nogle tekniske uheld. Den ene gang væltede en lysmast, og den anden gang svigtede fyrets automatik.

Der er ikke blevet fyret nogle damer, de gik hjem, fordi der var koldt på systuen.

Kredsens konklusion efter samtalen med damerne er, at når de af og til har problemer, så skyldes det mere, at de er indbyrdes uenige og har svært ved at indrette sig efter hinanden, end vrøvl med arbejdsgiveren.

Vi anbefaler 18° i en systue ved arbejdstids begyndelse, idet vi henviser til miljølovens bestemmelser om, at forholdene skal

være sikkerheds- og sundhedsmæssigt forsvarlige. Kun få mennesker kan holde varmen ved syarbejde med en lokaletemperatur på 16°. Regulativets krav er kun 16°, men det er et meget gammelt regulativ.

Kredsen vedlægger fotokopi af det påbud, vi gav virksomheden den 19. december 1980. Med det forventer vi, at de tekniske gener er afhjulpet. Med den kedeltemperatur og det starttidspunkt vi kræver, skulle temperaturen i systuen let kunne holdes på 18° ved arbejdstids begyndelse.

...«

I anledning af indberetningen meddelte arbejdsdirektoratet følgende i en skrivelse af 6. oktober 1981 til arbejdsløshedskassen:

»Ved skrivelse af 11. december 1980 har arbejdsformidlingskontoret i ... indberettet, at medlem af ... afdeling ... er ophørt med arbejdet hos (F) den 7. november 1980, idet medlemmet mener, at temperaturen på arbejdspladsen var for lav, ifølge medlemmet ca. 10–12 grader.

Det fremgår bl.a. af indberetningen, at 4 andre medarbejdere ophørte med arbejdet af samme grund, og at 17 medarbejdere blev på arbejdspladsen.

I forbindelse med indberetningen har hovedledelsen bl.a. meddelt, at kassen mener, at virksomheden har handlet i strid med arbejdsmiljøreglerne, og at det var arbejdsgiveren, der opsagde de 5 medlemmer, da de gjorde opmærksom på dette.

Hovedledelsen har endvidere oplyst, at man ikke har overenskomst med virksomheden, men at kassen har rettet henvendelse til arbejdstilsynet i Århus, hvorfor kassen ikke finder, at arbejdsophøret skal have konsekvenser for dagpenget.»

I den anledning skal man meddele, at direktoratet efter det oplyste ikke har fundet det tilstrækkeligt godt gjort, at medlemmet har haft en i arbejdsløhedsforsikringslovens forstand fyldestgørende grund til arbejdsophøret, hvorfor medlemmet skal udelukkes fra ret til dagpenge i 5 uger, jfr. arbejdsløhedsforsikringslovens § 63, stk. 1, nr. 2.

Hvis der er udbetalt dagpenge med urette i karantæneperioden, skal disse tilbagebetales af kassen, jfr. arbejdsløhedsforsikringslovens § 86, stk. 2.

Man skal i den forbindelse anmode arbejdsløshedskassen om at orientere arbejdsdirektoratet og arbejdsformidlingskontoret

om et eventuelt tilbagebetalingsbeløbs størrelse.

...«

I skrivelse af 20. oktober 1981 klagede arbejdsløsheds-kassen til ankenævnet for arbejdsløshedsforsikringen over direktoratets afgørelse. Kassen henviste til, at arbejdsophøret var sket, fordi der ved arbejdstids begyndelse, mandag den 10. november 1980, kl. 7.00, kun havde været 10°-12° varme. Medlemmerne havde klaget herover til virksomhedens indehaver, der havde givet dem besked om, at de så kunne forlade virksomheden. Kassen henviste til, at arbejdstilsynet ikke havde villet meddele påbud under hensyn til, at virksomhedens bygninger snart skulle nedrives, og kassen bemærkede herfter:

»... »

Da der er et cirkulære om, hvor varmt der skal være i et lokale inden for vort område ved arbejdstids begyndelse, og dette ikke er overholdt, og da arbejdstilsynet ikke har villet give et påbud om, at gældende regler skal overholdes på grund af, at der ligger en slutdato for virksomhedens eksistens, finder vi det urimeligt, at det skal gå ud over vore medlemmer på den måde, at de - når de bliver jaget væk fra firmaet efter at have påtalt lovmæssige berettigede krav - tilligemed skal straffes med en karantæne på grund af arbejdsophør, som vi finder i allerhøjeste grad at være fyldestgørende begrundet. Derfor fremsender vi afgørelsen til ankenævnet.

...«

I en udtalelse af 2. juni 1982 til ankenævnet i anledning af klagen henholdt arbejdsdirektoratet sig til sin afgørelse af 6. oktober 1981.

I skrivelse af 7. september 1982 tiltrådte ankenævnet arbejdsdirektoratets afgørelse.

I skrivelse af 7. oktober 1982 anmodede A som advokat for arbejdsløsheds-kassen:

»... ankenævnet om en nærmere redegørelse for begrundelsen for nævnets afgørelse om 5 ugers karantæne til de i sagen omhandlede fem medlemmer af arbejdsløsheds-kassen.

Jeg beder venligst nævnet meddele mig, hvilke momenter i sagen der er lagt til grund for afgørelsen, idet arbejdsløsheds-kassen ikke umiddelbart forstår afgørelsen, specielt henset til, at det er ubestridt, at temperaturen i

arbejdslokalerne ved den omhandlede lejlighed var væsentligt under den foreskrevne.«

I skrivelse af 18. marts 1983 meddelte ankenævnet A følgende:

»... »

I denne anledning skal man, efter at Deres anmodning har været fremlagt på et møde i ankenævnet, meddele, at afgørelsen er truffet på grundlag af et samlet skøn over de foreliggende omstændigheder.«

A klagede herefter som advokat for arbejdsløsheds-kassen til mig over ankenævnets afgørelse i skrivelsen af 7. september 1982. Han anførte, at det var arbejdsløsheds-kassens opfattelse, at de 5 medlemmer havde fyldestgørende grund til at forlade arbejdspladsen, idet temperaturen i arbejdslokalet ved arbejdsbegyndelse kun var 10°-12°.

I en udtalelse i anledning af A's klage meddelte arbejdsdirektoratet, at direktoratet ikke fandt grundlag for at ændre sin afgørelse.

Ankenævnet for arbejdsløshedsforsikringen anførte i en udtalelse til mig, at sagen havde været behandlet på et møde i ankenævnet, hvor det var besluttet at fastholde afgørelsen af 7. september 1982.

Efter en gennemgang af sagen anmodede jeg i skrivelse af 20. september 1983 ankenævnet om en supplerende udtalelse. Jeg henviste til, at der i sagen forelå delvis modstridende oplysninger om, hvorledes de 5 medlemmers ansættelsesforhold blev bragt til ophør, og jeg gengav de forklaringer, der er omtalt ovenfor under 4., 1. og 2.; jeg anførte herefter følgende:

»... »

1. Hverken direktoratet eller ankenævnet har i afgørelserne i sagen anført, hvad der bevismæssigt er lagt til grund med hensyn til årsagen til de 5 lønmodtageres arbejdsophør. Arbejdsdirektoratet har alene refereret de ovenfor citerede forklaringer, og det tilsvarende gør sig gældende i »ankenævnets oplæg til sagens mødebehandling.««

Jeg gengav endvidere advokat A's skrivelse af 7. oktober 1982 til ankenævnet og nævnets svar til A i skrivelsen af 18. marts 1983, og jeg bad ankenævnet oplyse årsagen til, at A's anmodning om en begrundelse ikke var blevet imødekommet.

Herudover anførte jeg følgende:

» . . .

2. Heller ikke i ankenævnets eller direktoratets udtalelser til mig er der anført noget om, hvad direktoratet eller ankenævnet har lagt til grund med hensyn til årsagen til de 5 lønmodtageres arbejdsophør.

Jeg beder om at modtage en redegørelse for de oplysninger vedrørende sagens faktiske omstændigheder, som er tillagt betydning ved sagens afgørelse.

3. For det tilfælde, at det må lægges til grund, at temperaturforholdene var som oplyst af lønmodtagerne, og der ikke foreligger helt særlige forhold i forbindelse med arbejdsophøret fra lønmodtagernes side, skal jeg allerede nu bemærke følgende:

Temperaturen den nævnte dag var ikke i overensstemmelse med de gældende arbejdsmiljøregler, jfr. regulativ af 19. marts 1963 om arbejderbeskyttelse inden for tekstilfabrikker og kludesorteringsvirksomheder (senest ændret ved bekendtgørelse nr. 540 af 2. september 1982), § 8, stk. 1. Om betydningen heraf skal jeg på nuværende tidspunkt indskrænke mig til at bemærke følgende:

§ 6, stk. 1, litra d, og stk. 2, i arbejdsdirektoratets bekendtgørelse nr. 719 af 22. december 1982 (om betydningen for retten til arbejdsløshedsdagpenge af at undlade at overtage anvist arbejde og ophøre med arbejde) har følgende indhold:

»Stk. 1:

Fyldestgørende grund til et arbejdsophør foreligger:

. . .

d. Når arbejdsophøret efter almindelige arbejdsretlige principper ikke skyldes medlemmets forhold, eller hvor risikoen for ophøret i øvrigt ikke alene findes at skulle bæres af medlemmet.

Stk. 2:

Ved bedømmelsen af, hvorvidt almindelige arbejdsretlige forhold som nævnt i stk. 1, pkt. d, giver medlemmet ret til uden dagpengemæssige konsekvenser at forlade sit arbejde, indgår blandt andet, om medlemmet – eventuelt gennem den faglige

organisation – ved henvendelse til arbejdsgiveren har forsøgt at opnå en løsning på de opståede problemer.«

Bekendtgørelsen trådte i kraft den 1. januar 1983, men de principper, som den citerede regel er udtryk for, må også antages at have været gældende forud for bekendtgørelsens ikrafttræden.

Det er således af betydning for sagen, hvorledes episoden den 10. november 1980 ville være blevet vurderet i det arbejdsretlige system.

(Lønmodtagernes fagforening (og arbejdsløsheds-kassen) har gjort gældende, at det var arbejdsgiveren, der opsagde/bortviste lønmodtagerne, men har på grund af manglende overenskomst været afskåret fra at gennemføre fagretlig behandling af sagen).

I den arbejdsretlige praksis, jfr. f.eks. den kendelse, som er omtalt af Per Jacobsen: Kollektiv arbejdsret, 3. reviderede udgave, s. 316–17, er det antaget, at det forhold, at temperaturen i en virksomhed er lavere end den, der følger af arbejdsmiljømæssige forskrifter, kan berettiggende de berørte lønmodtagere til midlertidigt at standse arbejdet, indtil temperaturen er blevet højere. Jeg henviser i den forbindelse til vedlagte kopi af en skrivelse af 5. september 1983 fra Textilindustrien, fabrikantforeningen for trikotage, tekstil og beklædning, (vedrørende resultatet af fagretlig behandling af en lignende sag), som jeg har modtaget fra Beklædnings- og Textilarbejderens arbejdsløsheds-kasse med skrivelse af 8. september 1983.

Jeg henviser til princippet om, at der kan foreligge fyldestgørende grund til et arbejdsophør, »hvor risikoen for ophøret i øvrigt ikke alene findes at skulle bæres af medlemmet«. Jeg henviser i denne forbindelse til ankenævnets afgørelse, som er omtalt i beretning fra ankenævnet for arbejdsløshedsforsikringen for året 1972, s. 31–32, hvorved nævnt fandt, at der ikke var tilstrækkeligt grundlag for at antage, at arbejdsophøret væsentligst skyldtes medlemmets forhold. I den omtalte sag var der tale om, at medlemmet opfattede arbejdsgiverens handlemåde som en afskedigelse og forlod arbejdspladsen.

. . .«

I en udtalelse af 12. december 1983 anførte ankenævnet følgende vedrørende de ovenfor nævnte tre spørgsmål:

» . . .

ad 1)

Ankenævnet har i skrivelse af 16. marts 1983 tilkendegivet over for advokaten, at afgørelsen er truffet på grundlag af et samlet skøn over de foreliggende omstændigheder (således som de fremgår af sagsfremstillingen, der var bilagt afgørelsen).

ad 2)

Den trufne afgørelse er alene baseret på de begivenheder, der fandt sted mandag den 10. november 1980, således som de foreligger oplyst for ankenævnet.

Det er ubestridt, at lokalet ikke var tilstrækkeligt varmt ved arbejdstids begyndelse, og at et flertal af de ansatte (17 af 22) ikke fandt anledning til at forlade arbejdspladsen.

Det fremgår videre, at de 5 medlemmer ikke, førend de forlod arbejdspladsen, havde kontaktet den faglige organisation/arbejdsløshedskassen, for at søge vejledning om, hvorledes de skulle forholde sig under hensyn til de faldne bemærkninger, men valgte selv at forlade arbejdspladsen.

ad 3)

Det er som ovenfor anført ubestridt, at arbejdsnedlæggelsen skyldtes temperaturforholdene på virksomheden den omhandlede dag, men ankenævnet finder, at almindelige arbejdsretlige principper fører til, at risikoen for ophøret alene skal bæres af medlemmerne, som har forladt arbejdspladsen uden først at sikre sig, at der forelå en bortvisning/afskedigelse – f.eks. ved at der blev udstedt en fyreseddel.

Når ombudsmanden således fra Per Jacobsen: Kollektiv arbejdsret 3, side 316–17 citerer, at det er antaget, at det forhold, at temperaturen i en virksomhed er lavere end den, der følger af arbejdsmiljømæssige forskrifter, kan berettige de berørte lønmodtagere til midlertidig at standse arbejdet, indtil temperaturen er blevet højere, bemærkes det, at de 5 medlemmer, som anført, ikke har benyttet sig af en sådan eventuel ret, men har forladt arbejdspladsen uden at afvente, om deres berettigede arbejdsnedlæggelse førte til afskedigelse/bortvisning. De kan derfor ikke an-

ses for at have haft en i arbejdsløshedsforsikringslovens forstand fyldestgørende grund til arbejdsophøret.

Det er i øvrigt ankenævnets opfattelse, at et eventuelt krav på tabt arbejdsfortjeneste – i et tilfælde som det foreliggende, hvor arbejdsgiveren ikke var organiseret – kunne have været gjort gældende ved domstolene.

For så vidt ombudsmanden sluttelig har henvist til en ankenævns afgørelse, som er omtalt i ankenævnets beretning for 1972, s. 31–32, bemærkes, at der efter ankenævnets opfattelse er den forskel på de 2 sager, at den nævnte sag drejer sig om en gensidig reaktion på nogle gennem længere tid førte lønforhandlinger, hvor arbejdsgiverens standpunkter var afgørende for resultatet, mens der i nærværende tilfælde var tale om et teknisk uheld på virksomhedens varmeanlæg, som medarbejderne burde have medvirket til at løse inden for deres overenskomsts rammer.«

Efter at jeg havde gjort advokat A bekendt med ankenævnets udtalelse, anførte han følgende i en skrivelse til mig:

» . . .

ad punkt 2: Det er efter min opfattelse uden betydning for sagen, at kun 5 ud af 22 ansatte reagerede på de uacceptable forhold på arbejdspladsen, sålænge det er ubestridt, at temperaturen lå under den foreskrevne temperatur. Det faktum, at nogle finder sig i ulovlige forhold, gør jo ikke forholdene lovlige.

Hvorvidt de 5 medlemmer har kontaktet deres faglige organisation eller ej, finder jeg ligeledes uden betydning.

ad punkt 3: Det bestrides fra de 5 medlemmers side, at de har forladt arbejdspladsen uden varsel. Medlemmerne mener sig bortvist og fyret. Jeg skal her henvise til medlemmernes forklaring om, at de af ledelsen fik besked om, at såfremt de ikke gik igang inden for 5 minutter, kunne de »skruppe af og aldrig komme mere«. Herefter har medlemmerne bedt om en fyreseddel og et skattekort.

Jeg henviser endvidere til arbejdsgiverens forklaring i skrivelse af 11. november 1980, hvoraf fremgår, at der, efter at de pågældende 5 medarbejdere havde nedlagt arbejdet, var drøftelser om spørgsmålet mellem ledelsen og medarbejderne, hvorunder ledelsen

opfordrede kraftigt til, at arbejdet blev genoptaget. Endvidere anfører arbejdsgiveren i sine afskedigelsesattester, at ophørsgrunden var: »ubegrundet sabotage – nægter at påbegynde arbejdet.« Altså ikke, at medarbejderne havde forladt arbejdspladsen.

Jeg finder derfor ikke, at arbejdsophøret skyldes medlemmernes forhold, eller at risikoen for ophøret alene skal bæres af medlemmerne.

Endelig skal jeg bemærke, at det fra ankenævnets side anføres, at der var tale om et teknisk uheld på fabrikken.

Hvis man læser arbejdstilsynets senere pålæg til firmaet, er det et spørgsmål, om der ikke mere er tale om et mangelfuldt varmeanlæg end om teknisk uheld.«

Jeg udtalte følgende i en skrivelse til A:

»Efter arbejdsløshedsforsikringslovens § 63, stk. 1, nr. 2, må dagpenge ikke udbetales til et medlem, ». . . som uden fyldestgørende grund forlader sit arbejde«, (eller hvis ledighed skyldes utilbørlig adfærd på arbejdspladsen).

Det er arbejdsdirektoratets og ankenævnets opfattelse, at der ikke forelå en sådan »fyldestgørende grund« for arbejdsophøret den 10. november 1980.

I sin afgørelse i skrивelsen af 6. oktober 1981, der blev tiltrådt af ankenævnet, bestemte direktoratet derfor, at de 5 medlemmer skulle udelukkes fra ret til dagpenge i 5 uger. Da arbejdsløsheds-kassen rent faktisk allerede havde udbetalt dagpenge til de pågældende, og da der ikke var grundlag for at stille krav om tilbagebetaling over for medlemmerne, indskrænker betydningen af den trufne afgørelse i forhold til dem sig til, at afgørelsen i givet fald kan tillægges »gentagelsesvirkning« i tilfælde af senere sager efter lovens § 63, stk. 1, nr. 2.

Ved de trufne afgørelser blev der samtidig i henhold til lovens § 86, stk. 2, truffet bestemmelse om, at kassen ikke skulle have krav på refusion af de arbejdsløshedsdagpenge, der efter direktoratets og ankenævnets opfattelse var udbetalt med urette.

Efter lovens § 86, stk. 2, er det bl.a. en forudsætning for at kunne fratage en kasse krav på refusion, at der er tale om ». . . tilfælde, hvor der er udbetalt dagpenge . . . med urette . . .«. Jeg skal

derfor først gøre nogle bemærkninger om forholdet til bestemmelsen i lovens § 63, stk. 1, nr. 2.

Det er ubestridt, at temperaturforholdene i arbejdslokalerne ved arbejdstidens begyndelse mandag den 10. november 1980 ikke var i overensstemmelse med de gældende arbejdsmiljøregler. Jeg må forstå, at ankenævnet er enig i, at dette forhold efter almindelige arbejdsretlige principper kunne berettigge arbejdstagerne til midlertidig at standse arbejdet. Det er imidlertid arbejdsdirektoratets og ankenævnets opfattelse, at arbejdstagerne ikke alene med henvisning hertil kunne anses for at have en »fyldestgørende grund« til at forlade arbejdet; det afgørende i så henseende må være de nærmere omstændigheder i forbindelse med arbejdsophøret.

Denne opfattelse giver mig ikke anledning til bemærkning.

Som det fremgår af sagsfremstillingen ovenfor, foreligger der indbyrdes noget afvigende oplysninger om, hvad der nærmere passede den 10. november 1980, herunder om, hvad der var den direkte årsag til, at de 5 medlemmer af arbejdsløsheds-kassen forlod virksomheden.

Hvis det lægges til grund, at de pågældende den 10. november 1980 uberettiget blev bortvist af arbejdsgiveren – således som det er gjort gældende af de 5 medlemmer og fra arbejdsløsheds-kassens side – kan forholdet naturligvis ikke henføres under bestemmelsen i lovens § 63, stk. 1, nr. 2. De pågældende havde da »fyldestgørende grund« til at forlade arbejdet.

Sådan »fyldestgørende grund« vil imidlertid også foreligge i tilfælde, hvor arbejdstageren ondskyldeligt opfatter arbejdsgiverens optræden som en tilkendegivelse af, at han ønsker arbejdsforholdet bragt til ophør med øjeblikkelig virkning, jfr. således § 6, stk. 1, litra d, i bekendtgørelsen fra 1982 (gengivet ovenfor s. 61). En arbejdstager kan også have »fyldestgørende grund« til selv at tage initiativet til at bringe et arbejdsforhold til ophør, således i hvert fald i tilfælde, hvor arbejdsgiveren væsentligt har misligholdt sine forpligtelser ifølge arbejdsforholdet over for den pågældende.

Jeg må forstå ankenævnets udtalelse af 12. december 1983 til mig således, at næv-

nets afgørelse er begrundet i, at nævnet ikke har kunnet anse det for godtgjort, at arbejdsophøret skyldtes en uberettiget bortvisning fra arbejdsgiverens side eller forhold, der kan sidestilles hermed.

Nævnets bedømmelse, hvorefter de 5 medlemmers forhold har skullet henføres under lovens § 63, stk. 1, nr. 2, synes herefter at bero på en bevismæssig vurdering, hvis tema har været snævrere end, hvad der efter min opfattelse må anses for forudsat i den nævnte bestemmelse, idet nævnet ikke synes at have foretaget en nærmere vurdering af, om der i øvrigt fra arbejdsgiverens side forelå forhold, der kunne give de pågældende medlemmer »fyldstgørende grund« til at forlade arbejdet.

På det foreliggende grundlag kan jeg derfor ikke anse det for afklaret, om der overhovedet har foreligget et »... tilfælde, hvor der er udbetalt dagpenge... med urette...«.

Hertil kommer, at det efter lovens § 86, stk. 2, er en yderligere betingelse for at kunne fratage en kasse krav på refusion, at den fejlagtige udbetaling kunne være forhindret ved almindelig agtpågivenhed.

Det grundlag, der forelå for kassen, da den foretog udbetaling af arbejdsløshedsdagpenge for de første 5 uger, var samstemmende forklaringer fra de 5 medlemmer om, at de uberettiget var blevet bortvist af arbejdsgiveren, fordi de nægtede at arbejde under forhold, der var i strid med gældende arbejdsmiljøregler. Kassen (forbundet) var på forhånd bekendt med, at de arbejdsmiljømæssige forhold på virksomheden var utilfredsstillende, og medlemmernes forklaring blev om ikke bestyrket, så dog heller ikke afsvækket ved den af arbejdsgiveren afgivne erklæring. Der var, endelig, ikke mulighed for fagretlig behandling af den opståede situation, da

forbundet ikke havde overenskomst med virksomheden.

Jeg kan ikke være enig i, at arbejdsløsheds-kassen ved under disse omstændigheder at udbetale dagpenge til medlemmerne udviste et forhold, der med rimelighed kan henføres under bestemmelsen i lovens § 86, stk. 2.

Jeg har gjort ankenævnet for arbejdsløshedsforsikringen bekendt med min opfattelse, og jeg har henstillet til nævnet at genoptage sagens behandling og at meddele Dem en ny afgørelse.

Jeg har bedt ankenævnet om at underrette mig om, hvad der videre sker i sagen.

Jeg skal tilføje følgende:

Som nævnt ovenfor anmodede jeg i min skrivelse af 20. september 1983 også ankenævnet om at oplyse årsagen til, at Deres anmodning om en (efterfølgende) begrundelse ikke var blevet imødekommet. Ankenævnet har i den anledning i sin skrivelse af 12. december 1983 til mig henvist til, at nævnet »... i skrivelse af 16. marts 1983 (har) tilkendegivet over for advokaten, at afgørelsen er truffet på grundlag af et samlet skøn over de foreliggende omstændigheder...«.

Jeg har meddelt ankenævnet, at jeg var opmærksom på, at dette var indholdet af ankenævnets besvarelse af Deres anmodning om en efterfølgende begrundelse, og at baggrunden for, at jeg udbad mig en udtalelse i den anledning, var, at jeg ikke kunne anse dette for en imødekommelse af Deres anmodning. Jeg har endvidere meddelt ankenævnet, at jeg må finde det beklageligt, at nævnets besvarelse af Deres anmodning ikke blot ikke indholdsmæssigt opfylder de krav, der må stilles til en efterfølgende begrundelse, men også har fået en udformning, der må forekomme unødigt afvisende i forhold til Dem.«

1-10. *Statens forligsmands fremgangsmåde ved indgriben i forholdene vedrørende indgåelse af ny overenskomst mellem Sømændenes Forbund og Danmarks Rederiforening m.fl. gav ikke anledning til kritik. (J. nr. 1983-286-01).*

A anmodede mig om »at påtale statens forligsmands brud på lov om mægling i arbejdsstridigheder«. A rettede henvendelsen til mig

for Sømændenes Forbund i Danmark, som A oplyste »er af den opfattelse, at forligsmanden har savnet adkomst til at fremsætte no-

get mæglingsforslag m.h.t. de overenskomstforhold, hvori Sømændenes Forbund i Danmark er part«.

Sagen angik de initiativer, som statens forligsmand havde taget i begyndelsen af 1983 vedrørende overenskomstforholdene mellem på den ene side Sømændenes Forbund i Danmark og på den anden side Danmarks Rederiforening og nogle selskaber uden for foreningen. For overenskomstområderne mellem Landsorganisationen i Danmark og Dansk Arbejdsgiverforening var der aftalt en »køreplan«, der fastlagde faserne i forhandlingernes forløb. Som ikke medlem af Landsorganisationen var Sømændenes Forbund ikke omfattet af disse retningslinier. Efter det oplyste var der ikke mellem Sømændenes Forbund og Danmarks Rederiforening (og de nævnte selskaber) aftalt en egentlig »køreplan« for overenskomstforhandlingerne vedrørende overenskomstfornyelsen i 1983.

Af de akter, som jeg modtog, fremgik det, at Danmarks Rederiforening i skrivelse af 3. december 1982 havde sendt Sømændenes Forbund sine overenskomstforslag.

I skrivelse af 7. januar 1983 – i tilslutning til en telefonsamtale samme dag – indbød Danmarks Rederiforening Sømændenes Forbund til »en teknisk drøftelse« den 19. januar 1983.

Ifølge et referat, der var udarbejdet af rederiforeningen, fremsatte Sømændenes Forbund under mødet den 19. januar 1983 mundtligt nogle foreløbige krav til ændring af overenskomsten.

Statens forligsmand oplyste i en udtalelse til mig i anledning af klagen, at Danmarks Rederiforening på mødet den 19. januar 1983 forgæves havde søgt at indgå en aftale med Sømændenes Forbund om en »køreplan« for forhandlingerne. Under mødet blev også drøftet mødedatoer for de kommende forhandlinger. Sømændenes Forbund havde meddelt, at forhandlinger tidligst kunne finde sted den 17. februar 1983. Rederiforeningen havde søgt at fremskynde forhandlings-tidspunktet, men forgæves.

A oplyste i sin klage til mig, at der på mødet den 19. januar 1983 blev indgået en aftale mellem Sømændenes Forbund og rederiforeningen om, at forhandlingerne om overenskomstfornyelsen skulle påbegyndes den 17. februar 1983.

A fremhævede, at det var ubestridt, at det mellem parterne var aftalt, at egentlige overenskomstforhandlinger skulle påbegyndes den 17. februar 1983. Det var derfor uden betydning, om Danmarks Rederiforening havde søgt at fremskynde forhandlingerne. A oplyste, at mødedatoen den 17. februar 1983 var et forslag fra Danmarks Rederiforening, og at sømandsforbundets forhandlingsudvalg først var indkaldt til møde den 16. februar 1983. Forud for dette tidspunkt havde forbundsledelsen derfor ikke noget forhandlingsmandat.

I skrivelser af 3. februar 1983 til Sømændenes Forbund og Danmarks Rederiforening indkaldte forligsmanden parterne »til forhandling i forligsinstitutionen« den 8. februar 1983, kl. 10.00, om overenskomstforholdene. Forligsmanden havde forinden rettet telefonisk henvendelse til formanden for Sømændenes Forbund for at aftale et møde i forligsinstitutionen med forbundet og arbejdsgiverparterne. Formanden ønskede imidlertid ikke at træffe en sådan aftale.

Sømændenes Forbund gav ikke møde den 8. februar 1983 i forligsinstitutionen.

I skrivelse af 7. februar 1983 til forligsmanden havde Sømændenes Forbund meddelt, at forbundet ikke kunne deltage i mødet den 8. februar 1983. Forbundet henviste til, at forhandlinger med Danmarks Rederiforening endnu ikke var påbegyndt, at der var enighed mellem Sømændenes Forbund og Danmarks Rederiforening om at »se tiden an til man var delvis færdige på det »store marked««, at møde mellem Sømændenes Forbund og Danmarks Rederiforening var aftalt til den 17. februar 1983, og at forbundet endnu ikke havde udarbejdet sine krav. Forbundet fandt ikke, at det hastede med at indgå overenskomst. I 1981 »blev vi først færdige den 14. april«.

I skrivelse af 8. februar 1983 indbød forligsmanden sømandsforbundet »på ny til forhandling« i forligsinstitutionen den 11. februar 1983 om overenskomstforholdene mellem forbundet og rederiforeningen samt overenskomsterne vedrørende sandpumpeselskaberne, Nordisk Færgefart og M/S Anna Sten I/S. I indkaldelsen tilføjede forligsmanden følgende:

»Udeblivelse vil medføre, at jeg tager under overvejelse at fremsætte et mæglingsfor-

slag om fornyelse af disse overenskomster uden at have hørt forbundets synspunkter.«

I en skrivelse af 11. februar 1983 – skrivelser blev bragt samme dag – meddelte sømandsforbundet forligsmanden, at forbundets formand ville komme til stede ved det indbudte møde »for at høre, hvilke krav rederne har«. Forbundet bemærkede, at forbundets forhandlingsudvalg endnu ikke havde været sammenkaldt.

I drøftelsen den 11. februar 1983 deltog forligsmanden, sømandsforbundet, Danmarks Rederiforening og de ovenfor nævnte selskaber.

Forligsmanden oplyste i udtalelsen til mig i anledning af klagen, at Danmarks Rederiforening under drøftelserne havde oplyst, at foreningen ikke havde modtaget ændringsforslag til overenskomsterne fra sømandsforbundet. Rederiforeningen havde på mødet fremlagt et referat fra mødet mellem parterne den 19. januar 1983 med de ovenfor omtalte foreløbige mundtlige krav fra sømandsforbundet.

Senere samme dag foregik fra kl. 19.00 »til ud på natten« drøftelser mellem på den ene side sømandsforbundet og på den anden side rederiforeningen og de nævnte rederier.

Om forløbet af drøftelserne forelå noget forskellige oplysninger.

I en skrivelse dateret den 11. februar 1983 til forligsmanden oplyste *sømandsforbundet*,

at man ikke var nået »frem til de øvrige overenskomstparter, som var indbudt, og deres overenskomstmæssige forhold«,

at parterne var enedes om at indlede egentlige overenskomstforhandlinger den 17. februar 1983 – som tidligere aftalt,

at der ikke var truffet aftale mellem rederierne uden for rederiforeningen om en mødedato,

at formanden for forbundet havde meddelt, at han ville anbefale forbundets bestyrelse at indgå et forlig, hvis nogle nærmere angivne ønsker blev imødekommet,

at Danmarks Rederiforening ikke havde imødekommet disse, men

at Danmarks Rederiforening havde tilbudt »det der stod i en skitse som var blevet til i forlignsinstitutionen«.

I en skrivelse af 14. februar 1983 til forligsmanden oplyste *Danmarks Rederiforening*, at det under drøftelserne havde vist sig, at afstanden mellem parterne var så stor, at

man fra arbejdsgiverside måtte konstatere, at en fortsættelse af forhandlingerne ikke ville føre til et resultat,

at der reelt var tale om et sammenbrud, og at Danmarks Rederiforening ikke fandt, der var grund til at forhandle den 17. februar 1983.

I skrivelse af 14. februar 1983 meddelte forligsmanden Sømændenes Forbund, at han havde modtaget rapport fra begge sider om forhandlingerne den 11. februar 1983. Forligsmanden anførte videre:

»Af hensyn til muligheden for en eventuel samlet løsning med hensyn til fornyelse af de af arbejdsmarkedets overenskomster, der har udløbsdato pr. 1. marts, indkalder jeg herved forbundet til fortsatte forhandlinger i morgen den 15. februar 1983 kl. 14.00.«

Om drøftelserne i forlignsinstitutionen den 15. februar 1983 oplyste A følgende i sin klage til mig:

»Under sammenkomsten erklærede forbundets repræsentanter på ny, at der ikke kunne være tale om egentlige forhandlinger eftersom forbundets repræsentanter ikke havde forhandlingsmandat, jfr. ovenfor.

Ikke desmindre fastholdt forligsmanden og arbejdsgiverne i forening, at »forhandlingerne« ikke alene var påbegyndt, men afsluttet.

Til illustration af det parodiske forløb skal det oplyses, at »forhandlingerne« med arbejdsgiverne uden for Danmarks Rederiforening foregik efter følgende model:

Forligsmanden: »Kender De Danmarks Rederiforenings tilbud?«

Arbejdsgiveren: »Ja.«

Forligsmanden: »Vil De give det samme?«

Arbejdsgiveren: »Ja.

Forligsmanden: »Vil De give mere?«

Arbejdsgiveren: »Nej.«

Forligsmanden: »Hermed erklærer jeg forhandlingerne for afsluttet.«

Denne »forhandling« varede ca. ½ minut.«

Statens forligsmand oplyste i udtalelsen til mig følgende om drøftelserne den 15. februar 1983:

»... forhandlingerne fortsatte denne dag kl. 18.00 og vedblev til midnat. Under disse forhandlinger, der foregik på vanlig vis, blev overenskomststoffet, herunder de ønsker, der nævnes i forbundets brev af 11. februar 1983, gennemgået med repræsentanter for Dan-

marks Rederiforening og efterfølgende under et fælles møde med repræsentanter for forbundet og på den anden side Rederiforeningen og Sandpumperselskaberne, Nordisk Færgefart og M/S Anna Sten I/S.

Jeg har ikke nogen præcis erindring om varigheden af denne del af forhandlingerne, men vil tro, at den har stået på ca. ½ times tid.

...«

Herefter traf forligsmanden bestemmelse om at fremsætte et mæglingforslag omfattende Sømandsforbundets overenskomster med de under Dansk Arbejdsgiverforening hørende arbejdsgivere. Mæglingforslaget blev kædet sammen med mæglingforslag for andre overenskomster, som indgik i det samlede mæglingforslag.

I skrivelse af 16. februar 1983 meddelte forligsmanden sømandsforbundet, at teknisk gennemgang af mæglingforslaget ville finde sted den 17. februar 1983.

Forligsmanden fremsatte den 18. februar 1983 mæglingforslag, som bl.a. også omfattede overenskomstområderne Danmarks Rederiforening/Sømandenes Forbund, M/S Anna Sten I/S/Sømandenes Forbund og Nordisk Færgefart A/S/Sømandenes Forbund.

I A's klage til mig og i forligsmandens udtalelse i anledning af klagen var henvist til følgende bestemmelser i lov om mægling i arbejdsstridigheder:

§ 3, stk. 1 og 2:

»Når der er grund til at befrygte arbejdsstandsning, eller arbejdsstandsning er indtrådt, og den forligsmand, under hvem pågældende sag hører (jfr. § 2, stk. 5), tillægger stridens virkninger og omfang samfundsmæssig betydning, kan man – for så vidt forhandlingerne mellem parterne i henhold til de mellem dem vedtagne bestemmelser er ført og fra en af siderne erklæret afsluttet uden resultat – af egen drift eller på foranledning af en af parterne indkalde de stridende parter til forhandling. Endvidere kan forligsmanden af egen drift eller på foranledning af en af parterne på et tidligere tidspunkt yde sin medvirken til tilvejebringelse af nye overenskomster, selv om de mellem parterne førte forhandlinger ikke er erklæret afsluttet uden resultat.

...

Stk. 2. Det er parternes pligt at efterkomme forligsmandens indkaldelse.«

§ 4, stk. 2, 1. pkt.:

»Hvis forligsmanden under en mægling får den opfattelse, at de mellem parterne foreliggende stridsspørgsmål eller nogle af disse enten ikke har været undergivet nogen egentlig realitetsforhandling mellem parterne eller på grund af deres specielle faglige karakter bør søges forhandlet til ende direkte mellem parterne, kan forligsmanden forlange sådan forhandling optaget og nægte at fortsætte mæglingen, forinden denne forhandling har fundet sted.«

§ 9:

»Forligsmænd og mæglingmænd bør ved arbejdets tilrettelæggelse tilstræbe, at forhandlingerne kan være endeligt afsluttet inden det tidspunkt, til hvilket parterne i henhold til de afgivne varsler om arbejdsstandsning kunne frigøre sig for overenskomsterne.«

§ 12, stk. 1, 1. pkt.:

»Forligsmanden kan i de af ham stillede mæglingforslag til en samlet løsning af en konfliktsituation bestemme, at disse mæglingforslag delvis eller fuldt ud skal betragtes som en helhed, uanset hvorledes de fag, der er inddraget i konflikten, er organiseret (som selvstændige fagforeninger, fagforbund eller arbejdsgiverorganisationer eller indordnede som medlemmer af en sammenslutning af fagforeninger, fagforbund eller arbejdsgiverorganisationer).«

Det var A's opfattelse, at forligsmanden savnede adkomst til at fremsætte mæglingforslag med hensyn til overenskomstforhold, hvori Sømandenes Forbund var part. A støttede denne opfattelse på, at det efter forligsmandslovens § 3, stk. 1, 1. punktum, (bl.a.) er en betingelse for, at forligsmanden kan indkalde til forhandlinger, at »forhandlingerne mellem parterne i henhold til de mellem dem vedtagne bestemmelser er ført og fra en af siderne erklæret afsluttet uden resultat«, og at det efter lovens § 3, stk. 1, 2. punktum, er en bindende forudsætning for, at forligsmanden kan »yde sin medvirken til tilvejebringelse af nye overenskomster«, at forhandlin-

ger mellem parterne er påbegyndt. I det foreliggende tilfælde var forhandlingerne ikke påbegyndt den 3. februar 1983, da forligsmanden tog sit første initiativ, og forhandlingerne blev heller ikke senere påbegyndt. Forholdet var nemlig det, at det mellem Sømændenes Forbund og Danmarks Rederiforening var aftalt, at forhandlingerne skulle påbegyndes den 17. februar 1983. I overensstemmelse med denne aftale havde Sømændenes Forbund indkaldt forbundets hovedledelse til en drøftelse den 16. februar 1983. På dette møde skulle forbundsledelsens forhandlingsmandat fastlægges. De drøftelser, der havde fundet sted mellem parterne, havde derfor ikke haft karakter af forhandlinger i forligsmandslovens forstand, allerede fordi Sømændenes Forbunds ledelse ikke havde et forhandlingsmandat. Det var iøvrigt A's opfattelse, at forligsmanden havde handlet i strid med lovens § 4, stk. 2, ved at fremsætte et mæglingsforslag, uanset at de foreliggende spørgsmål »ikke har været undergivet nogen egentlig realitetsforhandling mellem parterne.« Dette var tilfældet både i forhold til Danmarks Rederiforening og i forhold til de øvrige arbejdsgivere.

I udtalelsen i anledning af A's klage anførte forligsmanden følgende:

»...

Forligsmanden har ... pligt til at sørge for at tilrettelægge forhandlingerne, således at de kan gøres færdige i rette tid. Ifølge § 9 i lovebekendtgørelse 559 af 21. december 1971 skal han tilstræbe, at forhandlingerne kan være endeligt afsluttet inden det tidspunkt, til hvilket parterne i henhold til de afgivne varsler om arbejdsstandsning kan frigøre sig for overenskomsterne.

Efter § 12 kan forligsmanden træffe bestemmelse om sammenkædning af mæglingsforslag omfattende flere fag. Baggrunden for denne beføjelse er ønsket om at søge opnået en samlet løsning af en konfliktsituation, således at der ikke, når et resultat er opnået på en del af det totale overenskomstområde med samme udløbstid, ruger latente konflikter på enkelte andre områder, som kan sætte den arbejdsfred, der er sikret for en del af overenskomstområdet, over styr, enten direkte derved, at udførelsen af arbejdet hindres som følge af arbejdskonflikter på andre områder, eller indirekte ved sympatiaktioner til støtte for en lovlig hovedkonflikt.

...

Forløbet af forhandlingerne om fornyelsen af marts-overenskomsterne under LO-DA-området tydede på, at der var udsigt til, at de kunne afsluttes omkring midten af februar måned. Jeg anså det for nødvendigt at holde muligheden for at kæde et eventuelt mæglingsforslag for Sømændsforbundets overenskomster sammen med de øvrige marts-overenskomster åben og fandt det derfor påkrævet at fremskynde forhandlingerne mellem forbundet og Rederiforeningen. Dette var baggrunden for, at jeg den 3. februar 1983 rettede telefonisk henvendelse til forbundsformand Preben Møller Hansen for at aftale et møde med forbundet og arbejdsgiverparterne i forligsinstitutionen.

...

På dette tidspunkt (omkring den 11. februar 1983; min bemærkning) var der skabt grundlag for fremsættelse af et mæglingsforslag vedrørende de generelle spørgsmål for LO-DA-overenskomstområdet, og på baggrund af, at der på basis af denne skitse var truffet særlig aftale vedrørende fornyelse af overenskomsten mellem Rederiforeningen og Søfart-Metal (maskinbesætningerne), indkaldte jeg parterne til fortsatte forhandlinger den 15. februar 1983, kl. 14.00.

...

Forligsmandslovens § 3 angiver betingelserne for overenskomstparternes mødepligt. Det er, som det fremgår af den i henvendelsen citerede bestemmelse i § 4, stk. 1, 2. pkt., ingen betingelse for at indkalde overenskomstparterne til møde, at forhandlingerne mellem dem er erklæret for afsluttet uden resultat. Teksten forudsætter i sin ordlyd, at der har været ført forhandlinger mellem parterne. Loven forudsætter ikke den situation, at en overenskomstpart unddrager sig at indlade sig i forhandlinger i betimelig tid. Efter det formål, som bestemmelserne om forligsmandens medvirken til overenskomstfornyelser forfølger, kan der imidlertid ikke være tvivl om, at forligsmanden har beføjelse til at indkalde parter, der undlader at indgå i direkte forhandlinger, hvis han finder denne påkrævet for at gennemføre en rettidig fornyelse af overenskomsten, jfr. § 9, herunder ved fremsættelse af et sammenkædet mæglingsforslag til en samlet løsning af en konfliktsituation, jfr. § 12.

Jeg må således afvise, at der fra min side foreligger nogen tilsidesættelse af reglerne i lov om mægling i arbejdsstridigheder.«

I sine bemærkninger til forligsmændens udtalelse fastholdt A sin opfattelse om, at forligsmanden havde været uberettiget til at fremsætte mæglingsforslaget af 18. februar 1983 vedrørende forbundets overenskomster med medlemmer af Dansk Arbejdsgiverforening. A fremhævede, at forligsmanden i sin udtalelse havde erkendt, at det efter ordlyden af § 3, stk. 1, 2. punktum, i forligsmændsloven er en forudsætning for forligsmændens indgriben, at »der har været ført forhandlinger mellem parterne«. A bestred, at forligsmanden havde adkomst til at tilsidesætte parternes klare aftale om forhandlingsforløbet. A fandt det absurd at argumentere med, at lovens § 9 skulle gennembyrde de klare regler i lovens § 3, stk. 1, dels fordi § 9 forudsætter, at de almindelige betingelser for indgriben er opfyldt, dels fordi det i praksis forekommer i utallige tilfælde, at forhandlingerne først tilendebringes lang tid efter, at overenskomsten er udløbet.

Jeg udtalte følgende i en skrivelse til A:

»For sammenhængens skyld gengiver jeg på ny bestemmelsen i forligsmændslovens § 3, stk. 1:

»Når der er grund til at befrygte arbejdsstandsning, eller arbejdsstandsning er indtrådt, og den forligsmand, under hvem pågældende sag hører (jfr. § 2, stk. 5), tillægger stridens virkninger og omfang samfundsmæssig betydning, kan han – for så vidt forhandlingerne mellem parterne i henhold til de mellem dem vedtagne bestemmelser er ført og fra en af siderne erklæret afsluttet uden resultat – af egen drift eller på foranledning af en af parterne indkalde de stridende parter til forhandling. Endvidere kan forligsmanden af egen drift eller på foranledning af en af parterne på et tidligere tidspunkt yde sin medvirken til tilvejebringelse af nye overenskomster, selv om de mellem parterne førte forhandlinger ikke er erklæret afsluttet uden resultat.

...«

Bestemmelsen i § 3, stk. 1, 1. pkt., er – med visse sproglige ændringer – af samme indhold som bestemmelsen i § 3, stk. 1, 1. pkt., i den oprindelige lov om udnævnelse

af en forligsmand i arbejdsstridigheder fra 1910 (lov nr. 82 af 14. april 1910).

Bestemmelsen i § 3, stk. 1, 2. pkt., blev derimod indsat ved en ændringslov i 1958 (lov nr. 9 af 22. januar 1958).

Baggrunden for ændringen er i bemærkningerne til forslaget om ændring af loven om mægling i arbejdsstridigheder (Folketingstidende 1957–58, till. A, sp. 769–70) beskrevet således:

»I loven om mægling i arbejdsstridigheder betinges forligsmanden adgang til at gribe ind i en forhandling om tilvejebringelse af ny overenskomst af, dels at der er grund til at befrygte arbejdsstandsning, eller at arbejdsstandsning er indtrådt, dels at forligsmanden tillægger stridens virkninger og omfang samfundsmæssig betydning, dels endelig af, at forhandlingerne mellem parterne er ført og fra en af siderne erklæret afsluttet uden resultat.

Ved de mellem Dansk Arbejdsgiverforening og De samvirkende Fagforbund i januar 1957 vedtagne nye forhandlingsreglers § 2, stk. 3, er parterne blevet enige om, at de, hvis forhandlingerne imellem dem og de såkaldte generelle krav ikke har ført til enighed herom senest den 20. december i det år, der går forud for overenskomsternes udløbstermin, vil anmode statens forligsmand om at tiltræde hovedorganisationernes forhandlingsudvalg, dels for at blive orienteret om parternes stilling, dels for at påtage sig ledelsen af forhandlingsudvalgets forhandlinger.

Endvidere er hovedorganisationerne ved forhandlingsreglernes § 5 blevet enige om, at de, hvis deres indbyrdes forhandlinger i perioden fra 16. januar – eventuelt allerede tidligere – om ikke-generelle krav ikke fører til enighed, og hvis hovedorganisationerne heller ikke kan opnå enighed om at få resterende uoverensstemmelser om sådanne spørgsmål behandlet i et fællesudvalg, kan videreføre dem til behandling i forligsinstitutionen.

Disse bestemmelser betyder, at man fra hovedorganisationernes side ønsker forligsmændens medvirken til løsning af generelle spørgsmål og i givet fald også specielle spørgsmål på et tidligere tidspunkt end hidtil.

Da kommissionen har været enig med hovedorganisationerne i, at det må antages

at være formålstjenligt, at man søger de generelle uoverensstemmelser løst på et så tidligt tidspunkt som muligt, og at det også vil være formålstjenligt, at uoverensstemmelser om de specielle spørgsmål, om nødvendigt, behandles i forligsinstitutionen på et tidligere tidspunkt end hidtil, anser man det for rigtigt ved loven at præcisere dette.

Regeringen foreslår derfor ligesom kommissionen indsat i lovens § 3, stk. 1, som et nyt 2. punktum en bestemmelse herom, idet man i øvrigt finder, at den nuværende hovedregel i § 3, stk. 1, bør bibeholdes.«

Med kommissionen sigtes der til arbejdsretskommissionen af 1956. Kommissionens første betænkning (nr. 186/1957) dannede grundlag for lovændringen i 1958. I betænkningen (s. 40-41) er anført synspunkter på linie med de ovenfor nævnte bemærkninger til forslaget om ændring af loven. Herudover er i betænkningen berørt spørgsmålet om sammenhængen mellem pligten for forligsmanden efter lovens § 9 og tidspunktet for hans indgriben. Der er således peget på, at det efter krigen havde været umuligt at få forhandlingerne i forligsinstitutionen og afstemningerne om mæglingsforslaget afsluttet inden den 1. marts. Det er i betænkningen anført, at et middel til at bøde på dette forhold antagelig ville være, at forligsinstitutionen fik mulighed for at gribe ind i forhandlingerne på et tidligere tidspunkt end hidtil.

På baggrund af det anførte kan det efter min opfattelse ikke antages, at der af bestemmelsen i lovens § 3, stk. 1, 2. pkt., kan udledes en bindende forudsætning om, at forhandlingerne mellem parterne skal være påbegyndt, før forligsmanden kan »yde

sin medvirken til tilvejebringelse af nye overenskomster«. Det må således forekomme mindre vel stemmende med forarbejderne til lovændringen i 1958, jfr. herved også bestemmelsen i lovens § 9, at antage, at forligsmanden skulle være afskåret fra at søge påbegyndelsen af forhandlinger mellem parterne fremskyndet i forhold til den »køreplan«, der måtte være aftalt eller forudsat mellem parterne eller eventuelt blot fremsat og fastholdt som et ønske fra nogen af dem.

Bestemmelsen i lovens § 3, stk. 1, 1. pkt., må fortolkes i overensstemmelse hermed.

I sin udtalelse . . . til mig har forligsmanden anført, at bestemmelsen i lovens § 3, stk. 1, 2. pkt., vel efter sin ordlyd forudsætter, at der har været ført forhandlinger mellem parterne, men at loven ikke forudsætter den situation, at en overenskomstpart unddrager sig at inkludere sig i forhandlinger i betimelig tid. I udtalelsen hedder det videre: »Efter det formål, som bestemmelserne om forligsmandens medvirken til overenskomstfornyelser forfølger, kan der imidlertid ikke være tvivl om, at forligsmanden har beføjelse til at indkalde parter, der undlader at indgå i direkte forhandlinger, hvis han finder dette påkrævet for at gennemføre en rettidig fornyelse af overenskomsten, jfr. § 9, herunder ved fremsættelse af et sammenkædet mæglingsforslag til en samlet løsning af en konfliktsituation, jfr. § 12.«

Denne opfattelse kan ikke give mig anledning til bemærkning.

Jeg kan herefter ikke anse forligsmandens fremgangsmåde for stridende mod bestemmelsen i forligsmandslovens § 3, stk. 1.

. . .«

2. Boligministeriets sagsområde.

Som det fremgår af oversigten ovenfor s. 10, er der i beretningsåret realitetsbehandlet 9 sager inden for boligministeriets sagsområde; 8 af sagerne angik afgørelser, medens én sag angik sagsbehandlingstiden.

Af de 9 sager vedrørte to sager *departementets* afgørelser; én af disse sager, som gav anledning til kritik, og som er omtalt nedenfor, angik spørgsmålet om påbud i henhold til stk. 1 og 3 i byggelovens § 15.

5 sager vedrørte *boligstyrelsen*, heraf 4 sa-

ger afgørelser, som styrelsen havde truffet; én sag angik sagsbehandlingstiden.

To sager vedrørte afgørelser, som henholdsvis *byggestyrelsen* og *boligtilsynsrådet for østre landsretskreds* havde truffet.

2-1. *Kritiseret, at det ikke med tilstrækkelig tydelighed fremgik af en afgørelse, som byggestyrelsen og boligministeriet havde truffet i henhold til byggelovens § 23, stk. 1, 1. pkt., at afgørelsen indebar en realitetsstillingtagen til en klage vedrørende rækkevidden af gårdrydningsbestemmelsen i byggelovens § 15. (J. nr. 1982-383-145).*

En andelsboligforening i København klagede til mig over en afgørelse, der var truffet af boligministeriet, og hvorefter ministeriet ikke fandt grundlag for at ændre en afgørelse fra byggestyrelsen, hvorved styrelsen gav udtryk for, at Københavns magistrat efter styrelsens opfattelse havde haft hjemmel i byggelovens § 15 til at træffe bestemmelse om vedligeholdelse af fællesanlægget til nogle nærmere angivne ejendomme, og at styrelsen ikke herudover fandt, at betingelserne i byggelovens § 23 for at kunne påklage magistratens afgørelse var opfyldt. Styrelsen kunne herefter ikke foretage sig videre i sagen.

Det fremgik af de foreliggende oplysninger, at ejendommene matr.nr. x, y, z m.fl. danner en karré, som er beliggende på Vesterbro i København. Andelsboligforeningen var ejer af ejendommen, matr.nr. x.

Den 7. februar 1979 var ejerne af ejendommene, heriblandt andelsboligforeningen, indkaldt til et orienterende møde i Københavns kommune, stadsingeniørens direktorat, med henblik på en drøftelse af mulighederne for en forbedring af karreens opholdsarealer og legepladsforhold i henhold til bestemmel-

serne i byggelovens § 15. Ejerne blev orienteret om lovbestemmelserne og fremgangsmåden i gårdrydningssager. Det blev oplyst, at anlæg af fællesgård efter påbud fra magistraten normalt skete ved stadsingeniørens direktorats foranledning. Efter anlæggets udførelse ville sagen vedrørende fællesanlægget på ny blive forelagt for magistraten med henblik på bl.a. fastsættelse af detaljerede ren- og vedligeholdelsesbestemmelser. For at illustrere mulighederne for at forbedre karreens opholds- og legearealer blev forskellige planer fremlagt som forslag, der kunne danne grundlag for forhandlinger imellem de implicerede parter. Endeligt projekt ville først blive udarbejdet, når disse forhandlinger var afsluttet.

Der forhandlede herefter mellem ejerne og Københavns kommune om udformningen af karreens fællesanlæg.

Den 22. maj 1979 besluttede Københavns magistrat, bygge- og boligdirektoratet, ved påbud efter byggelovens § 15, stk. 1, bl.a. følgende:

- »1. at det pålægges ejerne af ejendommene matr.nr.ne (x, y, z m.fl.) at indgå i en ordning om fællesgård og i fællesskab udføre gårданlæg med legeplads og opholdsareal udstyret med legeredskaber og bænke, alt efter en forud af magistraten godkendt plan,
2. at samtlige porte og gennemgange holdes aflåse ved de pågældende ejendommers foranstaltning, således at kun ejendommens beboere har adgang, og at der for fællesadgange fastsættes særlige regler for benyttelse og aflåsning.
- ...
12. at sagen efter fællesanlæggets udførelse påny vil være at forelægge magistraten for fastlæggelse af detaljerede vedligeholdelsesbestemmelser, herunder hvilke porte og gennemgange der skal inddrages under fællesanlægget . . .«

Med skrivelse af 8. juni 1979 orienterede stadsingeniørens direktorat ejerne af ejendommene i karreen om beslutningen af 22. maj 1979.

Da fællesanlægget omkring januar 1981 var udført og taget i brug af beboerne i karreen, indkaldte stadsingeniørens direktorat ejerne til en afleveringsforretning den 28. januar 1981 med henblik på, at ejerne skulle overtage ren- og vedligeholdelsen af fællesanlægget.

På mødet den 28. januar 1981 fremsatte enkelte af ejerne ønske om særskilt at kunne disponere over det nære opholdsareal ud for ejendommens gårdfacade. Repræsentanter for stadsingeniørens direktorat anførte, at nærarealerne fortrinsvis var til brug for den enkelte ejendom, men at de principielt udgjorde en del af fællesgårdanlægget.

Portene og gennemgangene på ejendommene matr.nr. x, y og z var af kommunen forudsat anvendt til afhentning af den fælles renovation fra karreen samt til fælles adgang til og fra karreen. Repræsentanter for matr. nr. x ønskede ikke, at porten på matr.nr. x skulle være fælles adgangsvej med udlevering af nøgler til alle beboere, idet andelsboligforeningen som ejer af ejendommen så ikke ville have sikkerhed for, at porten blev holdt lukket. Der var på mødet enighed om, at det ville være ønskeligt, om alle beboerne kunne gå ud fra den nordlige ende af karreen, såfremt de havde et ærinde i den retning. Det aftales, at direktoratet efter mødet skulle

undersøge, hvorledes dette problem kunne løses, eventuelt ved opsætning af vridere på fælles porte og fælles gennemgange, således at det blev muligt at komme ud fra karreen. Repræsentanter for matr.nr. x gav til slut udtryk for, at de fandt, at fællesporten på matr.nr. x burde aflåses såvel ude- som indefra, således at kun andelsboligforeningen og renovationsvæsenet havde adgang derigenem.

Med skrivelse af 6. marts 1981 sendte stadsingeniørens direktorat ejerne et notat om forhandlingerne på mødet den 28. januar 1981. Vedrørende spørgsmålet om, hvorvidt de enkelte ejendomme kunne disponere over deres nære opholdsareal, fastholdt direktoratet det, som repræsentanter for direktoratet havde anført på mødet den 28. januar 1981. Spørgsmålet om, hvorledes adgangsforholdene til fællesarealet skulle være, samt om aflåsning heraf kunne finde sted, besvarede direktoratet med forslag om, at der for fælles adgangsveje (portene og gennemgangen på ejendommene matr.nr. x, y og z) blev opsat vridere, således at alle karreenes beboere kunne benytte disse adgangsveje til at komme ud af karreen, medens kun ejerne af de nævnte ejendomme samt renovationsvæsenet skulle have nøgler til at komme ind i karreen ad disse adgangsveje. Direktoratet fandt dog, at det var nødvendigt at gøre en enkelt undtagelse herfra, således at der skulle udleveres nøgler til fællesporten på matr.nr. x til beboerne i naboejendommen.

I skrivelse af 8. september 1981 meddelte stadsingeniørens direktorat ejerne af ejendommene i karreen under henvisning til direktoratets skrivelse af 8. juni 1979, stk. 12, at man i henhold til byggelovens § 15 havde fastsat vedligeholdelsesbestemmelser for fællesanlægget med bl.a. følgende punkter:

- » . . .
3. at den fælles vedligeholdelse endvidere omfatter portene på ejendommene matr. nr.ne (x og y), gennemgangen på ejendommen matr.nr. (z) samt gård-wc på ejendommen matr.nr. (æ), der skal oprettholdes til fælles benyttelse.
- ...
12. at samtlige porte og gennemgange holdes aflåse ved de pågældende ejendommers foranstaltning, således at kun ejendommens beboere har adgang, og at der for

fællesadgange fastsættes særlige regler for benyttelse og aflåsning.

...«

Med skrivelse af 16. september 1981 sendte stadsingeniørens direktorat ejerne i karreen et godkendt ordensreglement. I skrivelserne er bl.a. anført, at gennemgangene på matr.nr. x, y og z kunne anvendes som udgang for alle beboere, dog at gennemgangen på matr. nr. x kunne anvendes som indgang for nabo-ejendommens beboere. Det anbefalede, at beboerne så vidt muligt benyttede egne gennemgange, »idet det er meget generende for beboerne op til de nævnte gennemgange, når porte eller døre konstant larmer«.

Flere af ejerne, heriblandt andelsboligforeningen som ejer af matr.nr. x, klagede til byggestyrelsen over magistratens afgørelse i gårdrydningssagen.

I skrivelse af 5. oktober 1981 til byggestyrelsen anførte andelsboligforeningen bl.a., at det var uden hold i virkeligheden, når stadsingeniørens direktorat hævdede, at ejendommenes nærarealer i princippet skulle være en del af fællesgårdanlægget, idet de særskilte gårde ved kommunens foranstaltning overvejende var anlagt med stakit og låger samt plankeværk, der nærmest udelukkede færden af andre beboere end de til den enkelte gård hørende. Dersom det ikke kunne anerkendes, at nærarealerne var private, måtte stakitter, plankeværker og låger fjernes, så det hele reelt fremtrådte som fælles. Ellers måtte andelsboligforeningen kræve ret til at opsætte stakit og låger, således at foreningen ligestilledes med hovedparten af de øvrige ejere i karreen.

Andelsboligforeningen anførte endvidere, at foreningen alene havde givet tilladelse til, at porten på matr.nr. x skulle tjene fællesskabet som adgangsvej til gårdanlægget for renovationsselskabet samt håndværkere og myndigheder. Andelsboligforeningen tilføjede, at der ikke eksisterede noget reelt behov for at gøre porten på matr.nr. x til fælles gennemgang, idet der til hver ejendom i karreen hørte egen indgang. Foreningen fandt det u hensigtsmæssigt, at færdsel og støjgener koncentreredes på nogle få gennemgange i stedet for at være fordelt på alle ejendomme. Andelsboligforeningen fandt ikke, at der i bygge Lovgivningen var hjemmel til at tvinge enkelte ejendomme til at stille porte og gennemgange til rådighed for karreens øvrige

beboeres færdsel. Hvis et sådant indgreb skulle gøres, måtte det efter andelsboligforeningens opfattelse ske ved ekspropriation og mod erstatning.

I anledning af andelsboligforeningens klage indhentede byggestyrelsen en udtalelse af 2. februar 1982 fra Københavns magistrats 4. afdeling, bygge- og boligdirektoratet. Direktoratet anførte, at de nære opholdsarealer ud for de enkelte ejendommers bagfacader var omfattet af de tidligere givne anlægspåbud, og at afdelingen ikke fandt, at der kunne gives særskilt dispositionsret for de enkelte ejendomme til disses næropholdsarealer.

Vedrørende spørgsmålet om portforholdene anførte bygge- og boligdirektoratet, at det i anlægspåbuddet (stk. 12), jfr. bestemmelserne i bygge Lovens §§ 7 og 15, var besluttet, at sagen efter fællesanlæggets udførelse på ny ville være at forelægge magistraten for fastlæggelse af detaljerede vedligeholdelsesbestemmelser, herunder hvilke porte og gennemgange der skulle inddrages under fællesanlægget. I medfør af bestemmelsen herom i anlægspåbuddet var det i ren- og vedligeholdelsespåbuddet besluttet, at den fælles vedligeholdelse (bl.a.) omfattede portene på ejendommene matr.nr. x og y.

I skrivelse af 19. februar 1982 meddelte byggestyrelsen andelsboligforeningen, at »... byggestyrelsen finder, at magistraten har haft hjemmel til at træffe bestemmelse om vedligeholdelse af fællesanlægget, jfr. bygge Lovens § 15. Byggestyrelsen har herudover ikke fundet, at bygge Lovens betingelser for at påklage afgørelsen er opfyldt, og man kan herefter ikke foretage sig videre i sagen. ...«

I skrivelse af 3. marts 1982 klagede andelsboligforeningen til boligministeriet over, at byggestyrelsen ikke havde taget stilling til de konkrete klagepunkter, foreningen havde fremført. Andelsboligforeningen anførte, at foreningens klage hovedsagelig angik rækkevidden af bygge Lovens § 15, d.v.s. et fortolkningsspørgsmål, samt desuden spørgsmål, der efter andelsboligforeningens opfattelse havde videregående betydelige følger for andelsboligforeningen samt tillige almindelig interesse.

I anledning af klagen indhentede boligministeriet en udtalelse om sagen fra byggestyrelsen, der ikke fandt, at der i andelsboligforeningens skrivelse var fremført nye momen-

ter af betydning for sagen, hvorfor byggestyrelsen kunne henholde sig til afgørelsen af 19. februar 1982.

I skrivelsen af 22. marts 1982 meddelte boligministeriet andelsboligforeningen, at ministeriet ikke fandt grundlag for at ændre byggestyrelsens afgørelse.

I skrivelse af 1. april 1982 til mig anførte andelsboligforeningen, at foreningen var uenig i, at byggelovens betingelser for at påklage magistratens afgørelse ikke var opfyldt, samt at boligministeriet efter andelsboligforeningens opfattelse under alle omstændigheder burde have givet en nærmere begrundelse for sin opfattelse, hvorefter klagebetingelserne ikke var opfyldt. Boligforeningen anmodede om, at jeg tog stilling til boligministeriets afvisning af sagen, og bad samtidig om en tilkendegivelse vedrørende mit syn på realiteten i foreningens klagepunkter.

I skrivelsen af 29. april 1982 anmodede jeg boligministeriet og byggestyrelsen om udtalelser i anledning af andelsboligforeningens klage. Jeg bad i denne forbindelse om at måtte modtage oplysninger om, i hvilket omfang der ved de trufne afgørelser var sket en realitetsbehandling af andelsboligforeningens klage. Jeg anmodede endvidere om, at der i udtalelserne mere almindeligt blev redegjort for rækkevidden af bestemmelsen i byggelovens § 15, stk. 3, navnlig for så vidt angår kommunalbestyrelsernes adgang til at fortsætte bestemmelser om indretning af fællesarealer og adgangen til disse.

Byggestyrelsen besvarede i en udtalelse af 18. januar 1983 ikke (direkte) spørgsmålet om, i hvilket omfang der i den konkrete sag var sket en realitetsbehandling af andelsboligforeningens klage. Byggestyrelsen anførte mere i almindelighed, at »ved behandling af en klagesag vedrørende gårdrydninger påser byggestyrelsen, om afgørelsen er holdt inden for de rammer, som er fastlagt i byggelovens § 15 og den udfyldende administrative praksis, herunder om det detaljerede påbud om vedligeholdelse er holdt inden for rammerne af anlægspåbuddet. Er dette tilfældet, meddeler man klageren, at magistraten har haft hjemmel i byggelovens § 15 til afgørelsen«.

Boligministeriet henholdt sig i en udtalelse af 8. marts 1983 til det af byggestyrelsen anførte.

Jeg udtalte herefter følgende i en skrivelse til andelsboligforeningen:

»Som tidligere meddelt kan jeg kun tage stilling til (realiteten i) en klage over en kommunes afgørelse efter byggeloven i det omfang, boligministeriet på baggrund af bestemmelsen i byggelovens § 23 har taget stilling til sagen.

Efter § 23 kan Københavns magistrats afgørelser påklages til byggestyrelsen, hvis afgørelserne omfatter »spørgsmål om forståelse af loven eller en i medfør af denne fastsat bestemmelse«. Påklage kan endvidere tillades, hvis afgørelserne efter klagemyndighedens vurdering har almindelig interesse eller videregående betydelige følger for klageren.

Udtrykket »spørgsmål om forståelse af loven« fortolkes i praksis på linje med bestemmelsen i kommuneplanlovens § 48, stk. 1, der anvender formuleringen »(afgørelser kan påklages . . .) for så vidt angår retlige spørgsmål«.

Forholdet er således det, at klagemyndigheden efter bestemmelsen i byggelovens § 23, stk. 1, 1. pkt., skal tage stilling til en klage, hvis – eller i det omfang – klagen rejser retlige spørgsmål, men må afvise at tage stilling til en klage, der alene rejser spørgsmål om den trufne afgørelses rimelighed og hensigtsmæssighed.

I det foreliggende tilfælde har magistraten truffet forskellige afgørelser med henvisning til bestemmelserne i byggelovens § 15 om gårdrydning. Andelsboligforeningens klage til boligministeriet vedrørte dels den afgørelse, der var truffet om anvendelse af ejendommens nærarealer, dels afgørelsen vedrørende porten i andelsboligforeningens ejendom.

Jeg har, som det fremgår af sagsfremstillingen ovenfor, lagt til grund, at der i andelsboligforeningens klage til byggestyrelsen og til boligministeriet er rejst retlige spørgsmål, herunder navnlig spørgsmålet vedrørende lovhjemmelen for magistratens beslutning om at inddrage porten under fællesarealet.

Boligministeriet har for så vidt efter min opfattelse i medfør af bestemmelsen i byggelovens § 23, stk. 1, 1. pkt., været forpligtet til at tage stilling til de konkrete klagepunkter.

På baggrund af det, byggestyrelsen og boligministeriet har anført i udtalelserne til mig, må jeg da også forstå styrelsens og ministeriets afgørelser i sagen således, at de rummer en realitetsstillingtagen til foreningens klage vedrørende porten samt en stillingtagen til foreningens klage vedrørende anvendelsen af nærarealerne i det – mere begrænsede – omfang, foreningens klage i denne henseende rejser retlige spørgsmål.

Det ville efter min vurdering have været ønskeligt, om denne konkrete stillingtagen var fremgået med større tydelighed af byggestyrelsens afgørelse i skrivelse af 19. februar 1982 til andelsboligforeningen. Byggestyrelsen anførte ved afgørelsen alene, at »... magistraten har haft hjemmel til at træffe bestemmelse om vedligeholdelse af fællesanlægget, jfr. byggelovens § 15«. Herudover afviste styrelsen at tage stilling til klagen.

Jeg har gjort byggestyrelsen og boligministeriet bekendt med min opfattelse.

Jeg finder ikke i øvrigt at kunne kritisere byggestyrelsens og boligministeriets stillingtagen til spørgsmålet om, hvorvidt andelsboligforeningens klage faldt inden for rammerne af boligministeriets adgang efter byggelovens § 23 til at realitetsbehandle klagen.

Til min vurdering foreligger herefter alene spørgsmål om, hvorvidt de trufne afgørelser har hjemmel i byggelovens § 15.

Påbuddene i sagen er meddelt i henhold til stk. 1 og 3 i byggelovens § 15; disse bestemmelser har følgende indhold:

»Stk. 1. For bebyggede grunde, som ikke opfylder de krav om friarealer, som er fastsat i medfør af § 7, kan kommunalbestyrelsen påbyde tilvejebringelse af sådanne arealer – eventuelt som fællesareal for flere ejendomme – ved omlægning af gårdspladser, fjernelse eller flytning af hegn, plankeværker, skure og lignende småbygninger.

...

Stk. 3. I forbindelse med påbud i medfør af stk. 1 og 2 kan kommunalbestyrelsen træffe bestemmelser om vedligeholdelse og belysning af de tilvejebragte opholdsarealer og bestemmelser til sikring af opretholdelse af orden på arealerne.«

§ 7 i byggeloven, som der henvises til i § 15, stk. 1, har følgende indhold:

»Stk. 1. I bygningsreglementet kan fastsættes regler om størrelse, anlæg og indretning af ejendommens ubebyggede areal til sikring af tilfredsstillende opholdsarealer for børn og voksne, adgangs- og tilkørselsforhold, redningsmuligheder for brandvæsenet og parkering.

...«

Henvisningen til § 7 blev indført i byggelovens gårdrydningsbestemmelse med vedtagelsen af den nugældende byggelov nr. 323 af 26. juni 1975. Herved ændredes gårdrydningsreglerne således, at de ikke alene kan bringes i anvendelse med henblik på at tilvejebringe fælles opholdsarealer for beboerne, men også med henblik på en forbedring af bl.a. en ejendoms adgangs- og tilkørselsforhold (jfr. forarbejderne til lovforslaget, Folketingstidende 1974–75, tillæg A, sp. 2862).

Byggeloven af 1975 trådte i kraft den 1. februar 1977.

Byggestyrelsens og boligministeriets afgørelser om, at der er hjemmel i § 15, stk. 1, til at inddrage ejendommenes nærarealer under fællesgårdanlægget, kan ikke give mig anledning til bemærkninger.

Derimod kan hjemmelsspørgsmålet med hensyn til afgørelsen om at inddrage porten under fællesanlægget efter min mening give anledning til nogen tvivl. Jeg henviser herved navnlig til, at hjemmelen efter byggelovens § 15, stk. 1, sammenholdt med lovens § 7 efter ordlyden alene giver adgang til at træffe bestemmelser vedrørende bebyggede grundens »friarealer« eller det »ubebyggede areal«. I det foreliggende tilfælde er der tale om en port (et portareal), der indgår i bebyggelsen på ejendommen.

For at anse sådanne porte for omfattet af hjemmelen i § 15, stk. 1, taler på den anden side, at den udtrykkelige bestemmelse om tilvejebringelse af tilfredsstillende adgangs- og tilkørselsforhold ellers ville være af begrænset betydning i de ikke usædvanlige tilfælde, hvor adgang fra vej til gårdarealer m.v. nødvendigvis må ske gennem porte i en omkransende bebyggelse. Jeg bemærker i den forbindelse, at bygningsreglementets kap. 2.1.4. – hvori hjemmelen efter byggelovens § 7 er udnyttet –

bl.a. indeholder regler om størrelse og indretning af porte fra vej til ejendommens ubebyggede areal.

Boligministeriet har i praksis i tidligere sager om rækkevidden af byggelovens § 15 set i forhold til en kommunes afgørelse om inddragelse af en port til fælles adgangsvej for flere ejendomme lagt til grund, at der var den fornødne hjemmel hertil.

På denne baggrund og under hensyn til, at der i denne sag efter min opfattelse er tale om et forholdsvis begrænset indgreb, har jeg ikke fundet tilstrækkeligt grundlag for at kritisere boligministeriets afgørelse om, at der er hjemmel til at inddrage porten i andelsboligforeningens ejendom matr.nr. x som fælles adgang for flere ejendomme.

Den endelige afgørelse hører under domstolene.

Sagen har i øvrigt givet mig anledning til over for boligministeriet og Københavns kommune at rejse spørgsmål vedrørende affattelsen af kommunens anlægspåbud i skrivelse af 22. maj 1979. Jeg henvi-

ser til referatet ovenfor s. 72, hvoraf det fremgår, at der ikke i forbindelse med anlægspåbuddet blev taget stilling til, hvilke porte der skulle inddrages under fællesanlægget, men alene gjort opmærksom på, at en sådan stillingtagen skulle ske i forbindelse med den senere fastsættelse af vedligeholdelsesbestemmelser.

Byggestyrelsen har i den anledning underrettet mig om styrelsens afgørelser i nogle nyligt afgjorte klagesager. Styrelsen har i disse sager givet udtryk for, »... at påbud i henhold til byggelovens § 15, stk. 1, jfr. § 7, om gårdrydning må have en så bestemt form, at det fremgår, hvilke opholdsarealer som inddrages i det fælles anlæg, hvilke plankeværker, skure o.lign. som skal fjernes, hvilke adgangs- og tilkørselsarealer som inddrages som fælles for anlægges brugere, samt hvilke foranstaltninger der skal udføres i opholdsarealet...«

Jeg har herefter ikke fundet grundlag for at foretage videre vedrørende dette spørgsmål.

...«

3. Energiministeriets sagsområde.

Som det fremgår af oversigten ovenfor s. 10, er der ikke i beretningsåret realitetsbehandlet sager inden for energiministeriets sagsområde.

4. Finansministeriets sagsområde.

Som det fremgår af oversigten ovenfor s. 10, er der i beretningsåret realitetsbehandlet 6 sager inden for finansministeriets sagsområde; 5 af sagerne angik afgørelser, medens én sag angik sagsbehandlingstiden.

Af de 6 sager vedrørte én sag sagsbehandlingstiden i *budgetdepartementet*.

4 sager vedrørte afgørelser, der var truffet af *lønnings- og pensionsdepartementet*; én af sagerne, der gav anledning til en henstilling, og som er omtalt nedenfor, angik spørgsmålet om, hvorvidt departementet havde hjem-

mel til at afslå at godkende en aftale om en understøttelsesordning for det ikke pensions-sikrede telefonistpersonale.

Én sag vedrørte en afgørelse, der var truffet af *Centralrådet for Statens Samarbejdsudvalg*.

4-1. *Udtalt, at der kunne rejses spørgsmål om, hvorvidt finansministeriet, lønnings- og pensionsdepartementet, havde haft hjemmel til at afslå at godkende en aftale, der var indgået mellem De samvirkende Telefonselskaber og telefonistpersonalets repræsentantskab om indførelse af en understøttelsesordning for det ikke pensionssikrede telefonistpersonale, alene med den begrundelse, at ministeriet ikke ønskede understøttelsesordningen reguleret ved aftale, men kun ved bestemmelser, der ensidigt fastsættes af selskaberne. Ifølge de gældende forhandlingsregler, der havde hjemmel i koncessionen, var bl.a. pensionsmæssige forhold genstand for aftaleindgåelse mellem parterne.*

Henstillet til finansministeriet at overveje sagen på ny og i den forbindelse tage stilling til hjemmelsspørgsmålet. (J. nr. 1982-1100-50).

Centralorganisationen for Telefonstanden i Danmark klagede over følgende:

1) at finansministeriet, lønnings- og pensionsdepartementet, ved skrivelse af 11. november 1981 til De samvirkende Telefonselskaber meddelte, at ministeriet kunne godkende, at der blev indført en understøttelsesordning for det ved telefonselskaberne ansatte ikke-pensionssikrede telefonistpersonale, men at godkendelsen var betinget af, at ordningen ikke indgik som et led i en kollektiv overenskomst, men blev fastsat ensidigt i et af selskaberne udfærdiget regulativ eller lignende, og at eventuelle ændringer i eller muligt bortfald af statens understøttelsesordning fik

tilsvarende virkning inden for telefonselskabernes område,

2) at ministeren for offentlige arbejder ved skrivelse af 3. september 1982 meddelte centralorganisationen, at han ikke kunne efterprøve det skøn, der var udøvet af finansministeren i forbindelse med fastsættelsen af den under pkt. 1 nævnte betingelse for at godkende understøttelsesordningen.

Det fremgik af de foreliggende oplysninger, at De samvirkende Telefonselskaber ved skrivelse af 29. september 1980 anmodede finansministeriet om samtykke til gennemførelse af en aftale, der var indgået mellem De samvirkende Telefonselskaber og telefonist-

personalets repræsentantskab om indførelse af en understøttelsesordning for det ved telefonselskaberne ansatte ikke-pensionssikrede telefonistpersonale efter regler, der svarer til finansministeriets cirkulære nr. 25 af 26. januar 1972 (med senere ændringer) om ydelse af understøttelse til ikke-pensionssikret personale i statens tjeneste samt cirkulære nr. 84 af 27. april 1979 om opsat understøttelse.

Finansministeriet meddelte i skrivelse af 11. november 1981 De samvirkende Telefonselskaber, at finansministeriet kunne godkende, at der blev gennemført en understøttelsesordning som den aftalte.

Under henvisning til, at den tilsvarende understøttelsesordning for statens personale hviler på et selvstændigt bevillingsmæssigt grundlag og ikke indgår som et led i nogen kollektiv overenskomst eller aftale, betingede finansministeriet sin godkendelse af, at understøttelsesreglerne inden for telefonselskaberne blev fastsat ensidigt i et af selskaberne udfærdiget regulativ eller lignende. Det var endvidere en forudsætning for godkendelsen, at eventuelle ændringer i eller mulige bortfald af statens understøttelsesordning fik tilsvarende virkning inden for telefonselskabernes område. Finansministeriet tilføjede, at det endelig var en forudsætning for godkendelsen, at Centralorganisationen for Telefonstanden i Danmark skriftligt over for telefonselskaberne erklærede sig indforstået med de af finansministeriet stillede betingelser.

I en skrivelse af 12. marts 1982 til Centralorganisationen for Telefonstanden i Danmark fastholdt finansministeren indholdet i skrivelsen af 11. november 1981 og således også betingelserne for at gennemføre en understøttelsesordning som den beskrevne.

I skrivelse af 19. april 1982 rettede centralorganisationen henvendelse til ministeren for offentlige arbejder. Organisationen bad bl.a. ministeren om at oplyse, hvorledes posterne 11 og 14 i telefonkoncessionerne skulle forstås.

Ifølge post 11 i telefonkoncessionerne er koncessionshaver pligtig til at give det af ham antagne personale adgang til at danne organisationer, der kan forhandle med koncessionshaveren om personalets løn-, pensions-, rets- og arbejdsforhold.

Ifølge post 14 skal koncessionshaverens selskabsvedtægter være godkendt af ministe-

ren for offentlige arbejder og må ikke ændres uden dennes samtykke.

Centralorganisationen henviste endvidere til § 2, 4. afsnit, i de aftalte forhandlingsregler, der var blevet stadfæstet af ministeriet for offentlige arbejder den 10. august 1973, og ifølge hvilke aftaler om pension samt overenskomst om forhandlinger forhandles af et fælles forhandlingsudvalg for de 3 repræsentanter for liniestykken, mekanikerstykken og centraltjenesten.

På denne baggrund anmodede centralorganisationen ministeriet for offentlige arbejder om at tage stilling til, om de af finansministeriet stillede betingelser var i overensstemmelse med de nævnte bestemmelser i koncessionerne og forhandlingsreglerne.

Centralorganisationen henviste endvidere til, at der i mange år havde været indgået overenskomst mellem centralorganisationens telefonistforening og de enkelte telefonselskaber om gratiale til visse fratrådte personalegrupper. Det var denne gratialeoverenskomst, nyordningen skulle erstatte. På denne baggrund fandt organisationen det ukorrekt af finansministeriet at stille som betingelse for godkendelse af nyordningen, at området ikke længere skulle henregnes til de spørgsmål, der betragtes som aftalestof i forbindelse med de overenskomstmæssige forhandlinger.

Ministeren for offentlige arbejder svarede i skrivelse af 3. september 1982. For så vidt angik spørgsmålet om indholdet af de betingelser, finansministeriet havde stillet for at godkende understøttelsesordningen, henviste ministeren til en udtalelse af 12. juli 1982 fra finansministeren, som fremhævede, at der havde været spørgsmål om godkendelse af en nyordning, hvorefter der i form af overenskomst indførtes understøttelsesregler svarende til understøttelsesordningen for ikke-pensionssikret personale i statens tjeneste, med den følge, at spørgsmål om ændring af disse regler inden for telefonselskabernes område kunne gøres til genstand for forhandling mellem overenskomstens parter og i givet fald føre til iværksættelse af overenskomstmæssigt varslet arbejdsstandsning.

I betragtning af de konsekvenser, dette ville kunne få for statens understøttelsesordning, der som tidligere omtalt hviler på et selvstændigt bevillingsmæssigt grundlag, havde finansministeriet ikke kunnet godkende

den forelagte overenskomst, men måttet stille som betingelse for indførelse af understøttelsesregler med det foreslåede indhold, at ordningen fremtrådte som løsrevet fra overenskomster.

For så vidt angik spørgsmålet om, hvorvidt det henhørte under finansministeriet eller ministeriet for offentlige arbejder at godkende en sådan ordning, bemærkede ministeren for offentlige arbejder i skrivelsen af 3. september 1982, at kompetencen til at godkende eller nægte at godkende understøttelsesordninger som den foreliggende i henhold til den nu fastlagte arbejdsfordeling mellem ministerierne var placeret hos finansministeriet. Ministeren fandt det utvivlsomt, at kompetencen statsretligt med bindende virkning for borgerne kunne overføres fra en minister til en anden. Under disse omstændigheder fandt ministeren for offentlige arbejder ikke, at han kunne efterprøve det skøn, som finansministeren havde udøvet ved anvendelsen af reglerne i telefonkoncessionerne.

I klageskrivelsen til mig anførte centralorganisationen i alt væsentligt det samme som det, centralorganisationen tidligere havde gjort gældende over for ministeriet for offentlige arbejder. Centralorganisationen fandt således fortsat, at finansministeriet ikke var berettiget til at stille som betingelse for godkendelse af understøttelsesordningen, at området ikke indgik som aftalestof i overenskomstforhandlingerne, samt at det måtte påhvile ministeriet for offentlige arbejder at tage stilling til rækkevidden af de omhandlede bestemmelser i koncessionerne.

Finansministeriet anførte i udtalelsen af 11. februar 1983 for så vidt angik spørgsmålet om de stillede betingelser i skrivelsen af 11. november 1981 det samme, som ministeriet havde gjort gældende i udtalelsen af 12. juli 1982 til ministeriet for offentlige arbejder.

Ministeriet fremhævede desuden, at finansministeriet, som i medfør af bekendtgørelse nr. 21 af 11. januar 1983 om ændring af ministeriernes forretningsområder, har beføjelsen med hensyn til godkendelse af løn- og ansættelsesvilkår for ansatte ved telefonselskaberne, ud fra koordineringshensyn må kunne stille som betingelse for indførelse af understøttelsesregler med det foreslåede indhold, at bestemmelserne herom fremtræder

som fuldstændigt løsrevet fra overenskomster.

Ministeriet for offentlige arbejder henviste i udtalelsen af 11. marts 1983 til det, ministeriet havde anført i skrivelsen af 3. september 1982 til centralorganisationen om baggrunden for, at ministeriet for offentlige arbejder ikke fandt at kunne efterprøve finansministeriets skøn over, hvorledes understøttelsesordningen burde gennemføres.

Jeg udtalte herefter følgende i en skrivelse til Centralorganisationen for Telefonstanden i Danmark:

»Ifølge bekendtgørelse nr. 239 af 28. juni 1961 af den for Københavns Telefon Aktieselskab udfærdigede koncession post 14 skal koncessionshaverens selskabsvedtægter være godkendt af ministeren for offentlige arbejder og må ikke ændres uden dennes samtykke. Ministeren for offentlige arbejders samtykke udkræves ligeledes bl.a. til »ændring af gældende bestemmelser om personalets normering, lønning, pensionering og arbejdstid«.

Ved kongelig resolution af 2. januar 1973 skete der fra 1. januar 1973 at regne overførsel til økonomi- og budgetministeriet af »alle under andre ministeriers forretningsområde hørende sager vedrørende aftale om samt fastsættelse eller godkendelse af løn- og andre ansættelsesvilkår for personalegrupper, uanset om ansættelsesvilkårene m.v. fastsættes ved lov, bekendtgørelse, aftale, kollektiv overenskomst, regulativ, reglement, cirkulære eller lignende . . .«

Ved kongelig resolution af 19. december 1973 blev de under budgetministeriet hørende sagsområder overført til finansministeriet.

På denne baggrund er der efter min opfattelse ikke tvivl om, at kompetencen til på statens vegne at udøve beføjelserne i henhold til koncessionens post 14 for så vidt angår godkendelse af ansættelsesvilkår – herunder pensionsvilkår – tilkommer finansministeriet.

Det kan for så vidt ikke give mig grundlag for kritik, at ministeriet for offentlige arbejder i skrivelsen af 3. september 1982 meddelte centralorganisationen, at ministeriet ikke kunne efterprøve det skøn, der var udøvet af finansministeriet

med hensyn til fastsættelsen af betingelserne for godkendelse af understøttelsesordningen.

Spørgsmålet om berettigelsen af at stille de omhandlede betingelser er i realiteten et spørgsmål om, hvorvidt finansministeriet ville være beføjet til at afslå at godkende en mellem de umiddelbare parter indgået aftale om en understøttelsesordning alene med den begrundelse, at ministeriet ikke ønsker forholdet reguleret ved aftale. Jeg bemærker herved, at finansministeriet ikke har haft indvendinger mod indholdet af den foreliggende understøttelsesordning.

Udgangspunktet for bedømmelsen af dette spørgsmål er bestemmelsen i koncessionens post 11, hvorefter »Koncessionshaveren er pligtig til at give det af ham antagne personale adgang til at danne organisationer, der kan forhandle med koncessionshaveren om personalets løn-, pensions-, rets- og arbejdsforhold. Reglerne for sådanne forhandlinger mellem koncessionshaveren og disse organisationer fastsættes ved forhandling mellem parterne og i mangel af overenskomst mellem disse af ministeren for offentlige arbejder . . . Forhandlingsreglerne og eventuelle ændringer i disse skal stadfæstes af ministeren for offentlige arbejder.« Jeg må forstå, at kompetencen efter koncessionens post 11 fortsat beror hos ministeriet for offentlige arbejder.

De gældende forhandlingsregler, der er stadfæstet af ministeriet for offentlige arbejder den 10. august 1973, bestemmer, at forhandlingsretten (mellem de forhandlingsberettigede personaleforeninger og telefonselskaberne) omfatter bl.a. »pensionsmæssige forhold«, ligesom disse forhold er genstand for aftaleindgåelse mellem parterne.

Ifølge bestemmelsen i koncessionens post 14, litra g, udkræves (nu) finansministeriets godkendelse til ændring af gælden-

de bestemmelser om bl.a. personalets pensionering. Bestemmelsen indeholder ikke nogen angivelse af, hvilke kriterier ministeriet kan tillægge betydning ved udøvelsen af godkendelsesbeføjelsen, men efter vestre landsrets dom af 13. februar 1981 (gengivet i Ugeskrift for Retsvæsen, 1981, s. 849) må jeg lægge til grund, at formålet med bestemmelsen har været dels at sikre statens indseende med de økonomiske forpligtelser, som vil blive overført til staten ved en fuldstændig overtagelse af telefonselskaberne, dels at sikre, at ansættelses-, lønnings- og pensionsforholdene inden for telefonselskaberne i et vist omfang koordineres med de tilsvarende forhold inden for staten.

På den baggrund kan det spørgsmål rejses, om koncessionens post 14 indeholder hjemmel til, at finansministeriet kan afslå at godkende en aftale som den foreliggende alene med den begrundelse, at ministeriet ikke ønsker understøttelsesordningen reguleret ved aftale, men kun ved bestemmelser, der ensidigt fastsættes af selskaberne. En bekræftende besvarelse af dette spørgsmål ville indebære en adgang for finansministeriet til ensidigt at fravige de gældende forhandlingsregler og for så vidt et indgreb i reguleringen af disse forhold i bestemmelsen i koncessionens post 11. Det bemærkes herved, at der ikke på dette område gælder bestemmelser, der på tilsvarende måde som tjenestemandsløvens § 45, stk. 3, undtager bl.a. pensionsspørgsmål fra aftaleområdet.

Finansministeriet ses ikke i brevvekslingen med centralorganisationen eller i udtalelsen til mig at have taget stilling til det omhandlede hjemmelsspørgsmål.

Jeg har på denne baggrund henstillet til finansministeriet at overveje sagen på ny og i den forbindelse over for centralorganisationen at tage stilling til hjemmelsspørgsmålet.

. . .«

5. Ministeriet for skatter og afgifters sagsområde.

Som det fremgår af oversigten ovenfor s. 11, er der i beretningsåret realitetsbehandlet 47 sager inden for ministeriet for skatter og afgifters sagsområde; 7 sager hidrørte fra departementet for told- og forbrugsafgifters sagsområde, medens resten (40 sager) hidrørte fra skattedepartementets sagsområde.

Af de 7 sager fra *departementet for told- og forbrugsafgifters* sagsområde angik de 6 sager *departementet*, medens én sag angik *nævnet vedrørende merværdiafgift m.v.* (momsnævnet). To af departementets sager, der gav anledning til henstillinger, angik generelle spørgsmål; én af sagerne, der er omtalt nedenfor som sag nr. 5-1, vedrørte dels spørgsmålet om kompetenceforholdet mellem departementet og momsnavnet, dels spørgsmålet om inhabilitet for formanden for momsnavnet, der tillige var departementschef i departementet. I denne sag og den anden generelle sag forelå endvidere spørgsmålet om klagevejledning inden for toldvæsenet. De resterende 4 sager vedrørte afgørelser, der var truffet af departementet; én af sagerne, der vedrørte spørgsmålet om erstatning for tilbageholdelse af et motorkøretøj i medfør af toldlovens § 126, er omtalt nedenfor som sag nr. 5-2.

Sagen vedrørende momsnavnet, der gav anledning til en henstilling, angik det generelle spørgsmål om fradragsret for merværdiafgift ved erstatningsreparationer.

Af de 40 sager fra *skattedepartementets* sagsområde vedrørte de 25 sager *departementet*. Tre af sagerne, der gav anledning til kritik, angik generelle spørgsmål; én af disse sager, der vedrørte spørgsmålet om dom-

stolsprøvelse af en afgørelse efter stempelovens § 29, er omtalt nedenfor som sag nr. 5-3. 19 sager angik afgørelser, som departementet havde truffet; to af disse sager gav anledning til kritik, og én af sagerne, der vedrørte spørgsmålet om departementets hjemmel til at fravige en bekendtgørelse, er omtalt nedenfor som sag nr. 5-4; den anden sag, der tillige gav anledning til en henstilling, og som er omtalt nedenfor som sag nr. 5-5, vedrørte spørgsmålet om procentgodtgørelse efter kildeskattelovens § 62, stk. 3. Yderligere gav to sager anledning til henstillinger, og én af disse sager, der er omtalt nedenfor som sag nr. 5-6, vedrørte spørgsmålet om eftergivelse af procenttillæg i tilfælde af fejl fra skattevæsenets side. Tre sager angik sagsbehandlingsspørgsmål, herunder sagsbehandlingstiden, og én af disse sager gav anledning til en henstilling.

13 sager angik *landsskatteretten*; 12 af sagerne angik rettens afgørelser, medens én sag angik sagsbehandlingstiden.

To sager angik *ligningsrådet*; begge sager, der vedrørte generelle spørgsmål, gav anledning til henstillinger, og én af sagerne, der vedrørte spørgsmålet om udførelsen af en vejledende anvisning, er omtalt nedenfor som sag nr. 5-7.

5-1. *Over for ministeriet for skatter og afgifter, departementet for told- og forbrugsafgifter, rejst spørgsmål om kompetenceforholdene mellem departementet og nævnet vedrørende merværdiafgift m.v. (momsnævnet). Endvidere rejst spørgsmålet om inhabilitet for formanden for momsnævnet, der tillige var departementschef i departementet for told- og forbrugsafgifter. Endelig rejst spørgsmålet om klagevejledning i forbindelse med toldvæsenets afgørelser. (J. nr. 1983-1239-21).*

Den 13. marts 1984 skrev jeg således til ministeriet for skatter og afgifter, departementet for told- og forbrugsafgifter, og nævnet vedrørende merværdiafgift m.v.:

»I forbindelse med min behandling af to konkrete sager anmodede jeg i skrivelse af 21. december 1983 med henvisning til ombudsmandslovens § 6, stk. 5, ministeriet for skatter og afgifter, departementet for told- og forbrugsafgifter, om en udtalelse vedrørende følgende forhold:

Efter § 37, stk. 1, i lov om almindelig omsætningsafgift (merværdiafgift), jfr. lovbeholdning nr. 369 af 1. juli 1982, ned sætter ministeren for skatter og afgifter et nævnet (i det følgende kaldt momsnævnet), der sammensættes efter reglerne i § 37, stk. 1-3. Efter lovens § 37, stk. 4, har moms nævnet »... den endelige administrative afgørelse af:

- a. Spørgsmål om afgiftspligtens omfang.
- b. Spørgsmål om den afgiftspligtige værdi.
- c. Spørgsmål om omfanget af de i § 12, stk. 1, punkt f og h, og § 29, stk. 4 og 5, omhandlede fritagelser.
- d. Spørgsmål i henhold til § 15, stk. 3, og § 16, stk. 3, om den indgående afgift.
- e. Spørgsmål om, hvad der er offentlig forsyningsvirksomhed efter § 3, stk. 1, pkt. c.
- f. Klager over de af toldvæsenet i henhold til § 34, stk. 2, foretagne skønsmæssige ansættelser.«

I lovens § 34, stk. 3, er det udtrykkeligt fastsat, at en afgørelse efter lovens § 34, stk. 2, af virksomheden kan indbringes for moms nævnet, og at begæring om indbringelse for nævnet skal fremsættes over for toldvæsenet inden en nærmere angiven frist; afgørelsen skal indeholde oplysning om denne klageadgang.

Derimod indeholder loven ingen regler om, hvem der kan foranledige spørgsmål

som nævnt i lovens § 37, stk. 4, litra a-e, indbragt for moms nævnet.

Jeg udbad mig herefter nærmere oplysninger om kompetenceforholdene ved afgørelser i henhold til de nævnte bestemmelser.

Jeg udbad mig endvidere oplysning om, i hvilket omfang direktoratets og departementets afgørelser ledsages af en klagevejledning, og i bekræftende fald hvilket indhold denne vejledning har.

I en samtidig skrivelse anmodede jeg moms nævnet om en udtalelse om omfanget af de tilfælde, hvor nævnet behandlede klager over afgørelser truffet af departementet for told- og forbrugsafgifter, samt om, hvorvidt nævnets formand, som er departementschef i departementet for told- og forbrugsafgifter, deltog i nævnets behandling af disse sager.

I skrivelse af 1. februar 1984 meddelte departementet for told- og forbrugsafgifter mig de ønskede oplysninger og anførte bl.a. følgende:

»...

For så vidt angår spørgsmålet om, i hvilket omfang der fra direktoratets og departementets side gives klagevejledning, kan man oplyse, at de trufne afgørelser ikke ledsages af klagevejledninger. Dette er ikke anset for påkrævet, da henvendelser af denne art kommer fra momsregistrerede virksomheder, der alle er orienteret om nævnets kompetence, jfr. afgiftsvejledningen »Moms« (s. 46), ... Vejledningen sendes til alle momsregistrerede virksomheder.

Det tilføjes, at departementet i juli 1983 har aftalt med direktoratet for toldvæsenet, at der i det kommende nyoptryk af vejledningen optages klagevejledning vedrørende alle afgørelser truffet af toldvæsenet; også afgørelser af spørgsmål, der ikke falder ind under nævnets kompetence.«

Af nævnte vejledning s. 46 fremgår følgende:

»Der findes et særligt nævn, moms-nævnet, som kan træffe afgørelse i visse spørgsmål. Nævnet er nedsat i henhold til merværdiafgiftsloven.

Nævnet har 6 medlemmer: 2 repræsenterer ministeriet for skatter og afgifter og 4 erhvervslivet. Nævnets formand udpeges af ministeren for skatter og afgifter.

Nævnet har den endelige administrative afgørelse af:

- spørgsmål om momspligtens omfang
- spørgsmål om den momspligtige værdi
- spørgsmål om momsfritagelse for skibe og luftfartøjer samt aviser
- spørgsmål om den indgående moms (købsmoms)
- spørgsmål om, hvad der er offentlig forsyningsvirksomhed
- klager over skønsmæssige ansættelser af afgiftstilsvaret, som toldvæsenet har foretaget.

Henvendelse til moms-nævnet kan ske enten direkte eller gennem toldvæsenet.

Hvis en virksomhed ønsker at indbringe en skønsmæssig ansættelse for nævnet, skal virksomheden anmode om det. Toldvæsenet skal have anmodningen senest 4 uger efter, at virksomheden har fået skriftlig meddelelse om ansættelsen.«

I skrivelse af 1. februar 1984 meddelte moms-nævnet mig:

»... at departementschef..., der i perioden 1967-1970 var næstformand i nævnet, i 1970 af finansministeren blev udpeget til formand. Dette skete i forbindelse med en ændring af merværdiafgiftslovens § 37, hvorved en række nævn i henhold til andre afgiftslove blev nedlagt og kompetencen overført til moms-nævnet. Endvidere reduceredes antallet af nævnsmedlemmer med de 2 dommermedlemmer, hvoraf den ene var formand.

Nævnet kan endvidere oplyse, at antallet af klager over afgørelser, truffet af departementet for told- og forbrugsafgifter, i perioden siden 1970 ikke har overstegt 10, og at formanden har deltaget i behandlingen af disse sager.«

Jeg havde herefter den 10. februar 1984 et møde med departementschef... i departementet for told- og forbrugsafgifter.

Departementschefen redegjorde for den praktiske fremgangsmåde i forbindelse med behandlingen af sager som nævnt i momslovens § 37, stk. 4.

For så vidt angår behandlingen af *skønsmæssige ansættelser* oplyste departementschefen, at ansættelserne i første instans foretages af de lokale distriktstoldkamre. Såfremt en virksomhed er utilfreds med en ansættelse, sendes sagen fra distriktstoldkammeret til direktoratet for toldvæsenet. Direktoratet for toldvæsenet er ikke klageinstans i relation til de skønsmæssige ansættelser, men det hænder, at distriktstoldkamrene nedsætter en skønsmæssig ansættelse som følge af anvisninger fra direktoratet. Oversendelsen til direktoratet for toldvæsenet må ses på baggrund af direktoratets kompetence for så vidt angår spørgsmålet om eventuel strafferetslig forfølgning af virksomheden. Direktoratet for toldvæsenet oversender sagen til departementet for told- og forbrugsafgifter, idet departementet er sekretariat for moms-nævnet. Sekretariatet udfærdiger ikke noget skriftligt oplæg til moms-nævnet, men sagen foredrages mundtligt af nævnssekretæren for nævnet, der herefter træffer den endelige administrative afgørelse.

For så vidt angår afgørelsen af spørgsmål opregnet i momslovens § 37, stk. 4, litra a-e, fremhævedes det, at det formelt er moms-nævnet, der i første og sidste instans afgør disse *fortolkningsspørgsmål*. Departementet for told- og forbrugsafgifter har således ingen kompetence til at træffe afgørelser i disse sager. Det forekommer imidlertid undertiden, at de underordnede myndigheder forelægger en sag for departementet, og sådanne henvendelser vil da blive besvaret i det omfang, dette kan ske med en rimelig grad af sikkerhed på grundlag af moms-nævnets tidligere afgørelser. Henvendelser til departementet, der har karakter af klager, skulle derimod principielt oversendes til nævnet, men det kunne naturligvis forekomme, at også sådanne henvendelser ved en fejlspejktion blev besvaret i form af en vejledende udtalelse fra departementet.

Under den efterfølgende drøftelse gav departementschefen udtryk for, at departementet for told- og forbrugsafgifter i tilfælde, hvor departementet tilkendegiver en

opfattelse vedrørende afgørelsen af fortolkningsspørgsmål, i fremtiden tillige vil præcisere, at der alene er tale om ministeriets opfattelse, men at den endelige administrative afgørelse henhører under nævnet. I tilfælde af, at en klager senere indbringer spørgsmålet for nævnet, vil departementschefen afstå fra at deltage i behandlingen af disse klagesager.

Endvidere drøftedes spørgsmålet om klagevejledning i forbindelse med toldvæsenets meddelelse af afgørelser. I denne

forbindelse var der enighed om, at den klagevejledning, som er givet i afgiftsvejledningen (1978) vedrørende moms, ikke kan anses for tilstrækkelig. Departementschefen tilkendegav, at toldvæsenet i forbindelse med meddelelse af afgørelser i fremtiden tillige vil give klagevejledning individuelt.

I den anledning skal jeg meddele, at jeg herefter ikke finder grundlag for at foretage videre i sagen.

...«

- 5-2.** *Udtalt, at spørgsmålet om erstatning i tilfælde af tilbageholdelse af en personbil i medfør af toldlovens § 126 måtte anses for omfattet af reglerne i retsplejelovens § 1018 b, jfr. 1018 a. Klageren blev herefter henvist til at udnytte den særlige adgang til domstolsprøvelse i medfør af reglerne i retsplejelovens kapitel 93 a om erstatning i anledning af strafferetlig forfølgning. (J. nr. 1983-848-21).*

Den 24. januar 1984 skrev jeg således til en svensk statsborger, der havde indgivet en klage til mig:

»I skrivelse af 19. august 1983 klagede De over, at ministeriet for skatter og afgifter, departementet for told- og forbrugsafgifter, i skrivelse af 11. april 1983 havde tiltrådt direktoratet for toldvæsenets afgørelse af 22. december 1980, hvorefter der alene kunne udbetales Dem en erstatning på 6.791,05 kr. i anledning af, at toldvæsenet i perioden fra den 24. april til den 28. juli 1980 havde tilbageholdt en af Dem lejet svensk indregistreret personbil.

...

Det fremgik af sagens oplysninger, at den omhandlede personbil den 24. april 1980 blev taget i bevaring af toldvæsenet i medfør af toldlovens § 126. De underskrev samme dag en »erklæring«, hvori De erklærede Dem indforstået med, at bilen blev tilbageholdt af toldvæsenet i medfør af nævnte bestemmelse, samt at De var gjort bekendt med, at De kunne kræve spørgsmålet om tilbageholdelse indbragt for retten. De blev samtidig sigtet for overtrædelse af toldlovens § 76, stk. 1, og § 105 i registreringsbekendtgørelsen. Den 24. juli

1980 blev De endvidere sigtet for overtrædelse af vægtafgiftslovens § 23, stk. 2.

Den 28. juli 1980 blev bilen udleveret til Dem med heblæk på udførsel af Danmark.

I skrivelse af 30. september 1980 til direktoratet for toldvæsenet fremsatte De krav om erstatning i anledning af tilbageholdelsen.

I skrivelse af 30. oktober 1980 meddelte Københavns politi Dem, at der ikke ville blive foretaget videre i anledning af de påsigtede forhold.

Den 22. december 1980 meddelte direktoratet for toldvæsenet Dem, at der ville blive ydet Dem en erstatning på 6.791,05 kr. i anledning af tilbageholdelsen af bilen. I skrivelse af 24. november 1982 til mig klagede De over erstatningens størrelse.

Jeg videresendte Deres klage til departementet for told- og forbrugsafgifter, der i skrivelse af 11. april 1983 tiltrådte direktoratets afgørelse.

Efter retsplejelovens § 1018 b kan erstatning efter samme regler som i § 1018 a – d.v.s. erstatning for økonomisk skade samt for lidelse, tort, ulempe og forstyrrelse eller ødelæggelse af stilling og forhold – tillægges en sigtet, der som led i en strafferetlig forfølgning har været udsat for an-

dre strafprocessuelle indgreb end anholdelse og varetægtsfængsling. Det fremgår endvidere af retsplejelovens § 1018 e, stk. 1, 2. pkt., at krav om erstatning i medfør af bl.a. § 1018 b skal fremsættes inden 2 måneder efter meddelelse til sigtede om strafforfølgningens ophør. Efter bestemmelsen skal krav om erstatning fremsættes over for anklagemyndigheden. De havde den 30. september 1980 fremsat krav om erstatning over for direktoratet for toldvæsenet. Den 30. oktober 1980 modtog De meddelelse om strafforfølgningens ophør fra Københavns politi.

Efter retsplejelovens § 1018 f, stk. 1, kan en erstatningssøgende i tilfælde af, at erstatningskravet ikke (helt eller delvis) imødekommes inden 2 måneder efter meddelelse om afslaget, begære kravet indbragt for retten. De modtog den 11. april 1983 fra departementet for told- og forbrugsafgifter et endeligt (delvis) afslag på Deres erstatningskrav. Det fremgår af departementets skrivelse til Dem, at De ikke ved meddelelsen om afgørelsen blev vejledt om mulighederne for at indbringe kravet for retten, herunder om fristen herfor.

På denne baggrund anmodede jeg den 15. december 1983 ministeriet for skatter og afgifter, departementet for told- og forbrugsafgifter, om en supplerende udtalelse efter forud indhentet erklæring fra justitsministeriet om, hvorvidt Deres erstatningskrav måtte anses for omfattet af reglerne i retsplejelovens § 1018 b, jfr. § 1018 a. I bekræftende fald anmodede jeg om en stillingtagen til, hvilken myndighed krav om erstatning i et tilfælde som det foreliggende skulle fremsættes overfor, jfr. herved retsplejelovens § 1018 e, stk. 1, 1. punktum.

Såfremt toldvæsenet ansås for kompetent til at afgøre erstatningsspørgsmålet, udbad jeg mig oplysning om, hvorvidt en begæring fra Dem om indbringelse af kravet for retten i medfør af retsplejelovens § 1018 f ville kunne forventes imødekommet, uanset overskridelsen af fristen i retsplejelovens § 1018 f, stk. 1. Jeg henviste herved til, at De ikke havde modtaget nogen vejledning om adgangen til domstolsprøvelse samt om fristerne herfor.

I skrivelse af 29. december 1983 til departementet for told- og forbrugsafgifter udtalte justitsministeriet i anledning af min skrivelse følgende:

». . . at erstatningskravet efter de foreliggende oplysninger må anses for opstået som følge af et straffeprocessuelt indgreb og derfor omfattet af reglerne i retsplejelovens § 1018 b, jfr. § 1018 a.

Justitsministeriet har herved lagt vægt på, at tilbageholdelsen af personbilen efter det oplyste foretoges med hjemmel i toldlovens § 126 på grundlag af sigtelser mod erstatningssøgende for overtrædelse af strafsanktionerede told- og afgiftsbestemmelser, hvorfor tilbageholdelsen kan sidestilles med beslaglæggelse i henhold til retsplejelovens § 783, jfr. § 782.

Under de foreliggende omstændigheder, hvor tilbageholdelsen foretoges af toldvæsenet i medfør af særlig hjemmel i toldloven, er det justitsministeriets opfattelse, at erstatningskravet med rette er fremsat over for og administrativt behandlet af toldvæsenet.

Justitsministeriet vil ikke modsætte sig en eventuel begæring fra erstatningssøgendes side om indbringelse af kravet for domstolene, uanset fristen er udløbet. Blot må en eventuel begæring herom i det foreliggende tilfælde fremsættes over for justitsministeriet senest to måneder efter, at erstatningssøgende er gjort bekendt med adgangen til indbringelse af kravet for domstolene.«

I en udtalelse af 13. januar 1984 til mig har departementet for told- og forbrugsafgifter henholdt sig til det i justitsministeriets skrivelse af 29. december 1983 anførte.

I den anledning skal jeg meddele, at ombudsmanden i praksis har afstået fra at behandle klager på lovgivningsområder, hvor der foreligger en særlig adgang til domstolsprøvelse, idet klagerne da er blevet henvist til at udnytte denne prøvelsesadgang. Jeg henviser til den almindelige redegørelse for bl.a. dette forhold i folketingets ombudsmands beretning for 1981, s. 10.

Under henvisning hertil finder jeg ikke at burde foretage videre i anledning af Deres klage til mig, men må henvise Dem til inden 2 måneder fra modtagelsen af denne

skrivelse over for justitsministeriet at begære kravet indbragt for domstolene.

...«

5-3. *Udtalt, at den af skattedepartementet anlagte fortolkning af stempelafgiftslovens § 30, 2. pkt., hvorefter afgørelser om stempelrefusion efter lovens § 29 ikke skulle være omfattet af den særlige adgang til domstolsprøvelse efter reglerne i § 26, stk. 2 og 3, efter min opfattelse ikke havde støtte i bestemmelsens ordlyd og forarbejder. (J. nr. 1982-1083-220 m.fl.).*

I anledning af, at jeg havde modtaget 3 klager over afgørelser truffet af ministeriet for skatter og afgifter, skattedepartementet, om stempelrefusion i henhold til stempelafgiftslovens § 29, anmodede jeg den 10. maj 1983 skattedepartementet om en udtalelse, idet jeg anførte følgende: »... med henvisning til de vedlagte sagsakter (skal jeg) anmode om en udtalelse om baggrunden for, at skattedepartementet ikke har vejledt klagerne om adgangen til at begære departementets afgørelser indbragt for domstolene, jfr. herved skattedepartementets skrivelse af 8. august 1975 (j. nr. Skd. 5. X 2999/1973 og folketingets ombudsmands beretning 1975, s. 49).

Det bemærkes herved, at skattedepartementets afgørelser i de nævnte sager er truffet efter stempelafgiftslovens § 29. Jeg går ud fra, at departementet er enig i, at det følger af lovens § 30, 2. pkt., at afgørelserne kan begæres indbragt for domstolene, jfr. § 26, stk. 2.«

I en udtalelse af 25. maj 1983 anførte skattedepartementet herom følgende:

»... efter fast praksis vedrørende godtgørelsessagerne efter stempelovens § 29 på trods af stempelovens § 30, 2. pkt. ... giver (man ikke) klagevejledning i omhandlede sager.

Baggrunden herfor er, at afgørelser om stempelrefusion træffes bevillingsmæssigt efter et af stempelmyndighederne og skattedepartementet udøvet skøn. I almindelighed er domstolene afskåret fra at efterprøve forvaltningens afgørelser i det omfang, disse beror på et skøn. Der kan i denne forbindelse henvises til Poul Andersen, Dansk Forvaltningsret 1963, s. 604-614.

Spørgsmålet om domstolenes prøvelsesret i § 29-sagerne har været forelagt kammeradvoka-

ten i en verserende sag i departementet, og kammeradvokaten afgav det vedlagte responsum af 9. februar 1982, som skattedepartementet har tiltrådt.

Som det fremgår af konklusionen i kammeradvokatens responsum, finder kammeradvokaten, at det spørgsmål kan rejses, hvorvidt det er rigtigt, at det offentlige anlægger sag, eller om ikke modparten bør henvises til at anlægge sag.

Såfremt det offentlige skal anlægge sagen, bør påstanden efter departementets og kammeradvokatens formening gå ud på, at sagsøgte tilpligtes at anerkende, at departementets afgørelse ikke kan efterprøves af domstolene, subsidiært at sagsøgte tilpligtes at anerkende, at sagsøgte ikke har krav på refusion af det erlagte stempelbeløb.

Endelig skal man meddele, at ministeren for skatter og afgifter i ovenfor nævnte sag har stillet i udsigt, at de omhandlede paragraffer gives en mere dækkende affattelse ved en kommende revision af stempeloven.

Da klagerne i omhandlede sager ønsker at få prøvet det administrative skøn, er der i overensstemmelse med den omtalte praksis ikke givet klagevejledning. Såfremt man af principielle grunde skulle ind på at give en klagevejledning i sager af denne art, måtte man – for ikke at give et misvisende billede af domstolenes prøvelsesadgang – udforme vejledningen som en ret udførlig redegørelse for den meget begrænsede adgang, der reelt er til domstolsprøvelse. Efter skattedepartementets opfattelse er det tvivlsomt, om en klagevejledning af denne art har så væsentlige fordele, at den bør indføres.«

I skrivelse af 13. juni 1983 til skattedepartementet udtalte jeg herefter følgende:

»Stempelovens § 30 har følgende ordlyd:

»Stempelmyndighedens afgørelse i henhold til §§ 28 og 29 kan påklages til ministeren for skatter og afgifter. Bestemmelserne i § 26 finder tilsvarende anvendelse.«

Bestemmelsen i lovens § 26 har følgende ordlyd:

»Stempelmyndighedens afgørelser i henhold til §§ 23–25 kan påklages til ministeren for skatter og afgifter inden 4 uger fra det tidspunkt, da den pågældende fik kundskab om afgørelsen. Ministeren for skatter og afgifter kan efter omstændighederne se bort fra klagefristens oversiddelse.

Stk. 2. Ministeren for skatter og afgifters afgørelse kan inden 4 uger indbringes for domstolene eller begæres indbragt for domstolene ved ministeren for skatter og afgifters foranstaltning.

Stk. 3. Afgørelsen i henhold til stk. 1 eller 2 kan stadfæste den tidligere afgørelse eller ændre den til fordel eller til skade for den pågældende.«

Jeg må forstå skattedepartementets udtalelse i skrivelsen af 25. maj 1983 til mig således, at det er skattedepartementets opfattelse, at den særlige adgang til domstolsprøvelse, der er hjemlet i stempelovens § 30, 2. pkt., smh. m. § 26, stk. 2 og 3, kun kan antages at omfatte afgørelser i henhold til lovens § 28 og ikke tillige afgørelser om stempelrefusion efter § 29. Skattedepartementet har herved henvist til, at disse afgørelser om stempelrefusion træffes bevillingsmæssigt efter et af stempelmyndighederne og skattedepartementet udøvet skøn, og til, at domstolene i almindelighed er afskåret fra at efterprøve forvaltningens afgørelser i det omfang disse beror på et skøn.

Den af skattedepartementet således anlagte indskrænkende fortolkning af de citerede lovbestemmelser har efter min opfattelse ingen støtte i de nævnte bestemmelser ordlyd. Jeg har da også forstået, at skattedepartementet til støtte for sit standpunkt navnlig vil henvise til, at det af det lovudkast, der indeholdtes i betænkningen

vedrørende revision af stempel- og tinglysningsafgiftslovgivningen (nr. 265/1960), klart fremgik, at finansministeriets afgørelser kun i de tilfælde, hvor der ikke var tale om bevillingsmæssig godtgørelse, skulle kunne indbringes for domstolene, jfr. herved også betænkningen s. 44. Betænkningens lovudkast blev imidlertid på dette punkt ikke optaget i det fremsatte lovforslag, og bemærkningerne til bestemmelsen i lovforslagets § 30, der svarer til den gældende lovbestemmelse, indeholder ikke i sig selv holdepunkter for en indskrænkende fortolkning.

Det fremgår i øvrigt af sagen, at skattedepartementet i hvert fald igennem nogen tid har været opmærksom på, at bestemmelserne i stempelovens § 30, smh. m. § 26, efter deres ordlyd hjemler en videregående adgang til domstolsprøvelse end, hvad der efter skattedepartementets opfattelse har været tilsigtet, men at skattedepartementet ikke har fundet tilstrækkelig anledning til at søge sin indskrænkede fortolkning af de nævnte bestemmelser lovfæstet gennem fremsættelse af et hertil sigtende lovforslag, før dette kan ske i forbindelse med anden ændring af stempeloven.

Den endelige afgørelse af spørgsmålet om rækkevidden af stempelovens § 30, smh. m. § 26, herunder af, om de nævnte bestemmelser hjemler en videregående prøvelsesret for domstolene i forhold til skønsmæssige afgørelser efter lovens § 29 end den, der ville følge af almindelige regler, hører under domstolene. På det foreliggende grundlag mener jeg ikke at burde gå yderligere ind på dette spørgsmål, idet jeg må finde det rettest, at det søges afklaret under en retssag.

I overensstemmelse hermed har jeg fundet over for klagerne at burde indskrænke mig til at henvise de pågældende til over for skattedepartementet at begære departementets afgørelse indbragt for domstolene, idet jeg har tilføjet, at jeg går ud fra, at skattedepartementet – bl.a. på baggrund af den manglende klagevejledning, se herved folketingets ombudsmands beretning 1974, s. 238–240, smh. m. 1975, s. 49 – vil bortse fra fristoverskridelsen i forhold til bestemmelsen i stempelovens § 26, stk. 2.

Jeg udbeder mig underretning om, hvad der passerer i de nævnte sager.

...«

I skrivelse af 10. oktober 1983 meddelte skattedepartementet mig, at en af de nævnte klagere havde udtaget stævning mod skattedepartementet ved østre landsret. Sagen er på nuværende tidspunkt ikke domsforhandlet.

Den 15. februar 1984 fremsatte ministeren for skatter og afgifter forslag til ændring af bl.a. stempelafgiftslovens § 30. Efter forslaget skulle § 30 affattes således:

»Stempelmyndighedens afgørelser i henhold til §§ 28 og 29 kan påklages til ministeren for skatter og afgifter. Bestemmelserne i § 26, stk. 1 og 3, finder tilsvarende anvendelse. Bestemmelsen i § 26, stk. 2, finder anvendelse på afgørelser truffet i henhold til § 28.«

I bemærkningerne til bestemmelsen er der anført følgende:

»Efter stempelovens § 30 kan stempelmyndighedens afgørelser om godtgørelse af stempelafgift efter lovens §§ 28 og 29 påklages til ministeren for skatter og afgifter. Ministerens afgørelser kan efter § 26, stk. 2, inden 4 uger indbringes for domstolene eller begæres indbragt for domstolene ved mini-

steren for skatter og afgifters foranstaltning.

Efter stempelovens § 28 godtgør stempelmyndigheden stempel, der er anvendt til et stempelfrit dokument, og beløb, hvormed det stempel, der er anvendt til et dokument, overstiger den fastsatte stempelafgift.

Efter § 29 kan stempelmyndigheden tillade tilbagebetaling af det anvendte stempelbeløb, når det retsforhold, som et dokument vedrører, ikke kommer til eksistens eller aftalen annulleres.

Under hensyntagen til at afgørelser efter § 29 har en skønsmæssig karakter, har man ikke fundet det hensigtsmæssigt at opretholde adgangen til, at ministeriets afgørelser kan begæres indbragt for domstolene ved ministerens foranstaltning.

Man har fundet det rigtigst, at klageren selv må indbringe sagen for retten, såfremt den ønskes prøvet ved domstolene.

Det foreslås derfor i stempelovens § 30 at ophæve henvisningen til reglen om domstolsprøvelse i § 26, stk. 2, for afgørelser truffet i henhold til § 29.

Afgørelser truffet i henhold til § 28 kan fortsat indbringes for domstolene efter reglerne i § 26, stk. 2.«

Den foreslåede affattelse af stempelafgiftslovens § 30 er herefter gennemført ved lov nr. 150 af 11. april 1984 med ikrafttræden den 1. maj 1984.

5-4. *Udtalt over for skattedepartementet, at jeg ikke var enig i, at der ikke var hjemmel for departementet til at fravige bekendtgørelsen om børneopsparings- og selvpensioneringskonti. (J. nr. 1983-1161-220).*

A klagede over, at ministeriet for skatter og afgifter, skattedepartementet, havde tiltrådt statsskattedirektoratets afslag på en anmodning fra hende om frigivelse af indestændet på en selvpensioneringskonto.

Det fremgik af de foreliggende oplysninger, at A, der var født i 1939 og den 1. november 1980 fik tilkendt invalidepension, i december 1982 i et pengeinstitut oprettede en selvpensioneringskonto. På kontoen indsatte A i december 1982 500 kr. og den 3. januar 1983 yderligere 2.000 kr.

Efter at pengeinstituttet havde afvist at udbetale A indestændet på kontoen, rettede hun henvendelse til statsskattedirektoratet

om sagen. A oplyste ved henvendelsen, at hun havde fortrudt oprettelsen af den omhandlede konto.

I en skrivelse meddelte statsskattedirektoratet A under henvisning til § 8, stk. 3, i bekendtgørelse nr. 520 af 20. september 1982 om børneopsparings- og selvpensioneringskonti, at der ikke var hjemmel til at udbetale indestændet på selvpensioneringskontoen før bindingsperiodens udløb.

A indbragte statsskattedirektoratets afgørelse for skattedepartementet. A oplyste, at kontoen var oprettet under den forudsætning, at indestændet kunne hæves når som helst.

I skrivelse af 4. november 1983 til A tiltrådte skattedepartementet statsskattedirektoratets afgørelse med den samme begrundelse.

I klagen til mig oplyste A om baggrunden for, at hun ønskede at hæve indestændet, at hun var i økonomiske vanskeligheder.

I en skrivelse anmodede jeg i anledning af klagen skattedepartementet om en udtalelse, herunder vedrørende spørgsmålet om også skattedepartementet anså sig for ubeføjet til at fravige bekendtgørelsens bestemmelser.

I sin udtalelse redegjorde skattedepartementet nærmere for reglerne i den nævnte bekendtgørelse, herunder at indestændet kun kan frigives tidligere end ved kontohaverens 60. år i tilfælde, hvor kontohaveren efterfølgende bliver varigt uarbejdsdygtig. Skattedepartementet anså ikke sidstnævnte forhold for opfyldt i A's tilfælde. Om mulighederne for at fravige bestemmelserne var det anført, at dette kun kunne ske ved en ændring af bekendtgørelsen; men at der i øvrigt ikke var planer herom.

I en skrivelse til A udtalte jeg herefter følgende:

»Statsskattedirektoratets og skattedepartementets afgørelser er som nævnt truffet på grundlag af den bekendtgørelse nr. 520 af 20. september 1982 om børneopsparings- og selvpensioneringskonti, der er udstedt i henhold til § 51 i lov om beskattningen af pensionsordninger. Bestemmelsen har følgende indhold:

»Ministeren for skatter og afgifter kan fastsætte bestemmelser om ret til fradrag efter reglen i § 50, stk. 2, for indskud i opsparingsordninger, der udelukkende har alderdoms- eller familieforsørgelse til formål, hvis dette formål skønnes tilstrækkeligt sikret. . . .«

Som anført af skattedepartementet i udtalelsen i anledning af klagen til mig blev reglerne om bl.a. selvpensioneringskonti indført i 1958 ved indsættelse af en ny § 20 i lov om beskattningen af renteforsikringer m.v. Der er ikke i forarbejderne, jfr. herved Folketingstidende 1957-58, tillæg B, spalte 897 ff, til denne bestemmelse nærmere redegjort for kravene til bindingen af sådanne konti; men det fremgik dog af selve bestemmelsen, at der ville kunne indrømmes fradrag »for indskud i opsparingsordninger, der udelukkende har

alderdoms- eller familieforsørgelse til formål, såfremt dette formål skønnes tilbørligt sikret gennem båndlæggelse af de indskudte midler«.

I bemærkningerne til lovforslaget om beskattningen af pensionsordninger m.v. (Folketingstidende 1970-71, tillæg A, spalte 577 ff) er det om baggrunden for ændringen til den formulering vedrørende bindingen, der nu fremgår af lovens § 51, anført:

»Forslaget svarer til renteforsikringslovens § 20, dog med den ændring, at det gældende krav om formålets sikring »gennem båndlæggelse af de indskudte midler« ikke er optaget i lovforslagets tekst. I overensstemmelse med det i øvrigt i lovforslaget fulgte princip, at båndlæggelsesklausuler ikke bør være en betingelse for en ordnings skattemæssige status, er det fundet hensigtsmæssigt at åbne mulighed for en ændring på dette punkt af de regler, som finansministeren har fastsat for børneopsparings- og selvpensioneringskonti.«

Som sagen foreligger til min bedømmelse er herudover navnlig følgende bestemmelser i § 8 i den nævnte bekendtgørelse nr. 520 af betydning:

»Stk. 3. Aftale om udbetaling af indestændet skal træffes ved kontoens oprettelse, og aftalen kan ikke senere ændres.

Stk. 4. Afgår kontohaveren ved døden før den aftalte periodes udløb, eller bliver han varigt uarbejdsdygtig, kan indestændet hæves.«

Selv om bekendtgørelsen intet indeholder om dispensation, kan skattedepartementet efter min mening ikke anses for afskåret fra at imødekomme en anmodning om frigivelse af indestændet uden for de tilfælde, der nævnes i bekendtgørelsen. Der vil herved alene være tale om fravigelse af en bestemmelse, der direkte indeholdes – ikke i loven eller dens forarbejder – men i den af ministeren for skatter og afgifter udstedte bekendtgørelse af 20. september 1982. Denne opfattelse, at en administrativ bestemmelse, f.eks. en ministeriel bekendtgørelse, kan fraviges af den myndighed, der har udstedt den – selv om hjemmel herfor ikke er fastsat i bekendtgørelsen – anses for almindeligt anerkendt i forvaltningsretlig praksis. Jeg henviser herved til det, der er anført i folketingets

ombudsmands beretning for 1976, s. 233 (afsnit B).

Jeg kan derfor ikke være enig med skattedepartementet, når det i afgørelsen af 4. november 1983 anføres, at der ikke er hjemmel til at imødekomme Deres anmodning om frigivelse af indeståendet.

Jeg har gjort skattedepartementet bekendt med min opfattelse med hensyn til dette spørgsmål.

Efter min gennemgang af sagen finder jeg imidlertid ikke, at der i Deres tilfælde gør sig sådanne ganske særlige forhold gældende, at jeg heri har fundet tilstrækkeligt grundlag for at henstille til skattedepartementet at undergive sagen en fornyet overvejelse.

Jeg foretager derfor ikke videre i anledning af Deres henvendelse.«

5-5. *Udtalt over for skattedepartementet, at en skatteyder efter min opfattelse måtte have krav på procentgodtgørelse efter kildeskattelovens § 62, stk. 3, i forbindelse med tilbagebetaling af overskydende skat i et tilfælde, hvor den pågældende ved en fejl havde foretaget (og forinden den ordinære slutopgørelse havde fået tilbagebetalt) en frivillig indbetaling som yderligere, foreløbig skat. (J. nr. 1982-1081-220).*

A klagede over, at ministeriet for skatter og afgifter, skattedepartementet, havde tiltrådt statsskattedirektoratets afgørelse om ikke at yde ham procentgodtgørelse i forbindelse med tilbagebetaling af overskydende skat for indkomståret 1980.

Det fremgik af sagen, at A den 13. marts 1981 foretog en frivillig indbetaling på 45.000 kr. som yderligere, foreløbig skat for 1980, og at A i en skrivelse af 26. juni 1981 anmodede Gentofte skattedirektorat om tilbagebetaling af beløbet, idet han anførte, at indbetalingen var foretaget under den fejlagtige forudsætning, at han ellers ville have fået en restskat for 1980. I skrivelse af 3. juli 1981 imødekom Gentofte skattedirektorat anmodningen.

Det fremgik videre af sagen, at A i en til statsskattedirektoratet oversendt skrivelse af 6. november 1981 klagede over, at der ikke i forbindelse med hans slutopgørelse for 1980 var ydet ham procentgodtgørelse af den overskydende skat på 41.178 kr.

I en udateret skrivelse meddelte statsskattedirektoratet A, at den frivillige indbetaling af de 45.000 kr. ikke i henhold til kildeskattelovens § 62, stk. 3, berettigede til procentgodtgørelse. Det tilføjedes, at anmodningen om tilbagebetaling efter statsskattedirektoratets opfattelse måtte henføres under kildeskattelovens § 55 (om tilbagebetaling af for meget erlagt forskudsskat).

I skrivelse af 17. februar 1982 klagede A til skattedepartementet over statsskattedirektoratets afgørelse, idet han i den forbindelse bl.a. nærmere anførte, at den overskydende skat på 41.178 kr. ikke modsvarede »af den frivillige indbetaling, idet enhver mulighed for at påvise nogen forbindelse mellem den frivillige indbetaling af skat og den overskydende skat må anses for udelukket efter handlingsforløbet at dømme«.

I skrivelse af 28. oktober 1982 til A tiltrådte skattedepartementet med henvisning til kildeskattelovens § 62, stk. 3, 2. pkt., statsskattedirektoratets afgørelse om ikke at yde ham procentgodtgørelse af den overskydende skat.

I klagen til mig anførte A bl.a. nærmere:

»Det er klart, at der ville blive ydet mig procentgodtgørelse af 41.178,97 kr., såfremt den frivillige skatteindbetaling på 45.000 kr. ikke havde fundet sted.

Ligeledes er det klart, at der ville blive ydet mig procentgodtgørelse af 41.178,97 kr., såfremt den frivillige indbetaling af skat ikke var blevet tilbagebetalt mig før slutopgørelsens fremsendelse.

...

Eftersom min anmodning om at få tilbagebetalt den frivillige skatteindbetaling på 45.000 kr. bliver imødekommet af Gentofte kommune uden kommentar, må det være indlysende, at man dermed betragter den

frivilligt indbetalte skat som tilbagebetalt. Herefter må det være logisk, at den indbetalte frivillige skat dermed bør nulstilles. Og når den frivillige skat bliver nulstillet, kan der ikke være tvivl om, at jeg er berettiget til procentgodtgørelse.«

Statsskattedirektoratets og skattedepartementets udtalelser i anledning af klagen til mig var i det væsentlige på linie med det i statsskattedirektoratets ovennævnte afgørelse anførte. Det hed således i skattedepartementets udtalelse bl.a.:

»Som nævnt har klageren i overensstemmelse med kildeskattelovens regler (efter sin anmodning) den 26. juni 1981 fået tilbagebetalt en andel af allerede betalte, foreløbige skatter, jfr. kildeskattelovens § 55, og ikke, som af klageren anført, den frivillige indbetaling på 45.000 kr. I forbindelse med slutopgøret for 1980 skulle klageren, som omtalt, have tilbagebetalt 41.178,97 kr., hvilket beløb korrekt er opgjort uden procentgodtgørelse, jfr. kildeskattelovens § 62, stk. 3, pkt. 2, da beløbet modsvares af beløb, som er indbetalt efter udløbet af det kalenderår, skattebetalingen vedrører.«

I bemærkningerne til udtalelserne anførte A bl.a., at han i skrivelsen af 26. juni 1981 til Gentofte skattedirektorat udtrykkeligt anmodede om at få tilbagebetalt den frivillige indbetaling, og at anmodningen blev imødekommet uden forbehold ved skattedirektoratets skrivelse af 3. juli 1981.

Jeg udtalte herefter i en skrivelse til A følgende:

»Efter kildeskattelovens § 55, stk. 2, ydes der ikke rentegodtgørelse af beløb, der forlods tilbagebetales efter lovens § 55, stk. 1. Ved ordinær tilbagebetaling af overskydende skat ydes der derimod den skattepligtige en godtgørelse på 5 procent af beløbet, jfr. § 62, stk. 3. Efter denne bestemmelses 2. pkt. gælder dette dog ikke i det omfang, den overskydende skat modsvares af beløb, som skatteyderen frivilligt har indbetalt i medfør af § 59 i tiden mellem den 1. januar og den 15. marts i det år, der følger efter indkomståret.

Efter min gennemgang af sagen må jeg forstå, at statsskattedirektoratets og skattedepartementets afgørelser i sagen beror på, at myndighederne har bedømt de stedfundne tilbagebetalinger hver for sig. Til-

bagebetalingen af de 45.000 kr. pr. 21. juli 1981 er blevet bedømt som en forlods tilbagebetaling af for meget indbetalt foreløbig skat, og der er derfor ikke tillagt Dem rentegodtgørelse af dette beløb, jfr. kildeskattelovens § 55, stk. 2. Ved udbetalingen af (den resterende del af den) overskydende skat i forbindelse med slutopgørelsen er det herefter konstateret, at dette beløb, i alt 41.178 kr., modsvares af et beløb på 45.000 kr., som De den 13. marts 1981 havde indbetalt som yderligere foreløbig skat, og der er derfor heller ikke tillagt Dem procentgodtgørelse af dette beløb, jfr. kildeskattelovens § 63, stk. 3, 2. pkt.

Resultatet af denne helt formelle betragtningsmåde er imidlertid, at De som følge af den fejlagtige indbetaling i marts 1981 af et yderligere beløb i foreløbig skat for indkomståret 1980 ikke alene har måttet tåle et rentetab (for tiden 13. marts til 21. juli 1981) af det fejlagtigt indbetalte beløb på 45.000 kr., men yderligere fratages den godtgørelse på 5 procent af den overskydende skat i henhold til slutopgørelsen (41.178 kr.), som De ville have haft krav på, hvis den fejlagtige indbetaling ikke havde fundet sted.

Dette resultat kan ikke anses for begrundet i de hensyn, der i øvrigt ligger bag bestemmelsen i kildeskattelovens § 63, stk. 3, 2. pkt. Det fremgår således af bemærkningerne til den tilsvarende bestemmelse i det oprindelige lovforslag, Folketingstidende 1966-67, 2. samling, tillæg A, spalte 257, at begrænsningen i kravet på procentgodtgørelse var indsat for at forebygge, »... at de skattepligtige foretager uforholdsmæssigt store supplerende indbetalinger i henhold til § 59 for derved at opnå fordelene af bestemmelsen om tillæg til overskydende skat«. Dette hensyn gør sig slet ikke gældende i det foreliggende tilfælde, hvis blot der foretages en real bedømmelse af det samlede hændelsesforløb, idet den overskydende skat ifølge slutopgørelsen på 41.178 kr. da fremkommer som følge af for meget indbetalt foreløbig skat i løbet af det foregående kalenderår.

På denne baggrund må jeg nære afgørende betænkelighed ved at tilslutte mig, at der i det foreliggende tilfælde ikke skulle tilkomme Dem sædvanlig procentgodtgørelse efter kildeskattelovens § 62, stk. 3,

for så vidt angår det nævnte beløb på 41.178 kr.

Jeg har gjort skattedepartementet bekendt med min opfattelse, og jeg har samtidig hermed henstillet til departementet at undergive sagen en fornyet overvejelse.«

I skrivelse af 25. august 1983 meddelte skattedepartementet, at det under hensyn til det af mig anførte og sagens ganske særlige

omstændigheder i øvrigt samme dag havde anmodet statsskattedirektoratet om at foranledige, at der udbetaltes klageren procentgodtgørelse af den for indkomståret 1980 udbetalte overskydende skat på 41.178 kr.

Jeg meddelte i den anledning skattedepartementet, at jeg havde taget det oplyste til efterretning, og at jeg herefter ikke foretog videre i sagen.

5-6. *Henstillet til skattedepartementet at tage en afgørelse om eftergivelse af procenttillæg op til fornyet overvejelse i et tilfælde, hvor restskatten var opstået som følge af fejl fra skattemyndighedernes side. (J. nr. 1983-232-221).*

A klagede over, at ministeriet for skatter og afgifter, skattedepartementet, havde afslået hendes ansøgning om eftergivelse af restskat for indkomstårene 1975-79.

Det fremgik af sagen, at A's ægtefælle afgik ved døden i 1974. Efter ansøgning blev hun tillagt ret til at oppebære enkepension, idet pensionen dog på grund af hendes årlige indtægt ikke kom til udbetaling.

Hendes skat for indkomstårene 1975-79 blev herefter beregnet efter reglerne om forhøjet personfradrag for pensionister i henhold til kildeskattelovens § 37, stk. 5.

I skrivelse af 13. marts 1980 meddelte Sønderhald kommunes skatteforvaltning A, at hun ikke havde været berettiget til forhøjet personfradrag, idet hun alene var tillagt ret til at oppebære enkepension, men på grund af indtægtens størrelse ikke i disse år havde oppebåret pensionen. Skatteforvaltningen henviste herved til en afgørelse fra skattedepartementet, offentliggjort i »Meddelelser fra Skattedepartementet« nr. 34 (oktober 1975), s. 272 f.

Dep blev herefter den 1.-4. april 1980 udarbejdet ændrede slutopgørelser for indkomstårene 1975-78, hvorefter der fremkom en restskat på henholdsvis 3.447 kr., 4.215 kr., 4.905 kr. og 5.229 kr. inklusive procenttillæg i henhold til kildeskattelovens § 61, stk. 2, på henholdsvis 212,16 kr., 179,48 kr., 263,74 kr. og 387,39 kr. Ved udskrivningen af slutopgørelsen for indkomståret 1979 den 30. september 1980 fremkom der en restskat på 6.033 kr. inklusive procenttillæg på 446,99 kr.

Fra indkomståret 1980 havde A, der var født i 1918, været berettiget til et forhøjet personfradrag.

I skrivelse af 3. september 1980 ansøgte socialforvaltningen i Sønderhald kommune på A's vegne amtsskatteinspektoratet i Randers om eftergivelse af den opståede restskat.

Skatteforvaltningen i Sønderhald kommune havde i en redegørelse af 29. oktober 1980 til kommunens økonomiudvalg anført følgende om baggrunden for restskattens opståen:

»Når en person af socialudvalget godkendes som pensionist, tilgår der skattekontoret en meddelelse herom.

Disse personer bliver så indkodet i EDB-systemet med et bestemt kodetal, der angiver, at de er pensionister, og herunder enkepensionister.

Såfremt en enkepensionist ikke har anden indtægt end pensionen, er pågældende berettiget til et dobbelt personfradrag.

Når selvangivelserne er indgået og er indkørt i systemet, vil der fra EDB-centralen blive udskrevet udsøgningssedler for de selvangivelser, der er fejl i, således at ligningssekretæren kan undersøge og rette de personer, der er enkepensionister, og som på grund af anden indtægt ikke er berettiget til dobbelt personfradrag.

Dette er også sket i nærværende tilfælde, men desværre er fejlen ikke blevet rettet.

...«

I skrivelse af 10. december 1980 meddelte amtsskatteinspektoratet i Randers A, at det ansøgte ikke kunne bevilges.

I skrivelse af 24. februar 1981 indbragte A amtsskatteinspektoratets afgørelse for statskattedirektoratet. I skrivelserne anførte A, at hun i sin tid blev opfordret til at søge enkepension af såvel socialinspektøren som socialudvalgsformanden i Sønderhald kommune, idet hun blev oplyst om, at hun dog ikke ville få udbetalt enkepension på grund af indtægts størrelse, men at hun ville være berettiget til dobbeltpersonfradrag. A havde derfor ikke på noget tidspunkt i perioden fra 1975-79 været i tvivl om, at oplysningen om, at hun var berettiget til dobbelt personfradrag, var korrekt.

I skrivelse af 16. november 1982 meddelte statsskattedirektoratet A, at direktoratet under hensyn til de foreliggende oplysninger om A's indkomst- og formueforhold ikke fandt grundlag for at indrømme hende eftergivelse af skat for indkomstårene 1975-79.

I skrivelse af 26. november 1982 indbragte A statsskattedirektoratets afgørelse for skattedepartementet. I skrivelserne anførte A - udover det i skrivelserne til statsskattedirektoratet anførte - at hun ikke havde haft indflydelse på den skattetekniske beregning, samt at hun ikke havde anmodet om at få tildelt dobbelt personfradrag.

I skrivelse af 4. maj 1983 meddelte skattedepartementet A, at departementet ikke kunne imødekomme hendes ansøgning om eftergivelse af restskat. Skattedepartementet anførte, at afgørelsen var truffet på grundlag af de foreliggende oplysninger om A's indkomst- og formueforhold.

I skrivelserne af 22. februar 1983 til mig anførte A særligt, at hun hos socialforvaltningen i Sønderhald kommune var blevet oplyst om, at hun var berettiget til dobbelt personfradrag, idet socialforvaltningen havde indhentet oplysninger hos skattevæsenet. A anførte endvidere, at hun nu var gået på efterløn, og at hun derfor ville have haft bedre råd til at betale et beløb svarende til den nu opståede restskat, medens hun arbejdede. A anførte endelig, at en del af hendes formue stammede fra en arv efter hendes fader.

Det fremgik endvidere af sagen, at A den 27. marts 1979 havde fået udlagt en arv på 176.514 kr. før beregning af arveafgift.

Det fremgik endelig af sagen, at A for indkomståret 1982 havde selvangivet en skattepligtig indkomst på 99.981 kr. og en skattepligtig formue på 403.898 kr., heraf 141.898 kr. i likvide midler.

I anledning af A's klage til mig henholdt skattedepartementet sig til departementets tidligere afgørelse.

Jeg udtalte herefter følgende i en skrivelse til A:

»Hjemmelen til at eftergive skatter helt eller delvis, herunder til at eftergive de i en slutopgørelse beregnede procenttillæg, findes i statsskattelovens § 37. Efter denne bestemmelse kan skatten eftergives, »når forholdene i ganske særlig grad taler derfor . . .«. I en afgørelse, der er refereret i »Meddelelser fra Skattedepartementet« nr. 35 (januar 1976), s. 5-6, hedder det herom nærmere:

»Efter praksis anses dette normalt kun at være tilfældet, når der kan påvises en vis økonomisk trang. I et vist omfang tager man skatteyderens likviditet i betragtning, og man ser i denne forbindelse . . . på indkomstudviklingen samt på formuen og dennes sammensætning.«

I en afgørelse, der er refereret i »Meddelelser fra Skattedepartementet« nr. 58 (juli 1981), s. 261, er det yderligere om bestemmelsen anført:

». . . at § 37 efter dens ordlyd principielt indeholder hjemmel for skatteeftergivelse af andre grunde end økonomisk trang. Ifølge praksis er skatteeftergivelse efter denne bestemmelse dog helt overvejende betinget af økonomisk trang hos den skattepligtige.«

Som det fremgår af det anførte, afgøres sager om eftergivelse af skat principielt efter et skøn, hvorved der navnlig lægges vægt på økonomisk trang. Efter de regler og den praksis, der gælder for min virksomhed, kan jeg kun kritisere et sådant skøn, såfremt der foreligger særlige omstændigheder.

Efter min gennemgang af sagen finder jeg ikke, at der foreligger sådanne særlige omstændigheder i forbindelse med skattedepartementets afgørelse, at jeg har grundlag for at kritisere, at skattedepartementet har afslået Deres ansøgning om eftergivelse af den omhandlede restskat for så vidt

angår den del, der direkte kan henføres til efterbeskatning som følge af, at der har været tillagt Dem et forhøjet personfradrag, som De ikke har været berettiget til.

For så vidt angår de procenttillæg, der efter kildeskattelovens § 61, stk. 2, beregnes med 8 pct. af de opståede restskatter, skal jeg oplyse, at ombudsmanden – i forbindelse med behandlingen af tidligere sager om eftergivelse af skat i tilfælde, hvor restskat er opstået som følge af en fejl fra skattemyndighedernes side – har brevvækslet med skattedepartementet om det retlige grundlag for eventuel eftergivelse af sådanne procenttillæg, jfr. bl.a. ombudsmandens beretning for 1974, s. 25–27.

Ombudsmanden har i denne forbindelse givet udtryk for den opfattelse, at der ved afgørelsen af spørgsmålet om eftergivelse i henhold til statsskattelovens § 37 af procenttillæg må tillægges eventuelle fejl fra skattemyndighedernes side en selvstændig betydning – også uafhængigt af den transbedømmelse, som i øvrigt sædvanligvis lægges til grund i eftergivelsessager.

Dette synspunkt har efter min opfattelse særlig vægt i tilfælde, hvor skatteyderen som følge af en urigtig generel eller konkret vejledning fra skattemyndighedernes side, og hvor dette er erkendt af skattemyndighederne, har været i kvalificeret god tro med hensyn til skatteansættelsens endelighed.

De har såvel i skrivelse af 22. februar 1983 til mig som i Deres skrivelse af 26. november 1982 til skattedepartementet anført, at De i sin tid blev opfordret af socialforvaltningen i Sønderhald kommune til

at søge enkepension. De var oplyst om, at De på grund af størrelsen af Deres indtægter ikke ville kunne oppebære pension. Imidlertid tilkendegav socialforvaltningen, der ifølge Deres oplysninger forinden havde rådført sig med kommunens skatteforvaltning, at De, såfremt De blev tillagt ret til enkepension, ville få Deres skat beregnet efter reglerne om forhøjet personfradrag. Disse oplysninger ses ikke bestridt af de implicerede myndigheder.

Skattedepartementet ses ikke direkte at have taget stilling til, hvorvidt dette forhold bør medføre en anden afgørelse.

Jeg har derfor samtidig hermed henstillet til skattedepartementet at genoptage behandlingen af Deres ansøgning om eftergivelse af restskat for så vidt angår den del, der udgøres af de beregnede procenttillæg.

...«

Skattedepartementet har senere underrettet mig om, at departementet efter fornyet overvejelse har anmodet statsskattedirektoratet om at tilbagebetale de beregnede procenttillæg.

Jeg meddelte herefter skattedepartementet, at jeg havde taget det oplyste til efterretning.

Sagen gav mig endvidere anledning til at anmode ministeren for skatter og afgifter om en fornyet udtalelse om, hvornår det kan forventes, at en ændring af kildeskattelovens § 37, stk. 5, vil blive søgt gennemført, jfr. nedenfor i afsnit IV C, ad 84: Dobbelt personfradrag til enker.

5–7. *Henstillet til ligningsrådet at overveje, om ikke det ville være muligt at udforme den vejledende anvisning vedrørende den skattemæssige behandling af dagpenge under rejser til flyvende personel under anvendelse af andre kriterier, der i højere grad, end det da var tilfældet, var egnet til at sikre en ensartet skattemæssig behandling i forbindelse med dagpengene. (J. nr. 1982–296–222).*

Foranlediget af to klager over henholdsvis statsskattedirektoratets og landsskatterettens afgørelse i sager om den vejledende anvisning vedrørende den skattemæssige behand-

ling af dagpenge under rejser til flyvende personel anførte jeg i en skrivelse af 29. februar 1984 til ligningsrådet følgende:

»Efter skattestyrelseslovens § 14, stk. 1, påhviler det bl.a. statsskattedirektoratet at meddele ligningsmyndighederne anvisninger med hensyn til tilrettelæggelsen og gennemførelsen af selve ligningen. Ligningsmyndighederne er pligtige at følge disse anvisninger, der forud skal være godkendt af ligningsrådet.

I henhold til denne bestemmelse udsendes der årlig anvisninger vedrørende ligningen for de respektive indkomstår. Senest er der således i januar 1984 udsendt anvisninger vedrørende ligningen for indkomståret 1983. I disse anvisninger er der i afsnittet om lønmodtageres indkomstopgørelse bl.a. anført følgende om godtgørelse af fortærings- og rejseudgifter:

»Dagpenge, udbetalt af Conair, Mærsk Air, S.A.S. og Sterling Airways til flyvende personel under tjenstlige rejser, anses for medgået til dækning af de pågældendes opholdsudgifter under rejse, men værdien af fri kost på rejse medregnes til indkomsten. Værdien af fri kost ansættes for året 1983, efter det af selskaberne oplyste gennemsnitlige antal rejsedage for det nævnte personel, til 39,00 kr. pr. dag.«

En tilsvarende bestemmelse har været optaget i anvisningerne for tidligere indkomstår.

Det følger af ligningslovens § 9, at flyvende personel ved andre selskaber end dem, der omfattes af anvisningen, ved indkomstopgørelsen skal medregne udbetalte dagpenge, men i stedet kan fradrage dokumenterede opholdsudgifter under rejse. Af den nedennævnte udtalelse har jeg dog forstået, at dagpengene under alle omstændigheder efter statsskattedirektoratets praksis kan anses for medgået til formålet, når de beregnes efter reglerne i finansministeriet, lønnings- og pensionsdepartementets cirkulære vedrørende tjenesterejser i ind- og udlandet.

I foråret 1982 modtog jeg en klage over, at ligningsrådet i en skrivelse af 1. september 1980 havde afslået at medtage flyvende personel ved flyselskabet A under den vejledende anvisning på lige fod med de dér nævnte andre flyselskaber. Da klagen var indgivet efter udløbet af den 1 års frist, der er fastsat i ombudsmandslovens § 6, stk. 2, kunne jeg ikke umiddelbart tage sagen op til behandling, men i skrivelse af

22. marts 1982 anmodede jeg ligningsrådet om en udtalelse til brug for min overvejelse af, om jeg måtte have grundlag for af egen drift i medfør af ombudsmandslovens § 6, stk. 5, at tage sagen op til nærmere undersøgelse.

I en udtalelse af 1. juni 1982 redegjorde statsskattedirektoratet herefter nærmere for anvisningens forhistorie og oplyste, at ligningsrådet på sit møde den 5. august 1980 havde vedtaget, at den vejledende anvisning for fremtiden kun skulle omfatte det ansatte personel i store luftfartsselskaber, »... da antallet af ansatte her nødvendiggør en praktisk og enkel fremgangsmåde ved ligningen«. Direktoratet bemærkede endvidere, at de vejledende anvisninger ikke omfatter alle skatteydere, »... men alene forskellige grupper, for hvem ligningsrådet har fundet, at en standardisering er påkrævet af hensyn til ligningsarbejdets praktiske tilrettelæggelse«.

Jeg har senere behandlet en lignende sag, hvor en pilot, der i det pågældende indkomstår havde udført flyvninger for forskellige mindre selskaber, klagede over, at landsskatteretten ikke havde anset ham for omfattet af den vejledende anvisning ...

... gav sidstnævnte sag mig ikke grundlag for kritik af landsskatteretten; men denne sag og den indledningsvis omtalte klage rejser dog efter min opfattelse det spørgsmål, om det begrænsede anvendelsesområde for anvisning i den nuværende form kan anses for tilstrækkeligt begrundet.

Jeg skal i denne forbindelse pege på, at det i sig selv kan fremstå som mindre rimeligt, om i øvrigt fuldt sammenlignelige grupper af personel i flyselskaber alene med henvisning til størrelsen af det selskab, hvori de er ansat, skattemæssigt behandles forskelligt.

Jeg skal endvidere pege på, at en manglende optagelse i anvisningen også praktisk synes at kunne indebære ikke ubetydelige forskelle med hensyn til det beskatningsmæssige resultat for den enkelte. Jeg skal herved navnlig fremhæve de formentlig ikke ringe praktiske vanskeligheder på destinationerne med at fremskaffe en dækkende dokumentation for udgifterne. På ligningsrådets afgørelse j.nr. F 42.252 som

offentliggjort i Revision og Regnskabsvæsen 1978, Skattemæssige Meddelelser, s. 104, forstår jeg, at dette forhold da også var medvirkende til dengang at optage et mindre taxaflyelskab i anvisningen.

På den anførte baggrund skal jeg derfor henstille til ligningsrådet at overveje, om ikke det ville være muligt at udforme den omhandlede anvisning vedrørende den skattemæssige behandling af dagpenge un-

der rejser til flyvende personel under anvendelse af andre kriterier, der i højere grad, end tilfældet er nu, er egnet til at sikre en ensartet skattemæssig behandling i forbindelse med dagpengene.

Jeg har samtidig hermed gjort folketingets retsudvalg og ministeren for skatter og afgifter bekendt med min henstilling.

...«

6. Fiskeriministeriets sagsområde.

Som det fremgår af oversigten ovenfor s. 11, er der ikke i beretningsåret realitetsbehandlet sager inden for fiskeriministeriets sagsområde.

7. Forsvarsministeriets sagsområde.

Som det fremgår af oversigten ovenfor s. 11, er der i beretningsåret realitetsbehandlet 12 sager inden for forsvarsministeriets sagsområde, og alle sager angik *departementet*. 4 af sagerne, hvoraf én gav anledning til en henstilling, vedrørte generelle spørgsmål. 6 sager vedrørte departementets afgørelser, og to sager, hvoraf én gav anledning til en henstilling, vedrørte sagsbehandlingsspørgsmål, herunder sagsbehandlingstiden.

8. Industriministerets sagsområde.

Som det fremgår af oversigten ovenfor s. 11, er der i beretningsåret realitetsbehandlet 7 sager inden for industriministeriets sagsområde. 6 af sagerne angik afgørelser, der var truffet af *departementet*, medens én sag angik en afgørelse, der var truffet af *forbrugerklagenævnet*.

9. Indenrigsministeriets sagsområde.

Som det fremgår af oversigten ovenfor s. 11, er der i beretningsåret realitetsbehandlet 33 sager inden for indenrigsministeriets sagsområde.

Af de 33 sager inden for indenrigsministeriets sagsområde vedrørte de 25 sager *departementet*. Tre sager angik generelle spørgsmål, og én af disse sager, der vedrørte spørgsmålet om pressens adgang til rådhusene uden for almindelig åbningstid, er omtalt nedenfor som sag nr. 9-1. 21 sager angik afgørelser, der var truffet af departementet, og én af disse sager gav anledning til en henstilling; én sag angik sagsbehandlingsstiden.

Begge sager vedrørende *sundhedsstyrelsen*, der angik sagsbehandlingsspørgsmål, gav anledning til kritik; den ene sag, der er omtalt

nedenfor som sag nr. 9-2, og som tillige gav anledning til en henstilling til indenrigsministeren, angik det forhold, at sundhedsstyrelsen ikke straks efter modtagelsen af en klage fra en mindreårig, der i nogen tid havde været bæltefikseret, iværksatte en undersøgelse.

De to sager vedrørende *statsamter* angik henstillinger om meddelelse af fri proces til klagere, jfr. § 6, stk. 2, i instruksen for folketingets ombudsmand.

Alle 4 sager vedrørende *tilsynsrådene* angik afgørelser, som rådene havde truffet.

9-1. *Udtalt, at hensynet til at sikre størst mulig offentlighed omkring kommunalbestyrelsens arbejde – og som en vigtig side heraf pressens adgang til at informere om kommunalbestyrelsens virksomhed – er af en sådan kvalificeret karakter, at hensynet må tillægges særlig vægt ved afgørelser af, hvorvidt pressen bør gives adgang til rådhuset uden for almindelig åbningstid. (J. nr. 1983-438-42).*

Dansk Journalistforbund klagede over indenrigsministeriets afgørelse i en sag, hvor byrådet i X kommune havde bortvist en journalist fra rådhuset. Ved afgørelsen erklærede indenrigsministeriet sig enig med tilsynsrådet i, at der ikke var grundlag for at antage, at byrådet skulle have været ubeføjet til at bortvise journalisten i det foreliggende tilfælde.

Det fremgik af de foreliggende oplysninger, at journalist A er Viborg Stifts Folkeblads lokalredaktør i (bl.a.) X.

Fredag den 16. oktober 1981 om aftenen indfandt A sig på X rådhus med henblik på at referere de udtalelser, som deltagerne i et ekstraordinært byrådsmøde samme aften måtte ønske at fremsætte efter mødets afslutning. A ventede i rådhusets foyer uden for mødelokalet.

Borgmesteren havde indkaldt til mødet for at orientere byrådet om en konflikt i en af kommunens børnehaver, der havde ført til, at personalet havde nedlagt arbejdet. Sagen blev behandlet for lukkede døre.

Byrådsmødet begyndte kl. 18.30. Kl. 19.30 var forældrene til børnene i børnehaven indbudt til en orientering om sagen.

Ca. ½ time efter byrådsmødets start meddelte socialinspektøren A og to repræsentanter for Pædagogisk Kartel, som også opholdt sig i foyeren, at byrådet havde besluttet, at de skulle forlade rådhuset. A protesterede, men socialinspektøren fastholdt beslutningen. A og de to øvrige tilstedeværende forlod herefter rådhuset.

I skrivelse af 20. oktober 1981 anmodede chefredaktøren for Viborg Stifts Folkeblad

byrådet om en redegørelse for bortvisningen. Chefredaktøren udtrykte sin »dybeste misbilligelse af det skete«.

I skrivelse af 21. oktober 1981, underskrevet af samtlige byrådsmedlemmer, svarede byrådet chefredaktøren. Byrådet anførte bl.a. følgende:

»...«

Deres medarbejder var ikke indbudt, men havde sammen med to repræsentanter for Pædagogisk Kartel, der heller ikke var indbudt, skaffet sig adgang til rådhuset. De ønskede desuden adgang til byrådsalen, men fik oplyst, at der ikke afholdtes formelt møde. Derefter tog de plads i foyeren uden for byrådsalen.

For en ordens skyld skal det oplyses, at rådhuset blev lukket kl. 15.15 den pågældende dag. På hændelsestidspunktet arbejdede ingen på rådhuset. Der er ikke mulighed for at aflåse byrådsal og foyer fra den øvrige del af rådhuset.

Også af denne grund ønskede byrådet generelt, at kun de personer, der var indbudt til orienteringen, var til stede i rådhuset.

...«

I skrivelse af 15. december 1981 indbragte Viborg Stifts Folkeblad sagen for tilsynsrådet for Viborg amt.

Ved afgørelsen i skrivelse af 19. februar 1982 udtalte tilsynsrådet:

»... at det normalt må tilkomme borgmesteren som leder af kommunens daglige administration at afgøre spørgsmålet om, i hvilket omfang offentligheden – herunder pressens repræsentanter – bør have adgang til kommunens lokaliteter uden for disses almindelige åbningstider, idet borgmesterens beslutninger i så henseende selvsagt vil kunne ændres af kommunalbestyrelsen.

Tilsynsrådet har således intet grundlag for at antage, at borgmesteren skulle være ubeføjet til at bortvise Deres medarbejder i det foreliggende tilfælde, hvor borgmesterens beslutning blev tiltrådt af samtlige øvrige tilstedeværende byrådsmedlemmer, hvorfor tilsynsrådet ikke har fundet anledning til at foretage videre i anledning af Deres henvendelse.«

I skrivelse af 17. august 1982 anmodede Dansk Journalistforbund indenrigsministeriet om at omgøre tilsynsrådets afgørelse.

Ved afgørelsen i skrivelse af 4. oktober 1982 til journalistforbundet meddelte indenrigsministeriet, at ministeriet var enig i den af tilsynsrådet tilkendegivne opfattelse af retstilstanden. Ministeriet agtede derfor ikke at foretage sig videre i sagen.

I journalistforbundets klage til mig hed det bl.a.:

»Når forbundet har besluttet af indbringe sagen for ombudsmanden, er det, fordi vi lægger vægt på, at der er tale om en sag, hvor de kommunale myndigheder har lagt pressen hindringer i vejen. Hjemmelsspørgsmålet er i den forbindelse underordnet. Det forbundet frygter er, at konkrete begrænsninger i pressens adgang til at informere om offentlige anliggender vil modvirke de generelle bestræbelser på større åbenhed...«

X kommune udtalte i en skrivelse af 5. maj 1983 bl.a., at byrådet »ikke har haft til hensigt at indskrænke ytringsfriheden eller at lægge pressen hindringer i vejen. Bortvisningen skal primært tages som udtryk for håndhævelse af en ordensforskrift for rådhusets benyttelse«.

Tilsynsrådet for Viborg amt henholdt sig i en udtalelse af 1. juni 1983 til byrådets udtalelse af 5. maj 1983. Journalistforbundets klage gav ikke i øvrigt tilsynsrådet anledning til bemærkninger.

Indenrigsministeriet tilsluttede sig i en udtalelse af 1. juli 1983 tilsynsrådets udtalelse.

I en skrivelse til journalistforbundet udtalte jeg følgende:

»Klagen til mig angår tilsynsrådets og indenrigsministeriets stillingtagen til X byråds beslutning om at bortvise journalist (A) fra rådhusets foyer i forbindelse med byrådsmødet fredag den 16. oktober 1981. Der er ikke rejst spørgsmål om byrådets adgang til at behandle den pågældende sag for lukkede døre.

Efter den kommunale styrelseslovs § 61 er det en forudsætning for, at tilsynsmyndigheden kan skride ind i forhold til en kommunalbestyrelse, at denne »har handlet i strid med lovgivningen«.

Det er almindeligt antaget, at udtrykket »lovgivningen« ikke alene omfatter love og andre skrevne retsregler, men også omfatter forvaltningsrettens almindelige grundsætninger, bl.a. om ligebehandling af

borgerne og om, at der ikke må ligge usaglige hensyn til grund for afgørelserne.

I mangel af udtrykkelige lovbestemmelser om spørgsmålet må det retlige udgangspunkt for bedømmelsen af beslutningen om at bortvise (A) efter min opfattelse være, at kommunalbestyrelsen har en almindelig adgang til – såvel generelt som konkret – at fastsætte bestemmelser om anvendelsen af rådhusets lokaler, herunder træffe afgørelse om, hvem der uden for almindelig åbningstid har adgang til lokalene.

Det følger af det, jeg har anført ovenfor, at kommunalbestyrelsens rådighed over rådhusets lokaler må udøves med respekt af de begrænsninger, som fremgår af forvaltningsrettens almindelige grundsætninger, herunder at dispositionerne skal bygge på saglige hensyn.

Det kan i den forbindelse ikke give mig anledning til bemærkninger, at der ved afgørelsen i det foreliggende tilfælde er henvist til ordensmæssige hensyn som begrundelse for at bortvise (bl.a.) journalist (A) fra rådhuset.

Specielt i den foreliggende sammenhæng kan der dog være anledning til at gøre nogle yderligere bemærkninger om det retlige udgangspunkt.

Efter den kommunale styrelseslov er kommunalbestyrelsens møder offentlige, men en kommunalbestyrelse har under visse betingelser adgang til at bestemme, at en sag skal behandles for lukkede døre. Under folketingets behandling af lovforslaget blev der fra pressens organisationer over for det nedsatte folketingsudvalg fremsat ønsker om, at der i loven blev fastsat regler, der i højere grad sikrer offentlighed omkring det kommunale arbejde. Udvalget var enig i værdien af den størst mulige offentlighed omkring varetagelsen af kommunale anliggender, men mente dog i denne forbindelse at måtte pege på, at der kunne gøre sig en række modstående hensyn gældende, og fandt derfor ikke grundlag for at fremkomme med ændringsforslag til det fremsatte lovforslag på dette punkt. Udvalget understregede imidlertid, at det af lovforslagets bestemmelse ». . . klart fremgår, at dørlukning må opfattes som undtagelsen fra et almindeligt princip om offentlighed om-

kring kommunalbestyrelsernes virksomhed«, se i det hele Folketingstidende 1967–68, 2. samling, tillæg B, spalte 275 f.

Til dels i fortsættelse heraf er det almindeligt at fremhæve, at beslutninger, der træffes for lukkede døre, så vidt muligt skal meddeles offentligheden med udeldelse af oplysninger, der ud fra andre regler er undergivet tavshedspligt. Det har i denne forbindelse været drøftet, om ikke man burde ophæve den bestemmelse i den kommunale styrelseslov, hvorefter sager, der behandles for lukkede døre, så vidt muligt skal foretages sidst, med henblik på at tilhørerne og pressen ved det åbne mødes begyndelse kunne orienteres om de beslutninger, der måtte være truffet på det forudgående lukkede møde, se nærmere Preben Espersen: De kommunale Beslutninger (1970), s. 70 f.

Det er endelig almindeligt antaget, at den omstændighed, at en kommunalbestyrelse har behandlet en sag for lukkede døre, ikke afskærer medlemmerne fra at referere deres egen opfattelse af og stillingtagen til sagen under forudsætning af, at der ikke herved sker en overtrædelse af tavshedspligten, d.v.s. når sagen ikke efter sit indhold må betragtes som fortrolig, jfr. f.eks. indenrigsministerens besvarelse af et spørgsmål i folketinget, Folketingstidende 1975–76, spalte 11.404 ff.

I en sag, der er omtalt i folketingets ombudsmands beretning 1977, s. 435, rejste ombudsmanden spørgsmål om, hvorvidt hensyn – som efter grundloven, lovgivningen i øvrigt eller ud fra almindeligt anerkendte samfundsmæssige vurderinger er af en særlig kvalificeret karakter – bør tillægges en særlig betydning ved afgørelser om borgernes adgang til at benytte »offentlig ejendom« på en måde, der kræver tilladelse. Sagen drejede sig om adgangen til at benytte offentlige vejarealer til plancheudstillinger og lignende arrangementer med meningstilkendegivelser over for offentligheden. Ombudsmanden fandt bl.a. på baggrund af grundlovens bestemmelser om ytrings- og forsamlingsfrihed, at hensynet til borgernes muligheder for at fremsætte deres synspunkter over for offentligheden var af en sådan retlig og samfundsmæssigt kvalificeret karakter, at kommunalbestyrelsen (som vejbestyrelse)

var forpligtet til at tage dette hensyn i betragtning – som et moment, der taler for at give tilladelse til vejarealets udnyttelse til plancheudstillinger m.v.

Hensynet til at sikre størst mulig offentlighed omkring kommunalbestyrelsens virksomhed – og som en vigtig side heraf pressens adgang til at informere om kommunalbestyrelsens virksomhed, jfr. betænkningen om kommunalt nærdemokrati (nr. 798/1977), s. 29 – må på baggrund af, hvad der er anført i det foregående, efter min opfattelse karakteriseres som et hensyn af tilsvarende kvalificeret karakter.

Det forhold, at der således må tillægges det nævnte hensyn særlig vægt, indebærer ikke, at der i alle tilfælde bør gives pressen adgang til rådhuset uden for de tidsrum, hvor der er åbent for offentligheden, ganske uanset hvilke saglige offentligretlige hensyn, herunder ordensmæssige hensyn, der kan anføres derimod. Men det indebærer, at kommunalbestyrelsen ved den konkrete afvejning af de modstående hensyn må tage udgangspunkt i, at pres-

sens adgang til at være til stede på rådhuset i forbindelse med afholdelse af møder i kommunalbestyrelsen må anses som et almindeligt anerkendt element i rådhusets funktion som mødested for kommunalbestyrelsen.

Det fremgår ikke af tilsynsrådets og indenrigsministeriets skrivelser af henholdsvis 19. februar og 4. oktober 1982, hvorvidt afgørelserne om ikke at foretage videre i anledning af (X) byråds beslutning om at bortvise journalist (A) fra rådhuset er baseret på retlige synspunkter, som svarer til dem, jeg har redegjort for ovenfor. Den omstændighed, at afgørelserne muligvis er truffet ud fra en noget snævrere retsopfattelse end den, jeg har givet udtryk for, kan imidlertid ikke i sig selv give mig anledning til at foretage noget i sagen.

På det foreliggende grundlag finder jeg efter en samlet vurdering ikke at have tilstrækkelig anledning til at kritisere, at tilsynsrådet og indenrigsministeriet ikke foretog videre i det foreliggende tilfælde.

...«

9-2. *Af egen drift iværksat en undersøgelse i anledning af, at den mindreårige A næsten uafbrudt i i alt 48 døgn var bæltefikseret på et psykiatrisk hospital, mens myndighederne behandlede spørgsmålet om en ændret anbringelse af ham.*

Fundet det uforsvarligt, at sundhedsstyrelsen ikke straks efter modtagelsen af en klage fra A over de første 14 dages bæltefiksering iværksatte en undersøgelse af klagen.

Endvidere fundet, at oplysninger om den fortsatte bæltefiksering af A burde have givet anledning til, at justitsministeriet straks havde undersøgt muligheden for, at en ændret anbringelse af A kunne ske på et tidligere tidspunkt, end der hidtil havde været udsigt til.

Endelig fundet det meget kritisabelt, at sundhedsstyrelsen tog stilling til A's klage uden forinden at have iværksat en nærmere undersøgelse, samt fundet det beklageligt, at sundhedsstyrelsens afgørelse af A's klage fik en udformning, der umiddelbart måtte efterlade det indtryk, at en sådan undersøgelse var foretaget.

Efter ombudsmandslovens § 10, stk. 1, jfr. instruks for folketingets ombudsmand, § 11, henledt folketingets retsudvalg og indenrigsministerens opmærksomhed på forholdene vedrørende sundhedsstyrelsens sagsbehandling.

Henstillet til indenrigsministeren, at der snarest blev taget skridt til udsendelse af generelle retningslinjer for tvangsmidlers anvendelse på de psykiatriske sygehuse. (J. nr. 1982-361-618).

Den 26. september 1983 afgav jeg følgende redegørelse for sagen:

»1. Baggrunden for, at jeg tog sagen op til undersøgelse:

(A), der er født den 16. marts 1965, blev ved Århus rets dom af 12. januar 1982 dømt til anbringelse på psykiatrisk hospital. I henhold til dommen blev (A) indlagt på Psykiatrisk hospital i Århus den 13. januar 1982.

Under hensyn til (A's) farlighed for sig selv og andre rettede Psykiatrisk hospital i Århus i skrivelse af 19. februar 1982 henvendelse til justitsministeriet for at få (A) overflyttet til sikringsanstalten ved amtshospitalet i Nykøbing Sjælland. Efter høring af bl.a. retslægerådet og sundhedsstyrelsen meddelte justitsministeriet i skrivelse af 20. april 1982 Psykiatrisk hospital i Århus, at ministeriet havde bestemt, at (A) skulle overføres til sikringsanstalten. (A) blev herefter overført til sikringsanstalten den 28. april 1982. I tiden fra den 12. marts og indtil overførslen skete den 28. april 1982, d.v.s. i i alt 48 døgn, fandt hospitalet det nødvendigt at holde (A) fastspændt til sin seng.

Anvendelse af bæltefiksering er et væsentligt indgreb i den personlige frihed. Indgrebet må derfor kun anvendes, når det er nødvendigt for at afværge, at den pågældende skader sig selv eller andre, og faren herfor ikke på forsvarlig måde kan afværges ved andre og lempeligere midler. I relation til den foreliggende sag bemærker jeg specielt, at betænkelighederne ved indgrebet naturligvis øges i forhold til bæltefikseringens varighed.

Under hensyn til den lange ekspeditionstid for beslutningen om overførslen af (A) til sikringsanstalten, sammenholdt med den langvarige bæltefiksering af (A), besluttede jeg i henhold til ombudsmandslovens § 6, stk. 5, af egen drift at foretage en nærmere undersøgelse af sagen.

Redegørelsen er opbygget således:

Under II har jeg givet en oversigt over den brevvæksling, der er foretaget i anledning af mine undersøgelser af sagen.

Under III har jeg i oversigtsform med datoangivelse givet en redegørelse for behandlingen af (A) og for myndighedernes behandling af sagen.

Under IV har jeg redegjort for mine undersøgelser vedrørende *justitsministeriets* sagsbehandling. Afsnittet indeholder tillige min udtalelse om justitsministeriets sagsbehandling.

Under V har jeg redegjort for mine undersøgelser vedrørende *retslægerådets* sagsbehandling. Afsnittet indeholder tillige min udtalelse om retslægerådets sagsbehandling.

Under afsnit VI har jeg redegjort for mine undersøgelser vedrørende *sundhedsstyrelsens* sagsbehandling. Afsnittet indeholder tillige min udtalelse om sundhedsstyrelsens sagsbehandling.

Under afsnit VII har jeg gjort nogle bemærkninger om *Psykiatrisk hospitals* fortsatte beslutninger om at bæltefikser (A) samt redegjort for regelgrundlaget.

II. Oversigt over ekspeditioner vedrørende min undersøgelse af sagen:

I skrivelse af 26. marts 1982 klagede (A) til mig over, at han havde været fastspændt i sin seng siden den 12. marts 1982. Jeg modtog hans skrivelse den 29. marts 1982.

Den 30. marts 1982 havde en af mine medarbejdere en samtale med overlæge (B), Psykiatrisk hospital i Århus, om sagen.

Med skrivelse af 31. marts 1982 oversendte jeg (A's) skrivelse af 26. marts 1982 til sundhedsstyrelsen til videre foranstaltning. I en samtidig skrivelse orienterede jeg (A) herom.

I skrivelse af 27. april 1982 orienterede sundhedsstyrelsen mig om sin samtidige besvarelse af (A's) klage i skrivelsen af 26. marts 1982.

I skrivelse af 29. april 1982 anmodede jeg justitsministeriet om en udtalelse vedrørende sagsbehandlingstiden.

I skrivelse af 30. april 1982 anmodede jeg sundhedsstyrelsen om udlån af styrelsens akter i sagen.

I skrivelse af 5. maj 1982 besvarede sundhedsstyrelsen min skrivelse af 30. april 1982.

I skrivelse af 11. juni 1982 afgav justitsministeriet en udtalelse om sagsbehandlingstiden. Jeg modtog samtidig sagens akter.

Efter en foreløbig gennemgang af sagen anmodede jeg i skrivelser af 27. januar 1983 til henholdsvis justitsministeriet og sundhedsstyrelsen om yderligere oplysninger og udtalelser i sagen. Jeg modtog herefter følgende skrivelser med yderligere oplysninger og udtalelser i sagen:

Skrivelse af 16. marts 1983 fra retslægerådet,

udateret skrivelse fra justitsministeriet, som jeg modtog den 25. april 1983,

skrivelser af 23. februar og 20. maj 1983 fra overlæge (B), Psykiatrisk hospital i Århus,

skrivelse af 10. maj 1983 fra overlæge (C), Psykiatrisk hospital i Århus,

skrivelse af 27. maj 1983 fra administrationen på Psykiatrisk hospital i Århus,

skrivelse af 1. juni 1983 fra sygehusforvaltningen i Århus amtskommune,

skrivelse af 14. juni 1983 fra sundhedsstyrelsen og

skrivelse af 24. juni 1983 fra indenrigsministeriet.

Jeg modtog endvidere yderligere akter i sagen, herunder sygehusjournalen.

III. Oversigt over behandlingen af (A) og over myndighedernes ekspeditioner i sagen:

1982:

12. januar:

(A) blev ved Århus' rets dom for røveri og brandstiftelse dømt til anbringelse på psykiatrisk hospital, således at hospitalsopholdet ikke uden rettens godkendelse måtte strække sig ud over 1 år.

13. januar:

(A) blev i henhold til dommen indlagt på Psykiatrisk hospital i Århus.

25. januar:

(A) blev ifølge sygehusjournalen fikseret for at få en indsprøjtning.

26. januar:

(A) blev ifølge sygehusjournalen lagt i bælte i ca. 3 kvarter.

14. februar:

(A) blev ifølge sygehusjournalen bæltefikseret fra kl. 17.00 i en ikke nærmere angivet periode.

15. februar:

Ifølge sygehusjournalen blev det besluttet at søge (A) overflyttet til sikringsafdelingen ved amtshospitalet i Nykøbing Sj. Det blev

aftalt at »være ret liberal med bæltefiksering«.

19. februar:

I en skrivelse til justitsministeriet anmodede overlæge (B), Psykiatrisk hospital i Århus, om, at (A) blev overflyttet til sikringsanstalten ved amthospitalet i Nykøbing Sj. Skrivelsen indeholdt en nærmere beskrivelse af (A's) forhold, herunder om hvordan hans ophold på hospitalet var forløbet siden indlæggelsen den 13. januar 1982.

24. februar:

Justitsministeriet, der havde modtaget overlægens skrivelse den 23. februar 1982, anmodede statsadvokaten i Viborg om en udtalelse.

26. februar:

Justitsministeriet orienterede telefonisk Psykiatrisk hospital i Århus om justitsministeriets ekspedition af sagen.

5. marts:

I en skrivelse til justitsministeren, som ministeriet modtog den 9. marts 1982, anmodede (A) ministeren om hurtigt at blive overflyttet til sikringsanstalten.

10. marts:

Statsadvokaten i Viborg tilbagesendte sagen til justitsministeriet med en udtalelse.

12. marts:

Den vedvarende bæltefiksering af (A) blev påbegyndt efter en episode, hvor han havde slået en ansat i hovedet med en flaske.

Samme dag havde overlæge (B), Psykiatrisk hospital i Århus, en telefonsamtale med justitsministeriet om sagen.

15. marts:

Justitsministeriet kontaktede telefonisk sikringsanstalten i Nykøbing Sj., der oplyste, »at man først vil kunne modtage nye patienter efter den 1. maj 1982, når man åbner en ny afdeling«.

Samme dag: Justitsministeriet orienterede telefonisk overlæge (B) på Psykiatrisk hospital i Århus om oplysningen om pladsforholdene på sikringsanstalten. Ministeriet orienterede endvidere overlægen om sagens videre

behandling. Ifølge sygehusjournalen henstillede overlægen under telefonsamtalen kraftigt, at (A) måtte gå forud for andre ved optagelse på sikringsanstalten.

16. marts:

Psykiatrisk hospital i Århus sendte justitsministeriet en supplerende redegørelse til sagen. Hospitalet gav oplysninger om (A's) adfærd efter den 17. februar 1982 og oplyste, at (A) havde været fikseret i bælte siden den 12. marts 1982.

19. marts:

Justitsministeriet anmodede i en skrivelse retslægerådet om en udtalelse i sagen. Ministeriet vedlagde overlægens skrivelser af 19. februar og 16. marts 1982. Retslægerådet modtog justitsministeriets skrivelse den 22. marts 1982.

Samme dag: Ifølge sygehusjournalen var (A) »fortsat fikseret. . . Ligger med mavebælte og 2 fodremme og det aftales, at man vil løse den ene fodrem så patienten har mulighed for at vende sig lidt mere i sengen«.

24. marts:

Retslægerådets sekretariat udsendte pr. post sagen »til 1. voterende medlem«.

25. marts:

Overlæge (B), Psykiatrisk hospital i Århus, anmodede i en skrivelse Århus' amtskommunes sygehusforvaltning om vejledning om, hvordan han skulle forholde sig i sagen. Overlægen henviste bl.a. til, at han fandt »det absolut menneskeligt uforsvarligt at holde patienten fikseret i så lang tid, men jeg finder heller ikke at kunne tage ansvaret for at beordre personalet til at lade ham komme op, idet dette utvivlsomt ville udsætte både medpatienter og personale for direkte livsfare«.

26. marts:

Overlæge (B), Psykiatrisk hospital i Århus, havde ifølge sygehusjournalen en telefonsamtale om sagen med justitsministeriet.

Samme dag: (A) klagede i en skrivelse til mig over, at han siden den 12. marts havde været fastspændt til sin seng, og at han kun

var oppe 2 × 15 minutter daglig. Embedet modtog skrivelsen den 29. marts 1982.

Samme dag: (A) indgav i en skrivelse til justitsministeren en tilsvarende klage. Justitsministeriet modtog skrivelsen den 29. marts 1982.

29. marts:

1. voterende medlem af retslægerådet videresendte sagen til 2. voterende medlem af retslægerådet.

Samme dag: I en skrivelse til Århus' amtskommunes sygehusforvaltning redegjorde overlæge (B), Psykiatrisk hospital i Århus, yderligere for sagen. Han oplyste bl.a., at han samme dag havde insisteret på, at (A) skulle være oppe mindst 3 timer i døgnnet under overvågning af 2 ekstra tilkaldte plejere, uanset hvad omkostningerne herved var.

30. marts:

En af mine medarbejdere havde en telefonsamtale med overlæge (B), Psykiatrisk hospital i Århus, i anledning af (A's) skrivelse af 26. marts 1982 til mig.

31. marts:

Jeg versendte (A's) skrivelse af 26. marts 1982 til sundhedsstyrelsen til videre foranstaltning. Jeg underrettede samtidig (A) herom. Jeg bad sundhedsstyrelsen om at underrette mig om, hvad der videre skete i sagen.

1. april:

Århus amtskommunes sygehusforvaltning besvarede skrivelsen af 25. marts 1982 fra overlæge (B), Psykiatrisk hospital i Århus. Sygehusforvaltningen anbefalede, at der blev rettet skriftlig henvendelse til justitsministeriet med anmodning om omgående overflytning af (A).

2. april:

Det 2. voterende medlem af retslægerådet anførte denne dato på sit indlæg.

5. april:

Overlæge (B), Psykiatrisk hospital i Århus, anmodede telefonisk justitsministeriet om at rykke retslægerådet. Jeg må forstå, at overlægen gjorde justitsministeriet bekendt med, at (A) fortsat var bæltefikseret.

Samme dag: Justitsministeriet anmodede telefonisk retslægerådet om at fremskynde sin behandling af sagen.

6. april:

Retslægerådets sekretariat modtog sagen fra det 2. voterende medlem af rådet.

Samme dag: Overlæge (A), Psykiatrisk hospital i Århus, forespurgte telefonisk justitsministeriet om sagens behandling.

7. april (onsdag før påske):

Retslægerådet afgav udtalelse i sagen og videresendte samtidig sagen til sundhedsstyrelsen.

13. april (tirsdag efter påske):

Sundhedsstyrelsen modtog sagen fra retslægerådet.

Samme dag: (A) meddelte ifølge sygehusjournalen en overlæge på Psykiatrisk hospital i Århus, at han ikke længere ønskede at komme op af sengen i de daglige 3 timer. (A) blev herefter holdt konstant fikseret.

15. april:

Amtssygehusdirektøren i Århus amtskommune havde en telefonsamtale med overlæge (B), Psykiatrisk hospital i Århus. Amtssygehusdirektøren oplyste, at han havde talt med sin kollega på Vestsjælland, der havde oplyst, at der ville være en plads til (A) på sikringsanstalten »allerede i denne uge eller begyndelsen af næste«.

Samme dag: Overlæge (B), Psykiatrisk hospital i Århus, rykkede telefonisk justitsministeriet for sagens behandling. Justitsministeriet lovede telefonisk at rykke sundhedsstyrelsen.

16. april:

Sundhedsstyrelsen afgav sin udtalelse i sagen og tilbagesendte sagen til justitsministeriet.

Samme dag: Overlæge (B), Psykiatrisk hospital i Århus, forespurgte telefonisk justitsministeriet om sagens behandling.

20. april:

Overlæge (B), Psykiatrisk hospital i Århus, rykkede telefonisk justitsministeriet for sagen.

Samme dag: Overlæge (B), Psykiatrisk hospital i Århus, drøftede telefonisk sagen med sikringsanstalten i Nykøbing Sj.

Samme dag: Justitsministeriet meddelte i en skrivelse Psykiatrisk hospital i Århus, at ministeriet havde bestemt, at (A) skulle overføres til sikringsanstalten, når der blev praktisk mulighed for det. Ministeriet anmodede hospitalet om selv at træffe aftale med sikringsanstalten om, hvornår overførsel kunne ske.

27. april:

Sundhedsstyrelsen besvarede i en skrivelse (A's) klage i den skrivelse af 26. marts 1982, som jeg den 31. marts 1982 oversendte til sundhedsstyrelsen til besvarelse.

28. april:

(A) blev ifølge sygehusjournalen udskrevet af Psykiatrisk hospital i Århus og overflyttet til sikringsanstalten ved amtshospitalet i Nykøbing Sj.

I det følgende gengiver jeg myndighedernes besvarelse af mine spørgsmål i den foreliggende sag og mine bemærkninger hertil:

IV. Justitsministeriet:

Som det fremgår af oversigten ovenfor under afsnit III anmodede overlæge (B), Psykiatrisk hospital i Århus, i skrivelse af 19. februar 1982 justitsministeriet om, at (A) blev overflyttet til sikringsanstalten ved amtshospitalet i Nykøbing Sj. I skrivelse af 20. april 1982 til hospitalet tog justitsministeriet stilling til anmodningen.

I skrivelse af 29. april 1982 anmodede jeg justitsministeriet om en udtalelse om årsagen til, at behandlingen af den foreliggende sag tog så lang tid, som det var tilfældet.

I sit svar i skrivelser af 11. juni 1982 redegjorde justitsministeriet nærmere for ekspeditionerne i sagen, jfr. oversigten ovenfor.

Da justitsministeriet modtog overlæge (B's) skrivelse af 19. februar 1982, overvejede justitsministeriet, om sagen burde behandles administrativt med henblik på afsigelse af et såkaldt farlighedsdekret i medfør af sindssygelovens § 10 og § 3 i lov nr. 123 af 29. april 1913 om opførelse af et sindssygehospital og dertil knyttet sikringsanstalt på Sjælland – eller om sagen snarere burde søges indbragt

for retten i overensstemmelse med reglerne i straffelovens § 72 (ændring af straffedommens bestemmelse om anbringelse på psykiatrisk hospital). Fra den tidligere straffesag imod (A) var justitsministeriet bekendt med lægelige udtalelser fra bl.a. retslægerådet om, at (A) ikke var sindssyg, hvorfor ministeriet ikke umiddelbart fandt et dekret efter sindssygeloven nærliggende. Justitsministeriet foretog derfor høringen af statsadvokaten i Viborg om en eventuel foranstaltningsændring efter straffelovens § 72.

Statsadvokaten anførte i sin udtalelse af 10. marts 1982, at han fandt det betænkeligt og formålsløst allerede nu at søge foranstaltningen ændret, og justitsministeriet viderehandlede herefter sagen med henblik på afsigelse af et farlighedsdekret efter sindssygeloven. Justitsministeriet bemærkede i øvrigt følgende:

»Justitsministeriet bestræber sig på altid at behandle anmodninger om afsigelse af farlighedsdekreter så hurtigt som overhovedet muligt. Justitsministeriet har til brug for disse sagers behandling behov for at indhente udtalelser fra såvel retslægerådet som sundhedsstyrelsen. Hertil kræves normalt kun forholdsvis få dage, og i særligt presserende tilfælde kan udtalelserne om fornødent indhentes telefonisk.«

På baggrund af at sikringsanstalten telefonisk over for justitsministeriet havde oplyst, at en eventuel overførsel til sikringsanstalten først ville kunne finde sted efter den 1. maj 1982, fandt justitsministeriet ikke anledning til at søge yderligere fremskyndelse af sagens behandling. Ministeriet fandt det i særdeleshed påkrævet at forelægge spørgsmålet skriftligt for retslægerådet i betragtning af rådets tidligere udtalelser om, at (A) ikke var sindssyg.

I skrivelser af 27. januar 1983 anmodede jeg om justitsministeriets bemærkninger til bl.a. følgende:

»Det fremgår af akterne, at retslægerådet modtog justitsministeriets anmodning om en udtalelse den 22. marts 1982, og at retslægerådet videresendte sagen sammen med sin udtalelse i skrivelse af 7. april 1982, efter at justitsministeriet telefonisk havde rykket retslægerådet den 5. april 1982 i anledning af en henvendelse til justitsministeriet fra overlægen på Psykiatrisk hospital i Århus.

...

Den 29. marts 1982 modtog justitsministeriet (A's) klage i skrivelsen af 26. marts 1982, hvoraf det fremgik, at han da havde været bæltefikseret siden den 12. marts 1982. Under henvisning hertil anmoder jeg justitsministeriet om en udtalelse om grunden til, at ministeriet ikke gjorde retslægerrådet bekendt med (A's) nævnte skrivelse af 26. marts 1982 og i den forbindelse rykkede retslægerrådet for svar i sagen.«

I den udaterede skrivelse, som jeg modtog den 25. april 1983, svarede justitsministeriet bl.a. følgende:

»... den indberetning af 16. marts 1982 fra overlæge (B), Psykiatrisk hospital i Århus, der den 19. marts 1982 tillige med overlægens indberetning af 19. februar 1982 blev tilsendt retslægerrådet til udtalelse, indeholdt bl.a. oplysning om, at hospitalet havde fundet det nødvendigt hidtil at holde den pågældende fikseret. Justitsministeriet fandt under henvisning hertil ikke, at (A's) skrivelse af 26. marts 1982 hertil indeholdt nye oplysninger med henblik på vurderingen af spørgsmålet om overførsel af ham til sikringsanstalten ved amtshospitalet i Nykøbing Sj., og på denne baggrund blev den pågældendes skrivelse ikke eftersendt til retslægerrådet. Under henvisning til den forholdsvis korte tid, retslægerrådet havde haft sagen, samt til, hvad der er anført i justitsministeriets skrivelse af 11. juni 1982 til Dem om, hvilken betydning justitsministeriet tillagde en skriftlig behandling af sagen, fandt man heller ikke tilstrækkelig anledning til at rykke retslægerrådet for svar på daværende tidspunkt.«

Jeg skal herefter udtale følgende vedrørende justitsministeriets behandling af sagen:

Da retslægerrådet den 22. marts 1982 modtog sagen fra justitsministeriet, fremgik de seneste oplysninger om omfanget af (A's) bæltefiksering af overlæge (B's) skrivelse af 16. marts 1982 til justitsministeriet, hvorefter hospitalet havde fundet det nødvendigt at holde (A) fikseret fra den 12. marts 1982 og »indtil nu«, det vil sige i 4 dage.

Som det fremgår af oversigten ovenfor havde overlæge (B), Psykiatrisk hospital i Århus, den 26. marts 1982 en telefonsamtale med justitsministeriet om sagen. Jeg går ud fra, at ministeriet herved blev be-

kendt med, at hospitalet havde fundet det nødvendigt vedvarende at holde (A) bæltefikseret. Ministeriet blev endvidere bekendt med dette den 29. marts 1982 ved modtagelsen af (A's) skrivelse af 26. marts 1982 med klage over bæltefikseringen.

Den 26. marts 1982 havde bæltefikseringen af (A) således stået på i 14 dage, det vil sige i yderligere 10 dage i forhold til det, som retslægerrådet var bekendt med på det tidspunkt.

Med den fortsatte bæltefiksering af (A) havde sagen efter min mening udviklet sig på en sådan måde, at oplysningerne herom burde have givet justitsministeriet anledning til straks at undersøge, om sikringsanstalten på baggrund af de nu foreliggende oplysninger om (A's) forhold kunne modtage ham på et tidligere tidspunkt end det, der var oplyst under telefonsamtalen med sikringsanstalten den 15. marts 1982, således at den fortsatte sagsbehandling kunne have været søgt tilrettelagt under hensyntagen hertil. Jeg bemærker herved, at et tilfredsstillende grundlag for justitsministeriets afgørelse synes at kunne have været tilvejebragt i tiden fra den 29. marts til den 7. april (d.v.s. før påske), uden at de hensyn til en forsvarlig sagsbehandling, som justitsministeriet har peget på i sin skrivelse af 11. juni 1982, var blevet tilsidesat, og at jeg efter min gennemgang af sagen må forstå, at (A) i så fald kunne have været overført til sikringsanstalten på et væsentligt tidligere tidspunkt, end det nu skete.

Jeg har gjort justitsministeriet bekendt med min opfattelse.

V. Retslægerrådet:

Retslægerrådets behandling af sagen varede, fra rådet den 22. marts 1982 modtog sagen fra justitsministeriet, og indtil rådet den 7. april 1982 videresendte sagen til sundhedsstyrelsen, d.v.s. i alt 16 dage, inklusive de 2 week-ends.

I skrivelse af 27. januar 1983 anmodede jeg justitsministeriet om at indhente en udtalelse fra retslægerrådet om grunden til, at retslægerrådet først afgav sin udtalelse den 7. april 1982.

Retslægerrådet redegjorde i sin udtalelse af 16. marts 1983 for sine ekspeditioner i sagen,

jfr. oversigten ovenfor. Retslægerådet anførte videre:

»Det er rådets faste praksis, at sager vedrørende tvangstilbageholdelser og anbringelser i sikringsanstalt udsendes til votering hurtigst muligt, som regel samme dag som sagen er modtaget, og sagens omslag er påført, at sagen haster.

Det skal i øvrigt bemærkes, at det ikke kan forventes, at rådets medlemmer og sagskyndige altid kan varetage voteringen straks på grund af andet uopsætteligt eller presserende arbejde.

Retslægerådet må således mene, at den tid, som er hengået til voteringerne, har været rimelig, og at sekretariatets sagsbehandling ikke er unødigt forsinket.«

Jeg skal herefter udtale følgende om retslægerådets sagsbehandlingstid:

Som det fremgår af min udtalelse ovenfor vedrørende justitsministeriets sagsbehandling, påhvilede det efter min mening i første række justitsministeriet at sørge for, at sagsbehandlingen under hele sagsforløbet blev tilrettelagt og søgt fremskyndet under hensyn til sagens udvikling. Da jeg ved min bedømmelse af retslægerådets sagsbehandlingstid må lægge til grund, at retslægerådet næppe før justitsministeriets telefoniske rykker den 5. april 1982 var bekendt med sagens yderligere hastende karakter som følge af den fortsatte bæltefiksering af (A), har jeg ikke fundet tilstrækkelig anledning til at gå nærmere ind på spørgsmålet om, hvorvidt retslægerådet kunne og/eller burde have søgt sin behandling af sagen yderligere fremskyndet.

VI. Sundhedsstyrelsens sagsbehandling:

(A's) skrivelse af 26. marts 1982, som jeg modtog den 29. marts 1982, havde følgende indhold:

»...«

Jeg ligger i øjeblikket på Psykiatrisk Hospital i Risskov afd. 2. Jeg har siden den 12. marts 1982 været fastspændt til min seng. Jeg har ingen muligheder for at motionere på afdelingen undtagen 2 x 15 minutter daglig under opsyn af 2 ekstra indkaldte plejere.

Når jeg rejser mig fra sengen er jeg svimmel og kan dårlig nok stå på benene. Jeg har ligeledes ondt i ryggen p.g.a. de 14 dage i

bælte. Denne situation går mig på nerverne – så meget at jeg sommetider har lyst til at gå amok – sommetider bare græde.

Det er noget svineri, at lade mig ligge i bælte så mange dage, der må ske noget nu ellers går jeg til pressen.

...«

Som nævnt ovenfor i afsnit III oversendte jeg med skrivelse af 31. marts 1982 (A's) skrivelse til sundhedsstyrelsen til videre foranstaltning, og jeg bad sundhedsstyrelsen om at underrette mig om, hvad der skete i sagen.

I skrivelsen af 27. april 1982 til (A) anførte sundhedsstyrelsen følgende:

»Fra folketingets ombudsmand modtog sundhedsstyrelsen den 2. april 1982 Deres skrivelse af 26. marts 1982, hvori De klager over den behandling, De modtager under indlæggelse på Psykiatrisk hospital i Risskov, idet De oplyser, at De siden den 12. marts 1982 har været fastspændt til Deres seng.

Ud fra de oplysninger, som foreligger i sagen, herunder udtalelser fra lægerne på Psykiatrisk hospital i Århus og retslægerådet om, at De har foretaget selvødelæggende indgreb med overskæring af sener og nerver samt forsøgt ildpåsættelse, ligesom De har truet andre på livet og har overfaldet medlemmer af personalet på hospitalet, finder sundhedsstyrelsen ikke grundlag for at kritisere, at det har været nødvendigt at bringe de midler, der står til rådighed for Psykiatrisk hospital i anvendelse, for både at beskytte Dem selv og hospitalets personale.

...«

Efter at have modtaget underretning om sundhedsstyrelsens skrivelse til (A) anmodede jeg i skrivelsen af 30. april 1982 om at modtage genparten af sundhedsstyrelsens akter i styrelsens sag vedrørende (A's) klage i skrivelse af 26. marts 1982.

Som svar meddelte sundhedsstyrelsen mig i skrivelsen af 5. maj 1982, »... at de udtalelser, som ligger til grund for afgørelsen i omtalte sag, er de udtalelser fra henholdsvis retslægerådet og Psykiatrisk hospital i Århus, som forefindes i sagen vedrørende (A's) overflytning til sikringsanstalten, Nykøbing Sjælland. Samtlige akter i den pågældende overflytningssag blev af sundhedsstyrelsen med påtegningsskrivelse af 16. april 1982 tilbagesendt til justitsministeriet med bemærkning om, at sundhedsstyrelsen i det he-

le kunne tilslutte sig den af retslægerådet afgivne erklæring, hvori man anbefalede, at (A) blev overflyttet til sikringsanstalten i Nykøbing Sjælland.

I den af folketingets ombudsmand nævnte klagesag forefindes således kun (A's) skrivelse af 26. marts 1982 og kommunikationsskrivelse af 31. marts 1982 fra folketingets ombudsmand til sundhedsstyrelsen.«

I skrivelsen af 27. januar 1983 til sundhedsstyrelsen anmodede jeg om oplysning om, »hvilke selvstændige undersøgelsesskridt sundhedsstyrelsen foretog i anledning af, at jeg med skrivelse af 31. marts 1982 oversendte (A's) klage til mig af 26. marts 1982 til sundhedsstyrelsen til videre foranstaltning«. Jeg anmodede endvidere sundhedsstyrelsen om at tilbagesende sagen gennem indenrigsministeriet, hvis bemærkninger til sagen jeg ligeledes udbad mig.

I sin udtalelse af 14. juni 1983 anførte sundhedsstyrelsen som svar, »at man i første omgang agtede at anmode embedslægeinstitutionen for Århus amt om at indhente udtalelser fra chefen for afdeling 2 på Psykiatrisk hospital i Risskov. Imidlertid modtog sundhedsstyrelsen, forinden anmodningen til embedslægeinstitutionen var afsendt den 13. april 1982 fra retslægerådet, sagen vedrørende (A's) overflytning til sikringsanstalten i Nykøbing Sjælland. På baggrund af oplysningerne i den pågældende sag fra såvel retslægerådet som lægerne på Psykiatrisk hospital i Århus fandt sundhedsstyrelsen tilstrækkeligt grundlag for at fremkomme med afgørelsen af 27. april 1982, hvori det udtaltes, at sundhedsstyrelsen ikke fandt grundlag for at kritisere, at det havde været nødvendigt at bringe de midler, der stod til rådighed på Psykiatrisk hospital, i anvendelse for både at beskytte (A) selv samt hospitalets personale«.

I sin skrivelse af 24. juni 1983 fremsatte indenrigsministeriet ingen bemærkninger til sundhedsstyrelsens sagsbehandling.

Jeg skal herefter udtale følgende vedrørende sundhedsstyrelsens sagsbehandling:

Sundhedsstyrelsen har oplyst, at styrelsen agtede at indhente en udtalelse fra overlægen ved Psykiatrisk hospital i Århus i anledning af (A's) klage af 26. marts 1982. Endnu den 13. april 1982 var en sådan anmodning om en udtalelse ikke afsendt. Sagens alvorlige karakter taget i be-

tragtning finder jeg det uforsvarligt, at sundhedsstyrelsen ikke straks efter modtagelsen af (A's) skrivelse iværksatte en undersøgelse.

Som det fremgår af oversigten ovenfor, traf lægerne ved Psykiatrisk hospital i Århus løbende beslutning om, at (A) fortsat skulle holdes bæltefikseret.

En stillingtagen til (A's) klage forudsatte således en vurdering af lægernes fortsatte beslutninger om bæltefiksering, herunder en vurdering af grundlaget for disse beslutninger.

I de akter, der dannede grundlag for sundhedsstyrelsens afgørelse i skrivelsen af 27. april 1982 til (A), forelå alene oplysninger fra Psykiatrisk hospital i Århus om bæltefikseringen af (A) i de første 4 dage indtil den 16. marts 1982, jfr. overlæge (B's) skrivelse af denne dato til justitsministeriet.

Jeg må derfor lægge til grund, at sundhedsstyrelsen besvarede (A's) klage

uden at have præcist kendskab til, om og da i hvilket omfang (A) fortsat efter den 26. marts 1982 havde været (var) bæltefikseret,

uden at styrelsen havde kendskab til, hvilke foranstaltninger hospitalet havde truffet med henblik på at indskrænke bæltefikseringen til det mindst mulige og for i øvrigt at modvirke de risici, der er forbundet med enhver bæltefiksering, og som forstærkes i takt med bæltefikseringens varighed,

uden at styrelsen havde modtaget journalen vedrørende (A) og

uden at styrelsen havde indhentet en udtalelse fra hospitalet i anledning af klagen.

Uanset at sundhedsstyrelsen havde kendskab til det materiale, der dannede grundlag for at overføre (A) til sikringsanstalten, må jeg finde det meget kritisabelt, at styrelsen tog stilling til (A's) klage i skrivelsen af 26. marts 1982 uden forinden at have iværksat en nærmere undersøgelse, jfr. ovenfor, og jeg må finde det beklageligt, at sundhedsstyrelsens afgørelse i skrivelsen af 27. april 1982 har fået en udformning, der umiddelbart måtte efterlade det indtryk, at en sådan undersøgelse var foretaget.

Jeg har gjort sundhedsstyrelsen bekendt med min opfattelse.

Efter ombudsmandslovens § 10, stk. 1, jfr. instruksens § 11, påhviler det ombudsmanden, dersom hans undersøgelse af en sag viser, at nogen, der hører under hans virksomhed, har begået fejl eller forsømmelser af større betydning, at give meddelelse om sagen til folketingets retsudvalg og til vedkommende minister. I forbindelse med, at jeg har gjort folketingets retsudvalg og indenrigsministeren bekendt med denne redegørelse, har jeg fundet i medfør af de nævnte bestemmelser særligt at burde henlede retsudvalgets og ministerens opmærksomhed på det afsnit i redegørelsen, der vedrører sundhedsstyrelsens sagsbehandling.

VII. Psykiatrisk hospitals fortsatte beslutninger om bæltefiksering af (A):

I min skrivelse af 27. januar 1983 til sundhedsstyrelsen anførte jeg bl.a. følgende:

»I skrivelsen af 16. marts 1982 fra Psykiatrisk hospital i Århus til justitsministeriet findes nærmere oplysninger om overlægens beslutning om at fastspænde (A) den 12. marts 1982 og om grundlaget herfor. Derimod findes der ikke i de foreliggende sagsakter nærmere oplysninger om forløbet af den videre behandling af (A), herunder om bæltefikseringen, indtil han den 22. april 1982 (skal ifølge de senere modtagne oplysninger være den 28. april 1982) blev overført til sikringsanstalten. Jeg går imidlertid ud fra, at overlægen på Psykiatrisk hospital i Århus med korte mellemrum i perioden under (A's) bæltefiksering traf beslutning om, hvorvidt og i hvilket omfang (A) fortsat skulle være fastspændt, og at der findes notater herom i lægejournalen. Jeg anmoder sundhedsstyrelsen om gennem Århus amtskommune at indhente nærmere oplysninger om disse senere beslutninger om fortsat bæltefiksering og om grundlaget for dem, herunder en kopi af lægejournalen.«

Sygehusjournalens oplysninger om bæltefiksering er i det væsentligste gengivet ovenfor i afsnit III.

I sin udtalelse i skrivelse af 23. februar 1983 anførte overlæge (B), Psykiatrisk hospital i Århus, bl.a. følgende:

»I hele den periode, hvor patienten var fikseret, blev han naturligvis drøftet ved vore

daglige middagskonferencer, hvor jeg gav udtryk for beslutningen om fortsat fiksering. Jeg må indrømme, at det ikke faldt mig ind, at det skulle være nødvendigt med korte mellemrum at tilføje journalen dette. Baggrunden for beslutningen var foruden et almindeligt skøn over patientens farlighed også, at han 2 gange i perioden, og til trods for at vi traf maximale sikkerhedsforanstaltninger, havde held til på ny at beskadige sig selv.«

De øvrige myndigheder, der har afgivet udtalelser, har ikke fremsat bemærkninger hertil.

Jeg skal herefter udtale følgende vedrørende hospitalets beslutninger om fortsat bæltefiksering:

Efter henstilling fra folketingets ombudsmand (jfr. folketingets ombudsmands beretning 1974, s. 224 ff) udsendte direktoratet for statshospitalerne den 11. marts 1975 følgende fællesinstruks om tvangsmidlers anvendelse på statshospitalerne:

»Tvangsmidler (bælter, handsker og fodremme) kan anvendes for at forhindre meget voldsomme og/eller urolige patienter i at tilføje sig selv eller andre korporlig skade, når andre muligheder for at bringe patienten til ro viser sig utilstrækkelige.

Fornævnte tvangsmidler kan dog kun bringes i anvendelse efter forud indhentet tilslutning fra den ansvarlige læge i hvert enkelt tilfælde.

I ganske særlige akut opståede tilfælde kan afdelingspersonalet dog gøre brug af tvangsmidler for at forhindre korporlig skade, men den ansvarlige læge skal, straks efter at tvangsmidlet er benyttet, tilkaldes og tage stilling til, om tvangsmidlets fortsatte benyttelse er påkrævet.

I de i fornævnte stykke omhandlede tilfælde skal såvel begrundelsen som tidspunktet og de nærmere enkeltheder for tvangsmidlets anvendelse nedfældes i rapporten og signeres af det implicerede personale.

I alle tilfælde, hvor tvangsmidler anvendes, skal der af den ansvarlige læge tillige gøres tilsvarende notater i lægejournalen.

Senest ved stuegangen næste dag skal der tages stilling til, om anvendelsen af tvangsmidlet kan ophøre, og lægejournalen skal suppleres med oplysning om den truffe afgørelse.«

Statshospitalerne blev pr. 1. april 1976 overført til amtskommunerne, og fællesinstruksen må derfor formentlig betragtes som bortfaldet fra denne dato. Der er ikke senere blevet udfærdiget forskrifter fra centralt hold til erstatning af den omtalte fællesinstruks.

Bla. under henvisning hertil henstillede folketingets ombudsmand i skrivelse af 29. april 1980 til justitsministeriet at tage spørgsmålet om en lovregulering af betingelserne for og proceduren ved tvangsforanstaltninger over for patienterne på de psykiatriske hospitaler op til nærmere overvejelse, jfr. folketingets ombudsmands beretning 1979, s. 408-409, og beretningen for 1980, s. 80-83.

I anledning af henstillingen anmodede justitsministeriet indenrigsministeriet om en udtalelse. Indenrigsministeriet afgav udtalelse til justitsministeriet i skrivelse af 30. oktober 1980. Indenrigsministeriet vedlagde en udtalelse fra sundhedsstyrelsen i skrivelse af 13. oktober 1980, hvori sundhedsstyrelsen bl.a. anførte følgende:

»Sundhedsstyrelsen finder det rimeligt, at der inden for det psykiatriske sygehusvæsen findes nogle generelle retningslinjer vedrørende tvangsmidlers anvendelse. Fællesinstruksen af 11. marts 1975 om tvangsmidlers anvendelse indeholdt sådanne retningslinjer. Der er ikke sket nogen udvikling siden da, der nødvendiggør en revision af instruksens indhold, og sundhedsstyrelsen finder derfor, at den rimeligste løsning ville være, at instruksen i uændret form sættes i kraft igen i form af et indenrigsministerielt cirkulære.«

Indenrigsministeriet anførte i sin udtalelse bl.a., at »Sygehusbehandling foregår under lægeligt ansvar og med tilsyn fra sundhedsstyrelsen og indenrigsministeriet, og der synes derfor generelt ikke at være anledning til en lovmæssig regulering af patientbehandlingen . . . Så vidt det er indenrigsministeriet bekendt følges (fællesinstruksen af 11. marts 1975) . . . fortsat på alle psykiatriske sygehuse . . . og i praksis synes reglerens anvendelse ikke at have givet anledning til vanskeligheder.«

Med skrivelse af 10. august 1982 underrettede justitsministeriet mig om sin samtidige skrivelse til indenrigsministeriet. Justitsministeriet anførte bl.a., at ministeriet

var »enig i, at der af indenrigsministeriet bør tages skridt til at udfærdige nye generelle retningslinier for tvangsmidlers anvendelse på de psykiatriske sygehuse til erstatning for de tidligere i fællesinstruksen af 11. marts 1975 indeholdte«.

Justitsministeriet nedsatte i februar 1983 et udvalg vedrørende sindslidendes retsstilling, der bl.a. fik til opgave at »overveje spørgsmålet om anvendelse af tvang i forbindelse med behandlingen af sindslidende«.

Indenrigsministeriet har endnu ikke udfærdiget generelle retningslinier til erstatning af fællesinstruksen af 11. marts 1975.

I den foreliggende sag er principperne i den tidligere instruks ikke fuldt ud iagttaget. Jeg henviser herved til princippet om, at såvel begrundelsen som tidspunktet og de nærmere enkeltheder for et tvangsmidlets anvendelse skal noteres i sygehusjournalen af den ansvarlige læge. Endvidere gjaldt, at der senest ved stuegang næste dag skal tages stilling til, om anvendelsen af tvangsmidlet kan ophøre, og sygehusjournalen skal suppleres med oplysning om den trufne afgørelse.

Jeg har gjort overlæge (B), Psykiatrisk hospital i Århus, bekendt hermed. Efter min gennemgang af sagen har jeg dog ikke fundet det rimeligt begrundet at udtale kritik af overlægen i den anledning.

Som nævnt ovenfor gav indenrigsministeriet i sin udtalelse af 30. oktober 1980 til justitsministeriet udtryk for, at fællesinstruksen, så vidt det var ministeriet bekendt, fortsat ». . . følges . . . på alle psykiatriske sygehuse . . .«. Denne forudsætning har ikke fundet bekræftelse ved min undersøgelse af den foreliggende sag, jfr. herved også overlægens udtalelse til mig i skrivelsen af 23. februar 1983.

Jeg har fundet i medfør af ombudsmandslovens § 11, jfr. instruksens § 10, stk. 1, at burde gøre indenrigsministeren bekendt hermed og at burde henstille til indenrigsministeren, at der nu snarest tages skridt til udsendelse af generelle retningslinier for tvangsmidlers anvendelse på de psykiatriske sygehuse, der kan tjene til erstatning for fællesinstruksen af 1975 for tiden, indtil spørgsmålet kan finde en mere principiel afklaring i forbindelse med det ovenfor nævnte udvalgsarbejde.

Jeg har gjort folketingets retsudvalg bekendt med min henstilling.

Jeg har i øvrigt sendt denne redegørelse til justitsministeriet, retslægerrådet, sundhedsstyrelsen, indenrigsministeriet, amtskommunen, det psykiatriske hospital i Århus og det af folketinget i henhold til grundlovens § 71, stk. 7, valgte tilsyn.

Jeg har endvidere anmodet justitsministeriet om at sende et eksemplar af redegørelsen til det ovenfor omtalte udvalg vedrørende sindslidendes retsstilling.«

I skrivelse af 28. september 1983 orienterede indenrigsministeriet mig om, at ministeriet i en samtidig skrivelse havde anmodet sundhedsstyrelsen om snarest muligt at udarbejde nye generelle retningslinier for brug af tvangsmidler på de psykiatriske sygehuse. Ministeriet havde endvidere anmodet sundhedsstyrelsen om en udtalelse i anledning af min kritik af sundhedsstyrelsens sagsbehandling.

Med skrivelse af 25. oktober 1983 sendte indenrigsministeriet mig et eksemplar af sundhedsstyrelsens cirkulære af 24. oktober 1983 »om tvangsmidlers anvendelse i landets psykiatriske sygehuse, de dertil knyttede plejehjem m.v. samt psykiatriske afdelinger« samt et eksemplar af indenrigsministeriets skrivelse af 24. oktober 1983 til samtlige amtsråd m.v. vedrørende sundhedsstyrelsens cirkulære.

I skrivelse af 27. oktober 1983 til indenrigsministeriet anerkendte jeg modtagelsen af ministeriets skrivelse af 25. oktober 1983 med bilag. Jeg tilføjede følgende:

»Der er i folketinget den 18. oktober 1983 fremsat forslag til folketingsbeslutning om administrative forbedringer af sindslidendes retsstilling (beslutningsforslag nr. B 6).

Under hensyn hertil foretager jeg ikke videre vedrørende indenrigsministeriets skrivelse af 25. oktober 1983.«

Med skrivelse af 2. december 1983 sendte indenrigsministeriet mig kopi af sundhedsstyrelsens skrivelse af 7. oktober 1983, hvori sundhedsstyrelsen havde afgivet en udtalelse i anledning af min redegørelse i sagen. Ministeriet fremsatte nogle bemærkninger til sagen.

I den anledning meddelte jeg i skrivelse af 7. december 1983 indenrigsministeriet følgende:

»...«

Jeg har foretaget en gennemgang af sundhedsstyrelsens udtalelse. Udtalelsen ses ikke at indeholde nye oplysninger af betydning for min bedømmelse af sundhedsstyrelsens sagsbehandling.

Jeg fastholder i det hele den opfattelse, som jeg gav udtryk for i afsnit VI af min redegørelse og i min skrivelse af 26. september 1983 til sundhedsstyrelsen.

Sundhedsstyrelsen har i udtalelsen af 7. oktober 1983 anført:

»...«

Sundhedsstyrelsen skal yderligere understrege, at man i princippet må tage afstand fra den ansvarsforflygtigelse, der ligger i, at sundhedsstyrelsen skulle følge op over for det pågældende hospital, hvis forholdene ændrede sig, idet ansvaret alene må være placeret hos dem, der i patientbehandlingen kan følge situationen dag for dag.

...«

Indenrigsministeriet har i skrivelsen af 2. december 1983 tilsluttet sig »sundhedsstyrelsens bemærkninger om, at ansvaret for patienterne alene må være placeret hos dem, der i patientbehandlingen kan følge situationen fra dag til dag.«

Så vidt jeg forstår, indeholder de netop citerede udtalelser en principiel tilkendegivelse vedrørende sundhedsstyrelsens undersøgelsespligt i forbindelse med behandling af og stillingtagen til klager over en vedvarende patientbehandling. Da den nærmere rækkevidde af denne principielle begrænsning ikke står mig klart, finder jeg i medfør af ombudsmandslovens § 6, stk. 5, at burde anmode om at få de nævnte udtalelser uddybet med henblik på, at jeg på dette grundlag kan overveje, om jeg har anledning til at foretage noget vedrørende dette generelle spørgsmål.«

Indenrigsministeriet besvarede i skrivelse af 13. februar 1984 min skrivelse efter forinden at have indhentet en udtalelse fra sundhedsstyrelsen.

Jeg meddelte herefter følgende i en skrivelse til indenrigsministeriet:

»Hermed anerkender jeg modtagelsen af indenrigsministeriets skrivelse af 13. februar 1984, der er ministeriets besvarelse af min skrivelse af 7. december 1983, hvori jeg bad indenrigsministeriet om at uddybe nogle udtalelser i ministeriets skrivelse af 2. december 1983 om sundhedsstyrelsens undersøgelsespligt i forbindelse med behandling af og stillingtagen til klager over en vedvarende patientbehandling.

Jeg forstår indenrigsministeriets skrivelse af 13. februar 1984 således, at ministeriet ikke finder, at de nævnte udtalelser i skrivelsen af 2. december 1983 har betydning for sundhedsstyrelsens undersøgelsespligt i forbindelse med behandlingen af og stillingtagen i en sag som den, der var udgangspunktet for brevvekslingen (bæltefiksering på et psykiatrisk hospital).

Jeg foretager herefter ikke yderligere vedrørende indenrigsministeriets skrivelse af 2. december 1983.«

10. Justitsministeriets sagsområde.

Som det fremgår af oversigten ovenfor s. 11, er der i beretningsåret realitetsbehandlet 199 sager inden for justitsministeriets sagsområde; 126 sager vedrørte departementet, 34 sager vedrørte direktoratet for kriminalforsorgen, medens de resterende sager (39) vedrørte andre myndigheder inden for justitsministeriets sagsområde.

Af de 126 sager vedrørende *departementet* angik tre sager generelle spørgsmål; to af sagerne gav anledning til henstillinger, og den ene af disse sager, der er omtalt nedenfor som sag nr. 10-1, angik spørgsmålet om sindssygelovens rækkevidde i forhold til mindreårige. 112 sager angik departementets afgørelser, og heraf angik 11 sager afgørelser inden for det familieretlige område, som pr. 1. januar 1983 er overført til familieretsdirektoratet, jfr. nedenfor. 48 sager angik afgørelser vedrørende forskellige procesbevillinger, og én af disse sager gav anledning til en henstilling om imødekommelse af en ansøgning om fri proces. 34 sager angik afgørelser inden for strafferetsplejen. 24 sager angik afgørelser inden for udlændingelovgivningen, og én af sagerne, der er omtalt nedenfor som sag nr. 10-2, og som gav anledning til kritik og henstilling, vedrørte spørgsmålet om dokumentation for en udlændings fødselsdata og skoleforhold; 6 andre af disse sager gav anledning til henstillinger, og to af sagerne er omtalt nedenfor som sag nr. 10-3 (udvisning efter den nye udlændingelov i tilfælde af svig) og sag nr. 10-4 (inddragelse af udlændings EF-opholdsbevis). 15 sager angik afgørelser inden for andre områder end de ovenfor nævnte; to af disse sager gav anledning til kritik og henstillinger, og begge sager er omtalt nedenfor som sag nr. 10-5 (våbentilladelse) og sag nr. 10-6 (oplysning fra centralregisteret for motorkøretøjer); én sag, der er omtalt nedenfor som sag nr. 10-7., og som angik spørgsmålet om aktindsigt i en ambassadeindberetning, gav anledning til en henstilling; én sag vedrørende spørgsmålet om frigivelse af båndlagt arv gav anledning til kritik. 11 sager angik sagsbehandlingsspørgsmål, herunder sagsbehandlingstiden; tre af

sagerne gav anledning til kritik, medens én sag gav anledning til en henstilling.

Af de 34 sager vedrørende *direktoratet for kriminalforsorgen* angik tre sager generelle spørgsmål; én af sagerne, der er omtalt nedenfor som sag nr. 10-8., og som gav anledning til kritik, vedrørte spørgsmålet om, hvorvidt de indsatte forud for lukningen af en afdeling på statsfængslet Kærshovedgård skulle have haft lejlighed til at udtale sig; to andre sager gav anledning til henstillinger, og begge sager er omtalt nedenfor som sag nr. 10-9 og sag nr. 10-10 vedrørende brand-sikkerheden på henholdsvis statsfængslet ved Nr. Snede og statsfængslet på Søbysøgård. 29 sager angik afgørelser, og heraf 13 sager afgørelser vedrørende benådning, prøveløsladelse og udgang; de resterende 16 sager angik afgørelser vedrørende andre forhold, herunder personalespørgsmål. Én sag, som er omtalt nedenfor som sag nr. 10-11, og som gav anledning til kritik og henstilling, vedrørte et spørgsmål om aktindsigt i en forhørsleders opgørelse af tidsforbruget i en disciplinærsag. Én sag, som gav anledning til kritik, og som er omtalt nedenfor som sag nr. 10-12, vedrørte spørgsmålet om en indsats adgang til at telefonere til sin forsvarer. To sager angik sagsbehandlingsspørgsmål, og heraf gav én sag vedrørende sagsbehandlingstiden anledning til kritik og henstilling.

Af de 5 sager vedrørende *statsfængsler* angik to sager generelle spørgsmål (tvangsmæssig lægebehandling af indsatte og hyppigere udgang i slutningen af afsoningsperioden); to sager, hvoraf den ene sag, som er omtalt nedenfor som sag nr. 10-13, og som gav anledning til kritik, vedrørte et sagsbehandlingsspørgsmål; én sag vedrørte en fængselsfunktionærs optræden over for en indsat.

To sager angik *arresthuse*, hvoraf den ene sag vedrørte et sagsbehandlingsspørgsmål, medens den anden sag vedrørte en arrestfunktionærs optræden over for en indsat.

Alle 19 sager vedrørende *familieretsdirektoratet* angik afgørelser; én af sagerne, der gav anledning til en henstilling, og som er omtalt nedenfor som sag nr. 10-14, vedrørte spørgsmålet om begyndelsestidspunktet for ægtefællebidrag efter tilsidesættelse af aftale.

Én sag, som gav anledning til kritik, angik *rigsadvokatens* sagsbehandling, medens den anden sag, der ligeledes gav anledning til kritik, angik en *statsadvokats* sagsbehandling.

Af de 6 sager vedrørende *politiet* angik tre sager politiets virksomhed inden for strafferetsplejen, hvoraf én af sagerne gav anledning til kritik; de øvrige tre sager angik politiets virksomhed uden for strafferetsplejen.

Sagen vedrørende *tilsynet med udlændinge* angik et sagsbehandlingsspørgsmål, medens sagen vedrørende *Nævnet vedrørende erstatning til ofre for forbrydelser* angik nævnets afgørelse.

Begge sager vedrørende *adoptionsnævnet* angik afgørelser, medens sagen vedrørende en *forhørsleder* angik et sagsbehandlingsspørgsmål.

10-1. *Henstillet til justitsministeriet at lade spørgsmålet om sindssygelovens rækkevidde i forhold til mindreårige indgå i overvejelserne i det udvalg, som ministeriet havde nedsat vedrørende sindslidendes retsstilling. (J. nr. 1983-1279-43).*

På baggrund af den nedenfor omtalte sag om anbringelse af den 12-årige C på rigshospitalets børnepsykiatriske afdeling rettede folketingsmedlem A henvendelse til mig om justitsministeriets besvarelse af nogle henvendelser fra ham om sindssygelovens rækkevidde i forhold til mindreårige. Justitsministeriet havde, senest i skrivelse af 2. februar 1984 til A, anført, at det som udgangspunkt tilkommer forældremyndighedens indehaver at træffe beslutning f.eks. om lægebehandling af den mindreårige i eller uden for hospital. I tilfælde, hvor en mindreårig sindssyg person tvangsanbringes i overensstemmelse med forældremyndighedsindehaverens beslutning, er det efter justitsministeriets opfattelse den sikreste fortolkning af loven om sindssyge personers retsforhold, at lovens principper også finder anvendelse i disse tilfælde, for så vidt der er tale om »ældre« mindreårige. Denne fortolkning har alene betydning for den personkategori, der er omfattet af sindssygeloven, d.v.s. for personer, der lider af de psykiske lidelser, som i lægelig forstand kan betegnes som sindssygdom (psykose). Andre psykiske lidelser falder udenfor. I de tilfælde, hvor forældremyndighedens indehaver udvirker hospitalsanbringelse af mindreårige på grund af lidelser, der klart falder uden for sindssygelovens sygdomsområde, har justits-

ministeriet ikke kompetence til at tage stilling til klager.

I klagen til mig anførte A, at han mente, at justitsministeriets opfattelse var forkert. Han sigtede herved navnlig til ministeriets udtalelse om, at sindssygeloven (lovens principper) ikke fandt anvendelse ved mindreårige, der har en psykisk lidelse, der behandles på hospital, men hvor lidelsen ikke kan karakteriseres som sindssyge.

Sideløbende hermed modtog jeg en klage fra advokat B over, at justitsministeriet havde afslået en ansøgning fra ham om tilladelse til anke til højesteret som 3. instans af en dom, som østre landsret havde afsagt den 15. februar 1984 vedrørende C's ophold på rigshospitalets børnepsykiatriske afdeling.

Sagens nærmere omstændigheder var følgende:

I skrivelse af 23. december 1983 rettede advokat B henvendelse til justitsministeren og bad ministeren undersøge, om indlæggelsen og behandlingen af C på rigshospitalets børnepsykiatriske afdeling, hvor C havde opholdt sig fra slutningen af september 1983, var lovlig. Advokaten gjorde gældende, at dette ikke var tilfældet, da der var tale om en tvangsindlæggelse, der kun kunne ske efter reglerne i sindssygeloven.

I skrivelse af 28. december 1983 meddelte justitsministeriet B, at ministeriet ikke havde

mulighed for at foretage videre i sagen. Ministeriet henviste til, at C efter det oplyste ikke var anbragt på rigshospitalet efter reglerne i sindssygeloven, men efter en bestemmelse, truffet af hans mor, der havde forældremyndigheden over C.

I skrivelse af 29. december 1983 til præsidenten for Københavns byret fremsatte B begæring om, at retten efter reglerne i retsplejelovens kap. 43 a prøvede, hvorvidt C, født den 7. april 1971, lovligt var frihedsberøvet.

I en skrivelse af 1. januar 1984 til Københavns byret redegjorde B nærmere for, hvorfor han fandt, at reglerne i retsplejelovens kap. 43 a om prøvelse af administrativt bestemt frihedsberøvelse fandt anvendelse i det foreliggende tilfælde.

Til støtte for, at der i sagen forelå en administrativ beslutning om frihedsberøvelse, anførte B følgende:

»Selv om det – som det hedder i justitsministerens brev til mig af 28. december 1983 – vel er (C's) moder, . . . , der har foranlediget (C) anbragt på den lukkede afdeling på rigshospitalet (børnepsykiatrisk afdeling), så er dette højst den halve sandhed. Da (C's) fader blev anholdt den 22. september 1983, anbragte Herlev kommunes socialforvaltning ham på »Hvidborg«, og den 26. september 1983 blev (C) af socialforvaltningen med modernens indforståelse og efter bestemmelse af overlæge . . . indlagt på børnepsykiatrisk afdeling. Der er således klart tale om en administrativ beslutning om frihedsberøvelse, der blot ikke har fulgt reglerne i lov nr. 118 af 13. april 1938 om sindssyge personers hospitalsophold.«

Ved Københavns byrets dom af 6. januar 1984 blev B's begæring afvist, og ved skrivelse af 8. januar 1984 indbragte B sagen for østre landsret med påstand om, »at sagen hjemvises til realitetsbehandling ved Københavns byret«.

Den 15. februar 1984 afsagde østre landsret dom i sagen. Retten fandt, at spørgsmålet om, hvorvidt en mindreårig skal underkastes hospitalsbehandling, normalt afgøres af forældremyndighedens indehaver, og at sådanne foranstaltninger ikke kan prøves i medfør af retsplejelovens kap. 43 a. Da beslutningen om indlæggelse af C på rigshospitalets børnepsykiatriske afdeling var truffet af C's mor, der havde forældremyndigheden over

ham, var der derfor ikke mulighed for domstolsprøvelse i medfør af retsplejelovens kap. 43 a. Østre landsret stadfæstede således byrettens dom om afvisning af sagen.

I skrivelse af 15. februar 1984 ansøgte B justitsministeriet om tilladelse til at indbringe østre landsrets dom for højesteret.

I skrivelse af 14. marts 1984 til B meddelte justitsministeriet, at ministeriet ikke fandt grundlag for at tillade det ansøgte, »da dommen efter justitsministeriets opfattelse ikke vil blive ændret under en eventuel prøvelse i højesteret«.

I en udtalelse i anledning af klagen til mig henholdt justitsministeriet sig til sin afgørelse af 14. marts 1984.

Jeg udtalte følgende i en skrivelse til advokat B:

»Jeg skal først bemærke, at byrettens og landsrettens dom alene tager stilling til, om lovligheden af (C's) indlæggelse og behandling på rigshospitalets børnepsykiatriske afdeling har kunnet forlanges indbragt til prøvelse for domstolene efter de særlige regler i retsplejelovens kap. 43 a om prøvelse af administrativt bestemt frihedsberøvelse.

Anvendelse af de nævnte bestemmelser forudsætter, at de foranstaltninger af frihedsberøvende karakter, hvis lovlighed ønskes prøvet, er besluttet af en administrativ myndighed.

Såvel byretten som landsretten har lagt til grund, at (C's) indlæggelse og ophold på rigshospitalets børnepsykiatriske afdeling beroede på bestemmelse truffet af (C's) moder, der er indehaver af forældremyndigheden over ham. Det er endvidere lagt til grund af landsretten – og er i øvrigt ubestridt – at (C) ikke lider af nogen sindssygdom, og at der ikke har været tale om indlæggelse til behandling for en sindssygdom.

Landsretten har fundet, at spørgsmålet om lovligheden af (C's) indlæggelse herfter må bedømmes med udgangspunkt i lovgivningens almindelige regler om forældremyndighedens indehavers kompetence til at træffe bestemmelse om, hvorvidt mindreårige skal underkastes hospitalsbehandling, og at de særlige regler i sindssygeloven må anses for uanvendelige i det foreliggende tilfælde, hvor der, som

nævnt, ikke er tale om, at (C) er sindssyg eller har været under mistanke for at lide af en sindssygdom i den forstand, hvori dette udtryk er anvendt i sindssygeloven. Landsretten stadfæstede derfor byrettens dom, hvorefter begæringen om domstolsprøvelse efter retsplejelovens kap. 43 a afvistes.

Efter bestemmelsen i retsplejelovens § 475, stk. 3, kan landsrettens dom i en sag om prøvelse af administrativt bestemt frihedsberøvelse ikke ankes til højesteret. Bestemmelserne i retsplejelovens § 371, stk. 1, 2. pkt., og stk. 2, finder dog tilsvarende anvendelse i disse sager.

Efter disse bestemmelser kan justitsministeriet meddele tilladelse til prøvelse i 3. instans, »såfremt sagen er af principiel karakter, eller særlige grunde i øvrigt taler derfor«.

Justitsministeriet har fundet, at der ikke er udsigt til, at højesteret vil have en anden vurdering end landsretten af spørgsmålet om, hvorvidt en indlæggelse som den foreliggende, der sker efter bestemmelse af forældremyndighedens indehaver (jfr. myndighedslovens § 19), kan anses som en administrativt bestemt frihedsberøvelse.

Jeg har ikke grundlag for at kritisere justitsministeriets afgørelse. Jeg bemærker i denne forbindelse, at de særlige regler i bistandsloven om domstolsprøvelse af administrative beslutninger om institutions-

anbringelse af mindreårige ikke finder anvendelse, når beslutningen er truffet med samtykke af forældremyndighedens indehaver.

...«

I en samtidig skrivelse til A anførte jeg følgende:

»... Jeg (skal) meddele, at jeg ikke finder at burde gå nærmere ind på justitsministeriets besvarelse af Deres henvendelse om sindssygelovens rækkevidde i forhold til mindreårige ud over i det omfang, det fremgår af min i genpart af vedlagte skrivelse af d.d. til advokat (B) i anledning af hans klage til mig over, at justitsministeriet i skrivelse af 14. marts 1984 afslog en ansøgning om tilladelse til anke til højesteret som 3. instans af en dom, der er afsagt af østre landsret den 15. februar 1984. Jeg har imidlertid fundet samtidig hermed at burde henstille til justitsministeriet at lade spørgsmålet om sindssygelovens rækkevidde i forhold til mindreårige indgå i overvejelserne i det udvalg, som justitsministeriet i februar og maj 1983 nedsatte vedrørende sindslidendes retsstilling.«

I skrivelse af 15. maj 1984 meddelte justitsministeriet mig, at ministeriet havde orienteret udvalget om min henstilling, og at udvalget havde oplyst, at spørgsmålet om sindssygelovens rækkevidde i forhold til mindreårige allerede blev overvejet i udvalget.

10-2. *Udtalt over for justitsministeriet, at et afslag på en udlændings ansøgning om opholds- og arbejdstilladelse med henvisning til karakteren af den foreliggende dokumentation for hans fødselsdata og skoleforhold af den pågældende under henvisning til de konkrete omstændigheder ville kunne opfattes som en urimelig skærpelse af kravene til dokumentation for familieforhold – en skærpelse, der måtte virke så meget mere belastende i betragtning af, at hele den øvrige familie nu havde fået opholds- og arbejdstilladelse her i landet, og som derfor kunne forekomme mindre vel stemmende med de humanitære hensyn, der ligger bag reglerne om familiesammenføring.*

Under henvisning hertil fundet det rettest at henstille til justitsministeriet at tage den trufne afgørelse op til fornyet overvejelse, således at mine synspunkter indgår i ministeriets overvejelser. (J. nr. 1982-962-613).

Advokat A klagede for B over, at justitsministeriet havde tilrådt en afgørelse, der var truffet af rigspolitichefen, tilsynet med udlændinge, og hvorefter der var meddelt afslag på opholdstilladelse til den pakistanske statsborger C, der angiveligt var søn af B.

Det fremgik af sagen, at C den 29. april 1980 gennem den danske ambassade i Islamabad ansøgte om opholdstilladelse her i landet hos sin fader, B, der har tidsubegrænset opholds- og arbejdstilladelse. Ansøgningen var bilagt en fødselsattest, der ved tilsynets undersøgelse den 22. november 1980 i hjemlandet af fødselsregistreringsprotokollen fandtes at være i overensstemmelse med denne. Registreringen var imidlertid først foretaget den 29. april 1980. I protokollen var som fader til C anført B.

Tilsynet konstaterede, at registreringen var sket ca. 17 år efter C's fødsel efter ansøgning fra B, og fandt efter det foreliggende ikke, at attesten kunne tillægges nogen bevismæssig betydning.

Ansøgningen var tillige vedlagt en skoleattest, der ved tilsynets gennemgang i hjemlandet af skolens protokol skønnedes »tilfredsstillende«. I skoleprotokollen var som fader til C anført B.

I skrivelse af 12. maj 1981 til den danske ambassade i Islamabad afslog tilsynet med udlændinge ansøgningen om opholdstilladelse, »da familief forholdene ikke er sandsynliggjort«.

I skrivelse af 20. august 1981 klagede A for B til justitsministeriet over den trufne afgørelse. Vedrørende fødselsregistreringen anførte A, at B havde orienteret ham om, at den manglende registrering skyldtes, at den embedsmand, der forestod fødselsregistreringen, i sin tid ved en fejltagelse ikke havde sørget for at få gennemført denne for C's vedkommende. Under sit ophold i Pakistan i foråret 1980 rettede B henvendelse til den pågældende embedsmand, der erkendte fejlen og beklagede det skete. B indsendte herefter efter opfordring fra registreringsmyndighederne ansøgning om registrering, bekræftet af adskillige ældre beboere i landsbyen, og registrering fandt herefter sted den 29. april 1980. A vedlagde en fødselsattest af 18. marts 1981 med oversættelse til engelsk og anførte, at denne attest efter hans opfattelse stemte nøje overens med den i sagen omtalte. Han anførte videre, at der ikke i sagen forelå

materiale, der imødegik B's forklaring og det foreliggende materiale, og anmodede justitsministeriet om at lægge dette til grund for meddelelse af opholdstilladelse til C i henhold til reglerne om familiesammenføring.

I anledning af A's klage modtog justitsministeriet en udtalelse af 8. september 1981 fra tilsynet med udlændinge, der indstillede, at den trufne afgørelse blev fastholdt, og anførte, at den nu fremkomne fødselsattest efter tilsynets opfattelse ikke var forskellig fra den tidligere verificerede, og at den efter tilsynets opfattelse fortsat ikke kunne tillægges nogen bevismæssig værdi.

I skrivelse af 25. september 1981 fremsatte A sine bemærkninger til tilsynets ovennævnte udtalelse og vedlagde en erklæring, som B havde fremskaffet fra omkring 90 herboende pakistanere, der alle stammer fra området omkring C's landsby. A anførte, at underskriverne erklærede, at de alle havde kendt til familiens forhold gennem adskillige år, og at C var søn af B og dennes hustru. Han anførte, at fødselsattesten, der blev udfærdiget i 1980, måtte anses for at være korrekt, og henviste til, at der herudover forelå en skoleattest, der bekræftede familief forholdene, og hvor registrering var sket i 1977.

Efter at justitsministeriet havde anmodet tilsynet med udlændinge om en supplerende udtalelse, tilbagesendte tilsynet med skrivelse af 23. december 1981 sagen og anførte for så vidt angik erklæringen fra de 90 herboende pakistanske statsborgere, at tilsynet fandt det principielt betænkeligt at acceptere vidneudsagn som bevis for familief forholdet.

I skrivelse af 3. februar 1982 meddelte justitsministeriet A, at ministeriet ikke fandt grundlag for at tilsidesætte tilsynets skøn, hvorefter familief forholdene ikke kunne anses for godtgjort, og herefter ikke fandt grundlag for at ændre tilsynets afgørelse.

Efter at A i skrivelse af 18. februar 1982 havde anmodet justitsministeriet om at modtage en nærmere begrundelse for den trufne afgørelse, meddelte ministeriet ham, at afgørelsen var begrundet i, at ministeriet ligesom tilsynet med udlændinge på det foreliggende grundlag ikke havde fundet familief forholdene godtgjort for C's vedkommende.

I skrivelse af 28. maj 1982 anmodede A justitsministeriet om, at sagen blev genoptaget, og anførte, at han havde fremskaffet genparten af det materiale, der lå til grund

for C's registrering i fødselsregistreringsprotokollen den 29. april 1980, og vedlagde til justitsministeriets orientering kopi af det nævnte materiale. Materialet bestod af erklæringer på tro og love fra slægtninge og en nabo til C, der alle havde deltaget i fødselsceremonien. De erklærede alle, at C var søn af B og født den 12. september 1963. Endvidere vedlagde A en erklæring fra lederen af den underskole, hvor C påbegyndte sin skolegang i 1970. Skolelederen bekræftede, at C var søn af B, og bekræftede, at C blev optaget på skolen i 1970, og at han efter afslutning af sin skolegang dér fik afgangsbetegnelse. Han bekræftede endvidere, at han personligt kendte C, men at han ikke var i stand til at angive den præcise dato for optagelse og afgang fra skolen, fordi skolens register var blevet forlagt/stjålet.

I anledning af A's skrivelse indhentede justitsministeriet en udtalelse af 26. juli 1982 fra tilsynet med udlændinge, der anførte, at tilsynet fandt, at det fremsendte materiale var uden bevismæssig værdi, idet fødselsregistreringen den 29. april 1980 alene var sket på baggrund af bekræftede erklæringer. Det væsentlige i sagen var efter tilsynets opfattelse, at fødslen først var registreret ca. 17 år efter, at den havde fundet sted, og at der som følge heraf ikke kunne foretages nogen egentlig verificering. Vedrørende erklæringen fra skolelederen anførte tilsynet, at der også her var tale om vidneudsagn, der efter tilsynets opfattelse normalt ikke kunne accepteres som bevis for familieforhold.

I skrivelse af 7. september 1982 meddelte justitsministeriet B, at ministeriet måtte fastholde den trufne afgørelse.

I klagen til mig anførte A, at kernepunktet i sagen efter hans opfattelse var, at tilsynet med udlændinge og justitsministeriet afviste al anden dokumentation end en fødselsattest, hvor registreringen skulle være foretaget umiddelbart efter fødslen, hvilket i det foreliggende tilfælde havde været umuligt. Med henvisning til det af ham fremskaffede materiale i sagen anførte A, at det ikke kunne være rimeligt, at en oprindelig fejl ikke kunne rettes op, som det havde været forsøgt i det foreliggende tilfælde.

I anledning af klagen til mig anførte tilsynet med udlændinge bl.a. følgende:

»Vedrørende det generelle spørgsmål om, hvornår et familieforhold kan anses for godt-

gjort, kan det oplyses, at tilsynet ved afgørelse heraf foretager en samlet, konkret vurdering af det i sagen foreliggende. Det kan dog samtidig oplyses, at tilsynet normalt vil anse fødselsattester, der viser, at registreringen af fødslen har fundet sted umiddelbart efter fødslen, for tilfredsstillende dokumentation for familieforholdet, såfremt fødselsprotokollen i øvrigt fremtræder uden rettelser og senere tilføjelser. Endvidere har tilsynet i visse tilfælde anset familieforholdene for godt gjort på grundlag af skoleattester fra den skole, hvor ansøgeren er startet i første klasse (primary school). Selv om der, som ovenfor nævnt, foretages en samlet konkret vurdering af det i den enkelte sag foreliggende, og selv om et familieforhold principielt kan godtgøres på anden måde end ved fremlæggelse af de ovenfor nævnte fødsels- og skoleattester, skal det understreges, at tilsynet lægger stor vægt på korrekt verificerede fødsels- og skoleattester ved afgørelsen af spørgsmålet om, hvorvidt et familieforhold kan anses for godt gjort.

Vedrørende bedømmelsen af det i den foreliggende sag fremlagte materiale kan henvises til tilsynets påtegningsskrivelse af 26. juli 1982.

Vedrørende spørgsmålet om tidspunktet for fødselsregistrering, der i den foreliggende sag er sket ca. 17 år efter, at fødslen har fundet sted, bemærkes, at tilsynet i sin sagsbehandling ikke mener at kunne tillægge sådanne efterfølgende registreringer nogen værdi som bevismiddel, idet sådanne efterfølgende registreringer sket alene på baggrund af »affidavits« og »tro og love erklæringer« med videre. Der sker således ikke ved en sådan efterfølgende registrering en sådan tilbunds gående retslig kontrol af det foreliggende materiale, at urigtige registreringer udelukkes.

Vedrørende skoleattesterne bemærkes, at den tidligere den 22. november 1980 af tilsynet i Pakistan verificerede skoleattest vedrører den pågældendes skolegang i Govt. High School i Kharian, hvor den pågældende stod anført som tilmeldt den 30. maj 1977 i 6. klasse. Skoleattesten fra Govt. Primary School i Bidder Mirjan har det, som anført i den danske ambassades indberetning af 30. november 1981, ikke været muligt at verificere, idet skoleprotokollen efter det oplyste var blevet stjålet. Det har således ikke været mu-

ligt at foretage nogen egentlig verification af skoleattesten. Forklaringen og erklæringen fra skolens rektor kan efter tilsynets opfattelse ikke tillægges nogen værdi som bevismiddel, idet der alene er tale om udsagn, som det ikke på anden måde er muligt at verificere, ligesom der ingen garanti er for udsagnets rigtighed.

Det er således fortsat tilsynets opfattelse, at familieforholdet ikke kan anses for godtgjort.«

Justitsministeriet henholdt sig over for mig til ministeriets afgørelser af 3. februar og 7. september 1982.

I forbindelse med min behandling af klagen gennemgik jeg tillige akterne i B's udlændingesag.

Det fremgik heraf bl.a., at B den 15. april 1970 ansøgte om opholds- og arbejdstilladelse her i landet. I ansøgningsskemaet var det oplyst, at han havde 5 børn, der på dette tidspunkt var under 16 år. B indrejste i Danmark den 1. juni 1970 og indgav den 7. januar 1971 på ny ansøgning om (forlængelse af) opholds- og arbejdstilladelse. I ansøgningsskemaet oplystes det atter, at den pågældende havde 5 børn, hvis data anførtes således:

- »(D) 18. september 1957
- (E) 20. september 1960
- (C) 12. september 1963
- (F) 15. oktober 1966
- (G) 1. juni 1969«.

Til rapport af 11. august 1975 optaget i forbindelse med ansøgning fra den ældste søn, D, om forlængelse af opholds- og arbejdstilladelse oplyste B vedrørende børnene:

- » . . .
- (E) ca. 14 år
- (C) ca. 11 år
- (F) 9 år
- (G) 5 år

. . . .

- (D) ca. 18 år . . . «

Vedrørende C og E, der opholdt sig i Pakistan, anførte B uddybende til rapporten:

»(E), boende hos moderen i Pakistan, han går nu i 5. klasse i Primary School i landsbyen, hvor han bor. Han begyndte at gå i skole i en alder af 6 år. Sønnen har dumpet flere gange og har måttet gå om igen. Sønnen har dumpet 3 eller 4 gange.

(C), boende hos moderen i Pakistan, han går nu i 5. klasse (i samme klasse som broderen nævnt ovenfor). Han begyndte at gå i skole, da han var 6 år. Denne søn har aldrig dumpet.«

Til en rapport af 2. februar 1981 i anledning af hustruens og børnenes ansøgning om opholdstilladelse her i landet forklarede B bl.a., at hans ældste søn, D, havde tegnet en forsørgelseskontrakt vedrørende moderen, B's hustru, på ca. 10.000 kr. årligt og vedrørende broderen C på ca. 12.000 kr. årligt.

Det fremgik af D's sagsakter, som jeg havde rekvireret fra tilsynet med udlændinge, at han indrejste her til landet den 28. maj 1973, tog ophold hos faderen og fik meddelt opholds- og arbejdstilladelse. I forbindelse med ansøgningen om forlængelse af opholds- og arbejdstilladelsen opgav D til rapport af 11. august 1975 sine søskendes data således:

»1) (E), går i 5. klasse i Government Primary School i Bidder Marjan. Han er dumpet mange gange. Afh. ved ikke, hvor gammel broderen var, da han (broderen) begyndte at gå i skole.

2) (C), går også i 5. klasse, samme klasse som broderen nævnt ovenfor. Ved ikke hvor gammel han (broderen) var, da han begyndte at gå i skole.

3) (G), går i 1. klasse i samme skole, blot i pigeafdelingen.«

Til rapport af 8. februar 1979 forklarede han, at han havde forsørgelseskontrakter med sin moder til et beløb af 10.000 kr. og en broder (C, jfr. ovenfor) til et beløb af 12.000 kr. årligt.

Den 2. september 1975 fik D meddelt tidsubegrænset opholds- og arbejdstilladelse.

Der sås ikke i sagsakterne at foreligge verifikation af den foreliggende fødselsattest, og vedrørende skoleforhold sås alene at foreligge et »leaving certificate« udfærdiget den 31. maj 1975 og efter det oplyste heller ikke verificeret.

Vedrørende den næstældste søn E fremgik det af dennes sagsakter, som jeg ligeledes havde rekvireret fra tilsynet med udlændinge, at han i 1978 ansøgte om opholds- og arbejdstilladelse med henblik på at tage ophold hos faderen. Han opgav følgende data for sine søskende:

- »bror: (D), i DK, gift med . . . i Vill. Bidder Marjan. Ingen børn.
- bror: (C), Vill. Bidder Marjan.

søster: (F), s.st.

søster: (G), s.st.«

I forbindelse med verificeringen af den fremlagte fødselsattest blev det lagt til grund, at den var falsk. Ansøgningen blev herefter afslået i skrivelse af 17. september 1979 fra tilsynet med udlændinge.

Den 29. april 1980 ansøgte E på ny om opholds- og arbejdstilladelse. En vedlagt fødselsattest blev verificeret af attachéen ved den danske ambassade i Islamabad dog med bemærkning, at »registrering er indført med en anden pen end de andre registreringer på siden, men det kan jo være en tilfældighed«.

En vedlagt skoleattest kunne ikke verificeres, idet skolens protokol, efter det for ambassaden oplyste, »var stjålet ved indbrud ifølge headmasteren for skolen«.

I skrivelse af 8. september 1981 til justitsministeriet, anførte tilsynet med udlændinge, at tilsynet »under hensyn til de nævnte uregelmæssigheder ved fødselsregistreringen samt pågældendes tidligere anvendelse af falsk fødselsattest« ikke fandt, at det foreliggende kunne anses for tilstrækkelig dokumentation for det påståede familieforhold.

Efter at A havde påklaget afgørelsen til justitsministeriet og i den forbindelse redegjordes for den formodede årsag til uoverensstemmelsen mellem de foreliggende fødselsattester, meddelte ministeriet i skrivelse af 3. februar 1982 opholds- og arbejdstilladelse til E.

For så vidt angår B's to døtre fremgik det, at de data, der var angivet vedrørende disse, ikke havde givet anledning til bemærkninger.

Jeg udtalte følgende i en skrivelse til A:

»Jeg har tidligere givet udtryk for, at det ikke kan give mig anledning til bemærkninger, at tilsynet med udlændinges og justitsministeriets afgørelser er baseret på den opfattelse, at det som udgangspunkt påhviler den, der ansøger om opholds- og arbejdstilladelse, at dokumentere, at de nødvendige forudsætninger herfor er til stede. Jeg har dog tilføjet, at der ved bedømmelsen af de krav, der stilles til dokumentationen, må tages hensyn til de muligheder, der efter det fremmede lands lovgivning og administration er for at tilvejebringe dokumentation. Jeg henviser i den forbindelse nu tillige til betænkning om udlændingelovgivningen, udkast til ny

udlændingelov, betænkning nr. 968/1982, s. 202, hvor det bl.a. anføres:

»Nogle udlændinge har ikke mulighed for eller kan kun meget vanskeligt give alle de nødvendige oplysninger. Hvis udlændingen kommer fra et land, hvor personregistreringen er mangelfuld, kan det være svært at fremskaffe selv elementære oplysninger om udlændingens identitet og civilstand m.v. I sådanne tilfælde beror det ikke altid på manglende vilje hos udlændingen, at oplysninger ikke kan fremskaffes. Det kan ved afgørelsen af, om en ansøgning bør imødekommes, være rimeligt at tage hensyn hertil, således at risikoen for de manglende oplysninger eller for bevisusikkerheden ikke nødvendigvis lægges på udlændingen med den følge, at ansøgningen afslås. Udlændingemyndighederne har i en del tilfælde meddelt opholdstilladelse i familiesammenføringstilfælde, hvor dokumentation for slægtskabet enten har manglet eller været mangelfuld, men hvor udlændingens oplysninger dog er blevet rimeligt bestyrket af andre omstændigheder.«

Jeg må først tilsynet med udlændinges ovenfor gengivne udtalelse af 3. november 1982 således, at tilsynet ved den samlede konkrete vurdering af det i sagen foreliggende materiale med henblik på afgørelsen af, om familieforholdet kan anses for godtgjort, i det foreliggende tilfælde navnlig har lagt vægt på den omstændighed, at registreringen af (C's) fødsel først har fundet sted ca. 17 år efter fødslen, samt på den omstændighed, at skoleattest fra den skole, hvor (C) påbegyndte sin skolegang, ikke kan tilvejebringes.

I den konkrete sag foreligger der imidlertid – i de ovenfor gengivne oplysninger om omstændighederne i forbindelse med meddelelse af opholds- og arbejdstilladelse til (C's) to ældre brødre – efter min opfattelse en række omstændigheder, som kan bestyrke antagelsen af, at (C) må betragtes som »ægte barn«, uagtet han af de ovenfor gengivne grunde har været afskåret fra at fremlægge egentlig dokumentation herfor. Jeg henviser herved til, at den af faderen oprindeligt i 1971 angivne fødselsdato for (C), således som den senere er fastholdt i forbindelse med rapportafhøringer i 1975 og 1981, ikke under sagens senere

forløb og de i den forbindelse iværksatte undersøgelser er draget i tvivl, *at* de af faderen og den ældste broder afgivne oplysninger om (C) svarer til de ikke verificerede oplysninger – der er forsøgt tilvejebragt gennem henvendelser til de pakistanske myndigheder, jfr. herved bl.a. den foreliggende skoleerklæring, og *at* den ældste broder efter de foreliggende oplysninger allerede i 1979 har oprettet en forsørgelseskontrakt til fordel for (C). Disse omstændigheder bør efter min opfattelse vurderes i lyset af den omstændighed, *at* den ældste broder (D) tilsyneladende uden væsentlige krav til dokumentation for familieforholdet har opnået opholds- og arbejdstilladelse her i landet, og *at* broderen (E) ligeledes har opnået opholds- og arbejdstilladelse, uagtet der i forbindelse med dokumentation for hans familietilknytning forelå omstændigheder, der kunne begrunde – og rent faktisk begrundede – væsentlig tvivl om karakteren af den foreliggende dokumentation.

Et afslag på (C's) ansøgning om opholds- og arbejdstilladelse, med henvisning til karakteren af den foreliggende dokumentation for hans fødselsdata og skoleforhold, vil på denne baggrund af den på-

gældende kunne opfattes som en urimelig skærpelse af kravene til dokumentation for familieforhold for hans vedkommende – en skærpelse der må virke så meget mere belastende i betragtning af, at hele den øvrige familie nu har fået opholds- og arbejdstilladelse her i landet og som derfor kan forekomme mindre vel stemmende med de humanitære hensyn, der ligger bag reglerne om familiesammenføring.

På dette grundlag har jeg fundet det rettest at henstille til justitsministeriet at tage den trufne afgørelse op til fornyet overvejelse, således at de synspunkter, jeg har anført ovenfor, indgår i ministeriets overvejelser.

...«

I skrivelse af 9. december 1983 meddelte justitsministeriet mig, at ministeriet efter en fornyet gennemgang af sagen efter omstændighederne havde fundet det rigtigst, at der blev meddelt C opholds- og arbejdstilladelse efter tilsynet med udlændinges nærmere bestemmelse.

Jeg meddelte herefter justitsministeriet, at jeg havde taget det oplyste til efterretning.

10-3. *Udtalt over for justitsministeriet, at jeg ikke kunne være enig i, at § 24, stk. 5, i den nye udlændingelov kunne danne grundlag for en udvisning i et tilfælde, hvor den pågældende ved svig havde opnået opholdstilladelse efter reglerne om familiesammenføring.*

Henstillet til justitsministeriet at undergive en afgørelse efter den gamle udlændingelov om udvisning af tre tyrkiske statsborgere, der ved svig havde opnået deres opholdstilladelser efter reglerne om familiesammenføring, fornyet behandling. (J. nr. 1982-1242-613).

Den 8. september 1983 skrev jeg således til justitsministeren:

»I skrivelse af 14. juli 1983 tog jeg stilling til en klage over, at justitsministeriet havde tiltrådt afgørelser, der var truffet af rigspolitechefen, tilsynet med udlændinge, og hvorefter tre tyrkiske statsborgere skulle udvises af landet med tilhold om ikke på ny at indfinde sig her før den 1. juli 1984. Afgørelserne var truffet med henvisning til bestemmelsen i

den gældende udlændingelovs § 4, stk. 1, nr. 6.

De pågældende indrejste den 3. oktober 1980 sammen med deres moder og 4 søskende til Danmark med henblik på familiesammenføring med deres fader, der har tidsubegrænset opholds- og arbejdstilladelse, og den 5. november 1980 fik de opholdstilladelse i medfør af de herom gældende regler. Afgørelserne om udvisning var begrundet i, at de

pågældende fandtes at have opnået opholdstilladelse ved afgivelse af bevidst urigtige oplysninger om deres data. Det var tilsynets opfattelse, at de nævnte 3 af de i alt 7 indrejste søskende på tidspunktet for indreisen var over 18 år gamle og således ikke opfyldte betingelserne for familiesammenføring. De havde desuagtet opnået opholdstilladelse ved svigagtigt at udgive sig for andre af familiens børn, der ifølge de fremlagte registreringsattester var under 18 år.

I min skrivelse af 14. juli 1983 bemærkede jeg, at det led i bestemmelsen i den gældende udlændingelovs § 4, stk. 1, nr. 6, hvorefter en udlænding kan udvises, bl.a. når han har opnået opholdstilladelse ved bevidst urigtige anbringender eller svigagtige fortielser, ikke er opretholdt i den nye udlændingelov (nr. 226 af 8. juni 1983), der træder i kraft den 1. oktober 1983. Efter denne lovs § 19, stk. 3, kan der i de tilfælde, hvor en udlænding har opnået en tidsbegrænset eller tidsubegrænset opholdstilladelse ved svig, alene ske inddragelse af opholdstilladelsen.

Jeg udtalte videre, at der efter min opfattelse så vidt muligt ikke i tiden indtil den nye lovs ikrafttræden i medfør af den endnu gældende lovs bestemmelser bør træffes afgørelser om udvisning i tilfælde, hvor en sådan afgørelse ikke ville have hjemmel i den nye lov. Jeg henviste herved til, at en beslutning om udvisning, hvor betingelserne herfor efter den gældende lovs § 4 i øvrigt er opfyldt, principielt beror på et administrativt skøn, og at udøvelsen heraf synes at måtte ske under hensyntagen til den afvejning af humanitære over for offentligretlige hensyn, der har fundet udtryk i den nye lovs lempeligere bestemmelser om udvisning.

På baggrund heraf henstillede jeg til justitsministeriet at tage de trufne beslutninger om udvisning op til fornyet overvejelse.

I skrivelse af 1. september 1983 har justitsministeriet herefter givet udtryk for den opfattelse, at »en udlænding, der opholder sig her på grundlag af en opholdstilladelse, der er opnået i navnet af en opdigtet person eller en anden person, . . . ikke (kan) siges at have fornøden tilladelse, da opholdstilladelsen netop ikke vedrører denne person«, og at de pågældende derfor ville kunne udvises efter den nye lovs § 24, nr. 5. Efter denne bestemmelse kan der træffes bestemmelse om udvis-

ning, »hvis udlændingen opholder sig her i landet uden fornøden tilladelse«.

Under henvisning hertil har justitsministeriet ikke fundet grundlag for at ændre den trufne afgørelse.

Jeg skal i den anledning udtale følgende:

Bestemmelsen i den gældende udlændingelovs § 4, stk. 1, nr. 6, har følgende ordlyd:

»En udlænding kan udvises

. . .

6. når han overtræder forskrifterne om opholdstilladelse, arbejdstilladelse eller visering eller ikke overholder dertil knyttede betingelser eller har opnået sådanne tilladelser ved bevidst urigtige anbringender eller svigagtige fortielser.

. . .«

Om praksis i henhold til sidste led i denne bestemmelse er følgende oplyst i betænkningen om udlændingelovgivningen, administrative retningslinier (Nr. 882/1979), s. 199:

»Denne bestemmelse er i praksis især blevet anvendt over for udlændinge, der har opnået opholds- og arbejdstilladelse ved bevidst urigtige anbringender eller svigagtige fortielser om deres slægtskabsforhold til herboende fremmedarbejdere. Ægtefælle og børn til herboende udlændinge har efter de gældende retningslinjer normalt ret til at få opholds- og arbejdstilladelse her i landet. Denne adgang er i et betydeligt omfang blevet misbrugt af udlændinge, der har fået meddelt opholdstilladelse ved urigtigt at angive, at de var børn af herboende fremmedarbejdere. Da disse udlændinge ikke ville have kunnet få opholds- og arbejdstilladelse, såfremt de rigtige forhold var oplyst, på grund af fremmedarbejderstopet, har tilsynet for så vidt ikke haft nogen legal mulighed for at legalisere deres ophold, og tilladelserne skulle derfor inddrages, da grundlaget herfor har vist sig at være urigtigt. Dette er sket i form af udvisning med tilhold normalt for fem år. Efter aftale med justitsministeriet har tilsynet dog i en række tilfælde meddelt fortsat opholds- og arbejdstilladelse til udlændinge, der inden de urigtige slægtskabsforhold kom frem havde op-

holdt sig her i en række år, og som var ganske unge ved indrejsen.

...«

I fortsættelse heraf hedder det i udvalgets bemærkninger til den bestemmelse, der er optaget som § 49, nr. 4, litra a, i den gældende udlændingebekendtgørelse (a.st. s. 110):

»...

Efter forslaget til nr. 4, litra a, kan en udlænding efter mere end to års ophold kun udvises, når han har opnået opholds- og arbejdstilladelse ved bevidst urigtige anbringender eller svigagtige fortællinger.

Udvisning på grund af svig ved ansøgning om opholds- og arbejdstilladelse sker navnlig i tilfælde, hvor udlændingen har afgivet urigtige oplysninger om sin identitet, f.eks. ved at han har udgivet sig for at være barn af en herboende og derved opnået en opholdstilladelse, som han ellers ikke havde mulighed for, samt i tilfælde, hvor en udlænding har afgivet urigtige oplysninger om sin alder eller om sit samliv med en herboende ægtefælle.

...«

I udvalgets senere betænkning om udlændingelovgivningen (Nr. 968/1982) fremhæves det (s. 156), at bestemmelsen i den gældende lovs § 4, stk. 1, nr. 6, om adgangen til at udvise en udlænding, der har opnået opholdstilladelse ved svig, ikke foreslås opretholdt. Det anføres i denne forbindelse:

»...

Medmindre udlændingen ved svigen har begået en lovovertrædelse, der efter dom kan medføre udvisning efter udkastets § 18, nr. 2, vil svigen derfor alene kunne medføre inddragelse af opholdstilladelsen, jfr. herved § 15, stk. 2, sidste punkt (mindretallets udkast til stk. 3).

...«

Der er ikke i de af udvalget afgivne betænkninger holdepunkter for at antage, at det for udvalgets vurdering af, hvilke retsvirkninger der skulle være forbundet med, at der svigagtigt er opnået opholdstilladelse efter reglerne for familiesammenføring, har været tillagt betydning, om de urigtige oplysninger vedrører den pågældendes identitet eller andre personlige data, og i hvert fald for så vidt angår et tilfælde som det foreliggende, hvor fremsættelsen af de angiveligt svigagtige anbringender har haft til formål at godtgøre, at de pågældende opfyldte de aldersmæssige betingelser for at opnå opholdstilladelse efter reglerne for familiesammenføring, kan jeg ikke være enig i, at bestemmelsen i den nye lovs § 24, nr. 5, ville kunne danne grundlag for en udvisningsbeslutning.

Jeg må derfor i det hele fastholde den opfattelse, som jeg gav udtryk for i min skrivelse af 14. juli 1983 til justitsministeriet og dermed også min henstilling om, at de trufne beslutninger om udvisning undergives en fornyet overvejelse.

Jeg vil gøre folketingets retsudvalg bekendt med en kopi af denne skrivelse.

...«

I skrivelse af 24. januar 1984 meddelte justitsministeriet mig, at ministeriet efter en fornyet gennemgang af sagen efter omstændighederne havde fundet, at det til de tyrkiske statsborgere meddelte udvisningstilhold kunne ophæves, og at der blev meddelt de pågældende opholds- og arbejdstilladelse efter direktoratet for udlændinges nærmere bestemmelse.

Jeg meddelte herefter justitsministeriet, at jeg havde taget det oplyste til efterretning.

10-4. *Henstillet til justitsministeriet at tage spørgsmålet om inddragelse af en udlændings EF-opholdstilladelse op til fornyet overvejelse, således at vurderingen af, om hans opholdstilladelse burde inddrages, fandt sted på grundlag af udlændingebekendtgørelsens regler herom og med hensyntagen til de synspunkter vedrørende vurderingen af tilknytningsmomenter her til landet, som er indeholdt i den nye udlændingelov. (J. nr. 1983-760-613).*

A klagede over, at justitsministeriet havde tiltrådt en afgørelse, der var truffet af rigspolitichefen, tilsynet med udlændinge, om at inddrage hans EF-opholdsbevis.

Det fremgik af sagen, at A, der var tysk statsborger og født den 14. oktober 1958, indrejste den 11. august 1973 her til landet og tog ophold hos den danske statsborger B, der havde været gift med hans fader fra 1968-1974.

Den 6. marts 1975 ansøgte A gennem politimesteren i Hillerød om opholdstilladelse med henblik på skolegang. Han fik meddelt opholdstilladelse til den 25. marts 1976, og tilladelsen blev løbende forlænget senest den 12. april 1978 til den 25. marts 1980.

I skrivelse af 21. august 1979 meddelte A tilsynet med udlændinge, at han agtede at rejse til USA for at studere for et tidsrum af 1-4 år, og at han derfor ønskede sikkerhed for, at han kunne få sin opholdstilladelse forlænget.

I skrivelse af 3. september 1979 meddelte tilsynet A, at han kunne forvente at få udstedt ny opholdstilladelse efter endt studieophold i USA, såfremt han efter indrejsen fandt lønnet beskæftigelse her i landet.

Den 2. april 1980 ansøgte A om arbejdstilladelse og henviste til en arbejdsgivererklæring af 10. marts 1980 fra hotel d'Angleterre, hvoraf det fremgik, at han fra den 1. april 1980 skulle beskæftiges som natportierassistent. Han forklarede til politiet, at han havde opholdt sig i USA fra den 31. oktober 1978 til juli 1979 og igen fra den 15. september til den 1. oktober 1979.

Den 5. maj 1980 rettede A henvendelse til tilsynet med udlændinge og oplyste, at han den følgende dag skulle udrejse til Tyrkiet, hvorfra han forventede at vende tilbage efter ca. 2 måneder. Han ønskede angiveligt ikke længere at arbejde på hotel d'Angleterre.

Den 5. august 1980 blev A tilsagt til at møde med arbejdsgivererklæring senest den 5. september 1980. Han var på det tidspunkt på ferie i Frankrig, og han indrejste først den

11. september 1980. Den 25. september 1980 ansøgte A om opholdstilladelse og oplyste, at det ikke var lykkedes ham at finde beskæftigelse.

Den 11. december 1980 dokumenterede A over for tilsynet med udlændinge, at han havde fået beskæftigelse med en daglig arbejdstid på 3 timer. Han fik meddelt opholdstilladelse til den 11. marts 1981, og det blev tilkendegivet ham, at tilladelsen ikke kunne ventes forlænget, medmindre han havde lønnet beskæftigelse.

Den 23. januar 1981 meddelte A telefonisk tilsynet med udlændinge, at han var uden beskæftigelse og samme dag ville udrejse på ferie. Han var ikke klar over, hvorlænge han ville blive væk.

A indrejste i juni 1981 sammen med en jugoslavisk statsborger, med hvem han indgik ægteskab den 21. august 1981.

Den 16. november 1981 ansøgte A om opholdstilladelse. Der forelå arbejdsgivererklæring af 16. november 1981 fra Bladkompagniet, hvoraf det fremgik, at han arbejdede som avisbud i 2 timer om dagen. Han oplyste, at han studerede fysik og astrologi ved Københavns Universitet, og at han modtog ca. 600 kr. om måneden fra den vesttyske stat, fordi hans fader var død.

Den 15. december 1981 fremlagde A over for tilsynet med udlændinge en skrivelse fra Københavns Universitet, hvoraf det fremgik, at han var immatrikuleret, samt skrivelse af 9. december 1981 fra B, hvori denne bekræftede, at hun betragtede ham som sin søn og ville støtte ham økonomisk, så længe han studerede, hvis det skulle være nødvendigt.

A fik meddelt opholdstilladelse til den 18. maj 1982 som studerende ved Københavns Universitet, og hans hustru fik meddelt opholdstilladelse i samme tidsrum.

Den 24. maj 1982 ansøgte A om forlængelse af sin opholdstilladelse. Da der forelå arbejdsgivererklæring, hvorefter han var ansat som rengøringsassistent på Institutet for Eksperimentel Kirurgisk Forskning med en

ugentlig arbejdstid på 20 timer og som rengøringsassistent hos en læge med en ugentlig arbejdstid på 10 timer, fik han meddelt EF-opholdstilladelse til den 18. november 1982.

Den 18. november 1982 søgte A og hans hustru om forlængelse af deres tilladelser. Der forelå arbejdsgivererklæringer fra henholdsvis den ovennævnte læge og det ovennævnte institut, og på dette grundlag fik A meddelt EF-opholdsbevis gyldigt til den 24. maj 1987.

Den 23. februar 1983 blev det over for tilsynet med udlændinge oplyst, at A stadig var beskæftiget 10 timer om ugen hos den ovennævnte læge, men at han pr. 1. februar 1983 var blevet opsagt fra instituttet på grund af ustabil fremmøde. Dette var blevet foreholdt ham, men han fortsatte med ikke at møde rettidigt.

Den 10. marts 1983 mødte A efter tilsigelse hos tilsynet med udlændinge. Ifølge et notat udfærdiget af tilsynet bekræftede han, at han var blevet opsagt, fordi han ikke mødte til tiden. Ifølge notatet oplyste han videre, at han havde henvendt sig til arbejdsformidlingen, hvor han havde fået anvist arbejde, men da han også dér havde oplyst, at han havde svært ved at møde rettidigt, fik han ikke beskæftigelse.

Ved skrivelse af 10. marts 1983 inddrog tilsynet med udlændinge A's opholdstilladelse. Tilsynet anførte, at opholdstilladelsen var inddraget under hensyn til, at grundlaget for udstedelse ikke længere var til stede, og henviste herved til justitsministeriets bekendtgørelse nr. 195 af 23. maj 1980, § 13, stk. b.

Den 11. marts 1983 rettede A personlig henvendelse i justitsministeriet med klage over tilsynets afgørelse.

I anledning af A's henvendelse indhentede justitsministeriet en udtalelse af 24. marts 1983 fra tilsynet med udlændinge, der redegjorde for sagen og oplyste, at afgørelsen var truffet i medfør af EF-bekendtgørelsens § 13, stk. b, da A måtte anses for selvforskyldt arbejdsløs og ikke var i stand til at klare sig med 10 timers beskæftigelse pr. uge, hvorfor betingelsen i bekendtgørelsens § 4 ikke kunne anses for opfyldt. Tilsynet henstillede, at afgørelsen blev fastholdt.

I skrivelse af 28. juni 1983 meddelte justitsministeriet A, at ministeriet efter en gennemgang af sagen ikke fandt grundlag for at ændre tilsynets afgørelse. Justitsministeriet

anførte, at ministeriet ved afgørelsen havde lagt vægt på, at han ikke havde lønnet beskæftigelse eller anden beskæftigelse her i landet, der kunne danne grundlag for meddelelse af EF-opholdsbevis, og henviste herved til ovennævnte § 4 i justitsministeriets bekendtgørelse nr. 195 af 23. maj 1980 om ophold i Danmark for udlændinge, der var omfattet af De europæiske Fællesskabers regler.

I klagen til mig anførte A, at han havde opholdt sig i Danmark i ca. 10 år, og at han ikke havde nogen tilknytning til Tyskland, udover at han havde tysk statsborgerskab. Han anførte videre, at han efter studentereksamen havde forsøgt at få alt arbejde, men på grund af beskæftigelsessituationen kunne opnå kortvarige jobs inden for de vanskeligste brancher med de allerdårligste arbejdsvilkår. Han oplyste, at Danmark var det eneste land, han havde tilknytning til, idet hans stedmoder boede i X-by og hans stedsøstre i København og Jylland.

I en skrivelse til mig bekræftede B, at A ikke længere havde nogen tilknytning til Tyskland.

Tilsynet med udlændinge og justitsministeriet henholdt sig til de tidligere truffne afgørelser.

Jeg udtalte herefter følgende i en skrivelse til A:

»Deres indrejse her til landet den 11. august 1973 – inden De var fyldt 15 år – og imødekommelsen af Deres ansøgning af 6. marts 1975 om opholdstilladelse, således som den løbende blev forlænget, senest til den 25. marts 1980, skete med henblik på, at De tog ophold hos Deres faders tidligere hustru, den danske statsborger (B), og gennemførte Deres skolegang her i landet. Det fremgår ikke af sagens bilag, på hvilket retsgrundlag opholdstilladelsen og de senere forlængelser heraf blev meddelt. Jeg må imidlertid gå ud fra, at tilladelserne ikke blev meddelt i medfør af de særlige bestemmelser om ophold i Danmark for udlændinge, der er omfattet af De europæiske Fællesskabers regler (nu bekendtgørelse nr. 195 af 23. maj 1980), men i medfør af de almindelige regler om udlændinges adgang til Danmark (nu bekendtgørelse nr. 196 af 23. maj 1980), antagelig efter lignende synspunkter som

dem, der lå til grund for den dagældende praksis vedrørende opholdstilladelse med henblik på familiesammenføringer.

Først i skrivelse af 3. september 1979 meddelte tilsynet med udlændinge Dem i besvarelse af Deres forespørgsel i skrivelser af 21. august 1979, at De kunne forvente at få udstedt opholdstilladelse efter endt studieophold i USA, såfremt De efter indrejsen fandt lønnet beskæftigelse her i landet, og jeg må forstå skrivelserne som en tilkendegivelse af, at forlængelse af Deres opholdstilladelse herefter ville være afhængig af, om De opfyldte EF-bekendtgørelsens betingelser herfor. På tidspunktet for tilsynets skrivelse af 3. september 1979 havde De haft opholdstilladelse her i landet i ca. 6 år.

I udlændingebekendtgørelsens (ovennævnte bekendtgørelse nr. 196 af 23. maj 1980) §§ 36 og 37 er der fastsat nærmere regler for bortfald og inddragelse af opholdstilladelser.

Efter udlændingebekendtgørelsens § 37 bortfalder en opholdstilladelse bl.a., når udlændingen har opholdt sig uden for landet i 6 på hinanden følgende måneder. Efter § 37, stk. 2, kan tilsynet med udlændinge dog bestemme, at en tilladelse ikke skal anses for bortfaldet efter stk. 1, hvis udlændingen har bevaret en væsentlig tilknytning til landet, eller når andre særlige grunde taler derfor.

Det fremgår af sagen, at De opholdt Dem i USA i perioden fra den 31. oktober 1978 til juli 1979 og igen fra den 15. september til den 1. oktober 1979 og således opholdt Dem uden for Danmark i mere end 6 på hinanden følgende måneder.

Jeg må imidlertid lægge til grund, at De ikke i forbindelse med tilsynets skrivelse af 3. september 1979 vedrørende Deres udrejse til USA modtog nærmere orientering om virkningen af et længerevarende ophold uden for landet, og at tilsynet med udlændinge – efter at De over for tilsynet havde givet oplysning om Deres ophold i USA – ikke har truffet nogen afgørelse vedrørende spørgsmålet om i medfør af bekendtgørelsens § 37, stk. 2, at bortse fra Deres ophold uden for landet. I den forbindelse bemærkes, at det i den nu vedtagne udlændingelovs (lov nr. 226 af 8. juni 1983) § 17 er bestemt, at en opholdstilladelse i de tilfælde, hvor en udlænding med henblik på varigt ophold har boet her i landet lovligt i mere end 2 år, først bortfalder, når udlændingen har opholdt sig uden for landet i mere end 12 på hinanden følgende måneder.

Efter udlændingebekendtgørelsens § 36 kan en opholdstilladelse inddrages, såfremt udlændingen undlader at overholde de betingelser, der er knyttet til en opholds- eller arbejdstilladelse. Det er dog herved en forudsætning, at udlændingen skriftligt har fået indskærpet betingelserne, og at det udtrykkeligt er tilkendegivet, at tilsidesættelsen vil medføre inddragelse. Efter bestemmelsens stk. 3 finder denne bestemmelse ikke anvendelse for så vidt angår udlændinge med opholdstilladelse bl.a. i medfør af bekendtgørelsens § 25, stk. 1, nr. 3 (familiesammenføring), som har boet her i landet i mere end 2 år.

Efter den nu vedtagne udlændingelovs § 26 skal der »ved afgørelsen om udvisning... foruden til udlændingens tilhørsforhold til det danske samfund, herunder varigheden af opholdet her i landet, tages hensyn til, om udvisning må antages at virke særligt belastende, navnlig på grund af:

- 1) udlændingens alder, helbredstilstand og andre personlige forhold,
- 2) udlændingens personlige eller familiemæssige tilknytning til herboende danske eller udenlandske statsborgere,
- 3) udlændingens tilknytning til landet i øvrigt, herunder at udlændingen er kommet hertil som barn eller ganske ung og dermed helt eller delvis har haft sin opvækst her i landet,
- 4) udlændingens manglende eller ringe tilknytning til hjemlandet eller andre lande, hvor udlændingen kan ventes at tage ophold, og
- 5) risikoen for, at udlændingen vil lide overlast i hjemlandet eller andre lande, hvor udlændingen kan ventes at tage ophold.«

Efter lovens § 19, stk. 5, finder bestemmelsen i § 26 tilsvarende anvendelse ved afgørelser om inddragelse af opholdstilladelse.

På tidspunktet for tilsynets afgørelse den 10. marts 1983 havde De opholdt Dem her i landet i knap 10 år og dermed i

så lang en periode, at inddragelse af Deres opholdstilladelse efter reglerne i udlændingebekendtgørelsen i almindelighed ikke ville komme på tale. Jeg henviser i den forbindelse til den nu vedtagne udlændingelovs § 22, hvorefter udlændinge, som lovligt har boet her i landet i mere end de sidste 7 år, kun kan udvises i ganske særlige tilfælde (statens sikkerhed, grov kriminalitet, ubetinget straf af mindst 6 års fængsel).

Tilsynet med udlændinges og justitsministeriets beslutning om at inddrage Deres opholdstilladelse er truffet efter bestemmelsen i EF-bekendtgørelsens § 13, litra b, med henvisning til, at De må anses for selvforskyldt arbejdsløs – og således uden at de beskyttelseshensyn, der er indeholdt i udlændingebekendtgørelsens krav om en vurdering af Deres tilknytningsforhold til landet (jfr. nu tillige de ovenfor gengivne bestemmelser i udlændingeloven), er kommet Dem til gode.

På denne baggrund har jeg fundet at burde henstille til justitsministeriet at tage spørgsmålet om inddragelse af Deres opholdstilladelse op til fornyet overvejelse,

således at vurderingen af, om Deres opholdstilladelse bør inddrages, finder sted på grundlag af udlændingebekendtgørelsens regler herom – med hensyntagen til de synspunkter vedrørende vurderingen af tilknytningsmomenter her til landet, som, jfr. ovenfor, er indeholdt i den nu vedtagne udlændingelov.

...«

I skrivelse af 7. marts 1984 meddelte justitsministeriet mig, at ministeriet havde indhentet en udtalelse fra direktoratet for udlændinge om A's opholdstilladelse her i landet, og at direktoratet havde udtalt, at direktoratet efter omstændighederne ville være sindet at meddele A opholdstilladelse, såfremt ministeriet ikke havde noget at erindre herimod.

Justitsministeriet havde herefter meddelt direktoratet for udlændinge, at ministeriet intet havde at erindre imod, at der blev meddelt A opholdstilladelse efter direktoratets nærmere bestemmelse.

Jeg meddelte justitsministeriet, at jeg tog det oplyste til efterretning.

10-5. *Henstillet til justitsministeriet at genoptage behandlingen af en ansøgning om forlængelse af en tilladelse til at forhandle våben m.v., idet jeg ikke fandt det foreliggende afgørelsesgrundlag fuldt tilfredsstillende. (J. nr. 1982-945-611).*

A klagede over, at justitsministeriet i skrivelser af 19. april og 24. august 1982 havde tiltrådt, at politimesteren i Roskilde i skrivelse af 3. november 1981 havde afslået hans ansøgning om fornyelse af tilladelse til at forhandle våben og ammunition.

Det fremgik af de foreliggende oplysninger, at politimesteren i Roskilde den 24. maj 1976 for en periode af 5 år meddelte A tilladelse til forhandling af våben og ammunition. Ifølge tilladelsen skulle denne tilbageleveres, når dens gyldighed udløb.

Den 27. oktober 1981 indleverede A våbenhandlertilladelsen med anmodning om fornyelse for en periode på yderligere 5 år, hvilket blev afslået i skrivelse af 3. november 1981 fra politimesteren i Roskilde til A.

I skrivelse af 15. november 1981 påklagede A afslaget til justitsministeriet, der i anledning af klagen indhentede en udtalelse af 8. december 1981 fra politimesteren i Roskilde.

I udtalelsen anførte politimesteren følgende:

»I min vurdering af sagen, der resulterede i, at der herfra i skrivelse af 3. november 1981 blev givet afslag på andragendet om fornyelse af våbenhandlertilladelsen, har jeg navnlig lagt vægt på, at (A) i 1979 gennem mellemmand til politiet afleverede en stjålet pistol, og en politimæssig efterforskning var nødvendig for at påvise, at (A) havde været i besiddelse af dette våben. Ved denne lejlighed udtalte (A) til rapport, at »han ikke

fandt sin handling moralsk forkastelig, og at han ikke skulle spille politi.«

Jeg har også i afgørelsen tillagt det stor betydning, at (A) ifølge den vedlagte sag fra 1981 på ny har været i ulovlig besiddelse af et våben. Det drejer sig her om en Mauser-riffel, han påstår at have købt på et loppe-torv i Roskilde og videregivet til en mand i København. Denne sag behandles af Københavns politi, der ikke vil fremme den, da man er uden kendskab til våbnets vandring mellem sælgere og købere.

(A's) vandel i den forløbne tid gør det efter min formening så betænkeligt at forny hans våbenhandlertilladelse, at jeg skal anbefale ministeriet, at den af mig truffe afgørelse fastholdes.«

I skrivelse af 19. april 1982 meddelte justitsministeriet A, at ministeriet ikke fandt grundlag for at ændre politimesterens afgørelse.

I skrivelse af 24. august 1982 fastholdt justitsministeriet den truffe afgørelse, efter at A i skrivelser af 23. april og 10. maj 1982 havde anmodet justitsministeriet om at genoptage behandlingen af hans sag, idet han anmodede om at blive gjort bekendt med sagens akter. A havde forinden i skrivelser af 28. maj og 24. juni 1982 fremsat yderligere bemærkninger til sagen, herunder at de i tilladelsesperioden foretagne kontrolbesøg ikke havde givet anledning til påtale fra politiets side.

I justitsministeriets skrivelse af 24. august 1982 var der anført følgende om baggrunden for det meddelte afslag:

»Justitsministeriet skal herefter bemærke, at det af ministeriets cirkulære af 12. april 1965 fremgår, at der kun bør meddeles tilladelse til at forhandle våben og ammunition til personer, om hvilke der ikke foreligger sådanne oplysninger om personlige forhold og hidtidig vandel, at det må anses for betænkeligt at imødekomme ansøgningen.

Deres tilladelse til forhandling af våben og ammunition udløb den 24. maj 1981. Det fremgår af sagen, at denne virksomhed for Dem har haft karakter af en bibeskæftigelse.

Det fremgår endvidere, at De i 2 tilfælde i henholdsvis 1979 og 1981 har udvist manglende forståelse for betydningen af, at våbenlovens kontrolordning overholdes.

Uanset at der ikke er indledt retsforfølgning imod Dem i anledning af de nævnte

uregelmæssigheder, finder justitsministeriet, at de ganske særlige krav, der må stilles til en våbenhandler, ikke er opfyldt, hvorfor justitsministeriet fortsat ikke finder grundlag for at forny Deres forhandlertilladelse. Justitsministeriet må derfor fastholde sin ved skrivelse af 19. april 1982 truffe afgørelse.«

I skrivelsen af 4. september 1982 til mig anførte A, at afslagene på hans ansøgning om forlængelse af våbenhandlertilladelse efter hans opfattelse led af alvorlige mangler. A anførte herved, at afslaget bl.a. skulle være begrundet i afgiftsmæssige hensyn, samt at det havde været politiets ønske at genere ham. A anførte endvidere, at politiet havde undladt i tilstrækkeligt omfang at foretage uanmeldte kontrolbesøg hos ham.

I en skrivelse af 4. september 1982 til justitsministeriet fremsatte A bemærkninger til justitsministeriets skrivelse af 24. august 1982. A anførte heri, at det efter hans opfattelse var uden betydning for afgørelse af spørgsmålet om tilladelse til våbenforhandling, at ansøgeren alene havde våbenforhandling som bibeskæftigelse. A anførte endvidere, at der efter hans opfattelse ikke kunne tages hensyn til påståede uregelmæssigheder, der ikke havde medført en retsforfølgning imod ham. Vedrørende de anførte tilfælde af uregelmæssigheder i årene 1981 og 1979 anførte A følgende:

»Det er fornødent endnu engang at præcisere, at det drejer sig om riffel*dele* i den ene af de nævnte sager. Det er ligeledes nødvendigt at præcisere, at *delene* var indført i min våbenbog. Og endelig at det ikke er i strid med reglerne at overgive *delene* til en anden registreret våbenhandler.

...

Med hensyn til den anden sag, (justitsministeriet) henviser til, *har jeg netop gjort* det nødvendige for at uskadeliggøre en ulovlig pistol ved at sørge for, at den blev afleveret til politiet. Det må ligeledes være indlysende, at dette bestemt ikke er strafbart eller forkert.«

I anledning af A's anmodning om en yderligere begrundelse for justitsministeriets afgørelse anførte justitsministeriet i skrivelse af 9. november 1982 følgende:

». . . at justitsministeriet generelt er af den opfattelse, at man må nære betænkelighed ved at meddele våbenhandlertilladelse til personer, om hvem der foreligger oplysning-

ger, der er egnet til at fremkalde tvivl om, hvorvidt den pågældende har den fornødne forståelse for, at han som våbenhandler har et særligt ansvar for at medvirke til, at våbenlovens kontrolordning respekteres. Afgørelsen træffes efter en konkret vurdering af samtlige omstændigheder i den enkelte sag.

Justitsministeriets afgørelse i den konkrete sag er truffet efter en sådan samlet vurdering af sagen. Justitsministeriet har herved lagt vægt på de momenter, der er anført i skrivelser af 24. august 1982.«

Justitsministeriet anførte endvidere vedrørende den riffel, som A angav at have købt på et loppemarked i Roskilde, at en undersøgelse foretaget af Københavns politis våbenkontor havde fastslået, at riflen måtte anses for omfattet af justitsministeriets bekendtgørelse nr. 304 af 28. juni 1945 om aflevering af tyske våben og ammunition.

I skrivelse af 6. december 1982 til justitsministeriet fastholdt A, at riflen efter hans opfattelse ikke var omfattet af den nævnte bekendtgørelse. A fastholdt endvidere, at han intet retsstridigt havde foretaget ved erhvervelsen af den nævnte riffel, idet der var tale om køb af riffeldele. A anførte dog, at det kunne diskuteres, hvorvidt han skulle have krævet legitimation af den person, som solgte ham de nævnte riffeldele. A fandt imidlertid, at dette var et fortolkningsspørgsmål, som under ingen omstændigheder kunne begrunde et afslag på hans ansøgning om forlængelse af hans våbenforhandlertilladelse.

I skrivelse af 31. december 1982 til mig vedrørende afleveringen i 1979 af den stjalne pistol anførte A, at der ikke gælder nogen almindelig anmeldelsespligt, hvorfor han fandt det usagligt, at politiet pålagde ham »en speciel angiveripligt«.

Jeg udtalte herefter følgende i min skrivelse til A:

»Politimesterens og justitsministeriets afgørelser er truffet på grundlag af bestemmelsen i § 2 i justitsministeriets cirkulære nr. 80 af 12. april 1965 om meddelelse af tilladelser til køb m.v. af våben og ammunition. Efter denne bestemmelse bør forhandlertilladelse kun meddeles til personer, »om hvilke der ikke foreligger sådanne oplysninger om personlige forhold eller hidtidige vandel, at det må anses for

betænkeligt, at der meddeles dem tilladelse til at forhandle våben«.

I sin skrivelse af 9. november 1982 har justitsministeriet i tilslutning til denne bestemmelse givet udtryk for, at ministeriet mere generelt er af den opfattelse, at man må nære betænkelighed ved at meddele våbenhandlertilladelse til personer, om hvem der foreligger oplysninger, der er egnet til at fremkalde tvivl om, hvorvidt den pågældende har den fornødne forståelse for, at han som våbenhandler har et særligt ansvar for at medvirke til, at våbenlovens kontrolordning respekteres.

Denne principielle opfattelse kan ikke give mig anledning til bemærkning.

De truffne afgørelser beror på en konkret vurdering af samtlige foreliggende omstændigheder, men jeg må forstå, at der navnlig er lagt vægt på de to forhold i 1979 henholdsvis 1981, der er omtalt i sagen.

For så vidt angår det førstnævnte forhold vedrører dette, at De i 1979 gennem en mellemmand afleverede en stjålet pistol til politiet. Jeg må forstå politimesterens udtalelse i skrivelser af 3. november 1982 til mig således, at det ikke er politiets opfattelse, at De havde overtrådt gældende forskrifter, men alene, at De ved denne lejlighed handlede moralsk forkasteligt. Det rapportmateriale vedrørende dette forhold, der har været forelagt for mig, kan ikke danne grundlag for en mere præcis fastlæggelse af hændelsesforløbet, og det står mig ikke ganske klart, hvad det nærmere er, der bebrejdes Dem.

For så vidt angår det andet forhold, er det i politimesterens udtalelse af 8. december 1981 til justitsministeriet anført, at De »... påny har været i ulovlig besiddelse af et våben. Det drejer sig her om en Mauser-riffel, han påstår at have købt på et loppetorv i Roskilde og videregivet til en mand i København.« I politimesterens udtalelse af 3. november 1982 til mig anføres det, at riflen er »videresolgt«. Af det materiale, som jeg har modtaget vedrørende dette forhold, fremgår det, at riflen blev fundet hos en våbenhandler i København. Våbnet sås ikke indført i våbenbogen, men den pågældende forklarede, at det tilhørte Dem, og at De i marts 1981 havde indleveret det hos ham til reparation. Til en

politirapport af 14. maj 1981 oplyste De at have købt riflen i januar måned 1981 på loppemarked i Roskilde, og at den da var uden bundstykke og magasin. De havde videregivet den til våbenhandleren i København til reparation. Den 4. juni 1981 konstateredes det, at riflen var indført i Deres våbenbog i februar måned 1981, men at det ikke heraf fremgik, hvem sælgeren var. Det foreliggende materiale indeholder ikke yderligere til belysning af, hvilken tilstand riflen var i, da De købte den, og der ses ikke at være taget stilling til Deres indsigelse om, at en riffel uden magasin og bundstykke ikke er omfattet af våbenlovens bestemmelser. Det er ligeledes uafklaret, om riflen er omfattet af bestemmelserne i justitsministeriets bekendtgørelse nr. 304 af 28. juni 1945 om aflevering af tyske våben og ammunition.

Afgørelser om meddelelse af våbenforhandlertilladelse beror på et forholdsvis frit, administrativt skøn, jfr. ovenfor.

Uanset dette må afgørelsen imidlertid bygge på et fyldestgørende oplysningsgrundlag med hensyn til de forhold, der tillægges særlig vægt i den konkrete skønmæssige vurdering.

Efter min gennemgang af sagen finder jeg ikke, at det foreliggende afgørelsesgrundlag kan anses for fuldt tilfredsstillende i så henseende. Jeg har gjort justitsmi-

nisteriet og politimesteren i Roskilde bekendt med min opfattelse, og jeg har samtidig henstillet til justitsministeriet at genoptage sagens behandling. Jeg har i forbindelse hermed bemærket, at jeg går ud fra, at justitsministeriet er enig i, at det – uanset at virksomheden med våbenhandel for Dem har haft karakter af bibeskæftigelse – dog ikke er uden betydning for den skønmæssige vurdering, at der i det foreliggende tilfælde er tale om fornyelse af en allerede meddelt tilladelse.

.. .«

Ved skrivelse af 22. februar 1984 underrettede justitsministeriet mig om, at ministeriet havde tiltrådt en indstilling af 8. februar 1984 fra politimesteren i Roskilde, hvorefter A's forhandlertilladelse blev tilladt forlænget for en periode på 2 år. Det blev samtidig tilkendegivet A, dels at en senere fornyelse bl.a. ville være afhængig af, at tilladelsen faktisk blev udnyttet i rimeligt omfang, dels at våben, som tilhørte hans private samling og ikke var bestemt til salg, ikke måtte indføres i våbenhandlerbogen, men at der på sædvanlig måde måtte søges tilladelse til besiddelse af disse.

Jeg meddelte herefter justitsministeriet, at jeg ikke foretog videre i sagen på det foreliggende grundlag.

10-6. *Udtalt over for justitsministeriet og rigspolitichefen, at jeg ikke kunne være enig i, at der i en sag om oplysning fra centralregisteret for motorkøretøjer vedrørende tidligere ejerforhold ikke skulle være oplyst forhold af en sådan art, at de kunne begrunde en retlig interesse for den pågældende i at modtage de ønskede oplysninger.*

Henstillet til justitsministeriet at undergive sagen en fornyet behandling, idet jeg samtidig pegede på muligheden af, at den pågældende alene fik oplyst antallet af registrerede ejere forud for hans køb af bilen. (J. nr. 1983-336-611).

A klagede over, at justitsministeriet havde tiltrådt en afgørelse, der var truffet af rigspolitichefen, centralregisteret for motorkøretøjer, og hvorefter hans anmodning om at få oplyst det registrerede ejerforhold for motorkøretøjet X fra den 24. juli 1974 og indtil den 21. maj 1978 blev afslået.

Det fremgik af sagen, at A i tilslutning til leveringen den 22. februar 1980 af en brugt personbil af mærket Fiat 127, årgang 1974, som han og hans hustru nogle dage forinden havde købt af bilfirmaet Y, gentagne gange rettede henvendelse til bilfirmaet, idet de

fandt, at bilen havde en række væsentlige mangler.

A ansøgte Fyns statsamt om fri proces til et sagsanlæg mod det nævnte bilfirma, ligesom han til politiet i Odense anmeldte bilfirmaet for bedrageri. Justitsministeriet havde ikke fundet grundlag for at ændre henholdsvis statsamtets afslag på ansøgningen om fri proces og politiets afvisning af anmeldelsen.

A, der på dette tidspunkt var bekendt med det registrerede ejerforhold fra den 22. maj 1978 for den nævnte personbil, anmodede centralregisteret for motorkøretøjer om bl.a. at oplyse, hvorvidt den pågældende ejer også stod som ejer, da bilen blev registreret første gang den 24. juli 1974. I forbindelse med anmodningen anførte A, at bilen ved leveringen i februar 1980 havde en række væsentlige mangler, og at sælgeren havde oplyst, at bilen kun havde haft én ejer før ham.

Efter yderligere brevveksling meddelte centralregisteret for motorkøretøjer A, at det ikke kunne imødekomme hans anmodning om oplysninger vedrørende bilens tidligere ejerforhold. Centralregisteret anførte videre:

«. . . at man i medfør af de af justitsministeriet udstedte forskrifter for centralregisteret for motorkøretøjer kun i begrænset omfang kan videregive oplysninger til private. Til Deres orientering vedlægges et eksemplar af forskrifterne.

Det fremgår af forskrifternes § 29, at centralregisteret til brug i konkrete retsforhold dog kan videregive enkeltstående oplysninger til private, der kan godtgøre at have en retlig interesse i at få de pågældende oplysninger, som klart overstiger hensynet til hemmeligholdelse.

Det er centralregisterets opfattelse, at der ikke i et tilfælde som det foreliggende, foreligger en retlig interesse, som klart overstiger hensynet til hemmeligholdelse.«

A påklagede centralregisterets afgørelse til justitsministeriet, idet han gentog, at den omhandlede bil var købt for kun at have haft én ejer i perioden fra den 24. juli 1974 til den 20. februar 1980.

Justitsministeriet meddelte A, at det ikke fandt grundlag for at ændre centralregisterets afgørelse.

I anledning af klagen til mig anførte rigspolitichefen, at han »efter en konkret vurdering . . . ikke i den foreliggende sag (fandt) oplyst sådanne forhold, der kunne begrunde

en retlig interesse for ansøgeren i at modtage de ønskede oplysninger, hvorfor ansøgningen blev afslået«.

Justitsministeriet henholdt sig til sin afgørelse.

Jeg udtalte herefter følgende i en skrivelse til A:

»Som anført af centralregisteret for motorkøretøjer . . . fremgår de nærmere regler for centralregisterets videregivelse af oplysninger til private af § 29 i justitsministeriets forskrifter af 28. december 1979 for centralregisteret for motorkøretøjer. Bestemmelsen har følgende indhold:

»Til brug i konkrete retsforhold kan rigspolitichefen på begæring videregive enkeltstående oplysninger til private personer og virksomheder, som kan godtgøre at have retlig interesse i at få de pågældende oplysninger, som klart overstiger hensynet til hemmeligholdelse. Dette gælder dog ikke oplysninger, om hvilke der ved lov er fastsat særlige tavshedsforskrifter.«

Justitsministeriets forskrifter er fastsat i henhold til bestemmelser i lov nr. 294 af 8. juni 1978 om offentlige myndigheders registre. Loven indeholder i § 19, stk. 1, en bestemmelse, der nøje svarer til forskrifternes § 29.

I bemærkningerne til lovforslaget om offentlige myndigheders registre (Folketingstidende 1977-78, till. A, sp. 663 ff) er det i forbindelse med den bestemmelse, der svarer til den endelige lovs § 19, stk. 1, bl.a. anført, at der kan

«. . . videregives enkeltstående oplysninger til private personer og virksomheder m.v., som kan godtgøre at have en sådan retlig interesse i at få de pågældende oplysninger, at denne klart overstiger hensynet til oplysningernes hemmeligholdelse. . . . Regler om videregivelse til private skal fastsættes i forskrifterne for det enkelte register. Reglernes indhold må fastsættes ud fra en bedømmelse af de registrerede oplysningers karakter i forhold til de retlige interesser, der kunne tale for videregivelse.«

Registertilsynet, der efter loven om offentlige myndigheders registre fører tilsyn med de heraf omfattede registre, har i sin beretning for året 1979, s. 98, for så vidt angår videregivelse af oplysninger til brug

i konkrete retsforhold som nævnt i lovens § 19, stk. 1, givet udtryk for den opfattelse, at bestemmelsen kun bør indføres i forskrifterne, hvis der overhovedet kan blive tale om at videregive oplysninger i enkeltstående tilfælde. Registertilsynet har i den forbinelse bemærket, at det i visse registre vil være et naturligt led i den daglige forvaltning, at der i visse enkeltstående tilfælde kan videregives oplysninger til private. Som et eksempel på registre, hvor bestemmelsen har en naturlig sammenhæng med registerets formål, er nævnt centralregisteret for motorkøretøjer, hvor »enkelte personer, f.eks. i tilfælde af trafikuheld el.lign., har en retlig interesse i at få oplyst navn og adresse på et motorkøretøjs ejer«.

I sin udtalelse . . . har rigspolitichefen navnlig anført, at der ikke i forbindelse med Deres anmodninger var »oplyst sådanne forhold, der kunne begrunde en retlig interesse« for Dem i at modtage de ønskede oplysninger. Rigspolitichefen har ikke i forbindelse med sin udtalelse gengivet hensyn, der skulle kunne begrunde en hemmeligholdelse af oplysningerne i det foreliggende tilfælde.

I Deres anmodning af 25. september 1982 til centralregisteret for motorkøretøjer om oplysninger vedrørende ejerforholdet angav De som begrundelse herfor bl.a., at bilen var solgt for kun at have haft én ejer. Det fremgik endvidere af sagen forud for centralregisterets svar af 21. december 1982, at De havde ansøgt om fri proces til en sag mod sælgeren og senere havde indgivet en politianmeldelse i forbindelse med salget.

På den anførte baggrund finder jeg ikke at kunne være enig med rigspolitichefen og justitsministeriet i, at der ikke skulle være oplyst forhold af en sådan art, at de kunne begrunde en retlig interesse for Dem i at modtage de ønskede oplysninger.

Centralregisteret for motorkøretøjer indeholder utvivlsomt personoplysninger i den forstand, hvori dette udtryk er anvendt i loven om offentlige myndighedsregistre (jfr. lovens § 1, stk. 3). De registrerede oplysninger er imidlertid ikke i sig selv af særlig sensitiv karakter, jfr. herved også delbetænkning om offentlige registre (nr. 767/1979), s. 180. Uanset dette kan der dog være et legitimt behov for at beskytte den registrerede imod, at oplysningerne kommer uvedkommende trediemand i hænde, idet en videregivelse af registrerede oplysninger sammenholdt med oplysninger, som den pågældende trediemand i forvejen er i besiddelse af, indirekte kan indebære en videregivelse af oplysninger om den registreredes færden, jfr. eksemplet ovenfor med trafikulykken. Dette beskyttelseshensyn over for de registrerede ses ikke at gøre sig gældende, hvis der alene begæres oplysninger om antallet af registrerede ejerforhold uden samtidig identifikation af de pågældende ejere.

Under henvisning til det ovenfor anførte har jeg samtidig hermed henstillet til justitsministeriet at undergive sagen en fornyet behandling. Jeg har i den forbindelse særligt peget på muligheden af, at De alene oplyses om antallet af registrerede ejere af den omhandlede bil forud for Deres køb af den.«

Ved skrivelse af 17. januar 1984 underrettede justitsministeret mig om, at ministeriet efter en fornyet gennemgang af sagen havde meddelt A, at det omhandlede motorkøretøj havde haft 3 ejere, før han erhvervede det. Ministeriet fandt fortsat ikke grundlag for at meddele A yderligere oplysninger om køretøjets tidligere registrering.

Jeg meddelte herefter justitsministeriet, at jeg havde taget det oplyste til efterretning, og at jeg ikke foretog videre i sagen.

10-7. *Henstillet til justitsministeriet at undergive en sag, hvori der var meddelt afslag på aktindsigt i en ambassadeindberetning, en fornyet behandling med henblik på muligheden for delvis aktindsigt, jfr. offentlighedslovens § 10, stk. 1, 3. pkt. (J. nr. 1983-66-613).*

Advokat A klagede over, at justitsministeriet i skrivelser af 10. december 1982 og 14. januar 1983 havde afslået en anmodning fra ham om aktindsigt i en indberetning af 2. august 1982 fra den danske ambassade i Ankara til udenrigsministeriet.

Det fremgik af sagen, at A i skrivelse af 18. februar 1982 til tilsynet med udlændinge ansøgte om politisk asyl for en klient. A anmodede samtidig om aktindsigt og om, at der fortløbende måtte blive tilsendt ham kopi af sagens akter.

I skrivelse af 20. august 1982 anmodede A bl.a. om aktindsigt i indberetning nr. 294 af 2. august 1982 fra ambassaden i Ankara til udenrigsministeriet. Indberetningen var ved skrivelse af 9. august 1982 fra udenrigsministeriet fremsendt til tilsynet med udlændinge i anledning af, at tilsynet i skrivelse af 5. juli 1982 til udenrigsministeriet havde anmodet om oplysninger til brug for behandlingen af A's klients asylansøgning.

I anledning af A's skrivelse af 20. august 1982 anførte tilsynet med udlændinge i en udtalelse af 25. august 1982 til justitsministeriet vedrørende spørgsmålet om aktindsigt følgende i tilknytning til A's protest imod den foretagne efterforskning i Tyrkiet:

»Det bemærkes, at tilsynet ikke har gjort advokat (A), ansøgeren eller andre bekendt med indholdet af ambassadens indberetninger. Det fremgår endvidere af advokatens ovenstående skrivelse, at hans oplysninger alene stammer fra ansøgerens familie. Ved at viderebringe disse oplysninger til pressen kan tilsynet ikke udelukke, at advokaten – men ikke tilsynet eller udenrigsministeriet – har bragt ansøgerens hjælpere i Tyrkiet i fare, hvilket må forekomme ganske uforståeligt i betragtning af den risiko, advokaten mener, at de pågældende herved udsættes for.

I den anledning skal man indstille, at der under hensyn til hjælpernes sikkerhed ikke meddeles advokat (A) aktindsigt i det af udenrigsministeriet tilvejebragte materiale.«

Udenrigsministeriet anførte i en skrivelse af 4. oktober 1982 til justitsministeriet vedrø-

rende spørgsmålet om aktindsigt i den omhandlede indberetning følgende:

». . . (det) bemærkes, at en meget væsentlig del af oplysningerne i denne indberetning efter udenrigsministeriets opfattelse falder ind under offentlighedslovens paragraf 5, nr. 6. Under hensyn hertil og i betragtning af risikoen for, at offentlig omtale af sagen kan bringe sikkerheden for ambassadens hjemmelmænd i fare og medføre vanskeligheder for ambassadens fremtidige arbejde med asylsager, finder udenrigsministeriet ikke, at der bør meddeles aktindsigt i den pågældende indberetning. Det er indgået i vurderingen, at en delvis aktindsigt i det foreliggende tilfælde i givet fald ville være overordentlig ufuldstændig og muligvis tillige misvisende.«

I skrivelse af 10. december 1982 meddelte justitsministeriet A, at ministeriet med henvisning til § 10, stk. 1, i lov om offentlighed i forvaltningen havde undtaget indberetningen af 2. august 1982 fra ambassaden i Ankara fra aktindsigt.

I skrivelse af 14. december 1982 til justitsministeriet fastholdt A sin anmodning om aktindsigt med henvisning til, at det ville være temmelig vanskeligt for ham at varetage sin klients interesser, når han ikke var i besiddelse af indberetningen fra ambassaden, der måtte formodes at udgøre en væsentlig del af grundlaget for tilsynet med udlændinges kommende indstilling.

I skrivelse af 14. januar 1983 fastholdt justitsministeriet afslaget af 10. december 1982 på anmodningen om aktindsigt.

I skrivelsen af 17. januar 1983 til mig henviste A til støtte for sin begæring om aktindsigt i indberetningen af 2. august 1982 til de synspunkter, han havde anført i en skrivelse af 14. maj 1982 til mig i en tilsvarende sag. A havde heri bl.a. anført, at »indberetninger i alle . . . asylsager udgør en væsentlig del af forvaltningens beslutningsgrundlag, hvorfor det findes åbenbart urimeligt, at asylansøgerens interesse i at få kendskab til indberetningerne findes at måtte vige for hensynet til offentlige interesser. Det er i øvrigt mit synspunkt, at hensynet til offentlige interesser

kan varetages ved, at ambassaderne udarbejder sagligt bedre indstillinger end i den foreliggende sag, hvor indberetningen bar tydeligt præg af manglende indsigt i tyrkiske forhold, hvilket selvsagt kunne virke ødelæggende på regeringens daværende politik. Imidlertid bør det ikke komme asylansøgeren til skade, at der udarbejdes dårlige indberetninger, i hvert fald ikke så længe disse indberetninger benyttes som et væsentligt grundlag ved sagernes afgørelse.

I de nævnte sager var det en tilfældighed, at jeg blev bekendt med dele af indberetningen. Jeg kan ikke andet end være foruroliget over, hvor mange asylansøgninger der evt. er blevet afslået på grundlag af indberetninger, som jeg eller andre advokater ikke har haft kendskab til. Dette kan kun modvirkes ved, at asylansøgerne får lejlighed til fuldt ud at sætte sig ind i det tilvejebragte materiale.«

I anledning af A's klage til mig henholdt justitsministeriet sig i udtalelsen af 4. marts 1983 til ministeriets afgørelser af 10. december 1982 og 14. januar 1983. Justitsministeriet oplyste samtidigt, at tilsynet med udlændinge på telefonisk forespørgsel havde meddelt, at tilsynet kunne henholde sig til udtalelsen af 25. august 1982.

Jeg udtalte herefter følgende i en skrivelse til A:

»Udgangspunktet for min bedømmelse af sagen er bestemmelsen i offentlighedslovens § 10, stk. 1, hvortil der henvises i justitsministeriets afslag i skrивelsen af 10. december 1982 på Deres begæring om aktindsigt.

Ved anvendelsen af denne bestemmelse må der tages udgangspunkt i, at den bygger på den opfattelse, »... at de hensyn, der begrunder partsoffentlighed, er af en så betydelig vægt, at partens krav på at blive gjort bekendt med dokumenterne i en sag må anerkendes som et hovedsynspunkt. De grunde, der i øvrigt jævnligt kan tilsige, at oplysninger i en sag hemmeligholdes, har i almindelighed ikke vægt over for en parts interesse i at kende grundlaget for en afgørelse« (Folketingstidende 1963-64, tillæg A, sp. 1351). Dette er baggrunden for, at partsoffentlighed efter bestemmelsen kun kan nægtes, når der foreligger »afgørende« modhensyn til offentlige eller private interesser.

...

Det fremgår ikke udtrykkeligt hverken af justitsministeriets skrivelser af 10. december 1982 og 14. januar 1983 til Dem eller af justitsministeriets udtalelse af 4. marts 1983 til mig, hvilke modhensyn der har været tillagt særlig betydning i justitsministeriets vurdering forud for det meddelte afslag på aktindsigt. Jeg må imidlertid gå ud fra, at der navnlig er lagt vægt på det, der i så henseende er gjort gældende i de udtalelser, der er afgivet til justitsministeriet dels af tilsynet med udlændinge, dels af udenrigsministeriet, og som begge er gengivet ovenfor.

Disse hensyn ligger alle inden for den kreds af hensyn, der kan indgå i den konkrete vurdering efter offentlighedslovens § 10, stk. 1, 2. pkt., og efter min gennemgang af ambassadens indberetning kan det for så vidt ikke give mig anledning til kritik, at justitsministeriet har fundet at burde afslå Deres begæring om at blive gjort bekendt med indberetningen i dens helhed.

Efter min opfattelse gør de nævnte hensyn sig imidlertid ikke gældende med samme vægt, for så vidt angår samtlige afsnit i ambassadens indberetning, og der kan derfor rejses spørgsmål om, hvorvidt der burde have været givet Dem delvis aktindsigt efter offentlighedslovens § 10, stk. 1, 3. pkt. Denne bestemmelse fastsætter, at hvis de hensyn, der kan begrunde afslag på en begæring om partsoffentlighed, kun gør sig gældende for en del af et dokument, da skal den pågældende gøres bekendt med dokumentets øvrige indhold.

Udenrigsministeriet har i sin udtalelse af 4. oktober 1982 til justitsministeriet givet udtryk for den vurdering, »at en delvis aktindsigt i det foreliggende tilfælde i givet fald ville være overordentlig ufuldstændig og muligvis tillige misvisende«. Det er imidlertid ikke angivet, hvilke passager fra indberetningen der nærmere sigtes til. Heller ikke i øvrigt er spørgsmålet om delvis aktindsigt nærmere berørt i det materiale, der har været forelagt for mig.

Jeg har derfor fundet at burde henstille til justitsministeriet at undergive sagen en fornyet overvejelse og over for Dem at tage stilling til muligheden for at give Dem delvis aktindsigt i ambassadens indberetning. Jeg har i denne forbindelse til-

kendegivet som min opfattelse, at bestemmelsen i offentlighedslovens § 10, stk. 1, principielt indebærer, at meddelelse af delvis aktindsigt kun kan undlades, hvis sådan aktindsigt vil medføre en prisgivelse af det eller de forhold, som der er hjem-

mel til at hemmeligholde, eller vil indebære en klart vildledende information, jfr. hermed ombudsmandens udtalelse i den sag, der er refereret i beretningen for 1974, s. 333.

...«

10-8. *Udtalt, at principperne for gennemførelsen af en beslutning om nedlæggelse/lukning af en afdeling i et fængsel er et spørgsmål, som de indsatte i henhold til § 1, stk. 1, i justitsministeriets cirkulære af 15. marts 1978 om organisatoriske former for drøftelser med indsatte bør have adgang til at udtale sig om, før endelig afgørelse træffes. (J. nr. 1982-1067-615).*

Den daværende talsmand for de indsatte på afdeling F i statsfængslet Kærshovedgård klagede over direktoratet for kriminalforsorgens besvarelse i skrivelse af 1. oktober 1982 af en klage, der den 2. september 1982 var indgivet over de nærmere omstændigheder i forbindelse med lukning af en afdeling på statsfængslet.

Klagen angik først og fremmest det forhold, at de indsatte ikke i henhold til § 1 i justitsministeriets cirkulære af 15. marts 1978 om organisatoriske former for drøftelser med indsatte forud for lukningen af afdelingen havde haft lejlighed til at udtale sig.

Den omtalte afdeling blev genåbnet den 1. januar 1983.

Under et inspektionsbesøg i statsfængslet den 14. september 1983 besigtigede jeg lokaliteterne og fik i denne forbindelse også en uddybende orientering om baggrunden for den af inspektøren truffe beslutning. Jeg havde endvidere lejlighed til med talsmændene generelt at drøfte praktiseringen af talsmandsordningen.

Jeg fandt herefter at kunne indskrænke mig til at behandle den del af klagen, der angik det principielle spørgsmål om rækkevidden af § 1 i justitsministeriets cirkulære om organisatoriske former for drøftelser med indsatte.

Det fremgik af sagens akter, at direktoratet for kriminalforsorgen i skrivelse af 20. juli 1982 meddelte statsfængslet Kærshovedgård, at der snarest muligt burde lukkes en afdeling.

På et formiddagsmøde den 1. september 1982 orienterede fængselsinspektøren afsnits-

lederne og forskellige medlemmer af personalet om sin beslutning, hvorefter der burde ske lukning af afdeling F.

Ca. kl. 13 samme dag blev fængselsinspektøren indkaldt til afdeling F, idet de indsatte ønskede at tale med ham. Inspektøren havde herefter »en time lang drøftelse« med de indsatte, der var utilfredse med, at de skulle flytte fra deres afdeling. De indsatte henviste herved til, at de ifølge talsmandsordningen skulle have været orienteret og haft lejlighed til at udtale sig forud for en sådan afgørelse. Fængselsinspektøren meddelte de indsatte, at talsmandsordningen ifølge § 1, stk. 1, 2. pkt., ikke omfatter spørgsmål vedrørende enkelte indsatte, og at fængselsinspektøren måtte opfatte den foreliggende sag som et spørgsmål, der ikke omhandlede generelle retningslinier for de indsattes tilværelse i anstalten, men spørgsmålet om, hvilke konkrete indsatte der skulle flyttes og hvorhen.

I skrivelse af 1. september 1982 til fængselsinspektøren protesterede de indsatte imod den truffe afgørelse.

I en skrivelse af 2. september 1982 til direktoratet for kriminalforsorgen protesterede talsmanden på vegne af de indsatte (på afdeling F) over, at afdelingen uden varsel og uden forudgående orientering/forhandling var blevet lukket på grund af sparehensyn. Han anførte videre, at der efter hans opfattelse var tale om en tilsidesættelse af den gældende talsmandsordning, hvorefter de indsatte skulle have adgang til at udtale sig om og øve indflydelse på forholdene i institutionen, når der var tale om generelle

spørgsmål, der angik deres tilværelse i institutionen.

I en udtalelse af 10. september 1982 til direktoratet for kriminalforsorgen i anledning af klagen anførte fængselsinspektøren bl.a., at han ikke mente, at cirkulæret om organisatoriske former for drøftelser med indsatte tvinger til, at der skal afholdes møde med talsmændene i forbindelse med en begivenhed af denne art. Da fængselsinspektøren var kommet til, at der alene kunne være tale om at lukke afdeling F, fandt han det ikke rimeligt at afholde møder med talsmændene herom, »idet der jo i så fald forelå en kendsgerning, som de ikke kunne have indflydelse på«. Fængselsinspektøren bemærkede endelig til direktoratets orientering, at han ved henvendelse til statsfængslerne ved Sdr. Omme, på Møgelkær og på Kragsskovhede havde fået oplyst, at man ingen af disse steder havde afholdt møder med talsmændene i forbindelse med lukning af afdelinger.

I skrivelse af 1. oktober 1982 oplyste direktoratet talsmanden om baggrunden for lukningen, at denne skete efter direktoratets bestemmelse. Lukningen var et led i bestræbelserne på at opnå besparelser, som var forudsat i forbindelse med folketingets finansudvalgs behandling af en ansøgning om bl.a. udvidelse af afsoningskapaciteten m.v. fra 1983. Direktoratet tilføjede, at der i forbindelse med disse bestræbelser midlertidigt var lukket belægningsafsnit på de fleste af kriminalforsorgens anstalter. Direktoratet fandt ikke grundlag for at kritisere anstaltens dispositioner i forbindelse med gennemførelsen af lukningen. Direktoratet var således enig i anstaltens opfattelse, hvorefter der ikke i medfør af justitsministeriets cirkulære af 15. marts 1978 om organisatoriske former for drøftelser med indsatte består nogen pligt til forudgående at drøfte spørgsmål af den heromhandlede karakter med de indsatte. Endelig tilføjede direktoratet, at direktoratet over for anstalten lagde betydelig vægt på, at den omhandlede lukning ikke blev forsinket yderligere.

Inspektøren for statsfængslet Kærshovedgård henholdt sig i en udtalelse af 23. november 1982 til mig i alt væsentligt til skrивelsen af 10. september 1982 til direktoratet for kriminalforsorgen.

Direktoratet henholdt sig i en udtalelse af 30. november 1982 i anledning af klagen til mig til sin afgørelse af 1. oktober 1982.

Jeg udtalte herefter følgende:

»Efter straffelovens § 49, stk. 1, fastsætter justitsministeren nærmere regler om fuldbyrdelse af fængsel og hæfte.

Sådanne regler er fastsat i justitsministeriets bekendtgørelse nr. 423 af 21. juni 1973 om fuldbyrdelse af frihedsstraf.

I bekendtgørelsens § 18 er det bestemt, at de indsatte gennem valgte repræsentanter eller på anden måde har mulighed for at udtale sig om og øve indflydelse på generelle spørgsmål, der angår deres tilværelse i institutionen. Nærmere regler herom fastsættes af direktoratet for kriminalforsorgen.

Sådanne regler er fastsat i direktoratets cirkulære af 15. marts 1978 om organisatoriske former for drøftelser med indsatte. Cirkulærets § 1, stk. 1, har følgende ordlyd:

»De indsattes adgang til at udtale sig om og øve indflydelse på forholdene i institutionen omfatter generelle spørgsmål, der angår deres tilværelse i institutionen. Den omfatter ikke spørgsmål vedrørende enkelte indsatte eller enkelte medlemmer af personalet.«

Bestemmelsen er en videreførelse af de tilsvarende bestemmelser i §§ 1-3 i justitsministeriets cirkulære af 22. juni 1971 om organisatoriske former for drøftelser med indsatte i fængselsvæsenets institutioner. De nævnte bestemmelser har følgende indhold:

»§ 1. Der skal i institutionerne træffes foranstaltninger til gennemførelse og opretholdelse af organisatoriske former for drøftelser med indsatte af generelle spørgsmål, der angår de indsattes tilværelse i institutionen.

§ 2. Drøftelserne kan ikke omfatte spørgsmål vedrørende enkelte indsatte eller enkelte medlemmer af personalet.

§ 3. Drøftelserne finder sted efter de indsattes anmodning eller på ledelsens initiativ.

Stk. 2. Såfremt de indsatte under drøftelserne rejser spørgsmål, der ikke kan afgøres af institutionens leder, bestemmer denne, om han finder spørgsmålet egnet til

forelæggelse for justitsministeriet, direktøren for fængselsvæsenet.«

Om baggrunden for cirkulæret er der i justitsministeriets cirkulærskrivelse af 22. juni 1971 under pkt. II anført bl.a. følgende:

»Reglerne om drøftelse med de indsatte af generelle spørgsmål vedrørende deres tilværelse i institutionen er i væsentlig grad ideologisk begrundet i synspunkter, der i væsentlig grad er beslægtet med de synspunkter, der ligger til grund for demokratiseringsbestræbelserne på arbejdspladser og uddannelsesinstitutioner.

Reglerne får imidlertid en særlig funktion i kriminalforsorgens institutioner for så vidt som deres gennemførelse er i overensstemmelse med væsentlige kriminalpolitiske målsætninger, som er bestemmende for arbejdet i disse institutioner.

Samtidig med, at frihedsberøvelser gennemføres i institutionerne, er det en væsentlig bestræbelse at sikre, at de indsattes retsposition bevares i det omfang, det er foreneligt med hensynet til frihedsberøvelsens gennemførelse. På denne baggrund er det betydningsfuldt, at der gennemføres særlige organisatoriske former for de indsattes fremsættelse af ansøgninger og klager vedrørende generelle forhold i institutionerne.

De omtalte drøftelser med de indsatte må formodes at bevirke, at de indsattes synspunkter i videre omfang end hidtil vil kunne komme frem og danne grundlag for beslutninger, der således vil kunne komme til at hvile på et bredere grundlag.

Samtidig vil en struktur som den forudsete kunne virke som et forbedret informationssystem i forholdet mellem personale og indsatte.

Et væsentligt formål med gennemførelsen af de omtalte former er endvidere gennem disse dels at søge at modvirke de uheldige virkninger (passivisering m.v.), som en frihedsberøvelse kan have, dels at søge at gøre behandlingsarbejdet for de indsatte mere effektivt; i den sidstnævnte henseende sigtes navnlig til den værdi, der knytter sig til den sociale træning, som de indsattes deltagelse i de omtalte drøftelser kan indebære.«

På baggrund af ordlyden af cirkulærets § 1, stk. 1, og det anførte om formålet med cirkulæret må jeg være af den opfattelse, at principperne for gennemførelsen af en beslutning om nedlæggelse/lukning af en afdeling må anses for et spørgsmål af »generel karakter, der angår (de indsattes) tilværelse i en institution« i en sådan grad, at spørgsmålet omfattes af cirkulærets § 1, stk. 1, og hermed som et spørgsmål, som de indsatte bør have adgang til at udtale sig om, før endelig afgørelse træffes.

Under henvisning til oplysningerne i fængselsinspektør . . . s skrivelse af 10. september 1982 til direktoratet, hvorefter statsfængslerne ved Sdr. Omme, Møgelkær og Kragsskovhede ikke i forbindelse med lukning af afdelinger har afholdt møder med talsmændene, går jeg ud fra, at direktoratet vil gøre disse statsfængsler bekendt med min opfattelse.

. . . «

10-9. *Efter en inspektion af statsfængslet ved Nr. Snede henstillede jeg til justitsministeriet (direktoratet for kriminalforsorgen) at fremskynde overvejelserne vedrørende brandsikring af en af fængslets afdelinger.*

Endvidere gjorde jeg direktoratet og statsfængslet bekendt med nogle klager, som de indsattes talsmænd havde fremsat under en samtale med mig. (J. nr. 1983-870-615).

Efter et besøg den 13. september 1983 i statsfængslet ved Nr. Snede skrev jeg den 7. oktober 1983 således til direktoratet for kriminalforsorgen og statsfængslet ved Nr. Snede:

» . . .

I. Bygningmæssige forhold

Under min rundgang gjorde jeg opmærksom på, at afdeling H, der rummede 32 indsatte, og som var placeret på 1. sal i

administrationsbygningen, ikke havde branddetektorer, uagtet der var ringe flugtmuligheder. Det blev imidlertid oplyst, at der efter et brandsyn var rejst brandsikringsag vedrørende denne afdeling.

Med henvisning hertil finder jeg at burde henstille til direktoratet for kriminalforsorgen at fremskynde overvejelserne vedrørende brandsikring af afdeling H.

Jeg udbeder mig underretning om resultatet af direktoratets overvejelser.

II. Spørgsmål, der blev rejst af talsmændene under min samtale med dem

1) Talsmændene rejste især spørgsmålet om en ekstra mønttelefon til afdeling A og B. Det blev oplyst, at afdeling A og B oprindelig havde været én afdeling og fortsat kun havde en enkelt mønttelefon til deling. Det var det normale, at hver belægningsafdeling havde egen mønttelefon. Talsmændene oplyste, at spørgsmålet havde været drøftet gentagne gange siden 1977, og at der fandtes et egnet rum til opstilling af ekstra mønttelefon.

Under min drøftelse med inspektøren vedrørende dette forhold oplyste denne, at spørgsmålet senest havde været drøftet på et talsmandsmøde med ham den 5. september 1983. På talsmandsmødet havde inspektøren anført, at spørgsmålet om anskaffelse af mønttelefonen var under overvejelse, at han var positiv over for talsmændenes ønske, samt at en afgørelse kunne forventes i slutningen af dette finansår, når man havde bedre overblik over de økonomiske muligheder. Udgiften ville andrage ca. 6.000 kr.

2) Talsmændene klagede over, at der var udsigt til en kraftig beskæring af fritidsaktiviteterne i sidste halvdel af 1983. Der var således tale om nedskæring af timetallet vedrørende læderarbejde samt afskaffelse af aktiviteterne badminton og svømning. De sidstnævnte aktiviteter fordrede kørsel til faciliteter uden for anstalten, da bl.a. gymnastiksalen var for lav til badminton.

Under min afsluttende samtale med inspektøren deltog tillige undervisningslederen. Undervisningslederen oplyste, at et merforbrug på grund af særlige forhold i første halvdel af 1983 nødvendiggjorde

visse nedskæringer, men at der ikke var truffet nogen definitiv beslutning herom.

Idet jeg har forstået, at der ikke er tale om generelle nedskæringer i fritidsaktiviteterne pålagt af direktoratet for kriminalforsorgen, skal jeg anmode om underretning om den undersøgelse, jeg går ud fra, at direktoratet iværksætter. Jeg skal herved fremhæve, at særlige forhold i forbindelse med merforbrug af de økonomiske midler i første halvdel af 1983 kan skyldes manglende bevillingsmæssig styring.

3) Talsmændene klagede endvidere over, at der i forårsperioden havde været en ganske ringe filmforevisning.

Under min afsluttende samtale med inspektøren og undervisningslederen oplyste sidstnævnte, at filmforevisningen i en del af forårsperioden ikke havde kunnet gennemføres på grund af tekniske vanskeligheder med apparatet. Han oplyste imidlertid, at der for så vidt angår efterårsperioden var udvalgt 12 film med henblik på forevisning af 10 af disse. Undervisningslederen forventede, at de 10 film ville blive forevist, idet man i tilfælde af, at apparatet gik i stykker, ville søge at låne sig frem.

Under henvisning hertil finder jeg ikke på det foreliggende grundlag at burde foretage videre vedrørende denne klage fra talsmændene.

4) Talsmændene klagede endelig over, at der var problemer med hjemtagelse af bøger, der skulle rekvireres uden for anstaltens bibliotek.

Under min afsluttende drøftelse med inspektøren og undervisningslederen blev der givet tilslutning til at forstærke bestræbelserne på at imødekomme og effektuere de indsattes ønsker om rekvirition af bøger udefra.

Jeg finder herefter ikke på det foreliggende grundlag at burde foretage videre vedrørende denne klage fra talsmændene.

III. Samtale med samarbejdsudvalget

Enkelte medlemmer af samarbejdsudvalget henledte opmærksomheden på de indsattes utilfredshed med manglende deltagelse i det i henhold til arbejdsmiljøloven etablerede sikkerhedsudvalg. Der blev påpeget de praktiske vanskeligheder i forbindelse med en eventuel deltagelse i sik-

kerhedsudvalgsarbejdet på grund af den store udskiftning blandt de indsatte samt i tilknytning hertil vanskelighederne ved deltagelse i uddannelseskurser.

Da jeg er gjort bekendt med, at der vserer en sag mellem direktoratet for kriminalforsorgen og arbejdsministeriet vedrørende muligheden for de indsattes deltagelse i sikkerhedsudvalgene, har jeg opta-

get dette spørgsmål til behandling på en særskilt sag.

...«

Vedrørende de bygningsmæssige forhold meddelte direktoratet for kriminalforsorgen mig i skrivelse af 22. november 1983, at direktoratet i finansåret 1984 ville lade installere et brandmeldeanlæg i afdeling H.

10-10. *Efter en inspektion af statsfængslet på Søbysøgård rettede jeg henvendelse til justitsministeriet (direktoratet for kriminalforsorgen) og statsfængslet om fængslets brandsikkerhed. (J. nr. 1983-964-615).*

Efter et besøg den 11. oktober 1983 skrev jeg den 8. november 1983 således til justitsministeriet, direktoratet for kriminalforsorgen, og statsfængslet på Søbysøgård:

»...

II. Bygningsmæssige forhold.

Under min rundgang konstaterede jeg i overensstemmelse med talsmændenes oplysninger, at der ikke på nogen af afdelingerne fandtes branddetektorer. Endvidere var der jernarmaturer for vinduer på afdelingerne A, B 1 og B 2. Endelig konstaterede jeg, at de fælles brandmaterielkasser for henholdsvis afdelingerne B 1 og B 2 og C 1 og C 2 var opstillet på trappeopgange, hvortil der var aflåst om natten.

Under min afsluttende samtale med inspektøren oplyste denne, at statsfængslet løbende havde været underkastet Dansk Brandværnskomité's tilsyn. Efter anmodning fra inspektøren havde brandinspektøren for Årslev kommune den 29. april 1982 besigtiget statsfængslet. Fængselsinspektøren oplyste, at brandinspektøren efter besigtigelsen af statsfængslets lokalteter havde givet udtryk for, at sikkerhedsforanstaltningerne var i orden.

Efterfølgende har jeg med statsfængslets skrivelse af 25. oktober 1983 modtaget brandinspektørens bemærkninger til anstaltens brandsikkerhedsforhold.

Det fremgår af det tilsendte materiale, at brandinspektøren efter besigtigelsen den 29. april 1982 gav udtryk for, at anstaltens vandslukningsanlæg og kaldeanlæg var

tilfredsstillende. Brandinspektøren fandt ikke anledning til at stille krav til statsfængslets brandsikkerhed.

I overensstemmelse med anvisninger fra Dansk Brandværnskomité har statsfængslet etableret BD 30 branddøre, og arbejdet hermed er næsten tilendebragt over hele fængslet. Fængslet har endvidere indkøbt brandmaterielskab til afdeling A, ligesom der er foretaget brandinstruktion og afholdt brandøvelser med personalet den 21. og 28. september 1982. Der er endvidere gennemført en skriftlig instruktion af personale og indsatte.

I inspektørens skrivelse af 25. oktober 1983 er det oplyst, at spørgsmålet om jernarmaturer for vinduerne på afdelingerne A, B 1 og B 2 har været genstand for drøftelse på et samarbejdsudvalgsmøde den 24. oktober 1983, hvor der var enighed om, at jernarmaturen i det halve af hvert stuevindue inden for kortere tid blev nedtaget. Man havde endvidere besluttet at etablere flugtveje i hver afdelings gavlvinduer. Arbejdet hermed forventedes afsluttet i løbet af 3 måneder.

Da det ikke fremgår af brandsynsrapporten, hvorvidt ophængningen af brandmaterielkasser vedrørende afdelingerne B 1, B 2, C 1 og C 2 på trappeopgange, hvortil der er aflåst i aften- og nattetimerne, er forenelig med brandsikkerhedsmæssige hensyn, skal jeg anmode om, at der fra brandinspektøren indhentes en erklæring herom.

...«

I skrivelse af 9. december 1983 meddelte statsfængslet mig, at man efter anbefaling fra brandinspektøren ville forsyne afdelingerne B og C med tynde plader i de nederste fag af døren ud til trappeopgangene, ligesom disse plader ville blive mærket med et skilt af følgende ordlyd: »Fjernes ved brand«.

Statsfængslet meddelte mig endvidere, at det var besluttet at indkøbe endnu to brandmaterielkasser (brandslanger), således at der herefter ville være en brandmaterielkasse for

hver af afdelingerne B 1, B 2, C 1 og C 2.

Endelig meddelte statsfængslet mig, at nedtagningen af armaturer i afdelingerne nu var tilendebragt.

Jeg meddelte statsfængslet, at jeg havde taget det oplyste til efterretning, og at jeg herefter ikke ville foretage videre vedrørende brandsikkerhedsforholdene i statsfængslet.

10-11. *Udtalt over for direktoratet for kriminalforsorgen, at et afslag, som direktoratet havde meddelt på aktindsigt, ikke kunne anses for foreneligt med bestemmelsen i offentlighedslovens § 2, stk. 3, da direktoratet ikke sås at have foretaget en vurdering af hvilke dele af et dokument der kunne henføres under undtagelsesbestemmelsen i lovens § 2, stk. 1, nr. 1.*

Under henvisning hertil henstillet til direktoratet at undergive sagen en fornyet behandling. (J. nr. 1983-717-60).

A klagede over, at direktoratet for kriminalforsorgen havde afslået hans begæring om aktindsigt med hensyn til en indberetning, som politimesteren i X-by havde indgivet til direktoratet for kriminalforsorgen, vedrørende eget tidsforbrug ved foretagelsen af en tjenstlig undersøgelse mod A.

Det fremgik af sagen, at politimesteren i X-by i skrivelse af 13. oktober 1982 afgav indberetning til direktoratet for kriminalforsorgen vedrørende eget tidsforbrug ved foretagelse af den omhandlede tjenstlige undersøgelse. Til brug for honorarberegningen m.v. afgav politimesteren samtidig oplysninger om sin lønmæssige placering, trækprocent, lønkonto m.v. Politimesteren redegjorde endvidere for den praktiske gennemførelse af arbejdet med førelse af forhørsprotokollen samt skrivning af beretning m.v.

I skrivelse af 28. maj 1983 til direktoratet for kriminalforsorgen anmodede A med henvisning til offentlighedslovens § 10, stk. 4, om aktindsigt med hensyn til politimesterens nævnte indberetning.

I skrivelse af 16. juni 1983 meddelte direktoratet A, at direktoratet ikke fandt at kunne imødekomme hans ansøgning, idet skrivelserne vedrørende opgørelsen af tidsforbruget og honorarberegningen ikke vedrørte tjenstemandsagen mod ham i øvrigt, hvorfor of-

fentlighedslovens bestemmelse om parter aktindsigt efter direktoratets opfattelse ikke kunne finde anvendelse.

I skrivelse af 18. juni 1983 anmodede A herefter direktoratet om aktindsigt med henvisning til bestemmelsen i offentlighedslovens § 1.

I skrivelse af 1. juli 1983 afslog direktoratet A's begæring og anførte, at direktoratet fortsat ikke kunne imødekomme anmodningen, idet opgørelsen over tidsforbruget ikke vedrørte sagen i øvrigt. Direktoratet henviste herved til § 3, nr. 1, i offentlighedsloven samt til bestemmelsen i lovens § 2, stk. 1, nr. 1.

I sin klage til mig anførte A, at han ikke forstod, at det meddelte afslag kunne begrundes med en henvisning til undtagelsesbestemmelsen i offentlighedslovens § 2, stk. 1, nr. 1. Han anførte herved, at politimesterens indberetning alene indeholdt angivelse af det faktiske tidsforbrug i forbindelse med gennemførelsen af den tjenstlige undersøgelse og således ikke tilkendegav noget om politimesterens personlige eller økonomiske forhold. I givet fald måtte efter A's opfattelse undtagelsesbestemmelsen i lovens § 2, stk. 3, (hvorefter en del af et dokument kan undtages fra aktindsigt), bringes i anvendelse.

Direktoratet redegjorde i en udtalelse af 25. juli 1983 til mig nærmere for sagen. Di-

rektoratet anførte med hensyn til sin afgørelse af 16. juni 1983, at direktoratet, uanset at politimesterens indberetning i skrivelse af 13. oktober 1982 af praktiske grunde var journaliseret på samme j. nr. som tjenestemandssagen, ikke fandt, at indberetningen havde nogen relation til afgørelsen af A's sag, og at direktoratet derfor meddelte A afslag med den i skrivelser af 16. juni 1983 givne begrundelse.

Heroverfor anførte A, at han på grundlag af direktoratets oplysninger om, at politimesterens indberetning var journaliseret på samme j. nr. som tjenestemandssagen, herefter måtte fastholde, at han var part i sagen og således i medfør af offentlighedslovens § 10 måtte være berettiget til aktindsigt.

A anførte dernæst, at politimesterens indberetning efter hans opfattelse ikke kunne anses for omfattet af undtagelsesbestemmelsen i offentlighedslovens § 10, stk. 1, 2. pkt. Skulle dette imidlertid være tilfældet for en del af de i indberetningen indeholdte oplysninger, var det hans opfattelse, at han i henhold til bestemmelsen herom i offentlighedslovens § 10, stk. 1, 3. pkt., måtte være berettiget til delvis aktindsigt.

Jeg udtalte herefter følgende i en skrivelse til A:

»Indledningsvis bemærkes, at direktoratets opfattelse, hvorefter politimesterens indberetning til direktoratet om anvendt tidsforbrug ikke har en sådan tilknytning til den mod Dem gennemførte tjenstlige undersøgelse, at De kan anses som part efter offentlighedslovens § 10, ikke giver mig anledning til kritik. Det bemærkes herved, at den omstændighed, at flere dokumenter journalmæssigt behandles på én sag, ikke i sig selv nødvendigvis indebærer, at hvert dokument i relation til lovens regler om partsoffentlighed må anses for et dokument i den pågældende sag, jfr. herved betænkning nr. 857/1978 om offentlighedslovens revision, s. 140.

Direktoratets afslag i øvrigt på Deres begæring om aktindsigt er meddelt med henvisning til bestemmelsen i offentlighedslovens § 2, stk. 1, nr. 1. Efter denne bestemmelse omfatter adgangen til at få oplysninger ikke dokumenter, der indeholder oplysninger om enkeltpersoners personlige og økonomiske forhold.

Det er direktoratets opfattelse, at den afgivne indberetning indeholder oplysninger af personlig karakter, således at hensynet til politimesteren må gå forud for hensynet til Dem, »hvis mulighed for at varetage (Deres) interesser ikke ses berørt af det givne afslag«.

Direktoratet har ikke fundet anledning til – i givet fald – at imødekomme Deres begæring i Deres skrivelse af 2. juli 1983 til mig om delvis aktindsigt i medfør af bestemmelsen i offentlighedslovens § 2, stk. 3.

Jeg skal herom bemærke følgende:

Det er almindeligt antaget, at undtagelsesbestemmelsen i offentlighedslovens § 2, stk. 1, nr. 1, for enkeltpersoners personlige og økonomiske forhold må undergives en vis indskrænkende fortolkning, jfr. herved ovennævnte betænkning s. 251 ff. Bestemmelsen omfatter oplysninger om private forhold, ikke om offentligt ansattes forhold i tjenesten.

For så vidt angår den af politimesteren afgivne indberetning indebærer dette, at alene sådanne oplysninger af økonomisk og/eller personlig karakter, der kan betegnes som rent private, kan anses for omfattet af undtagelsesbestemmelsen i offentlighedslovens § 2, stk. 1, nr. 1, hvorimod oplysninger herudover må anses for omfattet af reglerne om aktindsigt.

Da direktoratet ikke ses at have foretaget en sådan vurdering af, hvilke dele af politimesterens indberetning der kan henføres under undtagelsesbestemmelsen i offentlighedslovens § 2, stk. 1, nr. 1, kan jeg ikke anse direktoratets afgørelse om at nægte aktindsigt for forenelig med bestemmelsen i offentlighedslovens § 2, stk. 3.

Jeg har gjort direktoratet bekendt med min opfattelse og samtidig henstillet til direktoratet at undergive Deres begæring om aktindsigt en fornyet overvejelse.

...«

I skrivelse af 5. januar 1984 meddelte direktoratet for kriminalforsorgen mig, at direktoratet havde overvejet sagen på ny og var af den formening, at der kunne meddeles A aktindsigt i den nævnte indberetning dog således, at direktoratet undtog oplysninger, som var af rent privat karakter, såsom oplysninger om trækprocent, lønkonto m.v. End-

videre undtog direktoratet indberetningens sidste afsnit, der vedrørte den praktiske gennemførelse af arbejdet med førelse af forhørsprotokollen samt skrivning af beretning m.v.

Jeg meddelte herefter direktoratet, at jeg havde taget til efterretning, at der var givet A delvis aktindsigt.

10-12. *Udtalt over for direktoratet for kriminalforsorgen og anstalten ved Herstedvester, at jeg ikke kunne anse det for godtgjort, at et afslag til en indsat om tilladelse til at telefonere til sin forsvarer havde været foreneligt med gældende bestemmelser for indsattes telefonsamtaler. (J. nr. 1983-65-615).*

En indsat, A, klagede over, at direktoratet for kriminalforsorgen havde tiltrådt, at inspektøren for anstalten ved Herstedvester havde afslået at give ham tilladelse til den 16. november 1982 at ringe til sin forsvarer.

Det fremgik af det foreliggende sagsmateriale, at anstalten ved Herstedvester den 20. oktober 1982 modtog tilsigelse om, at A skulle møde i kriminalretten i Glostrup den 1. november 1982 i forbindelse med en straffesag, der verserede imod ham. Den 21. oktober 1982 anmodede A om, at advokat B blev beskikket som hans forsvarer. Sagen blev afsluttet ved kriminalrettens dom den 7. marts 1983.

Den 16. november 1982 klagede A til afdelingsrådet for afdeling R-S over, at han samme dag havde fået afslag på telefonisk at rette henvendelse til sin advokat med henblik på at aftale et nyt møde vedrørende sagen.

I skrivelse af 18. november 1982 meddelte inspektøren for anstalten ved Herstedvester A, at det meddelte afslag på telefonopkald var begrundet i, at der kun var mulighed for at telefonere fra anstalten i tilfælde, hvor det var uomgængeligt nødvendigt, og hvor brevkorrespondance ikke kunne afventes. Fængselsinspektøren tilføjede, at han i øvrigt var bekendt med, at hans advokat havde været i anstalten for at tale med ham.

A klagede herefter til direktoratet for kriminalforsorgen, der i skrivelse af 2. december 1982 meddelte ham, at direktoratet ikke fandt grundlag for at kritisere anstaltens afgørelse. Direktoratet anførte, at anstalten over for direktoratet havde oplyst, at anstalten ikke havde nægtet A kontakt med hans advokat, men alene havde nægtet ham at foretage telefonopkald på grund af de begrænsede muligheder, der var herfor i anstal-

ten. Anstalten havde tilføjet, at man ikke havde forhindret ham i at skrive.

I anledning af A's klage til mig henviste anstalten over for direktoratet til sin skrivelse af 18. november 1982 til direktoratet og den dermed fremsendte (ovennævnte) kopi af meddelelsen til A om adgangen til telefonopringning fra anstalten.

Direktoratet tilbagesendte sagen til anstalten med anmodning om oplysning om, hvornår A's advokat havde besøgt ham i forbindelse med den verserende straffesag. Direktoratet henviste herved til fængselsinspektørens meddelelse af 18. november 1982 til A, og til § 25, stk. 3, i justitsministeriets cirkulære af 18. december 1980 om de indsattes adgang til brevveksling og besøg m.v.

Med skrivelse af 2. marts 1983 tilbagesendte anstalten sagen bilagt en erklæring af 1. marts 1983 fra overvagtimesteren, der oplyste, at A ifølge anstaltens besøgsprotokol havde haft besøg af sin advokat den 15. november 1982 fra kl. 13-14.10.

I en udtalelse til mig anførte direktoratet, at direktoratet efter en samlet vurdering af A's situation, hvorunder der navnlig var lagt vægt på oplysningen om, at han den 15. november 1982 havde haft besøg i anstalten af sin forsvarer, ikke havde fundet tilstrækkeligt grundlag for at kritisere, at anstalten den 18. november 1982 afsløgte hans anmodning om at telefonere til sin advokat.

Jeg udtalte herefter følgende i en skrivelse til A:

»§ 25, stk. 1 og 3, i justitsministeriets cirkulære af 18. december 1980 om de indsattes adgang til brevveksling og besøg m.v. har følgende indhold:

»Såfremt forbindelse gennem brevveksling ikke uden væsentlig ulempe kan afventes, kan det i det omfang, det er praktisk muligt, tillades indsatte at føre telefonsamtaler.

...

Stk. 3. Der bør i almindelighed gives tilladelse til at føre telefonsamtaler med forsvareren i en verserende straffesag eller sag om prøveudskrivning fra forvaring.«

...

Spørgsmålet om Deres adgang til telefonisk at rette henvendelse til Deres advokat er reguleret ved bestemmelsen i cirkulærets § 25, stk. 3. Efter denne bestemmelse bør der »... i almindelighed gives tilladelse til at føre telefonsamtaler med forsvareren i en verserende straffesag...«.

Bestemmelsen må ses i sammenhæng med, at indsatte efter cirkulærets § 9 og § 19, stk. 2, har ret til ukontrolleret brevveksling med og besøg af forsvareren i en verserende straffesag. Det ville være min-

dre vel foreneligt med disse bestemmelser, hvis der kunne afkræves den indsatte en nærmere redegørelse for, hvorfor han ønsker at føre telefonsamtale med sin forsvarer. En anmodning om at føre telefonsamtaler som nævnt i § 25, stk. 3, kan derfor ikke afslås alene med henvisning til, at brevveksling uden ulempe kan afventes, men kun hvis særlige omstændigheder i det enkelte tilfælde taler imod at imødekomme anmodningen.

Efter min opfattelse kan det blotte forhold, at De nogle dage forinden havde haft en samtale med deres forsvarer på anstalten, ikke anses som en sådan særlig omstændighed, der i sig selv med rette kan begrunde et afslag. Jeg kan derfor ikke anse det for godtgjort, at det meddelte afslag har været foreneligt med bestemmelsen i cirkulærets § 25, stk. 3.

Jeg har gjort direktoratet for kriminalforsorgen og anstalten ved Herstedvester bekendt med min opfattelse.

...«

10-13. *Kritiseret tidspunktet for iværksættelsen af en visitation i statsfængslet i Vridsløselille samt den begrundelse, der blev givet den indsatte i forbindelse med visitationens iværksættelse. (J. nr. 1983-804-615).*

En indsat i statsfængslet i Vridsløselille klagede til mig over forskellige forhold i forbindelse med, at han den 28. september 1982 i statsfængslet blev visiteret og i forbindelse hermed belagt med håndjern.

Efter gennemgang af sagens akter udtalte jeg følgende i en skrivelse til den pågældende:

»Efter § 1, stk. 4, i justitsministeriets cirkulære nr. 215 af 15. december 1980 om visitation af de indsatte og deres opholdsrum kan personlig visitation kun foretages, såfremt der er begrundet formodning om, at den indsatte er i uretmæssig besiddelse af effekter.

Det er oplyst, at visitationen af Dem den 28. september 1982 kl. 18.45 blev foretaget i anledning af, at personalet havde iagttaget, at der ca. 1 døgn forinden var blevet kastet en genstand ind i Deres celle.

Jeg finder ikke grundlag for kritik af, at statsfængslet og direktoratet har fundet, at betingelserne for at foretage personlig visitation af Dem var opfyldt. Jeg finder imidlertid at måtte tilkendegive som min opfattelse, at anvendelsen af § 1, stk. 4, i nævnte cirkulære i et tilfælde som det foreliggende må forudsætte, at visitationen bør iværksættes snarest muligt efter iagttagelsen af det forhold, der begrunder formodningen om, at den indsatte er i uretmæssig besiddelse af effekter.

I tilknytning hertil skal jeg bemærke, at der ikke over for mig er oplyst forhold, der kunne begrunde, at visitationen først blev foretaget ca. 1 døgn efter formodningens opståen.

Efter visitationscirkulærets § 1, stk. 5, har den indsatte inden visitationens gennemførelse ret til at få oplyst grunden til, at visitationen iværksættes, medmindre særlige omstændigheder taler derimod.

Til forhørsprotokollen for statsfængslet i Vridsløselille for den 11. december 1983 har fængselsoverbetjent (A) forklaret, at han ikke over for Dem skulle have udtalt, »at der ikke skal være nogen begrundelse for at foretage visitation«. I forbindelse med den omtalte visitation af Dem gav fængselsoverbetjenten ifølge sin forklaring over for Dem udtryk for, at De skulle visiteres med henblik på at undersøge, hvorvidt De var i besiddelse af ureglementerede effekter. Denne forklaring afgav fængselsoverbetjent (A) over for Dem, inden fængselsbetjent (B) kom til stede.

I udtalelsen af 19. december 1983 har statsfængslet i Vridsløselille i anledning af klagen til mig anført, at anstalten har lagt til grund, at fængselsoverbetjent (A) ikke har udtalt sig som af Dem anført. Anstalten har tværtimod lagt til grund, at (A) har forklaret Dem om baggrunden for visitationen. Direktoratet for kriminalforsorgen har i udtalelsen af 16. januar 1984 henholdt sig til anstaltens udtalelse.

Der er ikke over for mig oplyst særlige omstændigheder, der kunne tale imod, at det over for Dem blev oplyst, at baggrunden for visitationens foretagelse var, at en fængselsbetjent havde iagttaget, at en genstand var blevet kastet ind i Deres celle. Jeg kan derfor ikke anse begrundelsespligten efter cirkulærets § 1, stk. 5, for opfyldt i forbindelse med den foretagne visitation, hvorved bemærkes, at en generel henvisning til de almindelige betingelser for at kunne foretage en visitation ikke i så henseende kan anses for tilstrækkelig.

Efter § 2, stk. 1, i visitationscirkulæret skal visitation af den indsatte person så vidt muligt overværes af et vidne. Ved visitation forstås ifølge § 30, stk. 1, 2. pkt., i justitsministeriets bekendtgørelse nr. 423 af 21. juni 1973 om fuldbyrdelse af frihedsstraf en nøje undersøgelse af, hvilke effekter den pågældende har i sin besiddelse i opholdsrummet eller på sin person.

Til forhørsprotokollen for statsfængslet i Vridsløselille for den 11. december 1983 har fængselsoverbetjent (A) bekræftet, at han, forinden fængselsbetjent (B) kom til stede, bad Dem om at tømme lommerne, for at han kunne se, om der var ureglementerede genstande. Han har endvidere bekræftet, at han, efter at De havde tømt

lommerne, klappede Dem på lommerne for at sikre sig, at der ikke var yderligere genstande.

I udtalelsen af 19. december 1983 har anstalten herom anført, at det er i overensstemmelse med sædvanlig praksis i anstalten, at personalet kan anmode en indsat om at tømme sine lommer og klappe ham på lommerne, uden at der er et vidne til stede. Direktoratet for kriminalforsorgen har i udtalelsen af 16. januar 1984 henholdt sig til anstaltens udtalelse.

Med henvisning hertil samt til visitationens overfladiske karakter finder jeg ikke i den foreliggende sammenhæng at have tilstrækkeligt grundlag for at foretage videre vedrørende dette forhold.

Efter § 1, stk. 1, i justitsministeriets cirkulære nr. 235 af 16. december 1975 om anvendelse af håndjern over for indsatte, må håndjern kun anvendes, »når forholdene gør det absolut påkrævet, og når andre lempeligere midler har været forsøgt eller åbenbart vil være utilstrækkelige«. Særligt om anvendelse af håndjern i forbindelse med visitation er der ved § 7, 1. pkt., fastsat, at en indsat kan belægges med håndjern, såfremt han »nægter at lade sig visitere i nødvendigt omfang, og visitationen ikke kan gennemføres uden betydelig magtanvendelse«.

Der er ikke ved de fornyede udtalelser fra fængselsbetjent (B) og fængselsoverbetjent (A) tilvejebragt en sådan overensstemmelse mellem Deres, (B's) og (A's) forklaringer af det passerede, at det faktiske håndelsesforløb kan anses for helt klarlagt. Jeg finder imidlertid ikke, at yderligere undersøgelser fra min side vil kunne bibringe sagen nye oplysninger. Jeg henviser herved til, at forholdene skriver sig tilbage til den 28. september 1982.

På det således foreliggende grundlag kan direktoratet for kriminalforsorgens afgørelse i skrivelsen af 8. august 1983 til Dem, hvorefter direktoratet efter omstændighederne ikke fandt grundlag for at kritisere, at der blev anvendt håndjern i forbindelse med visitationens gennemførelse, ikke give mig fuldt tilstrækkelig anledning til kritik.

Det tilføjes, at jeg ikke efter min gennemgang af sagen har grundlag for at antage, at foretagelsen af visitationen den 28.

september 1982 af Dem havde chikanøs karakter.

Jeg har gjort direktoratet for kriminalforsorgen og statsfængslet i Vridsløselille bekendt med min opfattelse vedrørende

spørgsmålene om tidspunktet for iværksættelse af en visitation samt begrundelsespligten i forbindelse hermed.

...«

10-14. *Henstillet til familieretsdirektoratet at undergive en sag om begyndelsestidspunktet for ægtefællebidrag fastsat i medfør af retsvirkningslovens § 6, jfr. § 9, en fornyet overvejelse. (J. nr. 1983-499-62).*

En advokat klagede for M over familieretsdirektoratets afgørelse om at tiltræde Viborg statsamts afgørelser om fastsættelse af (børne- og) ægtefællebidrag. Sagen vedrørte navnlig spørgsmål om fastsættelse af begyndelsestidspunktet for det ægtefællebidrag, som det påhvilede M at betale til sin hustru, H.

Det fremgik af de foreliggende oplysninger, at M og H blev gift i 1966. I ægteskabet var der 2 børn, født i henholdsvis 1967 og 1972.

I sommeren 1980 blev ægtefællerne enige om at ophæve samlivet. Det var på det tidspunkt meningen, at hver af ægtefællerne skulle have et barn hos sig således, at det yngste barn fik ophold hos H, og det ældste barn fik ophold hos M. Nogle måneder efter samlivsophævelsen (januar 1981) fik imidlertid også det yngste barn ophold hos M.

Fællesboet blev delt i september/oktober 1980 ved bodelingsoverenskomst. H og M ønskede at vente med at gennemføre separation for at give børnene lejlighed til at beslutte sig for, hos hvem af forældrene de ville være.

Ved bodelingen fik M ægtefællernes ejendom, medens H (bl.a.) fik pantebrev for 50.000 kr. og obligationer for 85.000 kr. Midlerne brugte H til investering i en grillbar.

Den 24. juli 1981 ophørte H med arbejdet i grillbaren, og siden september 1981 havde hun levet af bistandshjælp.

Den 12. november 1981 mødtes M og H til separationsforhandling i Vejle statsamt. Der var uenighed om, hvem der skulle have forældremyndigheden over det yngste barn, og det blev herefter tilkendegivet, at sagen ikke kunne fremmes ved bevilling.

Med skrivelse af 25. februar 1982 sendte M's advokat Viborg statsamt en fornyet an-

søgning om bevilling til separation, da der nu var opnået enighed om forældremyndighedsspørgsmålet.

Den 9. marts 1982 mødte M i Viborg statsamt (hvortil han var flyttet) til drøftelse af separationsvilkårene. Ifølge en udskrift af forhandlingsprotokollen ønskede han separation på følgende vilkår:

- »1. Manden får forældremyndigheden over børnene: . . . , født den 10. marts 1967, og . . . , født den 1. juni 1972.
2. Ingen af ægtefællerne svarer bidrag til den andens underhold.
3. Fællesboet er delt.
4. Vilkårene skal også være gældende for tiden efter en eventuel senere skilsmisse på grundlag af separationen.«

Af udskriften fremgik det videre, at M erklærede, at han ikke for tiden ønskede bidrag til fællesbørnenes underhold. Han blev vejledt om, at bidrag senere på begæring kunne fastsættes, men ikke med tilbagevirkende kraft.

Den 1. april 1982 mødte H til mægling og vilkårsforhandling i Vejle statsamt. Hun blev gjort bekendt med det, der var passeret under mødet i Viborg statsamt den 9. marts 1982 med M. Under den derefter foretagne vilkårsforhandling begærede H ifølge udskrift af Vejle statsamts forhandlingsprotokol separation på de af M anførte vilkår med den ændring, at post 2 udgik og erstattedes af følgende:

»Manden har bidragspligt over for hustruen. Bidragets størrelse fastsættes af overøvrigheden. Dette vilkår er alene aftalt for separationstiden og skal således tages op til ny aftale eller afgørelse ved senere skilsmisse.«

H blev gjort bekendt med, at sagen ikke kunne fremmes ved bevilling, hvis M ikke

ville medvirke til separation på de af hende anførte vilkår. I så fald ville hun søge fri proces til anlæg af retssag imod M til opnåelse af separation. H oplyste, at hun ikke havde indtægter eller formue af nogen art, men at hun levede af bistandshjælp. Hun søgte ægtefællebidrag fastsat fra den 1. april 1982.

Med skrivelse af 20. april 1982 sendte Viborg statsamt M's advokat en kopi af udskriften af Vejle statsamts forhandlingsprotokol. Statsamtet bad oplyst, om M kunne tiltræde de vilkår for separationen, som H havde foreslået.

I skrivelse af 10. maj 1982 rykkede Viborg statsamt advokaten for svar. I skrivelse af 24. maj 1982 meddelte advokaten Viborg statsamt, at M og H for tiden forhandlede om spørgsmålet om ægtefællebidrag, og at hun ville vende tilbage til sagen snarest muligt.

I skrivelse af 4. august 1982 meddelte advokaten Viborg statsamt, at M ikke ønskede at påtage sig nogen forpligtelse til betaling af ægtefællebidrag. Advokaten anførte videre, at parterne i forbindelse med bodelingen havde aftalt, at hustruen ikke stillede krav om bidrag. I den mellemliggende periode havde hun klaret sig selv, og der havde ikke over for M været fremsat krav om bidrag før nu.

I skrivelse af 19. august 1982 meddelte Viborg statsamt H fri proces til anlæg af separationssag mod M.

I skrivelser af samme dato anmodede statsamtet H og M om at udfylde et gult oplysningsskema i anledning af, at H havde ansøgt om hustrubidrag.

Den 7. september 1982 udfyldte M oplysningsskema til brug for bidragssagen. Skemaet sendte hans advokat til Viborg statsamt med skrivelse af 10. september 1982, idet advokaten anmodede om, at H blev sat i bidrag til børnene.

Viborg statsamt forelagde M's anmodning om børnebidrag for H.

Ifølge et telefonnotat af 4. november 1982 oplyste H over for statsamtet, at hun havde boet sammen med en anden mand fra den 1. oktober 1980 til den 25. juli 1981; hun ejede grillbaren sammen med ham, men den ville gå på tvangsauktion den 6. december 1982, og hun regnede med at miste sin anpart. Hun havde fået bistandshjælp siden september 1981. Kommunen havde aldrig talt om at få

M sat i bidrag. Hun blev vejledt om bistandslovens § 8.

Den 17. november 1982 traf Viborg statsamt afgørelse om, at M med virkning fra den 21. april 1982 skulle betale et bidrag på 2.000 kr. månedligt til H's underhold.

Samme dato traf statsamtet afgørelse om, at H med virkning fra den 10. september 1982 skulle betale det for en mor til enhver tid gældende normalbidrag (2.070 kr. halvårligt) til hvert af børnenes underhold.

I skrivelse af 3. december 1982 til Viborg statsamt klagede M's advokat over statsamtets afgørelse vedrørende ægtefælle- og børnebidrag. Advokaten redegjorde for forløbet, siden M og H ophævede samlivet, herunder, at det var en aftale mellem parterne, at der ikke skulle betales bidrag.

Advokaten oplyste endvidere, at det yngste barn havde taget endeligt ophold hos M den 15. januar 1981, og at bidragene til børnene derfor ønskedes fastsat med virkning fra henholdsvis oktober 1980 og januar 1981.

Med påtegning af 14. december 1982 sendte statsamtet advokatens klageskrivelse til justitsministeriet, idet statsamtet henholdt sig til sine afgørelser af 17. november 1982.

I skrivelse af 27. december 1982 anmodede justitsministeriet i anledning af klagen H om oplysning bl.a. om, hvorvidt der forelå en aftale om, at M ikke skulle betale ægtefællebidrag.

Ved dom af 3. marts 1983 blev H og M separeret på vilkår bl.a., at M betaler underholdsbidrag til H i 5 år. Af domsudskriften fra retten i Hobro fremgik det, at H under sagen forklarede, at det i forbindelse med bodelingen blev aftalt, at ingen af parterne skulle betale børnebidrag, og at der ikke skulle betales ægtefællebidrag. Årsagen til, at H ønskede ægtefællebidrag, trods aftalen om det modsatte, var, at hun af statsamtet i Vejle havde fået at vide, at hun skulle søge bidrag, når hun fik bistandshjælp. M forklarede, at han kunne godkende det, H havde forklaret vedrørende bl.a. aftalen om bodeling og de i forbindelse hermed trufne aftaler vedrørende børne- og ægtefællebidrag. H gjorde under sagen gældende, at det var nødvendigt med ægtefællebidrag, da hun ville blive pålagt at udrede underholdsbidrag til børnene, hvilket hun ikke kunne, hvis hun kun havde indtægt fra bistandshjælp.

Ved afgørelse i skrivelsen af 21. marts 1983 meddelte familieretsdirektoratet bl.a.:

»... Familieretsdirektoratet (finder) efter en gennemgang af sagen ikke ... grundlag for at ændre statsamtets afgørelse for så vidt angår børnebidragene.

Familieretsdirektoratet finder efter skøn over de oplysninger, der forelå for statsamtet på tidspunktet for afgørelsen, heller ikke grundlag for at ændre ægtefællebidraget.

...«

I klagen til mig anførte M's advokat, at bidragene var pålagt fra begæringernes fremsættelse, men i betragtning af, at der forelå en klar aftale parterne imellem om, at H ikke ville forlange ægtefællebidrag udbetalt, havde M ikke tidligere forlangt børnebidrag, uanset at begge børn havde opholdt sig hos ham siden oktober 1980 og januar 1981. Såfremt pligten til betaling af ægtefællebidrag opretholdtes for tiden fra den 21. april 1982, opretholdt M påstanden om betaling af børnebidrag fra henholdsvis den 1. oktober 1980 og den 15. januar 1981 – subsidiært for begge børns vedkommende fra den 21. april 1982.

I en udtalelse i anledning af klagen til mig henholdt familieretsdirektoratet sig til afgørelsen af 21. marts 1983. For så vidt angik spørgsmålet om begyndelsestidspunktet for børnebidragene havde familieretsdirektoratet lagt vægt på, at M under mødet i Viborg statsamt den 9. marts 1982 tilkendegav, at han ikke ønskede fastsat bidrag, og at han på samme møde blev vejledt om, at han herefter ikke ved en eventuel fremtidig ansøgning kunne forvente, at børnebidrag ville kunne fastsættes med tilbagevirkende kraft. Familieretsdirektoratet havde endvidere lagt vægt på, at M først den 10. september 1982 søgte om fastsættelse af børnebidrag, skønt han ved statsamtets skrivelse af 20. april 1982 var blevet gjort bekendt med, at H søgte om fastsættelse af ægtefællebidrag med virkning fra den 1. april 1982.

Med hensyn til spørgsmål om ægtefællebidrag bemærkede familieretsdirektoratet, at det først efter fremkomsten af udskriften af separationsdommen måtte anses for godtgjort, at der havde foreligget en aftale i forbindelse med bodelingen i 1980. Familieretsdirektoratet fandt ikke grundlag for at ændre statsamtets afgørelse, idet direktoratet, jfr. retsvirkningslovens § 9, lagde vægt på, at

bodelingen først i 1983 blev efterfulgt af en separation, og at hustruens økonomiske og personlige situation allerede ved ansøgningen om ægtefællebidrag var blevet væsentligt forringet siden aftalen i efteråret 1980.

Det var imidlertid familieretsdirektoratets opfattelse, at den begrundelse, der blev givet i afgørelsen af 21. marts 1983, ikke kunne anses for tilstrækkelig dækkende, idet direktoratet »i videre omfang burde have tilkendegivet, hvad familieretsdirektoratet havde lagt vægt på ved afgørelsen«.

Viborg statsamt oplyste telefonisk den 5. april 1984, at det ikke ved statsamtets afgørelse af 17. november 1982 blev lagt til grund, at der var indgået en aftale mellem parterne.

Jeg udtalte herefter følgende i en skrivelse til M's advokat:

»Jeg skal først bemærke, at statsamtets fastsættelse af ægtefællebidrag, jfr. statsamtets resolution af 17. november 1982, der blev stadfæstet af familieretsdirektoratet, kun har virkning for tiden indtil separationens meddelelse. Sagen drejer sig således om Deres klients forpligtelse til at betale underholdsbidrag til sin fraseparerede hustru for tiden fra den 21. april 1982 til den 20. marts 1983.

Således som sagen foreligger for mig, må jeg ved min bedømmelse lægge til grund, at statsamtets resolution af 17. november 1982 er udfærdiget – ikke i medfør af bestemmelsen i ægteskabsretsvirkningslovens § 9, men alene på grundlag af bestemmelsen i den nævnte lovs § 6.

Familieretsdirektoratet har i denne forbindelse i sin udtalelse af 11. juli 1983 til mig anført, at det først efter fremkomsten af udskriften af separationsdommen kunne anses for godtgjort, at der havde foreligget en aftale om afkald på underholdsbidrag i forbindelse med bodelingen i 1980. Jeg skal hertil bemærke, at det ikke på noget tidspunkt under sagen ses bestridt af Deres klients fraseparerede hustru, at der forelå en sådan aftale. Efter min opfattelse havde det derfor været rigtigst, at statsamtet i forbindelse med, at amtet i skrivelse af 19. august 1982 anmodede hustruen om at udfylde det gule oplysningsskema, tillige havde gjort hende bekendt med Deres udtrykkelige anbringelse i skrivelsen af 4.

august 1982 til amtet om, at hustruen i forbindelse med bodelingen havde givet afkald på hustrubidrag, og havde anmodet om hendes bemærkninger hertil – således som justitsministeriet gjorde det i sin skrivelse af 27. december 1982 til hustruen, efter at De havde påklaget statsamtets afgørelse dertil. Statsamtets afgørelse er således efter min opfattelse truffet på et ufyldstgørende grundlag.

I sin udtalelse af 11. juli 1983 til mig har familieretsdirektoratet endvidere nu præciseret, at direktoratets afgørelse af 21. marts 1983 (i modsætning til statsamtets afgørelse) er truffet i medfør af bestemmelsen i ægteskabsretsvirkningslovens § 9. Efter denne bestemmelse kan der ved afgørelser i henhold til lovens §§ 5, 6 og 7 ske fravigelse af en mellem ægtefællerne truffen aftale, hvis den skønnes åbenbart ubillig, eller hvis forholdene væsentligt har forandret sig. De har ikke bestridt, at betingelserne for efter den nævnte bestemmelse at tilsidesætte den indgåede aftale måtte anses for opfyldt.

Det kan ikke i sig selv give mig anledning til bemærkninger, at familieretsdirektoratet således valgte at træffe afgørelse i sagen på et delvis andet retligt grundlag fremfor at hjemvise sagen til fornyet behandling i statsamtet. Og med familieretsdirektoratets afgørelse i skrivelsen af 21. marts 1983 må den mangel, hvormed statsamtets afgørelsesgrundlag efter min opfattelse var behæftet, for så vidt anses for afhjulpet.

Ved sin afgørelse stadfæstede familieretsdirektoratet statsamtets resolution vedrørende ægtefællebidraget.

Ved amtets resolution af 17. november 1982 blev det pålagt Deres klient at betale ægtefællebidrag med virkning fra den 21. april 1982. Dette er i overensstemmelse med den af statsamtet sædvanligt fulgte praksis, hvorefter den første resolution om fastsættelse af ægtefællebidrag efter ægteskabsretsvirkningslovens § 6 normalt tillægges virkning fra det tidspunkt, den bidragspligtige er blevet »varslet« om den fremsatte begæring (medmindre begæringen fremsatte i umiddelbar forbindelse med samlivsophævelsen). Jeg henviser herved til beretningen fra kursus for amtsjurister 1981, s. 24 ff.

Jeg er ikke bekendt med, hvilken praksis der normalt følges med hensyn til fastsættelsen af begyndelsestidspunktet for resolutioner i medfør af ægteskabsretsvirkningslovens § 9, jfr. § 6. I tilfælde som det foreliggende, hvor der samtidig skal træffes afgørelse om fravigelse af et tidligere meddelt gensidigt afkald på såvel ægtefælle- som børnebidrag (jfr. herved børnelovens § 17), må det dog umiddelbart forekomme nærliggende at tillægge bidragsresolutionerne virkning fra samme tidspunkt. Således som sagen forelå for statsamtet, var der imidlertid ikke anledning for amtet til at foretage en nærmere overvejelse heraf.

Som nævnt traf familieretsdirektoratet afgørelse i sagen på et andet retligt grundlag end statsamtet. Den begrundelse for desuagtet at stadfæste statsamtets afgørelse, der er indeholdt i direktoratets skrivelse af 21. marts 1983, må imidlertid efterlade det indtryk, at direktoratet ikke foretog en selvstændig vurdering af, om begyndelsestidspunktet for statsamtets resolution om ægtefællebidrag, der var fastsat under andre forudsætninger, burde fastholdes. I sin udtalelse af 11. juli 1983 til mig har direktoratet anført, at denne begrundelse ikke kan anses for tilstrækkeligt dækkende, men det fremgår ikke af udtalelsen, hvad der har været bestemmende for afgørelsen om at stadfæste amtets resolution også på dette punkt.

På denne baggrund har jeg fundet under henvisning til det anførte at burde henstille til familieretsdirektoratet at undergive sagen en fornyet overvejelse. Jeg har i forbindelse hermed også henledt direktoratets opmærksomhed på, at der, således som statsamtets sagsbehandling formede sig, synes at kunne rejses spørgsmål om, hvorvidt den 21. april 1982 bør anses som »varslingstidspunktet« fremfor den 19. august 1982, idet statsamtet først på sidstnævnte tidspunkt iværksatte en egentlig realitetsbehandling af den fremsatte begæring om fastsættelse af ægtefællebidrag under samlivsophævelsen.

Efter min gennemgang af sagen er det i øvrigt mit indtryk, at det i nogen grad beroede på misforståelser, at hustruen i sin tid fremsatte begæring om fastsættelse af ægtefællebidrag under samlivsophævelsen,

og så vidt jeg forstår, er der ikke udfærdiget ny resolution efter separationsdommen. Der savnes endvidere oplysning om, hvorvidt Deres klient har udnyttet eller ønsker at fastholde resolutionen om børnebidrag. Jeg har meddelt familieretsdirektoratet, at jeg går ud fra, at disse forhold vil blive søgt afklaret i forbindelse med, at sagens behandling genoptages.

Det tilføjes, at jeg er gået ud fra, at kravet på ægtefællebidrag i det foreliggende tilfælde er omfattet af bestemmelsen i bistandslovens § 8, stk. 1, (jfr. § 26, stk. 1, nr. 4).

Jeg har udbedt mig underretning om, hvad der videre sker i sagen.

. . .«

Familieretsdirektoratet meddelte mig herefter, at direktoratet havde genoptaget behandlingen af sagen og anmodet M om at oplyse, om han havde udnyttet eller ønskede at fastholde resolutionen om børnebidrag.

Endvidere havde direktoratet anmodet M om at oplyse, hvad der nærmere blev drøftet under de forhandlinger om spørgsmålet om ægtefællebidrag, der var nævnt i advokatens skrivelse af 24. maj 1982, herunder om man havde drøftet bidrag under samlivsophævelsen, jfr. § 6 i lov om ægteskabets retsvirkninger, eller bidrag i tiden efter separation, jfr. ægteskabslovens § 50.

Yderligere havde direktoratet anmodet H om at oplyse, på hvilken baggrund hun havde ansøgt om fastsættelse af ægtefællebidrag med virkning fra den 1. april 1982, samt om hun havde ansøgt om fastsættelse af ægtefællebidrag for tiden efter separationsdommen. Såfremt dette ikke var tilfældet, anmodede direktoratet H om at oplyse grunden hertil.

Endelig havde direktoratet anmodet social- og sundhedsforvaltningen i Kolding kommune om at oplyse, om kommunen var indtrådt i H's krav mod M, jfr. bistandslovens § 8, stk. 1, og i bekræftende fald, om M havde betalt hele det skyldige beløb.

11. Kirkeministeriets sagsområde.

Som det fremgår af oversigten ovenfor s. 11, er der i beretningsåret realitetsbehandlet 5 sager inden for kirkeministeriets sagsområde, og alle sagerne vedrørte *departementet*.

En af sagerne, der angik et generelt spørgsmål, gav anledning til en henstilling. Sagen, som er omtalt nedenfor som sag nr. 11-1, vedrørte dels spørgsmålet om offentlig licitation ved overdragelse af et arbejde til et menighedsrådsmedlem, dels spørgsmålet om et inhabilt medlems tilstedeværelse ved menighedsrådets behandling af den pågældende sag.

De øvrige 4 sager angik afgørelser, og én af sagerne, som gav anledning til en henstilling, og som er omtalt nedenfor som sag nr. 11-2, vedrørte spørgsmålet om anvendelsen af navnet Tani som fornavn/mellemlavn for en pige.

- 11-1.** *Henstillet til kirkeministeren, at der i forbindelse med gennemførelsen af det forslag til en ny lov om menighedsråd, som agtedes fremsat for folkettingen i begyndelsen af 1984, blev søgt tilvejebragt udtrykkelige bestemmelser om offentlig licitation ved overdragelse af arbejder til et menighedsrådsmedlem samt om, at et inhabilt medlem skal forlade lokalet under menighedsrådets forhandling og afstemning om den pågældende sag. (J. nr. 1982-809-72).*

Hovedorganisationen af Mesterforeninger i Byggefagene i Danmark klagede for murermester A over, at kirkeministeriet i skrivelse af 8. januar 1982 meddelte stiftsøvrigheden over Ålborg stift, at ministeren fastholdt ministeriets anmodning i skrivelse af 13. oktober 1981 til stiftsøvrigheden om at pålægge et menighedsråd at ændre rådets beslutning af 20. juni 1981 om at tildele A murerentreprisen vedrørende restaurering af menighedsrådets kirke.

Det fremgik af de foreliggende oplysninger, at menighedsrådets formand den 25. marts 1981 indgav ansøgning om tilladelse til, at menighedsrådet lod foretage en bygnings- og inventarmæssig hovedistandsættelse af kirken. Af ansøgningen fremgik, at udgiften til istandsættelsesarbejdet var anslået til 1.338.900 kr.

Ålborg stiftsøvrighed godkendte i skrivelse af 2. juni 1981, at første etape af istandsæt-

telsesarbejdet, der omfattede den udvendige bygningsmæssige istandsættelse, og som beløb sig til 660.900 kr., blev bragt til udførelse.

På et møde den 20. juni 1981 vedtog menighedsrådet at tilbyde murerentreprisen i forbindelse med istandsættelsen af kirken til murermester A, der den 28. april s.å. var blevet indvalgt i menighedsrådet. A var ifølge det oplyste til stede på mødet den 20. juni 1981, også under rådets behandling af det punkt på dagsordenen, under hvilket det blev vedtaget at tilbyde ham murerentreprisen.

Ved skrivelse af 3. juli 1981 forespurgte arkitekt B A, om han ville påtage sig udførelsen af murerentreprisen i forbindelse med istandsættelsen af kirken. A accepterede tilbuddet.

I skrivelse ligeledes af 3. juli 1981 til stiftsøvrigheden rejste to andre håndværksmestre, begge bosiddende i den pågældende kommune, spørgsmål om lovligheden af menigheds-

rådets beslutning om at tildele A murerentreprisen.

I anledning af denne henvendelse indhentede stiftsøvrigheden en udtalelse af 28. juli 1981 fra menighedsrådet. Rådet oplyste, at A før menighedsrådsvalget i april 1981 havde forespurgt menighedsrådets formand, om han ved at stille op til valget og eventuelt opnå valg risikerede ikke som hidtil at kunne opnå arbejde på kirken. Dette spørgsmål havde menighedsrådets formand besvaret benægtende.

Menighedsrådet oplyste videre, at det på mødet den 20. juni 1981 var blevet fastslået, at A var inhabil ved behandlingen af det pågældende punkt på dagsordenen. A havde tilbudt at forlade mødet. Det blev imidlertid uden afstemning tilkendegivet over for ham, at dette ikke var nødvendigt, eftersom alle gav tilkende, at man ønskede, at han skulle udføre arbejdet.

Menighedsrådets begrundelse for at vælge A var, at han i modsætning til andre murermestre, som kunne komme på tale, havde et godt kendskab til kirkebygningen, hvor han i årenes løb havde udført forskellige arbejder.

Stiftsøvrigheden videresendte ved skrivelse af 1. september 1981 sagen til kirkeministeriet med menighedsrådets udtalelse. Stiftsøvrigheden bemærkede, at A på grund af inhabilitet ikke burde have deltaget i menighedsrådets behandling af og beslutning om tildeling af murerentreprisen vedrørende restaureringen af kirken. Stiftsøvrigheden indstillede på denne baggrund, at det blev pålagt menighedsrådet i et nyt menighedsrådsmøde, hvor A ikke var til stede, at foretage en fornyet behandling af og beslutning om tildeling af murerentreprisen. Stiftsøvrigheden henviste videre til, at det af menighedsrådets udtalelse i skrivelsen af 28. juli 1981 fremgik, at der ikke havde været tale om nogen form for forudgående offentligt udbud af den omhandlede murerentreprise. Selv om denne fremgangsmåde principielt måtte forekomme betænkelig, fandt stiftsøvrigheden dog ikke tilstrækkelig anledning til at påtale forholdet, når hensås til, at der ikke syntes at foreligge bestemmelser, der klart foreskrev en pligt til forudgående at udbyde sådanne arbejder.

Kirkeministeriet meddelte derpå i skrivelse af 13. oktober 1981 stiftsøvrigheden, at ministeriet var enig med stiftsøvrigheden i, at murermester A på grund af inhabilitet ikke bur-

de have deltaget i menighedsrådets behandling af og beslutning om tildeling af murerentreprisen vedrørende restaurering af kirken. Ministeriet anmodede derfor stiftsøvrigheden om at pålægge menighedsrådet at foretage en fornyet behandling af sagen.

Kirkeministeriet anførte videre, at det efter ministeriets opfattelse fulgte af almindelige retsgrundsætninger, at større arbejder eller leverancer vedrørende kirker, kirkegårde eller anden ejendom under menighedsrådets administration ikke bør overdrages noget medlem af rådet uden efter forudgående offentligt udbud af entreprisen.

Et sådant udbud burde derfor foretages, inden sagen på ny blev behandlet i menighedsrådet.

I overensstemmelse med kirkeministeriets anmodning pålagde Ålborg stiftsøvrighed ved skrivelse af 26. oktober 1981 menighedsrådet »at foretage en fornyet behandling af sagen om tildeling af den omhandlede murerentreprise efter forudgående offentligt udbud af entreprisen«.

I skrivelse af 12. november 1981 til kirkeministeriet anmodede arkitekt B ministeriet om at tillade, at tildelingen af entrepriser i forbindelse med restaureringsarbejdet skete på anden måde end ved offentligt udbud som påbudt af stiftsøvrigheden. Han henviste bl.a. til, at det ved restaureringsarbejde som det foreliggende var særligt vigtigt, at entrepriserne blev uddelt til entreprenører, der havde erfaring med sådant arbejde, samt at licitationsformen kunne føre til, at der blev afgivet tilbud, der umiddelbart økonomisk viste sig fordelagtige, men som krævede intensiveret kontrolovervågning af arbejdet med deraf følgende udgiftsforøgelser.

Kirkeministeriet besvarede arkitekt B's skrivelse ved skrivelse af 8. januar 1982, der blev sendt arkitekten gennem stiftsøvrigheden. Ministeriet fandt ikke grundlag for at ændre opfattelse og henholdt sig derfor til skrivelsen af 13. oktober 1981. Sagen skulle således underkastes fornyet behandling i menighedsrådet, og offentligt udbud foretages. Hvis menighedsrådet ønskede at forbeholde sig frit valg mellem de indkomne tilbud, burde det udtrykkeligt fremgå af det offentlige udbud. Kirkeministeriet bemærkede samtidig, at kravet om offentligt udbud ikke var begrundet i, at der under sagens behandling var sket en tilsidesættelse af habilitetsregler-

ne, men i, at murerentreprisen var tildelt et medlem af menighedsrådet.

Ved skrivelse af 1. marts 1982 meddelte arkitekt B derpå A, at stiftsøvrighedens påbud af 26. oktober 1981 herefter måtte betragtes som en definitiv afgørelse, og i konsekvens heraf havde menighedsrådet besluttet af udbyde murerentreprisen (bortset fra den del af arbejdet, som allerede var udført) i licitation.

Murerarbejdet vedrørende istandsættelsen af kirken blev herefter udbudt i offentlig licitation for muremestre med bopæl i kommunen. Licitationen fremkaldte tilbud fra bl.a. A og muremester C.

Da muremester C's tilbud var det laveste, besluttede menighedsrådet at overdrage arbejdet til denne. Herom blev der ved skrivelse af 10. maj 1982 givet A besked.

I den anledning fremsatte advokat D på A's vegne ved skrivelse af 11. maj 1982 et erstatningskrav over for menighedsrådet på grund af misligholdelse af den aftale, der var indgået den 3. juli 1981 mellem A og menighedsrådet om restaurering af kirken. Advokat D henviste til, at A efter at have fået murerentreprisen tildelt havde disponeret på baggrund heraf og bl.a. undladt at give tilbud på andre arbejder.

Menighedsrådet afviste i skrivelse af 28. maj 1982 advokat D's erstatningskrav.

Hovedorganisationen af Mesterforeninger i Byggefagene i Danmark rettede i skrivelse af 3. juni 1982 henvendelse til kirkeministeriet på A's vegne. Organisationen anførte, at menighedsrådets beslutning om at overdrage arbejdet til A reelt var blevet truffet 5-6 uger før menighedsrådsvalget den 28. april 1981, og at der ikke på dette tidspunkt kunne være tale om inhabilitet. A var blevet gjort bekendt med, at han ville få arbejdet, men at en formel vedtagelse naturligvis måtte vente til efter valget. På denne baggrund, og da A udtrykkeligt havde spurgt menighedsrådet, om hans valg til rådet ville få indflydelse på overdragelsen af arbejdet, var det hovedorganisationens opfattelse, at A var i god tro med hensyn til de forhold, der førte til, at kirkeministeriet underkendte menighedsrådets beslutning som ugyldig. Til støtte for sin opfattelse, hvorefter murerentreprisen reelt var overdraget A inden menighedsrådsvalget, henviste hovedorganisationen til, at dagsordenens punkt 1 for mødet den 20. juni 1981

lød »opstart af arbejdet« og ikke, hvad man ellers kunne have forventet, »udvælgelse af håndværkere«. Det var hovedorganisationens opfattelse, at der i sagen forelå et aftalebrud fra menighedsrådets side.

Menighedsrådet rettede i skrivelse af 9. juni 1982 henvendelse til kirkeministeriet med anmodning om, at kirkeministeriet udtalte sig om, hvorvidt menighedsrådet kunne indgå entreprisekontrakt med C.

Menighedsrådet henviste til, at det allerede under det foregående menighedsråd var bestemt, at A skulle have restaureringsarbejdet overgivet. Da A inden menighedsrådsvalget havde spurgt menighedsrådet, om eventuelt medlemskab ville få indflydelse på dette restaureringsarbejde, og menighedsrådet havde besvaret dette spørgsmål benægtende, fandt rådet ikke, at A havde været inhabil i sagen. Under henvisning til advokat D's skrivelse af 11. maj 1982 om erstatning for aftalebrud gjorde menighedsrådet over for kirkeministeriet gældende, at eventuelt erstatningsansvar måtte påhvile ministeriet.

Kirkeministeriet svarede ved skrivelse af 25. juni 1982 menighedsrådet, at ministeriet ikke så sig i stand til at afgøre spørgsmålet om, hvorvidt murerentreprisen skulle overdrages C eller A.

Det tilkom menighedsrådet i samråd med arkitekten at vælge mellem de ved licitationen indkomne tilbud efter en nøje afvejelse af tilbuddene og tilbudsgivernes kvalifikationer, i hvilken forbindelse den særlige karakter af det udbudte arbejde også måtte tages i betragtning.

Ministeriet påpegede, at menighedsrådet var frit stillet med hensyn til, hvilket tilbud menighedsrådet ønskede at acceptere, og til i givet fald at kassere samtlige tilbud.

Kirkeministeriet tilbød menighedsrådet, at der blev afholdt en mundtlig drøftelse af sagen. Det skete under et møde den 22. juli 1982 i kirkeministeriet.

Under henvisning til mødet meddelte kirkeministeriet i skrivelse af 28. juli 1982 hovedorganisationen som svar på dennes henvendelse af 3. juni 1982, at ministeriet for sit vedkommende måtte anse sagen for afsluttet med skrivelsen af 25. juni 1982 til menighedsrådet, som samtidig vedlagdes i fotokopi. Ministeriet ville for at forebygge, at sager af tilsvarende art opstod, tage under overvejelse at udsende en vejledning til menigheds-

rådene. Et udkast til en sådan vejledning vil blive tilsendt hovedorganisationen til udtalelse, såfremt det ønskedes.

Hovedorganisationen anførte i klagen til mig, at kirkeministeriets afgørelse af 13. oktober 1981 savnede hjemmel. Hovedorganisationen gjorde videre gældende, at menighedsrådet ved afgørelsen af 20. juni 1981 alene fastholdt en allerede truffet afgørelse om at overdrage A murerentreprisen, og at denne beslutning var truffet, inden A blev valgt ind i rådet. Herefter kunne der hverken være tale om inhabilitet i forbindelse med menighedsrådets beslutning om at overdrage murerentreprisen til A eller om at foretage offentligt udbud.

Hovedorganisationen oplyste i klagen, at det fortsatte restaureringsarbejde endnu ikke var gået i gang, idet menighedsrådet var splittet med hensyn til, hvilket af de tilbud, som var indkommet ved den offentlige licitation, rådet skulle antage.

I en udtalelse til mig afviste kirkeministeriet, at menighedsrådet inden mødet den 20. juni 1981 havde truffet beslutning om at overdrage murerentreprisen til A. Kirkeministeriet henviste herved til, at menighedsrådsbeslutninger ifølge § 15, stk. 2, i lov om menighedsråd træffes i møder.

Kirkeministeriet var fortsat af den opfattelse, at menighedsrådets beslutning på mødet den 20. juni 1981 var ugyldig, fordi A, der måtte anses for inhabil, havde deltaget i sagens behandling.

Til støtte for kravet om, at der forud for sagens fornyede behandling blev afholdt offentlig licitation, bemærkede kirkeministeriet, at det efter ministeriets opfattelse fulgte af almindelige retsgrundsætninger, at større arbejder eller leverancer vedrørende kirker, kirkegårde eller anden ejendom under menighedsrådets administration ikke bør overdrages noget medlem af menighedsrådet uden forudgående offentligt udbud af entreprisen. Denne opfattelse var lagt til grund ved kirkeministeriets afgørelser i sager af tilsvarende art og stemte overens med den retsgrundsætning, der havde fundet udtryk i lov om kommunernes styrelse, § 29, stk. 1. Kravet om offentlig licitation havde til formål at hindre, at menighedsrådsmedlemmer opnår en fortrinsstilling i forhold til andre borgere med hensyn til arbejder for og leverancer til menighedsrådet.

Hovedorganisationen anførte i anledning af kirkeministeriets udtalelse på ny, at entreprisen reelt var overdraget A, inden han blev valgt til menighedsrådet. Derudover bemærkede organisationen, at organisationen ikke havde kendskab til kirkeministeriets afgørelser i andre sager af tilsvarende art.

I den anledning indhentede jeg fra kirkeministeriet en fornyet udtalelse. Kirkeministeriet fastholdt, at der efter ministeriets opfattelse ikke inden menighedsrådsmødet den 20. juni 1981 var truffet en gyldig beslutning om overdragelse af murerentreprisen til A. Kirkeministeriet henviste ud over den tidligere henvisning til § 15, stk. 2, i lov om menighedsråd til, at arkitekt B i skrivelse af 3. juli 1981 spurgte A, om han ville påtage sig murerentreprisen. Denne skrivelse forudsatte klart, at der ikke forelå en egentlig aftale mellem menighedsrådet og A på dette tidspunkt.

Kirkeministeriet oplyste, at der ikke fra ministeriets side var fastsat generelle bestemmelser om udbud af arbejder, der forestås af menighedsrådet. Det var derfor i almindelighed overladt til menighedsrådet som bygherre i samråd med menighedsrådets arkitekt at træffe bestemmelse om, hvorvidt sådanne arbejder skal udbydes i licitation. Kirkeministeriet havde under overvejelse at fastsætte nærmere regler om spørgsmålet.

Kirkeministeriet sendte mig akterne i en tidligere sag, hvori der bl.a. var rejst spørgsmål om overdragelse af arbejder og leverancer til et menighedsrådsmedlem. Ministeriet havde i denne sag som svar på et spørgsmål fra det pågældende menighedsråd tilkendegivet, at større arbejder eller leverancer efter ministeriets opfattelse ikke burde overdrages noget medlem af menighedsrådet uden en eller anden form for forudgående udbud.

Endelig henviste kirkeministeriet til, at de principielle hensyn, der lå til grund for ministeriets afgørelse i den nu foreliggende sag vedrørende overdragelse af leverancer og arbejder til menighedsrådsmedlemmer, på tilsvarende måde gjorde sig gældende i sager om salg af fast ejendom under menighedsrådets administration. Herom gælder kirkeministeriets skrivelse af 12. september 1972 og kirkeministeriets cirkulære af 22. juli 1981 om almindelige vilkår for salg af fast ejendom under menighedsrådets administration.

Ifølge disse regler skal sådanne ejendomme udbydes til salg ved offentlig annoncering.

Jeg forelagde kirkeministeriets fornyede udtalelse for hovedorganisationen. Organisationen bemærkede hertil, at A's forespørgsel til menighedsrådet om, hvorvidt det ville få konsekvenser for udførelsen af restaureringsarbejdet på kirken, hvis han lod sig opstille til menighedsrådsvalget, kun fik mening, hvis han vidste, at arkitekt og menighedsråd var enige om, at han skulle udføre arbejdet.

Hovedorganisationen oplyste, at A ville anlægge erstatningssag i anledning af, at kirkeministeriet pålagde menighedsrådet at ophæve den bestående aftale, og at der var indgivet ansøgning om fri proces under retssagen.

Jeg udtalte herefter følgende i en skrivelse til hovedorganisationen:

»Først skal jeg gøre nogle bemærkninger om de principielle synspunkter, som ligger bag det pålæg, der er indeholdt i kirkeministeriets skrivelse af 13. oktober 1981.

§ 15, stk. 3, i den gældende lov om menighedsråd har følgende ordlyd:

»Menighedsrådet træffer beslutning om, hvorvidt et medlem har en sådan interesse i en sag, at han er udelukket fra at deltage i rådets forhandling og afstemning om sagen. Et medlem skal underrette menighedsrådet, hvis der foreligger forhold, der kan give anledning til tvivl om hans habilitet.«

Bestemmelsen er gentaget som § 7, stk. 3, i den modelforretningsorden for menighedsråd, der er udarbejdet af Landsforeningen af Menighedsrådsmedlemmer.

§ 14 i loven om kommunernes styrelse indeholder en helt enslydende bestemmelse. Denne bestemmelse er imidlertid suppleret i den af indenrigsministeriet udsendte normalforretningsorden for primærkommuner, idet denne som § 8, stk. 1, 2. pkt., indeholder følgende bestemmelse:

»I bekræftende fald (d.v.s. hvis der foreligger inhabilitet) skal den pågældende under forhandling og afstemning om sagen forlade lokalet, hvorimod han ikke er afskåret fra at deltage i kommunalbestyrelsens forhandling og afstemning om, hvorvidt han skal vige sit sæde under den pågældende sags behandling.«

Denne procedureforskrift er begrundet i hensynet til at sikre, at sagens forhandling i udvalg og kommunalbestyrelse kan foregå frit og uden påvirkning af den pågældendes tilstedeværelse i lokalet, ligesom bestemmelsen falder godt i tråd med det hovedsynspunkt, at formålet med inhabilitetsregler ikke alene er at sikre, at den enkelte sag bliver behandlet korrekt, men også – som ombudsmanden ved flere lejligheder har haft anledning til at give udtryk for – at modvirke, at der skabes mistillid til den offentlige forvaltning.

Om efterlevelsen af bestemmelsen i praksis henviser jeg til ombudsmandens beretning for året 1972, s. 28, jfr. 1973, s. 24.

Loven om kommunernes styrelse indeholder endvidere som § 29, stk. 1, følgende bestemmelse:

»Et udvalgsmedlem må ikke mod betaling yde nogen præstation til den gren af kommunens forvaltning, der forestås af vedkommende udvalg, uden efter forudgående offentlig licitation eller, hvor forholdene særlig taler derfor, i henhold til kommunalbestyrelsens vedtagelse.«

Bestemmelsen er en videreførelse af en forskrift i normalstyrelsesvedtægterne fra 1933, der dog var mere kategorisk i sin udformning, idet der ikke var mulighed for fravigelse ved kommunalbestyrelsens beslutning. I praksis havde dette givet anledning til visse vanskeligheder, og indenrigsministeriet havde i en række tilfælde udtalt, at forskriften ikke var til hinder for, at en aftale, der efter sædvane ville blive indgået uden licitation (f.eks. hvor der er tale om vedligeholdelsesarbejder og projekteringsarbejder), kunne overdrages til et udvalgsmedlem. Dette var baggrunden for den ændrede udformning af bestemmelsen. Der henvises til kommunallovskommissionens betænkning Kommuner og Kommunestyre (nr. 420/1966), s. 223, samt til *Erik Harder: Dansk Kommunalforvaltning I* (4. udg. 1982), s. 355.

Bestemmelsen og den forudgående vedtægtspraksis er begrundet i hensynet til at sikre, at der ved aftaler, der indgås af kommunen, opnås de for kommunen bedst mulige vilkår, ligesom den er egnet til at sikre tilliden til, at dette hensyn tilgodeses i de enkelte tilfælde.

Hverken loven om menighedsråd eller den ovenfor omtalte modelforretningsorden indeholder nogen tilsvarende bestemmelse.

Uden for det område, der reguleres af loven om kommunernes styrelse, har den underliggende principielle problemstilling været fremdraget med udgangspunkt i en konkret sag om nogle retshandler, som bestyrelsen for den daværende åndssvageforsorg havde indgået med et medlem af bestyrelsen. Sagen gav anledning til en dommerundersøgelse, og i sin afsluttende redegørelse gav dommeren bl.a. udtryk for, at han ikke turde fastslå, at det er gældende ret, at et kollektivt forvaltningsorgan, der leder en selvejende institution som statens åndssvageforsorg, ubetinget er afskåret fra at indgå privatretlige aftaler med et medlem af den pågældende bestyrelse, men at det ikke kan bestrides, at der er knyttet principielle betænkeligheder til sådanne aftaler. Efter dommerens skøn tilsagde de principielle betænkeligheder, at sådanne aftaler ikke indgås, og at de, hvis de ikke helt kan udelukkes, i hvert fald ikke indgås, medmindre der foreligger særlige hensyn, der kan begrunde, at man sætter sig ud over de principielle betænkeligheder. I så fald bør der imidlertid samtidig følges en procedure, der giver offentligheden rimelige garantier for, at favorisering ikke kan finde sted. Dommeren henstillede til socialministeriet at angive de retningslinjer, der fremtidig ønskedes fulgt på dette område. Det daværende revisionsdepartement støttede dommerens henstilling, og i tillægsbetænkningen over statsregnskabet for finansåret 1969-70 gav statsrevisorerne udtryk for at måtte »... tillægge det afgørende betydning, at undersøgelsesdommerens henstilling om tilvejebringelse af principielle retningslinjer følges...« (a.st. s. 158). Socialministeriet udsendte herefter den 15. februar 1974 retningslinjer vedrørende adgangen for selvejende institutioner under socialforsorgen til at afslutte forretningsaftaler med medlemmer af institutionens ledelse (Ministerialtidende 1974, nr. 34). Det hedder heri bl.a.:

»På denne baggrund har socialministeriet intet at indvende imod, at forretningsaftaler afsluttes på grundlag af stedfunden

offentlig licitation, når der endvidere sikres tilsynsmyndigheden mulighed for indseende med, at der heller ikke senere i forbindelse med kontraktens afvikling finder favorisering sted.

Socialministeriet finder endvidere ikke grundlag for at modsætte sig forretningsaftaler med et enkelt bestyrelses- eller tilsynsrådsmedlem i særlige tilfælde, når afgørende hensyn måtte tale derfor, f.eks. når det på utvetydig måde kan dokumenteres, at aftalen er til fordel for institutionen eller i øvrigt indeholder et klart gavemoment. Sådanne aftaler skal dog i det enkelte tilfælde forelægges vedkommende tilsynsmyndighed (social- og sundhedsudvalget eller socialstyrelsen) til godkendelse.«

Den underliggende problemstilling afspejler sig også i de to sager om bortsalg af uanbringelige forsendelser m.v., der er refereret i ombudmandens beretning for året 1980, s. 480 og s. 481, jfr. 1981, s. 338 f.

Hovedorganisationens klage til mig angår det forhold, at kirkeministeriet i sin skrivelse af 13. oktober 1981 lagde til grund, dels at murermester A's deltagelse i menighedsrådets møde den 20. juni 1981 måtte anses for stridende mod forvaltningsrettens almindelige regler om speciel inhabilitet, dels at det følger af almindelige retsgrundsætninger, at større leverancer vedrørende kirker, kirkegårde eller anden ejendom under et menighedsråds administration ikke bør overdrages noget medlem af rådet uden forudgående offentligt udbud af entreprisen, og at kirkeministeriet med henvisning hertil pålagde menighedsrådet at foretage en fornyet behandling af sagen efter forudgående offentligt udbud af entreprisen. Det er organisationens opfattelse, at kirkeministeriet ikke har haft hjemmel til på denne måde at tilsidesætte den mellem menighedsrådet og murermesteren indgåede aftale.

Det følger af, hvad der er anført i det foregående, at jeg helt kan tilslutte mig de principielle synspunkter, som dannede grundlag for, at kirkeministeriet fandt at måtte gribe ind over for menighedsrådet i anledning af den da indgivne klage.

Uanset dette må jeg imidlertid være enig med hovedorganisationen i, at der

kan rejses spørgsmål om, hvorvidt kirkeministeriet havde fornødent grundlag for at gribe ind over for menighedsrådet ved at annullere menighedsrådets beslutning på mødet den 20. juni 1981 som ugyldig.

En mere præcis fastlæggelse af, hvad der i kraft af forvaltningsrettens almindelige regler og almindelige retsgrundsætninger må antages at gælde på områder, hvor der ikke er fastsat udtrykkelige regler om et nærmere angivet forhold, kan ofte give anledning til tvivl. Som det fremgår af det foregående, gør denne tvivl sig også gældende, for så vidt angår de forhold, der er af betydning i den foreliggende sammenhæng. Hertil kommer, at ikke enhver tilsidesættelse af selv udtrykkelige forskrifter om sagsbehandlingen uden videre kan tillægges den virkning, at den trufne afgørelse kan tilsidesættes som ugyldig.

Således som den foreliggende sag har udviklet sig, finder jeg imidlertid ikke at burde gå nærmere ind på disse spørgsmål.

Som nævnt i det foregående foretog menighedsrådet i overensstemmelse med det af kirkeministeriets meddelte pålæg offentligt udbud af entreprisen, og menighedsrådet har herefter besluttet at overlade arbejdet til den lavestbydende, som er en anden end murermester A. Det spørgsmål, der nu er aktuelt, er derfor, om murermester A har krav på erstatning som følge af, at den mellem ham og menighedsrådet indgåede aftale blev ophævet.

Afgørelsen heraf hører under domstolene og må bero på en samlet bedømmelse af hele hændelsesforløbet, herunder også den del heraf, der ligger forud for beslutningen på mødet den 20. juni 1981.

Således som sagen foreligger for mig, ville jeg kun kunne foretage en isoleret (forvaltningsretlig) vurdering af kirkeministeriets afgørelse i skrivelsen af 13. oktober 1981.

Efter min opfattelse bør den tvivl, der i så henseende er rejst om holdbarheden af

det pålæg, der er indeholdt i den nævnte skrivelse af 13. oktober 1981, i givet fald søges afklaret under den retssag, til hvis gennemførelse murermester A har indgivet ansøgning om fri proces. Jeg finder derfor at burde afstå fra at tilkendegive nogen stillingtagen hertil i videre omfang, end hvad der er sket i det foregående.

Jeg har samtidig sendt justitsministeriet en kopi af denne skrivelse med henblik på, at det, jeg har anført, kan indgå i justitsministeriets vurdering af, om ansøgningen om fri proces bør imødekommes.

Sagen har endvidere givet mig anledning til at henstille til kirkeministeren, at der i forbindelse med gennemførelsen af det forslag til en ny lov om menighedsråd, som jeg forstår kan forventes fremsat for folketinget i indeværende folketingsår, søges tilvejebragt udtrykkelige bestemmelser om de forhold, der for den kommunale forvaltnings vedkommende er reguleret i den kommunale styrelseslovs § 29, stk. 1, henholdsvis § 8, stk. 1, 2. pkt., i den af indenrigsministeriet udsendte normalforretningsorden for primærkommuner.

Jeg har gjort folketingets retsudvalg bekendt med min henstilling til kirkeministeren.

...«

Kirkeministeriet meddelte mig herefter, at der i det forslag til ny lov om menighedsråd, som agtedes fremsat for folketinget i begyndelsen af 1984, ville blive indsat udtrykkelige forskrifter om de forhold, der for den kommunale forvaltnings vedkommende er reguleret i den kommunale styrelseslovs § 29, stk. 2, henholdsvis § 8, stk. 1, 2. pkt., i den af indenrigsministeriet udsendte normalforretningsorden for kommuner.

Jeg meddelte herefter kirkeministeriet, at jeg havde taget det oplyste til efterretning.

11-2. *Udtalt over for kirkeministeriet, at jeg måtte finde det noget tvivlsomt, om der havde været fuldt tilstrækkeligt grundlag for at modsætte sig en faders ønske om at tillægge sin datter navnet Tani som fornavn.*

Henstillet til ministeriet at undergive sagen en fornyet overvejelse og heri inddrage spørgsmålet om, hvorvidt datteren eventuelt ville kunne få tilladelse til at føre navnet Tani som mellemnavn. (J. nr. 1983-965-72).

A klagede over, at kirkeministeriet havde meddelt ham, at ministeriet ikke kunne godkende, at en pige fik tillagt navnet Tani som fornavn. Derimod kunne navnet godkendes (som pigenavn) med stavemåden Tanie eller Tania. Kirkeministeriets afgørelse var i overensstemmelse med en udtalelse, som ministeriet forinden havde indhentet fra Københavns universitets institut for navneforskning.

Kirkeministeriets afgørelse var truffet på grundlag af § 10, stk. 1, i lov nr. 193 af 29. april 1981 om personnavne. Efter denne bestemmelse må som fornavn ikke vælges et navn, »der ikke er et egentligt fornavn, eller som kan blive til ulempe for barnet«. Sidste led i denne bestemmelse svarer til § 14, stk. 2, i den tidligere navnelov (lov nr. 140 af 17. maj 1961), og det er fast antaget, at disse bestemmelser bl.a. indebærer, at der ikke må gives en dreng et pigenavn eller omvendt, jfr. således kirkeministeriets cirkulære nr. 268 af 15. december 1961 om ændringer i lovgivningen om personnavne (afsnit VII, stk. 7) og nu kirkeministeriets cirkulære nr. 24 af 1. marts 1982 om ændring af lovgivningen om personnavne (afsnit II). Dette gjaldt i øvrigt også før navneloven af 1961, se nærmere betænkning om en ny lovgivning om personnavne (nr. 254/1960), s. 17.

Med henblik på at lette valget af fornavn og i øvrigt i videst muligt omfang at undgå tvivl med hensyn til om et påtænkt navn kan anvendes som fornavn, udsender kirkeministeriet i samråd med Københavns universitets institut for navneforskning med passende mellemrum en fortegnelse over godkendte fornavne. Den seneste fortegnelse var udsendt den 1. december 1981 (Ministerialtidende 1981, s. 813 ff.). Navne, der ikke er optaget på denne fortegnelse, må efter kirkeministeriets ovenfor nævnte cirkulære fra 1982 ikke tillægges uden efter forud indhentet godkendelse fra kirkeministeriet (medmindre den ene eller begge forældre er eller har

været udlændinge og ønsker barnet tillagt et i hjemlandet anvendt fornavn).

Navnet Tani, som A ønskede at tillægge sin datter som fornavn, var ikke optaget på denne fortegnelse – hverken som drengenavn eller som pigenavn.

A rettede i august 1983 henvendelse til kirkeministeriet med henblik på at opnå den fornødne godkendelse af, at datteren blev tillagt navnet Tani som fornavn.

I den anledning indhentede kirkeministeriet følgende udtalelse fra Københavns universitets institut for navneforskning:

»Det ansøgte navn Tani findes ikke i instituttets samlinger ud over 2 gange som pigenavn i CPR-reg., men det kan betragtes som en variant af det godkendte Tanni. Da Tani har drengenavns karakter, mener man at en skrivemåde Tanie, Tania vil være at anbefale.«

Med henvisning hertil meddelte kirkeministeriet A, at ministeriet ikke kunne godkende, at der blev tillagt en pige navnet Tani som fornavn, men at navnet kunne godkendes (som pigenavn) med stavemåden Tanie eller Tania.

I klagen til mig gav A udtryk for, at han stod uforstående over for den trufne afgørelse. A henviste til, at der efter det oplyste åbenbart ikke fandtes nogen dreng med navnet Tani som fornavn i CPR-registeret, men derimod to piger, og A henledte opmærksomheden på, at navnet Tami var optaget på kirkeministeriets fortegnelse som pigenavn.

I en fornyet udtalelse, som kirkeministeriet indhentede i anledning af A's klage til mig, oplyste instituttet for navneforskning, at forholdet i de to kendte tilfælde, hvor navnet Tani var registreret som fornavn til en pige, var det, at den ene ikke er dansk, og at den anden bærer navnet som andet (for)navn. Det påpegedes endvidere, at navnet Tami kan betragtes som en kortform af det godkendte pigenavn Tamira, hvorimod Tani måtte sammenholdes med drengenavnet Tano/Tane, »der er en frisisk kortform af

navne med oldhøjtysk dank 'tanke, erindring, tak'. I Schweiz forekommer den maskuline form Tani, mens den tilsvarende feminine form ville være Tana«. Institutet fastholdt for sit vedkommende, at formen Tani ikke kunne godkendes som pigenavn og tilføjede i øvrigt, at man i dag ville anbefale stavemåden Tamie fremfor det tidligere godkendte Tami.

I en udtalelse i anledning af A's klage henholdt kirkeministeriet sig i det væsentlige til instituttets udtalelse og bemærkede yderligere, at navnet Tani danner stammen i det forbeholdte efternavn Tanisen, hvilket yderligere »understreger navnets karakter af drenge- og pigenavn«. Kirkeministeriet fastholdt med henvisning hertil den trufne afgørelse.

I en skrivelse til A udtalte jeg følgende:

»Den af kirkeministeriet trufne afgørelse er i overensstemmelse med den fra Københavns universitets institut for navneforskning indhentede sagkyndige udtalelse. Den harmonerer endvidere med, at det i kirkeministeriets cirkulære fra 1982 er anført, at navne med endelsen -i og -y i almindelighed anses for drenge- og pigenavne, og navne med endelsen -a og -ie som pigenavne.

Uanset dette må jeg imidlertid finde det noget tvivlsomt, om der har været fuldt tilstrækkeligt grundlag for at modsætte sig Deres ønske om at tillægge Deres datter navnet Tani som fornavn.

Som nævnt i det foregående er det retlige grundlag for den trufne afgørelse bestemmelsen i navnelovens § 10, stk. 1, hvorefter der som fornavn ikke må vælges et navn, »som kan blive til ulempe for barnet«. Det antages vel at følge af denne

bestemmelse, at der ikke må tillægges en pige et drengenavn som fornavn (eller omvendt), men det er vel også almindeligt anerkendt, at det i visse tilfælde kan være særdeles vanskeligt at drage en skarp grænse mellem drenge- og pigenavne.

Ved min bedømmelse af den foreliggende sag må jeg lægge til grund, at navnet Tani ikke tidligere har været i brug her i landet som fornavn, og jeg må forstå den af instituttet for navneforskning afgivne udtalelse således, at det heller ikke på grundlag af brugen af navnet i andre lande er muligt med sikkerhed at rubricere det som et drengenavn. I hvert fald under disse omstændigheder må jeg nære betænkelighed ved at tilslutte mig, at det skulle kunne »blive til ulempe for barnet« at tillægge Deres datter navnet Tani som fornavn, når navnet Tanie kan godkendes, og navnene Tanni og Tami er godkendt som pigenavn.

Under henvisning hertil har jeg fundet at burde henstille til kirkeministeriet at undergive sagen en fornyet overvejelse. Jeg har samtidig meddelt kirkeministeriet, at jeg går ud fra, at ministeriet i sin fornyede overvejelse af sagen i givet fald vil inddrage spørgsmålet om, hvorvidt Deres datter eventuelt ville kunne få tilladelse til at føre navnet Tani som mellemnavn.«

I skrivelse af 6. marts 1984 meddelte kirkeministeriet mig, at ministeret efter en fornyet overvejelse efter omstændighederne ikke ville modsætte sig, at A tillagde sin datter navnet Tani som fornavn.

Jeg meddelte herefter kirkeministeriet, at jeg havde taget det oplyste til efterretning.

12. Landbrugsministeriets sagsområde.

Som det fremgår af oversigten ovenfor s. 12, er der i beretningsåret realitetsbehandlet 10 sager inden for landbrugsministeriets sagsområde.

9 af sagerne angik afgørelser, som *departementet* havde truffet; én af sagerne, som gav anledning til kritik, og som er omtalt nedenfor som sag nr. 12-1, vedrørte spørgsmålet om landbrugsministerens udpegning af mini-

steriets repræsentant i jordlovsudvalget. Under sag nr. 12-2 er omtalt statens forsøgsmejeris salg til private.

Den tiende sag angik en afgørelse, som *landinspektørnævnet* havde truffet.

12-1. *A klagede over, at landbrugsministeren havde ændret hidtidig praksis ved som landbrugsministeriets repræsentant i jordlovsudvalget at udpege en person, der ikke var ansat i ministeriet.*

Udtalt, at – selv om det blev lagt til grund, at landbrugsministeren ikke var retligt forpligtet til at udpege en ansat i departementet som ministeriets repræsentant i jordlovsudvalget – det dog måtte ligge fast, at den pågældende i givet fald skulle opfylde den i lovens forarbejder udtrykte forudsætning om, at »landbrugsministeriet gennem sin repræsentation i udvalget kan tilføre dette juridisk og administrativ viden om landbrugsloven, og at der kan sikres ministeriet en vis indseende med de afgørelser, der træffes af udvalget«.

Det forhold, at ministeriet havde fundet det påkrævet at etablere en (uhjemlet) observatørordning, måtte efterlade alvorlig tvivl om, hvorvidt den nævnte forudsætning var opfyldt. (J. nr. 1983-635-54).

A anmodede mig om at undersøge lovligheden af, at landbrugsministeren havde udnævnt gårdejer Hans Engell, Rønne, til medlem af jordlovsudvalget. Ministeren havde udnævnt Hans Engell som det ene af de to medlemmer, der efter § 32, stk. 1, nr. 1, 2. pkt., i lov om statens fremskaffelse af jord og udlån til jordbrugsmæssige formål m.m. skal repræsentere landbrugsministeriet i jordlovsudvalget. A henviste bl.a. til, at ministeriet efter sin hidtidige praksis havde været repræsenteret i udvalget af en ansat i ministeriets departement.

I en udtalelse af 12. august 1983 i anledning af A's klage oplyste landbrugsministeriet følgende om baggrunden for udnævnelsen af Hans Engell som den ene af ministeriets to repræsentanter i jordlovsudvalget:

»...

Landbrugsministeriet skal med hensyn til det lovmæssige grundlag for udnævnelsen af gårdejer Hans Engell oplyse, at landbrugsministeriet ved afgørelsen af spørgsmålet om landbrugsministeriets repræsentation i jordlovsudvalget lagde afgørende vægt på en flertalsudtalelse i folketingets landbrugs- og fiskeriudvalgs betænkning i forbindelse med behandlingen af forslaget til lov nr. 699 af 21. december 1982 om ændring af lov om statens fremskaffelse af jord og udlån til jordbrugsmæssige formål m.m.: Landbrugs- og fiskeriudvalgets flertal gav således udtryk for, at ombudsmandens henstilling om at undgå personsammenfald ved landbrugsministeriets repræsentation i det rådgivende udvalg vedrørende loven om udlån til yngre

jordbrugere og sagsbehandling i departementet burde følges fuldt ud også i forbindelse med landbrugsministeriets repræsentation i jordlovsudvalget.

På denne baggrund fandt man det rigtigst som repræsentant for landbrugsministeriets departement at udpege en person, der på den ene side har kendskab til de forhold, der behandles af jordlovsudvalget, og på den anden side står uden for det hierarkiske system og således ikke kan påvirke den departementale behandling af klagesager vedrørende spørgsmål, der har været afgjort af jordlovsudvalget.

...«

Sagen om den henstilling fra mig til landbrugsministeriet, som er omtalt i landbrugsministeriets udtalelse, er nærmere refereret i ombudsmandens beretning for 1981, s. 171-73, og i beretningen for 1982, s. 301-02. Fra min brevveksling med landbrugsministeriet i forbindelse med henstillingen skal jeg her referere følgende:

I skrivelse af 25. marts 1982 henstillede jeg til landbrugsministeriet at træffe foranstaltninger med henblik på, at ministeriets repræsentant i det bedømmelsesudvalg, der er nedsat i henhold til § 6 i bekendtgørelsen om udlån til yngre jordbrugere, fremtidig afstod fra at deltage i departementets behandling af klagesager, hvor den pågældende havde medvirket ved sagens behandling i bedømmelsesudvalget. Jeg meddelte samtidig landbrugsministeriet, at jeg gik ud fra, at der blev truffet foranstaltninger i overensstemmelse med de synspunkter, der lå til grund for henstillingen, til at undgå tilsvarende inhabilitetstilfælde for så vidt angik andre rådgivende udvalg.

Den 31. marts 1982 meddelte landbrugsministeriet mig telefonisk, at ministeriet på baggrund af min henstilling ville foretage en generel gennemgang af udvalg nedsat under ministeriets ressort. Denne gennemgang ville også omfatte statens jordlovsudvalg. Landbrugsministeriet var i jordlovsudvalget repræsenteret af chefen for ministeriets 1. afd., 3. kt., som bl.a. behandler klager over afgørelser, truffet af jordlovsudvalget.

I skrivelse af 2. august 1982 meddelte landbrugsministeriet mig, at ministeriet indtil videre havde besluttet ikke at lade sig repræsentere i bedømmelsesudvalget vedrørende loven om udlån til yngre jordbrugere. Endvi-

dere havde ministeriet overvejet sin repræsentation i en række andre udvalg. Disse overvejelser var endnu ikke afsluttede for samtlige udvalg. (Jeg gik ud fra, at landbrugsministeriet hermed bl.a. sigtede til sin repræsentation i statens jordlovsudvalg).

For så vidt angik det rådgivende udvalg, der er nedsat i henhold til lov nr. 131 af 9. april 1980 (med senere ændringer) om statsgaranti for lån og rentetilskud til visse landmænd, anførte ministeriet, at der her var tale om et administrationsområde i stadig udvikling. Ministeriet tilføjede:

»Der er erfaringsmæssigt behov for gennem landbrugsministeriets repræsentation i udvalget at deltage i fastlæggelsen af administrativ praksis og udarbejdelsen af retningslinier, vejledninger m.v. Landbrugsministeriet vil derfor fortsat være repræsenteret i udvalget, men der er truffet foranstaltninger til at sikre, at der ikke sker personsammenfald mellem landbrugsministeriets repræsentant i udvalget og den medarbejder, der fremover vil behandle klagesager, som tidligere har været forelagt udvalget...«

I skrivelse af 13. august 1982 meddelte jeg landbrugsministeriet, at jeg havde taget det oplyste til efterretning, og at jeg herefter ikke foretog videre i sagen på det foreliggende grundlag.

Den 27. oktober 1982 fremsatte landbrugsministeren i folketinget forslag til lov om ændring af lov om statens fremskaffelse af jord og udlån til jordbrugsmæssige formål m.v. (lovforslag nr. L 44, folketingsåret 1982-83). Forslaget omfattede bl.a. en revision af bestemmelserne i lovens § 32 om sammensætningen af statens jordlovsudvalg. Efter forslaget ændrede udvalget navn til jordlovsudvalget. Landbrugsministeriet skulle fortsat være repræsenteret i jordlovsudvalget.

I de almindelige bemærkninger til lovforslaget vedrørende lovforslagets administrative konsekvenser anførte ministeriet bl.a. følgende:

»Ombudsmanden har over for landbrugsministeriet i en afgørelse om det rådgivende udvalg vedrørende lov om udlån til yngre jordbrugere udtalt kritik af et personsammenfald ved landbrugsministeriets repræsentation i dette udvalg og sagsbehandlingen i departementet. For så vidt angår statens jordlovsudvalg var det imidlertid en forudsætning for den i 1975 etablerede ordning,

hvorefter landbrugsministerens kompetence i erhvervelsessager blev delegeret til et organ uden for det ministerielle system, statens jordlovsudvalg, at landbrugsministeriet gennem sin repræsentation i udvalget kan tilføre dette juridisk og administrativ viden om landbrugsloven, og at der kan sikres ministeriet en vis indseende med de afgørelser, der træffes af udvalget.

Der foreslås derfor ingen ændringer i den nuværende praksis.

Folketingets landbrugs- og fiskeriudvalg afgav den 10. december 1983 betænkning over lovforslaget. Et flertal i udvalget udtalte, »at administrationen i landbrugsministeriet forudsættes tilrettelagt på en sådan måde, at ombudsmandens henstilling . . . følges«.

Lovforslaget blev vedtaget af folketinget den 16. december 1982, og loven blev bekendtgjort som lov nr. 699 af 21. december 1982.

Bestemmelsen i lovens § 32, stk. 1, om jordlovsudvalgets sammensætning er efter lovændringen formuleret således:

»Jordlovsudvalget består af 18 medlemmer og sammensættes således:

- 1) Landbrugsministeren udpeger 4 medlemmer. Det ene medlem udpeges som formand, mens 2 medlemmer repræsenterer landbrugsministeriet og 1 medlem jordbrugsdirektoratet.
- 2) Folketinget vælger 10 medlemmer efter forholdstal. Landbrugsministeren udpeger blandt disse udvalgets næstformand.
- 3) De danske Landboforeninger, Danske Husmandsforeninger, Dansk Erhvervsgartnerforening og Arbejderbevægelsens Erhvervsråd vælger hver 1 medlem«.

I skrivelser af 29. marts 1983 beskikkede landbrugsministeren 10 medlemmer til jordlovsudvalget valgt af folketinget, jfr. bestemmelsen i lovens § 32, stk. 1, nr. 2, og 4 medlemmer valgt af de i lovens § 32, stk. 1, nr. 3, nævnte foreninger.

Endvidere udnævnte landbrugsministeren i skrivelse af 29. marts 1983 en formand for udvalget, jfr. lovens § 32, stk. 1, nr. 1, 2. pkt.

I skrivelse af 5. april 1983 udnævnte landbrugsministeren yderligere direktøren for jordbrugsdirektoratet, udstykningschefen i matrikeldirektoratet og gårdejer Hans Engell som medlemmer af udvalget, jfr. lovens § 32, stk. 1, nr. 1.

I april 1983 anmodede folketingsmedlem Bjørn Westh landbrugsministeren om i folketinget at besvare følgende spørgsmål:

»Vil ministeren efter indhentet udtalelse fra justitsministeriets lovafdeling oplyse, om udpegelsen af gårdejer Hans Engell (KF), Bornholm, til medlem af jordlovsudvalget i stedet for en embedsmand fra landbrugsministeriets departement er i overensstemmelse med lov om fremskaffelse af jord og udlån til jordbrugsmæssige formål m.m.« (Spørgsmål nr. S 996).

I anledning af spørgsmålet indhentede landbrugsministeren en udtalelse af 25. april 1983 fra justitsministeriets lovafdeling. I udtalelsen anførte justitsministeriet bl.a. følgende:

». . . hverken selve bestemmelsen i § 32 eller de tidligere forarbejder til lovgivningen (indeholder) nærmere udtalelser, der fastlægger, ud fra hvilke synspunkter landbrugsministeren skal udpege sine repræsentanter i jordlovsudvalget.

Landbrugsministeriets redegørelse i forslaget til den seneste ændringslov for den administrative praksis, man – til trods for ombudsmandens henstilling – fandt det hensigtsmæssig at opretholde sammenholdt med udvalgets flertals tilkendegivelse af, at man i modsætning hertil forudsatte, at landbrugsministeriet efterkom henstillingen, kan efter justitsministeriets opfattelse på denne baggrund næppe i sig selv antages at medføre, at landbrugsministeren herefter må anses for bundet til at udpege en ansat i departementet som landbrugsministeriets repræsentant.

Justitsministeriet finder på den baggrund næppe, at der er holdepunkter for at antage, at det skulle være i strid med bestemmelsen i § 32 i loven, at landbrugsministeren for helt at undgå, at inhabilitetsproblemer kan opstå, har udpeget en person, der ikke er ansat i landbrugsministeriets departement som den ene repræsentant for landbrugsministeriet . . .«

Landbrugsministeren besvarede spørgsmålet fra folketingsmedlem Bjørn Westh i folketinget den 4. maj 1983. Ministeren afviste, at udnævnelsen af Hans Engell var i strid med udlånsloven, og henviste til synspunkter svarende til dem, der er anført i landbrugsministeriets ovenfor refererede udtalelse af 12. august 1983, samt til konklusionen i justitsministeriets udtalelse.

I en skrivelse med yderligere bemærkninger til sagen anførte A bl.a. følgende:

» . . .

Kernen i denne sag er efter min bedste overbevisning, at landbrugsministeriets 2 repræsentanter skal udpeges som værende både juridiske og administrative eksperter og være de personer, der giver ministeriet den nødvendige indseende og viden om jordlovsudvalgets afgørelser.

Selve lovforslag L 47 af 1982 indeholder ikke noget forslag om konkrete ændringer af landbrugsministeriets repræsentation i jordlovsudvalget, således som det er sket med udnævnelsen af det elvte medlem, og ombudsmandens kritik kan ikke fortolkes derhen, og folketingsflertallets betænkningens udtalelser kan heller ikke.

Jeg vil således påstå, at ministeren ikke har nogen lovhjemmel til at ændre praksis, som gjort. I hvert fald må det kræve en særlig begrundelse at udpege en person, som ikke er ansat i landbrugsministeriet, og som ikke opfylder kravet om juridisk og administrativ viden.

. . .«

I en skrivelse af 2. marts 1984 anmodede jeg landbrugsministeriet om en yderligere udtalelse i sagen. Jeg bemærkede heri, at jeg forstod landbrugsministeriets ovenfor omtalte almindelige bemærkninger til lovforslaget som en tilkendegivelse af, at landbrugsministeriet, uanset min henstilling fra marts 1982, ønskede at fastholde den praksis, der havde udviklet sig, og hvorefter chefen for det kontor i ministeriet, hvortil departementets behandling af klager over jordlovsudvalgets afgørelser er henlagt, var udpeget som landbrugsministeriets repræsentant i udvalget. I tilslutning hertil anførte jeg:

» . . .

I den betænkning, som folketingets landbrugs- og fiskeriudvalg den 10. december 1982 afgav bl.a. over dette lovforslag, udtalte et flertal, »at administrationen i landbrugsministeriet forudsættes tilrettelagt på en sådan måde, at ombudsmandens henstilling . . . følges«. Denne udtalelse tager således afstand fra den her omhandlede tilkendegivelse, men anfægtet ikke det, der i øvrigt er anført i de almindelige bemærkninger til lovforslaget om, at det var en forudsætning for

den i 1975 etablerede ordning, »at landbrugsministeriet gennem sin repræsentation i udvalget kan tilføre dette juridisk og administrativ viden om landbrugsloven, og at der kan sikres ministeriet en vis indseende med de afgørelser, der træffes af udvalget«.

Under henvisning hertil finder jeg at måtte anmode landbrugsministeriet om i en supplerende udtalelse nærmere at redegøre for baggrunden for valget af det medlem, som efter lovens § 32, stk. 1, nr. 1, skal repræsentere landbrugsministeriet (det andet forudsættes i bemærkningerne til lovforslaget at skulle repræsentere matrikeldirektoratet), herunder for begrundelsen for, at ministeriet ikke ønskede fortsat at udøve sin repræsentation i udvalget ved en medarbejder i ministeriets departement, men således, at der – i lighed med den ordning, der er gennemført for så vidt angår det rådgivende udvalg vedrørende statsgaranti – ikke ville opstå personsammenfald ved behandlingen af konkrete klagesager.

. . .«

I skrivelse af 15. marts 1984 udtalte landbrugsministeriet følgende:

» . . . på baggrund af den nævnte tilkendegivelse fra flertallet i landbrugs- og fiskeriudvalget blev (det) besluttet for at undgå enhver tvivl med hensyn til habilitetsspørgsmålet at udpege en person, der på den ene side har kendskab til de forhold, der behandles af jordlovsudvalget, og på den anden side står uden for det hierarkiske system og således ikke kan påvirke den departementale behandling af klagesager vedrørende spørgsmål, der har været forelagt jordlovsudvalget.

Det tilføjes, at der er etableret en ordning, hvorefter en observatør fra landbrugsministeriets departement deltager i jordlovsudvalgets møder«.

I en skrivelse til A udtalte jeg herefter følgende:

»Jeg finder indledningsvis anledning til at understrege, at min henstilling i skrivelser af 25. marts 1982 til landbrugsministeriet i overensstemmelse med almindelige retsgrundsætninger om speciel inhabilitet (personlig inhabilitet) alene omfatter de tilfælde, hvor landbrugsministeriets repræsentant i en kollegial myndighed deltager i ministeriets behandling af klager vedrørende den kollegiale myndighed.

Det vil således ikke (i almindelighed) være i strid med min henstilling eller de nævnte retsgrundsætninger om speciel inhabilitet, at ansatte i landbrugsministeriets departement repræsenterer ministeriet i kollegiale myndigheder, når blot disse ansatte ikke deltager i departementets behandling af klager vedrørende den kollegiale myndighed.

I overensstemmelse hermed førte landbrugsministeriets overvejelser af min henstilling da også til, at landbrugsministeriet opretholdt sin repræsentation i det rådgivende udvalg om statsgaranti for lån og rentetilskud til visse landmænd, men således, »at der ikke sker personsammenfald mellem landbrugsministeriets repræsentant i udvalget og den medarbejder, der fremover vil behandle klagesager, som tidligere har været forelagt udvalget . . .«, jfr. landbrugsministeriets skrivelse af 2. august 1982 til mig, der er omtalt ovenfor . . .

Som anført i min skrivelse af 2. marts 1984 til landbrugsministeriet tog et flertal i folketingsudvalget i betænkningen af 10. december 1982 afstand fra det ønske om ikke at følge min henstilling for så vidt angik jordlovsudvalget, som landbrugsministeriet tilkendegav i de almindelige bemærkninger til lovforslaget. Udvalgsflertallet anfægtede imidlertid ikke det, der i øvrigt er anført i de almindelige bemærkninger til lovforslaget om, at det var en forudsætning for den i 1975 etablerede ordning, »at landbrugsministeriet gennem sin repræsentation i udvalget kan tilføre dette juridisk og administrativ viden om landbrugsloven, og at der kan sikres ministeriet en vis indseende med de afgørelser, der træffes af udvalget«.

Udvalgsflertallet tilkendegav således ikke efter min opfattelse noget ønske om, at den hidtidige praksis for udnævnelse af landbrugsministeriets repræsentant i jordlovsudvalget blev ændret ud over de ændringer, der fulgte af min henstilling.

På den baggrund kan der efter min opfattelse ikke i forarbejderne til loven antages at være holdepunkter til støtte for en fravigelse af den hidtidige praksis, hvorefter

ter ministeriet stedse har udøvet sin repræsentation i udvalget gennem en ansat i departementet, når blot den pågældende ikke deltager i departementets behandling af klager vedrørende jordlovsudvalget.

Justitsministeriets opfattelse, hvorefter landbrugsministeren næppe kan antages at være bundet til at udpege en ansat i departementet som landbrugsministeriets repræsentant i udvalget, kan på den anden side dog ikke give mig anledning til bemærkninger.

Jeg henviser i den forbindelse til Bent Christensen: Nævn og Råd (1958), s. 161, hvor der er anført følgende:

»c. Hvor loven foreskriver, at et medlem skal være *repræsentant for et ministerium* eller en anden myndighed, ligger heri i almindelighed et krav om, at medlemmet skal besidde eller kunne skaffe den sagskundskab, som myndigheden ligger inde med, og at medlemmet skal være i stand til at skabe kontakt mellem nævnet og myndigheden. Men hvis ikke særlige forhold gør sig gældende, er det ingen betingelse, at medlemmet skal være ansat i den repræsenterede myndighed.«

Selv om det herefter lægges til grund, at landbrugsministeren ikke er retligt forpligtet til at udpege en ansat i departementet som ministeriets repræsentant i jordlovsudvalget, må det dog efter min opfattelse ligge fast, at den pågældende i givet fald må opfylde den i bemærkningerne til lovforslaget gentagne forudsætning om, »at landbrugsministeriet gennem sin repræsentation i udvalget kan tilføre dette juridisk og administrativ viden om landbrugsloven, og at der kan sikres ministeriet en vis indseende med de afgørelser, der træffes af udvalget«.

Det forhold, at landbrugsministeriet – jeg må forstå i forbindelse med ændringen af ministeriets repræsentationsforhold i udvalget – har fundet det påkrævet at etablere en (uhjemlet) observatørordning, må efterlade alvorlig tvivl om, hvorvidt den nævnte forudsætning er opfyldt.

Jeg har gjort landbrugsministeren bekendt med min opfattelse.«

12-2. *Udtalt, at det ikke i sig selv kunne give mig grundlag for kritik, at statens forsøgsmejeri solgte ost direkte til forbrugerne. Bemærket, at der efter min opfattelse ikke kan antages at bestå nogen snævrere adgang til salg af (bi)produkter, der er opstået i forbindelse med lovlig statslig virksomhed, end den der gælder for (bi)produkter, der er opstået i forbindelse med lovlig kommunal virksomhed. Den måde, hvorpå forsøgsmejeriets salg til private var sket, kunne ikke give mig grundlag for kritik. (J. nr. 1983-140-55).*

A klagede for Landsudvalget for Loyal Handel til mig over landbrugsministeriets svar på en henvendelse fra landsudvalget om at pålægge statens forsøgsmejeri at ophøre med/ændre salget af ost direkte til forbrugerne. Landsudvalgets henvendelse til landbrugsministeriet var begrundet med, at forsøgsmejeriet, som er en statsvirksomhed, påfører detailostehandlerne en ubillig konkurrence, og at forsøgsmejeriets ostesalg derfor må være i strid med de for staten og statsinstitutionerne gældende regler. Landbrugsministeriet fandt ikke at kunne imødekomme landsudvalgets anmodning.

Statens forsøgsmejeri, der er beliggende i Hillerød, producerer ost som grundlag for at kunne gennemføre forskning og udvikling i den danske osteproduktion og derved bidrage til kvalitetsforbedring og produktudvikling. Det drejer sig om nyudviklede oste, som produceres, indtil omsætningen bliver så stor, at kommercielle får interesse i at overtage produktionen, om forsøgsoste af varierende kvalitet, samt om ost, der kun anvendes til smeltning. Forsøgsmejeriets samlede årlige osteproduktion andrager ca. 150 tons. Den bedste kvalitet, som udgør 40 pct. af forsøgsmejeriets samlede produktion, sælges en gros. Den dårligste kvalitet, som ligeledes udgør ca. 40 pct. af den samlede produktion, sælges til smeltning. De resterende 20 pct. af osteproduktionen er siden forsøgsmejeriets oprettelse blevet afsat til forsøgsmejeriets mælkeleverandører og personale, samt til kunder, der henvender sig i forsøgsmejeriets »butik« i Hillerød i åbningstiden mellem kl. 7-10 på alle hverdage. Ifølge forsøgsmejeriet udgør salget direkte til forbrugerne ca. 5½ pct. af osteomsætningen til forbrugerne i Hillerød.

Landsudvalget for Loyal Handel havde som mandatar for Osterhandlerforeningen for Danmark siden februar 1982 brevvekslet med landbrugsministeriet om forsøgsmejeriets detailsalg af ost. Landsudvalget gjorde

gældende, at forsøgsmejeriets priser var så lave, at de påførte det private erhvervsliv (ostehandlerne) en ubillig konkurrence. Det var landsudvalgets opfattelse, at det var i strid med almindelige retsgrundsætninger, at det offentlige påfører det private erhvervsliv en sådan konkurrence. Landsudvalget stillede derfor krav om, at detailsalget fra forsøgsmejeriet skulle ske til »normale detailpriser« eller helt ophøre. Landsudvalget bemærkede herved, at salget til private på ingen måde var et nødvendigt led i forsøgsmejeriets opgaver, men alene motiveret af økonomiske hensyn.

Landbrugsministeriet indhentede i anledning af landsudvalgets henvendelser udtalelser fra statens forsøgsmejeri. Forsøgsmejeriet anførte, at det ikke mente, at mejeriets detailostepreiser var ekstraordinært lave, eller at forsøgsmejeriets begrænsede omsætning påførte almindelig ostehandel ubillig konkurrence. Forsøgsmejeriet henviste til, at mejeriet kun sælger de oste, som det (bl.a. i ostehandlernes interesse) har til opgave at fremstille, at der er tale om salg i et begrænset omfang af en forsøgsproduktion af varierende kvalitet, som ikke kan afsættes hensigtsmæssigt på anden måde, at forsøgsmejeriets priser i øvrigt ligger over de priser, der tages af visse andre handlende i og omkring Hillerød, at forsøgsmejeriet ikke reklamerer med ostesalget, at forsøgsmejeriet kun har åbent mellem kl. 7-10, og således ikke sælger til strøgkunder, og at det ud fra handelsmæssige synspunkter ikke finder at kunne beregne sig mere end 30 pct. nettoavance.

I sagen forelå en række oplysninger om ostepreiserne i Hillerød-området samt i landet som helhed. Prisoplysningerne var indhentet af såvel landsudvalget som forsøgsmejeriet til belysning af hver af disse instansers opfattelse af sagen.

Landsudvalget havde belyst sin opfattelse ud fra prisoplysninger fra monopoltilsynet og Danmarks statistik, medens forsøgsmejeri-

et havde belyst sin opfattelse ud fra prisoplysninger i områdeblade m.v., samt prøveindkøb.

Navnlig priserne på Danbo skæreoost, som ifølge monopoltilsynet er den mest solgte ostetype i Danmark, dannede grundlag for sammenligningerne.

Landsudvalget henviste til monopoltilsynets prisinformation fra december 1981, hvorefter den gennemsnitlige kilopris for 45 pct. mellemlagret Danbo var 47,80 kr. (i de mindre osteforretninger), (prisintervallet i større osteforretninger var 37,00 til 56,50 kr.).

Forsøgsmejeriets priser for 45 pct. mellemlagret Danbo var i samme periode 33 kr. pr. kilo.

Til sammenligning hermed henviste forsøgsmejeriet til priser hos en osteforretning, en købmand i Hillerød samt et supermarked, der for et kilo Danbo 45 pct. mellemlagret lå på mellem 31,00–32,90 kr.

Prisspørgsmålet var yderligere belyst ved oplysninger, som forsøgsmejeriet den 28. september 1982 hos en række detailforretninger havde indsamlet vedrørende 45 pct. Danbo (mellemlagret) og oplysninger, som ostehandlerforeningen i Danmark havde indhentet fra Danmarks statistik om detailpriserne for 45 pct. Danbo (mellemlagret), fra bl.a. september 1982.

Landbrugsministeriet fastholdt i sine afgørelser, som A klagede til mig over, at der ikke på det foreliggende grundlag var anledning til at pålægge forsøgsmejeriet ændringer i ostesalget. Landbrugsministeriet understregede, at forsøgsmejeriets detailsalg havde et begrænset omfang, og det drejede sig om forsøgsproduktioner af varierende kvalitet, der ikke kunne afsættes hensigtsmæssigt på anden måde.

Samtidig anmodede landbrugsministeriet statens forsøgsmejeri om fortsat at fastsætte priserne på ost, der sælges en detail, mindst svarende til de gennemsnitlige priser på ost, der i øvrigt sælges i Hillerød-området.

A anførte i klageskrivelsen til mig, at forsøgsmejeriet påførte Hillerød-områdets ostetailhandlere en konkurrence, hvorved de berøvedes 5½ pct. af deres omsætning, svarende til en omsætning på godt 2 mill. kr. A fandt, at forsøgsmejeriets salg til private forbrugere måtte være underkastet de for statsvirksomheder i almindelighed gældende normer og grænser, og A henviste til fremstillin-

gerne hos Torstein Eckhoff i værket »Forvaltningsret«, Oslo 1978, og afhandlingen »Legalitetsprincippet« i Tidsskrift for Rettsvitenskap 1963, s. 225 ff., samt til Erik Harde: Dansk Kommunalforvaltning II, 1979. A anførte endvidere, at der ikke sås at foreligge lovhjemmel for forsøgsmejeriets virksomhed.

Dernæst gentog A den argumentation, han tidligere havde fremført over for landbrugsministeriet, herunder at forsøgsmejeriets detailhandel udelukkende var begrundet af økonomiske hensyn. Efter A's opfattelse kunne det ikke være en acceptabel begrundelse for, at en statsinstitution konkurrerer med en kreds af detailhandlere, i hvis naturlige om sætning, der gøres indhug.

Til støtte for A's opfattelse, hvorefter forsøgsmejeriets priser lå under normalpriserne for ost, henviste A til monopoltilsynets undersøgelser og Danmarks statistiks opgørelser. A bemærkede, at forsøgsmejeriets sammenligninger med opstående og forsvindende »tilbud« og rabatter, ikke gav et adækvat udtryk for det virkelige prisniveau, da forsøgsmejeriet selv førte faste priser.

Statens forsøgsmejeri anførte, at ostens kvalitet taget i betragtning var det ikke muligt at gennemføre en afsætning til priser, der kunne sammenlignes med priser i specialforretninger med stort vareudvalg, høj og ensartet kvalitet samt et højt serviceniveau. Forsøgsmejeriet forsøgte at holde et så højt prisniveau, som det var muligt at afsætte forsøgsostene til, og gentagne prisundersøgelser i Hillerød viste da også ifølge forsøgsmejeriet, at dets prisniveau ikke var udpræget lavt, idet der afsattes betydelige mængder ost i Hillerød til lavere priser.

Landbrugsministeriet anførte, at forsøgsmejeriets virksomhed havde hjemmel i lov nr. 276 af 6. maj 1921, og i de årlige finanslove, hvorunder der også var hjemmel til at oppebære indtægter ved salg af producerede ydelser. Hertil kom, at der var tradition for, at forsøgsmejeriet kunne foretage salg af ost en detail. Videre fandt landbrugsministeriet, at der ved fastsættelsen af forsøgsmejeriets priser på ost, der sælges en detail, måtte lægges væsentlig vægt på, at osten havde karakter af forsøgsost, og at den almindelige prisammenligning derfor ikke kunne foretages, således som sket af landsudvalget (ostehandlerforeningen).

A anførte herefter, at forsøgsmejeriets ostesalg påførte den lokale ostedetailhandel en meget alvorlig konkurrence, både i kraft af salgets omfang og i kraft af *de faste lavpriser*, som ostene blev tilbudt til. A anførte herved, at forsøgsmejeriet ingen krav stillede om kvantum, og at kunderne således kunne få afskåret ost efter ønske til den faste lavpris på 38 kr. pr. kilo året rundt. Derfor kunne priserne efter A's opfattelse kun sammenlignes med salget af afskåret ost, hvor gennemsnitspriserne ifølge Danmarks statistik for Danbo 45 pct. i januar 1983 var 50,81 kr. pr. kilo mod 38 kr. hos forsøgsmejeriet.

A henviste endvidere til, at det var de specialiserede osteforretninger i Hillerød-området – i det ganske lille antal af to – som konkurrencen fra forsøgsmejeriet gik ud over. En af de berørte ostehandlere havde fra sine kunder fået oplyst, at de købte den faste ost (som i almindelighed udgør ca. 80 pct. af forbruget) hos forsøgsmejeriet, fordi den var billigere dér, mens de købte de bløde oste og hjemmelavede specialiteter hos ostehandlerne. A anførte endelig, at landsudvalget og ostehandlerforeningen ønskede forsøgsmejeriets detailsalg helt standset, men da en øjeblikkelig løsning var af stor betydning for de omhandlede to ostehandlers eksistens, ville landsudvalget og ostehandlerforeningen – uden præjudice – erklære sig indforstået med en afslutning af sagen, hvorved forsøgsmejeriets priser blev bragt på et niveau, som var konkurrencemæssigt acceptabelt for detailhandlen, på daværende tidspunkt (i sommeren 1983) 48 kr. pr. kilo for Danbo.

Jeg udtalte følgende i en skrivelse til A:

»Statens forsøgsmejeri blev oprettet ved lov nr. 276 af 6. maj 1921 om oprettelse af et forsøgsmejeri på statsejendommen Hovedgården Faurholm.

Ved denne lov blev landbrugsministeren bemyndiget til at oprette et forsøgsmejeri, der ville være at drive for statens regning. Til oprettelsen anvendtes et beløb, der var indkommet som eksportafgifter ved udførsel af huder og skind; hvad der derudover krævedes til oprettelsen, skulle tilskydes af de danske mejeriforeningers fællesorganisation. De til driften nødvendige beløb skulle bevilges på de årlige finanslove.

I anmærkningerne til forslaget til finanslov for 1982 er om statens forsøgsme-

jeri anført, at mejeriet har til formål at dække dansk mejeribrugs behov for ny viden med henblik på at bidrage til udvikling af stadigt mere rationelle fabrikationsmetoder og til forbedring af mejeriprodukternes kvalitet og konkurrenceevne.

Aktiviteten omfatter endvidere rekviret afprøvning og forskning samt kontrolvirksomhed i henhold til levnedsmiddel-lovgivningen.

Endvidere forestår forsøgsmejeriet konsulentvirksomhed bl.a. vedrørende indførelse af nye og forbedrede produkter, løsning af spildevands- og andre miljøproblemer samt rationaliseringsopgaver. Udgifterne herved refunderes af rekvirenterne.

Statens forsøgsmejeri omfatter dels en laboratorieafdeling, dels et mejeri, der i metoder svarer til mejeriindustriens driftspladser. Mejeriet betaler for den indkøbte mælk til den af monopoltilsynet godkendte pris. Mejeriet er registreret i henhold til loven om almindelig omsætningsafgift.

Forsøgsmejeriet finansieres delvis gennem indtægter fra leje og salg af producerede ydelser; salgsindtægterne for mejeriprodukter er baseret på et råvareforbrug på 8,5 millioner kg mælk.

De spørgsmål, De har rejst i sagen, er for det første, om forsøgsmejeriet har hjemmel til at sælge sine produkter direkte til forbrugerne, og – såfremt dette må antages – for det andet, om forsøgsmejeriet ved sin prisfastsættelse påfører Hillerød-områdets detailostehandlere ubillig konkurrence.

Om det første spørgsmål skal jeg bemærke, at der er et særligt retligt grundlag for forsøgsmejeriet i loven om forsøgsmejeriets oprettelse, samt at der i de årlige finanslove er tilvejebragt den fornødne hjemmel til, at mejeriet kan oppebære indtægter ved salg af sine produkter.

At forsøgsmejeriets salg for en dels vedkommende sker direkte til forbrugerne, kan ikke i sig selv give mig grundlag for kritik. Jeg har herved lagt til grund, at der er tale om produkter, som ikke hensigtsmæssigt lader sig sælge til anden side på grund af deres varierende mængde og kvalitet. Jeg bemærker herved, at der efter min opfattelse ikke kan antages at bestå nogen snævrere adgang til salg af (bi)produkter, der er opstået i forbindelse med

lovlig statslig virksomhed (den fornødne bevillingsretlige hjemmel forudsat, jfr. ovenfor) end den, der gælder for (bi)produkter, der er opstået i forbindelse med lovlig kommunal virksomhed. Det antages således i kommunalretten, at sådanne (bi)produkter eller accessorer kan sælges (bedst muligt), også selvom det er forbundet med en vis begrænset konkurrence med privat erhvervsvirksomhed, jfr. nærmere herom hos Claus Haagen Jensen: Kommunalret (1972), s. 50 f., Ernst Andersen: Administrativt tilsyn med kommunalforvaltningen (1940), s. 271 f., Erik Harder: De kommunale opgaver (1965), s. 117, og samme, Dansk kommunalforvaltning II (1979), s. 34 og s. 67 f.

Spørgsmålet er herefter, om forsøgsmejeriet ved den måde, hvorpå salget er sket – herunder særlig ved prisfastsættelsen – har påført de handlende i området en urimelig konkurrence.

Ved bedømmelsen heraf må det efter min mening særligt komme i betragtning, at forsøgsmejeriets salg til private kun omfatter en mindre del af produktionen, som

efter det oplyste vanskeligt lader sig afsætte til anden side, at mejeriets samlede ostesalg til private kun udgør en mindre del af det samlede ostesalg i området, og at mejeriets priser ikke afviger væsentligt fra de priser, som osten kan købes for hos flere andre af områdets handlende. Jeg har i den forbindelse også bemærket mig det, der er oplyst om ostens varierende kvalitet.

Jeg finder herefter ikke, at den måde, hvorpå forsøgsmejeriets salg af ost til private er sket, kan give mig grundlag for kritik.

Da landbrugsministeriet i skrivelsen af 28. oktober 1982 har meddelt forsøgsmejeriet, at dette fortsat skal fastsætte priserne på ost, der sælges til private, således at de mindst svarer til de gennemsnitlige priser på ost, der i øvrigt sælges i Hillerød-området, (hvor indgår et hensyn til ostens kvalitet), har jeg heller ikke i øvrigt fundet at have grundlag for at foretage videre i sagen.

...«

13. Miljøministeriets sagsområde.

Som det fremgår af oversigten ovenfor s. 12, er der i beretningsåret realitetsbehandlet 32 sager inden for miljøministeriets sagsområde. 3 sager vedrørte departementet, medens de resterende 29 sager vedrørte forskellige myndigheder inden for miljøministeriets område.

To af sagerne vedrørende *departementet* angik afgørelser, medens den tredje sag, der gav anledning til kritik, angik et sagsbehandlingsspørgsmål.

En sag angik en afgørelse, som *fredningsstyrelsen* havde truffet.

Af de 13 sager vedrørende *miljøstyrelsen* angik én sag et generelt spørgsmål. Sagen, der gav anledning til en henstilling, og som er omtalt nedenfor som sag nr. 13-1, vedrørte spørgsmålet om betaling for fotokopier i henhold til offentlighedsloven. 9 sager angik afgørelser fra miljøstyrelsen; to af sagerne gav anledning til kritik og henstillinger; yderligere gav én sag anledning til en henstilling. De resterende tre sager vedrørte sagsbe-

handlingsspørgsmål, herunder sagsbehandlingstiden, og de gav alle anledning til kritik og én af sagerne tillige til en henstilling. Én af sagerne er omtalt nedenfor som sag nr. 13-2.

De 8 af sagerne fra *planstyrelsen* angik afgørelser, og heraf gav én anledning til en henstilling; sagen, der er omtalt nedenfor som sag nr. 13-3, vedrørte spørgsmålet om lokalplanpligt ved opførelse af et fjernvarmeværk. Den resterende sag, der gav anledning til kritik, angik et sagsbehandlingsspørgsmål.

Sagen fra *overfredningsnævnet* angik også en afgørelse.

Alle 5 sager fra *miljøankenævnet* angik afgørelser.

13-1. *Rettet henvendelse til miljøstyrelsen og anmodet om oplysning om, hvorvidt presseomtale af to kommunale aktindsigtssager havde givet eller gav styrelsen anledning til at foretage noget, idet der ifølge presseomtalen blev opkrævet for stor betaling for fotokopier af akter, som blev udleveret i henhold til offentlighedsloven. (J. nr. 1983-1142-11).*

Under henvisning til en artikel i Politiken, hvor der var omtalt 2 sager om betaling for fotokopier af akter i miljøsager, rettede jeg henvendelse til miljøstyrelsen. I den ene sag, der vedrørte Vejle amtskommune, blev der ifølge artiklen opkrævet 10 kr. for alle sider. I den anden sag, der vedrørte Fredericia kommune, blev der ifølge artiklen opkrævet 10 kr. for den første side af hvert dokument og 5 kr. for øvrige sider.

I henvendelsen til miljøstyrelsen bemærkede jeg følgende:

»Efter § 1 i justitsministeriets bekendtgørelse nr. 453 af 10. november 1970 kan

der opkræves »10 kr. for første påbegyndte side og 5 kr. for hver påbegyndt følgende side . . .« som betaling for fotokopier af dokumenter, der udleveres efter begæring i henhold til lov om offentlighed i forvaltningen.

Efter min opfattelse må bestemmelsen forstås således, at der i tilfælde, hvor der til samme person udleveres afskrift eller fotokopi af flere dokumenter fra samme sag, ikke kan opkræves 10 kr. for den første side af hvert dokument. I sådanne tilfælde kan der alene opkræves 10 kr. for det første ark og 5 kr. for hvert følgende

ark, der udleveres i anledning af den foreliggende begæring.

Jeg anmoder miljøstyrelsen om at modtage oplysning om, hvorvidt de omtalte sager har givet eller giver miljøstyrelsen anledning til at foretage noget.«

Med skrivelse af 8. februar 1984 underrettede miljøstyrelsen mig om styrelsens skrivelser af s.d. til Vejle amtsråd og Fredericia kommunalbestyrelse.

Miljøstyrelsen havde anmodet amtsrådet henholdsvis kommunalbestyrelsen om oplysning om, hvorvidt det i dagspressen refererede svarede til amtskommunens henholdsvis kommunens praksis. Miljøstyrelsen havde samtidig meddelt amtsrådet henholdsvis kommunalbestyrelsen, at styrelsen efter forudgående drøftelse med justitsministeriet var enig i min fortolkning af betalingsbekendtgørelsen. Styrelsen gik ud fra, at amtsrådet henholdsvis kommunalbestyrelsen traf de fornødne foranstaltninger til tilbagebetaling af de for meget opkrævede beløb.

Jeg meddelte miljøstyrelsen, at jeg havde taget det oplyste til efterretning og herefter ikke foretog videre i sagen.

Miljøstyrelsen meddelte mig senere, at Vejle amtsråd og Fredericia kommunalbestyrelse ligesom miljøstyrelsen og justitsministeriet var enige i min fortolkning af betalingsbekendtgørelsen.

Vejle amtskommune havde i en skrivelse af 5. marts 1984 meddelt miljøstyrelsen, at amtskommunen den 1. juni 1982 havde opkrævet 470 kr. for 47 kopier. Den, der havde anmodet om aktindsigt, betalte 240 kr. for kopierne, idet han samtidig gjorde opmærksom på, at det var fejlagtigt at opkræve 470 kr. Amtskommunen havde herefter erkendt og beklaget fejlen over for den pågældende. Amtsrådet var uforstående over for, at en således begået, men rettet fejl, kunne føre til iværksættelse af en undersøgelse.

Fredericia kommune havde i en skrivelse af 20. marts 1984 meddelt miljøstyrelsen, at det var korrekt, at kommunen havde opkrævet betaling som omtalt i artiklen i Politiken. Denne opkrævning var dog kun sket i »ganske få tilfælde, idet kommunen meget hurtigt af egen drift gik over til alene at opkræve 10 kr. for første side og 5 kr. for resterende sider. I den sag, der var omtalt i artiklen, havde kommunen vedtaget at tilbagebetale et så stort beløb (225 kr.), at (de pågældende) med sikkerhed undgår at blive »snydt«.«

13-2. *Udtalt over for miljøstyrelsen, at §§ 11-12 i offentlighedsloven efter min mening finder anvendelse ikke alene i forhold til afgørelsen af sagens realitet, men også i forhold til klagemyndighedens evt. forudgående afgørelse vedrørende en begæring efter miljøbeskyttelseslovens § 72, stk. 4, om tilladelse til påbegyndelse af bygge- og anlægsarbejder uanset rettidigt indgivet klage.*

A burde derfor straks og altså inden miljøstyrelsens afgørelse om igangsætningstilladelse være blevet gjort bekendt med anmodningen om igangsætningstilladelse og miljøstyrelsens foreløbige svar herpå ligesom miljøstyrelsen burde have sikret sig, at A fik lejlighed til at afgive en udtalelse om igangsætningsspørgsmålet, evt. inden for en nærmere fastsat frist, jfr. offentlighedslovens § 12, stk. 2. (J. nr. 1983-982-11).

A klagede bl.a. over, at miljøstyrelsen under sin behandling af hans klager over, at Fyns amtsråd havde meddelt miljøgodkendelse til opførelse af et varmeværk i Assens, ikke opfyldte hans anmodning om »aktindsigt og udtaleret«, inden styrelsen meddelte Assens

kommune, at bygge- og anlægsarbejdet kunne påbegyndes uanset klagesagen.

Det fremgik af de foreliggende oplysninger, at A den 21. august 1983 gennem Fyns amtsråd indsendte klage til miljøstyrelsen

over amtsrådets miljøgodkendelse af varmeværket.

I en samtidig skrivelse orienterede A miljøstyrelsen herom og gjorde i den forbindelse styrelsen opmærksom på, »at jeg med henvisning til offentlighedslovens partsbestemmelser ønsker at få kopi af sagens akter, og at jeg ønsker at få lejlighed til at fremsætte en afsluttende udtalelse, før sagen afgøres, jfr. justitsministeriets vejledning i offentlighedsloven punkt 35«. A anmodede styrelsen om at bekræfte, at styrelsen var indforstået hermed.

I skrivelse af 8. september 1983 meddelte miljøstyrelsen A, at styrelsen var indforstået hermed.

I skrivelse af 19. september 1983 anmodede Assens kommune miljøstyrelsen om tilladelse til at udstede igangsætningstilladelse til bygge- og anlægsarbejdet.

Som foreløbigt svar herpå meddelte miljøstyrelsen i skrivelse af 21. september 1983 Assens kommune, at miljøstyrelsen så sig nødsaget til at afvente planstyrelsens afgørelse af den del af A's klage, hvori han havde rejst tvivl om værkets lokalisering, før miljøstyrelsen kunne tage stilling til anmodningen om tilladelse til at udstede igangsætningstilladelse til bygge- og anlægsarbejdet.

I skrivelse af 27. september 1983 orienterede planstyrelsen miljøstyrelsen om, at planstyrelsen i en samtidig skrivelse havde meddelt A, at hans klage vedrørende værkets lokalisering (spørgsmål om udarbejdelse af lokalplan) ikke kunne imødekommes.

I skrivelse af 30. september 1983 meddelte miljøstyrelsen tilladelse til igangsætning af bygge- og anlægsarbejdet, jfr. miljøbeskyttelseslovens § 72, stk. 4. Miljøstyrelsen underrettede samtidig A om denne afgørelse.

I anledning af A's klage til mig udtalte miljøstyrelsen, at Assens kommunes skrivelse af 19. september 1983 til miljøstyrelsen og styrelsens skrivelse af 21. september 1983 til kommunen burde have været tilsendt A, »hvilket ved en beklagelig fejl ikke er sket«. Skrivelserne var blevet tilsendt A den 19. oktober 1983. Særlig for så vidt angik skrivelserne fra Assens kommune, beklagede miljøstyrelsen, at A ikke modtog skrivelserne »straks, efter at den var tilgået miljøstyrelsen«.

Miljøstyrelsen oplyste, at styrelsen i slutningen af september tog telefonisk kontakt

med A med henblik på at opnå en foreløbig mundtlig udtalelse om værkets placering og forventede forurening.

Miljøstyrelsen oplyste senere telefonisk over for en af mine medarbejdere, at A ikke under den nævnte telefonsamtale blev orienteret om Assens kommunes anmodning om igangsætningstilladelse. Der fandtes ikke i sagens akter notat om telefonsamtalen.

I en skrivelse til A udtalte jeg herefter følgende:

»Offentlighedslovens §§ 11 og 12 indeholder følgende bestemmelser:

§ 11:

»Såfremt en part under sagens behandling fremsætter begæring om at blive gjort bekendt med sagens dokumenter, og denne begæring efter loven skal imødekommes, udsættes sagens afgørelse, indtil der er givet parten adgang til at gøre sig bekendt med dokumenterne.

Stk. 2. Dette gælder dog ikke, hvis udsættelse vil medføre overskridelse af en lovbestemt frist for forvaltningens afgørelse, eller hvis partens interesse i, at sagens afgørelse udsættes i øvrigt findes at burde vige for væsentlige hensyn til offentlige eller private interesser, der taler imod en sådan udsættelse.«

§ 12:

»Den, der er part i en sag, som er til behandling i den offentlige forvaltning, kan på ethvert tidspunkt af behandlingen forlange, at sagens afgørelse udsættes, indtil han har afgivet en udtalelse om sagen.

Stk. 2. Myndigheden kan fastsætte en frist for afgivelsen af den nævnte udtalelse.

Stk. 3. Bestemmelsen i § 11, stk. 2, finder tilsvarende anvendelse.«

I punkt 35 i justitsministeriets vejledning af 10. november 1970 om offentlighedsloven – som De henviste til i Deres skrivelse af 21. august 1983 til miljøstyrelsen – er bl.a. anført følgende:

»I praksis er det ret ofte forekommet, at en part på et tidligt stadium af sagens behandling, undertiden i selve ansøgningen, under henvisning til partsoffentlighedslovens § 10 (som svarer til bestemmelsen i

offentlighedslovens § 12; min tilføjelse) har fremsat krav om, at sagen ikke afgøres, før han har haft lejlighed til at gøre sig bekendt med de dokumenter, der tilvejebringes i forbindelse med sagens behandling, og til at fremsætte sine bemærkninger hertil. Efter justitsministeriets opfattelse indebærer bestemmelsen i § 12, stk. 1, at sådanne begæringer må imødekommes . . .«.

Efter min mening finder de nævnte bestemmelser i offentlighedsloven ikke alene anvendelse i forhold til afgørelsen af sagens realitet, det vil sige klagemyndighedens endelige stillingtagen til den påklagede miljøgodkendelse, men også i forhold til klagemyndighedens eventuelle forudgående afgørelse vedrørende en begæring efter miljøbeskyttelseslovens § 72, stk. 4, om tilladelse til påbegyndelse af bygge- og anlægsarbejder uanset rettidigt indgivet klage. Jeg henviser herved til den sag, der er omtalt i ombudsmandens beretning for 1977, side 173 ff.

Jeg er således enig med miljøstyrelsen i, at det er beklageligt, at De ikke straks, og

altså inden miljøstyrelsens afgørelse af 30. september 1983, blev gjort bekendt med kommunens begæring i skrivelsen af 19. september 1983 og miljøstyrelsens foreløbige svar i skrivelsen af 21. september 1983.

Det følger af det anførte, at miljøstyrelsen endvidere i forbindelse med meddelelsen af aktindsigten burde have sikret sig, at De fik lejlighed til at afgive en udtalelse om dette spørgsmål, eventuelt inden for en nærmere fastsat frist, jfr. offentlighedslovens § 12, stk. 2. Jeg bemærker herved, at De efter det oplyste ikke under telefonsamtalen i slutningen af september 1983 blev gjort bekendt med kommunens ansøgning om igangsætningstilladelse, og at De derfor ikke i den forbindelse havde lejlighed til at udtale Dem om spørgsmålet.

Jeg har gjort miljøstyrelsen bekendt med min opfattelse, men har ikke derudover fundet grundlag for at foretage videre vedrørende dette klagepunkt.

. . .«.

13-3. *Miljøstyrelsen afslog under henvisning til offentlighedslovens § 2, stk. 1, nr. 2, at udlevere oplysninger om navne og mængde på nogle kemiske stoffer, der var omfattet af en tilladelse til udledning af processpildevand.*

Udtalt, at afslag på aktindsigt efter denne bestemmelse, under henvisning til at hemmeligholdelse er af væsentlig økonomisk betydning, måtte forudsætte en konkret vurdering af risikoen for skadevirkninger ved oplysningernes offentliggørelse. På det foreliggende grundlag ikke anset det for godtgjort, at miljøstyrelsens afgørelse var truffet efter en konkret vurdering som forudsat i offentlighedslovens § 2, stk. 1, nr. 2.

Henstillet til miljøstyrelsen at undergive begæringen om aktindsigt en fornyet overvejelse. (J. nr. 1983-408-11).

A klagede over miljøstyrelsens afgørelse af 25. februar 1983, hvorved styrelsen tiltrådte Storstrøms amtskommunes afslag af 21. december 1982 på en anmodning om aktindsigt. Anmodningen gik nærmere ud på at modtage oplysninger om navne og mængder på 14 stoffer, omfattet af Storstrøms amtskommunes tilladelse til udledning af processpildevand fra virksomheden B.

Det fremgik af de foreliggende oplysninger, at Storstrøms amtskommune i skrivelse af 10. december 1982 til B meddelte nærmere vilkår for virksomhedens udledning af processpildevand til Langelandsbæltet. Virksomheden producerer membraner til hyper- og ultrafiltrering. Vilkårene – som var knyttet til en tidligere meddelt (midlertidig) udledningstilladelse – omfattede stoffer, der i skrivelsen var angivet med bogstaver og uden præcis

angivelse af, hvilke mængder der blev tilladt udledt. Afgørelsen blev offentliggjort bl.a. i den lokale presse.

Under henvisning til den offentliggjorte afgørelse anmodede A om at få tilsendt en fortegnelse over de 14 stoffer, som ifølge afgørelsen på nærmere angivne vilkår kunne udledes med virksomhedens processpildevand.

Amtkommunen afslog i skrivelse af 21. december 1982 at imødekomme anmodningen. Amtskommunen henviste til, at B i forbindelse med membranfabrikens miljøgodkendelse havde anmodet amtskommunen om »absolut fortrolighed vedrørende såvel økonomiske som tekniske data, idet specielt de af virksomheden anvendte stoffers mængde og sammensætning umiddelbart afspejler produktsammensætningen i forbindelse med virksomhedens membranprodukter. Virksomheden har således anført, at de oplyste stoffers mængde og sammensætning, af konkurrencehensyn, må opfattes som produktionshemmeligheder«.

Denne afgørelse påklagede A til miljøstyrelsen. Styrelsen indhentede i den anledning en udtalelse fra B, som anførte, at såfremt A's anmodning blev imødekommet, »ville virksomhedens specielle knowhow være tabt, idet man med de samlede oplysninger om mængder og stofnavne direkte kan aflæse produktsammensætninger for virksomhedens membranprodukter«.

Ved afgørelsen i skrivelse af 25. februar 1983 bemærkede miljøstyrelsen, at »adgangen til aktindsigt i det foreliggende tilfælde bør vige i henhold til offentlighedslovens § 2, stk. 1, nr. 2«. Styrelsen fandt således »at måtte lægge afgørende vægt på virksomhedens anbringende om, at det er af væsentlig økonomisk betydning for virksomheden, at begæringen om aktindsigt ikke imødekommes«. Styrelsen vedlagde en kopi af B's udtalelse.

A gjorde til støtte for anmodningen om at få udleveret fortegnelsen over stoffernes navne og mængde gældende, at offentlighedslovens § 2, stk. 1, nr. 2, ikke kan anvendes i et tilfælde som det foreliggende. Efter A's opfattelse sigter bestemmelsen alene til oplysninger om interne forhold i en virksomhed og kan ikke begrunde afvisning af offentlighedens krav på at vide, hvilke stoffer der gennem spildevand udledes i naturen. Der-

udover bemærkede A, at eventuelle konkurrenter til virksomheden havde andre muligheder for at skaffe sig oplysning om stofsammensætningen i spildevandet, således var der relativ nem adgang til virksomhedens slam-bassiner, hvor spildevandet i perioder opsamledes.

Miljøstyrelsen fastholdt i udtalelser i anledning af klagen til mig afgørelsen af 25. februar 1983. Styrelsen anførte bl.a.: »Det er fremdeles styrelsens opfattelse, at man ikke finder at burde tilsidesætte virksomhedens krav om undtagelse fra aktindsigt for så vidt angår de pågældende stoffer, idet man er enig med virksomheden i de berettigede forretningsmæssige interesser, som virksomheden har i en hemmeligholdelse af oplysninger om de nævnte 14 stoffer som helhed og hver for sig i sammenhæng med den produktion, som sker på virksomheden . . .

Virksomheden fremstiller membraner, og oplysninger om opløsningsmidlerne vil kunne give helt uacceptable oplysninger til virksomhedens konkurrenter og eventuelt skade patentrettigheden i et ikke uvæsentligt omfang.«

Miljøministeriet tiltrådte i en udtalelse i anledning af klagen den afvejning, der lå til grund for miljøstyrelsens afgørelse.

Jeg udtalte i en skrivelse til A følgende:

»Miljøstyrelsens afslag på at imødekomme Deres anmodning er som nævnt truffet på grundlag af bestemmelsen i lov om offentlighed i forvaltningen § 2, stk. 1, nr. 2; ifølge denne bestemmelse omfatter adgangen til at få oplysninger i henhold til lovens § 1 ikke dokumenter, der indeholder:

». . . oplysning om tekniske indretninger eller fremgangsmåder eller om drifts- eller forretningsforhold, for så vidt det er af væsentlig økonomisk betydning for den person eller virksomhed, oplysningen angår, at begæringen ikke imødekommes.«

Det fremgår af forarbejderne til denne undtagelsesbestemmelse, at den tager sigte på oplysninger, der må anses at vedrøre »forreningshemmeligheder«. På baggrund af de foreliggende udtalelser om, at nærmere oplysning om de stoffer og mængder, der er omfattet af udledningenstilladelsen, vil give mulighed for at aflæse sammensætningen af virksomhedens membranpro-

dukter, kan det derfor ikke give mig anledning til bemærkning, at miljøstyrelsen har fundet, at Deres begæring om aktindsigt drejede sig om oplysninger, som indholdsmæssigt måtte anses for omfattet af undtagelsesbestemmelsen.

Som anført i Betænkning om offentlighedslovens revision (nr. 857/1978), s. 254, er det imidlertid ikke tilstrækkeligt for at bringe den nævnte bestemmelse i anvendelse, at der er tale om oplysninger, der efter deres indhold vedrører »tekniske indretninger eller fremgangsmåder eller drifts- eller forretningsforhold«; det er en yderligere betingelse, at hemmeligholdelse er »af væsentlig økonomisk betydning« for den person eller virksomhed, oplysningerne vedrører. Dette sidste element forudsætter en konkret vurdering af risikoen for skadevirkninger ved oplysningernes offentliggørelse.

Som nævnt i det foregående indhentede miljøstyrelsen til belysning heraf en udtalelse (fra B), der er gengivet ovenfor, og i sin afgørelse i skrivelsen af 25. februar 1983 til Dem anførte styrelsen navnlig, at man fandt ». . . at måtte lægge afgørende vægt på virksomhedens anbringende om, at det er af væsentlig økonomisk betydning for virksomheden, at begæringen om aktindsigt ikke imødekommes«.

I sin udtalelse . . . til mig i anledning af Deres klage hertil anførte miljøstyrelsen som en uddybning heraf, at ». . . oplysninger om opløsningsmidlerne vil kunne give helt uacceptable oplysninger til virksomhedens konkurrenter og eventuelt skade patentrettigheden i et ikke uvæsentligt omfang«. Det fremgår imidlertid ikke af det materiale, der har været forelagt for mig, hvorpå denne vurdering bygger, og det nævnte materiale indeholder heller ikke i øvrigt oplysninger, der efter min opfattelse kan danne grundlag for en selvstændig vurdering af, hvilke skadevirkninger for virksomheden der ville være forbundet med en eventuel offentliggørelse af, hvilke stoffer og mængder der er omfattet af udlædningsstilladelsen.

På det foreliggende grundlag kan jeg derfor ikke anse det for godtgjort, at miljøstyrelsens afgørelse er truffet på grundlag af en konkret vurdering som for-

udsat i offentlighedslovens § 2, stk. 1, nr. 2.

Jeg har gjort miljøstyrelsen bekendt med min opfattelse, og jeg har henstillet til styrelsen at undergive Deres begæring om aktindsigt en fornyet overvejelse, således at der meddeles Dem en ny afgørelse på grundlag af mere konkrete oplysninger om de økonomiske skadevirkninger, der for virksomheden måtte være forbundet med en eventuel offentliggørelse af de omhandlede stoffers navne og mængder.

. . .«

Ved skrivelse af 22. juni 1984 underrettede miljøstyrelsen mig om sin fornyede afgørelse om aktindsigt til A.

Det anførtes i miljøstyrelsens skrivelse, at afgørelsen var truffet efter indhentelse af yderligere oplysninger fra virksomheden, B, samt efter afholdt møde med repræsentanter for virksomheden. Det hed videre i skrivel- sen:

»Det fremgår (af de indhentede oplysninger) bl.a., at (B) har undladt patentering af hensyn til den der af flydende offentliggørelse. Dette viser, hvilken betydning virksomheden tillægger en hemmeligholdelse af stofsammensætningen i produktet.

Selskabets know-how er i væsentlig grad knyttet hertil.

Når stoffet dioxan kan oplyses, skyldes dette alene, at enhver kyndig kemiker, der arbejder med membranproduktion, vil vide, at dioxan er det eneste stof, der er anvendeligt som opløsningsmiddel.

(B) har forevist styrelsen kontraktmateriale vedrørende salg af membranfabrikker, salg af know-how samt vedrørende licensaftaler på det internationale marked for milliardbeløb såvel til østlande som til vestlande og til mellemøsten. Til samtlige kontrakter er knyttet forudsætningen af, at koncernen stiller sit membran-potentiel og tillige udviklinger heraf til rådighed for køberlandene og køberkoncerne.

De ordrer, der foreligger for levering af udstyr til mejeribranchen alene til USA og Sovjet, ligger i milliardklassen efter de af selskabet over for styrelsen foreviste oplysninger. For vandrensningsanlægs vedkommende er eksportordrerne af størrelsesorden 50 - 100 millioner kroner pr. år med stigende tendens.

Der findes efter koncernens oplysninger kun to producenter på verdensmarkedet udover (B), og den af koncernen udviklede membranmasse til brug for produktionen af membraner betegnes af virksomheden som den »løftestang«, som har muliggjort milliardordrernes hjemskaffelse til Danmark. Membran-udviklingen er tillige forudsætningen for, at koncernen kan sikre sig et markeds-mæssigt forspring i den internationale konkurrence.

Dette forspring vil det være af altafgørende betydning at bevare længst muligt. Omvendt vil derfor enhver håndsækning i form af bl.a. den aktindsigt, som er begæret i den foreliggende sag, kunne være katastrofal for dansk industri, danske arbejdspladser og for denne danske industris konkurrenceevne.

Miljøstyrelsen finder herefter, dels at be-

skyttelsen af virksomhedens erhvervshemmeligheder i forbindelse med membranproduktionen er knyttet komponenter og know-how som en integreret helhed, dels at virksomheden gennem sine supplerende oplysninger og dokumentationen for disse gennem det foreviste materiale har dokumenteret en sådan væsentlig økonomisk interesse i hemmeligholdelsen som forlangt af selskabet, at miljøstyrelsen må fastholde sin tidligere afgørelse i sagen.

Miljøstyrelsen fastholdt herefter afgørelsen af 25. februar 1983 om ikke at give aktindsigt for så vidt angik navne og mængder på de omhandlede stoffer i spildevandet.

I skrivelse af 9. juli 1984 meddelte jeg miljøstyrelsen, at jeg havde taget styrelsens fornyede afgørelse til efterretning.

13-4. *Ikke fundet tilstrækkeligt grundlag for at kritisere en afgørelse fra planstyrelsen, hvorefter opførelsen af et kulfyret varmekværk med en 63 m høj skorsten i et i det væsentlige ubebygget område i udkanten af Assens (Fyn) ikke udløste lokalplanpligt efter kommuneplanlovens § 16, stk. 3. Området havde i en årrække i den overordnede planlægning været forudsat anvendt til erhvervsformål.*

Udtalt, at det dog efter min opfattelse ville have været bedst stemmende med kommuneplanlovens intentioner, om der forud for opførelsen af varmekværket var tilvejebragt en mere detaljeret planlægning for hele området, som varmekværket var placeret i. (J. nr. 1983-991-142).

A klagede over en afgørelse fra planstyrelsen, hvorefter opførelsen af et kulfyret varmekværk på Stejlebjergvej i Assens ikke krævede lokalplan efter kommuneplanlovens § 16, stk. 3.

A gjorde under sagen gældende, at opførelse af varmekværket forudsatte tilvejebringelse af en lokalplan i henhold til kommuneplanlovens § 16, stk. 3. Bestemmelsen indeholder følgende:

»En lokalplan skal . . . tilvejebringes, før der gennemføres større udstykninger eller større bygge- eller anlægsarbejder . . .«

I planstyrelsens afgørelse var der om varmekværkets størrelsesforhold anført følgende:

». . . det projekterede varmekværk har et bebygget areal på ca. 1.200 m² og en byg-

ningshøjde, som varierer fra 10,5 (6,5) m til ca. 12,5 m på grund af skrånende terræn.

Skorstenshøjden er . . . 63 m.«

Det fremgik af de i sagen foreliggende oversigtskort, der var udarbejdet af Assens kommunes tekniske forvaltning i december 1980, at varmekværket var placeret i et område i den sydlige udkant af Assens by, der mod nord blev afgrænset af Sdr. Ringvej/Fåborgvej og mod syd og sydøst af godsjernbanen til Tommerup. Afstanden mellem værkets grund og jernbanen og mellem værkets grund og ringvejen/Fåborgvej var ca. 300 m eller derover. Stejlebjergvej fører fra ringvejen i syd-østlig retning ind i området. Varmekværkets grund lå umiddelbart syd for Stejlebjergvej. På nabogrunden i retning mod ringvejen lå fabrikken Genfiber A/S, hvis byg-

ninger var placeret ca. 100 m fra varmeværkets grund. Der fandtes ingen anden bebyggelse i nærheden af grunden, som i øvrigt var omgivet af marker og ubebyggede arealer. På den nordlige side af ringvejen fandtes i en afstand af ca. 300 m fra varmeværket dels en armaturfabrik, dels A's elektronikvirksomhed.

Det område, som varmeværket var placeret i, blev ved Assens kommunes bygningsvedtægt af januar 1974 udlagt til erhvervsbebyggelse.

I februar 1977 godkendte planstyrelsen midlertidige rammer for indholdet af lokalplaner i Assens kommune (§ 15-rammerne, jfr. kommuneplanlovens § 15, stk. 2). Kommunalbestyrelsen fik herved adgang til – inden for de angivne rammer – at gennemføre lokalplaner, uden at planerne skulle godkendes af planstyrelsen. For det område, hvor varmeværket var beliggende (område nr. 14), gjaldt (bl.a.) følgende rammer for indholdet af lokalplanlægningen:

»En lokalplan, der træffer bestemmelser for områderne skal sikre,

- a) at områdernes anvendelse fastlægges til produktionserhverv, og at der ikke åbnes mulighed for, at der udover den til de enkelte virksomheder hørende administration m.v. placeres bebyggelse til kontorer og lignende anvendelsesformål,
- ...
- d) at intet punkt af en bygnings ydervæg eller tag hæves mere end 8,5 m over det omgivende terræn, dog kan siloanlæg inden for område 14 opføres med en højde af indtil 55 m,
- e) at der ikke i områderne placeres virksomhed, som kan virke generende i forhold til omgivelserne.«

For område 11, som bl.a. omfattede det ubebyggede område umiddelbart nord for Genfiber og varmeværket på den anden side Stejlebjergervej, gjaldt ifølge § 15-rammerne, at områdets anvendelse blev fastlagt til »erhvervsformål, såsom lettere industri, lager- og værkstedsvirksomhed . . . og enkelte boliger (bestyrer-, portnerbolig o.lign.) i tilknytning til den pågældende virksomhed«.

Fyns amtsråds udvalg for teknik og miljø godkendte i juli 1983 varmeværkets etablering i henhold til miljøbeskyttelseslovens kapitel V om særligt forurenende virksomheder.

Godkendelsen blev givet på nærmere angivne vilkår.

Afgørelsen om miljøgodkendelsen af varmeværket blev annonceret i dagspressen, og A klagede til miljøstyrelsen over, at amtsrådet havde godkendt varmeværket i henhold til miljøbeskyttelsesloven. Han gjorde bl.a. gældende, at opførelsen af varmeværket stred mod kommuneplanlovens § 16, stk. 3. Han indsendte sin klage gennem Fyns amtsråd.

Amtsrådets udvalg for teknik og miljø videresendte A's klager til henholdsvis miljøstyrelsen og planstyrelsen. Amtsrådet underrettede endvidere Assens kommune om klagerne.

I skrivelse af 2. september 1983 afgav kommunalbestyrelsen en udtalelse til planstyrelsen i anledning af A's klage over, at der ikke var udarbejdet lokalplan for projektet.

Efter at have fået aktindsigt i sagen fremsatte han skrivelse af 24. september 1983 til planstyrelsen yderligere bemærkninger til sagen.

I skrivelse af 27. september 1983 meddelte planstyrelsen A sin afgørelse vedrørende spørgsmålet om lokalplanpligt.

I A's henvendelser til planstyrelsen og i hans klage til mig gjorde han nærmere gældende, at varmeværket krævede lokalplan efter kommuneplanlovens § 16, stk. 3, da det var et større byggearbejde, »måske det største, eller i alt fald et af de største i byen i årtier«. Endvidere måtte varmeværket også forureningsmæssigt anses for stort, da det medførte en forurening, der var »mere end 150 gange større end den grænse, miljøstyrelsen havde fastlagt for særligt forurenende varmeværker«. I øvrigt stred varmeværkets placering i området mod de bestemmelser, der var fastsat i § 15-rammerne, da området kun måtte anvendes til produktionserhverv og ikke til offentlige formål, da bygningshøjden var begrænset til 8,5 m, og da virksomhederne ikke måtte være generende i forhold til omgivelserne.

Det var A's opfattelse, at varmeværket inden for område 14 kunne have været placeret på en mere heldig måde, og at dette kunne være kommet frem under en lokalplanprocedure.

Endelig var det A's opfattelse, at planstyrelsens afgørelse ikke harmonerede med styrelsens hidtidige praksis i sådanne sager. Han henviste særlig til en sag, der er omtalt i

»Nyt fra planstyrelsen«, nr. 3/1977, s. 17, hvor planstyrelsen statuerede lokalplanligt ved ombygning af et kraftværk til kulfyring.

I sin udtalelse af 2. september 1983 til planstyrelsen anførte kommunalbestyrelsen bl.a. følgende:

»...«

Kommunalbestyrelsen har ikke fundet anledning til at forlange udarbejdet lokalplan i dette tilfælde, idet projektet opføres i overensstemmelse med tidligere bygningsvedtægt og nugældende § 15-rammer.

Da kommunen endvidere ejer arealet, hvor varmecentralen skal opføres, samt hovedparten af de ubebyggede omliggende industriarealer . . . vil kommunen i salgsbetingelser/skødet til fjernvarmen kunne stille evt. yderligere krav, der måtte være nødvendige.

...«

Offentligheden har i de forløbne år været holdt underrettet om fjernvarmeselskabets og kommunens planer for ny varmecentral igennem pressen, der i stor udstrækning bl.a. har refereret kommunalbestyrelsens behandling af sagen, ligesom fjernvarmeselskabet i Lokalavisen har indrykket løbende orientering om fjernvarmen . . .

Kommunen mener derfor, at der for det pågældende industriområde allerede findes tilstrækkelige regler for udstykning og byggearbejder, ligesom offentligheden må være tilstrækkelig underrettet om projektet.

Der er da også kun indkommet 1 klage.

...«

I sin afgørelse i skrivelsen af 27. september 1983 anførte planstyrelsen bl.a. følgende:

»...«

Den afgørelse . . ., som De har henvist til i Deres klage, omhandler en ændring af et af Danmarks største (regionale) kraftværker fra oliefyring til kulfyring, og styrelsens afgørelse om lokalplanligt var i det pågældende tilfælde ikke begrundet i selve ombygningen eller den ændrede fyringsform, men i de meget omfattende ændringer i de eksisterende forhold, som den nye fyringsform medførte. Det var således afgørende for planstyrelsens stillingtagen, at ændringen bl.a. forudsatte inddæmning og opfyldning af et ca. 9 ha stort havområde, som skulle bruges til oplagringsplads for kul i 16–20 m's højde, lige-

som der skulle anlægges et over 400 m langt nyt kajanlæg med portalkraner og andet.

Det pågældende anlægsarbejde havde således et sådant omfang og en sådan karakter, at afgørelsen vedrørende lokalplanligt ikke kan tages til indtægt for det generelle synspunkt, »at et kulfyret varmekværk falder ind under bestemmelsen« (kommuneplanlovens § 16, stk. 3) endsige, at det omhandlede varmekværk udløser en lokalplanforpligtelse.

I nærværende sag er det styrelsens opfattelse, at det omhandlede varmekværk, der placeres i nærheden af erhvervsbebyggelser af stort set samme omfang og i et område, som i en årrække har været forudsat anvendt til erhvervsformål, ikke er af en sådan størrelse eller bryder så væsentligt med den eksisterende karakter af området, at det forudsætter tilvejebringelse af en lokalplanligt i henhold til kommuneplanlovens § 16, stk. 3.

For så vidt angår Deres henvisninger til varmekværkets forhold til kommunens § 15-rammer skal planstyrelsen oplyse, at rammerne ikke – som f.eks. de tidligere bygningsvedtægtsbestemmelser – er retsforskrifter, der kan håndhæves over for den enkelte borger eller forpligter kommunalbestyrelsen i administrationen af de enkelte byggesager. Styrelsen skal i den forbindelse i øvrigt bemærke, at et varmekværk, som det omhandlede, ikke kan anses for »offentligt formål« i sædvanlig forstand, ligesom værket – som er varmeproducerende – efter styrelsens opfattelse naturligt finder plads i et område som det omhandlede.

Med hensyn til Deres bemærkninger om bygningshøjden er planstyrelsen på det foreliggende grundlag af den opfattelse, at både selve varmekværket og den tilhørende, fritstående skorsten overskrider den i kommuneplanlovens § 43, stk. 1, fastsatte maksimalt tilladelige bygningshøjde.

Assens kommunalbestyrelse har i henhold til kommuneplanlovens § 47, stk. 2, jfr. § 47, stk. 5, kompetence til at meddele den til kraftværkets gennemførelse fornødne dispensation fra den generelle højdebestemmelse.

Planstyrelsen kan således ikke imødekomme Deres klage.

...«

I en udtalelse fra Assens byråds udvalg for teknik og miljø, som jeg indhentede i anledning af A's klage, oplyste udvalget, at det i forbindelse med udstedelse af byggetilladelse

af 30. september 1983 havde meddelt »dispensation fra kommuneplanlovens § 43, stk. 1, vedrørende bygningshøjden i medfør af kommuneplanlovens § 47, stk. 2«.

I en udtalelse, som jeg modtog fra planstyrelsen, henholdt styrelsen sig til sin afgørelse af 27. september 1983.

I skrivelse af 9. december 1983 meddelte miljøstyrelsen A svar på hans klage over, at amtsrådets udvalg for teknik og miljø havde godkendt varmekærket i henhold til miljøbeskyttelseslovens kapitel V. Miljøstyrelsen skærpede nogle af vilkårene i godkendelsen og stadfæstede i øvrigt afgørelsen. A indbragte senere miljøstyrelsens afgørelse for miljøankenævnet, som endnu ikke havde taget stilling til A's klage, da jeg afsluttede min behandling af sagen.

I en skrivelse til A udtalte jeg følgende:

»Kommuneplanlovens § 16, stk. 3, og de relevante bestemmelser i bygningsvedtægten fra 1974 og i § 15-rammerne fra 1977 er omtalt ovenfor.

Ifølge kommuneplanlovens § 16, stk. 5, gælder lokalplanpligten efter § 16, stk. 3, ikke, »når en byplanvedtægt eller reguleringsplan indeholder nærmere regler om . . . bygge- eller anlægsarbejdet«. For det i sagen omhandlede område er det uomtvistet, at der ikke findes sådanne »nærmere regler« om bebyggelsen, at lokalplan af denne grund er upåkrævet.

Afgørende er således, om opførelsen af varmekærket er et sådant »større bygge- eller anlægsarbejde«, at der efter bestemmelsen i § 16, stk. 3, kræves udarbejdelse af lokalplan.

Udtrykket »større« er ikke nærmere præciseret i lovens tekst eller forarbejder. Baggrunden herfor er et ønske om at kunne tage hensyn til forskelligartede forhold fra kommune til kommune, således at der bør anlægges en varierende forståelse af ordet »større« under hensyn til størrelsen og karakteren af det lokalsamfund, som berøres af bygge- eller anlægsarbejdet.

På baggrund af forarbejderne til bestemmelsen i kommuneplanlovens § 16, stk. 3, og den administrative praksis, der har udviklet sig i tilslutning hertil, må jeg imidlertid lægge til grund, at følgende afgrænsningskriterier anses for afgørende:

Hovedkriteriet for, om der udløses lokalplanpligt, er, om den pågældende foranstaltning fremkalder væsentlige ændringer i det bestående miljø. Det har således betydning, om der er tale om opførelse af ny bebyggelse, der i omfang og art ikke afviger væsentligt fra den bebyggelse, der allerede findes i området, eller om der er tale om opførelse af ny bebyggelse i et blandet område, medmindre byggeriet i sig selv er af beskedent omfang.

Ved bedømmelsen af, om en foranstaltning fremkalder væsentlige ændringer i det bestående miljø, lægges der endvidere vægt på omfanget af foranstaltningerne og disses eventuelle gener for omgivelserne.

Et andet moment i afgørelsen af, om der foreligger lokalplanpligt – som naturligvis har en vis sammenhæng med det nævnte hovedkriterium – er, om befolkningen må antages at have en væsentlig interesse i at blive gjort bekendt med den påtænkte foranstaltning og at kunne bedømme konsekvenserne heraf for området som helhed.

Jeg henviser i denne forbindelse til den redegørelse for forarbejderne m.v., som er indeholdt i den sag, der er omtalt i ombudsmandens beretning for 1979, s. 346 ff.

Planstyrelsens trykte praksis på området er bl.a. gengivet i Nyt fra planstyrelsen, nr. 3 og 10 fra henholdsvis oktober 1977 og september 1980 samt den kommenterede kommuneplanlov, 2. udgave 1979, s. 119 ff.

Der findes ikke heri afgørelser om projekter, der éntydigt svarer til projektet i den foreliggende sag. Jeg er således enig med planstyrelsen i, at den afgørelse vedrørende ombygning af et kraftværk til kul-fyring, som De har henvist til, ikke kan tillægges væsentlig betydning for afgørelsen i denne sag.

Afgørelsen af, om et bygge- eller anlægsarbejde er lokalplanpligtigt efter kommuneplanlovens § 16, stk. 3, beror som nævnt på en konkret vurdering af, hvorvidt bygge- og anlægsarbejdet fremkalder »væsentlige ændringer i det bestående miljø«. Udfaldet af en sådan vurdering vil selvsagt kunne være behæftet med en betydelig tvivl. Ifølge miljøministeriets cirkulære nr. 39 af 22. februar 1977 om kommuneplanlægning bør kommunalbestyrel-

serne i tvivlstilfælde vælge at gennemføre lokalplan.

Efter min foreløbige gennemgang af den foreliggende sag, herunder af sagens kortmateriale, måtte jeg umiddelbart være af den opfattelse, at det havde været rigtigst at gennemføre lokalplan i forbindelse med det foreliggende byggeri. Jeg henviser herved til byggeriets størrelse og karakter (kulfyret varmekær), herunder skorstenshøjden, samt dets placering i et i det væsentlige ubebygget område, som vel er udlagt som erhvervsområde, men for hvis anvendelse der dog ikke foreligger en mere detaljeret planlægning.

Jeg skal herved bemærke, at det i sig selv er uden betydning, om projektet er i overensstemmelse med den overordnede planlægning for området, jfr. herved bl.a. at de såkaldte § 15-rammer netop er rammer for lokalplanlægningen og således forudsætter, at der udarbejdes detailplan, hvis der inden for området skal gennemføres »større« bygge- eller anlægsarbejder.

Da byggeriet dog ikke har en størrelse, der i sig selv kan være afgørende for spørgsmålet om lokalplanpligt, og da afgørelsen som nævnt ovenfor må bero på en konkret vurdering af forholdene på stedet, foretog to af mine medarbejdere den 23. marts 1984 en besigtigelse af området.

Jeg finder herefter ikke at kunne kritisere, at planstyrelsen ved sin bedømmelse af, hvorvidt varmekæret fremkalder væsentlige ændringer i det bestående miljø, tog udgangspunkt i en karakteristik af det bestående miljø som erhvervsområde. Jeg bemærker herved, at der i området navnlig nord for ringvejen findes en del industri-

bebyggelse, medens der kun er få boliger og ingen egentlig boligbebyggelse. Hertil kommer, for så vidt angår størrelsesforholdene, at varmekærrets bygninger ikke fremtræder som »større« i sammenligning med bygningskomplekset på fabrikken Genfiber på den tilstødende grund.

På denne baggrund finder jeg ikke at have tilstrækkeligt grundlag for at kritisere, at planstyrelsen med den begrundelse, der er anført i skrivelsen af 27. september 1983, gav udtryk for, at det omhandlede byggeri ikke i sig selv kunne antages at udløse lokalplanpligt efter bestemmelsen i kommuneplanlovens § 16, stk. 3. Jeg skal dog ikke undlade at bemærke, at det efter min opfattelse ville have været bedst stemmende med kommuneplanlovens intentioner, om der forud for opførelsen af varmekæret var tilvejebragt en mere detaljeret planlægning for hele det område, som varmekæret er placeret i, jfr. den kommenterede kommuneplanlov, s. 144, øverst.

Det tilføjes, at det i bemærkningerne til det forslag til ændring af bl.a. bestemmelser i kommuneplanloven, som miljøministeren fremsatte for folketinget den 22. februar 1984, er anført, at der agtes iværksat en undersøgelse af, om reglerne om lokalplanpligten i kommuneplanloven kan præciseres yderligere, »da reglerne i visse tilfælde kan have givet anledning til retlig usikkerhed«, (lovforslag L 78, 1983-84, 2. samling).

På denne baggrund finder jeg ikke anledning til at foretage videre vedrørende Deres klage.

...«

14. Ministeriet for Grønlands sagsområde.

Som det fremgår af oversigten ovenfor s. 12, er der i beretningsåret realitetsbehandlet én sag inden for ministeriet for Grønlands sagsområde. Sagen vedrørte *departementet* og angik et sagsbehandlingsspørgsmål.

15. Ministeriet for kulturelle anliggenders sagsområde.

Som det fremgår af oversigten ovenfor s. 12, er der i beretningsåret realitetsbehandlet to sager inden for ministeriet for kulturelle anliggenders sagsområde. Den ene sag angik et generelt spørgsmål (stillingsopslag) vedrørende *Danmarks radio*. Den anden sag, der gav anledning til kritik og henstilling, angik et sagsbehandlingsspørgsmål i en personalesag vedrørende *Det kgl. Teater*.

16. Ministeriet for offentlige arbejders sagsområde.

Som det fremgår af oversigten ovenfor s. 12, er der i beretningsåret realitetsbehandlet 23 sager inden for ministeriet for offentlige arbejders sagsområde. 21 af sagerne vedrørte departementet, medens to sager vedrørte postvæsenet.

Af de de 21 sager vedrørende *departementet* angik én sag et generelt spørgsmål om, hvorvidt kommunerne, når de træffer afgørelser i henhold til privatvejloven i overensstemmelse med lovens § 7, stk. 4, vejleder borgerne om klageadgang. 16 sager angik departementets afgørelser, og heraf gav én sag anledning til kritik. Sagen, der er omtalt nedenfor som sag nr. 16-1, vedrørte proceduren ved besættelsen af ledige advancements-

stillinger under statens luftfartsvæsen. Fire sager angik sagsbehandlingsspørgsmål, og herunder én sag sagsbehandlingstiden; de tre af sagerne gav anledning til kritik, og heraf gav de to sager tillige anledning til henstillinger. Én af disse sager, der vedrørte en ekspropriation af en fællesvej til offentlig sti, er omtalt nedenfor som sag nr. 16-2.

De to sager vedrørende *postvæsenet* angik begge afgørelser.

16-1. *Udtalt over for ministeriet for offentlige arbejder, at hensynet til at sikre allerede ansatte tjenestemænd en vis forstrinsstilling ved besættelsen af advancementsstillinger efter min opfattelse i det højeste kunne tillægges betydning for det endelige valg mellem to eller flere ansøgere, hvis kvalifikationer i øvrigt var bedømt som i alt væsentligt ligeværdige.*

Endvidere udtalt over for ministeriet, at jeg ikke kunne anse det for godtgjort, at ministeriet og luftfartsdirektoratet ved besættelsen af en tjenestemandstilling under statens luftfartsvæsen havde opfyldt den i tjenestemandsløven forudsatte pligt til forud for besættelsen af stillingen at skønne over, hvilken af ansøgerne der var den bedst kvalificerede. (J. nr. 1981-1487-50).

A klagede over, at ministeriet for offentlige arbejder fastholdt, at der ved besættelsen af en stilling som luftfartskontrollør i lønramme 21 under statens luftfartsvæsen, som A havde søgt, ikke var grundlag for at fravige indholdet af en beslutning, truffet af hovedsamarbejdsudvalget i statens luftfartsvæsen, hvorefter den ældste egnede af de tjenestemandssatte ansøgere til stillingen af luftfartsdirektoratet var indstillet til den ledige stilling.

Det fremgik af de foreliggende oplysninger, at ministeriet for offentlige arbejder den 30. september 1981 opslug en stilling som luftfartskontrollør i lønramme 21 (tjeneste-

mandsstilling med tjenestested indtil videre under statens luftfartsvæsen, luftfartsdirektoratet, luftfartsinformationstjenesten (AIS)).

I skrivelse af 11. oktober 1981 søgte A, der da var tjenstgørende i en stilling som overenskomstansat assistent ved luftfartsinformationstjenesten, den ledige stilling. Han henviste i ansøgningen til sine tjenstlige data.

Overkontrollør B, der var leder af luftfartsinformationstjenesten (AIS), afgav den 21. oktober 1981 en bedømmelse i anledning af A's ansøgning. Bedømmelsen konkluderede, at A »besidder de nødvendige faglige såvel som de personlige kvalifikationer for at

kunne bestride den ansøgte stilling, og . . . derfor må anses at være særdeles egnet til denne«.

Der var til stillingen – foruden A – i alt 5 ansøgere, heraf var 1 ansøger ikke ansat under statens luftfartsvæsen, 3 ansøgere var tjenestemandsansatte, og 1 ansøger var overenskomstansat.

Flyveledertjenesten (hvorunder luftfartsinformationstjenesten var organiseret) indstillede på grundlag af ansøgningerne og de afgivne bedømmelser af ansøgerne i internt referatark den 29. oktober 1981 til luftfartsvæsenets centrale personaleafdeling, at A blev udnævnt til den ledige stilling som luftfartskontrollør.

Luftfartsvæsenets centrale personaleafdeling afholdt den 13. november 1981 møde med bl.a. personaleforeningen. Flyveledertjenesten fastholdt indstillingen af A, medens personaleforeningen henholdt sig til en hovedsamarbejdsudvalgsbeslutning af 28. marts 1974 og krævede den ældste egnede tjenestemand indstillet til stillingen.

I skrivelse af 18. november 1981 til ministeriet for offentlige arbejder indstillede luftfartsdirektoratet, at en luftfartskontrollør i lønramme 20 – der var den ældste tjenestemandsansatte ansøger – blev ansat i den ledige stilling som luftfartskontrollør i lønramme 21, da han »anses for egnet til at beklæde den ledige stilling«.

I skrivelse af 19. november 1981 til ministeriet for offentlige arbejder anførte A bl.a. følgende:

» . . .

1. Informationstjenesten (AIS), som skal bruge ansøgeren, har kraftigt anbefalet mig til stillingen og betegnet mig som »særdeles velegnet«, hvilket fremgår af den af direktoratet medsendte bedømmelse.
2. Flyveledertjenesten, som luftfartsinformationstjenesten hører under administrativt, har indstillet mig som den ansøger med de bedste faglige kvalifikationer, hvilket luftfartsinspektør . . . har meddelt mig mundtligt.
3. Flyveledertjenestens indstilling af mig har jeg set på personalekontoret.
4. Jeg har mange års erfaring i luftfartsinformationstjeneste, hvilket fremgår af den af direktoratet medsendte ansøgning, og det

indebærer, at jeg kan tiltræde den søgte stilling uden indøvning.

5. Jeg er bekendt med den opfattelse, som tjenestemændene i statens luftfartsvæsen har, om at ledige tjenestemandstillinger kun kan besættes med tjenestemænd. Der- som tjenestemandstillinger kun kan besættes med ansøgere, som i forvejen er tjenestemænd, så opfatter jeg det som en grov diskriminering af ikke-tjenestemænd. I stillingsopslagene står der intet om, at tjenestemandstillinger kun kan søges af ansøgere, som i forvejen er tjenestemænd. . . .«

Ministeriet for offentlige arbejder meddelte i skrivelse af 23. november 1981, hvoraf A modtog kopi, luftfartsdirektoratet, at ministeriet var »sindet at følge indstillingen«. Ministeriet anmodede dog om en udtalelse »for god ordens skyld« i anledning af A's skrivelse af 19. november 1981.

I skrivelse af 25. november 1981 til ministeriet for offentlige arbejder uddybede A det, han havde anført i skrivelser af 19. november 1981. Han anførte bl.a., at han var blevet bedømt som »særdeles egnet« til stillingen i modsætning til den indstillede til stillingen, der (alene) var blevet betegnet som »egnet«. Han anmodede om, at afgørelsen blev udsat, idet han under en samtale med ministeriet ønskede nærmere at redegøre for sagen.

I skrivelse af 1. december 1981 til ministeriet for offentlige arbejder udtalte luftfartsdirektoratet bl.a. følgende:

» . . .

Det er korrekt, at flyveledertjenesten ud fra en rent faglig vurdering af, hvem der hurtigst ville kunne indtræde i den ledige stilling i AIS har indstillet (A), fordi han »på grund af sit mangeårige virke inden for luftfartsinformationstjenestens arbejdsområde er den eneste af de i alt 6 ansøgere, der umiddelbart vil være i stand til at bestride den pågældende stilling, hvilket flyveledertjenesten under hensyn til de i luftfartsinformationstjenesten herskende forhold i henseende til det aktuelle arbejdspress må lægge afgørende vægt på.«

Flyveledertjenesten har imidlertid ikke i den givne situation, hvor det drejer sig om besættelse af en ledig stilling i lønramme 21, lagt vægt på den HSU-beslutning af 28. marts 1974, hvorefter rækkefølgen er afgø-

rende ved besættelse af ledige advancementsstillinger til og med lønramme 23, når alt andet øvrigt i det væsentlige er lige.

Der har i sagens anledning været afholdt møde i direktoratet den 13. november med Luftfartsvæsenets Personaleforening, som krævede HSU-beslutningen fra 1974 fulgt, idet man ikke fandt grundlag for fravigelse.

Luftfartsdirektoratet må, sammenholdt med tidligere afgørelser om besættelse af stillinger til og med lønramme 23, være enig med personaleforeningen heri og har herefter indstillet den ældst egnede ansøger til stillingen, idet man uanset (A's) kvalifikationer har fundet det såre betænkeligt at tilsidesætte den trufne HSU-beslutning og derved forbigå samtlige de 3 tjenestemandsansøgere, som alle er blevet bedømt som værende egnede til den ledige stilling.

Man skal derfor anmode om, at luftfartsdirektoratets oprindelige indstilling tages til følge.

Luftfartsdirektoratet finder sluttelig ikke, at nuanceringen i bedømmelserne bør tillægges afgørende betydning, da bedømmelserne er afgivet af forskellige chefer.

...«

Den nævnte beslutning af 28. marts 1974 af hovedsamarbejdsudvalget var erstattet af hovedsamarbejdsudvalgets beslutning af 20. november 1979 vedrørende »Regler om tjenesteanciennitet«. Det hed heri bl.a.:

»En tjenstemands tjenesteanciennitet er bestemmende for hans plads i rækkefølgen af tjenstemænd hørende til samme personalekategori (flyvelederpersonale, flyvemeteorologpersonale m.v.).

Tjenesteancienniteten bestemmes efter stillingsbetegnelse (særligt for flyveledere og overflyveledere gælder, at disse i forbindelse med tjenesteanciennitetslisten anses for én stillingsbetegnelse) og inden for en stillingsbetegnelse efter tidspunktet for ansættelsen i denne (uanset lønramme) med fradrag af den tid, tjenstemanden efter dette tidspunkt evt. har haft tjenestefrihed uden løn. Tidligere tjenestetid i stillingen medregnes, medmindre tjenstemanden er nedrykket fra stillingen på grund af tjenesteforseelse.

...

Placeringen i rækkefølgen af tjenstemænd har betydning bl.a. ved besættelse af advancementsstillinger, i hvilken forbindelse der i

øvrigt gælder følgende almindelige principper:

- Ved spørgsmål om besættelse af stillinger til og med lønramme 23 er rækkefølgen afgørende, såfremt alt andet øvrigt i det væsentlige er lige.
- Ved spørgsmål om besættelse af stillinger i lønramme 24 og derover er det med stigende vægt ansøgernes egnethed til den pågældende stilling, der er afgørende for udvælgelsen.

...«

A anførte i skrivelse af 2. december 1981 til ministeriet for offentlige arbejder, at reglerne om tjenesteanciennitet vedtaget den 20. november 1979 efter hans opfattelse kun omhandlede tjenstemænds indbyrdes forhold. Han anførte endvidere bl.a.:

»...«

Det er disse regler, som luftfartsvæsenets personaleforening påberåber sig som argument for at ledige tjenstemandsstillinger først og fremmest skal besættes med tjenestemandsansatte ansøgere, medmindre helt konkrete forhold taler herimod, f.eks. prædikatet »uegnet«. Når dertil kommer at kvalifikationsbetegnelsen »egnet« for tjenstemandsansatte ansøgere udvides til at gælde personer, som man *formoder* vil være i stand til at varetage de med stillingen forbundne opgaver efter et par års oplæring, forekommer det mig, at der her er tale om misbrug af ovennævnte regler samt om en klar diskriminering af ikke-tjenestemandsansatte ansøgere med bedre kvalifikationer.

...«

Ved afgørelsen i skrivelse af 17. december 1981 til A meddelte ministeriet for offentlige arbejder, »at man, også under hensyn til tidligere afgørelser om besættelse af stillinger til og med lønramme 23, må fastholde, at der ikke i Deres tilfælde er grundlag for at fravige indholdet af HSU-beslutningen af 20. november 1979, i overensstemmelse med hvilken den ældste egnede af de tjenstemandsansatte ansøgere af luftfartsdirektoratet er indstillet til den ledige stilling«.

I klagen til mig anførte A bl.a., at han havde mere end 20 års erfaring i luftfartsinformationstjeneste (AIS-tjeneste), og det var hans opfattelse, at der ved stillingsbesættelsen var sket »en grov diskriminering af en

bedre kvalificeret ansøger (ikke-tjenestemandsansøger)«

I anledning af klagen udtalte luftfartsdirektoratet i skrivelse af 19. januar 1982 bl.a. følgende:

» . . .

Luftfartsdirektoratet har ikke på nogen måde givet udtryk for, hvem af ansøgerne til den ledige stilling, der er den bedst kvalificerede, hvorimod flyveledertjenesten har givet udtryk for, at (A) var den eneste, der *umiddelbart* vil være i stand til at bestride den pågældende stilling.

. . .

For så vidt angår bemærkningerne om personaleafdelingens desavouering af den faglige tjenestes bedømmelse og indstilling, er det netop personaleafdelingens opgave at påse, at love og bestemmelser efterleves herunder om muligt også de interne beslutninger, f.eks. HSU-beslutningen om benyttelse af tjenestemandsciencenitet.

Luftfartsdirektoratet skal sluttelig bemærke, at en opslået tjenestemandstillingsstilling naturligvis kan søges af enhver. Mange tjenestemandstillinger inden for luftfartsvæsenet er da også i årenes løb blevet besat med ikke-tjenestemænd. På den anden side har luftfartsdirektoratet, som nævnt i skrivelsen af 1. december 1981, uanset (A's) kvalifikationer, fundet det såre betænkeligt ved besættelsen af en CO II-tjenestemandsavancementsstilling at tilsidesætte den trufne HSU-beslutning om brug af tjenestemandsciencenitet for tjenestemænd og derved forbigå samtlige de 3 CO II-tjenestemandsansøgere, som alle er bedømt som værende egnede til at beklæde den ledige stilling.«

Ministeriet for offentlige arbejder anførte i udtalelsen af 1. februar 1982 bl.a., at ministeriet var af den opfattelse, »at der i dette tilfælde ikke har foreligget sådanne særlige omstændigheder, der kunne begrunde en afvigelse fra den i overensstemmelse med finansministeriets cirkulære om samarbejdsudvalg vedtagne hovedsamarbejdsudvalgsbeslutning af 20. november 1979.«

A anførte heroverfor bl.a., at de principper, der var anvendt ved stillingsbesættelsen, afskar ikke-tjenestemænd fra på lige fod med andre ansøgere at kvalificere sig til den ledige tjenestemandstillingsstilling. Han fandt, at tjenestemandsansøgere ikke alene i kraft af deres

ansættelsesforhold burde have fortrinsret og derfor heller ikke burde placeres foran andre ansøgere, »medmindre de pågældende tjenestemænd samtidig kan dokumentere kvalifikationer, der mindst kan sidestilles med de øvrige ansøgere«.

Jeg anmodede herefter ministeriet for offentlige arbejder og luftfartsdirektoratet om en supplerende udtalelse med hensyn til, hvilken betydning den gengivne hovedsamarbejdsudvalgsbeslutning af 20. november 1979 blev tillagt ved afgørelsen om besættelse af ledige tjenestemandstillinger i visse nærmere angivne tilfælde.

Ministeriet for offentlige arbejder beholdt sig til en udtalelse fra luftfartsdirektoratet af 22. november 1982, hvori direktoratet havde anført følgende:

» . . .

1. a. I forbindelse med besættelse af ledige tjenestemandstillinger inden for Statens Luftfartsvæsen spiller HSU-beslutningen af 20. november 1979 ingen rolle, såfremt ingen af ansøgerne i forvejen er ansat i enten Statens Luftfartsvæsen (SLV) eller Københavns Luftfartsvæsen (KLV). Såfremt der er egnede ansøgere fra SLV eller KLV vil disse normalt gå forud for ansøgere udefra ved besættelse af stillinger til og med lønramme 23.
- b. Såfremt ansøgeren er tjenestemand i KLV, med hvem SLV siden etableringen af KLV i 1971 har haft et vist advancementsfællesskab, vil luftfartsdirektoratet tillægge ansættelsesforholdet samme betydning, som om ansøgeren var ansat i SLV.
2. a. Hvor det drejer sig om en ikke-tjenestemandsansat ansøger i SLV, har HSU-beslutningen den følge, at en tjenestemandsansat ansøger, der er egnet, vil gå forud for en ikke-tjenestemand ved besættelse af stillinger til og med lønramme 23.
- b. Ved besættelse af stillinger i lønramme 24 og derover vil det – med stigende vægt – være ansøgerens egnethed til den pågældende stilling, der vil være afgørende for udvælgelse og således ikke et spørgsmål om, hvorvidt ansøgeren er tjenestemand eller overenskomstansat. Ansøgere fra SLV og KLV

vil dog – alt andet lige – gå forud for ansøgere udefra.

...

Reglerne i HSU-beslutningen er udarbejdet af hensyn til tjenestemændene for at udforme regler til brug ved besættelse af tjenestemændenes naturlige avancementsstillinger. De udelukker imidlertid ikke, at ikke-tjenestemænd kan søge og blive ansat i tjenestemandstillinger.

...«

Efter min foreløbige gennemgang af sagen fandt jeg ikke at burde tage endelig stilling til klagen, uden at finansministeriet, lønnings- og pensionsdepartementet, forinden havde haft lejlighed til at udtale sig om den betydning, som luftfartsdirektoratet og ministeriet for offentlige arbejder tillagde hovedsamarbejdsudvalgets beslutning af 20. november 1979 ved besættelse af ledige tjenestemandstillinger.

Finansministeriet, lønnings- og pensionsdepartementet, udtalte i skrivelse af 28. marts 1982 bl.a. følgende:

»... Finansministeriet anser det for at være det overordnede hensyn bag tjenestemandsløvgivningens regler om offentligt opslag, at tjenestemandstillinger i videst muligt omfang forudsættes besat med den ud fra en samlet vurdering bedst kvalificerede ansøger. Generelt fastsatte regler, der måtte indebære som konsekvens, at denne forudsætning ikke kan opfyldes, er derfor efter finansministeriets opfattelse ikke overensstemmende med det nævnte overordnede hensyn.

Blandt de mange elementer, der lægges til grund ved vurderingen af, hvilken ansøger der er bedst kvalificeret, indgår anciennitet, tjenestealder el.lign. utvivlsomt i praksis med en ganske betydelig vægt. Finansministeriet finder ikke dette stridende mod tjenestemandrets regler. Rimeligheden heraf afhænger derimod af, hvilken betydning dette element tillægges i forhold til andre kvalifikationer.

Den i sagen anførte HSU-beslutning tillægger tjenestealderen (»rækkefølgen«) afgørende betydning, »såfremt alt andet i øvrigt i det væsentlige er lige«. Finansministeriet finder ikke, at formuleringen i sig selv indebærer en hindring for opfyldelse af den ovenfor omtalte forudsætning med hensyn til besættelse af tjenestemandstillinger.

...

Det står ikke finansministeriet ganske klart, om luftfartsdirektoratets praktisering af HSU-beslutningen i den konkrete sag baserer sig på en afvejning af de to ansøgers tjenestealder eller de to ansøgers forskellige ansættelsesform eller en kombination heraf, men det fremgår af luftfartsdirektoratets skrivelse af 22. november 1982 (bilag 4), pkt. 2.a., at en tjenestemand ansøger, der er egnet, vil gå forud for en ikke-tjenestemand ansat ansøger.

Finansministeriet skal herom udtale, at man – ud fra det indledningsvis anførte hovedhensyn bag reglerne om offentligt opslag – må nære betænkelighed ved at tillægge den hidtidige ansættelsesform selvstændig betydning ved besættelse af en tjenestemandstilling. Betænkeligheden forstærkes, hvis det i luftfartsdirektoratets skrivelse af 22. november 1982 anførte har til konsekvens, at tilstedeværelsen af en egnet tjenestemand ansat ansøger udelukker ansættelse af en ikke-tjenestemand ansat ansøger uanset en vurdering af kvalifikationer i øvrigt.

...«

Luftfartsdirektoratet fremsatte i skrivelse af 27. april 1983 bl.a. følgende bemærkninger i anledning af finansministeriets udtalelse:

...

Luftfartsdirektoratet, der i tidens løb i nogle tilfælde har ansat ikke-tjenestemand ansøgere i tjenestemandstillinger og i andre tilfælde – almindeligvis når det som her drejer sig om avancementsstillinger – har foretrukket tjenestemand ansatte ansøgere, har ladet alle elementer af ansøgerens kvalifikationer indgå i sine vurderinger, men har aldrig som konsekvens heraf ladet tilstedeværelsen af en egnet tjenestemand ansat ansøger udelukke ansættelse af en ikke-tjenestemand ansat ansøger uanset denne sidstnævntes kvalifikationer.

Luftfartsdirektoratet har, som det fremgår af tidligere korrespondance, ladet ansøgerens ansættelsesforhold tælle med, når det drejer sig om naturlige, lavere avancementsstillinger. Dette finder luftfartsdirektoratet rimeligt, så længe man kan sikre sig, at stillinger besættes med de ud fra en samlet vurdering bedst egnede ansøgere.

...«

Ministeriet for offentlige arbejder henholdt sig til luftfartsdirektoratets bemærkninger.

Jeg udtalte følgende i en skrivelse til A:

»Det er ikke i tjenestemandsoven nærmere angivet, hvilke hensyn der skal lægges vægt på ved besættelse af ledige tjenestemandstillinger. Der kan dog ikke her ske tvivl om, at bl.a. lovens regler om opslag af ledige stillinger, som også anført af lønnings- og pensionsdepartementet i udtalelsen af 28. marts 1983 til mig, bygger på en almindelig forudsætning om, at tjenestemandstillinger skal besættes med den bedst kvalificerede blandt ansøgerne.

Jeg må være enig med lønnings- og pensionsdepartementet i, at det i betydeligt omfang må anses for sagligt begrundet at lade ansøgernes tjenestealder, anciennitet eller lignende indgå som et element i vurderingen af, hvilken blandt flere ansøgere der må anses for den bedst kvalificerede til en oplået stilling. De synspunkter, der kan begrunde, at ansøgernes tjenestealder inddrages i egnethedsvurderingen, indebærer imidlertid ikke i sig selv, at der i forbindelse hermed tillige kan tillægges de pågældende ansøgers hidtidige ansættelsesform (tjenestemandsansættelse contra overenskomstansættelse) selvstændig betydning.

Til støtte for at tillægge ansættelsesformen betydning har luftfartsdirektoratet i sin udtalelse af 27. april 1983 til mig anført, at direktoratet må finde det rimeligt at lade dette forhold indgå i vurderingen, når der er tale om besættelse af stillinger, der internt opfattes som »naturlige lavere advancementsstillinger« for tjenestemandssamarbejdere.

Efter min mening kan hensynet til at sikre allerede ansatte tjenestemænd en vis fortrinsstilling ved besættelsen af advancementsstillinger i det højeste tillægges betydning for det endelige valg mellem to eller flere ansøgere, hvis kvalifikationer i relation til den oplåede stilling i øvrigt er bedømt som i alt væsentligt ligeværdige.

På det foreliggende grundlag må jeg derfor være af den opfattelse, at der ved besættelse af ledige advancementsstillinger til og med lønramme 23 inden for statens luftfartsvæsen i hvert fald ikke kan tillæg-

ges ansøgernes hidtidige ansættelsesform betydning i videre omfang end netop angivet. Denne opfattelse deles, så vidt jeg forstår, af lønnings- og pensionsdepartementet.

Det står mig ikke ganske klart, om ministeriet for offentlige arbejder og luftfartsdirektoratet er enige heri. Direktoratets seneste udtalelse i skrivelsen af 27. april 1983 til mig, som ministeriet har henholdt sig til, indeholder ikke nogen præcis stillingtagen til det rejste spørgsmål, men må dog efterlade det indtryk, at man anser det for forsvarligt at lade ansættelsesformen indgå som et element i egnethedsvurderingen i noget videre omfang.

Jeg har derfor fundet at burde gøre ministeriet for offentlige arbejder og luftfartsdirektoratet bekendt med min opfattelse.

Jeg må forstå luftfartsdirektoratets udtalelse i skrivelsen af 22. november 1982, således at det følger af hovedsamarbejdsudvalgsbeslutningen af 20. november 1979, at også den hidtidige ansættelsesform (ikke alene tjenesteancienniteten) skal tillægges selvstændig betydning ved besættelsen af tjenestemandstillinger til og med lønramme 23.

Jeg skal hertil bemærke, at efter § 5 i finansministeriets cirkulære nr. 199 af 21. november 1979 om samarbejde og samarbejdsudvalg i statens virksomheder og institutioner kan samarbejdsudvalget udøve medbestemmelse ved at fastlægge retningslinier bl.a. med hensyn til personaleforhold, herunder f.eks. ansættelser og forfremmelser. Sådanne retningslinier er bindende for både ledelse og medarbejderrepræsentanter, som er forpligtet til at forsvare og anvende de fastlagte retningslinier i konkrete tilfælde (cirkulærets § 5, stk. 3). Det er dog en forudsætning herfor, at de fastlagte retningslinier holder sig inden for rammerne af gældende ret, jfr. herved cirkulærets § 1, stk. 4 (jfr. også bestemmelsen i § 3, stk. 4, hvorefter ledelsen på begæring har pligt til i fornødent omfang at redegøre for, hvilke grænser der gælder for ledelseskompetencen).

Jeg finder det ikke påkrævet i den foreliggende sammenhæng at gå nærmere ind på spørgsmålet om, hvorvidt hovedsamarbejdsudvalgets beslutning i sig selv må an-

tages at være i overensstemmelse med det, jeg har anført som min principielle opfattelse ovenfor. Jeg har dog meddelt ministeriet for offentlige arbejder, at jeg går ud fra, at ministeriet vil drage omsorg for, at hovedsamarbejdsudvalget fra ledelsens side bliver gjort bekendt med min opfattelse.

Det spørgsmål, der foreligger til min bedømmelse, er, om hensynet til ansørgernes hidtidige ansættelsesform i det foreliggende tilfælde er blevet tillagt betydning i videre omfang, eller på anden måde end for valget mellem ansøgere, hvis kvalifikationer forud er blevet bedømt – uden hensyntagen til dette forhold – som i det væsentlige ligeværdige.

Efter det i sagen oplyste kan jeg ikke anse det for godtgjort, at der – uanset tilstedeværelsen af egnede tjenestemandsansatte ansøgere – faktisk blev foretaget en vurdering af Deres kvalifikationer set i forhold til de andre (tjenestemandsansatte) ansørgeres kvalifikationer. Jeg henviser herved til luftfartsdirektoratets udtalelse i skrivelse af 19. januar 1982 til mig om, at »luftfartsdirektoratet . . . ikke på nogen måde (har) givet udtryk for, hvem af ansørgerne til den ledige stilling der er den bedst kvalificerede . . .«, samt til direktoratets udtalelse under punkt 2 a i skrivelser af 22. november 1982. Jeg bemærker endvidere, at luftfartsdirektoratets indstilling af 28. november 1981 til ministeriet for offentlige arbejder alene er begrundet med, at den indstillede, der var ældst blandt de tjenestemandsansatte ansøgere, »anses for egnet til at beklæde den ledige stilling«. Jeg henviser i denne forbindelse også til, at luftfartsdirektoratet og ministeriet for offentlige arbejder synes at anse

det for forsvarligt at tillægge ansættelsesformen selvstændig betydning i et noget videre omfang end, hvad der følger af den principielle opfattelse, som jeg og – må jeg forstå – lønnings- og pensionsdepartementet har givet udtryk for.

For så vidt må det være min opfattelse, at hensynet til ansørgernes hidtidige ansættelsesform i det foreliggende tilfælde har haft til følge, at luftfartsdirektoratet og ministeriet for offentlige arbejder ikke har opfyldt den i tjenestemandsløven forudsatte pligt til forud for besættelsen af en tjenestemandstilling at skønne over, hvilken af ansørgerne der er den bedst kvalificerede.

Ansættelsesproceduren har således efter min opfattelse været behæftet med en retlig mangel.

Jeg har gjort ministeriet for offentlige arbejder bekendt med min opfattelse, men finder ikke herudover at have tilstrækkeligt grundlag for at kunne foretage videre i anledning af Deres henvendelse.

Jeg bemærker herved, at der er tale om en retlig mangel, som i hvert fald ikke uden videre medfører, at den trufne afgørelse ville kunne tilsidesættes som ugyldig.

Den endelige afgørelse af dette spørgsmål hører under domstolene.

. . .«

Ministeriet for offentlige arbejder orienterede mig i skrivelse af 5. december 1983 om, at ministeriet havde anmodet statens luftfartsvæsen (luftfartsdirektoratet) om at gøre hovedsamarbejdsudvalget bekendt med min principielle opfattelse. Ministeriet forudsatte herved, at denne opfattelse blev efterlevet ved fremtidige besættelser af lignende ledige stillinger.

16-2. *Fundet, at ministeriet for offentlige arbejder burde have påtalt, at en kommune havde udført en beslutning om at ekspropriere en privat fællesvej til offentlig sti, før der var givet lodsejerne meddelelse om ekspropriationsbeslutningen. Endvidere fundet, at kommunen havde begået fejl i forbindelse med afholdelse af åstedsforsretningen forud for ekspropriationen.*

Kritiseret ministeriets afgørelsesgrundlag som ufyldstgørende, og at ministeriet som hjemmel for ekspropriationen alene havde henvist til »vejloven«.

Ikke fundet tilstrækkeligt grundlag for kritik i anledning af, at planstyrelsen ikke havde fundet, at udlægget af den private fællesvej til offentlig sti krævede lokalplan, men henstillet til planstyrelsen at undergive spørgsmålet en fornyet overvejelse på det nu foreliggende grundlag, der pegede i retning af, at stiudlægget reelt kunne være en del af en samlet planlægning af området, som af den grund burde have været gennemført ved lokalplan. (J. nr. 1982-801-510).

A klagede over,

- I) at ministeriet for offentlige arbejder i skrivelse af 2. april 1982 meddelte ham, at ministeriet ikke fandt grundlag for at ændre en afgørelse, der var truffet af Sydlangeland kommunalbestyrelse om ekspropriation til anlæg af en offentlig sti over matr. nr. 31 b m.fl., Ristinge by, Humble, mellem landevej 720, Rudkøbing-Ristinge, og stranden ved Marstal bugt, og at ministeriet i skrivelse af 2. juni 1982 fastholdt denne afgørelse.
- II) at planstyrelsen i skrivelse af 4. februar 1982 meddelte ham, at styrelsen var enig med kommunalbestyrelsen for Sydlangeland kommune i, at etableringen af den offentlige sti ikke forudsatte gennemførelse af en lokalplan.

Sagen angik ejendommene matr. nr. 31 bb, 31 be og 31 bf, Ristinge by, Humble i Sydlangeland kommune, der er beliggende i sommerhusområde. Indtil 1981 havde ejendommene adgang til landevej 720 ad en privat fællesvej, der løb i øst-vestlig retning mellem landevejen og ejendommene. Vejadgangen var tinglyst som deklaration på ejendommene matr. nr. 31 b og 31 ba, Ristinge by, Humble sogn. Ifølge deklarationen tilkom der ejerne af de i deklarationen opregnede matrikelnumre adgang til gående færdsel på den nævnte sti. Færdselsretten tilkom desuden enhver, som lovligt havde benyttelsesret til de nævnte ejendomme.

Ved skrivelse af 17. juli 1980 meddelte Sydlangeland kommune de påtaleberettigede

lodsejere i henhold til deklarationen, at kommunalbestyrelsen havde vedtaget at udlægge en privat fællessti, der var delvis sammenfaldende med den private fællesvej. Stien skulle tjene som adgang til strandarealerne ved Marstal bugt fra landevej 720.

I skrivelse af 28. august 1980 fremsatte B, der ejede ejendommen matr. nr. 31 bh, indsigelser imod kommunens beslutning. Indsigelsesskrivelsen var tiltrådt af syv andre lodsejere i området, heriblandt A. B gjorde i skrivelserne gældende, at udlægget af den private fællesvej til offentlig sti ikke tilgodeså almenvellets tarv, hvilket måtte være en forudsætning for, at kommunen kunne ekspropriere rettighederne til den private fællesvej. I denne forbindelse anførte han, at der i forvejen var adgang til strandarealerne ad en vej over matr. nr. 31 p. Denne vej blev ifølge de foreliggende oplysninger benyttet af beboerne ud til landevej 720 og af gæster på den campingplads, der var beliggende på matr. nr. 31 v m.fl., der ligger på den østlige side (vandsiden) af landevej 720, nord for den omhandlede private fællesvej. Det var i øvrigt hans opfattelse, at kommunens beslutning var motiveret af, at bygningerne på campingpladsen i løbet af 1980 var blevet udvidet meget betydeligt og bl.a. indrettet med restaurant, samt at campingpladsens ejer henviste sine gæster til at benytte den private fællesvej, kommunen nu ville udlægge til offentlig sti. Kommunen havde efter hans mening ved beslutningen ulovligt varetaget privatøkonomiske interesser.

B gjorde videre gældende, at det var mere nærliggende at udlægge en offentlig sti i forbindelse med en verserende udstykning af en tidligere campingplads (matr. nr. 31 *ah* m.fl.), der ligger på vandsiden af landevej 720. Han anså det i øvrigt for mest rimeligt, at campingpladsens ejer selv købte vejadgang til stranden på almindelige forretningsmæssige vilkår, såfremt det tjente hans økonomiske interesser.

Den 12. november 1980 meddelte Sydlangeland kommune ved skrivelser til lodsejerne i området, at der skulle afholdes åstedsforretning den 27. november 1980 vedrørende udlægget af bl.a. den omhandlede private fællesvej til offentlig sti. Åstedsforretningen skulle ifølge indkaldelsesskrivelsen indledes med en besigtigelse, der skulle starte ved matr. nr. 31 *b*. Derudover anførtes det i skrivelserne:

»Efter åstedsforretningen afholdes samme dag forligsforhandling på Humble hotel.«

Kommunen henlede i skrivelsen opmærksomheden på, at lodsejerne under åstedsforretningen eller inden for en frist af 3 uger efter denne havde adgang til at fremkomme med bemærkninger til de planlagte foranstaltninger, herunder til at fremsætte forslag til ændring, ligesom de havde adgang til at fremføre de synspunkter, de fandt burde have indflydelse på fastsættelsen af erstatningen.

Samme dag sendte kommunen en annonce til indrykning i lokale dagblade om den påtænkte ekspropriationsbeslutning. Annoncen indeholdt i det væsentlige det samme som den indkaldelsesskrivelse der blev sendt til de enkelte lodsejere. Om åstedsforretningens forløb anførtes, at »den påtænkte ekspropriations omfang påvises i marken. Forhandling med de pågældende ejere og brugere om erstatningens størrelse m.v. vil finde sted samme dag«.

I en skrivelse af 25. november 1980 rettede advokat C henvendelse til Sydlangeland kommune på vegne af Ristinge-Vejle Ejerlaug v/formanden, B. Han gjorde på lodsejernes vegne bl.a. gældende, at ekspropriationsbeslutningen måtte anses for ulovlig, og henviste i denne forbindelse til B's skrivelse af 28. august 1980 til kommunen, som ikke var blevet besvaret. Han klagede desuden over, at indkaldelsen til åstedsforretningen var behæftet med fejl.

Den 27. november 1980 afholdtes som planlagt den omtalte åstedsforretning. Forretningen indledtes ifølge kommunens notat herom med en kort redegørelse for planen om stianlægget og kommunens begrundelse herfor. Endvidere blev den pågældende strækning gennemgået. Efter at have afgivet et skriftligt indlæg med indsigelser og modforslag forlod bl.a. A mødet, der herefter fortsatte på Humble hotel. A har senere oplyst, at han forlod mødet for ikke at indlede forhandlinger om erstatning, da han anså ekspropriationen som sådan for ulovlig. Ifølge kommunens notat var deltagerne i den efterfølgende forligsforhandling enige om udførelsen af stien, opsætningen af et hegn omkring stien og vedligeholdelse af sti og hegn. Ifølge en udarbejdet arealfortegnelse skulle A i forbindelse med stiens oprettelse afstå 45 m² af sin parcel, og 50 m² eksisterende privat fællesvej skulle nedlægges.

I skrivelse af 22. december 1980 klagede advokat C på vegne af Ristinge-Vejle Ejerlaug til ministeriet for offentlige arbejder over Sydlangeland kommunes fremgangsmåde i forbindelse med ekspropriationsforretningen. Han henviste dels til B's skrivelse af 28. august 1980 til kommunen, dels til sin egen skrivelse af 25. november 1980 til kommunen. Herudover anførte han, at der fra gammel tid fandtes en anden stimulighed, der ville kunne dække den fornødne adgang mellem landevej 720 og Marstal strand. Han kritiserede endvidere, at beboerne ikke havde fået yderligere information eller begrundelse for det pågældende projekt fra kommunen.

Kommunalbestyrelsen traf på møde den 7. januar 1981 beslutning om at ekspropriere til oprettelse af den offentlige sti. Kommunen udsendte imidlertid ikke meddelelse om afgørelsen til de berørte lodsejere.

Ministeriet for offentlige arbejder indhentedede i anledning af advokat C's klage en udtalelse af 16. januar 1981 fra Sydlangeland kommune. Kommunen fandt, at indvarslingen til åstedsforretningen var sket i overensstemmelse med bestemmelsen i lov om offentlige veje, § 47, stk. 4. Kommunen oplyste tillige, at kommunalbestyrelsen på mødet den 7. januar 1981 havde vedtaget at gennemføre ekspropriationen samt at acceptere de forligskrav, der var fremsat under åstedsforretningen.

Kommunen oplyste følgende om baggrunden for stiudlægget:

Et statsejet areal (matr. nr. 31 c), der administreredes af skovstyrelsen, og som ligger øst for landevej 720 (landsiden) og syd for den udvidede campingplads, ville allerede fra sommeren 1981 blive udlagt delvis som offentlig parkeringsplads. Fyns amtskommune havde i den forbindelse påtænkt at give tilladelse til en udkørsel til landevej 720 fra parkeringsarealet således, at udkørslen udmundede umiddelbart over for den af kommunen eksproprierede offentlige sti. Fodgængere fra parkeringsarealet ville naturligt komme ud på landevej 720 samme sted, da matr. nr. 31 c ligger lavere end landevejen, og udkørslen således ville blive etableret med en rampe som eneste mulighed for at komme op på vejen.

Kommunen pegede endvidere på, at der tidligere havde været problemer med parkering på landevej 720 af endagsturister, der søgte ned til stranden, hvor mulighed bød sig, uanset om de skulle færdes over private arealer, blot det var i nærheden af bilen. Private lodsejere havde i den anledning klaget til kommunen, ligesom vejmyndighederne og politiet stærkt havde beklaget den uorganiserede færdsel og parkering langs landevej 720. Disse problemer ville for en stor del kunne afhjælpes med den planlagte offentlige parkeringsplads på skovstyrelsens areal samt ved muligheden for at lede færdslen ad en offentlig sti med direkte forbindelse til stranden fra landevej 720.

Endelig havde kommunen lagt vægt på, at der var udlagt et større areal til campingplads (matr. nr. 31 v m.fl.) på østsiden af landevej 720 nord for den planlagte offentlige parkeringsplads, hvilket naturligvis ville medføre et yderligere behov for en offentlig sti mellem landevejen og stranden. Kommunen nævnte i den forbindelse, at der ikke kunne etableres vejadgang direkte fra matr. nr. 31 v til landevej 720. Dette indebar, at publikum fra campingpladsen blev ledet sydpå imod den planlagte parkeringsplads på skovstyrelsens areal for at undgå, at færdslen skete langs landevejen til stien.

Ministeriet for offentlige arbejder traf afgørelse ved skrivelse af 6. februar 1981 til advokat C. Ministeriet henviste til, at alle direkte berørte lodsejere, herunder alle påtaleberettigede grundejere efter stideklaratio-

nen, var blevet indvarslet ved anbefalet brev og havde givet møde. Øvrige interesserede var indkaldt ved avisannoncer og havde haft anledning til at gøre deres synspunkter gældende under og efter åstedetsforretningen. Ministeriet havde derfor ikke grundlag for at tilsidesætte åstedetsforretningen og »de forlig, der var indgået med samtlige direkte berørte grundejere«.

Ministeriet fandt projektet begrundet ved trafikale hensyn, herunder hensynet til at undgå ulemper ved tilfældig parkering og trafikfarlig fodgængerfærdsel langs landevejen mellem campingpladsen og den planlagte offentlige parkeringsplads og tilfældige adgange til stranden. Ministeriet fandt derfor ikke anledning til at kritisere det pågældende projekt. Ministeriet tog ikke stilling til anbringendet om, at stien var blevet oprettet bl.a. for at varetage campingpladsejerens økonomiske interesser og heller ikke til henvisningen til, at kommunen burde have valgt en anden linieføring.

I skrivelse af 12. september 1981 klagede A og to andre af de berørte lodsejere til ministeriet for offentlige arbejder over kommunens ekspropriationsbeslutning. De oplyste, at de først, da Sydlangeland kommune i maj/juni måned 1981 lod opsætte hegn omkring den ønskede stiforbindelse mellem landevej 720 og Marstal bugt, var blevet klar over, at kommunen havde truffet beslutning om at ekspropriere. De var således ikke blevet underrettet af kommunalbestyrelsen om den endelige beslutning (af 7. januar 1981) om ekspropriation og derfor heller ikke gjort bekendt med de indsigelses- og klagemuligheder, som loven foreskrev.

Til støtte for deres klage gjorde lodsejerne gældende, at kommunen havde begået fejl i forbindelse med afholdelsen af åstedetsforretningen den 27. november 1980. De var ganske vist blevet indvarslet ved anbefalet brev til at deltage i åstedetsforretningen. De havde imidlertid ikke deltaget i det afsluttende møde på Humble hotel, hvorunder der skulle forhandles erstatning, men hvorunder selve ekspropriationen også var blevet drøftet. De fandt det derfor kritisabelt, at det ikke klart af kommunens notat om åstedetsforretningen, som de gik ud fra var en udskrift af forhandlingsprotokollen, fremgik, at de ikke havde indgået forlig med kommunen. De gik ud fra, at ministeriet for offentlige arbejder ikke

ved afgørelsen af 6. februar 1981 havde været klar over dette forhold, idet ministeriet som nævnt ovenfor havde anført, at »der var indgået (forlig) med samtlige direkte berørte lodsejere«.

Lodsejerne anførte derudover, at Sydlangeland kommune ikke havde tilsendt ministeriet samtlige relevante oplysninger omkring projektet. Derfor forventede de, »at der bliver mulighed for at komme med indsigelser mod projektet, der efter vores mening ikke udelukkende er begrundet i almenvællets interesser«.

Lodsejerne forventede desuden, at ministeriet rettede henvendelse til Sydlangeland kommune med påbud om, at kommunen berigtigede de ved de af dem påpegede lovovertrædelser skabte retsstridige tilstande. De forventede, at kommunens krænkelse af deres private ejendomsret straks blev bragt til ophør, hvilket kun kunne ske ved forbud imod uvedkommende færdsel på den private fællesvej, indtil sagen var afgjort på korrekt måde.

I anledning af klagen indhentedes ministeriet for offentlige arbejder en udtalelse af 25. september 1981 fra Sydlangeland kommune. Kommunen stod uforstående over for klagen, idet sagen tidligere havde været behandlet af ministeriet på grundlag af en klage, hvor bl.a. lodsejerne var blevet repræsenteret af grundejerforeningen, Ristinge-Vejle Ejerlaug ved advokat C. Kommunen bad derfor ministeriet om at behandle klagen ud fra det tidligere fremsendte materiale.

Sydlangeland kommune oplyste endvidere, at sagen den 8. maj 1981 var blevet sendt til landbrugsministeriet.

I skrivelse af 2. oktober 1981 anmodede ministeriet for offentlige arbejder A og hans to medklagere om at fremkomme med de oplysninger og synspunkter, som de skønnede var af betydning for klagen, og som de mente ikke havde været inddraget i den sag, der var indgivet af Ristinge-Vejle Ejerlaug, og som derfor ikke havde foreligget ved ministeriets afgørelse af 6. februar 1981.

Sydlangeland kommune sendte ved skrivelse af 2. november 1981 meddelelser til de implicerede lodsejere, heriblandt A, om, at der var truffet ekspropriationsbeslutning på kommunalbestyrelsens møde den 6. januar 1981 (skal formentlig være 7. januar 1981). Kommunen understregede i skrivelsen, at

fremsendelsen blev betragtet som en formalitet, idet formålet var at give adressaterne deres retmæssige klageadgang. Skrivelsen indeholdt en angivelse af ekspropriationens omfang samt en meddelelse om, at erstatningen for de arealer, A og hans medklagere måtte afstå, var sat til nul kr. Kommunen vejledte samtidig om, at spørgsmålet om erstatningens størrelse ville blive overgivet til taksationskommissionen, såfremt de ikke accepterede erstatningstilbuddet.

Med skrivelse af 3. november 1981 underrettede Sydlangeland kommune ministeriet for offentlige arbejder om ovenstående.

I skrivelser af 30. november og 28. december 1981 klagede A og de to nævnte lodsejere til ministeriet for offentlige arbejder over den meddelte ekspropriationsbeslutning. De pegede for det første på, at flere af kommunens oplysninger i skrivelsen af 16. januar 1981 var ukorrekte. Fodgængerfærdslen fra den planlagte offentlige parkeringsplads på matr. nr. 31 c og den tilgrænsende campingplads (matr. nr. 31 v m.fl.) ville ikke komme ud på landevej 720 umiddelbart over for den valgte linieføring. Derimod havde campingpladsen adgang til landevej 720 over for den tidligere udkørsel fra den nedlagte campingplads (matr. nr. 31 ah og aø). Derfor burde kommunen have valgt en stiføring mellem landevej 720 og Marstal bugt, der gik hen over den nedlagte campingplads, idet denne linieføring trafikalt set ville være den mest hensigtsmæssige. Desuden fandt de det rimeligt, at stien blev lagt her, når oprettelsen af den offentlige sti bl.a. var begrundet i hensynet til den nyudvidede campingplads. De oplyste, at dette forslag var blevet fremsat den 2. juli 1980 over for kommunen og på ny fremsat under åstedsforretningen den 27. november 1980. Kommunen havde afvist forslaget med henvisning til, at det var for sent at ændre den allerede godkendte udstykning på matr. nr. 31 ah og 31 aø. Også denne oplysning var ukorrekt, påpegede klagerne, idet landinspektøren først den 22. januar 1981 havde fået udstykningskemaerne retur med kommunalbestyrelsens anbefaling, hvorefter sagen var blevet sendt til landbrugsministeriet til godkendelse. De vidste ikke den 28. december 1981, om landbrugsministeriet havde godkendt udstykningen.

Klagerne fandt således ikke, at den valgte linjeføring havde været nødvendig for at

dække den trafik, der kunne forventes fra den nye campingplads til stranden.

Også kommunens oplysninger om den offentlige parkeringsplads på skovstyrelsens areal, matr. nr. 31 c, fandt klagerne misvisende. Arealet tilhørte skovstyrelsen og var udlagt til rekreativt område. De vidste, at skovstyrelsen ikke havde planer om at etablere en offentlig parkeringsplads i større målestok, men derimod at tilplante hele arealet og etablere et stisystem herigennem. Skovstyrelsen havde for at hjælpe kommunen og amtet til at undgå u hensigtsmæssig parkering tilladt en etablering af en mindre græsparkeringsplads for højst 15–20 biler.

Dette var imidlertid kun ment som en aflastning for at undgå parkering langs landevejen de dage om sommeren, hvor amtets eksisterende parkeringsplads ikke havde tilstrækkelig kapacitet.

I denne forbindelse påpegede klagerne, at amtet den 30. juli 1981 havde erhvervet et areal på matr. nr. 31 p, der ligger syd for den udlagte sti (og vest for landevej 720) umiddelbart ud til Marstal bugt, og hvorpå den eksisterende parkeringsplads var beliggende. Selv om Fyns amts ikke havde taget stilling hertil, fandt de det dog nærliggende at antage, at den eksisterende parkeringsplads, der var asfalteret og havde gode toiletforhold, ville blive udvidet. De henviste herved til, at en del af dette areal var gammelt fabriksområde, som umiddelbart egnede sig til parkeringsudvidelse, der ville kunne realiseres uden væsentlige udgifter for amtet.

Klagerne vidste, at ministeriet havde fået forelagt en klagesag vedrørende overkørslen fra den påtænkte aflastningsparkeringsplads på matr. nr. 31 c, og anbefalede under henvisning hertil, at ministeriet nedlagde forbud imod en sådan overkørsel bl.a. begrundet i, at en placering af en parkeringsplads alene på matr. nr. 31 p trafikalt set ville være at foretrække.

Klagerne fremhævede afslutningsvis, at det var temmelig svært at danne sig et overblik over kommunens planlægning af området, fordi planlægningen skete i småbidder, og kun de direkte implicerede blev informeret. Bl.a. af denne grund havde de samme dag indgivet en klage til planstyrelsen over, at kommunen ikke havde sørget for at udarbejde en lokalplan for området.

I klagen af 28. december 1981 til planstyrelsen over, at Sydlangeland kommune ikke havde udarbejdet en lokalplan for området, henviste klagerne til, at kommunen med hjemmel i lov om offentlige veje havde eksproprieret til udlæg af en offentlig sti mellem landevej 720 og Marstal bugt. Idet de i øvrigt henviste til deres skrivelser til ministeriet for offentlige arbejder, som de vedlagde i kopi, gjorde de gældende, at Sydlangeland kommune på denne måde unddrog sig lokalplanpligt for områdets udvikling ved at lave alt i småbidder. Det var deres opfattelse, at planstyrelsen burde pålægge kommunen at udarbejde en lokalplan omhandlende hele området.

I anledning af klagen af 28. december 1981 indhentede ministeriet for offentlige arbejder en fornyet udtalelse af 21. januar 1982 fra Sydlangeland kommune. Kommunen anførte, at det ikke havde været muligt i kommunens arkiver at finde frem til, at der den 2. juli 1980 skulle have været fremsat forslag om en eventuel stiforbindelse over den tidligere campingplads (matr. nr. 31 ah og aø). Derimod havde en sådan løsning været drøftet på et fælles grundejerforeningsmøde den 1. august 1980. Grundejerforeningens repræsentanter havde på dette møde anbefalet det stianlæg, der faktisk var blevet udlagt. Kommunen bekræftede, at der på åstedsmødet den 27. november 1980 blev fremlagt et modforslag, men påpegede samtidig, at klagerne derefter forlod mødet, uden at der havde været mulighed for at diskutere forslaget.

Kommunen fandt ikke, at der var lokalplanpligt ved en så lille ændring af området som i den foreliggende sag. Kommunen tilføjede, at:

»... Klagerne fremfører, at kommunens planlægning for området er meget mangelfuld, og at det kun er de direkte implicerede, der bliver informeret. Det er en påstand, som må stå for klagerne egen regning, idet kommunen igennem de seneste år har forsøgt at tilgodese de krav og ønsker, der måtte komme fra områdets brugere, men det er, som i herværende sag, oftest umuligt at foretage ændringer/forbedringer i et område, uden at det vil medføre mindre gener og deraf følgende protest fra de direkte berørte, uanset en aldrig så god overordnet planlægning.«

Kommunen kunne i øvrigt ikke se, hvilke fordele der ville blive opnået for A og medklagerne ved, at stien var blevet lagt hen over den nedlagte campingplads, idet stien herefter ville forløbe umiddelbart langs med nordskellet til en af klagerens grunde, nemlig matr. nr. 31 *bb*.

Planstyrelsen indhentede i anledning af klagen af 28. december 1981 en udtalelse af 26. januar 1982 fra Sydlangeland kommune.

Kommunen fremsendte kopi af samtlige sagens akter uden særskilt at kommentere spørgsmålet om lokalplanpligt.

Planstyrelsen traf afgørelse ved skrivelse af 4. februar 1982 til A. Planstyrelsen lagde ved sin afgørelse til grund, at den tidligere campingplads var blevet udstykket, og at der var gennemført ekspropriation til udlæg af offentlig sti i et sommerhusområde. Styrelsen nævnte ikke i skrivelsen, at der i området desuden var sket en udvidelse af en anden campingplads, overvejedes anlagt en offentlig parkeringsplads på skovstyrelsens areal, gennemført en udvidelse af den bestående parkeringsplads på matr. nr. 31 *p* samt anlagt stier på skovstyrelsens areal.

Styrelsen henviste til, at der efter kommunepalanlovens § 16, stk. 3, skal tilvejebringes lokalplan, før der gennemføres »større udstykninger eller større bygge- eller anlægsarbejder«. Styrelsen redegjorde herved nærmere for rækkevidden af dette kriterium.

Under henvisning hertil og ud fra den praksis, der havde dannet sig på området, var planstyrelsen enig med kommunalbestyrelsen i, at der ikke var lokalplanpligt i det foreliggende tilfælde. Derfor kunne klagen ikke tages til følge.

Ministeriet for offentlige arbejder traf afgørelse vedrørende klagen ved skrivelse af 2. april 1982. Ministeriet lagde ved sin behandling af sagen til grund, at klagen angik »projektets linieføring« og det alternative forslag til en linieføring hen over det areal, der tidligere havde været campingplads (matr. nr. 31 *ah* og *aø*). Ministeriet fandt ikke i den omstændighed, at der forelå andre forslag til linieføring, at have tilstrækkeligt grundlag for at ophæve kommunalbestyrelsens beslutning. I anledning af påstanden om, at kommunen havde afgivet urigtige oplysninger vedrørende den offentlige parkeringsplads på skovstyrelsens areal (matr. nr. 31 *c*), henviste ministeriet til, at kommunen over for mini-

steriet havde oplyst, at der blev forhandlet med skovstyrelsen om anlæg af sti hen over den påtænkte parkeringsplads til campingpladsen.

Ministeriet oplyste endvidere, at en sag vedrørende etablering af en ny overkørsel fra den nyudvidede campingplads var bortfaldet, fordi ejeren af den tidligere campingplads, der lå på denne side, havde overtaget det areal, hvor den nye plads var anlagt. Der var herefter ikke behov for andre overkørsler end den i forvejen eksisterende.

Ministeriet fandt, at Sydlangeland kommunes stiprojekt samtidig med at tage hensyn til trafikproblemerne på landevej 720 og problemerne med den tværgående fodgængertrafik i ikke ringere udstrækning end det alternative forslag tog hensyn til at begrænse indgrebene og ulemperne for de berørte lods ejere.

I skrivelse af 6. maj 1982 rettede A på ny henvendelse til ministeriet for offentlige arbejder vedrørende sagen. Han kritiserede, at ministeriet i skrivelsen af 2. april 1982 overvejende havde støttet sig til de oplysninger og synspunkter, der var fremkommet fra Sydlangeland kommune, og som efter hans opfattelse til dels var ukorrekte.

A anførte bl.a., at kommunens oplysninger om, at der forhandlede med skovstyrelsen om anlæg af en sti over den påtænkte parkeringsplads på matr. nr. 31 *c* var ukorrekte. Statsskovvæsenet, Fyns skovdistrikt Tommerup, havde over for ham den 25. april 1982 oplyst, at der ikke havde fundet sådanne forhandlinger sted, og at der i øvrigt ikke var udarbejdet planer for placeringen af en sti i dette område. Samtidig havde skovdistriktet oplyst, at placeringen af den påtænkte parkeringsplads var valgt på baggrund af Sydlangeland kommunes beslutning om at udlægge den hér omhandlede private fællesvej til offentlig sti. Ekspropriationsbeslutningen kunne således ikke være motiveret af, at der skulle anlægges en parkeringsplads på den anden side af vejen.

A oplyste endvidere i skrivelsen, at han havde forladt åstedforretningen den 27. november 1980, efter at besigtigelsen var foretaget, for at undgå at indlede forhandlinger om fastsættelse af erstatning i anledning af den foretagne ekspropriation. Han havde ikke modtaget oplysning om, at kommunens repræsentanter under den resterende del af

åstedsforretningen ønskede at drøfte det alternative forslag, han havde fremsat i forbindelse med besigtigelsen.

Kommunen havde i øvrigt været klar over, at A ikke ønskede at medvirke til forhandling om erstatning, da han havde været medunderskriver af den skrivelse, som B på grundejerforeningens vegne havde sendt til kommunen den 28. august 1980, og hvori foreningen fremsatte indsigelser imod selve stiprojektet. Med henvisning til kommunens oplysning i skrivelse af 21. januar 1982 om, at grundejerforeningens repræsentanter på et møde den 1. august 1980 havde anbefalet den valgte linieføring, bemærkede han, at grundejerforeningens repræsentanter herefter havde anbefalet stiprojektet ved deres blotte tilstedeværelse på mødet.

Endelig påpegede A, at ministeriet i skrivelsen af 2. april 1982 helt havde undladt at tage stilling til de forhold, han havde anført vedrørende den amtskommunale parkeringsplads (på matr. nr. 31 p). I denne forbindelse uddybede han de synspunkter, han havde gjort gældende vedrørende udvidelsen af dette areal:

Det omtalte parkeringsareal var et fabriksareal, som Fyns amt havde erhvervet i 1981. I løbet af efteråret var området blevet ryddet og planeret af Sydlangeland kommune og var herefter umiddelbart anvendeligt til udvidelse af den eksisterende parkeringsplads til i hvert fald dobbelt kapacitet (fra 100 til ca. 200 personvogne). Amtet påregnede imidlertid ikke at udlægge hele arealet til parkering, da amtet ønskede at begrænse tilstrømningen af endagsturister til denne badelokalitet, idet stranden allerede i forvejen var ret hårdt belastet. Denne beslutning skulle ses i sammenhæng med, at der på kyststrækningen ved Marstal bugt var yderligere to store parkeringspladser, der kapacitetsmæssigt slet ikke var udnyttet. Det virkede på denne baggrund paradoksalt, at Fyns amt anbefalede, at skovstyrelsen på østsiden af landevej 720 etablere en mindre græsparkeringsplads, som kommunen i denne sag havde brugt som argument for udlæg af den offentlige sti hen over den tidligere private fællesvej.

A fremhævede på ny, at kommunens stiprojekt først og fremmest var blevet gennemført for at tilgodese den kraftigt ekspanderende campingplads' adgangsforhold til Marstal bugt. Han forstod kommunens skrivelse

således, at kommunen havde indledt forhandlinger med skovstyrelsen om etablering af en sti fra campingpladsen til den på skovstyrelsens areal planlagte parkeringsplads. Denne sti kunne efter hans opfattelse forlænges, således at den førte campingpladsens gæster ud på landevej 720 ud for det sted, hvor amtets eksisterende parkeringsplads (på vandsiden af vejen) var beliggende. Forgængertrafikken kunne krydse landevej 720 enten i niveau eller gennem en gangtunnel, som han skønnede ville kunne realiseres forholdsvis billigt.

På denne måde ville man undgå fodgængertrafik langs landevej 720 af campister. Samtidig ville byrderne og ulemperne for lodsejerne i området blive væsentlig formindsket, og campingturisternes interesser ville ligeledes blive tilgodeset, da denne vej ikke ville være længere end den, campisterne hidtil havde benyttet.

A bad derfor ministeriet genoptage sagen og ændre afgørelsen.

Ministeriet for offentlige arbejder indhentede en fornyet udtalelse af 26. maj 1982 fra Sydlangeland kommune. Kommunen fandt ikke, at der var fremført nye indsigelser, og overlod derefter til ministeriets vurdering på grundlag af de allerede tidligere fremsendte oplysninger at træffe afgørelse.

Ministeriet meddelte A i skrivelse af 2. juni 1982, at kommunalbestyrelsens beslutning om ekspropriation »har hjemmel i vejloven«. Ministeriet fandt fortsat ikke, at tilstedeværelsen af andre planlægningsmæssige muligheder var fornødent grundlag for, at ministeriet som klagemyndighed i henhold til vejlovgivningen forkastede den løsning, kommunalbestyrelsen havde fastholdt, og ophævede kommunalbestyrelsens beslutning.

Ministeriet fandt heller ikke anledning til at tage initiativ til et møde om en ændret planlægning ved Ristinge strand og måtte, for så vidt angik den påklagede beslutning, henholde sig til skrivelsen af 2. april 1982.

I klagen til mig anførte A det samme, som han tidligere havde gjort gældende i sine klager til henholdsvis ministeriet for offentlige arbejder og planstyrelsen.

I en skrivelse til mig af 16. maj 1984 oplyste Fyns amtskommune følgende:

» . . .

Da stien . . . udgår fra landevej 720, Rudkøbing-Ristinge, der er under Fyns amts-

kommunes bestyrelse, har man som vejmyndighed behandlet stitilslutningssagen. På samme måde har udstykningen af matr. nr. 31 *ah* og 31 *aø* Ristinge By, Humble (tidligere campingplads tilhørende . . . og udvidelser af campingpladsen på matr. nr. 31 *v* og 31 *r* smst. ((X) campingplads) været behandlet af Fyns amtskommune, fsv. ang. adgangsforholdene til landevejen.

Hverken i forbindelse med de nævnte sager eller i anden forbindelse har der herfra været stillet vilkår om etablering af en stiadgang til stranden og ej heller krav til placeringen af den af kommunen ønskede sti.

I forbindelse med flere ansøgninger om campingpladsudvidelser øst for landevejen ((X) campingplads) har amtskommunen imidlertid nægtet at godkende udvidelser, forinden der forelå en samlet planlægning for områderne øst for landevejen.

Det skal i øvrigt bemærkes:

Allerede for amtssammenlægningen i 1970 var der givet tilladelse til udnyttelse af arealerne øst for landevejen til campingplads og offentlig opholdsareal.

I 1973 udarbejdede landskabsarkitekt . . . et fælles dispositionsplanforslag for de tre langelandske kommuner. Forslaget indeholdt blandt andet en principiel stillingtagen til den rekreative og turistmæssige udbygning i Ristingeområdet, herunder en landskabssti fra Humle til Ristinge strand krydsende landevejen omkring det sted, hvor den nu omhandlede sti ligger.

I et brev af 12. august 1974 har landskabsarkitekt . . . over for Sydlangeland kommune uddybet dispositionsplanforslaget, fsv. ang. campingpladsudvidelse og stiforbindelse til Ristingeområdet.

I forbindelse med dispositionsplanarbejdet samt som nævnt i flere konkrete ansøgninger om udvidelser af campingpladsen øst for landevejen har man herfra givet udtryk for trafikale betænkeligheder ved en fortsat udbygning af faciliteterne øst for landevejen, medmindre udbygningen skete efter en samlet plan.

På baggrund heraf – og på ønske fra Sydlangeland kommune – blev der den 19. august 1976 afholdt et møde mellem repræsentanter for Fyns amtsråd og Sydlangeland kommune.

Som et resultat af dette møde blev der nedsat en arbejdsgruppe bestående af medar-

bejdere fra amtskommunen og Sydlangeland kommune.

Arbejdsgruppen fik blandt andet til opgave at fremsætte forslag til planlægning af udvidelse af campingpladsen øst for landevejen sammen med en acceptabel krydsning af landevejen og adgang til stranden samt eventuel fællesadgang for campingpladsen og P-plads på matr. nr. 31 *c*.

Arbejdsgruppens forslag, der er godkendt af såvel amtskommunen som Sydlangeland kommune, bygger på principperne fra dispositionsplanforslaget fra 1973 og foreslår dels en samlet vejbetjening af arealerne øst for landevejen, dels en stiforbindelse til stranden.

Den nu omstridte sti er identisk med det forslag, arbejdsgruppen har fremsat.

Da arbejdsgruppens forslag – som nævnt – er godkendt af såvel Sydlangeland kommune som amtskommunen, har man herfra ved behandling af konkrete sager på omliggende ejendomme efterfølgende søgt at fastholde principperne i dette forslag.

Som det fremgår af dispositionsplanforslaget, har der siden 1973 været planer om en stiforbindelse fra Humle til Ristinge strand. Denne strækning af stien, der nu er anlagt, og hvorom der er tvist, indgår således i et større sammenhængende stisystem.

Som det fremgår af klageskrivelserne, har Fyns amtskommune overtaget ejendommen matr. nr. 31 *p* smst. Arealet skal fortsat anvendes som rekreativt strandareal, således som det også blev anvendt, medens det var i privat eje, idet arealet er udlagt til dette formål ved overfredningsnævnets kendelse af 18. december 1961.

På arealet findes der i øjeblikket parkeringsplads til ca. 40 biler. Kapaciteten påregnes imidlertid udvidet med ca. 60–70 pladser i 1984.

Der er således ingen sammenhæng mellem det af amtskommunen ejede rekreative strandareal (matr. nr. 31 *p*) og den parkeringsplads, der er etableret på matr. nr. 31 *c* øst for landevejen, som betinger, at der etableres en stiforbindelse.

Afslutningsvis skal bemærkes:

For amtskommunen har det hele tiden – af færdselsmæssige grunde – været af afgørende betydning, at en udbygning af faciliteterne øst for landevejen ikke medførte flere adgange, men derimod gerne en indskrænkning til

én. Det har derimod været af mindre væsentlig betydning, hvor denne eventuelle ene adgang skulle ligge.

Amtskommunen har endvidere set med megen sympati på tanken om en stiforbindelse til stranden, såfremt den blev placeret over for adgangen til faciliteterne øst for landevejen.

Det skal endelig bemærkes, at der er udarbejdet en lokalplan nr. 2.06, omfattende blandt andet campingpladsen øst for landevejen. Adgangsforholdene er imidlertid ikke nærmere fastsat i planen.

...«

Jeg udtalte herefter følgende i en skrivelse til A:

»Ad 1. Ministeriet for offentlige arbejders afgørelser af 2. april og 2. juni 1982 vedrørende kommunalbestyrelsens ekspropriation af den private fællesvej til udlæg af offentlig sti:

a. Afgørelsernes retsgrundlag.

Jeg må lægge til grund, at kommunens afgørelser om at ekspropriere den private fællesvej blev truffet på grundlag af bestemmelsen i lov om offentlige veje § 43 (lovbekendtgørelse nr. 585 af 20. november 1975 med senere ændringer). Ifølge denne bestemmelse kan vedkommende vejbestyrelse, når almenvellet kræver det, iværksætte ekspropriation til offentlig vej eller stianlæg.

Ved ekspropriationen kan der bl.a. ifølge § 43, stk. 3, ske erhvervelse eller ophævelse af eller foretages begrænsninger i brugsrettigheder, servitutrettigheder samt andre rettigheder over faste ejendomme.

Ifølge lovens § 47 skal en kommunal vejbestyrelse, der vil søge de foranstaltninger, som er nævnt i § 43, gennemført ved ekspropriation, lade afholde en åstedsforretning.

Tid og sted for åstedsforretningen skal offentliggøres med mindst to ugers varsel i de stedlige blade samt ved indkaldelse af ejere og brugere ifølge arealfortegnelsen ved anbefalet brev. Indvarslingen skal indeholde oplysninger om, hvor ekspropriationsplanen er fremlagt og indholdet af bestemmelsen i § 48, stk. 3, (jfr. nærmere nedenfor).

Ved åstedsforretningen skal ifølge lovens § 48, stk. 2, redegøres for den påtænkte ekspropriation og dennes nærmere omfang. I denne forbindelse skal over for hver fremmødt påvises, hvorledes de påtænkte foranstaltninger vil berøre hans ejendom eller rettigheder, hvorledes adgangsforholdet agtes ordnet, og hvilken ordning der agtes truffet med hensyn til afskårne arealer. Vejbestyrelsens repræsentant kan under åstedsforretningen fremsætte forslag til erstatningens fastsættelse med angivelse af de erstatningsposter, som dette omfatter.

Ifølge § 48, stk. 3, har ejere og brugere og andre, der direkte eller indirekte er berørte af ekspropriationen, adgang til under åstedsforretningen eller inden for en frist af 3 uger efter denne at fremkomme med bemærkninger til de planlagte foranstaltninger, herunder til at fremsætte forslag til ændringer, ligesom de har adgang til at fremføre de synspunkter, de finder bør have indflydelse på erstatningens fastsættelse.

Efter udløbet af den ovenfor nævnte 3 ugers frist træffer vejbestyrelsen i henhold til § 49, stk. 1, beslutning på grundlag af det fremkomne om, hvorvidt og i bekræftende fald hvorledes ekspropriationen og foranstaltningerne skal gennemføres.

Ifølge § 49, stk. 2, sendes meddelelse om ekspropriationsbeslutningens indhold og foranstaltningernes gennemførelse sammen med udskrift af de i åstedsprotokollen indførte og af vejbestyrelsen tiltrådte aftaler med rekommanderet brev til ejere og brugere og andre erstatningsberettigede samt andre retligt interesserede, der har givet møde under åstedsforretningen. Meddelelsen skal i forhold til hver enkelt indeholde oplysning om, hvilke indskrænkninger der sker i hans rettigheder ved ekspropriationen samt oplysning om adgangen til at påklage ekspropriationsbeslutningen og fristen herfor.

b. Vurdering af ministeriet for offentlige arbejders afgørelser.

1. I den foreliggende sag traf Sydlangeland kommune ekspropriationsbeslutning på mødet den 7. januar 1981 uden – som foreskrevet i lovens § 49, stk. 2 – at sende meddelelse ved anbefalet brev til de på-

gældende lodsejere. Meddelelsen blev først sendt ved skrivelser af 2. november 1981. Denne meddelelse må anses for en gyldighedsbetingelse.

Det fremgår videre af sagen, at kommunen alligevel i løbet af sommeren 1981 udførte ekspropriationsbeslutningen ved at opstille hegn omkring den udlagte sti og tillade offentligheden at færdes ad stien.

Da der ikke på dette tidspunkt forelå en endelig meddelt beslutning om ekspropriationen, savnede kommunens udførelsehandlinger efter min opfattelse det fornødne retlige grundlag.

Under hensyn til, at De i skrivelse af 12. september 1981 til ministeriet for offentlige arbejder oplyste, at De endnu ikke havde modtaget den foreskrevne meddelelse om ekspropriationsbeslutningen, og til, at kommunen ved skrivelse af 3. november 1981 underrettede ministeriet om, at meddelelse af ekspropriationsbeslutningen var udsendt dagen før, burde ministeriet efter min mening over for kommune have påtalt ovennævnte forhold.

Jeg har gjort ministeriet bekendt med min opfattelse.

2. Forud for ekspropriationsbeslutningen afholdtes som nævnt en åstedsforretning den 27. november 1980, jfr. herved lov om offentlige veje § 47. Som foreskrevet i § 47 indkaldtes de direkte berørte lodsejere ved individuel skrivelse, ligesom der foretoges indkaldelse ved annoncering i de lokale dagblade. Indvarslingsskrivelsen indeholdt som foreskrevet vejledning om muligheden for under åstedsforretningen eller inden for en frist af 3 uger efter denne at fremkomme med eventuelle indsigelser.

Imidlertid måtte indkaldelsesskrivelsen forstås således, at åstedsforretningen ville blive opdelt i to faser. En besigtigelsesfase og et efterfølgende møde på Humble hotel, hvorunder der skulle drøftes spørgsmål vedrørende fastsættelsen af erstatningen.

Af kommunens referat fra åstedsforretningen fremgår imidlertid, at der på det afsluttende møde også skete en drøftelse af selve grundlaget for ekspropriationsbeslutningen.

Som nævnt ovenfor s. 193 undlod De at deltage i det afsluttende møde, fordi De

var af den opfattelse, at mødet alene skulle handle om erstatningsfastsættelse. Som følge heraf fik De ikke lejlighed til under forhandlingsmødet at påhøre kommunens redegørelse for ekspropriationsgrundlaget eller fremkomme med eventuelle indsigelser i den anledning, herunder deltage i drøftelse af det alternative stiforslag. De havde fremsat under den første del af åstedsforretningen. På denne baggrund ville det efter min opfattelse have været rettest, om Sydlangeland kommune i forbindelse med åstedsforretningen (besigtigelsen i marken) havde gjort Dem og de øvrige lodsejere, der ikke var indstillet på at drøfte erstatningsspørgsmål, bekendt med, at kommunen var indstillet på at fortsætte drøftelserne vedrørende projektets udførelse m.v. under forhandlingsmødet.

Jeg har gjort ministeriet for offentlige arbejder og Sydlangeland kommune bekendt med min opfattelse.

Under hensyn til, at De skriftligt dels under åstedsforretningen, dels efter denne har haft lejlighed til at fremføre Deres synspunkter, har jeg ikke fundet grundlag for at foretage videre vedrørende dette spørgsmål.

3. Ministeriet for offentlige arbejder har ikke i skrivelserne til Dem (eller til advokat (C)) henvist til hjemmelen for den truffe ekspropriationsbeslutning.

Efter min mening havde det været ønskeligt, om ministeriet i skrivelserne til Dem havde præciseret – ud over henvisningen i skrivelsen af 2. juni 1982, til at afgørelsen »havde hjemmel i vejloven« – hvilken bestemmelse i loven afgørelsen var truffet på grundlag af.

Jeg har samtidig hermed gjort ministeriet bekendt med min opfattelse.

4. Det fremgår af de foreliggende oplysninger, at De gentagne gange over for ministeriet for offentlige arbejder har påberåbt Dem, at visse nærmere konkretiserede faktiske oplysninger, som kommunen havde meddelt ministeriet om det faktiske grundlag for ekspropriationsbeslutningen, på forskellige punkter var ukorrekte. De gjorde således gældende, at kommunens oplysninger om fodgængertrafikken fra den nyoprettede campingplads øst for lan-

devej 720 på flere punkter var fejlagtige. Kommunen havde fortiet, at skovstyrelsens beslutning om at oprette en græsparkeringsplads på matr. nr. 31 c var affødt af kommunens beslutning om at udlægge den hér omhandlede private fællesvej til offentlig sti og ikke omvendt. Der var ikke som anført af kommunen mellem skovstyrelsen og kommunen indledt forhandlinger om etablering af en stiforbindelse mellem den nyoprettede campingplads og den planlagte parkeringsplads på skovstyrelsens areal. Kommunens oplysninger om, at en etablering af en offentlig sti hen over den tidligere campingplads var udelukket, da udstykningen af dette areal var gennemført, var ukorrekte, idet udstykningen på dette tidspunkt endnu ikke var tilendebragt. Endelig havde kommunen ikke over for ministeriet redegjort fyldestgørende for parkeringsforholdene i området som helhed og helt undladt at omtale den offentlige parkeringsplads på matr. nr. 31 p.

På baggrund af Deres præcise anbringender om disse spørgsmål i skrivelserne af 28. december 1981 og 6. maj 1982 til ministeriet for offentlige arbejder samt de indsendte kortbilag burde ministeriet efter min mening have søgt at belyse de af Dem rejste spørgsmål nærmere. Ministeriet burde således efter min mening have anmodet skovstyrelsen om at udtale sig om de af kommunen påberåbte forhandlinger om etablering af en stiforbindelse hen over skovstyrelsens areal samt om baggrunden for planerne om at oprette en græsparkeringsplads på matr. nr. 31 c. Ministeriet burde endvidere efter min opfattelse have anmodet Fyns amtskommune om en udtalelse vedrørende de påtænkte planer om udvidelse af den bestående parkeringsplads for matr. nr. 31 p. Endelig burde ministeriet have anmodet kommunen om mere præcise oplysninger vedrørende de punkter, om hvilke De havde fremsat begrundede indsigelser.

Der ville herigennem også være tilvejebragt et mere tilfredsstillende grundlag for en nærmere bedømmelse af Deres anbringender om, at Sydlangeland kommunes beslutning om at ekspropriere den private fællesvej var udtryk for en ulovlig varetagelse af privatøkonomiske interesser, idet stiudlægget efter Deres opfattelse skete af

hensyn til den nyudvidede campingplads nordøst for landevej 720, og i tilslutning hertil, at kommunen ved sin beslutning ensidigt havde varetaget hensynet til ejeren af den nedlagte og nu udstykkede campingplads på vandsiden. Disse anbringender ses overhovedet ikke at have været gjort til genstand for undersøgelser.

Jeg har gjort ministeriet for offentlige arbejder bekendt med, at ministeriets afgørelser af 2. april og 2. juni 1982 efter min opfattelse er truffet på et ufyldstgørende grundlag.

På baggrund af de nu foreliggende oplysninger, herunder Fyns amtskommunes redegørelse i skrivelsen af 16. maj 1984 og min henstilling til planstyrelsen (jfr. nedenfor under punkt II), har jeg imidlertid ikke fundet tilstrækkeligt grundlag for at henstille til ministeriet for offentlige arbejder at genoptage sagens behandling.

Ad II. Planstyrelsens afgørelse af 4. februar 1982 vedrørende spørgsmålet om lokalplanligt til gennemførelse af bl.a. stiprojektet:

Efter kommuneplanlovens § 16, stk. 3, skal der tilvejebringes lokalplan, før der gennemføres »store udstykninger eller store bygge- eller anlægsarbejder«.

Som anført af planstyrelsen i skrivelsen af 4. februar 1982 til Dem er udtrykket »store« ikke et entydigt begreb, men har forskelligt indhold afhængigt af den planlagte foranstaltning og karakteren af det lokalsamfund, der berøres af arbejdet. Hovedkriteriet er, om den påtænkte foranstaltning fremkalder væsentlige ændringer i det bestående miljø. Det må endvidere tages i betragtning, om befolkningen må antages at have væsentlig interesse i at blive gjort bekendt med det forestående anlæg for at kunne bedømme konsekvenserne for området som helhed.

Der er ikke i kommuneplanlovens bestemmelser, i forarbejderne hertil eller i de regler, der er udstedt i henhold til loven, fastlagt retningslinier for, hvornår der er en sådan sammenhæng mellem aktuelle og fremtidige anlægsarbejder m.v., at spørgsmål om lokalplanligt bør vurderes i relation til det samlede projekt og ikke blot i relation til gennemførelse af enkelte dele af det samlede projekt.

Ved vurderingen af dette spørgsmål må det bl.a. komme i betragtning, om kommunalbestyrelsen har fastlagt en plan for realiseringen af et samlet projekt, herunder hvilken tidsfølge der er sat for gennemførelsen af projektets enkelte dele. Der må også tages hensyn til, om gennemførelsen af det aktuelle projekt kræver en senere udførelse af andre dele af projektet, eller om det aktuelle projekt »kan stå alene«. Endelig må det tages i betragtning, om afgørelsen vedrørende lokalplanpligt i relation til det aktuelle projekt »præjudicerer« formen eller indholdet af planlægningen i relation til senere led i det samlede projekt.

De anførte til støtte for Deres klage i skrivelsen af 28. december 1981 til planstyrelsen over, at der ikke var udfærdiget lokalplan for området, at kommunens beslutning om at udlægge en offentlig sti ikke kunne betragtes isoleret, men måtte ses i sammenhæng med forskellige andre arealplanlægningsforanstaltninger, der enten netop var gennemført eller påtænkte gennemført i nær fremtid. De sigtede herved til, at den tidligere campingplads (matr. nr. 31 *ah* og *aø*) var under udstykning, at campingpladsen på landsiden af hovedvej 720 var blevet udvidet væsentligt og forsynet med nye faciliteter, at der påtænkte oprettet en ny parkeringsplads på landsiden af hovedvej 720 (matr. nr. 31 *c*) og i denne forbindelse anlagt stier gennem skovstyrelsens areal bl.a. til den nyudvidede campingplads, samt at amtets parkeringsplads (matr. nr. 31 *p*) påtænkte udvidet til den dobbelte kapacitet – fra 100 til 200 biler. De gjorde videre gældende, at der mellem disse foranstaltninger var en sådan sammenhæng, at det nødvendiggjorde en samlet planlægning.

Ovennævnte synspunkter blev imidlertid ikke fremført i samlet form direkte over for planstyrelsen, men kun indirekte gennem Deres henvisning til Deres samtidige skrivelse, det vil sige af 28. december 1981, til ministeriet for offentlige arbejder, og i øvrigt akterne vedrørende ekspropriations-sagen.

Sydlangeland kommune kommenterede

ikke i udtalelsen af 26. januar 1982 til planstyrelsen Deres ovennævnte synspunkter og bestred eller bekræftede således heller ikke Deres oplysninger eller påstande om indbyrdes planmæssig sammenhæng mellem de af Dem omtalte planlægningsforanstaltninger i området. Imidlertid kan kommunens skrivelse af 21. januar 1982 til ministeriet for offentlige arbejder, der blev medsendt udtalelsen til planstyrelsen, forstås således, at kommunen var enig i, at der bestod en planlægningsmæssig sammenhæng mellem udlægget af den private fællesvej til offentlig sti og de øvrige i området gennemførte eller påtænkte foranstaltninger. Jeg henviser herved til den ovenfor s. 196 citerede passus fra kommunens brev af 21. januar 1982 til ministeriet for offentlige arbejder samt til, at kommunen i sin skrivelse af 16. januar 1981 til ministeriet for offentlige arbejder til støtte for beslutningen af 7. januar 1981 om at ekspropriere til oprettelse af en offentlig sti påberåbte sig sammenhængen mellem denne beslutning og de øvrige i området gennemførte ændringer i lokalsamfundet.

Spørgsmålet om lokalplanpligt i et tilfælde som det foreliggende er bl.a. som følge af, at der ikke er fastlagt retningslinier for afgrænsningen af indholdet af kommuneplanlovens § 16, stk. 3, behæftet med nogen tvivl, og således som sagen da forelå for planstyrelsen finder jeg ikke at have tilstrækkeligt grundlag for at udtale kritik i anledning af planstyrelsens afgørelse af 4. februar 1982.

Fyns amtskommunes redegørelse af 16. maj 1984 sammenholdt med det, De og Sydlangeland kommune har anført om de omtalte foranstaltninger i området, peger imidlertid i retning af, at der reelt kan være tale om en samlet planlægning, der da – selv om det var tvivlsomt om de enkelte foranstaltninger i sig selv har kunnet udløse lokalplanpligt – burde have været gennemført ved en lokalplan. Jeg har derfor samtidig hermed henstillet til planstyrelsen at undergive spørgsmålet en fornyet overvejelse på det nu foreliggende grundlag.

...«

17. Socialministeriets sagsområde.

Som det fremgår af oversigten ovenfor s. 12, er der i beretningsåret realitetsbehandlet 116 sager inden for socialministeriets sagsområde; 9 sager vedrørte departementet, 77 sager vedrørte den sociale ankestyrelse, 24 sager vedrørte amtsankenævn, medens de resterende sager (6) vedrørte andre myndigheder inden for socialministeriets sagsområde.

Af de 9 sager vedrørende *departementet* angik de 4 sager generelle spørgsmål, som jeg for de tre sagers vedkommende havde rejst af egen drift. Den ene af disse sager, som er omtalt nedenfor som sag nr. 17-1, angik nogle spørgsmål om de gældende regler om begrænsning eller fratagelse af pårørendes adgang til at besøge børn, anbragt uden for hjemmet, herunder spørgsmål om klageadgang; sagen gav anledning til en henstilling om lovændring. Den anden sag, som er omtalt nedenfor som sag nr. 17-2, angik en kommunes standardformular med hensyn til modregning i overskydende skat for tilbagebetalingspligtig bistandshjælp. Den tredje sag vedrørte den klagevejledning, der blev givet i forbindelse med standsning af udbetaling af sygedagpenge. De øvrige 5 sager angik afgørelser, og én af disse sager, som vedrørte sammensætningen af det sociale brugerråd i Københavns amtskommune, gav anledning til kritik og henstilling.

Af de 77 sager vedrørende *den sociale ankestyrelse* angik 8 sager sagsbehandlingsspørgsmål, heraf de 6 sagsbehandlingstiden; 4 af disse sager gav anledning til kritik, og én sag gav anledning til en henstilling. Om ankestyrelsens sagsbehandlingstid i almindelighed henviser jeg til omtalen nedenfor under afsnit IV, beretningen for året 1974, ad sag nr. 100. De to sager vedrørende andre sagsbehandlingsspørgsmål gav begge anledning til kritik. 69 sager angik afgørelser, der var truffet af ankestyrelsen, og af disse angik 32 sager afgørelser om invalidepension eller førtidig folkepension. Én af disse sager, som angik spørgsmålet om tilbagebetaling af for meget udbetalt folkepension, gav anledning til en henstilling. 22 sager angik spørgsmål om hjælp efter bistandsloven; én af disse sager, som er omtalt nedenfor som sag nr.

17-3, og som gav anledning til en henstilling, angik ydelse af hjælp til udskiftning af invalidebil. En anden af disse sager, som er omtalt nedenfor som sag nr. 17-4, og som også gav anledning til en henstilling, angik tilbagebetaling af uddannelseslån i et tilfælde, hvor kommunen ved tilkendegivelsen om tilbagebetalingspligtens omfang havde givet oplysninger, der afveg fra socialministeriets vejledende retningslinjer. En sag, som angik et spørgsmål om hjælp efter bistandsloven til transport ved ledsagelse af et barn til hospitalsbehandling, gav anledning til en henstilling for så vidt angik styrelsens begrundelse for afgørelsen. 6 sager angik afgørelser efter sygedagpengeloven. En af disse sager, som er omtalt nedenfor som sag nr. 17-5, angik spørgsmålet om at tillægge en klage til den sociale ankestyrelse over et amtsankenævns afgørelse om ydelse af sygedagpenge opsættende virkning. Sagen gav anledning til kritik og henstilling.

Én sag, som er omtalt nedenfor som sag nr. 17-9, og som gav anledning til kritik og henstilling, angik sagsbehandlingstiden i *soci-alstyrelsen* af en sag om samkvem mellem en moder og hendes tvangsfjernede datter.

4 sager angik *sikringsstyrelsen*. De to af sagerne havde jeg rejst af egen drift. Én sag, som gav anledning til kritik, angik styrelsens sagsbehandlingstid. En anden sag, som gav anledning til en henstilling, angik spørgsmål om tilbagebetaling af for meget udbetalt ungdomsydelse.

Én sag angik *dagpengeudvalgets* afgørelse om, at en ansat ikke kunne anses for afskediget og derfor berettiget til dagpenge under sygdom.

24 sager angik *amtsankenævn*, og tre af sagerne angik sagsbehandlingstiden. Med hensyn til sagsbehandlingstiden i almindelig-

hed henviser jeg til omtalen nedenfor under afsnit IV, beretning for året 1974, ad sag nr. 100.

Pr. den 1. juli 1983 blev der gennemført ændringer af klagereglerne således, at amtsankenævnenes afgørelser ikke længere kan påklages til den sociale ankestyrelse, der imidlertid kan optage en klage til behandling, hvis afgørelsen findes at være af principiel betydning. I forhold til ombudsmanden har dette betydet, at der nu kan klages til ombudsmanden over alle afgørelser fra amtsankenævn. Denne udvidede adgang til klage har i beretningsåret afspejlet sig i en markant forøgelse af antallet af klager over amtsankenævnens afgørelser. (I beretningsåret 1982 realitetsbehandlede jeg klager over 13 amtsankenævnsafgørelser – i indeværende beretningsår har jeg realitetsbehandlet klager over 21 amtsankenævnsafgørelser, svarende til 40-50 sager i et helt beretningsår). De 21 sager angik afgørelser efter bistandsloven, invalidepensionsloven, folkepensionsloven, børnetilskudsloven og sygesikringsloven. En sag, som er omtalt nedenfor som sag nr. 17-6, angik spørgsmålet om den nærmere bereg-

ning af 4 ugers klagefristen i bistandsloven. Sagen gav anledning til, at jeg afgav en udtalelse om beregningen af klagefristen og henstillede til et amtsankenævn at behandle en afvist klage; herudover henstillede jeg til socialministeriet at tage initiativ til, at der blev tilvejebragt en ensartet praksis med hensyn til beregning af klagefrist inden for ministeriets område, ligesom jeg gjorde justitsministeriet bekendt med sagen med henblik på, at spørgsmålet kunne indgå i arbejdet med lovteknisk gennemgang af lovforslag. En anden sag om udformningen af vejledning om 4 ugers klagefristen gav anledning til en henstilling. Som sag nr. 17-7 er nedenfor omtalt en sag, som gav anledning til kritik og henstilling, og som angik tilbagekaldelse af varmehjælp, som var bevilget en folkepensionist. Som sag nr. 17-8 er omtalt en sag om betydningen af en børnepensionsydelse fra en pensionskasse for ydelse af særligt børnetilskud. Sagen gav anledning til en henstilling. Én sag, som angik spørgsmålet om tinglysning i fast ejendom af krav om tilbagebetaling af bistandshjælp, gav anledning til en henstilling.

17-1. *Henstillet til socialministeren i overvejelser om en eventuel ændring af bistandslovens regler om døgnpleje at inddrage nogle spørgsmål vedrørende de gældende regler om begrænsning eller fratagelse af pårørendes adgang til at besøge børn anbragt uden for hjemmet, herunder spørgsmål om klageadgangen. (J. nr. 1983-1233-063).*

Med udgangspunkt i en konkret sag om afbrydelse af forbindelsen mellem nogle børn, der var anbragt uden for hjemmet efter bistandslovens regler herom, og deres møder og mormor foretog jeg en gennemgang af de gældende regler om begrænsning eller fratagelse af besøgsret m.v.

Da jeg måtte være af den opfattelse, at de gældende regler på flere punkter var mangelfulde eller uklare, fandt jeg i medfør af ombudsmandslovens § 11, jfr. § 10, stk. 1, i den for ombudsmanden fastsatte instruks at burde gøre socialministeren bekendt hermed, og at måtte henstille, at de rejste spørgsmål blev inddraget i de overvejelser, som jeg havde forstået i øvrigt var iværksat om en eventuel

ændring af bistandslovens regler om døgnpleje.

I skrivelse af 20. marts 1984 til socialministeren anførte jeg følgende:

»Når et barn er anbragt uden for hjemmet, påhviler det efter bestemmelsen i bistandslovens § 67 det sociale udvalg, »medmindre hensynet til barnets velfærd i det enkelte tilfælde taler derimod . . . at sørge for, at forbindelsen mellem barnet og dets hjem holdes vedlige, og at søge at skabe mulighed for barnets tilbagevenden til hjemmet«.

De nærmere regler om afbrydelse af forbindelsen mellem et barn, der er anbragt uden for hjemmet, og dets forældre

eller andre pårørende, findes i to regelsætsdels, for så vidt angår børn, der er anbragt i familiepleje, i socialministeriets cirkulære nr. 193 af 5. november 1980 om dag- og døgnpleje m.v. efter bistandsloven, dels i socialministeriets bekendtgørelse nr. 569 af 22. december 1979 om magtanvendelse m.v. i døgninstitutioner for børn og unge.

Ombudsmanden har tidligere over for socialministeriet rejst spørgsmål om formen for den regelfastsættelse, som socialministeriet foretager i henhold til og/eller i tilslutning til bistandsloven. Ombudsmanden pegede navnlig på den tvivl om bestemmelseernes retlige karakter, som den noget vekslende anvendelse af bekendtgørelse, henholdsvis cirkulæreforment kunne give anledning til. Jeg finder i den foreliggende sammenhæng at kunne indskrænke mig til at henvise hertil (folketingets ombudsmands beretning for året 1980, s. 677 ff.).

De administrativt fastsatte regler om fratagelse af besøgsret m.v. har følgende indhold:

Dag- og døgnplejecirkulæret, pkt. 67:

»I særlige tilfælde kan forholdet mellem et barn eller en ung og dets forældre eller andre være udviklet således, at det af hensyn til barnets eller den unges velfærd findes absolut påkrævet at afbryde eller begrænse samkvemet med begge forældre eller med en af dem eller med andre.

I så fald kan det sociale udvalg undtagelsesvis og for en bestemt periode bestemme, at gensidige besøg ikke må finde sted eller kun i et nærmere bestemt omfang, og at barnet eller den unge ikke må modtage breve eller have anden kontakt med de pågældende.

Bestemmelsen skal meddeles barnet eller den unge og den, med hvem samkvemet begrænses. Der vil i disse situationer kunne være anledning til at inddrage særligt sagkyndige i sagen, inden afgørelse træffes.

De trufne bestemmelser kan indbringes for socialstyrelsen til afgørelse.«

Magtanvendelsesbekendtgørelsen, § 9, stk. 1:

»Såfremt forholdet mellem et barn eller en ung og forældrene eller andre er udviklet således, at det af hensyn til barnets eller den unges velfærd findes absolut på-

krævet at afbryde eller begrænse samkvemet med begge forældrene eller med en af dem eller med andre, kan det anbringende sociale udvalg undtagelsesvis og for en bestemt periode bestemme, at gensidige besøg ikke må finde sted eller kun i et nærmere bestemt omfang, og at barnet ikke må modtage breve eller andet fra de pågældende. Bestemmelsen skal meddeles barnet eller den unge og den, med hvem samkvem begrænses.«

Magtanvendelsesbekendtgørelsen angiver at være udstedt med hjemmel i bistandslovens § 14. Cirkulæret om dag- og døgnpleje indeholder ingen hjemmelsangivelse, men fremtræder som en uddybning af reglerne i bistandslovens afsnit VI. Hverken bistandslovens § 14 eller bestemmelserne i lovens kapitel 15 om døgnpleje indeholder imidlertid nogen udtrykkelig omtale af dette forhold.

Efter min opfattelse bør der søges tilvejebragt et mere udtrykkeligt lovgivningsmæssigt grundlag for de administrative bestemmelser, der er gengivet ovenfor.

Jeg henviser herved til, at anbringelsen af et barn uden for hjemmet uden forældrenes samtykke efter gennemførelsen af lov nr. 192 af 7. juni 1958 ikke – som tidligere – indebærer, at forældremyndigheden over barnet overgår til de sociale myndigheder. Denne principielle ændring af retstilstanden hidrører fra folketingets behandling af det fremsatte lovforslag, se folketingsudvalgets betænkning, Folketingstidende 1957–58, tillæg B, spalte 1172, og er videreudviklet i senere lovgivning.

På denne baggrund må afbrydelse af forbindelsen til forældrene (eventuelt den af forældrene, der har forældremyndigheden over barnet) retligt karakteriseres som et selvstændigt yderligere indgreb. Sådanne dispositioner vil altid være et særdeles føleligt indgreb, som efter omstændighederne endvidere kan være overordentlig vidtrækkende. Jeg er således bekendt med et tilfælde, hvor det sociale udvalg på grundlag af de gældende regler havde nægtet forældrene til børn, der var anbragt uden for hjemmet, at modtage fotografier af deres børn.

Jeg finder endvidere i denne forbindelse at måtte henlede opmærksomheden på artikel 8 i Den europæiske Menneskerettig-

hedskonvention. Efter denne bestemmelse har enhver ret til respekt for sit privatliv og familieliv, sit hjem og sin korrespondance. Ifølge bestemmelsens stk. 2 kan offentlige myndigheder kun under visse nærmere angivne betingelser gøre indgreb i udøvelsen af disse rettigheder. Det er herunder en generel betingelse, at indgrebet har fornøden hjemmel (»in accordance with the law«).

For så vidt angår forholdet til andre pårørende end barnets forældre, skal jeg her indskrænke mig til at henlede opmærksomheden på det spørgsmål, som jeg rejste i den indledningsvis nævnte konkrete sag, nemlig hvorvidt de sociale myndigheder har hjemmel til at formidle og/eller fastholde en personlig forbindelse i form af besøg mellem et barn, der i medfør af reglerne i bistandslovens afsnit VIII er anbragt uden for hjemmet, og dets pårørende i tilfælde, hvor forældremyndighedens indehaver udtrykkeligt modsætter sig sådan forbindelse.

Efter dag- og døgnplejecirkulærets pkt. 67, stk. 4, kan de i medfør af bestemmelsen trufne afgørelser indbringes for socialstyrelsen. Det samme gjaldt efter § 13 i den første magtanvendelsesbekendtgørelse (nr. 199 af 29. marts 1976). Denne udtrykkelige bestemmelse er udgået i den gældende bekendtgørelse fra 1979, der generelt fastsætter, at »klager vedrørende overtrædelse af bestemmelserne i denne bekendtgørelse indbringes for amtsrådet, der træffer afgørelse om de foranstaltninger, der vil være at foretage«. Efter bekendtgørelsens § 15 kan klager over amtsrådets beslutninger indbringes for socialstyrelsen og i sidste instans for socialministeren.

Det står mig ikke klart, om udeladelsen af den udtrykkelige bestemmelse i den første bekendtgørelses § 13 tilsigtede en realitetsændring med hensyn til klagevejen, for så vidt angår afgørelser om fratagelse af besøgsret m.v. I den indledningsvis omtalte konkrete sag var der således givet klagevejledning med angivelse af, at klage kun-

ne indgives (direkte) til socialstyrelsen, og socialstyrelsen realitetsbehandlede sagen uden forudgående forelæggelse for amtsrådet. Hertil kommer, at der kan rejses spørgsmål om, hvorvidt der for de her omhandlede forholds vedkommende er tilstrækkeligt grundlag for at fravige den almindelige klageordning efter bistandslovens § 15, hvorefter »det sociale udvalgs afgørelser efter denne lov . . . , medmindre andet er bestemt i loven, (kan) indbringes for amtsankenævnet . . .« eventuelt (tillige) for den sociale ankestyrelse.

Jeg henstiller, at også dette kompetence-spørgsmål gøres til genstand for nærmere overvejelse.

Jeg har sendt folketingets retsudvalg en kopi af denne skrivelse.

. . .«

Den 4. april 1984 fremsatte socialministeren i folketinget forslag til lov om ændring af lov om social bistand (ændring af reglerne om børn og unges døgnophold uden for eget hjem). En foreslået ændring af bistandslovens § 67 betød en skærpelse af de gældende regler og den gældende praksis vedrørende et socialt udvalgs adgang til at afbryde forældrenes forbindelse med et barn, der er anbragt uden for hjemmet.

Lovforslaget blev vedtaget ved 3. behandling i folketinget den 24. maj 1984, og ændringsloven er bekendtgjort som lov nr. 301 af 6. juni 1984.

I skrivelse af 12. april 1984 meddelte socialministeriet mig, at ministeriet – når lovforslaget var færdigbehandlet i folketinget – ville gennemgå relevante bekendtgørelser, cirkulærer og vejledninger med henblik på, at de blev bragt i overensstemmelse med de vedtagne ændringer i loven. Min henstilling i skrivelsen af 20. marts 1984 ville indgå i ministeriets overvejelser vedrørende dette arbejde.

Jeg meddelte herefter socialministeriet, at jeg havde taget det oplyste til efterretning.

17-2. *Henledt socialministeriets opmærksomhed på en kommunes standardformular vedrørende tilbagebetaling af bistandshjælp, hvoraf det fremgik, at forvaltningen forbeholdt sig »ret til at modregne overskydende skat i det omfang, det er nødvendigt for restancens afvikling«.*

Socialministeriet foranledigede udsendelse af en Social Meddelelse, hvori fremgangsmåden ved fastsættelse af tilbagebetalingsordninger ifølge bistandslovens § 27 blev præciseret.

Socialforvaltningen i den pågældende kommune ændrede ordlyden af standardformularen. (J. nr. 1983-583-052).

I en artikel fra Århus Stiftstidende for den 18. maj 1983 var det omtalt, at social- og sundhedsforvaltningen i Århus kommune i sager om tilbagebetaling af bistandshjælp anvendte en standardformular, hvoraf det fremgik, at forvaltningen forbeholdt sig »ret til at modregne overskydende skat i det omfang, det er nødvendigt for restancens afvikling«.

Under henvisning hertil anmodede jeg i skrivelse af 2. juni 1983 socialministeriet om underretning af resultatet af den undersøgelse, som jeg gik ud fra, artiklen gav ministeriet anledning til at iværksætte. Jeg henviste i den forbindelse til Social Meddelelse nr. 0-90-77 om modregning i overskydende skat. (Af meddelelsen fremgik det, at skattedepartementet havde meddelt, at der – med undtagelse af krav på betaling af forskudsvis udlagt børnebidrag – ikke kunne ske modregning i overskydende skat for tilgodehaver, som den sociale forvaltning måtte have hos den pågældende).

I skrivelse af 9. september 1983 meddelte socialministeriet mig, at ministeriet havde anmodet socialstyrelsen om snarest belejligt at udsende en meddelelse i serien Sociale Meddelelser, hvori fremgangsmåden ved fastsættelse af tilbagebetalingsordninger ifølge bistandslovens § 27 blev præciseret.

Meddelelsen, der blev udsendt den 16. september 1983 som Social Meddelelse nr. 0-12-83, har følgende ordlyd:

»På givne foranledning skal socialministeriet meddele, at et tilbagebetalingskrav ifølge §§ 25 og 26 skal gennemføres ved en betalingsordning, der fastsættes af det sociale udvalg under hensyn til, hvad pågældende kan udrede uden at komme til at mangle, hvad der må anses for nødvendigt til pågældendes underhold, jfr. § 27. Det kan således aldrig komme på tale at indgå en aftale med

skyldnere. Derimod skal det sociale udvalg (socialforvaltningen) helt på egen hånd træffe den afgørelse, der er den rigtige i situationen. Heri ligger, at der skal tages hensyn til samtlige aspekter vedrørende den pågældendes økonomiske forhold, herunder den omstændighed, at pågældende kan få udbetalt overskydende skat. Der er således intet i vejen for, at afgørelsen om tilbagebetalingsordningen kan gå ud på, at den pågældende skal indbetale hele den overskydende skat til socialforvaltningen. Hvis skyldneren ikke overholder den fastsatte betalingsordning, sker inddrivelsen efter de regler, der gælder for inddrivelse af personlige skatter, jfr. bistandslovens § 7, stk. 2. Tilbagebetalingsordningen kan til stadighed ændres i lyset af den pågældendes ændrede økonomiske forhold. Ordningen kan således til enhver tid gøres strengere, hvis pågældende får midler til rådighed, herunder overskydende skat.

Derimod er der ikke adgang til at foretage modregning i ydelser, der tilkommer den pågældende – herunder overskydende skat, jfr. det herom anførte i SM 0-90-77«.

I skrivelse af 19. september 1983 bad jeg socialministeriet om oplysning om, hvad ministeriet havde foretaget/agtete at foretage over for social- og sundhedsforvaltningen i Århus kommune for at sikre, at den i min skrivelse af 2. juni 1983 til ministeriet omtalte standardformular ikke længere anvendtes.

Efter brevveksling mellem mig, socialministeriet og social- og sundhedsforvaltningen i Århus kommune meddelte ministeriet mig i skrivelse af 17. december 1983, at forbeholdet i den omtalte standardformular for fremtiden ville få følgende ordlyd:

»For fordringer omfattet af modregningsret forbeholder social- og sundhedsforvaltningen sig ret til at modregne overskydende skat i det omfang, det er nødvendigt for re-

stancens afvikling. Som eksempel på en sådan fordring kan nævnes forskudsvis udlagte underholdsbidrag.

Social- og sundhedsforvaltningen skal endvidere henlede opmærksomheden på bistandslovens § 27, hvorefter tilbagebetalingskrav efter denne lov skal gennemføres ved en betalingsordning, der fastsættes af det sociale udvalg under hensyn til, hvad De kan udrede uden at komme til at mangle, hvad der må anses for nødvendigt til Deres eget eller familiens underhold. Forvaltningen har således til enhver tid ret til at fastsætte yderligere afdrag på Deres gæld, såfremt man bliver bekendt med, at De får øgede indtægter. Eventuel udbetaling af overskydende skat vil blive betragtet som ekstraordinær indtægt.

Som eksempel på fordringer omfattet af bistandslovens § 27 kan nævnes økonomisk bistand ydet mod tilbagebetaling«.

Efter yderligere brevveksling meddelte socialministeriet mig, at social- og sundhedsforvaltningen i en skrivelse af 18. januar 1984 til ministeriet havde oplyst, at der var afgivet bestilling på en ny standardblanket med den lige citerede tekst. Forvaltningen forventede at tage de nye blanketter i brug i løbet af 1 uge fra skrivelsens dato. Ministeriet fandt under hensyn til det af kommunen oplyste ikke anledning til at foretage videre i sagen.

Jeg meddelte herefter socialministeriet, at jeg havde taget det oplyste til efterretning.

17-3. *A havde af et revaliderings- og pensionsnævn fået bevilget et rente- og delvist afdragsfrit lån på 84.864 kr. til anskaffelse af en Ford Taunus 1600 som invalidebil. A anskaffede i stedet en Ford Taunus 2000 og var indstillet på selv at betale differencen i prisen på de to biler. Nævnet tilbagekaldte herefter bevillingen på 84.864 kr. og ydede i stedet A et rente- og delvist afdragsfrit lån på 61.000 kr., der var den sædvanlige låneramme.*

Anmodet den sociale ankestyrelse om at tage stilling til sagen på ny under henvisning til nogle nærmere angivne forhold, der belyste A's handlemåde, og til, at der tilsyneladende ikke blev fulgt en fast praksis på området. (J. nr. 1983-164-053).

A klagede over, at den sociale ankestyrelse havde tiltrådt en afgørelse fra revaliderings- og pensionsnævnet for Københavns amt om omfanget af den støtte, som A kunne modtage til anskaffelse af en bil som hjælpemiddel.

Efter de dagældende regler kunne revaliderings- og pensionsnævnet yde svært invaliderede personer et rente- og delvist afdragsfrit lån på indtil 61.000 kr. til anskaffelse af en bil. Nævnene kunne gå ud over denne lånegrænse, hvis en ansøger på grund af forhold i forbindelse med invaliditeten havde behov for en større og dyrere bil.

Det fremgik af sagen, at A, der var svært handicappet, i 1976 fik bevilget en hjælpemiddelbil, hvorved der var gået ud over den sædvanlige lånegrænse.

Den 20. maj 1980 ansøgte A social- og sundhedsforvaltningen i Lyngby-Tårnbæk kommune om støtte til udskiftning af bilen.

Revaliderings- og pensionsnævnet for Københavns amt besluttede ved bevilling af 5. december 1980 at yde A et rente- og delvist afdragsfrit lån på 84.864 kr. eksklusive automatik til anskaffelse af en Ford Taunus 1600 med automatisk gear, d.v.s. ud over den sædvanlige låneramme på 61.000 kr. I bevillingskrivelsen orienterede nævnet A om, at han skulle indsende slutseddel underskrevet af ham og automobilforhandleren til kommunen med henblik på beregning og udbetaling af lån.

Den 8. januar 1981 underskrev A slutseddel om køb af en Ford Taunus 2000 for 90.752 kr. (inklusive leveringsomkostninger). Hertil kom et beløb på 8.722 kr. for automatisk gear. Bilforhandleren tog A's tidligere bil i bytte for 18.000 kr.

Den 30. marts 1981 modtog social- og sundhedsforvaltningen i Lyngby-Tårnbæk

kommune slutsedlen, og samme dag meddelte forvaltningen A, at han kun var berettiget til at anskaffe en Ford Taunus 1600, og at nettoprovenuet ved salget af den gamle bil skulle fragå i bevillingsbeløbet. A fastholdt, at han ønskede en Ford Taunus 2000. Han var og havde hele tiden været indstillet på selv at afholde differencen i prisen mellem en Ford Taunus 2000 og en Ford Taunus 1600.

Socialforvaltningen forelagde samme dag telefonisk spørgsmålet for Københavns amts socialcenter, der oplyste, at der kun kunne ydes et beløb i støtte på 61.000 kr. minus nettoprovenuet ved salg af den gamle bil, hvis A ønskede den anden bil end en Ford Taunus 1600.

Samme dag orienterede forvaltningen A om socialcentrets opfattelse.

Social- og sundhedsforvaltningen i Lyngby-Tårnbæk kommune forelagde A's ansøgning om i stedet at måtte købe en Ford Taunus 2000 for revaliderings- og pensionsnævnet for Københavns amt. Under sagens behandling indhentede nævnet oplysning fra en automobilforhandler om, at der ikke var forskel på driftssikkerheden ved henholdsvis en Ford Taunus 1600 med automatisk gear og en Ford Taunus 2000 med automatisk gear.

Revaliderings- og pensionsnævnet for Københavns amt besluttede at meddele A afslag på ansøgningen om at måtte købe en Ford Taunus 2000. Nævnet besluttede herefter at tilbagekalde bevillingen på 84.864 kr. og i stedet at yde A et delvist rente- og afdragsfrit lån på indtil 61.000 kr., d.v.s. den sædvanlige låneramme.

A indbragte afgørelsen for den sociale ankestyrelse, der meddelte ham, at nævnets afgørelse var i overensstemmelse med de retningslinjer, der i almindelighed følges i lignende sager. Ankestyrelsen havde ikke fundet, at der i A's sag forelå omstændigheder, der kunne begrunde en afvigelse herfra. Ankestyrelsen havde herved lagt vægt på, at der ikke kunne oplyses særlige driftsøkonomiske eller funktionsmæssige hensyn, der kunne begrunde valget af en større bil end den, der var bevilget. Styrelsen havde endvidere lagt vægt på, at det klart fremgik af bevillingskrivelsen af 5. december 1980, at støtten var bevilget til en Ford Taunus 1600. Ankestyrelsen tiltrådte således nævnets afgørelse.

I en udtalelse i anledning af klagen til mig henholdt ankestyrelsen sig til sin afgørelse og fremsatte supplerende bemærkninger (jfr. nærmere nedenfor).

Under min behandling af sagen indhentede jeg akterne i sagen om ydelse af støtte til A's køb af motorkøretøj i 1976 fra revaliderings- og pensionsnævnet for Storstrøms amt. Jeg indhentede endvidere nogle oplysninger fra A, jfr. nedenfor.

I en skrivelse til den sociale ankestyrelse anmodede jeg styrelsen om at tage stilling til følgende:

» . . .

Jeg kan . . . oplyse, at jeg ved henvendelse til en Ford-forhandler har modtaget oplysning om, at en Ford Taunus 2000 er identisk med en Ford Taunus 1600, bortset fra at motoren i en Ford Taunus 2000 er på 2 liter og motoren i en Ford Taunus 1600 er på 1,6 liter.

1. Revaliderings- og pensionsnævnet for Københavns amt meddelte i skrivelse af 5. december 1980 (A), at nævnet på visse nærmere angivne vilkår ydede ham et rente- og delvist afdragsfrit lån på 84.864 kr. til køb af en Ford Taunus 1600 2-dørs med automatisk gear.

(A) købte den 8. januar 1981 en Ford Taunus 2000 for 90.752 kr. (inklusive leveringsomkostninger).

Revaliderings- og pensionsnævnet og den sociale ankestyrelse har bestemt, at (A) til dette motorkøretøj alene kan modtage støtte på 61.000 kr.

(A's) køb af den kraftigere bil har således for (A) den virkning, at hans støtte er nedsat med 23.864 kr.

2. Den sociale ankestyrelse har i udtalelsen . . . til mig oplyst, at det er den sociale ankestyrelses praksis, at det alene i de tilfælde, hvor der ydes støtte inden for de almindelige lånerammer, tillades, at den pågældende køber en anden og dyrere bil end den i bevillingen anførte mod selv at betale differencen.

Jeg finder ikke på nuværende tidspunkt at have tilstrækkelig anledning til at gå nærmere ind på denne praksis og begrundelsen for den.

Jeg bemærker i den forbindelse, at jeg er bekendt med, at socialministeriet i skrivelse af 7. januar 1982 anmodede social-

styrelsen om at nedsætte en arbejdsgruppe, der skal overveje mulighederne for en forenkling af bilstandslovens regler om støtte til invalidebiler.

Socialstyrelsen nedsatte den 2. februar 1982 en arbejdsgruppe, der bl.a. fik til opgave at

»... foretage en gennemgang af hele regelsættet om støtte til invalidebiler med henblik på belysning af dets administrative og tekniske hensigtsmæssighed.

...«

Jeg er bekendt med, at arbejdsgruppen har afgivet en redegørelse til socialministeriet.

I statsministerens åbningstale, skriftlig del, af 4. oktober 1983 er det anført, at socialministeren i indværende samling i forbindelse med arbejdsgruppens rapport om mere enkle regler for invalidebiler vil stille forslag om ændring af bilstandslovens § 58. I tilknytning til lovforslaget vil der administrativt ske en række justeringer vedrørende reglerne om støtte til invalidebiler.

Jeg har fundet at burde sende socialministeriet en genpart af denne skrivelse.

Jeg bemærker endvidere, at det af det materiale, som jeg har modtaget, ikke fremgår, at der af myndighederne på dette område følges en fast praksis. I øvrigt må det umiddelbart forekomme noget vanskeligt at sondre mellem tilfælde, hvor der er tale om køb af ekstra udstyr, og hvor der er tale om køb af en anden bil.

Det materiale, som jeg har modtaget, er følgende:

- a. Skrivelse af 17. september 1976 til (A) fra revaliderings- og pensionsnævnet for Storstrøms amt (omtalt nedenfor under 3.a).
- b. En sag fra revaliderings- og pensionsnævnet for Københavns amt om tilladelse til en ansøger til at anskaffe en dieseldrevet model mod selv at betale 8.401 kr.
- c. En sag fra revaliderings- og pensionsnævnet for Københavns amt om tilladelse til en ansøger til at anskaffe en 5-dørs model mod selv at betale 6.645 kr.
- d. ...

e. Den sociale ankestyrelses afgørelse i skrivelse af 18. december 1979, hvorved styrelsen traf følgende afgørelse:

»Ankestyrelsen finder, at ansøgeren opfylder betingelserne for at få støtte i form af lån til køb af bil, jfr. punkt 13 i motorcirkulæret, samt at han på grund af forhold i forbindelse med invaliditeten har behov for at benytte et større og dyrere motorkøretøj end det, som forudsættes anskaffet inden for den normale låneramme. Herudover ydes tilskud til invalideaggregater efter reglerne i cirkulærets punkt 19.

Under henvisning til, at ansøgeren ønsker at købe en VW Passat*) mod betaling af merudgiften, finder ankestyrelsen, at der intet er i vejen for, at han anskaffer den omhandlede vogn i stedet for den bevilgede Opel Kadett til en pris af 70.745 kr., således at netto-provenuet ved salg af den gamle bil anvendes til dækning af differencen mellem anskaffelsessummen og lånebeløbet.«

*) Pris: ca. 84.000 kr.

3. Jeg forstår den sociale ankestyrelses udtalelse af ... således, at det også er styrelsens opfattelse, at det må tillægges betydning, hvorledes (A) handlede.

Jeg har ved min gennemgang af det nu foreliggende materiale navnlig hæftet mig ved følgende forhold:

- a. Af revaliderings- og pensionsnævnets skrivelse af 5. december 1980 til (A) fremgik det udtrykkeligt – som fremhævet af den sociale ankestyrelse i udtalelsen ... – at det var en Ford Taunus 1600, der blev ydet støtte til. I en skrivelse af 17. september 1976, hvorved revaliderings- og pensionsnævnet for Storstrøms amt bevilgede (A) støtte til hans tidligere bil, var anført følgende:
»Den bevilgede hjælp, der er ydet i henhold til cirkulærets punkt 18, omfatter et afdragsfrit lån svarende til registreringsafgiften på standardudgaven af et motorkøretøj af mærket Ford Granada.

...

Eventuelle udgifter som følge af, at De vælger en anden vogntype end standardtypen eller træffer aftale om andet ekstraudstyr end de i bevillingen omhandlede særlige indretninger, vil der ikke kunne ydes lån eller tilskud til, hvorfor De i givet fald selv må afholde udgifterne i sådanne tilfælde.«

I anledning af mit spørgsmål i skrivelsen af . . . oplyste (A) i skrivelsen . . . :

»Desuden vil jeg fremhæve, at da jeg i 1976 på lignende vis købte en Ford Granada 2300, skete dette på en bevilling, der lød på en Granada 2000. I dette tilfælde var det i orden, at jeg selv betalte forskellen mellem en Granada 2300 og en Granada 2000. Handelen blev godkendt af Storstrøms amt.«

- b. I revaliderings- og pensionsnævnets skrivelse af 5. december 1980 var det anført, at (A) skulle indsende slutseddel underskrevet af automobilforhandleren og (A). Det var anført, at slutsedlen skulle indeholde en »nøjagtig specifikation af udgiften til anskaffelsen og montering af det af myndighederne krævede invalideaggregat, eventuelt særlig indretning.«

Den 30. marts 1981 modtog social- og sundhedsforvaltningen en slutseddel af 8. januar 1981 fra automobilforhandleren vedrørende en Ford Taunus 2000.

Den sociale ankestyrelse anførte i udtalelsen . . . , at (A) ikke havde rettet henvendelse til socialforvaltningen med henblik på rådgivning om bilkøb, før han underskrev og indsendte slutseddel på en anden og dyrere bil end den i bevillingen anførte.

I min skrivelse af . . . bad jeg (A) oplyse årsagen til, at han ikke straks efter den 8. januar 1981 sendte slutsedlen til socialforvaltningen.

Hertil har (A) i skrivelsen af . . . oplyst, at han havde aftalt med automobilforhandleren, at han skulle sende slutsedlen til kommunen (hvilket faktisk også skete).

- c. (A) har i skrivelsen af . . . oplyst, at automobilforhandleren ikke var villig til vederlagsfrit at annullere slutsedlen vedrørende en Ford Taunus 2000.

Social- og sundhedsforvaltningen i Lyngby-Tårnbæk kommune var den 30. marts 1981 i telefonisk kontakt med automobilforhandleren. Af det notat, som forvaltningen udarbejdede samme dag, fremgår det ikke, om automobilforhandleren da var villig til at annullere købet af en Ford Taunus 2000, og i bekræftende fald på hvilke vilkår. Der er ikke oplysninger i sagen om, i hvilket omfang der den 30. marts 1981 var foretaget indretninger i (A's) bil.

. . .«

Den sociale ankestyrelse meddelte mig herefter følgende:

». . .

Ankestyrelsen har ikke været bekendt med (A's) tidligere sag fra 1976 om støtte til køb af motorkøretøj.

Styrelsen finder imidlertid, at sagen fra 1976 er af mindre betydning for den foreliggende sag, idet ankestyrelsens udgangspunkt for afgørelsen . . . har været bevillingen af 5. december 1980, hvoraf det klart fremgik, at det var en Taunus 1600, 2-dørs automatik, der kunne ydes støtte til.

. . .

Ombudsmanden har i sin skrivelse af . . . citeret ankestyrelsens afgørelse af 18. december 1979, hvor styrelsen fraveg sin praksis i de omhandlede sager. Denne afgørelse var imidlertid helt konkret truffet efter de foreliggende oplysninger bl.a. vedrørende de manglende praktiske prøver i henhold til motorcirkulærets punkt 18, idet man ønskede at undgå yderligere forsinkelse af sagens afgørelse ved en fornyet prøve. Endvidere lagde man vægt på, at den ønskede bil under hensyn til ansøgerens alvorlige lidelser fandtes bedre egnet.

Ankestyrelsen har i (A's) sag ikke fundet en tilsvarende begrundelse for at fravige styrelsens praksis.

. . .«

Ankestyrelsen meddelte, at styrelsen nu ville genoptage behandlingen af sagen. Styrelsen henviste i den forbindelse til nye regler om støtte til erhvervelse af biler.

Ved beretningsårets udløb forelå ankestyrelsens fornyede afgørelse endnu ikke.

17-4. *Henstillet til den sociale ankestyrelse at genoptage behandlingen af en sag om beregning af den tilbagebetalingspligtige del af hjælp efter bistandslovens § 42 under henvisning til, at den anvendte lånedeklaration og dermed meddelelsen om tilbagebetalingspligtens omfang ikke svarede til den beregningsmåde, der var anvendt, og som var i overensstemmelse med punkt 9 i socialministeriets cirkulære nr. 72 af 30. marts 1976 om hjælp efter bistandslovens § 42. (J. nr. 1982-851-051).*

A klagede over, at den sociale ankestyrelse havde tiltrådt en afgørelse, der var truffet af social- og sundhedsforvaltningen i Københavns kommune, den centrale bistandsafdeling, om beregningen af den tilbagebetalingspligtige del af den støtte, som han havde modtaget efter bistandslovens § 42. I skrivelserne anførte ankestyrelsen, at styrelsen fandt, at den »anvendte beregningsmåde af tilbagebetalingspligtig hjælp efter bistandslovens § 42 er i overensstemmelse med ovennævnte regler«. Styrelsen sigtede herved til punkt 9 i socialministeriets cirkulære af 30. marts 1976 om hjælp efter bistandslovens § 42.

Det fremgik af sagen, at A i perioden fra den 1. august 1976 til den 31. maj 1980 modtog hjælp efter bistandslovens § 42 fra social- og sundhedsforvaltningen i København. Efter et års forløb blev hjælpen i overensstemmelse med reglen i socialministeriets cirkulære ydet dels som tilskud, dels som lån.

Under uddannelsen havde A modtaget stipendier fra statens uddannelsesstøtte, og ved udmålingen af hjælp efter bistandslovens § 42 var der sket fradrag for støtten fra uddannelsesstøtten. Ved beregningen af det beløb, som A skulle tilbagebetale af den ydede § 42-hjælp (jfr. nærmere nedenfor), blev uddannelsesstøtten fradraget fuldt ud i tilskudsdel af § 42-hjælpen og intet i lånedelen. Det tilbagebetalingspligtige beløb blev beregnet til at udgøre 47.809 kr.

A protesterede mod »princippet i udregningen«. Han fandt, at det var »lusket . . . at trække SU fra fuldt ud i tilskudsdel«. Han anførte, at støtten fra SU også burde fratrækkes med halvdelen i den del af hjælpen efter § 42, der var blevet ydet som lån. Derved ville det beløb, han skulle betale tilbage, blive mindre.

Bistandsafdelingen i København meddelte imidlertid A, at afdelingen tiltrådte lokalkontorets beregningsmåde. Bistandsafdelingen henviste til punkt 9 i socialministeriets cirku-

lære af 30. marts 1976 om hjælp efter bistandslovens § 42.

A klagede herefter til den sociale ankestyrelse over Københavns kommunes opgørelse af det beløb, han skulle betale tilbage. Han anførte, at de stipendier, som han havde modtaget fra statens uddannelsesstøtte, ikke havde noget med hans mellemværende med Københavns kommune at gøre. Ved kommunens beregningsmåde ville han indirekte komme til at tilbagebetale halvdelen af stipendierne fra uddannelsesstøtten. Han anførte videre, at han i 1977 var blevet gjort bekendt med, at han var pligtig til tilbagebetale halvdelen af den støtte, som kommunen havde ydet ham, men at han rent faktisk kom til at tilbagebetale 69,3 pct. af støtten. Han havde således ikke haft fordel af at modtage støtte fra statens uddannelsesstøtte.

Den sociale ankestyrelse meddelte, at ankestyrelsen på et møde havde fundet, at den beregningsmåde, der var blevet anvendt af socialcentret Tingbjerg ved fastsættelse af den tilbagebetalingspligtige del af den hjælp, som A havde modtaget efter bistandslovens § 42, var i overensstemmelse med reglerne i punkt 9 i socialministeriets cirkulære om hjælp efter bistandslovens § 42. Ankestyrelsen tiltrådte derfor bistandsafdelingens afgørelse.

I klagen til mig gentog A det, som han tidligere havde anført over for bistandsafdelingen og den sociale ankestyrelse. Han fremhævede, at han af den lånedeklaration, som han havde fået på bistandskontoret den 1. september 1977, havde fået den opfattelse, »at det jeg låner er det halve af det ydede beløb«.

I en udtalelse til mig anførte den sociale ankestyrelse, at styrelsen kunne henholde sig til begrundelsen i sin afgørelse.

Efter at have foretaget en foreløbig gennemgang af sagens akter anmodede jeg den sociale ankestyrelse om en supplerende udtalelse. Jeg anførte følgende:

» . . .

Sagen angår spørgsmålet om, i hvilket omfang (A) skal tilbagebetale hjælp, som han har modtaget efter bistandsloven. Spørgsmålet er nærmere, hvorledes der skal forholdes med hensyn til beregningen af det tilbagebetalingspligtige beløb under hensyn til, at (A) også har modtaget støtte fra statens uddannelsesstøtte (stipendier).

Udgangspunktet for bedømmelsen af sagen må tages i socialministeriets cirkulære nr. 72 af 30. marts 1976 om hjælp efter bistandslovens § 42, pkt. 9. Det er her bestemt, at den del af støtten, der er tilbagebetalingspligtig, normalt beregnes »som halvdelen af den udmålte hjælp, det vil sige den hjælp, der udmåles til underhold, faste udgifter, direkte af uddannelsen følgende udgifter m.v., før der i udmålingen foretages fradrag af eventuelt tilskud fra statens uddannelsesstøtte . . .«

Det er endvidere bestemt, at det ved påbegyndelsen af udbetalingen af hjælp til den pågældende – dels ved tilskud dels ved lån – tilkendes gives over for modtageren, at der er tilbagebetalingspligt for en del af støtten.

Om tilkendegivelser til (A) om tilbagebetaling af støtte fremgår følgende af de foreliggende oplysninger:

I en udateret lånedeklaration, hvori er anført »Låneperiodens begyndelsesdato: 1. september 1977«, er anført, »at halvdelen af den hjælp, jeg fra ovennævnte dato modtager i henhold til bistandslovens § 42, stk. 1, til underhold m.v. under min uddannelse, ydes mig som lån« (understregningen er foretaget af mig). Deklarationen indeholder ikke noget om betydningen af ydelser fra statens uddannelsesstøtte. Lånedeklarationen er ikke underskrevet af (A), men der er ikke i sagen rejst tvivl om, at (A) blev gjort bekendt med deklarationen.

De akter, som jeg har modtaget fra social- og sundhedsforvaltningen i København, indeholder ikke noget nærmere om, hvad der under ydelsen af hjælp til (A) efter bistandslovens § 42 er tilkendegivet over for ham med hensyn til betydningen af ydelse af støtte fra statens uddannelsesstøtte.

(A) har under sagen henvist til lånedeklarationen og i øvrigt anført, at det krav

om tilbagebetaling, der er rejst over for ham, indebærer, at han skal tilbagebetale ca. 70 pct. af den hjælp, der er ydet ham efter bistandsloven.

Af social- og sundhedsforvaltningens og den sociale ankestyrelses afgørelser fremgår det ikke, hvad disse myndigheder har lagt til grund med hensyn til, hvilke(n) tilkendegivelser (A) har modtaget med hensyn til omfanget af tilbagebetalingspligten.

Til brug for min stillingtagen til (A's) klage beder jeg om at modtage oplysning om, hvad ankestyrelsen ved sin afgørelse har lagt til grund med hensyn til dette spørgsmål.

. . .«

Den sociale ankestyrelse anmodede herfter social- og sundhedsforvaltningen i København, bistandsafdelingen, om en udtalelse i anledning af min skrivelse. Styrelsen anmodede om i den forbindelse at modtage oplysning om, hvor længe formuleringen i den omhandlede lånedeklaration havde været anvendt af forvaltningen, og om ordlyden i deklARATIONEN sammenholdt med formuleringen af punkt 9 i socialministeriets cirkulære om hjælp efter bistandslovens § 42 i øvrigt havde givet anledning til klagesager.

I sin udtalelse til ankestyrelsen anførte social- og sundhedsforvaltningen i København, bistandsafdelingen, at A alene var gjort opmærksom på, at han skulle tilbagebetale halvdelen af ydelserne, uden at man nærmere var gået ind på selve beregningsmåden. Formuleringen i lånedeklarationen var i 1976 overtaget fra det nedlagte revalideringscenter. I september 1978 var der blevet formuleret en ny lånedeklaration vedrørende bistandslovens § 42, stk. 1. Bistandsafdelingen oplyste, at ordlyden i deklARATIONEN sammenholdt med formuleringen i punkt 9 i socialministeriets cirkulære om hjælp efter bistandslovens § 42 ikke tidligere havde givet anledning til klage.

I sin udtalelse til mig anførte den sociale ankestyrelse, at styrelsen ved behandlingen af A's klage havde opfattet denne som en klage over selve beregningsmåden. Styrelsen kunne ikke nu konstatere, om lånedeklarationen havde foreligget for styrelsen i forbindelse med styrelsens behandling af sagen. Efter det nu oplyste måtte ankestyrelsen konstatere, at den lånedeklaration, som social- og

sundhedsforvaltningen havde anvendt, ikke havde været formuleret i overensstemmelse med den beregningsmåde, der er fastsat i punkt 9 i socialministeriets cirkulære af 30. marts 1976 om hjælp efter bistandslovens § 42, og at den anvendte formulering kunne have givet A en fejlagtig opfattelse af, hvor stor en del af den ydede hjælp han skulle tilbagebetale.

Efter en fornyet gennemgang af sagen udtalte jeg følgende i en skrivelse til den sociale ankestyrelse:

»Således som sagen nu foreligger oplyst, må jeg lægge til grund, at (A), da man i august 1977 besluttede at fortsætte med ydelse af hjælp efter bistandslovens § 42, men nu dels som tilskud, dels som lån, alene blev gjort bekendt med, at han skulle tilbagebetale halvdelen af den hjælp, han modtog efter den 1. september 1977, uden at han blev orienteret nærmere om den beregningsmåde, der er angivet i cirkulæret fra 1976.

Jeg må endvidere forstå, at ankestyrelsen opfattede (A's) klage som en klage over selve beregningsmetoden, og at styrelsen i sin afgørelse . . . derfor alene tog stilling til, om den af socialcentret foretagne beregning af tilbagebetalingspligtig hjælp var i overensstemmelse med de almindelige regler, der indeholdes i det nævnte cirkulære.

I sin udtalelse af . . . har ankestyrelsen konstateret, at den af social- og sundhedsforvaltningen anvendte lånedeklaration ikke har været formuleret i overensstemmelse med den beregningsmåde, der er fastsat i punkt 9 i cirkulæret fra 1976, og at den anvendte formulering kan have givet (A) en fejlagtig opfattelse af, hvor stor en del af den ydede hjælp han skulle tilbagebetale. Ankestyrelsen har imidlertid ikke

taget stilling til, hvilken betydning dette forhold skal tillægges for beregningen af tilbagebetalingskravet i den foreliggende sag, og en sådan stillingtagen er, som nævnt, heller ikke indeholdt i ankestyrelsens afgørelse.

Allerede i den skrivelse, som (A) afleverede til den sociale ankestyrelse den 11. maj 1981 (og senere i klagen til mig), gøres det gældende, at beregningen af tilbagebetalingskravet i den foreliggende sag må ske i overensstemmelse med formuleringen af den anvendte lånedeklaration.

På denne baggrund må jeg henstille til den sociale ankestyrelse at genoptage sagens behandling og at meddele (A) en ny afgørelse, hvori der tages stilling til det anførte på det nu foreliggende grundlag. Jeg henleder i denne forbindelse opmærksomheden på, at det i lånedeklarationen er anført, at låneperiodens begyndelsesdato er 1. september 1977.

. . .«

I anledning af min henstilling behandlede den sociale ankestyrelse sagen i et møde efter reglerne i ankestyrelseslovens § 6, stk. 1, om sager af principiel interesse. Ankestyrelsen fandt på mødet, at lånedeklarationen – uanset at indholdet af den stred mod tilbagebetalingsreglerne i socialministeriets cirkulære om hjælp efter bistandslovens § 42 – måtte lægges til grund ved opgørelsen af den tilbagebetalingspligtige del af hjælpen. Tilbagebetalingskravet blev derefter begrænset til halvdelen af den hjælp, som A havde modtaget i tiden fra den 1. september 1977 til den 31. maj 1980.

Jeg meddelte den sociale ankestyrelse, at jeg havde taget ankestyrelsens afgørelse til efterretning.

17-5. *Et amsankenævnet havde pålagt et socialudvalg at udbetale sygedagpenge til A. Det sociale udvalg klagede rettidigt til den sociale ankestyrelse over afgørelsen. Senere – efter klagefristens udløb – anmodede det sociale udvalg amsankenævnet om at tillægge klagen opsættende virkning, hvilket amsankenævnet gjorde. A klagede herover til den sociale ankestyrelse. Den sociale ankestyrelse traf afgørelse om, at A ikke var berettiget til at modtage sygedagpenge, og om, at der ikke var grundlag for at kritisere, at amsankenævnet havde tillagt klagen til ankestyrelsen opsættende virkning.*

Ikke fundet grundlag for at kritisere den sociale ankestyrelses afgørelse om, at A ikke var berettiget til at modtage sygedagpenge.

Udtalt, at amsankenævnet – i hvert fald i det foreliggende tilfælde, hvor anmodningen om opsættende virkning blev indgivet efter udløbet af klagefristen – var afskåret fra at tillægge klagen opsættende virkning.

Henstillet til den sociale ankestyrelse at undergive sagen en fornyet overvejelse. (J. nr. 1982-272-052).

A klagede til mig over den sociale ankestyrelses afgørelse vedrørende spørgsmålet om hans ret til at modtage sygedagpenge og om, hvorvidt amsankenævnet for Københavns amt havde været berettiget til at tillægge en klage fra Brøndby kommune til den sociale ankestyrelse over amsankenævnets afgørelse i A's sag opsættende virkning.

Det fremgik af sagen, at amsankenævnet for Københavns amt i skrivelse af 20. marts 1981 pålagde Brøndby kommune at udbetale A sygedagpenge for tiden fra den 20. januar til den 22. marts 1980. (Kommunen modtog skrivelsen den 25. marts 1981).

I en skrivelse af 22. april 1981, som den sociale ankestyrelse modtog den 24. april 1981, indgav social- og sundhedsforvaltningen en foreløbig klage over amsankenævnets afgørelse.

I en skrivelse af 29. april 1981, som ankestyrelsen modtog den 5. maj 1981, anførte det sociale udvalg i Brøndby kommune som begrundelse for den sene fremsendelse af anken bl.a., at amsankenævnets skrivelse af 20. marts 1981 fejlagtigt havde været fremsendt til Glostrup kommune.

Det sociale udvalg i Brøndby kommune anmodede i skrivelse af 29. april 1981 amsankenævnet om at tillægge klagen til ankestyrelsen opsættende virkning, »for så vidt angår udbetaling af dagpenge«, og nævnet imødekom i skrivelse af 27. maj 1981 til det sociale udvalg i Brøndby kommune denne anmodning. A modtog samtidig meddelelse om denne afgørelse.

Under et møde den 7. april 1982 tog ankestyrelsen stilling til A's sag, og i en skrivelse af 28. april 1982 fik A meddelelse om ankestyrelsens afgørelse. Ankestyrelsen fandt, at der ikke havde været grundlag for at pålægge det sociale udvalg i Brøndby kommune at yde A sygedagpenge for tiden fra den 20. januar til den 22. marts 1980. Ankestyrelsen ændrede således ankenævnets afgørelse.

I skrivelsen af 28. april 1982 anførte ankestyrelsen endvidere følgende:

» . . .

Ankestyrelsen finder ikke tilstrækkeligt grundlag for at kritisere, at amsankenævnet har behandlet spørgsmålet om opsættende virkning. Ankestyrelsen har herved lagt vægt på, at det sociale udvalgs indankning af nævnets oprindelige afgørelse måtte betragtes som rettidig, og har ikke ment at kunne tillægge det afgørende betydning, at anmodningen om opsættende virkning først fremkom nogle dage senere.

. . .«

I anledning af A's klage anmodede jeg den sociale ankestyrelse om at måtte modtage udtalelser fra ankestyrelsen og amsankenævnet for Københavns amt. Jeg anførte bl.a. følgende:

» . . .

Jeg anmoder om, at udtalelserne kommer til at indeholde en nærmere stillingtagen til spørgsmålet om, hvorvidt amsankenævnet – efter at de i sagen omhandlede sygedagpenge var forfaldne til udbetaling (da (A) fik med-

delelse om amsankenævnets afgørelse med den modifikation, der følger af, at der må kræves en vis tid til den rent tekniske ekspedition af amsankenævnets afgørelse) – i anledning af skrivelsen af 29. april 1981 fra det sociale udvalg i Brøndby kommune (anmodningen blev således fremsat efter ankefristens udløb) kunne træffe afgørelse om, at klagen fra det sociale udvalg til ankestyrelsen skulle tillægges opsættende virkning. Jeg henviser herved til folketingets ombudsmands beretning for året 1978, s. 619–631, navnlig siderne 627–629.

...«

I en udtalelse anførte amsankenævnet for Københavns amt herefter bl.a. følgende:

»... man (skal) meddele, at nævnet ved sin afgørelse om at meddele opsættende virkning har lagt vægt på, dels at klagen skønt for sent indgivet efter omstændighederne var accepteret som rettidig, dels på den usikkerhed, der ved nævnets afgørelse af spørgsmålet om berettigelsen til den pågældende dagpengeydelse havde foreligget i sagen.

Det er nævnets opfattelse, at den omstændighed, at der i afgørelsesskrivelsen gøres opmærksom på, at afgørelsen af *sagens parter* kan indbringes for den sociale ankestyrelse inden for visse frister over for begge parter varsler den risiko, der kan ligge i en ændret afgørelse i ankeinstansen, og at opsættende virkning – der kun særdeles undtagelsesvis meddeles – i visse tilfælde, hvor principielle spørgsmål spiller ind, er egnet til at afbøde virkningen af, at der i disse sager ikke er tilbagesøgningsret eller tilbagebetalingspligt, såfremt ankeinstansen ændrer nævnets afgørelse. Amsankenævnet har herved også støttet sig til det faktum, at et tilsynsråd, for hvilket et krav om udbetaling i givet fald ville blive indbragt, formentlig ville afvente ankeinstansens behandling af sagen, bortset fra helt klare sager, før tvangsmidler bringes i anvendelse med henblik på afgørelsens effektivering.

...«

Den sociale ankestyrelse anførte bl.a. følgende:

»... man (skal) med hensyn til sagens relation til dagpengeloven ... henvise til ankestyrelsens skrivelse til pågældende af 28. april 1982 ... Dette spørgsmål giver ikke

ankestyrelsen anledning til yderligere bemærkninger.

For så vidt angår spørgsmålet om amsankenævnets adgang til at tillægge dets tidligere afgørelse opsættende virkning, skal man henvisse til nævnets vedlagte redegørelse ... og herudover bemærke følgende:

(A) har allerede i sin skrivelse til ombudsmanden af 8. marts 1982 anført, at han finder amsankenævnets beslutning om opsættende virkning helt urimelig på baggrund af, at kommunen indbragte nævnets primære afgørelse – dateret den 20. marts 1981 – for ankestyrelsen 1½ uge eller i hvert fald 4 dage efter ankefristens udløb.

De anførte tidsterminer er – uden at det kan lægges klageren til last – ikke ganske korrekte, idet Brøndby kommune (som omtalt i ankestyrelsens skrivelse af 28. april 1982) først modtog nævnets afgørelse den 25. marts 1981 og afsendte sin klage til ankestyrelsen nøjagtigt på 4 ugersdagen derefter. Derimod har kommunen først rejst spørgsmålet om opsættende virkning for amsankenævnet på et senere tidspunkt, nemlig ved skrivelse af 29. april 1981.

For så vidt ombudsmanden herudover har henvist til de synspunkter, der er anført i folketingets ombudsmands beretning for året 1978, s. 619 ff, navnlig s. 627–629, skal man bemærke, at den sociale ankestyrelse i princippet kan tilslutte sig disse synspunkter.

Ankestyrelsen har imidlertid fundet, at det i den konkrete sag måtte tillægges vægt, at amsankenævnets afgørelse af marts 1981 ganske vist indebar efterbetaling af dagpenge og dermed gav udtryk for klagerens ret til en ydelse, som måtte betragtes som »forfalden«, men at der på den anden side var tale om en ydelse vedrørende en 2 måneders periode, som var afsluttet ca. 1 år tidligere, og ved hvis udløb det sociale udvalg i sin tid havde genoptaget dagpengeudbetalingen.

Ankestyrelsen fandt det på denne baggrund ikke rimeligt at pålægge Brøndby kommune at efterbetale den omhandlede ydelse til klageren, som efter ankestyrelsens opfattelse ikke i øvrigt havde været berettiget hertil.

Ankestyrelsen skal endelig bemærke, at de synspunkter, der kommer til udtryk i slutningen af amsankenævnets redegørelse af 24. september 1982 – vedrørende tvivlen om pågældendes dagpengeret, vedrørende begge

parters ret til at anke og vedrørende tilsynsrådernes formodede praksis – ikke har været afgørende ved ankestyrelsens overvejelser om adgangen til at give opsættende virkning.«

Jeg udtalte følgende i en skrivelse til A:

»Ankestyrelsens vurdering, hvorefter De ikke opfyldte betingelserne . . . for at modtage dagpenge . . . giver mig i og for sig ikke anledning til bemærkninger. Uanset dette kan der imidlertid rejses spørgsmål om, hvorvidt De desuagtet havde krav på udbetaling af de ydelser, som amsankenævnets afgørelse tillagde Dem.

Som det fremgår af min skrivelse . . . til den sociale ankestyrelse, anmodede jeg således særligt om en udtalelse om, hvorvidt amsankenævnet havde været berettiget til at træffe afgørelse om, at klagen fra det sociale udvalg til ankestyrelsen skulle tillægges opsættende virkning. Jeg henviste herved til en sag, der er omtalt i folketingets ombudsmands beretning for året 1978, s. 619–631, . . .

Af særlig interesse i den foreliggende sammenhæng er den del af udtalelsen, der vedrører amsankenævnets (den sociale ankestyrelses) beføjelse til at tillægge en indgivet klage over amsankenævnets afgørelse til den sociale ankestyrelse opsættende virkning.

Det anføres her indledningsvis, at det blotte forhold, at det sociale udvalg har mulighed for at påklage amsankenævnets afgørelse, ikke i sig selv kan antages at begrænse klientens krav på udbetaling af den ydelse, amsankenævnets afgørelse tillægger ham, eller kommunens udbetalingspligt med hensyn hertil. En sådan begrænsning indtræder heller ikke uden videre ved, at det sociale udvalg udnytter sin klageadgang, men kun hvis amsankenævnet (eller den sociale ankestyrelse) tillægger den indgivne klage opsættende virkning. Det fremhæves imidlertid i denne forbindelse, at en beslutning om opsættende virkning kun kan komme på tale i

det omfang, forfaldstiden ikke allerede er indtrådt for så vidt angår den ydelse, som amsankenævnets afgørelse har tillagt klienten. En beslutning om opsættende virkning kan ikke tillægges tilbagevirkende kraft for allerede forfaldne ydelser.

Jeg må forstå den sociale ankestyrelses udtalelse . . . til mig således, at ankestyrelsen er enig i dette principielle udgangspunkt. Det fremgår endvidere af denne udtalelse, at det er ankestyrelsens opfattelse, at De med amsankenævnets afgørelse af marts 1981 fik et krav på udbetaling af sygedagpenge for perioden 20. januar til 22. marts 1980, som principielt måtte anses for forfaldent, da De fik kendskab til amsankenævnets skrivelse af 20. marts 1981 (eller ganske kort tid derefter).

Til støtte for sin afgørelse i den foreliggende sag, hvor den sociale ankestyrelse desuagtet ikke fandt grundlag for at kritisere, at amsankenævnet havde tillagt det sociale udvalgs klage opsættende virkning, har ankestyrelsen i sin udtalelse navnlig henvist til, at den ydelse, amsankenævnets afgørelse tilkendte Dem, vedrørte en 2 måneders periode, som var afsluttet ca. 1 år før amsankenævnets afgørelse.

Jeg vil ikke ganske udelukke, at dette forhold under andre omstændigheder kunne tillægges selvstændig betydning, men i hvert fald i den foreliggende sag, hvor begæringen om opsættende virkning ikke blev indgivet samtidig med det sociale udvalgs – som jeg må forstå – rettidige klage over amsankenævnets afgørelse, men først efter udløbet af fristen for klage til den sociale ankestyrelse, må jeg være af den opfattelse, at amsankenævnet var afskåret fra at tillægge klagen opsættende virkning.

Jeg har gjort den sociale ankestyrelse bekendt med min opfattelse, og jeg har henstillet til ankestyrelsen at undergive sagen en fornyet overvejelse i overensstemmelse hermed.

. . .«

17-6. *Udtalt, at en klage over en afgørelse, der var et amtsankenævn i hænde på 4 ugers dagen efter klagefristens begyndelse, måtte anses for at være rettidigt indgivet.*

Henstillet til socialministeriet at tage initiativ til, at der blev søgt tilvejebragt ensartet praksis med hensyn til myndighedernes beregning af klagefrister i relation til lovbestemmelser under socialministeriets ressort, og at denne praksis finder utvetydigt udtryk i de klagevejledninger, som bliver givet.

Henledt justitsministeriets opmærksomhed på forholdet med henblik på, at spørgsmålet kunne indgå i arbejdet med den lovtekniske gennemgang af ministeriets egne og andre ministeriers lovforslag. (J. nr. 1983-1109-060).

A klagede for B over en afgørelse, der var truffet af amtsankenævnet for Frederiksborg amt, og hvorved amtsankenævnet afslog at behandle A's klage over Ølstykke kommunes afgørelse i skrivelse af 13. september 1983. Amtsankenævnet henviste til klagefristreglen i bistandslovens § 15, stk. 4, og til, at der ikke i A's skrivelse var anført specielle årsager, der kunne begrunde, at amtsankenævnet så bort fra overskridelse af klagefristen.

Det fremgik af de foreliggende oplysninger, at Ølstykke kommune i skrivelse af 13. september 1983 afslog B's ansøgning om eftergivelse af daginstitutionsrestance for 1981.

Det var i Ølstykke kommunes skrivelse af 13. september 1983 anført, at »Afgørelsen kan indankes for Amtsankenævnet, Frederiksborg amtskommune . . . inden 4 uger fra d.d.«

A klagede for B i skrivelse af 12. oktober 1983 til amtsankenævnet over Ølstykke kommunes afgørelse af 13. september 1983.

A's klage i skrivelsen af 12. oktober 1983 blev modtaget i amtsankenævnet den 13. oktober 1983.

Amtsankenævnet kvitterede i skrivelse af 14. oktober 1983 til A for modtagelsen af hans klage.

Amtsankenævnet modtog den 19. oktober 1983 sagens akter fra Ølstykke kommune.

I skrivelse af 20. oktober 1983 til A afslog amtsankenævnet at behandle klagen under henvisning til bistandslovens § 15, stk. 4, og til, at det af sagen fremgik, at det sociale udvalgs afgørelse var meddelt B i skrivelse af 13. september 1983. Da der ikke i A's skrivelse var anført specielle årsager, der kunne begrunde, at nævnet så bort fra overskridelsen, kunne amtsankenævnet ikke behandle klagen.

I skrivelse af 24. oktober 1983 til amtsankenævnet fastholdt A klagen i skrivelsen af 12. oktober 1983, idet A fandt, at klagefristen var overholdt. Han henviste til, at Ølstykke kommunes afgørelse var dateret den 13. september 1983 og dermed afsendt fra kommunen samme dato, og at B først havde modtaget kommunens afgørelse den 15. september 1983, hvilket yderligere underbyggedes af en sandsynlighedsberegning over postvæsenets effektivitet. A anførte videre, at han gik ud fra, at det var modtagelsen af afgørelsen fra Ølstykke kommune, der var afgørende for klagefristens begyndelse.

Formanden for amtsankenævnet meddelte i skrivelse af 28. oktober 1983 A, at nævnet fastholdt, at nævnet ikke kunne behandle hans klage. Nævnet henviste til A's oplysning om, at B først den 15. september 1983 havde modtaget kommunens skrivelse af 13. september 1983, hvorfor A's klageskrivelse af 12. oktober 1983 for at være rettidig skulle have været amtsankenævnet i hænde samme dato.

I klagen over amtsankenævnets afgørelse anførte A, at han ved henvendelse til den sociale ankestyrelse havde fået oplyst, at ankestyrelsen – såfremt klage skulle have været indgivet dertil – ville have betragtet klagen som rettidig, når klagen var poststempelt inden klagefristens udløb.

I en udtalelse i anledning af klagen til mig anførte amtsankenævnet følgende:

». . .

Ifølge bistandslovens § 15, stk. 4, skal klage til amtsankenævnet eller den sociale ankestyrelse indgives inden 4 uger efter, at klageren har fået meddelelse om afgørelsen.

Amtsankenævnet har i afgørelser vedrørende overholdelse af den ovennævnte klage-

frist taget udgangspunkt i den dato, der er anført i kommunens afgørelsesskrivelse.

Hertil lægges 2 kalenderdage af hensyn til postekspedition fra kommunen til klienten.

Fra denne »modtagelsesdag« (f.eks. torsdag) regnes 4 uger frem således, at rettidig anke skal være modtaget i amtsankenævnet onsdag (28 dage senere). Kun såfremt kommunens afgørelse er dateret en fredag, regnes mandagen (31 dage senere) som sidste rettidige modtagelsesdag.

...«

Jeg udtalte følgende i en skrivelse til A:

»Amtsankenævnets afgørelse om afslag på at behandle Deres klage er truffet på grundlag af bestemmelsen i bistandslovens § 15, stk. 4, der trådte i kraft den 1. juli 1983 med lov nr. 196 af 25. maj 1983 om ændring af bl.a. bistandsloven. Bestemmelsen har følgende indhold:

§ 15, stk. 4:

»Klage til amtsankenævnet eller ankestyrelsen skal indgives inden 4 uger efter, at klageren har fået meddelelse om afgørelsen. Anmodning til ankestyrelsen om optagelse af en sag til behandling efter stk. 3, 2. pkt., skal indgives inden for samme tidsfrist. Amtsankenævnet og ankestyrelsen kan se bort fra overskridelse af fristen, når der er særlig grund hertil. Afgørelse herom træffes af formanden for amtsankenævnet henholdsvis chefen for ankestyrelsen.«

Det spørgsmål, der – således som sagen er forelagt for mig – foreligger til min bedømmelse, er, om der i det foreliggende tilfælde er tale om en overskridelse af klagefristen.

Jeg forstår amtsankenævnets skrivelse af 28. oktober 1983 til Dem således, at amtsankenævnet i det foreliggende tilfælde har lagt til grund,

at fristen for klage over Ølstykke kommunes afgørelse begyndte at løbe fra (og med) torsdag den 15. september 1983, da (B) modtog kommunens skrivelse af 13. september 1983, og

at klagen for at være rettidig skulle være amtsankenævnet i hænde senest onsdag den 12. oktober 1983.

Jeg bemærker først, at det udtrykkeligt fremgår af bistandslovens § 15, stk. 4, at meddelelsen om afgørelsen til den pågældende er afgørende for klagefristens begyndelse, hvilket i dette tilfælde vil sige, når underretning om afgørelsen er kommet frem til den pågældende.

Da amtsankenævnet efter det oplyste har lagt vægt på modtagelsestidspunktet – uagtet det anførte i Ølstykke kommunes skrivelse af 13. september 1983 – har jeg fundet at kunne indskrænke mig til at henlede kommunens opmærksomhed på, at klagefristen først begynder at løbe fra det tidspunkt, da meddelelsen om afgørelsen er kommet frem, og jeg har meddelt kommunen, at jeg går ud fra, at udformningen af klagevejledningen i fremtidige sager vil blive ændret.

Efter min opfattelse kan klagefristen først antages at udløbe på 4 ugers dagen efter fristens begyndelsestidspunkt. I det foreliggende tilfælde, hvor meddelelsen om afgørelsen er kommet frem til (B) torsdag den 15. september 1983, må Deres klage, der var amtsankenævnet i hænde torsdagen 4 uger senere, den 13. oktober 1983, derfor anses for rettidigt indgivet. Denne opfattelse med hensyn til beregningen af klagefristen er i overensstemmelse med, hvad ombudsmanden tidligere har antaget i relation til andre tilsvarende lovbestemmelser om klagefrist. Ankestyrelsens praksis med hensyn til administrationen af fristbestemmelsen er efter det oplyste i overensstemmelse med denne opfattelse.

På denne baggrund har jeg henstillet til amtsankenævnet for Frederiksborg amt nu at behandle klagen over afgørelsen i skrivelsen af 13. september 1983 fra Ølstykke kommune.«

Amtsankenævnet orienterede mig i skrivelse af 10. april 1984 om, at nævnet havde meddelt A, at nævnet ville behandle klagen over afgørelsen i skrivelse af 13. september 1983 fra Ølstykke kommune.

Jeg meddelte amtsankenævnet, at jeg havde taget det oplyste til efterretning.

Jeg gjorde socialministeriet bekendt med sagen, og jeg meddelte ministeriet, at jeg havde fundet at burde henstille til soci-

alministeriet at tage initiativ til, at der – f.eks. ved udsendelse af en social meddelelse – blev søgt tilvejebragt ensartet praksis med hensyn til myndighedernes beregning af klagefrister i relation til lovbestemmelser under socialministeriets ressort, og at denne praksis finder utvetydigt udtryk i de klagevejledninger, som gives.

Jeg gjorde desuden justitsministeriet bekendt med sagen og henledte justitsministeriets opmærksomhed på det ønskelige i, at man i forbindelse med arbejdet med den lovtekniske gennemgang af justitsministeriets egne og andre ministeriers lovforslag kunne opnå en harmonisering af lovgivningens bestemmelser om klagefristens beregning og med anvendelsen af en formulering, der ikke giver anledning til

tvivlsspørgsmål af den art, som den foreliggende sag illustrerede. Jeg meddelte endvidere ministeriet, at jeg gik ud fra, at spørgsmålet i givet fald også ville blive gjort til genstand for omtale i den vejledning, som jeg forstod påtænkte udsendt i forbindelse med gennemførelsen af det fremsatte forslag til forvaltningslov.

Socialministeriet meddelte mig i skrivelse af 4. juni 1984, at ministeriet havde taget spørgsmålet om fastlæggelse af en ensartet praksis med hensyn til beregning af klagefrister op i udvalget om effektivisering af det sociale ankesystem.

Jeg meddelte herefter socialministeriet, at jeg havde taget det oplyste til efterretning.

17-7. *Fundet, at et socialt udvalg ikke havde været berettiget til at tilbagekalde et bevilget personligt tillæg (varmehjælp) til en folkepensionist. Grunden til, at udvalget ønskede at tilbagekalde bevillingen, var, at det efterfølgende blev konstateret, at folkepensionisten ikke opfyldte kommunens almindelige regler for tildeling af varmehjælp. Folkepensionisten havde ikke været skyld i vildfarelsen.*

Henstillet til amsankenævnet for Ribe amt at undergive sagen en fornyet behandling. (J. nr. 1983-316-050).

A klagede over, at amsankenævnet for Ribe amt havde tiltrådt et afslag fra det sociale udvalg i Vejen kommune på en ansøgning fra A om personligt tillæg i form af tilskud til varmeudgifter.

Det fremgik af de foreliggende oplysninger, at A, der var folkepensionist, i september 1982 indgav ansøgning til social- og sundhedsforvaltningen i Vejen kommune om et personligt tillæg til betaling af varmeudgifter.

I skrivelse af 28. september 1982 til A anførte det sociale udvalg i Vejen kommune følgende:

»Under henvisning til Deres ansøgning om tilskud til varme kan man herved meddele, at De er bevilget kr. 203,00 pr. måned i tiden 1. oktober 1982 til 30. september 1983.

Første udbetaling vil finde sted pr. 1. november 1982, hvor der vil blive udbetalt for oktober og november måned.

...«

I skrivelse af 19. oktober 1982 til A anførte det sociale udvalg bl.a. følgende:

«Efter en nøjere gennemgang har man konstateret, at De alligevel ikke opfylder betingelserne for tildeling af varmetilskud efter de administrative regler. Årsagen er, at De ikke får udbetalt fuldt pensionstillæg.

Man skal derfor opfordre Dem til at kontakte en socialrådgiver for på baggrund af en økonomisk vurdering at finde frem til om De opfylder disse betingelser.»

I overensstemmelse hermed rettede A henvendelse til social- og sundhedsforvaltningen den 21. oktober 1982.

I skrivelse af 29. oktober 1982 meddelte det sociale udvalg i Vejen kommune A, at udvalget havde besluttet at afslå hans ansøgning om et personligt tillæg.

A klagede over denne afgørelse til amsankenævnet for Ribe amt. I en udtalelse til

amtsankenævnet oplyste det sociale udvalg i Vejen kommune, at årsagen til, at udvalget havde afslået personligt tillæg til A, var, at A på grund af sin ægtefælles arbejdsindtægt ikke fik udbetalt fuldt pensionstillæg.

Amtsankenævnet tiltrådte det sociale udvalgs afgørelse under henvisning til, at A's forhold ikke skønnedes ganske særligt vanskelige. Der var imidlertid ikke enighed i nævnet om afgørelsen. Et medlem fandt således, at det sociale udvalg ikke havde været berettiget til at tilbagekalde afgørelsen i skrivelsen af 28. september 1982.

I en udtalelse i anledning af klagen til mig anførte formanden for amtsankenævnet bl.a. følgende:

» . . .

Ifølge § 13 i lov om folkepension kan det sociale udvalg yde et personligt tillæg til folkepensionister, hvis forhold er ganske særligt vanskelige.

For så vidt angår varmeudgifter administreres denne bestemmelse i Vejen kommune på den måde, at der til folkepensionister, der oppebærer fuldt pensionstillæg, »administrativt« kan ydes et tilskud til nedbringelse af varmeudgifter efter nærmere af socialudvalget fastsatte regler.

I september 1982 ansøgte klageren om tilskud til sine varmeudgifter, og i skrivelse af 28. september 1982 bevilgede Vejen kommune den pågældende tilskud til varmeudgifter med 203 kr. pr. måned for tiden 1. oktober 1982 til 30. september 1983. Det blev i skrivelsen angivet, at første udbetaling (for oktober og november måned 1982) ville finde sted pr. 1. november 1982.

I skrivelse af 19. oktober 1982 tilbagekaldte kommunen bevillingen, idet kommunen angav, at man efter en nøjere gennemgang af sagen havde konstateret, at klageren alligevel ikke opfyldte betingelserne for at opnå varmetilskud efter de »administrative regler«. Årsagen til tilbagekaldelsen var, at kommunen havde konstateret, at klageren ikke oppebar fuldt pensionstillæg på grund af, at hans hustru havde en lønindtægt for 5 timers dagligt arbejde samt supplerende arbejdsløshedsunderstøttelse.

Ved amtsankenævnets behandling af sagen . . . var der i nævnet enighed om, at klagerens økonomiske forhold var således, at han ikke burde tilkomme et særligt tillæg til sine varmeudgifter, idet hans forhold henset til

hustruindtægten ikke kunne karakteriseres som ganske særligt vanskelige.

På denne baggrund og fordi de bevilgede varmeudgifter ikke var udbetalt og ej heller kunne karakteriseres som »forfaldne«, fandt nævnets flertal at Vejen kommune havde været berettiget til at tilbagekalde bevillingen som sket i skrivelsen af 19. oktober 1982. Nævnet stadfæstede således Vejen kommunes afslag på varnehjælp.

Et medlem af nævnet fandt, at kommunen måtte være forpligtet til at vedstå den i skrivelse af 28. september 1982 givne bevilling til varmeudgifter. Dette medlem lagde vægt på, at der er tale om en i henhold til folkepensionslovens § 13 skønmæssig afgørelse af begunstigende karakter, at afgørelsen beroede på en faktisk vildfarelse, som ikke kan tilskrives, at klageren har afgivet forkerte oplysninger eller fortiet oplysninger i forbindelse med sagens behandling, samt at bevillingen af 28. september 1982 er givet for et bestemt tidsrum uden oplysning om, hvilke forudsætninger, der ligger til grund for bevillingen og uden forbehold om, at afgørelsen kunne ændres, f.eks. på grund af forandrede økonomiske forhold hos klageren.«

Jeg udtalte herefter følgende i en skrivelse til A:

»Efter § 13, stk. 1, i loven om folkepension, lovbekendtgørelse nr. 417 af 13. juli 1982, kan det sociale udvalg yde personlige tillæg til pensionister, hvis forhold er ganske særlig vanskelige.

Afgørelsen af, hvorvidt en pensionists forhold er »ganske særlig vanskelige«, beror principielt på en skønmæssigt præget vurdering. Jeg må imidlertid forstå, at man i Vejen kommune (på tidspunktet for de trufne afgørelser) administrerede bestemmelsen således, at folkepensionister, der oppebar fuldt pensionstillæg, for så vidt ansås for at opfylde denne betingelse. I disse tilfælde var forvaltningen bemyndiget til uden forelæggelse for det sociale udvalg efter visse nærmere (interne) retningslinjer at imødekomme sådanne personers ansøgning om personligt tillæg som tilskud med henblik på nedbringelse af varmeudgifter.

Det var på denne baggrund, at der oprindeligt i skrivelsen af 28. september 1982 bevilgedes Dem tilskud til varme med 203

kr. om måneden. Og begrundelsen for, at denne bevilling blev tilbagekaldt, var, at man efterfølgende konstaterede, at De ikke oppebar fuldt pensionstillæg, og at sagen derfor skulle have været undergivet en mere individuel vurdering og forelagt det sociale udvalg til afgørelse, jfr. skrivelserne af 19. og 29. oktober 1982.

Som anført ovenfor, er jeg ikke bekendt med Deres oprindelige ansøgning om varmetilskud. Således som sagen foreligger for mig, må jeg imidlertid lægge til grund, at De ved den lejlighed (formentlig i september måned 1982) fremkom med alle de oplysninger, De blev bedt om, og at det derfor ikke kan bebrejdes Dem, at forvaltningen ikke allerede da blev opmærksom på, at De ikke oppebar fuldt pensionisttillæg. Jeg må endvidere lægge til grund, at De ikke havde noget nærmere kendskab til de retningslinjer, der fulgtes ved bevilling af tilskud til varme, og at De derfor ikke vidste eller burde have indset, at den oprindelige bevillingsskrivelse af 28. september 1982 beroede på, at forvaltningen fejlagtigt gik ud fra, at De oppebar fuldt pensionisttillæg. Jeg bemærker herved, *dels* at det ikke af den nævnte skrivelse fremgik, hvad der var grundlaget for den meddelte bevilling, *dels* at det af forvaltningens journal fremgår, at De året før ligeledes i september måned havde søgt om hjælp efter bistandsloven til betaling af en efterregning for varme samt om almindeligt varmetilskud for det kommende år. De fik ved den lejlighed bevilget hjælp til dækning af efterregningen, men blev for så vidt angår spørgsmålet om løbende varmetilskud henvist til at indgive ansøgning herom, når De i marts måned 1982 fik folkepension.

Hvis en pensionist har undladt at give forvaltningen oplysninger om ændringer i sine personlige og økonomiske forhold eller i øvrigt mod bedre vidende uberettiget har oppebåret pension, skal den pågældende efter folkepensionslovens § 25 tilbagebetale det beløb, der er oppebåret med urette. Herudover indeholder loven ikke regler om adgangen for en myndighed til (helt eller delvis) at tilbagekalde et tidligere meddelt tilsagn om ydelser med henvisning til, at den oprindelige afgørelse er truffet på et urigtigt grundlag. Dette

spørgsmål må derfor bedømmes efter forvaltningsrettens almindelige regler om tilbagekaldelse af forvaltningsakter.

Efter disse regler kan en forvaltningsmyndighed ikke tilbagekalde en begunstigende afgørelse, der har beroet på en skønsmæssig vurdering, blot med henvisning til, at afgørelsen er truffet på et urigtigt faktisk grundlag, og at afgørelsen ikke ville være blevet truffet (eller i hvert fald ikke ville have fået samme indhold), hvis man havde været klar over det rette forhold. Baggrunden herfor er, at det påhviler vedkommende forvaltningsmyndighed at drage omsorg for at tilvejebringe de oplysninger, der er fornødne for at træffe afgørelse i foreliggende sager. Hvis det senere viser sig, at de faktiske forudsætninger, hvorpå den truffede afgørelse byggede, var urigtige, men ansøgeren ikke har været skyld i eller i øvrigt har forårsaget myndighedens vildfarelse, må risikoen for det passerede derfor som regel placeres hos det offentlige, medmindre afgørelsen for en efterfølgende vurdering ligefrem må anses for at falde uden for de rammer for skønsudøvelsen, loven sætter, eller væsentlige offentligtretlige hensyn kan begrunde tilbagekaldelsen.

Under henvisning til det anførte, må jeg på det grundlag, der foreligger for mig, være enig med det medlem af amsankenævnet, der gav udtryk for, at det sociale udvalg ikke var berettiget til at tilbagekalde bevillingen i skrivelserne af 28. september 1982, og jeg kan i den forbindelse også tilslutte mig den uddybende begrundelse for dette medlems dissens, der er meddelt i ankenævnets skrivelse . . . til mig.

Jeg har gjort amsankenævnet bekendt med min opfattelse, og jeg har henstillet til ankenævnet at undergive sagen en fornyet overvejelse og derefter meddele Dem en ny afgørelse.

. . .«

Amsankenævnet for Ribe amt genoptog sagens behandling og traf afgørelse om at pålægge det sociale udvalg i Vejen kommune at yde A personligt tillæg til betaling af varmeudgifter med 203 kr. pr. måned i tiden fra den 1. oktober 1982 til den 30. september 1983. Nævnet havde »lagt til grund, at der er tale om en begunstigende forvaltningsakt,

som ikke kan tilbagekaldes med henvisning til, at afgørelsen er truffet på et urigtigt faktisk grundlag, idet (A) ikke havde undladt at give oplysninger, hvorfor risikoen for udbetaling af personligt tillæg på urigtigt grund-

lag som hovedregel må placeres hos det sociale udvalg i Vejen kommune«.

Jeg meddelte amsankenævnet, at jeg havde taget det oplyste til efterretning.

17-8. *Med henvisning til min undersøgelse af bestemmelsens forhistorie henstillet til amsankenævnet for Københavns amt at undergive en sag om anvendelse af børnetilskudslovens § 19 (om fradrag i det særlige børnetilskud for forsørgertabserstatning) på børnepensionsydelser fra en pensionskasse en fornyet overvejelse.*

Tilkendegivet, at jeg senere ville overveje, om jeg har grundlag for at afgive en henstilling til socialministeren om at søge børnetilskudslovens § 19 ændret. (J. nr. 1981-1257-031).

A klagede som advokat for H over en afgørelse fra amsankenævnet for Københavns amt, der havde tiltrådt en afgørelse fra det sociale udvalg i X kommune, hvorefter H ikke var berettiget til at modtage særligt børnetilskud til sin datter, D. Amsankenævnet henviste til bestemmelsen i børnetilskudslovens § 19.

Denne bestemmelse har følgende indhold:

»Er der for et barn, for hvem der efter lovgivningen om børns retsstilling er eller kunne være fastsat bidrag fra en forsøger, fastsat en erstatning til barnet for tab af forsøgeren, kan erstatningsbeløbet fragå i det særlige børnetilskud efter § 4, stk. 3, nr. 2. Socialministeren fastsætter de nærmere regler herom.«

I cirkulære nr. 220 af 29. november 1978 om børnetilskud har socialministeriet fastsat nærmere retningslinjer i tilknytning til denne bestemmelse. Cirkulæret indeholder i pkt. 30 følgende retningslinjer:

»Når et barn, for hvem der efter loven om børns retsstilling er eller kunne være fastsat bidrag fra en forsøger, efter pågældendes død overgår til *særligt børnetilskud* efter lovens § 4, stk. 3, nr. 2, kan en erstatning for tab af forsøgeren *afkortes* i børnetilskuddet, jfr. lovens § 19. Er der tillagt barnet en kapitalerstatning, kan en mindre del heraf sættes til side til barnet til anvendelse efter det fyldte 18. år. Resten af kapitalen deles i lige store andele for årene, indtil barnet fylder 18 år, og den beregnede årlige indtægt *fradrages fuldt ud* i det særlige børnetilskud. Der kan

være tale om en erstatning efter almindelige erstatningsretlige regler eller om en efterladte-erstatning, f.eks. efter lov om arbejdsskade-forsikring. Fradrag foretages, uanset om beløbet måtte være bundet i overformynderiet eller på anden måde.

Fradrag skal alene ske i de tilfælde, hvor det beløb, der tilkommer barnet, er fastsat eller udbetales i forhold til den før dødsfaldet påhvillende forsørgelsespligt. Der skal ikke ske fradrag for beløb, der hidrører fra frivilligt tegnede forsikringer, og da fradrag kun skal ske for ydelser vedrørende personer, der var eller kunne være bidragspligtige, skal der ikke ske fradrag, hvis forældrene før dødsfaldet samlevede, således at der ikke var grundlag for at fastsætte et privatretligt bidrag.«

Det fremgik af sagen, at M siden skilsmisse i november 1974 betalte bidrag til sine og H's fællesbørns underhold.

M, der havde været medlem af Magistrenes Pensionskasse, afgik ved døden i august 1975. Fra den 1. september 1975 udbetalte pensionskassen børnepension til M's og H's børn. Børnepensionen til den yngste datter udgjorde pr. 1. september 1980 2.057 kr. om måneden.

Efter H's ansøgning bevilgede det sociale udvalg i X kommune særligt børnetilskud efter bestemmelsen i børnetilskudslovens § 4, stk. 3, nr. 2, til de 2 af H's børn, der endnu ikke var fyldt 18 år. Tilskuddet blev ydet med tilbagevirkende kraft fra den 3. oktober 1975.

I november 1980 meddelte X kommunes socialforvaltning H, at der ikke kunne udbetales særligt børnetilskud til D for tiden efter den 1. oktober 1980, da forvaltningen »nu er blevet opmærksom på, at barnet efter sin afdøde bidragspligtige fader fra Magistrenes Pensionskasse modtager et månedligt beløb, der væsentligt overstiger det særlige børnetilskud«. Socialforvaltningen henviste til bestemmelsen i børnetilskudslovens § 19. Socialforvaltningen ville ikke kræve det allerede udbetalte særlige børnetilskud til de to yngste børn tilbagebetalt, da »det fejlagtigt udbetalte beløb er modtaget i god tro«.

A klagede over denne afgørelse til amsankenævnet for Københavns amt. I klagen anførte han bl.a.,

- »- at beslutningen om begrænsning af det særlige børnetilskud ifølge § 19 i lov om særligt børnetilskud beror på et skøn, der forudsætter, at de i bestemmelsen angivne retlige mindstebetingelser er opfyldt,
- at der i sin tid på fuldt oplyst faktisk grundlag er tildelt (D) særligt børnetilskud uden kommunens benyttelse af nævnte skønsmæssige beføjelse,
- at en offentlig myndighed efter almindelige forvaltningsretlige regler ikke frit kan tilbagekalde en lovlig, skønsmæssig og såkaldt begunstigende forvaltningsakt, som den begunstigede har indrettet sig i tillid til, og
- at - hvis man i øvrigt antog, at der var fri tilbagekaldelighed - lovens mindstebetingelser for begrænsning af tilskuddet ikke er opfyldt, idet den tegnede pensionsordning og de i medfør heraf udbetalte pensionsydelse til (D) dels ikke naturligt er omfattet af lovens betingelse: at der skal være fastsat en erstatning til barnet for tab af forsørgeren, dels må kunne henføres under eller sidestilles med de frivilligt tegnede forsikringer, der ifølge socialministeriets cirkulære af 29. november 1978, pkt. 30, ikke skal medføre begrænsning i det særlige børnetilskud.«

Som nævnt tiltrådte amsankenævnet for Københavns amt det sociale udvalgs afgørelse om standsning af det særlige børnetilskud til D.

I sin klage til mig henviste A bl.a. til sin klage til amsankenævnet for Københavns amt. Herudover anførte han bl.a. følgende:

»Det er min opfattelse, at lovgrundlaget muligvis kunne have ført til, at det særlige børnetilskud oprindeligt var blevet nægtet min klient, men ikke til, at den positive afgørelse herom - der ikke er ulovlig - på uændret faktisk og retligt grundlag kan ændres til skade for min klient, omend kun med virkning for fremtidige udbetalinger. Hvis loven om børnetilskud m.v. antages at indeholde grundlag for den ændrede afgørelse, finder jeg dette grundlag uklart og utilfredsstillende for de personer, det vedrører.«

Sikringsstyrelsen anførte i en udtalelse af 27. april 1982 i anledning af A's klage bl.a. følgende:

»Sikringsstyrelsen kan oplyse, at fradragsreglen i børnetilskudslovens § 19 finder anvendelse ikke blot på forsørgertabserstatninger efter lov om arbejdsskadeforsikring, lov om besættelsestidens ofre og lignende, som direkte er omfattet af bestemmelsens ordlyd, men i praksis også på børnepensionsydelse fra en pensionskasse, børnetillæg til tjenestemandspension og lignende. Fradraget er obligatorisk, når lovens øvrige betingelser foreligger opfyldt, uanset at lovbestemmelsen synes at forudsætte, at nærmere betingelser for fradragsbestemmelsens anvendelse skal fastsættes af socialministeren.

Sikringsstyrelsen skal gøre opmærksom på, at § 19 er en kodificering af den før børnetilskudsloven fulgte praksis vedrørende normalbidrag tillagt visse forsørgere efter forsørgsloven. I lov nr. 236 af 3. juni 1967 om børnetilskud og andre familieydelse er der i bemærkningerne til § 19 anført, at bestemmelsen svarer til praksis.

Sikringsstyrelsen kan udtale, at den af amsankenævnet truffne afgørelse er i fuld overensstemmelse med den praksis, der forefindes på området.«

Socialministeriet oplyste i en udtalelse af 11. maj 1982, at socialministeriets og sikringsstyrelsens vejledningsvirksomhed vedrørende bestemmelsen i børnetilskudslovens § 19 ligesom afgørelser truffet af socialministeriet, da ministeriet var ankeinstans for sager i henhold til børnetilskudsloven, var i overensstemmelse med de retningslinjer, sikringsstyrelsen havde anført i sin udtalelse af 27. april 1982. Socialministeriet henviste i den forbindelse til tidligere brevveksling mellem sikringsstyrelsen og socialministeriet.

Efter gennemgang af sagens akter anmodede jeg socialministeriet om udlån af akterne i nogle sager vedrørende særlige børnetilskud, som ministeriet havde truffet afgørelse i på det tidspunkt, da ministeriet var ankenmyndighed på området.

Efter at have modtaget disse akter iværksatte jeg en nærmere undersøgelse af forhistorien til børnetilskudslovens § 19, og i en skrivelse af 1. december 1983 til socialministeriet redegjorde jeg for resultatet af min undersøgelse.

Jeg anførte bl.a. følgende:

»2. Før den 1. januar 1970, da børnetilskudsloven trådte i kraft, fandtes de modsvarende regler i lov om offentlig forsorg.

Ved lov nr. 89 af 25. marts 1964 om ændring af lov om offentlig forsorg blev der tilvejebragt hjemmel for at udbetale bidragsunderstøttelser fra det offentlige i visse tilfælde, som ikke hidtil havde været omfattet af loven.

Efter lovændringen havde forsorgslovens § 76, stk. 1 og 2, følgende indhold:

§ 76:

»Et i henhold til den derom gældende lovgivning fastsat underholdsbidrag til et barn kan, så snart bidragets forfaldsdag er forløbet, uden at bidraget er erlagt, af den ene af forældrene fordes udbetalt forskudsvis af det offentlige.

Stk. 2. Når den bidragskyldige er død, bortfalder adgangen til udbetaling af bidrag efter stk. 1. Den, der har været berettiget til at få udbetalt bidrag i henhold til stk. 1, har da ret til af det offentlige at oppebære et bidrag til dækning af udgifterne ved barnets underhold.«

Efter lovens § 83, nr. 3, var retten til at modtage bidrag efter § 76, stk. 2, bl.a. betinget af, at den pågældende opfyldte de i lovens § 88 angivne økonomiske betingelser.

§ 88 havde følgende indhold (fremhævingen er foretaget af mig):

»Retten for en af forældrene til de i § 76, stk. 2, og §§ 77-78 angivne tilfælde at få bidraget udbetalt med det fulde grundbeløb er betinget af, at den bidragsberettigedes årlige indtægt, beregnet efter reglerne i stk. 3, ikke overstiger 11.850 kr., jfr. § 126.

Stk. 2. Såfremt den bidragsberettigedes indtægt er større end ovenfor angivet, bliver 60 pct. af det overskydende indtægtsbeløb at fradrage i bidraget. Bliver bidraget som følge af fradraget mindre end $\frac{1}{2}$ af grundbeløbet, bortfalder det.

Stk. 3. Den indtægt, som kommer i betragtning i henhold til foranstående, beregnes efter følgende regler:

a) Til grund for beregningen lægges i almindelighed den indtægt, som pågældende har oppebåret i det foregående kalenderår.

...

c) I betragtning kommer enhver indtægt, som den bidragsberettigede og de børn, hvortil bidrag søges, jfr. stk. 4, samt den bidragsberettigedes eventuelle ægtefælle har haft i den pågældende periode, hvad enten indtægten hidrører fra personligt arbejde, vedvarende privat eller offentlig understøttelse (bidrag i henhold til dette afsnit og børnetilskud dog undtaget), pension eller besiddelse af formue eller ejendom.«

I § 89, stk. 1, var bestemt:

»Overstiger barnets egen indtægt summen af de gældende normalbidrag for faderen og moderen, jfr. § 87, bliver 50 pct. af barnets overskydende indtægt at fradrage i bidraget. Bliver bidraget som følge af fradraget mindre end $\frac{1}{2}$ af grundbeløbet, bortfalder det. Ved opgørelsen af barnets indtægt finder reglerne i § 88 tilsvarende anvendelse.«

3. Ved lov nr. 101 af 29. marts 1969 om ændring af lov om offentlig forsorg blev §§ 83, nr. 3, 88 og 89 ophævet. Loven trådte i kraft den 1. april 1969.

Retsstillingen efter den 1. april 1969 var herefter den, at udbetaling af bidragsunderstøttelse (bl.a. efter § 76, stk. 2) ikke længere var betinget af, at den berettigede/barnet opfyldte økonomiske betingelser.

4. Til børnetilskudsloven fra 1967 var (er) ikke knyttet indkomstbetingelser, for så vidt angår særligt børnetilskud. Loven trådte, som tidligere nævnt, først i kraft den 1. januar 1970.

I bemærkningerne til § 19 i det forslag til lov om børnetilskud og andre familiefordelinger, som socialministeren fremsatte i

folketinget den 6. oktober 1966, er alene anført:

»Bestemmelsen svarer til praksis« (Folketingstidende 1966-67, tillæg A, spalte 267).

Den praksis, som der sigtes til, indebar, at der i visse tilfælde slet ikke blev udbetalt bidragsunderstøttelse. Dette var tilfældet, hvor den førstafdøde af forældrenes død havde udløst en egentlig forsørgertabserstatning til barnet. Denne praksis fremgår af en skrivelse af 21. august 1965, hvori socialministeriet udtalte, at der skulle ske fradrag fuldt ud i bidragsunderstøttelse af et beløb, der udbetaltes til et uden for ægteskab født barn som livrente eller en årlig udbetaling som erstatning i anledning af, at faderen - der var pålagt at betale bidrag til barnet - var afgået ved døden (Sognerådstidende 1966-67).

Jeg går ud fra, at udgangspunktet for denne praksis var, at retspraksis havde udviklet sig derhen, at forsørgertabserstatning til børn i almindelighed blev udmålt således, at normalbidragene blev opsummeret for tiden indtil barnets fyldte 18. år.

I skrivelse af 16. december 1982 anmodede jeg socialministeriet om at sende mig nogle nærmere angivne sager til belysning af praksis i tiden efter børnetilskudslovens ikrafttræden. Af det materiale, som jeg har modtaget, fremgår følgende:

1° I en skrivelse af 23. februar 1971 udtalte socialministeriet, at børnetillæg (ca. 5.000 kr. årligt) til enkepension efter stats-tjenestemandsløven i henhold til børnetilskudslovens § 19 skulle fragå i det særlige børnetilskud. Socialministeriet har i skrivelserne anført, »... at da faderens forpligtelser over for børnene er fastslået ved, at overøvrigheden har pålagt bidrag, må børnetillægget til tjenestemandspensionen betragtes som ydet til opfyldelse af denne bidragspligt og i henhold til børnetilskudslovens § 19 fragå i det særlige børnetilskud. Efter det oplyste om børnetillæggets størrelse vil der således ikke være grundlag for at yde særligt børnetilskud efter børnetilskudslovens § 4. . . .«.

Skrivelsen er refereret i Meddelelser fra socialministeriet nr. 1/1972.

5. Mellem sikringsstyrelsen og socialministeriet har der været en brevveksling om fradrag i særligt børnetilskud. I skrivelse af 21. august 1979 . . . meddelte sikringsstyrelsen socialministeriet, at administrationen af børnetilskudsloven havde givet sikringsstyrelsen anledning til »fortolkningstvivi og overvejelser vedrørende gældende praksis«. Sikringsstyrelsen anførte følgende:

» . . .

Når børnetilskudslovens § 19 fastslår, at erstatning for tab af forsøger kan fragå i det særlige børnetilskud efter lovens § 4, stk. 3, nr. 2, synes denne bestemmelse efter ordlyden at sigte på erstatning, tilkendt barnet på grundlag af forsørgernes død, således som hjemlet ved arbejdsskadeforsikringsloven, lov om besættelsestidens ofre m.fl. love, men ikke at medindbefatte børnepensionsydelser fra en pensionskasse, børnetillæg til tjenestemandspension o.lign.

Sikringsstyrelsen er imidlertid i de her forelagte tilfælde gået ud fra, at disse ydelser efter praksis er omfattet af § 19.

Man skal i denne forbindelse henvise til den i Meddelelser fra socialministeriet, nr. 1, i 1972 citerede afgørelse, ifølge hvilken børnetillæg til en tjenestemandspension under de i lovbestemmelsen i øvrigt fastsatte betingelser ansås for omfattet af fradragsgrenen.

. . . .«

I skrivelse af 31. juli 1981 meddelte socialministeriet sikringsstyrelsen, at den fortolkning af børnetilskudslovens § 19, som sikringsstyrelsen oplyste at have givet udtryk for i sin vejledningsvirksomhed, var i overensstemmelse med afgørelser, der var truffet af socialministeriet, da ministeriet var ankeinstans for sager i henhold til børnetilskudsloven.

Socialministeriet ophørte med at være ankeinstans på dette område den 1. juli 1973.

På grundlag af de foreliggende oplysninger synes forholdet herefter at være følgende:

Forud for den 1. april 1969:

a) bidragsunderstøttelse kunne (skulle) helt eller delvis bortfalde, hvis barnet

modtog en egentlig forsørgertabserstatning. Denne praksis støttede sig ikke på bestemmelser i forsorgsloven (men var fra midten af 1967 til dels lovfæstet i § 19 i den endnu ikke ikrafttrådte lov nr. 236 af 3. juni 1967 om børnetilskud og andre familieydelse (jfr. også bemærkningerne i forarbejderne til § 19)),

- b) bidragsunderstøttelse skulle nedsættes eventuelt til 0 kr., hvis den berettigede forældre/barnet havde indkomst over en vis størrelse. Som indkomst, der kom i betragtning, var også børnepension, jfr. forsorgslovens § 88, stk. 3, litra c.

1. april 1969–31. december 1969:

Den under a) nævnte fradragspraksis fandt stadig anvendelse og hvilede på det samme retlige grundlag som anført ovenfor.

Den under b) nævnte lovbestemte nedsættelsesadgang var bortfaldet.

Efter 1. januar 1970:

Den under a) nævnte fradragspraksis fik nu hjemmel i en gældende lovbestemmelse.

Den under b) nævnte nedsættelsesadgang var fortsat bortfaldet.

Et af hovedpunkterne i børnetilskudsloven var ophævelsen af adgangen til at foretage indtægtsbestemt regulering af bidragsunderstøttelse, hvilket i øvrigt blev foruddiskonteret ved ændringen af lov om offentlig forsorg allerede i 1969.

Socialministeriets afgørelse i skrivelse af 23. februar 1971 synes at indebære, at (en del af) den under b) nævnte nedsættelsesadgang, som var ophævet ved den ændrede lovgivning, genoplives nu som en fradragsordning med henvisning til en udvidende fortolkning af bestemmelsen i børnetilskudslovens § 19, som ikke har støtte i denne bestemmelses ordlyd, og som efter det foran anførte må forekomme mindre vel forenelig med dens forhistorie.

Jeg beder socialministeriet om – på baggrund af det, der er anført ovenfor – at udtale sig om det nævnte fortolknings-spørgsmål.«

Socialministeriet indhentede en udtalelse af 28. december 1983 fra sikringsstyrelsen,

der oplyste, at styrelsen ikke havde yderligere bemærkninger til fortolkningen af børnetilskudslovens § 19 end dem, der fremgik af sikringsstyrelsens tidligere skrivelse af 27. april 1982 og sikringsstyrelsens skrivelse af 21. august 1979.

Socialministeriet meddelte mig i skrivelse af 23. januar 1984, at ministeriet

»ikke har yderligere bemærkninger til fortolkningen af børnetilskudslovens § 19 end dem, der fremgår af skrivelse herfra af 2. september 1980« (en udtalelse til mig i en tidligere sag om ydelse af særligt børnetilskud).

Efter en fornyet gennemgang af sagen meddelte jeg i skrivelse af 30. maj 1984 A følgende:

»Amtsankenævnet for Københavns amt har truffet afgørelse om (H's) adgang til at modtage særligt børnetilskud for (D) på grundlag af en fortolkning af børnetilskudslovens § 19. Amtsankenævnet var forud for afgørelsen bekendt med sikringsstyrelsens (og socialministeriets) opfattelse, hvorefter børnetilskudslovens § 19 anvendes på børnepensionsydelse fra en pensionskasse.

Allerede under hensyn hertil finder jeg ikke at kunne udtale kritik over for amtsankenævnet vedrørende (ankenævnets afgørelse i sagen).

Amtsankenævnet har ikke haft lejlighed til at bedømme sagen på grundlag af min undersøgelse, som jeg har redegjort for i skrivelsen af 1. december 1983 til socialministeriet.

Jeg har samtidig hermed henstillet til amtsankenævnet at undergive sagen en fornyet overvejelse og træffe en ny afgørelse på baggrund af det, jeg har anført i skrivelsen af 1. december 1983.

Jeg har anmodet amtsankenævnet om at underrette mig om nævnets fornyede afgørelse.

Hvis De er utilfreds med amtsankenævnets fornyede afgørelse, har De mulighed for at rette henvendelse til den sociale ankestyrelse, der kan beslutte at tage en sag op til behandling, såfremt ankestyrelsen finder, at den er af principiel betydning.

De vil kunne rette fornyet henvendelse til mig om sagen, når den sociale ankestyrelses afgørelse foreligger.

Jeg vil senere overveje, om jeg har grundlag for at afgive en henstilling til so-

cialministeriet om at søge børnetilskudslovens § 19 ændret.«

17-9. *Udtalt, at en behandlingstid på mere end ½ år i en klagesag til socialstyrelsen vedrørende en moders adgang til at besøge sin tvangsfjernede 7-årige datter var helt uacceptabel.*

Endvidere fundet det meget beklageligt, at socialstyrelsen ikke mere energisk søgte at formå det sociale udvalg til at afgive udtalelse på et tidligere tidspunkt, end det var tilfældet.

Endelig fundet det ønskeligt, om socialstyrelsen – i betragtning af sagens karakter og dens hidtidige forløb – havde truffet afgørelse på et noget tidligere tidspunkt, efter at styrelsen havde modtaget udtalelserne fra det sociale udvalg. (J. nr. 1983-995-050).

Advokat A klagede i skrivelse af 11. oktober 1983 til mig over den tid, der indtil da var medgået til behandling af A's henvendelse af 6. juni 1983 til socialstyrelsen om hans klient B's adgang til at besøge sin datter C, der var født i 1976.

Det fremgik af de foreliggende oplysninger, at C den 14. april 1983 ved en beslutning efter bistandslovens § 127, stk. 1, af formanden for det sociale udvalg i X kommune blev fjernet fra sit hjem og anbragt på et børnehjem.

Det sociale udvalg i X kommune tiltrådte på møde den 19. april 1983 formandens beslutning.

Der blev endvidere truffet beslutning om, at B i tiden indtil den 17. maj 1983 – da det sociale udvalg på ny skulle holde møde om sagen – kunne besøge C en gang i et par timer.

På sit møde den 17. maj 1983 traf det sociale udvalg afgørelse om anbringelse uden for hjemmet af C efter bistandslovens § 123, stk. 1, nr. 1. Udvalget traf endvidere afgørelse om, at der i en periode på 3 måneder fra den 17. maj 1983 kun blev givet B adgang til at besøge C på børnehjemmet 1 gang hver 14. dag i maksimalt 2 timer hver gang. Besøgene skulle ske i overværelse af en pædagog.

I skrivelse af 6. juni 1983 klagede A til socialstyrelsen over det sociale udvalgs afgørelse om besøgsordningen.

(I en skrivelse af s.d. klagede A til den sociale ankestyrelse over det sociale udvalgs afgørelse om at tvangsfjerne C).

Socialstyrelsen anmodede i skrivelse af 10. juni 1983 socialforvaltningen i X kommune om en udtalelse og om udlån af sagens akter.

(Den sociale ankestyrelse stadfæstede på møde den 2. august 1983 det sociale udvalgs afgørelse om at tvangsfjerne C fra hjemmet).

A rykkede i skrivelse af 24. august 1983 socialstyrelsen for svar på sin klage af 6. juni 1983.

Socialstyrelsen bragte ved skrivelse af 30. august 1983 til socialforvaltningen sagen i erindring. Styrelsen oplyste, at A i skrivelse af 24. august 1983 havde bragt sagen i erindring. Socialstyrelsens sendte A en genpart af skrivelsen.

I en skrivelse af 31. august 1983 meddelte A socialstyrelsen, at han fandt »det aldeles uantageligt, at et så væsentligt spørgsmål i nærværende sag, overhovedet ikke har fundet nogen afklaring, næsten 2 måneder efter klagens indgivelse«.

Det sociale udvalg traf den 21. september 1983 afgørelse om, at besøgsordningen blev fortsat uændret.

A klagede den 11. oktober 1983 til mig over den tid, der indtil da var medgået til behandlingen i socialstyrelsen af hans klage af 6. juni 1983.

I skrivelse af 19. oktober 1983 anmodede jeg (bl.a.) socialstyrelsen om en udtalelse i anledning af klagen over behandlingstiden.

Ved en påtegningsskrivelse af 25. oktober 1983 på min skrivelse anmodede socialstyrelsen det sociale udvalg i X kommune om en udtalelse »snarest muligt«. Samtidig rettede

socialstyrelsen telefonisk henvendelse til socialforvaltningen i X kommune.

I skrivelse af 26. oktober 1983 afgav det sociale udvalg udtalelse til socialstyrelsen. Udtalelsen indeholdt i det væsentlige alene en redegørelse for sagens hidtidige forløb.

Det sociale udvalg afgav endvidere en udtalelse af 27. oktober 1983 til socialstyrelsen i anledning af A's klage over sagsbehandlings-tiden, som udvalget beklagede. Udvalget angav som årsag til den lange sagsbehandlings-tid – afgivelse af udtalelse til socialstyrelsen – den »oprindelige sagsbehandlers sygdom, barselsorlov og sagsbehandlerskift«.

(Ved dom af 3. november 1983 traf vestre landsret afgørelse om at stadfæste den sociale ankestyrelses afgørelse af 2. august 1983).

I skrivelse af 19. december 1983 traf socialstyrelsen afgørelse i anledning af A's klage dertil i skrivelse af 6. juni 1983. Styrelsen anførte følgende:

» . . .

Efter en gennemgang af de foreliggende sagsakter finder socialstyrelsen ikke grundlag for at kritisere, at det sociale udvalg i (X) kommune har fundet det absolut påkrævet af hensyn til barnets velfærd at begrænse samkvemmet mellem moderen og (C). Socialstyrelsen har herved lagt vægt på oplysningerne om (C's) tilstand ved anbringelsen og på oplysningerne om moderens adfærd under samkvemmet og (C's) reaktioner herpå.

Socialstyrelsen finder det dog kritisabelt, at det sociale udvalg ikke i forbindelse med et så alvorligt indgreb som begrænsning af samkvemmet mellem mor og barn har fundet det nødvendigt i de skriftlige meddelelser om disse beslutninger at oplyse om de konkrete forhold, der ligger til grund for beslutningerne.

Det sociale udvalg er underrettet om dette.

Med hensyn til sagsbehandlingstiden beklager socialudvalget i X kommune, at udtalelsen fremkommer så sent. Som årsag hertil angives sagsbehandlers sygdom, barselsorlov og sagsbehandlerskift.

Hertil skal socialstyrelsen bemærke, at besvarelsen af socialstyrelsens henvendelse af 10. juni 1983 ikke krævede nogen egentlig sagsbehandling, men kunne have været besvaret alene ved indsendelse af sagens akter med henvisning til de særlige forhold, der var lagt til grund for begrænsningen af samkvemmet.

Socialstyrelsen skal yderligere bemærke, at denne type sager, hvor det drejer sig om begrænsning af samkvem med forældre i forbindelse med en tvangsanbringelse af barnet, kræver hurtig sagsbehandling af hensyn til retssikkerheden. Behandlingen af disse sager bør derfor prioriteres fremfor andre sager i forvaltningen, hvilket socialstyrelsen beklager ikke er sket i denne sag.

Socialstyrelsen vil fremover være opmærksom på, at tilsvarende sager fremskyndes.

. . .«

I socialstyrelsens udtalelse i anledning af klagen til mig henviste styrelsen til det, styrelsen havde anført i skrivelsen af 19. december 1983 til A (og til det sociale udvalg, jfr. ovenfor), og styrelsen meddelte, at styrelsen i fremtiden vil være opmærksom på, at sager af tilsvarende art fremskyndes.

I en udtalelse i anledning af klagen til mig henholdt socialministeriet sig til socialstyrelsens udtalelse. Socialministeriet oplyste, at ministeriet ville anmode socialstyrelsen »om at overveje, om der er behov for over for kommunerne at gøre opmærksom på, at behandlingen af sager om begrænsning af et barns samkvem med forældrene skal fremskyndes mest muligt«.

I en skrivelse til A udtalte jeg herefter følgende:

»Til behandlingen af Deres klage i skrivelse af 6. juni 1983 til socialstyrelsen om besøgsordningen medgik, indtil styrelsen traf afgørelse i skrivelsen af 19. december 1983, mere end ½ år. I sager af denne karakter er en sådan sagsbehandlingstid helt uacceptabel.

I tiden fra den 10. juni 1983 til den 26. oktober 1983, dvs. i 4½ måned, beroede sagen på, at det sociale udvalg i (X) kommune skulle afgive udtalelse til socialstyrelsen.

På linje med det, som det sociale udvalg, socialstyrelsen og socialministeriet har udtalt, må jeg finde det meget beklageligt, at der medgik så lang tid til det sociale udvalgs afgivelse af en udtalelse, som det var tilfældet.

Jeg har gjort (X) kommune bekendt med min opfattelse, men jeg finder ikke herudover at have grundlag for at foretage noget. Jeg henviser herved til det, der er anført ovenfor om, at socialministeriet har

anmodet socialstyrelsen om at overveje, om der er behov for over for kommunerne at gøre opmærksom på, at behandlingen af sager om begrænsning af et barns samkvem med forældrene skal fremskyndes mest muligt. På min telefoniske forespørgsel har socialstyrelsen oplyst, at styrelsens overvejelser endnu ikke er afsluttet.

Jeg har bedt socialministeriet om at underrette mig om, hvad der sker vedrørende dette spørgsmål.

I den tid, da sagen beroede på, at det sociale udvalg skulle afgive udtalelse, rykkede socialstyrelsen kun for svar én gang, nemlig ved skrivelse af 30. august 1983 efter Deres rykker af styrelsen (jeg ser bort fra socialstyrelsens påtegning af 25. oktober 1983 på min skrivelse af 19. oktober 1983). Rykkerskrivelsen af 30. august 1983 var en almindelig erindringskrivelse.

Jeg finder det meget beklageligt, at socialstyrelsen ikke på anderledes energisk måde søgte at formå det sociale udvalg til at afgive udtalelse i sagen på et væsentligt tidligere tidspunkt, end det var tilfældet.

Fra det tidspunkt den 28. oktober 1983, da socialstyrelsen modtog udtalelserne af 26. og 27. oktober 1983 fra det sociale udvalg, og indtil styrelsen traf afgørelse i sagen ved skrivelse af 19. december 1983, forløb der godt 1½ måned. I betragtning af sagens karakter og dens hidtidige forløb finder jeg, at det havde været ønskeligt, om afgørelsen havde været truffet på et noget tidligere tidspunkt.

Jeg har gjort socialstyrelsen bekendt med min opfattelse. Da socialstyrelsen har

udtalt, at styrelsen vil være opmærksom på, at fremtidige tilsvarende sager fremskyndes, har jeg ikke fundet grundlag for herudover at foretage noget i forhold til socialstyrelsen.

...«

Efter at have indhentet en udtalelse fra socialstyrelsen meddelte socialministeriet mig i skrivelse af 1. maj 1984, at ministeriet var enig med socialstyrelsen i, at der på det tidspunkt ikke burde udsendes en skrivelse til samtlige kommuner om, at behandlingen af sager om begrænsning af et barns samkvem med forældrene skal fremskyndes mest muligt. Ministeriet henviste til, at socialministeren den 4. april 1984 i folketinget havde fremsat forslag til lov om ændring af lov om social bistand (ændring af reglerne om børn og unges døgnophold uden for eget hjem). Når lovforslaget var færdigbehandlet i folketinget, ville ministeriet gennemgå relevante bekendtgørelser, cirkulærer og vejledninger med henblik på, at de blev bragt i overensstemmelse med de vedtagne ændringer i loven. I den forbindelse ville ministeriet gøre kommunerne opmærksom på, at behandlingen af sager om begrænsning af et barns samkvem med forældrene skal fremskyndes mest muligt.

Lovforslaget blev endeligt vedtaget ved 3. behandling i folketinget den 24. maj 1984, og ændringsloven er bekendtgjort som lov nr. 301 af 6. juni 1984.

Jeg meddelte socialministeriet, at jeg havde taget det oplyste til efterretning.

18. Statsministeriets sagsområde.

Som det fremgår af oversigten ovenfor s. 12, er der i beretningsåret realitetsbehandlet én sag inden for statsministeriets sagsområde. Sagen, der gav anledning til kritik, og som er omtalt nedenfor, angik en udtalelse fra *ligestillingsrådet* vedrørende udformningen af stillingsannoncer.

18-1. *Udtalt over for ligestillingsrådet, at jeg måtte anse det for bedst stemmende med ligebehandlingsloven at antage, at stillingsannoncering, hvori der rettes en direkte opfordring til det ene køn om at reflektere, må forudsætte, at der forinden er meddelt dispensation efter lovens § 11, stk. 2. (J. nr. 1983-676-49).*

A rettede henvendelse til mig i anledning af et svar, som ligestillingsrådets sekretariat havde meddelt ham i en skrivelse af 20. juni 1983. Med henvisning til et opslag af en videnskabelig stilling ved et udenlandsk universitet, hvori det bl.a. var anført, at »... kvinder specielt (opfordres) til at søge...«, havde han spurgt, om en tilsvarende formulering ville være tilladt i Danmark.

Udgangspunktet for besvarelsen af dette spørgsmål er bestemmelserne i lov nr. 161 af 12. april 1978 om ligebehandling af mænd og kvinder med hensyn til beskæftigelse m.v. Efter denne lovs § 2, skal »enhver arbejdsgiver... behandle mænd og kvinder lige ved ansættelse i stillinger«, og efter § 6 »... må (det) ikke ved annoncering angives, at der til ansættelse eller erhvervsuddannelse m.v. søges eller foretrækkes personer af et bestemt køn«. Efter lovens § 11, stk. 2, kan arbejdsministeren efter indhentet udtalelse fra ligestillingsrådet og det ministerium, hvorunder spørgsmålet hører, tillade foranstaltninger, der fraviger §§ 2-6, med henblik på at fremme lige muligheder for mænd og kvinder, navnlig ved at afhjælpe de faktiske uligheder, som påvirker adgangen til beskæftigelse, erhvervsuddannelse m.v.

I sin besvarelse i skrivelsen af 20. juni 1983 oplyste sekretariatet, at ligestillingsrådets holdning til det rejste spørgsmål var, »... at man, uden at der skal søges dispensation fra loven, også i Danmark kan udforme en stillingsannonce med den pågældende tekst. Ved at opfordre specielt det køn, der er klart underrepræsenteret, til at søge, gøres rekrutteringsgrundlaget bredere. Dette vil kunne give en mulighed for at få en mere rimelig kønsmæssig balance inden for det pågældende arbejdsområde. En forudsætning er dog, at det ene køn ikke favoriseres i selve den konkrete udvælgelsessituation mellem de personer, som har søgt stillingen«.

Efter at jeg fra ligestillingsrådets sekretariat havde fået oplyst, at ligestillingsrådet havde udtalt sig på linje med det anførte i en konkret sag, hvor indenrigsministeriet havde rejst spørgsmål om dispensation med henblik på at søge rekrutteringen af mandligt plejepersonale til visse psykiatriske hospitalsafdelinger øget, anmodede jeg i skrivelse af 22. august 1983 ligestillingsrådet om en udtalelse vedrørende den retsopfattelse, som ligestillingsrådet således havde givet udtryk for.

Denne udtalelse modtog jeg med ligestillingsrådets skrivelse af 21. september 1983. I udtalelsen anførte rådet bl.a., »... at det ikke er nødvendigt med en dispensation, for at

man i annoncer eller i uddannelsesbrochurer skal kunne angive, at man tilstræber en mere ligelig kønsfordeling inden for erhvervet og derfor også opfordrer specielt kvinder henholdsvis mænd til at søge. Ligestillingsrådet anser fremgangsmåden for at være i nøje overensstemmelse med praksis – og som liggende inden for lovens rammer. Ligestillingsrådet anser det i øvrigt ikke for at være positiv særbehandling i sig selv at gøre opmærksom på, at man arbejder for ligestilling mellem kvinder og mænd. Dispensationskravet kommer først ind, hvis man ved selve udvælgelsen til uddannelse/stillinger favoriserer mænd eller kvinder . . . «.

I skrivelse af 13. marts 1984 anmodede jeg arbejdsministeriet om at fremkomme med en udtalelse om det rejste fortolkningsspørgsmål, og i en skrivelse af 13. april 1984 udtalte arbejdsministeriet herefter bl.a., » . . . at det følger af § 6 i . . . (ligebehandlingsloven), at det ikke ved annoncering til ansættelse eller erhvervsuddannelse m.v. må angives, at der søges eller foretrækkes personer af et bestemt køn. Som det fremgår af bemærkningerne til bestemmelsen, er baggrunden herfor, at en annonce, der henvender sig direkte eller indirekte til det ene køn, næppe kan forventes at få personer af det andet køn til at reflektere på annoncen. Selv om kvinder/mænd er underrepræsenterede på en række erhvervsområder, vil det være betænkeligt, uden at der er meddelt dispensation hertil efter lovens § 11, stk. 2, i en stillingsannonce at opfordre det underrepræsenterede køn til at søge en bestemt stilling. Den psykologiske virkning vil formentlig være den samme, som hvis annoncen rettede sig direkte til det ene køn. Efter arbejdsministeriets opfattelse vil det derfor ikke uden dispensation være i overensstemmelse med loven at praktisere aktiv rekruttering via annoncering, selv om det ene køn ikke favoriseres ved udvælgelsen. Derimod er der efter arbejdsministeriets opfattelse ikke noget til hinder for i en annonce at understrege, at en stilling kan søges af både mænd og kvinder.«.

Jeg udtalte følgende i en skrivelse til A:

»Jeg er enig med ligestillingsrådet i, at det ikke i sig selv kan anses for positiv særbehandling at gøre opmærksom på, at man arbejder for ligestilling mellem kvinder og mænd, ligesom jeg er enig i, at det

i en række tilfælde kan være sagligt velbegrundet og i god overensstemmelse med ligebehandlingslovens intentioner, at man i annoncer og uddannelsesbrochurer m.v. angiver, at man tilstræber en mere ligelig kønsfordeling og derfor også opfordrer specielt kvinder henholdsvis mænd til at søge.

Efter ligebehandlingsloven forudsætter gennemførelsen af visse sådanne foranstaltninger imidlertid, at der forinden er meddelt dispensation efter lovens § 11, stk. 2. Dette gælder i alle tilfælde, hvor de påtænkte foranstaltninger indebærer en fravigelse af lovens §§ 2–6.

Efter lovens opbygning har forskriften i lovens § 6 om kønsneutral annoncering – uanset dens nære sammenhæng med forbudet mod forskelsbehandling i forbindelse med selve udvælgelsen (lovens § 2) – karakter af en præventiv forskrift med et selvstændigt anvendelsesområde i forhold til § 2. Ved vurderingen af, om en foreliggende annoncering kan anses for en tilsidesættelse af lovens § 6, er det således principielt uden betydning, om der ved annonceringen tillige tilsigtes (endsige om der senere faktisk udøves) forskelsbehandling ved selve udvælgelsen i strid med lovens § 2.

Jeg må derfor være enig med arbejdsministeriet i, at det må anses for bedst stemmende med ligebehandlingsloven at antage, at i hvert fald en annoncering, hvori der rettes en direkte opfordring til det ene køn om at reflektere, må forudsætte, at der forinden er meddelt dispensation efter lovens § 11, stk. 2.

Jeg bemærker herved, at lovens dispensationsordning må opfattes som et udtryk for ønsket om at sikre, at der på den ene side ikke lægges hindringer i vejen for særordninger, der er loyalt begrundet i hensynet til at virkeliggøre ligebehandlingslovgivningens målsætning, men at der på den anden side forud for iværksættelsen af initiativer, der indebærer en tilsidesættelse af lovens forskrifter, sker en konkret efterprøvelse af behovet for og intentionen bag de påtænkte foranstaltninger.

Jeg har gjort ligestillingsrådet bekendt med min opfattelse.

Det tilføjes, at arbejdsministeriets tilkendegivelse om, at den mere indirekte

opfordring, der efter omstændighederne kan være indeholdt i en udtrykkelig fremhævelse af, at en annonceret stilling kan søges af både mænd og kvinder, normalt

ikke vil kunne anses for en tilsidesættelse af lovens § 6, ikke giver mig anledning til bemærkning.

. . .«

19. Udenrigsministeriets sagsområde.

Som det fremgår af oversigten ovenfor s. 13, er der i beretningsåret realitetsbehandlet én sag inden for *udenrigsministeriets* sagsområde; sagen, der er omtalt nedenfor, vedrørte spørgsmålet om aktindsigt i brevvekslingen mellem De europæiske Fællesskabers Kommission og de danske myndigheder.

19-1. *Ikke fundet anledning til at kritisere, at udenrigsministeriet havde fundet i medfør af offentlighedslovens § 2, stk. 2, nr. 1, at burde afslå en anmodning om aktindsigt i brevvekslingen mellem De europæiske Fællesskabers Kommission og de danske myndigheder, herunder kommissionens såkaldte åbningskrivelse og den danske regerings svarskrivelse herpå. (J. nr. 1982-595-47).*

A klagede over, at udenrigsministeriet havde afslået A's anmodning om aktindsigt vedrørende den af De europæiske Fællesskabers Kommission i henhold til Rom-traktatens artikel 169 åbnede procedure mod Danmark vedrørende miljøministeriets bekendtgørelse nr. 397 af 2. juli 1981.

Det fremgik af sagen, at A i en skrivelse, der blev modtaget i udenrigsministeriet den 15. marts 1982, fremsatte sin ovennævnte aktindsigtsbegæring, idet A udbad sig »alle nuværende og kommende akter i sagen«.

I skrivelse af 23. marts 1982 meddelte udenrigsministeriet, at ministeriet ikke kunne imødekomme anmodningen om aktindsigt, »idet man må henholde sig til undtagelsesbestemmelserne i lov om offentlighed i forvaltningen, herunder især § 2, stk. 2, nr. 1 (forholdet til mellemfolkelige institutioner) og § 5, nr. 1 og 3«.

Af de modtagne sagsakter fremgik, at sagens dokumenter alt efter forholdene af udenrigsministeriet var fundet omfattet af en eller flere af følgende bestemmelser i offentlighedsloven: § 2, stk. 2, nr. 1, 2 og 4, og § 5, nr. 1, 3, 4 og 6.

Jeg forstod A's klage i skrivelsen af 30. maj 1982 til mig således, at den alene omfattede udenrigsministeriets afslag på aktindsigt

for så vidt angik brevvekslingen mellem De europæiske Fællesskabers Kommission og danske myndigheder, herunder specielt kommissionens såkaldte åbningskrivelse og den danske regerings svarskrivelse herpå.

I klagen til mig oplyste A, at A efter telefonisk henvendelse til miljøministeriet havde modtaget en del aktmateriale fra miljøministeriet og miljøstyrelsen. A anførte endvidere, at EF-kommissionen efter A's opfattelse næppe kunne have nogen interesse i en hemmeligholdelse af sagens akter.

Udenrigsministeriet anførte i en udtalelse af 13. juli 1982 til mig bl.a. følgende generelle bemærkninger om traktatkrænkelingsproceduren, som er omhandlet i EØF-traktaten, artikel 169:

»Denne bestemmelse har institueret en forhandlings- og mæglingsfase, før en tvist mellem kommissionen og en medlemsstat om medlemsstatens lovgivnings overensstemmelse med fællesskabsretten kan indbringes for EF-Domstolen. Det er denne brevvekslingsformål at klarlægge sagens faktiske omstændigheder, fastlægge og udvikle parternes endelige standpunkter og juridiske argumentation, samt undersøge mulighederne for at indgå et forlig. Forhandlingen kan – alt efter forholdene – resultere i, at dansk lovgivning

ændres, eventuelt uden indbringelse for Domstolen, ligesom den mulighed består, at kommissionen helt eller delvist opgiver sit oprindelige standpunkt.

I praksis afklares langt de fleste traktatkrænkelssager ved brevvekslingen og den forhandling, som knytter sig hertil. Kun et begrænset antal sager indbringes for domstolen. Det kan således oplyses, at der fra 1973 til og med 1981 er indledt 64 formelle procedurer mod Danmark, hvoraf kun 5 er blevet indbragt for domstolen.

Det er efter udenrigsministeriets opfattelse afgørende nødvendigt, at denne forhandling/meningsudveksling kan foregå i fortrolighed, idet forhandlingen ofte må føre til, at den ene eller den anden part helt eller delvist opgiver et standpunkt, som den foreløbig har indtaget.

Kommissionen betragter selv brevvekslingen som fortrolig og giver ifølge fast praksis afslag på enhver anmodning om udlevering af kopier.«

For så vidt angik den konkrete anmodning om aktindsigt anførte udenrigsministeriet, at det var ministeriets skøn, at væsentlige hensyn til Danmarks forhold til De europæiske Fællesskaber, herunder især hensynet til gennemførelsen af den forhandling, som var indledt mellem kommissionen og Danmark, havde medført, at aktindsigt ikke kunne meddeles. Udenrigsministeriet havde herved lagt vægt på kommissionens ovennævnte praksis samt hensynet til forligsmulighederne i sagen, »der kunne forskertses ved en eksponering af parternes foreløbige standpunkter«.

I skrivelse af 21. december 1982 til udenrigsministeriet anførte jeg bl.a. følgende:

»Udenrigsministeriets afslag på aktindsigt i dette materiale er bl.a. begrundet med henvisning til, at kommissionen selv betragter brevvekslingen under den indledende mæglings- og forhandlingsfase som fortrolig og ifølge fast praksis giver afslag på enhver anmodning om udlevering af kopier. Til brug for min vurdering af klagen udbeder jeg mig nærmere oplysning om rækkevidden og karakteren af denne praksis. Jeg beder således navnlig oplyst:

1. Hvorledes kommissionens praksis er i forhold til private enkeltpersoner og/eller virksomheder, der har indgivet klager over et forhold, der derefter giver anledning til (eller

allerede har givet anledning til) iværksættelse af en traktatkrænkelssesprocedure efter traktatens art. 169; jeg henviser i denne forbindelse til vedlagte fotokopi af det skema, der af kommissionen anvendes til brug for privates indgivelse af klager over manglende overholdelse af fællesskabsretten (særligt bagsiden).

(På bagsiden af det omhandlede skema er bl.a. anført følgende:

»Klageren nyder godt af følgende fordele i forbindelse med sagsbehandlingen:

- så snart klagen er modtaget, sendes der klageren et modtagelsesbevis;
- klageren vil blive holdt underrettet om sagens behandling, bl.a. om henvendelser til de berørte nationale myndigheder og virksomheder;
- klageren vil blive underrettet om eventuelle overtrædelsesprocedurer, som kommissionen indleder over for en medlemsstat, og om eventuelle procedurer over for en virksomhed. Klageren vil også blive underrettet om eventuelle procedurer, der allerede er indledt, såfremt de vedrører emnet for klagen).«

2. Om kommissionens praksis også fastholdes i tilfælde, hvor de nationale myndigheder intet har at indvende imod en offentliggørelse; jeg henviser i denne forbindelse til den daværende udenrigsministers besvarelse af et spørgsmål i folketinget i september måned 1977, Folketingstidende 1976/77, 2. samling, sp. 6870, og beder oplyst, om offentliggørelsesspørgsmålet i det foreliggende tilfælde har været drøftet med kommissionen.

(Det nævnte spørgsmål til udenrigsministeren har følgende ordlyd:

»Vil ministeren tage initiativ til, at dokumenter af en art, der normalt ville være underkastet den danske offentlighedslov, kan offentliggøres, når det ikke skader danske sikkerheds-, udenrigspolitiske eller udenrigsøkonomiske interesser, f.eks. når det drejer sig om korrespondance mellem udenrigsministeriet og EF-Kommissionen?«

Udenrigsministeren besvarede spørgsmålet således:

»Den danske lov om offentlighed i forvaltningen giver parter og offentligheden adgang til aktindsigt i sager, der behandles i den offentlige forvaltning. Som bekendt indeholder loven en række undtagelser, bl.a.

for dokumenter om udenrigspolitiske og udenrigsøkonomiske forhold samt i tilfælde, hvor væsentlige hensyn til landets forhold til mellemfolkelige institutioner gør sig gældende.

Der skal imidlertid ikke herske nogen tvivl om, at offentligheden bør underrettes bedst muligt om alle sider af Danmarks deltagelse i internationalt samarbejde. Dette gælder naturligvis især for så vidt angår samarbejdet inden for EF, hvor offentligheden også har et helt legitimt krav på at blive holdt grundigt underrettet. Jeg tør da også påstå, at i de forløbne fem år, hvor Danmark har været medlem af fællesskaberne, har udenrigsministeriets og de øvrige ministeriers praksis med hensyn til at give oplysninger om samarbejde i EF både generelt og i konkrete sager fuldt ud levet op til denne målsætning. Jeg ser derfor intet behov for et særligt initiativ på dette område.

Hvad angår den konkrete sag, som spørgeren henviser til, har den pågældende journalist fået indholdet af kommissionens skrivelse gengivet. Derimod må man også her i landet respektere den praksis, at breve fra kommissionen ikke offentliggøres uden dennes indforståelse.«

3. Om kommissionens praksis har fundet udtryk i skrevne regler, og i benægtende fald om praksis efter udenrigsministeriets opfattelse har en sådan fasthed, at den kan karakteriseres som eller sidestilles med en folkeretlig kutyme; jeg henviser i denne forbindelse til bemærkningerne til den bestemmelse i lovforslaget, der svarer til offentlighedslovens § 2, stk. 2, nr. 1, Folketingstidende 1969/70, tillæg A, sp. 588, samt til de uddybende bemærkninger i betænkning om offentlighedslovens revision (nr. 857/1978), s. 256.

Jeg forstår, at det er udenrigsministeriets principielle opfattelse, at det under alle omstændigheder også af hensyn til nationale, danske interesser er afgørende nødvendigt, at forhandlingen og meningsudvekslingen mellem kommissionen og de danske myndigheder i den indledende fase kan foregå i fortrolighed. Jeg beder oplyst, om dette hensyn efter udenrigsministeriets opfattelse kan varetages gennem en anvendelse af bestemmelsen i offentlighedslovens § 2, stk. 2, nr. 1, eller om dette i givet fald må ske ved anvendelse af andre af lovens undtagelsesbestemmelser.

Jeg beder endelig oplyst, om det efter udenrigsministeriets opfattelse kan tillægges betydning, på hvilket stadium af sagens behandling en begæring om aktindsigt fremkommer; jeg henviser i denne forbindelse til den sag, der er refereret i folketingets ombudsmands beretning for året 1977, s. 108, jfr. 1979, s. 35.«

Udenrigsministeriet besvarede i en udtalelse af 4. juli 1983 min skrivelse af 21. december 1982 og anførte bl.a. følgende:

»Udenrigsministeriet har forelagt følgende spørgsmål for kommissionen:

Spørgsmål 1: »Betragter kommissionen brevvekslingen i art. 169-proceduren (åbningsskrivelse og begrundet udtalelse samt svar herpå) som fortrolig og giver kommissionen ifølge fast praksis afslag på alle anmodninger om udlevering af denne brevveksling?«

Svar: »Kommissionen betragter den brevveksling, der finder sted mellem den og medlemsstaterne i en sag efter artikel 169 i EØF-traktaten, som fortrolig. Den giver derfor ikke udenforstående indsigt i disse akter. Kommissionen har dog over for Europa-Parlamentet erklæret sig rede til – i enkelte tilfælde og efter særlig anmodning – at redegøre skriftligt eller mundtlig for hovedindholdet i parternes standpunkter.

Det er udtryk for en vis åbenhed, at alle begrundede udtalelser, som tilstilles medlemsstaterne, siden januar 1978 omtales i et særligt kapitel i Bulletin for De europæiske Fællesskaber. I denne publikation nævnes således både navnet på den pågældende medlemsstat og summarisk genstanden for kommissionens klage. I samme rubrik anføres endvidere de sager, der er blevet indbragt for domstolen, eller de sager, der er blevet indstillet. Endelig har i ca. to år i denne rubrik været nævnt de tilfælde, hvor kommissionen som følge af manglende gennemførelse af et direktiv har indledt en traktatkrænkelssag mod en medlemsstat.«

Udenrigsministeriet bemærker, at kommissionens praksis i forhold til Europa-Parlamentet svarer til den praksis, regeringen følger med hensyn til orientering af folketinget og folketingsudvalg. I den konkrete sag er der ikke givet orientering til folketingets markedsudvalg, men miljøministeren har med anmodning om fortrolighed orienteret

folketingets miljøudvalg om forløbet af traktatkrænkelsesproceduren og besvaret spørgsmål i folketinget, jfr. bilag 1.

Udenrigsministeriet vedlægger som bilag 2 til ombudsmandens orientering ekstraktkopi af den i kommissionens svar nævnte Bulletin for De europæiske Fællesskaber. Ekstraktkopian er fra årgang 1982, nr. 12, hvori kommissionen meddeler, at der (i december måned 1982) er afgivet begrundet udtalelse i sagen. Som det fremgår af kommissionens svar, gives der ikke meddelelse om åbning af traktatkrænkelsesprocedurer, medmindre der er tale om manglende gennemførelse af direktiver.

Spørgsmål 2: »Hvorledes er kommissionens praksis i forhold til private enkeltpersoner og/eller virksomheder, der har indgivet klage over et forhold, der derefter giver anledning til (eller allerede har givet anledning til) iværksættelse af en traktatkrænkelsesprocedure efter EØF-traktatens art. 169? Der henvises i denne forbindelse til det skema, der af kommissionen anvendes til brug for privates indgivelse af klager over manglende overholdelse af fællesskabsretten (særligt bagsiden)«.

Svar: »Den ovennævnte praksis følges også overfor personer eller virksomheder, der har indgivet en klage. Disse underrettes kun i generelle vendinger om, hvorvidt og hvornår der er blevet indledt en traktatkrænkelsessag mod en medlemsstat og på hvilket stadium denne sag befinder sig. Af principielle grunde gives der ikke personer eller virksomheder, der har indgivet en klage over et forhold, adgang til den brevveksling, der finder sted mellem kommissionen og medlemsstaterne«.

Udenrigsministeriet kan til supplerung af kommissionens svar oplyse, at kommissionen har fulgt denne praksis i alle de sager, som udenrigsministeriet er bekendt med er indledt efter indgivelse af klage fra en dansk virksomhed eller organisation.

Spørgsmål 3: »Fastholdes kommissionens praksis også i tilfælde, hvor de nationale myndigheder intet har at indvende imod en offentliggørelse?«

Svar: »Ud fra ønsket om, at det størst mulige antal sager finder en løsning allerede i den administrative fase, kan kommissionen ikke tiltræde, at medlemsstaterne giver offentligheden adgang til indsigt i akter, i hvert fald ikke vedrørende en endnu ikke afsluttet traktatkrænkelsessag.«

Spørgsmål 4: »Har kommissionens praksis fundet udtryk i skrevne regler?«

Svar: »Ovenstående principper er resultatet af en mangeårig udvikling, der bygger på forskellige enkeltafgørelser, som kommissionen har truffet, samt på svar på forespørgsler fra parlamentet (vedrørende sidstnævnte, se svar på skriftlig forespørgsel nr. 688/77 fra hr. Würtz, EFT C 22 af 26.1.1978, s. 14, samt mundtlig forespørgsel fra hr. Dalyell – Forhandlinger i Europa-Parlamentet den 14.3.1978, s. 15 ff)«.

Udenrigsministeriet vedlægger som bilag 3 fotokopi af de i svaret nævnte forespørgsler med svar.

Herudover har ombudsmanden i skrivelsen af 21.12.1982 ønsket udenrigsministeriets udtalelse om følgende spørgsmål:

Ombudsmanden beder oplyst, om offentliggørelsesspørgsmålet i det foreliggende tilfælde har været drøftet med kommissionen.

Det kan oplyses, at spørgsmålet i det foreliggende tilfælde ikke har været genstand for drøftelse med kommissionen forud for meddelelsen af udenrigsministeriets afslag af 23. marts 1982. Som det fremgår af EF-repræsentationens telex af 4. marts 1982, vedlagt som bilag 4, havde udenrigsministeriet netop forelagt spørgsmålet i relation til en tilsvarende og samtidig sag (filmsagen).

Ombudsmanden beder oplyst, om kommissionens praksis efter udenrigsministeriets opfattelse har en sådan fasthed, at den kan karakteriseres som eller sidestilles med en folkeretlig kutyme.

Det er udenrigsministeriets opfattelse, at kommissionens og medlemsstaternes praksis vedrørende ikke-offentliggørelse af indbyrdes korrespondance, herunder specielt den korrespondance som finder sted i medfør af bestemmelserne i EØF-traktatens art. 169 og 170, vil kunne sidestilles med en folkeretlig kutyme. Så vidt udenrigsministeriet bekendt, følges denne praksis fast, også af de øvrige medlemsstater. Det er udenrigsministeriets

opfattelse, at der lægges stor vægt på, at denne brevvekslings fortrolige karakter respekteres.

Det kan i øvrigt oplyses, at medlemsstatene – for så vidt angår procedurer mod andre medlemsstater – efter traktaten har ret til at intervenere. Sådan intervention kan imidlertid først foretages, når sagen er indbragt for domstolen. Når interventionen er godkendt af domstolen, vil intervenienten få tilsendt retssagens dokumenter, herunder stævningen bilagt den forudgående formelle brevveksling. Medlemsstaterne har ikke under den forberedende forhandlingsfase adgang til sagens dokumenter og får efter fast praksis afslag fra kommissionen på eventuelle anmodninger herom. Indbringes en sag for domstolen, vil parternes synspunkter afspejle sig i generaladvokatens forslag til afgørelse og i dommens gengivelse af parternes anbringender.

Ombudsmanden ønsker oplyst, om hensynet til nationale danske interesser efter udenrigsministeriets opfattelse kan varetages gennem en anvendelse af bestemmelsen i offentlighedslovens § 2, stk. 2, nr. 1, eller om dette i givet fald må ske ved anvendelse af andre af lovens undtagelsesbestemmelser.

Udenrigsministeriet finder, at det er en væsentlig dansk interesse, at traktatkrænkelssager i almindelighed kan forhandles mellem parterne, og at disse forhandlinger kan foregå på en sådan måde, at der kan indgås forlig, som også imødekommer nationale, danske interesser.

Det er udenrigsministeriets opfattelse, at det ved den konkrete fortolkning og anvendelse af § 2, stk. 2, nr. 1, er berettiget at lægge vægt på kommissionens eller andre medlemsstaters opfattelse og mulige reaktioner – i den konkrete sag eller i tilsvarende sager – i tilfælde af offentliggørelse. Der henvises herved til ombudsmandens udtalelse af 29. maj 1981 (j. nr. 1980-804-38).

Efter udenrigsministeriets opfattelse vil det på denne baggrund være berettiget at undtage en skriftveksling under traktatens art. 169 som helhed. Dette gælder umiddelbart dokumenter hidrørende fra kommissionen eller andre medlemsstater og dokumenter hidrørende fra regeringen i det omfang, modpartens standpunkter gengives eller vil kunne udledes. Det samme gælder imidlertid også de øvrige dele af dokumenter hidrørende fra

regeringen, idet det er udenrigsministeriets opfattelse, at ensidig offentliggørelse af regeringens synspunkter må antages at være uacceptabel for modparten og derfor skadelig i den konkrete sag og tilsvarende sager for statens forhold til fremmede magter eller mellemfolkelige institutioner.

Det er endvidere udenrigsministeriets opfattelse, at der i traktatkrænkelssesproceduren ofte vil være en sådan sammenhæng mellem de konkrete nationale interesser og hensynet til forholdet til kommissionen, eller efter omstændighederne den anden medlemsstat, at en selvstændig vurdering af eventuelle »uafhængige« nationale interesser næppe vil være mulig.

Iøvrigt ville selv en delvis aktindsigt i sager af den foreliggende karakter efter omstændighederne kunne anses for omfattet af undtagelsen i § 2, stk. 2, nr. 1, navnlig i det omfang der herved ville ske en prisgivelse af det eller de forhold, som bestemmelserne giver hjemmel til at hemmeligholde, jfr. herved ombudsmandens ovennævnte udtalelse af 29. maj 1981, s. 7.

Det bemærkes, at udenrigsministeriet i skrivelsen af 13. juli 1982 har anført, at de af klagen omfattede dokumenter samt sagens øvrige dokumenter, alt efter forholdene er fundet omfattet af en eller flere undtagelsesbestemmelser i offentlighedsloven.

Ombudsmanden ønsker endelig oplyst, om det efter udenrigsministeriets opfattelse kan tillægges betydning, på hvilket tidspunkt af sagens behandling en begæring om aktindsigt fremkommer.

Udenrigsministeriet forstår spørgsmålet således, at det ønskes oplyst, om man ville have indtaget et andet standpunkt, såfremt sagen havde været afsluttet, efter indgåelse af forlig, efter den ene parts opgivelse af sagen eller efter endelig dom ved EF-Domstolen.

Det kan oplyses, at udenrigsministeriet ikke har modtaget begæringer af denne type. Det er imidlertid udenrigsministeriets opfattelse, at man formodentlig ville indtage den samme holdning. Det ville herved formentlig blive taget i betragtning, at der løbende behandles et betydeligt antal sager af denne type, og at selve det forhold, at dokumenterne senere kunne blive offentliggjort, i sig selv må antages at kunne indvirke på dokumenternes udformning – til brug for forhandlingen og forberedelsen af en retssag – og der-

med deres værdi under den procedure, hvorunder de udarbejdes.

Anvendelsen af undtagelserne i § 2, stk. 2, forudsætter en konkret afvejning af modstående hensyn, hvorfor udenrigsministeriet for indeværende ville foretrække at reservere sin holdning til dette spørgsmål. Man har forstået, at Kommissionen ved udformningen af svaret på det ovenfor citerede spørgsmål 3 har indtaget en tilsvarende holdning.«

Jeg udtalte herefter følgende i en skrivelse til A:

»§ 2, stk. 2, nr. 1, i offentlighedsloven (lov nr. 280 af 10. juni 1970 om offentlighed i forvaltningen) har følgende ordlyd:

»Bestemmelsen i § 1 er endvidere uanvendelig, hvis adgangen til at blive gjort bekendt med sagens dokumenter findes at burde vige for væsentlige hensyn til

1) statens sikkerhed, landets forsvar samt forholdet til fremmede magter eller mellemfolkelige institutioner. . .

...«

Det er efter bestemmelsen i offentlighedslovens § 2, stk. 2, en forudsætning for anvendelse af undtagelsesbestemmelsen, at en konkret afvejning må føre til, at adgangen til aktindsigt findes at burde vige for væsentlige hensyn til de interesser, der er angivet i de enkelte numre i bestemmelsen; dette indebærer, at aktindsigt kun kan afslås, hvor der er en nærliggende fare for, at de nævnte interesser vil lide skade af betydning, jfr. s. 61 i betænkning om offentlighed i forvaltningen (nr. 325/1963).

I bemærkningerne til den bestemmelse i lovforslaget, der svarer til offentlighedslovens § 2, stk. 2, nr. 1 (Folketingstidende 1969/70, tillæg A, sp. 588), anføres bl.a., »at også indgåede traktater, andre folkeretlige forpligtelser og folkeretlige kutymer kan være til hinder for, at dokumenter udleveres efter § 1«.

I betænkning om offentlighedslovens revision (nr. 857/1978), s. 256, anføres om bestemmelsen i offentlighedslovens § 2, stk. 2, nr. 1, bl.a. følgende:

»Når det i justitsministeriets bemærkninger til offentlighedslovforslaget om denne bestemmelse uden forbehold fremhæves, at folkeretlige forpligtelser kan være til hinder for, at begæringer om aktindsigt imødekommes, bygger dette på almindelige synspunkter vedrørende forholdet mellem de folkeretlige forpligtelser, der påhviler den danske stat, og intern dansk ret. I dansk juridisk litteratur fremhæves det således ofte, at de retsanvendende myndigheder ved anvendelsen af gældende lovgivning må anlægge den fortolkning, der er bedst egnet til at bringe bestemmelsen i overensstemmelse med bestående traktatmæssige forpligtelser (»fortolkningsreglen«), se f.eks. *Ole Espersen: Indgåelse og Opfyldelse af Traktater* (1970) s. 228 ff. og 375 ff., *Alf Ross: Folkeret* (5. udg. 1977) s. 77 ff. og *Justitsministeriets redegørelse for visse statsretlige spørgsmål i forbindelse med en dansk tiltrædelse af De europæiske Fællesskaber* (juli 1972) s. 17-18 og s. 21 (NTFIR 1971 s. 78 og s. 80 f).

Bestemmelsen i offentlighedslovens § 2, stk. 2, nr. 1, må således antages at indeholde hjemmel for at undtage dokumenter fra offentlighedsordningen, i det omfang dette er påkrævet f.eks. for at opfylde en tavshedspligt, der påhviler danske myndigheder i forhold til EF, og dokumentet ikke er omfattet af en af offentlighedslovens øvrige undtagelsesbestemmelser.«

På denne baggrund og på grundlag af den nu foreliggende supplerende udtalelse af 4. juli 1983 fra udenrigsministeriet og i den forbindelse den fra EF-kommissionen indhentede redegørelse for kommissionens praksis kan det ikke give mig anledning til kritik, at udenrigsministeriet har fundet i medfør af offentlighedslovens § 2, stk. 2, nr. 1, at burde afslå (A's) anmodning om aktindsigt i brevvekslingen mellem De europæiske Fællesskabers Kommission og de danske myndigheder, herunder kommissionens såkaldte åbningskrivelse og den danske regerings svarskrivelse herpå.«

20. Undervisningsministeriets sagsområde.

Som det fremgår af oversigten ovenfor s. 13, er der i beretningsåret realitetsbehandlet 26 sager inden for undervisningsministeriets sagsområde; 20 af sagerne vedrørte departementet, medens de resterende 6 sager vedrørte andre myndigheder under undervisningsministeriets område.

Af de 20 sager vedrørende *departementet* angik de to sager generelle spørgsmål. Den ene sag rejste jeg af egen drift, efter at jeg i et antal sager havde konstateret, at direktorater under undervisningsministeriet ikke havde givet vejledning om muligheden for at indbringe direktoratets afgørelse for undervisningsministeriet. Over for ministeriet henviste jeg til den sag, der er omtalt i ombudsmandens beretning for 1975, s. 242–46. Ministeriet indskærpede herefter over for direktoraterne at give klagevejledning. Den anden sag, som gav anledning til kritik, angik etablering af en eksamenskommission for teknika. 15 sager angik afgørelser, og heraf gav én sag anledning til kritik og henstilling. Yderligere gav én sag anledning til en henstilling; sagen, der er omtalt nedenfor som sag nr. 20–1, angik en uansøgt afskedigelse. Nedenfor er som sag nr. 20–2 omtalt en sag om et hospitalspersonales adgang til at informere

patienter og disses pårørende om bl.a. faglige konflikter. Tre sager angik sagsbehandlingsspørgsmål, herunder sagsbehandlingstiden, og én af sagerne gav anledning til kritik.

Én sag vedrørte sagsbehandlingstiden i *statens uddannelsesstøtte*, og denne sag gav anledning til kritik.

Tre sager vedrørte *ankenævnet for uddannelsesstøtten*; én af sagerne angik en afgørelse, medens de to andre sager, hvoraf den ene gav anledning til kritik, angik sagsbehandlingstiden.

Én sag angik en afgørelse fra *Twistighedsnævnet* vedr. *EFG-elever*.

Én sag angik den fremgangsmåde, der var fulgt af det humanistiske fakultet ved *Københavns universitet* ved fastsættelsen af karakteren for en fælles specialeafhandling; sagen, der er omtalt nedenfor som sag nr. 20–3, gav anledning til kritik.

20–1. *Henstillet til undervisningsministeriet at foranledige, at der skete efterbetaling af løn m.v. (herunder godtgørelse efter funktionærlovens § 2a) til en tidligere ansat ved Aalborg Universitetscenter, således at han – der i en presset situation selv havde opsagt sin stilling uden forinden at være gjort bekendt med sin retsstilling ved en uansøgt opsigelse – i lønmæssig henseende stilledes, som om han var blevet opsagt fra universitetscentrets side. (J. nr. 1982–615–70).*

A klagede til mig over et svar, som undervisningsministeriet havde meddelt ham vedrørende hans klage til ministeriet over den måde, hvorpå han var blevet behandlet i forbindelse med en påtænkt overførelse af ham fra en stilling som lektor ved Aalborg Universi-

tetscenter til en stilling som teknisk assistent, samme sted.

Det fremgik af de foreliggende oplysninger, at der i efteråret 1980 fra undervisningsministeriet blev stillet krav om besparelser på Aalborg Universitetscenter. I den anledning vedtog det teknisk-naturvidenskabelige fakul-

tet på Aalborg Universitetscenter, fakultetsrådet, på møde den 10. december 1980, at der i løbet af 1981 skulle ske en reduktion af det samlede lærerårsværk ved fakultetet på 16,8, hvilket svarede til en reduktion på lønkontoen på 3,5 mill.kr. på årsbasis. Fakultetsrådet vedtog endvidere, hvorledes denne reduktion skulle fordeles på institutterne, herunder at det institut, hvor A var ansat, pr. 1. januar 1982 skulle have en teknisk/naturvidenskabelig bemanning på 19,6 (svarende til en besparelse på 5 årsværker).

Fakultetsrådet brevvekslede herefter med (bl. a.) instituttet om, hvorledes besparelserne kunne opnås.

I skrivelse af 23. februar 1981 meddelte det institut, hvor A var ansat, fakultetsrådet, at det var instituttets opfattelse, at det ikke ved frivillige løsninger kunne efterkomme fakultetsrådets pålæg, og instituttet så sig derfor nødsaget til at indstille til fakultetsrådet, at 3 (navngivne) medarbejdere blev afskediget, heriblandt A. Institutet fandt det påkrævet at foretage afskedigelserne straks, bl.a. af økonomiske grunde og for at undgå uro. Ved udpegningen af de 3 medarbejdere havde institutbestyrelsen valgt at benytte en række nærmere angivne objektive kriterier. Institutet understregede over for fakultetsrådet, at der ikke var foretaget nogen almen vurdering af de nævnte 3 medarbejders kvalifikationer, idet instituttet havde fundet, at udpegningen primært burde baseres på en vurdering af, i hvilken udstrækning den enkelte medarbejders faglige kvalifikationer var relevante og kunne udnyttes rimeligt i forbindelse med instituttets forsknings- og undervisningsaktiviteter.

A blev gjort bekendt med instituttets indstilling til fakultetsrådet, og i skrivelse af 3. marts 1981 til rådet knyttede han kommentarer til instituttets skrivelse af 23. februar 1981, herunder særligt til de objektive kriterier, instituttet havde anvendt ved udvælgelsen. A fandt ikke, at disse kriterier kunne danne grundlag for en afskedigelse af ham.

I skrivelse af 18. marts 1981 meddelte fakultetsrådet instituttet, at den tidligere afgørelse om, at der ikke med virkning for 1981 skulle ske uansøgte afskedigelser, måtte fastholdes. Fakultetsrådet bad instituttet om en nærmere redegørelse for, hvorledes besparelsen på 5 årsværker kunne tilvejebringes, såle-

des at bemanningstallet blev 19,6 pr. 1. januar 1982.

I skrivelse af 6. april 1981 klagede A til undervisningsministeren over bestyrelsen for instituttet.

På et møde den 19. maj 1981 behandlede fakultetsrådets forretningsudvalg og AC-tilidsmændene (afværgeudvalget) problemerne omkring instituttets indstilling om afskedigelse af de 3 medarbejdere. Udvalget fandt, at 2 medarbejdere kunne forblive, den ene ved overførelse som VIP-medarbejder fra instituttet til et andet institut, mens udvalget ikke anså det for muligt at udnytte A's kvalifikationer nogenlunde rimeligt inden for undervisningen og forskningen – med de ændringer, der var sket med studierne siden Aalborg Universitetscenters start. Derimod fandt udvalget, at A's kvalifikationer kunne udnyttes ved, at han blev ansat som teknisk tegner, og udvalget indstillede derfor, at hans ansættelse som VIP-medarbejder ved instituttet ophørte, og at han blev tilbudt ansættelse som teknisk tegner (TAP-medarbejder) ved et andet institut, således at det tilstræbtes, at hans aflønning som teknisk tegner ikke blev mindre end hans lektorløn ved deltidsansættelsen (jfr. et notat om mødet fra dekanen (papir R 106-01)).

På et ekstraordinært møde den 27. maj 1981 behandlede fakultetsrådet indstillingen af 23. februar 1981 fra instituttet. Rådet besluttede at afvise indstillingen og at tiltræde indstillingen (af 19. maj 1981) fra afværgeudvalget med enkelte ændringer.

I skrivelse af 1. juni 1981 til personalekontoret opsagde A sin stilling ved Aalborg Universitetscenter.

I skrivelser af 17. juli og 2. august 1981 klagede A til undervisningsministeriet over den måde, hvorpå han var blevet behandlet ved Aalborg Universitetscenter. I skrivelser af 17. juli 1981 anførte han, at han ikke ville acceptere den foreslåede »degradering«, bl.a. fordi den ville »gøre det helt umuligt for . . . (ham) at få en ny stilling som arkitekt på en privat tegnestue«. Da han ikke kunne komme til orde over for fakultetsrådet, så han ingen anden mulighed end selv at sige op. I skrivelser af 2. august 1981 til undervisningsministeriet foreslog han, at Aalborg Universitetscenter/undervisningsministeriet udbetalte ham en erstatning på et beløb svarende til 5 måneders løn, fordi han ikke fik det 6 mæne-

ders opsigelsesvarsel, som han havde krav på efter 15 års ansættelse. Han anførte, at begrundelsen for hans krav var, at han fra Teknisk Landsforbund havde fået oplyst, at fakultetsrådets beslutning om at ændre hans ansættelse fra lektor til teknisk assistent juridisk måtte sidestilles med en afskedigelse med tilbud om genansættelse på ringere vilkår. Han anførte endvidere, at han – efter at han havde fået underretning om forslagene om ændring af hans ansættelsesvilkår – skriftligt havde meddelt dekanen, at han foretrak at blive afskediget, men »dette ønske blev ikke imødekommet, fordi man ønskede at undgå selv at afskedige mig«. Det var A's opfattelse, at han, såfremt han fra universitetet havde fået korrekte oplysninger (i overensstemmelse med det, Teknisk Landsforbund nu havde oplyst ham om), kunne have accepteret afskedigelsen og nægtet at lade sig genansætte som teknisk assistent. På den måde ville han have undgået såvel degraderingen som den situation, han nu var i, nemlig at stå på gaden med 1 måneds varsel og 5 ugers karantæne.

Undervisningsministeriet forelagde Aalborg Universitetscenter A's skrivelser af 17. juli og 2. august 1981 til udtalelse.

I skrivelse af 9. september 1981 besvarede Aalborg Universitetscenter undervisningsministeriets anmodning om en udtalelse om skrivelser af 2. august 1981. Aalborg Universitetscenter redegjorde for universitetscentrets bestræbelser på at iværksætte besparelser, herunder afværgeudvalgets forslag om at overføre A fra stillingen som lektor til stillingen som teknisk assistent (»der kunne medføre besparelser, uden at der skete uansøgte afskedigelser«). Aalborg Universitetscenter anførte, at fakultetsrådet havde tilsluttet sig afværgeudvalgets forslag, men inden rådet havde afgjort, hvordan forslaget skulle realiseres, havde A opsagt sin stilling. Eftersom A selv havde sagt op, fandt universitetscentret ikke, at han havde krav på erstatning.

I skrivelser af 14. maj 1982 meddelte undervisningsministeriet A, at ministeriet ikke fandt grundlag for hans klage. Herudover erklærede undervisningsministeriet sig enig med Aalborg Universitetscenter i, at A ikke efter at have opsagt sin stilling kunne have krav på erstatning for manglende løn i en opsigelsesperiode.

A's klage til mig i skrivelsen af 4. juni 1982 vedrørte *dels* den måde, hvorpå Aalborg Universitetscenter (og undervisningsministeriet) havde behandlet sagen om hans fortsatte ansættelse ved Aalborg Universitetscenter, herunder de givne begrundelser for afskedigelse/forflyttelse af ham, *dels* det forhold, at Aalborg Universitetscenter og undervisningsministeriet ikke havde fundet, at han var berettiget til løn i en 6 (5) måneders opsigelsesperiode.

Aalborg Universitetscenter henholdt sig i skrivelse af 13. juli 1982 til universitetscentrets tidligere udtalelser i sagen. Vedrørende A's krav om erstatning henviste centret til, at han selv havde opsagt sin stilling i skrivelse af 1. juni 1981.

Undervisningsministeriet henholdt sig i skrivelse af 23. september 1982 til ministeriets skrivelse af 14. maj 1982 (og 3. juni 1982). Ministeriet bemærkede, at A som tjenestemandslønnet med ansættelse i en lærerstilling næppe kunne anses for omfattet af funktionærlovens regler, og at han derfor, såfremt han var blevet opsagt af universitetscentret, kun kunne antages at have været berettiget til et opsigelsesvarsel på 3 måneder.

Da der ikke i sagen forelå nærmere oplysninger om, at A skriftligt skulle have meddelt dekanen, at han foretrak at blive afskediget, eller om dekanens svar på en sådan henvendelse, anmodede jeg telefonisk Aalborg Universitetscenter om at måtte modtage foreliggende oplysninger vedrørende dette spørgsmål.

Med Aalborg Universitetscenters skrivelser af 5. oktober samt 1. og 21. december 1982 modtog jeg følgende yderligere oplysninger i sagen:

En skrivelse af 21. maj 1981 fra A til dekanen, hvori A havde anført følgende:

»Jeg ønsker ikke, at der skal foretages flere forsøg på afværgeforanstaltninger for mit vedkommende. Jeg har ikke noget ønske om at forblive ved Aalborg Universitetscenter.«

Et notat af 26. maj 1981 fra A på det ovenfor nævnte papir R 106-06-01 til dekanen, hvori er anført følgende:

»Jeg troede, jeg havde udtrykt mig helt klart. Jeg vil ikke under nogen omstændigheder acceptere dette forslag. Jeg ønsker ikke at blive ved Aalborg Universitetscenter. Jeg ønsker ikke, at der skal gøres noget for at

hæve mit timetal. Hvis I ikke respekterer mine ønsker, svarer jeg ikke for følgerne.«

En telefonbesked af 29. maj 1981 fra A til dekanen, hvorpå er anført følgende:

»Du skal ikke beskæftige dig mere med min sag. Siger selv op til fratræden den 1. juli 1981. Afvikler ferie i juni måned.«

I skrivelsen af 1. december 1982 anførte Aalborg Universitetscenter, at dekanen ikke havde svaret på A's henvendelser af 21. maj 1981 og 29. maj 1981, idet fakultetsrådet ikke afholdt møder i denne periode.

Med Aalborg Universitetscenters skrivelse af 1. december 1982 modtog jeg endvidere kopi af en skrivelse af 9. juni 1981 fra rektor til A, hvori rektor bekræftede, at A havde opsagt sin stilling som deltidsbeskæftiget lektor ved instituttet, og at A's ansættelsesforhold herefter i henhold til funktionærlovens § 2, stk. 6, ville ophøre med udgangen af juli 1981. Samtidig attesteredes A's ansættelse ved Danmarks Ingeniørakademis Aalborgafdeling/Aalborg Universitetscenter i perioden fra den 1. august 1966 til den 31. juli 1981.

Da der herefter forelå yderligere materiale i sagen, som (mig bekendt) ikke havde været forelagt undervisningsministeriet, herunder vedrørende anvendelse af funktionærlovens § 2 ved bekræftelsen af A's opsigelse, fandt jeg i skrivelse af 11. februar 1983 at burde forelægge sagen for undervisningsministeriet til fornyet udtalelse.

I skrivelsen til undervisningsministeriet refererede jeg sagsforløbet, i det væsentlige i overensstemmelse med det ovenfor anførte. På grundlag af det anførte anmodede jeg undervisningsministeriet om at tage stilling til, hvorvidt A måtte anses for omfattet af funktionærlovens regler.

Såfremt det måtte antages, at funktionærloven fandt anvendelse, rejste jeg spørgsmål om, hvorvidt bestemmelsen i funktionærlovens § 21 (hvorefter lovens bestemmelser ikke ved aftale mellem parterne kan fraviges til ugunst for funktionæren) var anvendelig i det foreliggende tilfælde, således at der måtte bortset fra A's opsigelse (og fra Aalborg Universitetscenters accept af denne). Jeg anmodede i givet fald om undervisningsministeriets bemærkninger også til dette spørgsmål.

Om den konkrete sag bemærkede jeg, at jeg forstod, at Aalborg Universitetscenters og undervisningsministeriets afvisning af, at der tilkom A erstatning for manglende løn i en

opsigelsesperiode, (alene) byggede på, at A selv opsagde sin stilling – og at hverken Aalborg Universitetscenter eller undervisningsministeriet således var uenig i den opfattelse, A havde gjort gældende, og hvorefter overførslen af ham (mod hans ønske) fra en stilling som lektor til en stilling som teknisk assistent måtte være at sidestille med en opsigelse af ham fra lektorstillingen og et tilbud om gensættelse i en stilling som teknisk tegner.

Såfremt dette blev lagt til grund, var spørgsmålet (som nævnt), om Aalborg Universitetscenter ikke måtte bortse fra A's opsigelse, fordi det (jfr. de ovenfor citerede skrivelser fra A til dekanen) måtte stå klart, at opsigelsen var afgivet af A i en yderst presset situation – og at denne situation førte til, at han fraskrev sig de rettigheder, der tilkom ham i henhold til funktionærloven.

Jeg bemærkede herved, at jeg var opmærksom på, at A sagde op på et tidspunkt, hvor fakultetsrådets beslutning om overførsel af ham fra en VIP-stilling til en TAP-stilling ikke havde været underkastet legalitetskontrol, jfr. § 4, stk. 3, i statut for Aalborg Universitetscenter, hvorefter rektor påser, at de kollegiale organers beslutninger er lovlige.

Såfremt en sådan legalitetskontrol var blevet foretaget, havde det formentlig ført til, at der var truffet afgørelse om, enten at A kunne fortsætte i en VIP-stilling, eller at han var blevet afskediget med tilbud om gensættelse i en TAP-stilling.

Spørgsmålet var imidlertid fortsat, om rektor på baggrund af det forløb, sagen havde haft, uden vejledning til A om hans retsstilling burde have accepteret hans opsigelse (jfr. principperne i funktionærlovens § 21).

Aalborg Universitetscenter afgav en supplerende udtalelse i skrivelse af 9. marts 1983. Vedrørende de spørgsmål, jeg havde rejst, henviste centret til argumentationen i et »Notat af 7. marts 1983 om forskellige ansættelsesretlige spørgsmål på baggrund af ombudsmandens skrivelse af 11. februar 1983«.

I notatet redegjorde Aalborg Universitetscenter nærmere for baggrunden for, at universitetscentret havde ladet A's ansættelsesforhold regulere efter de almindelige bestemmelser i funktionærloven.

Vedrørende spørgsmålet om, hvorvidt bestemmelsen i funktionærlovens § 21 kunne

finde anvendelse i A's tilfælde fremsatte universitetscentret nogle generelle og konkrete bemærkninger. Generelt anførte universitetscentret, at afskedstruede medarbejdere normalt vil befinde sig i en presset situation, og såfremt en undladelse af at vejlede sådanne medarbejdere om deres retsstilling skal kunne henføres til § 21, stk. 1, så må det yderligere kræves, at der er en rimelig grad af sandsynlighed for, at ledelsen gennem undladelse faktisk har fået medarbejderen til at fraskrive sig bestemte rettigheder – i dette tilfælde retten til et bestemt opsigelsesvarsel. Hvis undladelsen derimod er begrundet i en rimelig underbygget formodning om, at medarbejderen var bekendt med eller havde normal mulighed for at gøre sig bekendt med sine rettigheder, kan ledelsen næppe på grundlag af eksisterende retsregler eller gældende forvaltningspraksis drages til ansvar for undladelsen.

Om den konkrete sag anførte Aalborg Universitetscenter, at rektor ved skrivelse af 21. maj 1981 indkaldte A til en drøftelse den 1. juni 1981 af de kollegiale forhold på instituttet. I drøftelsen den 1. juni 1981 deltog A, rektor og administrationschefen. Ved samtalen begyndelse afleverede A en kuvert med sin opsigelse til administrationschefen. På baggrund af sagens udvikling efter mødeindkaldelsen den 21. maj 1981 var det naturligt at drøfte ikke alene de kollegiale forhold på instituttet, men også A's opsigelse. Universitetscentret anførte, at rektor under samtalen flere gange bad A om at tage den fornødne tid til at overveje bl.a. de økonomiske konsekvenser ved opsigelsen. Hertil meddelte A, »at årsagen til, at han selv ønskede at sige op, var, at han anså sine muligheder for at finde beskæftigelse som arkitekt andetsteds for stærkt forringede, hvis han blev sagt op af centret. Han var klar over, at der ville forløbe en karenstid på 5 uger, inden han var berettiget til arbejdsløshedsunderstøttelse, når opsigelsen kom fra ham selv«. Samtalen gav ikke rektor grundlag for at antage, at A ikke havde forstået, at fakultetsrådets beslutning omfattede dels en afskedigelse, dels et tilbud om ansættelse i anden stilling. Universitetscentret anførte videre, at A's »udtalelser om en eventuelt afskedigelsesvirkning for hans fremtidige ansættelsesmuligheder lader sig vanskeligt forklare, hvis en sådan forståelse ikke var til stede«. A's opsigelse blev ikke

accepteret under samtalen, men først da A havde haft en god uges tid til at overveje sin beslutning.

Om universitetscentrets behandling af A's sag anførte centret i notatet af 7. marts og i skrivelsen af 9. marts 1983, at rektor havde opfyldt sine forpligtelser som øverste personalechef på centret ved

- gennem hovedsamarbejdsudvalgets »Aftale om retningslinier for behandling af sager om afskedigelser, der er begrundet i generelle budgetreduktioner« af 3. juli 1980 at medvirke til at etablere sikre procedurale rammer omkring behandling af sager af den nævnte art,
- gennem godkendelse af den konkrete procedure for gennemførelse af afværgeforanstaltninger til at medvirke til at tilsikre, at hensynet til personalets ansættelsessikkerhed indgik med størst mulig vægt i drøftelserne om udmøntning af besparelserne og
- gennem en personlig drøftelse med A den 1. juni 1981 efterfulgt af en rimelig betænkningstid at give ham mulighed for grundigt at overveje sin beslutning om at sige op og om at afvise Det teknisk-naturvidenskabelige Fakultetsråds tilbud om ansættelse i en stilling som teknisk tegner.

Hertil kom, at rektor efter universitetscentrets opfattelse ville have handlet i strid med princippet i såvel funktionærlovens som tjenestemandenslovens bestemmelser om medarbejders adgang til at forlange sig afskediget med et nærmere bestemt varsel, hvis han havde nægtet at acceptere A's opsigelse.

Efter universitetscentrets opfattelse havde hverken rektor eller andre instanser på centret således udvist forsømmelighed i vejledningen af A. En eventuel ændring af tidligere truffne beslutninger om at acceptere A's opsigelse fandt universitetscentret derfor ikke kunne begrundes i fejl fra centrets side.

Centret havde imidlertid ingen interesse i at modsætte sig, at der eventuelt udbetaltes A løn for en længere opsigelsesperiode, hvis undervisningsministeriet eller jeg måtte mene, at der i øvrigt fandtes grundlag herfor.

Undervisningsministeriet afgav i skrivelse af 31. maj 1983 en supplerende udtalelse i sagen. Ministeriet anførte, at ministeriet efter det nu oplyste ikke kunne være i tvivl om, at funktionærlovens bestemmelser måtte finde anvendelse i A's tilfælde.

Ministeriet mente ikke at kunne udtale sig imod, at princippet i funktionærlovens § 21 ligeledes burde finde anvendelse, men ministeriet måtte samtidig henholde sig til det af universitetscentret oplyste, og ministeriet fandt herefter ikke, at princippet i funktionærlovens § 21 var blevet tilsidesat i den konkrete sag. Ministeriet fandt herved ikke, at der var grundlag for at kritisere, at der ikke blev set bort fra A's klart tilkendegivne ønske om at fratræde, inden der var truffet endelig afgørelse i sagen om hans overførsel til andet arbejde.

Heller ikke undervisningsministeriet havde imidlertid indvendinger imod, at der udbetaltes løn for en længere opsigelsesperiode, dersom det måtte blive anset for rettest.

I skrivelse af 16. august 1983 anførte A, at der ikke blev taget notater af nogen af parterne ved den samtale, han den 1. juni 1981 havde med rektor og administrationschefen. A var derfor meget forundret over, at administrationschefen 2 år efter så præcist kunne gengive samtalen og hans udtalelser, som han absolut ikke ville vedkende sig. A anførte videre, at han byggede sin holdning til sagen på en samtale med ingeniørforeningens tillidsmand, hvori denne kraftigt understregede, at uanset hans argumenter ville han snarest blive overført til en stilling som teknisk tegner. A ville hævde, »at man ikke kan tillægge . . . (administrationschefens) »referat« af samtalen nogen som helst værdi«.

A gentog herefter det, han tidligere havde anført om, at Aalborg Universitetscenters ledelse ikke ønskede selv at afskedige ham.

Jeg udtalte herefter følgende i en skrivelse af 30. december 1983 til Aalborg Universitetscenter og undervisningsministeriet:

»Som anført i min skrivelse af 11. februar 1983 havde (A's) sag haft et sådant forløb fra efteråret 1980 til 1. juni 1981 (da han opsagde sin stilling), at jeg måtte lægge til grund, at han havde befundet sig i en presset situation, og at det var denne pressede situation, der førte til, at han indgav sin opsigelse.

I sagen – som den forelå til min vurdering, efter at jeg havde indhentet udtalelser og akter i anledning af (A's) klage – var der ikke oplysninger om, at han havde haft en samtale med rektor den 1. juni

1981, og heller ikke oplysninger om, hvorvidt han var blevet orienteret om sin retsstilling ved universitetscentret.

Tværtimod forelå der i sagen oplysninger om, at (A) havde meddelt dekanen, at han »foretrak at blive afskediget, (men) dette ønske blev ikke imødekommet, fordi man ønskede at undgå selv at afskedige mig«. Endvidere forelå der oplysninger fra (A) om, at han, såfremt han fra universitetscentret havde fået korrekte oplysninger (om at ændringen af hans ansættelsesforhold ville være at sidestille med en afskedigelse med tilbud om genansættelse på ringere vilkår), kunne have accepteret afskedigelsen og nægtet at lade sig genansætte som teknisk assistent.

Denne fremstilling af sagen havde været forelagt Aalborg Universitetscenter i forbindelse med undervisningsministeriets anmodning om en udtalelse i anledning af (A's) klage til ministeriet, uden at universitetscentret havde fundet anledning til at fremsætte bemærkninger til det anførte om, at (A) foretrak at blive afskediget, og at universitetscentret ønskede at undgå selv at afskedige ham.

Efter min gennemgang af sagen anmodede jeg telefonisk Aalborg Universitetscenter om at modtage oplysninger, der kunne belyse det af (A) anførte.

I den anledning modtog jeg som nævnt yderligere materiale med universitetscentrets skrivelser af 5. oktober, 1. og 21. december 1982, men ikke noget, der nærmere kunne belyse dette spørgsmål.

På det herefter foreliggende grundlag rejste jeg i skrivelsen af 11. februar 1983 spørgsmålet om behovet for en nærmere vejledning af (A) om hans retsstilling forud for accepten af hans opsigelse af 1. juni 1981.

Med undervisningsministeriets skrivelse af 31. maj 1983 modtog jeg så oplysningerne i universitetscentrets skrivelse af 7. marts 1983 om, at rektor i skrivelse af 21. maj 1981 havde indkaldt (A) til en drøftelse den 1. juni 1981, at (A's) opsigelse blev drøftet under mødet den 1. juni 1981, og at (A) i den forbindelse skulle have meddelt, at han selv ønskede at sige op frem for at blive sagt op af universitetscentret.

Disse oplysninger stemmer ikke ganske overens med det, (A) (forholdsvis hurtigt

efter sin opsigelse) anførte i skrivelsen af 2. august 1981 til undervisningsministeriet om, at han ønskede at modtage en opsigelse, såfremt han havde været bekendt med muligheden herfor (og (A) har også efterfølgende imødegået dem).

Efter min opfattelse burde Aalborg Universitetscenter, da centret blev gjort bekendt med (A's) opfattelse i august 1981, have søgt uoverensstemmelserne afklaret.

Jeg har imidlertid ikke fundet at have tilstrækkeligt grundlag for at foretage videre vedrørende de delvis modstridende oplysninger, da det nu er oplyst, at hverken universitetscentret eller undervisningsministeriet vil fremsætte indvendinger imod udbetaling af løn til (A) for en længere opsigelsesperiode, dersom det måtte blive anset for rettest.

Jeg skal på denne baggrund indskrænke mig til herom at bemærke følgende:

Det er uomtvistet, at en overførsel af (A) fra stillingen som lektor til en stilling som teknisk assistent ved Aalborg Universitetscenter måtte sidestilles med en opsigelse (fra universitetscentrets side) fra lektorstillingen og et tilbud om genansættelse i anden stilling. Med 14 års anciennitet havde (A) i tilfælde af opsigelse krav på 6 måneders varsel, jfr. funktionærlovens § 2, stk. 3. Hvis indstillingen fra »afværgesudvalget«, som blev tiltrådt af fakultetsrådet den 27. maj 1981, skulle gennemføres med virkning fra begyndelsen af året 1982, måtte der derfor træffes endelig beslutning herom i forhold til (A) i løbet af juni måned. Jeg må forstå, at der på tidspunktet for mødet hos rektor den 1. juni 1981 endnu ikke var truffet en sådan beslutning.

(A) blev indkaldt til mødet hos rektor ved en skrivelse af 21. maj 1981, dvs. før vedtagelsen i fakultetsrådet. Jeg må imidlertid lægge til grund, at man under mødet (også) drøftede (A's) fremtidige tilknytning

til universitetscentret med udgangspunkt dels i fakultetsrådets vedtagelse, dels i hans egen opsigelse, der blev afleveret til administrationschefen ved mødets begyndelse, og at rektor opfordrede (A) til at tage sig den fornødne tid til at overveje sin situation. Jeg kan derimod ikke lægge til grund, at (A) – på mødet eller i tiden indtil den 9. juni 1981, hvor hans opsigelse blev accepteret – fra universitetscentrets side blev gjort bekendt med, at fakultetsrådets vedtagelse efter funktionærlovens § 2, stk. 3, i forhold til ham kun kunne effektueres med et opsigelsesvarsel på 6 måneder, og at han, dersom han ikke ønskede at udnytte tilbuddet om genansættelse, tillige ville have krav på godtgørelse efter bestemmelsen i lovens § 2 a i anledning af opsigelsen.

Under disse omstændigheder må jeg finde det rigtigst, at (A) i lønmæssig henseende stilles, som var han blevet opsagt fra sin stilling fra universitetscentrets side i løbet af juni måned 1981.

Jeg skal derfor henstille til undervisningsministeriet at foranledige, at der sker efterbetaling af løn m.v. (herunder godtgørelse efter funktionærlovens § 2 a) til (A) i overensstemmelse hermed.

Jeg udbeder mig underretning om, hvad der videre sker i sagen.«

Den 17. januar 1984 meddelte undervisningsministeriet mig, at Aalborg Universitetscenter den 10. januar 1984 havde udbetalt A 5 måneders løn, feriegodtgørelse samt 2 måneders fratrædelsesgodtgørelse i henhold til funktionærlovens § 2 a.

Jeg meddelte herefter undervisningsministeriet, at jeg havde taget det oplyste til efterretning.

20-2. *Ikke fundet grundlag for kritik af en skrivelse, der blev udsendt af direktionen for Rigshospitalet til overlæger og oversygeplejersker på Rigshospitalet, Finseninstitutet og Fysiurgisk Hospital i Hornbæk vedrørende personalets adgang til at informere patienter og disses pårørende om bl.a. faglige konflikter.*

Samtidig tilkendegivet nogle generelle synspunkter vedrørende betydningen af grundlovens bestemmelser om frihedsrettigheder – herunder § 77 om ytringsfrihed – ved fortolkningen af forvaltningslovgivningens udtrykkelige bemyndigelsesbestemmelser og ved forvaltningsmyndighedernes udnyttelse af beføjelser, der ikke beror på udtrykkelige lovbestemmelser. (J. nr. 1982-1113-40).

A klagede som repræsentant for tillidsmændene på Rigshospitalet, Finseninstitutet og Fysiurgisk Hospital i Hornbæk til mig over undervisningsministerens afgørelse i skrivelse af 8. oktober 1982 til A. Ved afgørelsen tilsluttede ministeren sig det, direktionen for Rigshospitalet havde anført i en skrivelse af 10. september 1982 til samtlige overlæger og oversygeplejersker på de 3 hospitaler vedrørende personalets adgang til at informere patienter og disses pårørende om bl.a. faglige konflikter.

Det fremgik af de foreliggende oplysninger, at Rigshospitalets direktion den 10. september 1982 udsendte følgende meddelelse til samtlige overlæger og oversygeplejersker på Rigshospitalet, Finseninstitutet og Fysiurgisk Hospital i Hornbæk:

»På givne foranledning skal direktionen henlede opmærksomheden på, at personalet på de enkelte kliniske og tværgående afdelinger på intet tidspunkt er beføjet til at tage initiativ til at rette henvendelse til patienter eller deres pårørende med information om samt opfordring til støtte i faglige eller andre konflikter inden for eller om de statslige hospitaler.

Direktionen må derfor pålægge de administrerende lægechefer og afdelingernes oversygeplejersker at påse, at der ikke af personalet på afdelingen eller af uvedkommende personer uddeles skrivelser eller på anden måde gives information eller meddelelser til patienter og disses pårørende om faglige konflikter eller lignende på den enkelte afdeling eller på de statslige hospitaler som sådanne.

Skulle der opstå situationer, som måtte berøre afdelingernes daglige drift enten som følge af faglige konflikter eller tekniske vanskeligheder, påhviler det den enkelte afde-

lings administrerende lægechef og oversygeplejerske i fællesskab at træffe beslutning om, hvorvidt patienterne og eventuelt tillige deres pårørende bør underrettes og under hvilken form en sådan underretning skal gives. Det er en selvfølge, at sådan information meddeles i neutral form.

Det må i øvrigt påses, at uvedkommende personer ikke omdeler eller anbringer skriftlige meddelelser om faglige konflikter og lignende på steder, der er tilgængelige for patienter og deres pårørende.

...«

I skrivelse af 22. september 1982 rettede A som repræsentant for tillidsmændene på de 3 hospitaler henvendelse til undervisningsministeren. A anførte, at direktionens skrivelse af 10. september 1982 måtte betragtes som et angreb på personalets grundlovssikrede ytringsfrihed.

Undervisningsministeriet havde tidligere haft lejlighed til at beskæftige sig med spørgsmålet om uddeling af tryksager til Rigshospitalets patienter med information om faglige konflikter i forbindelse med, at et folketingsmedlem den 28. juni 1982 havde stillet spørgsmål i folketinget om, hvad ministeren agtede at gøre for at »forhindre at plejepersonalet på Rigshospitalet uddelte tryksager til patienterne med ensidig information om en faglig konflikt«.

Ministeren svarede den 9. juli 1982, at Rigshospitalets direktion havde oplyst, at direktionen i en tidligere situation havde forbudt uddeling af ensidig information til patienter om en faglig aktion. Direktionen ville nu foretage en undersøgelse af, hvad der måtte være passeret på en af hospitalets medicinske afdelinger i juni 1982.

Den 2. august 1982 bad direktoratet for de videregående uddannelser Rigshospitalets direktion om at blive underrettet om, hvad der var sket i den pågældende sag.

Direktionen oplyste i skrivelse af 14. september 1982, at der i forbindelse med åbningen af et lukket afsnit på en medicinsk afdeling var blevet indledt drøftelser mellem direktionen og afdelingen vedrørende normering af plejepersonale. Da der ikke umiddelbart kunne opnås enighed om normeringen af det pågældende afsnit, besluttede plejepersonalet at afholde et overenskomststridigt fagligt møde. Beslutningen herom blev af plejepersonalet meddelt patienter og pårørende, der samtidig blev opfordret til at støtte plejepersonalets normeringskrav.

Direktionen fandt plejepersonalets fremgangsmåde kritisabel og påtalte forholdet over for afdelingens administrerende lægechef. Samtidig udarbejdede direktionen den ovenfor citerede meddelelse af 10. september 1982.

Undervisningsministeren besvarede i skrivelse af 8. oktober 1982 tillidsmændenes skrivelse af 22. september 1982. Han kunne fuldt ud tilslutte sig direktionens skrivelse af 10. september 1982, som han på ingen måde fandt grundlovsstridig.

I klageskrivelsen af 15. november 1982 til mig gjorde A på tillidsmændenes vegne gældende, at direktionens skrivelse indebar et indgreb i personalets grundlovssikrede ytringsfrihed.

Direktoratet for de videregående uddannelser anførte i en udtalelse af 8. februar 1983, at det forekom direktoratet klart, at det ikke kunne være i strid med grundlovens § 77, at der blev pålagt de ansatte på et hospital visse restriktioner med hensyn til, hvad de som ansatte kunne underrette patienterne om. Det kunne heller ikke være i strid med grundlovens § 77, at ledelsen havde pålagt de ansatte at påse, at uvedkommende personer ikke omdelte eller anbragte skriftlige meddelelser om faglige konflikter o.lign. på steder, der er tilgængelige for patienter og pårørende. Direktoratet tilføjede, at »de ansattes ret til uden for hospitalets område at offentliggøre deres synspunkter (ikke) berøres heraf...«

Direktoratet henviste endvidere til støtte for sin opfattelse til dommene, der er refere-

ret i Ugeskrift for Retsvæsen 1963, s. 439, og 1977, s. 872.

Undervisningsministeriet henholdt sig i en udtalelse af 24. februar 1983 til mig til direktoratets udtalelse.

A fastholdt i en skrivelse af 6. april 1983, at direktionens skrivelse af 10. september 1982 måtte betragtes som et indgreb i personalets grundlovssikrede ytringsfrihed. A henviste herved særligt til 3. afsnit i skrивelsen, der efter A's mening måtte forstås således, at lægechefen og oversygeplejersken skulle træffe beslutning om, hvorledes patienter og pårørende skulle underrettes, hvis den normale arbejdsgang ikke kunne opretholdes. A fandt, at »de ansatte herved bliver pålagt en ensretning i oplysningerne«, som måtte anses for at være i strid med grundlovens § 77.

Jeg udtalte herefter i en skrivelse til A følgende:

»Ved min bedømmelse af sagen må jeg tage udgangspunkt i, at direktionens skrivelse af 10. september 1982 alene tilsigter at regulere personalets (og andres) optræden på Rigshospitalets (henholdsvis Finseninstitutets og Fysiurgisk Hospitals) område. Jeg bemærker i denne forbindelse, at direktoratet for de videregående uddannelser i sin skrivelse af 8. februar 1983 til mig udtrykkeligt har fremhævet, at de ansattes ret til uden for hospitalets område at offentliggøre deres synspunkter ikke berøres heraf.

Direktionens skrivelse af 10. september 1982 fremtræder som udstedt i kraft af hospitalsledelsens almindelige, ulovbestemte beføjelser til at fastsætte forskrifter for benyttelsen af hospitalets område og til at regulere det ansatte personales tjenstlige opgaver.

Ledelsens beføjelse til at fastsætte ordensregler og tjensteforskrifter må naturligvis udøves med respekt af de begrænsninger, der fremgår af grundloven og lovgivningen i øvrigt.

I klagen til mig er der navnlig henvist til bestemmelsen i grundlovens § 77, der har følgende ordlyd:

»Enhver er berettiget til på tryk, i skrift og tale at offentliggøre sine tanker, dog under ansvar for domstolene. Censur og andre forebyggende foranstaltninger kan ingensinde påny indføres.«

I domspraksis er det antaget, at denne bestemmelse ikke kunne antages at være til hinder for et forbud imod ». . . på militært område uden tilladelse fra den stedlige chef at uddele, opsætte, fremlægge eller med sådant formål for øje være i besiddelse af eller forskafe sig . . . (bl.a.) skrifter, løbesedler eller lignende, som ved behandling af militære forhold tilsigter eller er egnet til at skabe misfornøjelse mod militærtjenesten eller at have en uheldig indflydelse på disciplinen«, jfr. således den i Ugeskrift for Retsvæsen 1963, s. 439, refererede landsretsdøm. En senere landsretsdøm, der er refereret i Ugeskrift for Retsvæsen 1977, s. 872, angik en bestemmelse i den lokale politivedtægt, hvorefter der »inden for en afstand af 100 m fra adgangen til en skole . . . på skoledage ikke (må) uddeles skrifter. Uddeling af skrifter må heller ikke finde sted inden for en afstand af 100 m fra adgangen til en kaserne«. Heller ikke denne bestemmelse fandtes stridende mod grundlovens § 77.

Allerede med henvisning hertil må jeg være enig med undervisningsministeriet i, at de i direktionens skrivelse indeholdte pålæg ikke kan anses for stridende imod grundlovens § 77. Jeg finder det derfor ikke påkrævet i den foreliggende sammenhæng at komme nærmere ind på rækkevidden i øvrigt af den nævnte grundlovsbestemmelse.

Det er imidlertid ofte påpeget, at det for en række af grundlovens bestemmelser om frihedsrettighederne – herunder også for bestemmelsen i grundlovens § 77 – gælder, at de opfattes som specielle udslag af en noget bredere retspolitisk idé, der som sådan bør respekteres af lovgivningsmagten, således at der kun sker fravigelse, når særlige grunde taler derfor.

Dette grundsynspunkt har også en selvstændig retlig betydning. I den netop nævnte landsretsdøm fra 1977 fandtes det således betænkeligt »over for hensynet til ikke unødigt at begrænse adgangen til udbredelse af meninger . . . at anse bestem-

melsen i politivedtægtens § 12, stk. 3, sidste pkt.«, for tilstrækkeligt hjemlet i den underliggende lovbestemmelse, der indeholdt hjemmel for i stedlige politivedtægter at fastsætte de bestemmelser, der var fornødne til sikring af den offentlige orden.

Når grundsynspunktet således kan begrundes en indskrænkende fortolkning af forvaltningslovgivningens udtrykkelige bemyndigelsesbestemmelser, må det efter min opfattelse så meget des mere indgå som et element i den afvejning af modstående hensyn, der indgår i grundlaget for en forvaltningsmyndigheds udnyttelse af beføjelser, der ikke beror på udtrykkelige lovbestemmelser.

Efter min gennemgang af den foreliggende sag må jeg lægge til grund, at udsendelsen af direktionens skrivelse var begrundet i den opfattelse, at hensynet til personalets muligheder for gennemførelse eller videregivelse af meningstilkendegivelser over for patienterne og deres pårørende at søge at påvirke den offentlige meningsdannelse omkring en verserende faglig konflikt måtte vige for hensynet til at sikre, at patienter og deres pårørende ikke under deres ophold på hospitalet direkte eller indirekte føler sig pånødet en stillingtagen til en sådan konflikt.

I min vurdering må endvidere indgå, at direktionen har lagt vægt på hensynet til at sikre, at de meddelelser, der fra ledelsens side gives patienterne og deres pårørende, ikke med rimelighed kan karakteriseres som ensidige, jfr. bl.a. bemærkningen om, at »det er en selvfølge, at sådan information meddeles i neutral form«. Tilside sættelsen heraf vil i givet fald kunne danne grundlag for en klage til hospitalsdirektionen eller undervisningsministeriet.

På denne baggrund finder jeg ikke at have grundlag for at kritisere hospitalsdirektionens skrivelse af 10. september 1982 og undervisningsministeriets tilslutning hertil i skrivelsen af 8. oktober 1982.

. . .«

20-3. *I anledning af to studerendes klage over karakterfastsættelsen for en fælles specialeafhandling havde det humanistiske fakultet ved Københavns universitet anmodet eksaminator og censor om at foretage en ny bedømmelse, »idet der mangler en individuel bedømmelse af hver enkelt studerendes præstationer«. Udtalt, at fakultetet ikke uden forudgående udtalelser fra eksaminator og censor havde fornødent grundlag herfor, idet der – heller ikke i det for mig foreliggende materiale – var tilstrækkeligt sikkert grundlag for at afgøre, hvorvidt der alene var tale om en formel fejl, som efter min opfattelse ikke i sig selv kunne begrunde iværksættelse af en ny bedømmelsesprocedure, eller (tillige) en reel fejl. I øvrigt udtalt mig om betydningen af eksaminators mundtlige tilkendegivelse over for den ene studerende om den fastsatte karakter. (J. nr. 1982-605-711).*

A og B klagede over en afgørelse fra undervisningsministeriet i en klagesag om bedømmelse af deres fælles specialeafhandling i faget dansk på Københavns universitet. Klagen angik navnlig følgende forhold:

at undervisningsministeriet havde tilsluttet sig direktoratet for de videregående uddannelsers og universitetets opfattelse, hvorefter den bedømmelse af afhandlingen, som eksaminator og censor foretog i november 1979, var behæftet med en så væsentlig mangel, at den måtte annulleres som ugyldig, da bedømmelsen ikke omfattede individuelle, vurderende udtalelser om A's og B's respektive bidrag til afhandlingen. Efter A's og B's opfattelse var dette krav uhjemlet og i strid med såvel den dagældende som den nuværende praksis ved universitetet, når deltagernes bidrag blev vurderet ensartet, og

at undervisningsministeriet havde tilsluttet sig direktoratets og universitetets opfattelser, hvorefter A og B ikke gyldigt havde fået karakteren 10 ved den omtalte bedømmelse, selv om de havde modtaget en kopi af eksaminators og censors udtalelse, hvorefter bedømmelsen var »meget god«, svarende til en karakter på 10, 11 eller 13, og selv om eksaminator i en telefonsamtale den 7. november 1979 med B havde meddelt, at karakteren var fastsat til 10.

Det fremgik af de foreliggende oplysninger, at A og B den 7. september 1979 afleverede specialeafhandlingen til bedømmelse på det humanistiske fakultets eksamenskontor på Københavns universitet.

Den 6. november 1979 modtog A og B en specialeudtalelse af 24. oktober 1979 fra cen-

sor og eksaminator. Udtalelsen konkluderede, at der var tale om et arbejde, »der fortjener at blive placeret på karaktertrinnet »meget god««, der svarer til en karakter på 10, 11 eller 13. Eksaminator sendte A og B specialeudtalelsen af 24. oktober 1979 i henhold til § 13, stk. 6, 2. pkt., i undervisningsministeriets bekendtgørelse (nr. 309 af 14. juni 1972 med senere ændringer) om de humanistiske eksaminer, hvorefter »eksaminanden er berettiget til inden fastsættelsen af karakteren at få vurderingen forelagt med henblik på en eventuel drøftelse«.

Den 7. november 1979 meddelte B telefonisk eksaminator, at hun og A kunne acceptere specialeudtalelsen.

Efter B's opfattelse sagde eksaminator herefter, at hun og censor var enige om at bedømme specialet til karakteren 10. Eksaminator udtalte senere under sagen, at hun i telefonsamtalen havde meddelt, at karakteren ville blive fastsat til 9. Til støtte for A's og B's opfattelse af, hvad der passerede under telefonsamtalen, henviste de til, at de i stillingsansøgninger af 17. november 1979 om ansættelse som undervisningsassistent oplyste, at specialet var blevet bedømt til karakteren 10.

Den 12. november 1979 forsynede eksaminator den originale specialeudtalelse med følgende påtegning: »Da ingen af kandidaterne har ønsket at fremsætte kommentarer til udtalelsen, fastsættes karakteren hermed til 9«. Påtegningen blev samtidig underskrevet af eksaminator, og den 14. november 1979 af censor. Den originale specialeudtalelse blev herefter indsendt til det humanistiske fakultets eksamenskontor, uden at A og B blev orienteret herom.

Det humanistiske fakultets eksamenskontor oplyste senere under sagen i en skrivelse af 25. februar 1980 til rektor, at det af den originale specialeudtalelse fremgik, »at der er foretaget rettelse med korrekturlak i trinfastsættelsen. Her har oprindeligt stået »god«, men dette ord er lakeret ud, hvorefter »god« er skrevet på ny«. Endelig er en karakter på 10 lakeret ud, hvorefter der er skrevet 9.

Den 22. november 1979 henvendte A og B sig personligt på det humanistiske fakultets eksamenskontor. De fik her forevist den specialeudtalelse, som eksamenskontoret havde modtaget, hvorefter karakteren var fastsat til 9.

I skrivelse af 22. november 1979 klagede A og B til dekanen for det humanistiske fakultet over, at eksaminator og censor havde ændret karakteren til 9.

I skrivelse af 5. december 1979 meddelte det humanistiske fakultets kontor eksaminator og censor, at fakultetet påtalte, »at vurderingen ikke opfylder kravene for gruppeprøver . . ., idet der mangler en individuel bedømmelse af hver enkelt deltagende studendes præstation.

I forlængelse af det foranstående skal man anmode om en udtalelse om det af de studerende rejste forhold samt om udarbejdelse af en ny vurdering.«

Det humanistiske fakultetskontor modtog herefter udtalelser fra censor i skrivelser af 16. december 1979 og 9. januar 1980 og fra eksaminator i skrivelser af 9., 21. og 29. januar 1980. Censor udtalte bl.a., at han og eksaminator havde været enige om karakteren 9. Eksaminator anførte bl.a., at det skyldtes en fejl, at hun havde tilsendt A og B en udtalelse om specialet med trinfastsættelsen »meget god« i stedet for »god«. Eksaminators udtalelser indeholdt forskellige forklaringer på, hvordan fejlen kunne være sket. Eksaminator anmodede endvidere om »at få papirerne tilsendt igen, så en individuel vurdering kan foretages«.

I skrivelse af 27. januar 1980 til dekanen for det humanistiske fakultetsråd fremsatte A og B nogle yderligere bemærkninger til deres klage.

I skrivelse af 5. februar 1980 indbragte A og B sagen for rektor ved universitetet.

Den 20. februar 1980 modtog det humanistiske fakultetskontor en ny udtalelse om specialet fra eksaminator og censor. Udtalel-

sen var identisk med de tidligere udtalelser bortset fra to mindre afsnit med individuelle bemærkninger om de dele af specialet, som A og B hver for sig særligt var ansvarlige for. Eksaminator og censor fandt fortsat, at specialet fortjente at blive placeret på karaktertrinet »god«.

I anledning af A's og B's klage til rektor afgav det humanistiske fakultetskontor i skrivelse af 25. februar 1980 en udtalelse til rektor. Fakultetet fandt det kritisabelt, at der var foretaget rettelser med korrekturlak i den originale specialeudtalelse, som eksaminator og censor havde afgivet til eksamenskontoret. Fakultetet betragtede det endvidere som en alvorlig forseelse, at eksaminator havde fremsendt en kopi af specialeudtalelsen til A og B, der fejlagtigt konkluderede i trinfastsættelsen »meget god«, således at A og B var blevet vildledt om den rigtige vurdering. Fakultetet fandt endvidere, at det var en forseelse, at eksaminator ikke havde fremsendt en kopi af vurderingen med den endelige karakterfastsættelse til A og B.

Under henvisning til fakultetets udtalelse meddelte rektor i skrivelse af 10. marts 1980 fakultetet, at han fandt det overordentlig beklageligt, at eksaminator havde vildledt A og B med hensyn til den endelige fastsættelse af karakteren, og at sagen gav ham anledning til at påtale det skete over for eksaminator. Rektor anmodede fakultetet om at viderebringe denne påtale. Rektor fandt endvidere, at de formelle fejl i proceduren ikke i sig selv kunne medføre en anden karakter end det givne 9-tal. Rektor fandt endelig, at fakultetet burde fremsende den nye vurdering af specialet, som fakultetet havde modtaget den 20. februar 1980, til A og B til udtalelse.

I en samtidig skrivelse underrettede rektor A og B om skrivelsen til det humanistiske fakultet.

I skrivelse af 28. marts 1980 til eksaminator viderebragte det humanistiske fakultetskontor rektors påtale af eksaminator.

Med skrivelse af 13. marts 1980 sendte det humanistiske fakultets eksamenskontor A og B kopi af den ny udtalelse om deres specialafhandling, som eksamenskontoret havde modtaget den 20. februar 1980 fra censor og eksaminator. Eksamenskontoret henviste til A's og B's ret til at udtale sig om vurderingen, inden karakteren blev fastsat.

Ved skrivelse af 23. marts 1980 sendte A og B det humanistiske fakultets eksamenskontor deres bemærkninger til eksaminators og censors ny vurdering af deres speciale.

I skrivelse af 21. april 1980 indbragte A og B sagen for direktoratet for de videregående uddannelser og anmodede direktoratet om at meddele universitetet, at der med specialeudtalelsen af 24. oktober 1979 forelå en retligt bindende eksamensafgørelse, og at der ikke var hjemmel til at ophæve eksamensafgørelsen på grund af manglende individuelle bemærkninger om deres præstationer.

Den 5. maj 1980 modtog A og B kopi af eksaminators og censors påtegning af 15. april 1980 på den ny vurdering. Efter at censor og eksaminator havde modtaget A's og B's bemærkninger i skrivelser af 23. marts 1980, havde de fastsat karakteren til 9.

I skrivelse af 7. maj 1980 indbragte A og B denne eksamensafgørelse for det humanistiske fakultet. Fakultetet forelagde klagen – for så vidt angik de spørgsmål, som A og B ikke i forvejen havde indbragt for direktoratet for de videregående uddannelser – for eksaminator og censor.

Det humanistiske fakultet meddelte i skrivelse af 9. juni 1980 A og B, at eksaminator og censor havde afvist deres klage.

I skrivelse af 16. juni 1980 anmodede A og B dekanen for det humanistiske fakultet om at få eksaminators og censors afgørelse indbragt for en ankekommission.

Studienævnet for dansk nedsatte herefter en ankekommission, som på sit møde den 21. august 1980 besluttede at fastholde karakteren 9 for henholdsvis A og B. Med skrivelse af 9. september 1980 orienterede det humanistiske fakultet A og B om ankekommissionens afgørelse.

I skrivelse af 18. december 1980 meddelte direktoratet for de videregående uddannelser A og B en afgørelse på deres klage i skrivelser af 21. april 1980. Direktoratet havde under sagens behandling indhentet en udtalelse af 20. august 1980 fra det humanistiske fakultet og en udtalelse af 27. august 1980 fra rektor. Direktoratet fandt i det hele at måtte afvise A's og B's klage.

I skrivelse af februar 1981 indbragte A og B direktoratets afgørelse for undervisningsministeriet.

Efter forud indhentet udtalelse fra rektor og direktoratet for de videregående uddan-

nelser meddelte undervisningsministeriet i skrivelse af 3. juni 1981 A og B, at ministeriet ligesom direktoratet i det hele måtte afvise deres klage.

I klagen til mig gjorde A og B gældende, at eksaminator og censor først meddelte dem en afgørelse om karakteren 10 for specialet, og at de havde ret til at bevare denne karakter. Den ændring i karakteren til 9, som senere blev foretaget, fandt A og B således uberettiget.

Til støtte herfor henviste A og B dels til den specialeudtalelse af 24. oktober 1979, som de den 6. november 1979 modtog fra censor og eksaminator, og hvorefter specialet fortjente at blive placeret på karaktertrinnet »meget god«, dels til B's telefonsamtale med eksaminator den 7. november 1979, hvorefter eksaminator meddelte, at hun og censor var enige om at bedømme specialet til karakteren 10. A og B havde ikke på noget tidspunkt grund til at tro, at den nævnte afgørelse om eksamenskarakteren var fejlagtig. Ordlyden af konklusionen i den tilsendte vurdering svarede til en karakter inden for trinnet »meget god«.

Det forhold, at specialevurderingen ikke indeholdt individuelle bemærkninger om A's og B's respektive bidrag til afhandlingen, var efter deres opfattelse sædvanligt i de tilfælde, hvor eksaminator og censor var enige om, »at begge eksamenskandidater besidder kvalifikationer på samme niveau«. A og B gjorde derfor gældende, at afgørelsen om karakteren 10 ikke kunne annulleres på grund af vurderingens manglende individuelle bemærkninger. Det var derfor uberettiget, at fakultetskontoret ved skrivelser af 5. december 1979 gav eksaminator og censor adgang til at foretage en ny vurdering af deres afhandling. A og B henviste i den forbindelse til, at afgørelsen om karakteren 10 i forhold til dem måtte betragtes som en begunstigende afgørelse, som de ikke havde grund til at betvivle rigtigheden af, og at de ikke havde klaget over det forhold, at specialeudtalelsen ikke indeholdt individuelle bemærkninger.

Endelig gjorde A og B gældende, at fakultetskontoret hverken i tidligere eller senere praksis havde håndhævet et tilsvarende krav om individuelle bemærkninger i vurderinger af specialer, der var udarbejdet af flere studerende. Det var A's og B's opfattelse, at kravet »er blevet opfundet til lejligheden på

det tidspunkt, hvor fakultetet opdager, at eksaminator har begået ulovligheder . . .«

I de udtalelser, som jeg i anledning af A's og B's klage indhentede, henviste myndighederne i det væsentlige til og henholdt sig til det, der var anført i myndighedernes tidligere afgørelser og udtalelser.

I den ovennævnte udtalelse i skrivelse af 25. februar 1980 til rektor anførte fakultetskontoret bl.a. følgende:

» . . .

Den originale vurdering indeholder kun vurderingen »god« samt den dermed korresponderende karakter 9, hvilket desuden bekræftes af eksaminators og censors redegørelser. Fakultetet finder derfor ingen grund til at betvivle hverken trinfastsættelse eller karakter.

Den omstændighed, at de studerende er blevet *vildledt*, kan, hvor beklagelig den i øvrigt er, ikke i sig selv begrunde, at specialeopgaven nu vurderes til »meget god«.

Det må parallelt med fejlagtige beslutninger i kollegiale organer gælde, at »hensynet til den begunstigede næppe kan være tilstrækkeligt over for det afgørende synspunkt, at der reelt ikke er truffet nogen afgørelse af det pågældende indhold.« (C. Aa. Nørgaard: »Forvaltningsret - Sagsbehandling«, Kbh. 1972, pag. 195). Det ville da også have yderst betænkelige konsekvenser, hvis eksaminator ved at meddele sig til eksaminanden i realiteten uden hensyn til censors opfattelse kunne fastsætte karakteren for en prøve med bindende virkning.

Man må af det foranstående konkludere, at de studerende aldrig har fået den korrekte specialevurdering til udtalelse, og at dette nu må ske forud for fastsættelse af den endelige karakter.

Fakultetet har ikke tidligere stillet særlige krav til udformningen af vurderingen af gruppespecialer, men efter i efteråret 1979 at have undersøgt dette spørgsmål nærmere, er det fakultetets konklusion, at en vurdering af en gruppespecialopgave skal indeholde en individuel vurdering af hver enkelt deltagende studerendes præstation, evt. i særlige slutafsnit på en større fællesvurdering. . . .«

I sin afgørelse i skrivelsen af 10. marts 1980, der er omtalt ovenfor, tilsluttede rektor sig fakultetets nævnte udtalelser.

I sin afgørelse i skrivelsen af 18. december 1980 anførte direktoratet for de videregående uddannelser bl.a., at

»forelæggelse af en vurdering for en eksaminand betyder . . . ikke, at der herved skulle være stiftet nogen ret for eksaminanden til en bestemt karakter, men der er på dette tidspunkt ikke givet nogen karakter«. Direktoratet lagde til grund, » . . . at konklusionen »meget god«, som var anført i det eksemplar af udtalelsen, der blev udsendt til (A og B), alene skyldtes en fejl fra eksaminators side i forbindelse med renskrivning og kopiering af udtalelsen.

Man må derfor allerede af denne grund afvise, at den - fejlagtigt udformede - specialeudtalelse, der udsendtes til (A og B) den 1. november 1979, skulle være ensbetydende med en gyldig karakterfastsættelse inden for karaktertrinnet meget god . . .«.

Direktoratet fandt det i øvrigt »mindre hensigtsmæssigt, at der i en specialeudtalelse, som den her omhandlede, er oplyst noget om det karaktertrin, som den pågældende afhandling forventes placeret på«.

For så vidt angik kravene til udformningen af vurderinger af gruppespeciale tilsluttede direktoratet sig fakultetets ovennævnte udtalelse i skrivelsen af 25. februar 1980. Direktoratet var dog

» . . . opmærksom på, at der kan rejses spørgsmål om, hvorvidt den i første omgang afgivne specialeudtalelse (af 24. oktober 1979), som ikke indeholdt nogen individuel vurdering, fortsat bør anses for gyldig. Afgørende herfor er, om den manglende individuelle bedømmelse må anses for en så væsentlig mangel, at den kan begrunde en annullation af bedømmelsen (vurderingen og karakteren).

En eventuel anerkendelse af den oprindelige specialeudtalelse ville dog kun kunne ske i den udformning, som udtalelsen rent faktisk fik fra bedømmernes side, men ikke i den fejlagtige udformning, som tilsendtes (A og B), idet direktoratet som ovenfor anført må lægge til grund, at den afsluttende konklusion i denne specialeudtalelse skulle være »god«.

Københavns universitet henholdt sig til, » . . . at der ved den første bedømmelse er forekommet en så væsentlig fejl, at det var nødvendigt at lade foretage en ny bedømmelse, som kunne opfylde de gældende krav

om individuel bedømmelse af gruppespecialer.

Med hensyn til selve karakteren bemærkes, at da der ved både den første og den senere bedømmelse blev givet karakteren 9, kan der ikke anerkendes nogen anden karakter end denne for afhandlingen.

Man må således afvise (A's og B's) påstand om, at der skulle foreligge en retligt bindende karakterfastsættelse med karakteren 10 – svarende til vurderingen meget god.

...«

Undervisningsministeriet anførte i sin afgørelse, at ministeriet ligesom direktoratet måtte afvise, at A's og B's kopieksemplar af den foreløbige specialeudtalelse med et ved en fejltagelse anført karaktertrin skulle være ensbetydende med en gyldig karakterfastsættelse inden for dette karaktertrin.

Ministeriet fandt, »som universitetet og direktoratet, at det var en så væsentlig mangel, at specialeudtalelsen af 24. oktober 1979 ikke omfattede individuelle, vurderende udtalelser om (A's og B's) respektive bidrag til gruppespecialer afhandlingen, at det var med føje, at det humanistiske fakultet annullerede specialevurderingen og krævede, at den skulle erstattes af en, der indeholdt sådan individuel bedømmelse«.

Efter ministeriets opfattelse fremgik kravet om, at en individuel bedømmelse skal give sig udslag i den skriftlige vurdering, af bestemmelsen i § 13, stk. 8, 2. pkt., (i bekendtgørelsen om de humanistiske eksaminer) om kravet til affattelsen af en gruppespecialer afhandling, sammenholdt med bestemmelsen i § 13, stk. 6, om en skriftlig vurdering af afhandlinger.

Det humanistiske fakultet oplyste i en udtalelse i anledning af A's og B's klage til mig, at fakultetet havde ændret de standardskrivelser – som anvendtes ved fremsendelse af specialer til eksaminator og censor til bedømmelse – således, »at det nu tydeligt fremgår, at vurderingen af gruppespecialer skal omfatte en individuel bedømmelse af hver enkelt studerendes præstation . . .«.

I en skrivelse til A og B udtalte jeg følgende:

»Efter min gennemgang af sagen må jeg lægge til grund, at det under hele sagsforløbet har været eksaminators og censors samstemmende opfattelse, at Deres specialer

afhandling ved trinbedømmelsen måtte karakteriseres som »god« og ved gradbedømmelsen måtte vurderes til karakteren 9, og at det skyldtes en teknisk fejl, at De den 6. november 1979 modtog et eksemplar af eksaminators og censors skriftlige vurdering, hvoraf det fremgik, at afhandlingen »... fortjener at blive placeret på karaktertrinnet »meget god«.

Om den retlige betydning af denne fejl og af, at (B) som følge heraf under telefonsamtalen med eksaminator den 7. november 1979 fik det bestemte indtryk, at karakteren var fastsat til 10, skal jeg bemærke følgende:

Det følger af forvaltningsrettens almindelige regler, at en forvaltningsafgørelse først bliver bindende, når den meddeles den, afgørelsen vedrører. Indtil da kan forvaltningsafgørelsen i forhold til den pågældende frit tilbagekaldes. Hvis der på et forvaltningsområde er foreskrevet en særlig form for forvaltningens afgørelse, gælder det samme, indtil afgørelsen er meddelt i den foreskrevne form.

Bekendtgørelsen om de humanistiske eksaminer synes i § 15, stk. 8, 2. pkt., at forudsætte, at karakteren for en mundtlig prøve meddeles mundtligt. Bekendtgørelsen indeholder derimod ikke udtrykkelige regler om formen for meddelelsen af karakteren for en skriftlig prøve, herunder for en specialeafhandling. For så vidt angår specialeafhandlinger, er det alene i bekendtgørelsens § 13, stk. 6, fastsat, at censor og eksaminator i fællesskab eller hver for sig skal udarbejde en skriftlig vurdering af afhandlingen, og at eksaminanden er berettiget til inden fastsættelsen af karakteren at få vurderingen forelagt med henblik på en eventuel drøftelse.

I den standardfølgeskrivelse, som fakultetskontoret anvendte ved fremsendelsen af Deres speciale til eksaminator og censor, er der imidlertid anført følgende om proceduren i forbindelse med fastsættelsen af karakteren for specialeafhandlingen og meddelelsen herom:

»Tilføjelser efter, at kandidaten har haft lejlighed til at fremsætte bemærkninger:

Hvis der ikke er fremsat bemærkninger:

»Ved udløbet af den ovenfor fastsatte frist (2 uger) havde kandidaten ikke fremsat bemærkninger til ovenstående vurde-

ring, hvorefter karakteren fastsættes til XX«. Hvis der er fremsat bemærkninger: Enten »Under hensyn til de af kandidaten den (dato) fremsatte bemærkninger fastsættes karakteren til XX«, eller: »Under hensyn til de af kandidaten den (dato) fremsatte bemærkninger tilføjes følgende til ovenstående vurdering: . . . Herefter fastsættes karakteren til XX«.

I følgeskrivelsen er det endvidere fastsat, at den endelige karakter skal dateres, underskrives af eksaminator og censor og fremsendes i original til specialebiblioteket og i kopi til kandidaten.

I overensstemmelse hermed hedder det i eksamensordningen for dansk (udgivet i 1975 og a jourført med rettelser til og med den 20. juni 1979) s. 43:

»Hvis du efter en periode på maksimalt 2 uger ikke har gjort nogen indvendinger mod censors og eksaminators udtalelse, betragtes den som accepteret. Den endelige karakter fremsendes til eksamenskontoret og indføres i eksamensprotokollen«.

På denne baggrund har jeg ikke grundlag for at kritisere, at undervisningsministeriet i sin afgørelse i skrivelsen af 3. juni 1981 tilsluttede sig direktoratets og universitetets afgørelse, hvorefter De ikke på noget tidspunkt gyldigt havde fået karakteren 10.

Jeg bemærker herved, at det forhold, at De den 6. november 1979 i henhold til bekendtgørelsens § 13, stk. 6, fik tilsendt et eksemplar af eksaminators og censors (principielt foreløbige) vurdering, hvoraf det (fejlagtigt) fremgik, at afhandlingen ved trinbedømmelsen var karakteriseret som »meget god«, ikke kan anses for eller sidestilles med en bindende meddelelse af en eksamenskarakter på mindst 10 (svarende til det angivne karaktertrin), og at eksaminators tilkendegivelser om karakterfastsættelsen under telefonsamtalen den 7. november 1979 ikke kan tillægges selvstændig retlig betydning. Jeg henviser herved til, at der for meddelelse af karakteren for en specialeafhandling må anses for foreskrevet den særlige form, at karakteren meddeles eksaminanden ved, at denne får tilsendt en kopi af den endelige vurdering, som i original med censors og eksaminators underskrift fremsendes til specialebib-

lioteket (og indføres i eksamensprotokollen).

Den første bedømmelsesprocedure var dog behæftet med følgende fejl:

- 1) en *kontradiktionsfejl* ved, at De ikke inden karakterfastsættelsen fik lejlighed til at fremsætte bemærkninger til eksaminators og censors vurdering med den korrekte konklusion, d.v.s. »god«,
- 2) en *bekendtgørelsesfejl* ved, at De ikke som foreskrevet fik tilsendt en kopi af den påtegning om karakteren 9, som eksaminator og censor påførte vurderingen den 12. november 1979, og som blev indsendt til fakultetets eksamenskontor, og
- 3) enten (alene)
 - a) en *formfejl* ved, at den skriftlige vurdering ikke indeholdt bemærkninger om den individuelle vurdering af Deres præstationer, som eksaminator og censor i realiteten havde foretaget, eller (tillige)
 - b) en *reel fejl* ved, at eksaminator og censor havde undladt at foretage en individuel bedømmelse af Deres respektive præstationer.

Om disse fejl skal jeg indskrænke mig til at bemærke følgende:

Jeg må forstå, at fakultetet ikke tidligere havde stillet særlige krav til udformningen af vurderingen af gruppespecialer, men at man – efter i efteråret 1979 at have overvejet dette spørgsmål nærmere – havde besluttet, at vurderingen af sådanne afhandlinger skulle indeholde en individuel bedømmelse af hver enkelt deltagende studerendes præstation. Siden er dette krav blevet fremhævet i den standardfølgeskrivelse, som fakultetskontoret anvender ved fremsendelsen af specialeafhandlinger til eksaminator og censor.

På denne baggrund finder jeg ikke, at fakultetet uden forud indhentet udtalelse fra eksaminator og censor havde fornødent grundlag for i skrivelsen af 5. december 1979 i anledning af Deres klage at anmode om udarbejdelse af en ny bedømmelse indeholdende en sådan individuel vurdering, og jeg finder heller ikke, at der i det nu foreliggende materiale er tilstrækkeligt sikkert grundlag for at afgøre, hvorvidt der alene var tale om en formfejl, som efter min opfattelse ikke i sig selv

kunne begrunde iværksættelse af en ny bedømmelsesprocedure, eller (tillige) en reel fejl.

Jeg har gjort det humanistiske fakultet, rektor, direktoratet for de videregående uddannelser og undervisningsministeriet bekendt med min opfattelse, men finder ikke herudover grundlag for at foretage videre vedrørende dette forhold.

Jeg har herved lagt vægt på, at kontradiktionsfejlen under alle omstændigheder måtte medføre, at de afsluttende faser af bedømmelsesproceduren måtte gå om, og at den individuelle bedømmelse af Deres respektive præstationer ikke medførte en

lavere karakter end den oprindeligt meddelte. Jeg henviser i denne forbindelse til princippet i § 7, stk. 4, i undervisningsministeriets bekendtgørelse nr. 635 af 13. december 1979 (med senere ændringer) om visse forhold i forbindelse med censorers medvirken ved bedømmelse af eksaminer på de højere uddannelsesinstitutioner; efter denne bestemmelse kan der kun ske »en lavere bedømmelse end den oprindeligt givne, hvis denne er åbenbart i strid med gældende retsregler, der er almindeligt bekendtgjort på institutionen«.

...«

21. Økonomiministeriets sagsområde.

Som det fremgår af oversigten ovenfor s. 13, er der i beretningsåret realitetsbehandlet 6 sager inden for økonomiministeriets sagsområde; to af sagerne vedrørte *Danmarks statistik*, den ene angik en afgørelse, og den anden, som gav anledning til kritik, et sagsbehandlingsspørgsmål. De resterende 4 sager vedrørte *Danmarks nationalbank*, og alle sager vedrørte det forhold, at nationalbanken efter oprettelsen af værdipapircentralen havde besluttet at ophøre med indskrivning af statsobligationer.

22. Kommunale myndigheder.

Som det fremgår af oversigten ovenfor s. 13, er der i beretningsåret realitetsbehandlet 23 sager vedrørende kommunale myndigheder.

Af de 3 sager vedrørende kommunalbestyrelser angik den ene sag en afgørelse, der var truffet af et *amtsråd*, medens de to andre sager, der vedrørte *kommunalbestyrelser* i primærkommuner, angik et generelt spørgsmål og et sagsbehandlingsspørgsmål.

En sag angik en afgørelse, der var truffet af et byplanudvalg.

Af de 19 sager vedrørende *social- og sund-*

hedsforvaltninger angik to sager afgørelser, og én af sagerne gav anledning til en henstilling til vedkommende sociale udvalg om på ny at overveje en administrationsordning for en invalidepensionist. 17 sager angik sagsbehandlingsspørgsmål, herunder sagsbehandlingstiden. To sager gav anledning til kritik, og den ene af sagerne er omtalt nedenfor.

22-1. *Fundet det overordentlig uheldigt, at en skrivelse fra en social- og sundhedsforvaltning til en klient var formuleret på en måde, der efter min opfattelse måtte karakteriseres som stærkt krænkende i forhold til klienten. Skrivelsen var i sin form befalende, udkældende og truende og berørte private forhold, der klart faldt udenfor, hvad en social- og sundhedsforvaltning kan beskæftige sig med. (J. nr. 1983-1134-059).*

I skrivelse af 14. november 1983 rettede A for B henvendelse til mig om en skrivelse af 14. juli 1983 fra social- og sundhedsforvaltningen i X kommune til B.

I skrivelse af 28. november 1983 meddelte B mig, at skrivelsen af 14. juli 1983 havde et sådant indhold og var holdt i en sådan tone, at hun havde henvendt sig til A for at få hjælp. Både A og B fandt, at brevets indhold gik langt ud over det, som sociallovgivningen giver hjemmel til. B oplyste i øvrigt, at hun 2 gange havde anmodet X kommune om en ny sagsbehandler, idet forholdet mellem hende og sagsbehandleren var blevet meget dårligt. Kommunen havde afslået anmodningen. Efter B's opfattelse havde sagsbehandleren overskredet sine beføjelser ved i skrivelsen af 14. juli 1983 at fremsætte grundløse påstande om hendes privatliv og ved at true hende med, at hendes barn ville blive tvangsfjernet.

Det fremgik af de foreliggende akter, at B, der var født i 1964, i januar fik en datter C.

B modtog fra dette tidspunkt hjælp efter bistandsloven fra X kommune, indtil hun i juli 1983 flyttede til Y kommune.

Med virkning fra den 11. juli 1983 anviste X kommune B arbejde på en institution. På grund af en afstand på ca. 25 km mellem B's bopæl og arbejdspladsen anskaffede X kommune efter ansøgning fra B en knallert, som hun kunne låne i 5 måneder. B forlod efter et par timers arbejde institutionen på grund af arbejdets karakter.

Den 12. juli 1983 rettede B henvendelse til Y kommune med anmodning om at modtage bistandshjælp. Efter at have modtaget orientering om disse forhold sendte social- og sundhedsforvaltningen i X kommune B skrivelsen af 14. juli 1983, der havde følgende indhold:

»På foranledning af din ulovlige udeblivelse fra (institutionen), skal det meddeles, at du straks kontakter (institutionen) for evt. at aftale hvad der skal ske fremover.

Hjælp i følge bistandsloven er stoppet med øjeblikkelig virkning og der vil ikke blive udbetalt nogen bistandshjælp, inden du er startet på (institutionen).

Herværende socialforvaltning har sørget for indkøb af en ny knallert, denne kan lånes i 5 måneder fra arbejdets start. Derefter må du selv være i stand til at indkøbe et transportmiddel.

Angående (C) skal du som hendes moder sørge for (C's) opvækst og (X) socialforvaltning vil under ingen omstændigheder acceptere, at du tager ophold på et kollegieværelse i (Y) og måske tager (C) med. (C) skal ikke »slæbes« rundt fra sted til sted, hver gang du finder en ny ven. Dette vil (X) socialforvaltning snarest sætte en stopper for, ved at fjerne (C) fra hjemmet og placere hende i eventuel familiepleje. Denne gang er det sidste advarsel og det er snart på tide, at du bare bliver lidt voksen.

Herværende socialforvaltning kan ikke acceptere, at du tager på socialforvaltningen i (Y) og oplyser, at (X) kommune ikke vil være behjælpelig med et transportmiddel. Det er direkte løgn.

Når du ikke får nogen løn eller bistandshjælp, skal du ikke starte med at »plutte« din moder for penge. Jeg kan ikke se anden udvej end du må lade dig forsørge af dine mandlige bekendtskaber.«

I en udtalelse i anledning af klagen til mig anførte den pågældende sagsbehandler i social- og sundhedsforvaltningen i X kommune, at socialforvaltningen over for B og hendes familie under tiden havde været nødt til at anvende en sprogbrug, der i sin enkle og simple form afveg endog meget fra »normen« i et forsøg på at opnå en relevant kontakt. Sagsbehandleren henviste til, at familiens kommunikationsformer bar præg af en særdeles simpel sprogbrug, og at familien gik »fra affekt til voldsomhed«, når sproget ikke slog til.

I en udtalelse til mig anførte kommunalbestyrelsen i X kommune, at sagsbehandleren i overensstemmelse med ønsker hos befolkningen havde forsøgt at udtrykke sig i et sprog,

som han måtte forvente, at klienten kunne forstå. Dette var ikke lykkedes helt, idet A fortolkede sidste afsnit i skrivelsen som en opfordring til B til prostitution. Kommunalbestyrelsen anførte, at dette naturligvis ikke havde været hensigten, og beklagede, at formuleringen af dette afsnit kunne give mulighed for denne fortolkning.

Jeg udtalte følgende i en skrivelse til A:

»Efter min gennemgang af sagens akter må jeg lægge til grund, at der ikke fra socialforvaltningen (den pågældende sagsbehandler) er sendt skrivelser til (B), der i deres tone og deres indhold tilnærmelsesvis minder om skrivelsen af 14. juli 1983. Jeg har derfor ikke fundet tilstrækkelig anledning til at iværksætte yderligere undersøgelse vedrørende (X) kommunes behandling af (B's) sag. Jeg har herved også lagt vægt på, at (B) ikke længere bor i kommunen.

Jeg finder ikke at have tilstrækkelig anledning til at gå nærmere ind på spørgsmålet om lovligheden af de afgørelser og meddelelser om eventuelle afgørelser, som er indeholdt i skrivelsen af 14. juli 1983.

Jeg vil således alene udtale mig om den form, der er anvendt i skrivelsen af 14. juli 1983.

Jeg må finde det overordentlig uheldigt, at social- og sundhedsforvaltningens skrivelse af 14. juli 1983 til (B) er formuleret på en måde, der efter min opfattelse må karakteriseres som stærkt krænkende i forhold til (B). Skrivelsen er i sin form befalende, udskældende og truende og berører private forhold, der klart falder udenfor, hvad en social- og sundhedsforvaltning kan beskæftige sig med.

Jeg har gjort kommunalbestyrelsen i (X) kommune bekendt med min opfattelse, og jeg har bedt kommunalbestyrelsen om at videregive min udtalelse til den pågældende medarbejder.

Herudover foretager jeg ikke videre i sagen.

...«

IV. Supplerende oplysninger vedrørende sager omtalt i tidligere beretninger.

De ved de enkelte sager anførte numre refererer til beretningen for det pågældende år.

A. Beretningen for året 1974.

- 100.** *Sagsbehandlingstiden i den sociale ankestyrelse, i revaliderings- og pensionsnævn og i amtsankenævn. (J. nr. 1974-996; beretn. 1974, s. 437-44, jfr. beretn. 1975, s. 65, beretn. 1976, s. 31, beretn. 1978, s. 31, beretn. 1980, s. 28-30, beretn. 1981, s. 316-18, og beretn. 1982, s. 283-85).*

Socialministeriet meddelte mig i skrivelse af 15. juni 1984 følgende oplysninger om behandlingstiderne m.v. i den sociale ankestyrelse, i revaliderings- og pensionsnævnene og i amtsankenævnene.

1. Den sociale ankestyrelse.

Sagstilgangen i 1983 var 11.300 sager (i 1982: 10.700).

De gennemsnitlige sagsbehandlingstider var ved årets begyndelse følgende:

	Invalidepensionssager	Andre sager	Sager I alt
Januar 1983	7,9 mdr.	11,1 mdr.	9,9 mdr.
Januar 1984	9,0 mdr.	11,9 mdr.	10,8 mdr.

Socialministeriet henviste til, at der arbejdes med henblik på nedbringelse af sagsbehandlingstiderne dels i en intern arbejdsgruppe i den sociale ankestyrelse, dels i et udvalg nedsat af socialministeriet.

var i 1983 10,6 måneder (i 1982: 11,4 måneder) fordelt med 6,7 måneders ekspeditionstid i kommunerne og 3,9 måneder i nævnet (i 1982: 7,1, henholdsvis 4,3 måneder).

3. Amtsankenævn.

2. Revaliderings- og pensionsnævn.

Sagstilgangen i 1983 var 35.109 sager (i 1982: 32.127).

Sagstilgangen i 1983 var 23.790 sager (i 1982: 22.103).

Den gennemsnitlige sagsbehandlingstid var i 1983 3,9 måneder (i 1982: 5,1 måneder).

Den gennemsnitlige sagsbehandlingstid

B. Beretningen for året 1976.

48. *Kompetencefordelingen mellem uddannelsesinstitutionerne og undervisningsministeriet og ministeriet for kulturelle anliggender i ansættelsessager. (J. nr. 1976-810-711; beretn. 1976, s. 267-78, jfr. beretn. 1977, s. 72, og beretn. 1979, s. 33).*

I skrivelse af 12. marts 1984 udtalte undervisningsministeriet, at det efter ministeriets opfattelse vel ikke helt kunne udelukkes, at ministeren i ganske særlige tilfælde ville kunne indstille en anden end den af institutionen indstillede til udnævnelse til professor. Ministeriet anså det imidlertid for overordentlig usandsynligt, at der skulle kunne blive tale om en sådan tilsidesættelse af institutionens indstilling, og ministeriet henviste herved til dels det meget vidtgående hensyn, der må tages til det faglige skøn også ud over kvalifikationsbedømmelsen, dels det element af forpligtelse, der i ministeriets praksis har gjort sig gældende over for modtagne indstil-

linger, dels den begrænsning af ministerens kompetence, der er tilstræbt i forbindelse med styrelseslovens § 35, stk. 2.

Undervisningsministeriet fandt fortsat, at der ikke var noget påtrængende behov for en præcisering af kompetencefordelingen. Ministeriet var imidlertid opmærksom på, at udtrykket »indstilling« i styrelseslovens § 11, stk. 3, næppe i sig selv beskriver en kompetencefordeling. Ved en eventuel kommende revision af styrelsesloven vil spørgsmålet om formuleringen blive taget op.

Jeg meddelte undervisningsministeriet, at jeg ikke foretog videre i sagen.

C. Beretningen for året 1977.

84. *Dobbelt personfradrag til visse pensionister. (J. nr. 1977-1657-223; beretn. 1977, s. 593-97, jfr. beretn. 1978, s. 62-63, og beretn. 1979, s. 47).*

Ved lov nr. 501 af 28. oktober 1983 er kilde-skatte-lovens § 37, stk. 5, blevet ændret, såle-

des at det nu er præciseret, hvilken personkreds der er tillagt forhøjet personfradrag.

D. Beretningen for året 1979.

21. *Statsfængslet i Nyborg. (J. nr. 1979-365-615; beretn. 1979, s. 193-97, jfr. beretn. 1980, s. 64-65).*

I skrivelse af 7. juni 1984 meddelte direktoratet for kriminalforsorgen mig vedrørende spørgsmålet om udskiftning af cellevinduer i statsfængslet i Nyborg, at der efter afholdelse af almindeligt bygningssyn den 26. maj 1983 var fremkommet en udtalelse fra justitsministeriets tilsynsførende arkitekt, hvori en udskiftning af samtlige vinduer i nordre-, midter- og søndre fløj blev anbefalet, at den tilsynsførende arkitekt den 2. marts 1984 ud fra en vurdering af vinduernes tilstand havde udarbejdet en etapevis udskiftningsplan, og

at vinduerne heri var foreslået udskiftet først i nordre- og søndre fløj og dernæst i midterfløjen.

Udgifterne forbundet med udskiftningen af vinduerne var anslået til ca. 3 mill. kr., og sagen beroede nu på en vurdering af den bevillingsmæssige situation.

Jeg meddelte herefter direktoratet, at jeg havde taget det oplyste til efterretning, og at jeg ikke foretog videre i sagen.

23. *Invalidepension til gifte kvinder. (J. nr. 1979-1453-051; beretn. 1979, s. 200-07, jfr. beretn. 1980, s. 65-69).*

I skrivelse af 26. august 1983 meddelte socialministeriet mig, at ministeriet samme dag havde skrevet således til sikringsstyrelsen:

»I forbindelse med folketingets vedtagelse af de ændrede lovregler om førtidspension med virkning fra 1. januar 1984 var der på baggrund af økonomiske årsager politisk flertal for indtil videre at opretholde den hidtil gældende praksis vedrørende vurderingsgrundlaget for invalidepension til gifte kvinder, den såkaldte husmodervurdering. Der henvises herved til den af folketingets socialudvalg afgivne betænkning over behandlingen af lovforslaget.

Af de beretninger, som sikringsstyrelsen og socialministeriet har foretaget over merudgifterne ved ophør af den specielle husmodervurdering, fremgår det, at disse vil udgøre mellem 35 og 40 mill. kr. årligt for den nuværende kreds af ansøgere, men at ikrafttrædelsen af de ændrede førtidspensionsregler vil reducere merudgifterne, idet pensionister med laveste invalidepension fra 1. januar 1984 vil få en ydelse svarende til folkepension. Denne ydelse forhøjes fra 1. januar 1985 med et førtidsbeløb, som yderligere vil reducere merudgifterne. Merudgifterne er derfor med de ændrede førtidspensionsregler anslået at ville udgøre mellem 25 og 30 mill. kr. årligt og efter indførelsen af førtidsbeløbet mellem 20 og 25 mill. kr. årligt. Hertil kom-

mer, at en ophævelse af husmodervurderingen forventes at medføre en stigning i antallet af ansøgninger om førtidspension fra husmødre. Merudgifterne herved er løseligt anslået at udgøre ca. 2,5 mia. kr. årligt.

Socialministeriet har imidlertid den 18. maj 1983 i en kommentar over for folketingets socialudvalg til en skrivelse fra ligestillingsrådet udtalt, at man efter indførelsen af nye principper for tildeling af førtidspension nøje vil følge udviklingen vedrørende vurderingsgrundlaget for pension til gifte kvinder med henblik på at tage spørgsmålet op til overvejelse på et senere tidspunkt, da der alene er tale om en eventuel ændring af administrativ praksis.

Med henvisning hertil skal man anmode sikringsstyrelsen om i en periode af 2 år fra ikrafttrædelsen af de nye førtidspensionsregler at følge udviklingen som anført og i denne sammenhæng vurdere, hvilken betydning det vil have, at der er indført et ændret niveau for tildeling af førtidspension. Man anmoder endvidere om, at styrelsen efter afslutningen af perioden vil afgive en redegørelse for sagen med henblik på eventuelle beslutninger om iværksættelse af en praksisændring.«

└ Jeg holder mig fortsat underrettet om, hvad der sker i sagen.

24. *Udtrykket »aftale om bidrag« i bistandslovens § 8, stk. 2. (J. nr. 1979-626-62; beretn. 1979, s. 207-11).*

Ved østre landsrets dom af 14. juli 1981 blev justitsministeriet dømt til at anerkende, at ministeriet havde været uberettiget til at pålægge M bidragspligt over for hans tidligere hustru.

I præmisserne anførte landsretten følgende:

»Efter den af sagsøgeren afgivne forklaring, der findes at måtte lægges til grund, har

der ikke mellem denne og den tidligere ægtefælle forinden eller under domsforhandlingen været drøftelser om vilkårene for skilsmis- sen. Der antages således ikke at foreligge nogen aftale mellem parterne vedrørende hustrubidrag. Da der yderligere ikke findes tilstrækkeligt grundlag for at statuere, at det forhold, at hustruen ikke har ønsket at påstå hustrubidrag, skulle kunne sidestilles med en

aftale i forhold til bistandslovens § 8, stk. 2, 2. pkt., vil der allerede af den grund være at give sagsøgeren medhold i den af ham nedlagte principale påstand.«

Dommen blev anket til højesteret, der ved dom af 13. december 1983 (UFR 1984, s. 97) stadfæstede landsrettens dom. I præmisserne anførte højesteret følgende:

»Bistandslovens § 8, stk. 2, findes efter

ordlyden og sammenhængen med §§ 6 og 8, stk. 1, naturligt at måtte forstås således, at den alene omfatter tilfælde, i hvilke der trods en bestående bidragspligt er givet afkald på fastsættelse af bidrag eller på at kræve bidraget forhøjet. Da der efter skilsmissevilkårene ikke påhviler indstævnte bidragspligt over for hans tidligere ægtefælle, vil dommen herefter være at stadfæste.«

- 32.** *Centralinstitutionen Lillemosegård og Børnehospitalet i Vangede. (J. nr. 1979-1125-06; beretn. 1979, s. 246-57, jfr. beretn. 1980, s. 75-78, beretn. 1981, s. 329-30, og beretn. 1982, s. 291-92).*

I skrivelse af 2. marts 1984 oplyste socialministeriet mig om, at samtlige boenheder på institutionerne »Damsager« og »Vangedehuse« fungerede med åbne døre i overensstemmelse med den tidstermin, der var angivet i socialministeriets skrivelse af 18. maj 1983.

Socialministeriet meddelte mig samtidig, at ministeriet ville vende tilbage til de spørgsmål af mere generel karakter, som ministeriets magtanvendelsesbekendtgørelse rejser, og som blev drøftet under møderne på mit kontor den 7. januar og 1. februar 1983.

Fra min behandling af en anden konkret sag (omtalt i denne beretnings afsnit III som

sag nr. 17-1) er jeg bekendt med, at socialministeriet efter vedtagelsen af lov nr. 301 af 6. juni 1984 om ændring af lov om social bistand (ændring af reglerne om børn og unges døgnophold uden for eget hjem) vil gennemgå bl.a. magtanvendelsesbekendtgørelsen med henblik på at foretage fornødne ændringer heri.

Jeg meddelte socialministeriet, at jeg gik ud fra, at de ovenfor nævnte generelle spørgsmål ville blive overvejet i den forbindelse.

E. Beretningen for året 1980.

- 26.** *Retsplejelovens § 650, stk. 2, og § 535, stk. 2. (J. nr. 1979-1211-610; beretn. 1980, s. 226-31, jfr. beretn. 1981, s. 334).*

I skrivelse af 19. december 1983 underrettede justitsministeriet mig om, at ministeriet havde anmodet retsplejerådet om at foretage en nærmere gennemgang af bl.a. reglerne om politiets bistand i sager om fogedforbud og i forbindelse hermed udarbejde udkast til nye

regler med henblik på en almindelig revision og modernisering af disse regler.

Jeg meddelte herefter ministeriet, at jeg havde taget det oplyste til efterretning.

- 31.** *Hjemmelsgrundlaget i bistandslovens § 42, stk. 1, 2. pkt., for at fastsætte retningslinier, hvorefter også en del af den hjælp, der ydes til en uddannelsessøgendes familie, skal ydes som lån. (J. nr. 1979-85-052; beretn. 1980, s. 265-280).*

Socialministeriet nedsatte i december 1980 et udvalg (»Kontanthjælpsudvalget«), der fik til opgave at foretage en gennemgang af bistandslovens kontanthjælpsafsnit med henblik på at fremkomme med forslag til ændringer, navnlig i retning af regler om faste ydelser og forenklet sagsbehandling.

Udvalgets 2. rapport fra marts 1984 indeholder en rapport om bistandslovens § 42, som er udarbejdet af en særlig arbejdsgrup-

pe, der var nedsat af udvalget. I denne rapport er der stillet forslag om, at bemyndigelsesreglerne i bistandslovens § 42, stk. 1, 2. pkt., ændres således, at socialministeren bemyndiges (bl.a.) til at fastsætte retningslinier for, hvornår hjælpen til den *uddannelsessøgende* ydes som lån.

Ved beretningsårets udløb forelå endnu ikke resultatet af socialministeriets overvejelser på baggrund af rapporten fra marts 1984.

38. *Forældrebetaling til folkeskoleelevers deltagelse i skolerejser m.v. (J. nr. 1980-815-710; beretn. 1980, s. 345-52).*

Ved dom af 24. august 1983 stadfæstede højesteret østre landsrets dom af 10. maj 1982 om frifindelse af undervisningsministeriet.

Fire af højesterets dommere afgav dissens med hensyn til begrundelsen. Dommene er offentliggjort i UfR 1983, s. 871-76.

67. *Landsskatterettens skønsmæssige forhøjelse af en lejeindtægt ved udleje af en ejendom til et familiemedlem. (J. nr. 1980-1085-223; beretn. 1980, s. 548-52, jfr. beretn. 1981, s. 339).*

Ved vestre landsrets dom af 5. januar 1984 blev ministeriet for skatter og afgifter frifundet for A's påstand. I sine præmisser anførte landsretten følgende:

»Sagsøgeren (A) har erkendt, at den leje, der er aftalt, ikke svarer til markedsløjen. Det findes endvidere godtgjort, at der er et betydeligt misforhold mellem den aftalte leje og den reelle lejeværdi. Når henses hertil samt til, at lejemålet er indgået med sagsøgerens søster, findes der ved indgåelsen af lejemålet at foreligge en gavedisposition til fordel for sagsøgerens søster. Der findes endvidere i

statskattelovens § 4, litra b, 1. pkt., sammenholdt med § 6, stk. 2, at være fornødent grundlag for at beskatte sagsøgeren af denne gave. Sagsøgerens selvangivne indkomst skal derfor forhøjes med det beløb, hvormed den leje, skattemyndighederne har fastsat, overstiger den leje, der er aftalt mellem sagsøgeren og dennes søster. Idet der endvidere ikke fra sagsøgerens side over for søsteren findes at være afgivet et tilsagn, der er omfattet af ligningslovens § 14, stk. 2, tages sagsøgtes frifindelsespåstand til følge.«

88. *Socialstyrelsens og socialministeriets tilsynsvirksomhed inden for institutionsområdet. (J. nr. 1980-916-06; beretn. 1980, s. 677-86).*

I december 1982 blev der af socialministeriets arbejdsgruppe om regelsanering nedsat en arbejdsgruppe, der fik til opgave at undersøge spørgsmålet om bindende og vejledende forskrifter i henhold til bistandsloven.

I sit arbejde tog arbejdsgruppen udgangspunkt i ombudsmandens skrivelse af 19. august 1980 til socialministeriet.

Arbejdsgruppens redegørelse, der forelå i marts måned 1983, indeholder en gennemgang af samtlige bemyndigelsesbestemmelser

i bistandsloven. Det er undersøgt, hvad den enkelte bestemmelse giver bemyndigelse til, i hvilken form det kan ske (cirkulære eller bekendtgørelse), og om bemyndigelsen er udnyttet og da i hvilken form.

Arbejdsgruppens samlede overvejelser er i redegørelsen beskrevet således:

»... arbejdsgruppen (mener), at forskrifter i medfør af bistandsloven fremover bør udsendes efter følgende retningslinier:

Bindende forskrifter bør alene udsendes i form af bekendtgørelser eller cirkulærer og *vejledende meddelelser* i form af vejledninger. I tråd hermed foreslås, at man fremover afstår fra at anvende betegnelsen cirkulæreskrivelse for meddelelser af vejledende karakter.

1) *Bekendtgørelsesformen* bør anvendes, hvor der er tale om *bindende forskrifter*, der normerer borgernes retsstilling i forhold til det offentlige.

En bekendtgørelse bør som hovedregel alene indeholde de forskrifter for borgerne, som fastsættes med hjemmel i en bemyndigelsesbestemmelse. Bekendtgørelsen bør således ikke indeholde instrukser for underordnede myndigheder eller rent vejledende udtalelser i et sådant omfang, at det er rimeligt at udskille dette stof i et særskilt cirkulære eller i en særskilt vejledning.

2) *Cirkulæreformen* bør anvendes, hvor der er tale om *bindende forskrifter* i form af instrukser for (amts)kommunerne.

Også for cirkulærer gælder, at disse alene bør indeholde de forskrifter for (amts)kommunerne, som fastsættes med hjemmel i en bemyndigelsesbestemmelse.

Cirkulærer bør som hovedregel ikke indeholde vejledende bestemmelser. Bestemmelser, der normerer borgernes retsstilling, må selvagt ikke indgå i cirkulærer. Sådanne bestemmelser skal indarbejdes i eksisterende bekendtgørelser eller fastsættes i en ny bekendtgørelse.

Hvis det alligevel findes nødvendigt at medtage vejledende meddelelser i en bekendtgørelse eller i et cirkulære, bør det af den sproglige udformning af sådanne informationer klart fremgå, at meddelelsen ikke har karakter af bindende regler.

3) *Vejledningsformen* bør anvendes, hvor socialministeriet med eller uden særlig bemyndigelse udsender ikke bindende forskrifter med vejledning om forståelse af de enkel-

te bestemmelser i bistandsloven eller om f.eks. hensigtsmæssig skønsudøvelse.

For at redegøre nærmere for retstilstanden på et bestemt område vil det ofte være naturligt, at der i vejledningen gengives de bindende regler, der er fastsat i loven eller i bekendtgørelser og cirkulærer med hjemmel i loven.

Det bør her i sproglig form præciseres, at disse bestemmelser er bindende. I denne forbindelse kan overvejes, om citater af bindende regler også skal markeres typografisk udover med citationstegn.

Efter arbejdsgruppens opfattelse vil det være hensigtsmæssigt i vejledningen at anføre, hvad der af lovens forarbejder og ankestyrelsens principielle afgørelser kan udledes om f.eks. lovfortolkning eller om hensigtsmæssig skønsudøvelse inden for lovens rammer. Dette kan i sig selv virke motiverende på (amts)kommunerne.

Styrken af bindingen af disse forarbejder og afgørelser bør beskrives i en sproglig form. Det vil her næppe være muligt at foretage nogen særlig typografisk markering, da bindingsgraden må antages at være varierende, jfr. kapitel II, hvor det er anført, at spørgsmålet om lovmotivers bindingsgrad i sidste instans henhører under domstolene.

Gengivelse af lovmotiver kan f.eks. gøres på følgende måde:

Efter en ordret gengivelse af lovbestemmelsens indhold, som citeres med kursiv, anføres under lovteksten med almindelig skrift følgende:

»Af lovens forarbejder fremgår ...«. »Det er socialministeriets opfattelse, at lovbestemmelsen, sammenholdt med forarbejderne, skal forstås således ...«. »Det følger efter socialministeriets opfattelse af lovens forarbejder, at ...«.

Hermed tilkendes klart, at der ikke er tale om en bindende forskrift.

...«

I marts 1982 nedsatte socialministeriet en arbejdsgruppe, der fik til opgave

at udarbejde forskrifter for rækkevidden af socialministeriets tilsyn efter den sociale styrelseslov,

at fremkomme med en vurdering af tilsynet set på baggrund af det almindelige tilsyn, som indenrigsministeriet udøver efter den kommunale styrelseslov,

at beskrive det regelsæt, efter hvilket klager over sagsbehandling bliver afgjort, og eventuelt

at fremkomme med forslag til ændringer af bestående regler.

Arbejdsgruppens redegørelse, der forelå i maj 1984, indeholder en nærmere gennemgang af sociallovgivningens regler om tilsyn og om adgangen til at klage over andet end sagens realitet.

Arbejdsgruppen har stillet forslag om, at der udsendes en vejledning dels om det sociale tilsyn, dels om klageveje ved andet end klage over sagens realitet. Gruppen har dog fundet, at dette bør afvente arbejdet i socialministeriets udvalg om effektivisering af det sociale ankesystem (forventes afsluttet i sommeren 1984).

Ved beretningsårets udløb forelå endnu ikke resultatet af socialministeriets overvejelser på baggrund af de to redegørelser.

89. *Spørgsmålet om tilbagebetaling af bistandshjælp i et tilfælde, hvor hjælpemodtageren havde fået udbetalt en forsørgertabserstatning. (J. nr. 1980-195-052; beretn. 1980, s. 686-91, jfr. beretn. 1981, s. 343).*

Den 24. august 1983 afsagde østre landsret dom i en sag, der var anlagt af advokat A for B mod den sociale ankestyrelse med påstand om, at ankestyrelsen skulle betale B 25.368 kr. med procesrenter fra sagens anlæg. Beløbet svarede til det beløb, som B havde betalt til Odense kommune til dækning af kommunens krav om tilbagebetaling af bistandshjælp. Dommen er refereret i UfR 1983, s. 1117-19.

Landsretten tog B's påstand til følge med følgende begrundelse:

»I overensstemmelse med det, der er tilført social- og sundhedsforvaltningens protokol, lægges det til grund, at sagsøgeren i forbindelse med hjælpens påbegyndelse i september 1975 fik tilkendegivelse om, at tilbagebetaling ville blive krævet i henhold til den til bistandslovens § 26, stk. 1, nr. 4, svarende særlige bestemmelse i forsorgslovens § 63. Det lægges endvidere som uomtvistet til grund, at socialforvaltningens beslutning om tilbagebetaling blev truffet i henhold til bistandslovens § 26, stk. 1, nr. 4, og på dette grundlag stadfæstet af såvel amsankenævnet

som ankestyrelsen. Ved sagsøgtens nye afgørelse af 22. juli 1981 blev beslutningen om tilbagebetaling ændret, således at kravet nu anses for at have hjemmel i den særlige bestemmelse i nr. 3 i bistandslovens § 26, stk. 1, der svarer til forsorgslovens § 62.

Bestemmelsen i bistandslovens § 26, stk. 2, jfr. tidligere forsorgslovens § 65, 1. pkt., må naturligt forstås således, at det til dens opfyldelse kræves ikke blot, at modtageren af hjælp i almindelighed er gjort bekendt med tilbagebetalingspligt, men tillige at det er tilkendegivet vedkommende, hvilken af de i loven anførte grunde til tilbagebetaling der er bragt i anvendelse ved beslutningen derom. Da tilkendegivelsen om, at det er bestemmelsen i bistandslovens § 26, stk. 1, nr. 3, jfr. forsorgslovens § 62, der udgør grundlaget for tilbagebetalingskravet i denne sag, først er meddelt sagsøgeren lang tid efter ydelsen af hjælp, kan betingelserne for at kræve tilbagebetaling ikke anses for at have været til stede. Allerede som følge heraf vil sagsøgerens påstand være at tage til følge.«

F. Beretningen for året 1981.

5-1. *Indeholdelse af A-skat ved udbetaling af strejke- og lockoutgodtgørelser til medlemmer af faglige organisationer, uanset at udbetalingen betegnes som lån. (J. nr. 1981-655-220; beretn. 1981, s. 63-69).*

Ad I. Statsskattedirektoratets cirkulære af 27. marts 1981.

Vedrørende det generelle spørgsmål om

formuleringen af cirkulæret om indeholdelse af A-skat ved udbetaling af strejke- og lockoutgodtgørelser meddelte skattedepartementet mig i skrivelse af 2. juli 1982, at departementet – efter at sagen havde været forelagt for ministeren for skatter og afgifter – sammen med statsskattedirektoratet ville overveje en ændret formulering af cirkulæret, således at det kom klarere frem, at der i det enkelte tilfælde skulle foretages en konkret vurdering af forholdene, herunder oplysning om de omstændigheder, der blev lagt vægt på ved vurderingen.

Med skrivelse af 17. december 1982 modtog jeg fra skattedepartementet et eksemplar af statsskattedirektoratets cirkulære af 13. december 1982 om indeholdelse af A-skat ved udbetaling af strejke- og lockoutgodtgørelser til lønmodtagere. Om de momenter, der skal indgå i vurderingen af, om udbetalingen må betegnes som lån, anførtes i cirkulæret bl.a. følgende:

»Hvor udbetalinger til konfliktramte medlemmer betegnes som lån, må der til brug ved afgørelsen af, om der skal indeholdes A-skat, foretages en konkret bedømmelse af, om der reelt foreligger et låneforhold.

Udgangspunktet for bedømmelsen må være, at fagforeningers formål bl.a. er at yde støtte til dækning af løbende udgifter til medlemmerne under konflikt. Når konfliktramte medlemmer efter ensartede retningslinier modtager beløb, som træder i stedet for løn, er der derfor en formodning for, at der foreligger strejke- eller lockoutgodtgørelse og hermed pligt til at indeholde A-skat.

Det må endvidere tages i betragtning, om de aftalte lånevilkår om forrentning, afdrag og sikkerhedsstillelse afviger væsentligt fra, hvad der normalt aftales mellem uafhængige parter.«

Ad II. De konkrete sager.

b) Advokat B's klage for Foreningen af danske Lægestuderende.

I skrivelse af 2. juli 1982 meddelte skattedepartementet mig, at de konkrete forelagte låneordninger havde været undergivet fornyet behandling i ligningsrådet, og at Dansk Typografafforbund og Foreningen af danske Lægestuderende ved skrivelser af 16. juni 1982 fra statsskattedirektoratet var blevet underrettet om de trufne afgørelser, hvortil departementet kunne henholde sig. Det fremgik af

den medsendte kopi af statsskattedirektoratets skrivelser af 16. juni 1982, at direktoratet havde meddelt Foreningen af danske Lægestuderende følgende:

»Statsskattedirektoratet skal i denne anledning oplyse, at der i forbindelse med direktoratets behandling af Deres skrivelse af 19. marts 1981 er foretaget en konkret bedømmelse af de i skrivelserne anførte typer af lånearrangementer.

Ved direktoratets afgørelse af 23. april 1981 er der lagt vægt på, at kontingenter til arbejdsgiverforeninger, fagforeninger og andre faglige sammenslutninger efter ligningslovens § 14, stk. 7, kan fradrages ved opgørelsen af den skattepligtige indkomst. Efter samme bestemmelse medregnes erstatninger eller ydelser, der af sådanne foreninger udbetales til medlemmerne, til den skattepligtige indkomst, og ved bekendtgørelse nr. 145 af 28. marts 1969 er strejke- og lockoutgodtgørelser til lønmodtagere gjort til A-indkomst.

Udbetalinger til medlemmerne i henhold til de i skrivelserne af 19. marts 1981 anførte lånearrangementer skal i en konfliktsituation træde i stedet for løn. Der er derfor ikke tale om en typisk lånesituation.

Når endvidere henses til de skitserede lånevilkår, d.v.s. afdrags- og forrentningsvilkår samt sikkerhed, samt til det indbyrdes interessefællesskab mellem parterne, må eventuelle udbetalinger til medlemmerne efter de omhandlede arrangementer efter statsskattedirektoratets opfattelse anses for konfliktgodtgørelse og ikke lån.«

I skrivelse af 29. juni 1982 klagede advokat B for Foreningen af danske Lægestuderende til mig over de nye afgørelser, som ligningsrådet havde truffet, idet han gjorde gældende, at der fortsat ikke var foretaget nogen konkret vurdering af de forelagte forslag til låneordninger.

Endvidere gjorde advokaten gældende, at den »formodningsregel«, som statsskattedirektoratet havde opstillet i cirkulæret af 13. december 1982, ikke var lovlig.

Jeg udtalte herefter følgende i en skrivelse til advokat B:

Således som statsskattedirektoratets cirkulære af 13. december 1982 er formuleret, fremgår det nu klart af cirkulæret, at der ved bedømmelsen af de udbetalingsordninger, der er omfattet af cirkulæret, skal

foretages en konkret vurdering i det enkelte tilfælde, ligesom det af cirkulæret fremgår, hvilke nærmere angivne elementer der skal lægges vægt på ved den konkrete bedømmelse.

Jeg må herefter finde, at myndighederne med udsendelsen af cirkulæret har imødekommet min henstilling i skrivelsen af 28. maj 1982, og jeg har samtidig hermed meddelt skattedepartementet, at jeg har taget cirkulæret til efterretning.

Det bemærkes herved, at jeg ikke har fundet grundlag for at kritisere den i cirkulæret tilkendegivne opfattelse, hvorefter der med udgangspunkt i en bedømmelse af fagforeningers formål er »en formodning for, at der foreligger strejke- eller lockoutgodtgørelser og hermed pligt til at indeholde A-skat«.

For så vidt angår statsskattedirektoratets fornyede stillingtagen i skrivelsen af 16. juni 1982 til de forskellige typer af lånearrangementer, som foreningen ønskede at tilbyde foreningens medlemmer i en konfliktsituation, skal jeg bemærke følgende:

Jeg ville have fundet det ønskeligt, om statsskattedirektoratet i den ovenfor nævnte skrivelse af 16. juni 1982 til foreningen, som skattedepartementet tiltrådte i sin skrivelse af 2. juli 1982 til mig, i mere konkret form havde tilkendegivet, hvilken vægt statsskattedirektoratet tillagde de enkelte elementer, der efter direktoratets tilkendegivelse indgik i vurderingen af de opstillede lånearrangementer.

Jeg finder imidlertid ikke at burde formulere min opfattelse som en kritik. Det kommer herved i betragtning, at der i et tilfælde som det foreliggende, hvor der fremsættes anmodning om »forhåndsbesked« med hensyn til forskellige typer af lånearrangementer, i almindelighed ikke kan stilles de samme krav til begrundelsens form og indhold, som tilfældet ellers ville være, hvor der består en lovbestemt begrundelsespligt, eller hvor der efter begæring meddeles en efterfølgende begrundelse.

På et møde med Dem og repræsentanter for foreningen har jeg imidlertid forstået, at foreningen i to tilfælde i konfliktsituationer (i marts, henholdsvis i juli måned 1982) har gennemført konkrete lånearrangementer i forhold til medlemmer af for-

eningen, og at det i begge tilfælde er tilkendegivet over for foreningen, at der skulle indeholdes A-skat af de udbetalte ydelser.

Jeg har fundet at burde henstille til skattedepartementet og statsskattedirektoratet, at der for disse tilfældes vedkommende meddeles foreningen en mere udførlig begrundelse for, at de omhandlede to konkrete lånearrangementer ikke har kunnet anerkendes som reelle, herunder med nærmere oplysning om, hvilken vægt der er tillagt de enkelte elementer, der ifølge statsskattedirektoratets cirkulære af 13. december 1982 må indgå i vurderingen vedrørende sådanne låneordninger.

...«

I anledning af min henstilling anmodede skattedepartementet statsskattedirektoratet om en udtalelse om de omhandlede to konkrete lånearrangementer, og i skrivelse af 9. marts 1984 til skattedepartementet redegjorde statsskattedirektoratet nærmere for enkelthederne i de to lånearrangementer og konkluderede sammenfattende, at direktoratet fortsat ikke fandt, at der var tale om lån, men om strejkegodtgørelse.

I skrivelse af 16. marts 1984 meddelte skattedepartementet mig, at departementet kunne henholde sig til direktoratets udtalelse.

Advokat A rettede på ny henvendelse til mig, idet han fortsat var utilfreds med den meddelte begrundelse.

I den anledning indhentede jeg sagens akter fra skattedepartementet.

Efter at have gennemgået det modtagne materiale, herunder de af de respektive arbejdsgiverkontroller udarbejdede redegørelser meddelte jeg advokat A og skattedepartementet, at jeg ikke fandt fornødent grundlag for at foretage videre i sagen.

Jeg tilføjede, at jeg, sådan som sagen forelå for mig, ikke havde nogen anledning til at gå nærmere ind på spørgsmålet om sagens realitet, d.v.s. spørgsmålet, om det var med rette, at de udbetalte ydelser blev betragtet som A-skattepligtige. Jeg bemærkede, at dette spørgsmål havde nær sammenhæng med spørgsmålet, om de udbetalte ydelser var indkomstskattepligtige for modtageren af ydelserne, og at afgørel-

sen heraf hørte under ligningsmyndighedernes afgørelse i sædvanlig instansfølge.

10-3. *Erstatning for tyveri af dele af en knallert, som var anbragt på pladsen ved en bilinspektions synshal. (J. nr. 1980-1295-68; beretn. 1981, s. 135-41).*

Ved Holstebro rets dom af 30. april 1982 blev politimesteren i Holstebro dømt til at betale A erstatning for det omhandlede tyveri af dele af en knallert. I præmisserne anførte retten følgende:

»Som det fremgår af sagens oplysninger, havde bilinspektionen i Holstebro allerede i oktober 1974 på grundlag af »adskillige tyverier« ansøgt om, at der måtte blive bygget et opbevaringsrum til bl.a. knallerter, der var indbragt til undersøgelse. Det fremgår videre af sagens oplysninger, at der i de følgende år skete adskillige tyverier på den omhandlede plads, og at disse ofte blev forøvet ved, at man klippede hul i hegnet. Herefter og når henses til de særlige forhold på pladsen – den ligger i et industrikvarter, der må betegne som øde om natten, hvorhos der inden for hegnet er et område med tæt buskvækst, hvor tyve kan arbejde uforstyrret om natten – finder retten, at der tidligere – i alt fald inden september 1979, da det her omhandlede tyveri fandt sted – burde have været truffet

sådanne forholdsregler som for eksempel de, der blev foreslået af bilinspektionen. Omkostningerne herved vil næppe kunne være blevet urimeligt store, hvorved bemærkes, at ejerne af knallerterne må finde sig i og er uden indflydelse på opbevaringsmåden. Tidligere pådømte søgsmål om tyveri fra andre bilsynshaller synes ikke at afgive argumenter herimod.

På denne baggrund finder retten, at det sagsøgte embedé i denne sag må være ansvarlig for det tab, sagsøgeren har lidt ved tyveriet.

Med hensyn til rentepåstanden skal bemærkes, at der ikke ses at burde analogiseres fra reglerne i forsikringsaftaleloven, hvorfor der alene findes at burde gives renter fra sagens anlæg jfr. rentelovens § 2.«

Ved vestre landsrets dom af 21. november 1983 (UfR 1984, s. 153) blev Holstebro rets dom stadfæstet af de grunde, som var anført i dommen.

10-8. *Statsfængslet i Ringe. (J. nr. 1981-1506-615; beretn. 1981, s. 150-52, jfr. beretn. 1982, s. 300-01).*

Ad 11, 1. Møbelværkstedet.

I skrivelse af 25. august 1983 meddelte direktoratet for kriminalforsorgen mig, at statsfængslet i Ringe havde oplyst, at istandsættelsen af møbelværkstedets »rygerum« og den nærliggende kaffestue (frokoststue) blev afsluttet den 27. oktober 1982. Istandsættelsen af »rygerummet« havde medført ned-

brydning af en skillevæg, hvorved rummet blev større og lysere. Lokalet var blevet malet, og der var opstillet 4 faste bænke, ligesom varme- og ventilationsinstallationen var blevet efterset. Frokoststuen var samtidig blevet rengjort og frisket op.

Jeg meddelte herefter direktoratet, at jeg havde taget det oplyste til efterretning.

16-1. *Stillevejsprojekter efter privatvejlovens § 44 (J. nr. 1981-950-510 og 1981-1250-510; beretn. 1981, s. 214-23).*

Ministeriet for offentlige arbejder underrettede mig i skrivelse af 20. december 1982 om, hvad der videre var sket i de to konkrete sager samt vedrørende spørgsmålet om angivelse af hjemmel for afgørelser efter vejlovgivningen. I den anledning meddelte jeg i en skrivelse af 13. september 1983 ministeriet følgende:

»I forbindelse med min behandling af klager over anvendelsen af § 44 i loven om private fællesveje ved etablering af stillevejsprojekter i to nærmere angivne sager henstillede jeg i skrivelse af 12. maj 1982 til ministeriet for offentlige arbejder.

1) at tage sagen om etablering af stilleveje i Lyngbyvejs-kvarteret op til fornyet overvejelse og i forbindelse hermed indhente tilkendegivelse fra Københavns kommune om, hvorvidt kommunens afgørelse var truffet med hjemmel i privatvejlovens § 44, stk. 1, og – såfremt dette måtte være tilfældet – tilvejebringe fyldestgørende oplysninger om, hvorvidt betingelserne for at etablere stillevejsprojektet med hjemmel i denne bestemmelse kunne anses for opfyldt i det foreliggende tilfælde, herunder også for så vidt angik betalingsspørgsmålet.

Min henstilling fremkom bl.a. på baggrund af, at spørgsmålet om hjemmelsgrundlaget efter de for mig foreliggende oplysninger ikke havde været forelagt af ministeriet for offentlige arbejder for Københavns kommune under min behandling af sagen, herunder heller ikke i forbindelse med ministeriets tilkendegivelse om, at beslutningen ikke, som oprindeligt anført, var truffet i henhold til § 44, stk. 2, men med hjemmel i § 44, stk. 1. Der forelå således ingen tilkendegivelse fra Københavns kommune om, hvorvidt kommunen var enig i, at stillevejsprojektet var etableret af kommunen som vejmyndighed i henhold til den sidstnævnte bestemmelse.

Hertil kom, at der som anført i min skrivelse af 6. november 1981 til ministeriet ikke efter min opfattelse forelå nærmere oplysninger om, hvorvidt betingelserne for at gennemføre projektet med hjemmel i privatvejlovens § 44, stk. 1, var opfyldt. Der forelå således hverken tilkendegivelser fra Københavns kommune som vejmyndighed eller ministeriet for offentlige arbejder om, hvorvidt projektet

havde været nødvendigt eller tilrådeligt af færdselsmæssige eller vejtekniske hensyn. Jeg bemærkede i denne forbindelse, at A i klagen til mig havde gjort gældende, at Københavns kommune over for ham havde tilkendegivet, at projektet alene blev etableret på grundlag af ønske fra beboerne, idet kommunen ikke havde et selvstændigt ønske herom. Hverken Københavns kommune eller ministeriet for offentlige arbejder havde under sagens behandling fremsat bemærkninger hertil.

2) at tage sagen om trafiksaneringsforanstaltninger på Sophus Bauditz Vej op til fornyet overvejelse og i forbindelse hermed indhente tilkendegivelse fra Lyngby-Tårnbæk kommune om, hvorvidt kommunens afgørelse var truffet med hjemmel i privatvejlovens § 44, stk. 1, og – såfremt dette måtte være tilfældet – tilvejebringe fyldestgørende oplysninger om, hvorvidt betingelserne for at etablere stillevejsprojektet med hjemmel i denne bestemmelse kunne anses for opfyldt i det foreliggende tilfælde.

Min henstilling fremkom bl.a. på baggrund af, at jeg efter min gennemgang af sagen ikke på grundlag af de foreliggende oplysninger i sagen fandt det godtgjort, at betingelserne for at etablere stillevejsprojektet med hjemmel i den nævnte bestemmelse kunne anses for opfyldt. Jeg anførte bl.a., at hverken Lyngby-Tårnbæk kommune eller ministeriet for offentlige arbejder sås at have udtalt sig om projektets færdselsmæssige eller vejtekniske begrundelse.

I tilslutning til mine ovenfor anførte henstillinger tilkendegav jeg nogle mere generelle synspunkter vedrørende spørgsmålet om vejmyndighedens forpligtelse til i forbindelse med meddelelse af godkendelse efter lovens § 44, stk. 2, at påse tilstedeværelsen af det privatretlige grundlag for foranstaltningernes gennemførelse.

3) at ministeriet tilkendegav over for vejmyndighederne, at afgørelser efter vejlovgivningen skal indeholde angivelse af, med hjemmel i hvilken/hvilke bestemmelser afgørelsen er truffet, og at ministeriet på tilsvarende måde – når ministeriet træffer afgørelse som klagemyndighed i henhold til vejlov-

givningen – angiver, med hvilken hjemmel afgørelsen træffes.

For så vidt angår punkt 1 modtog ministeriet for offentlige arbejder en udtalelse af 15. juli 1982 fra Københavns kommune (magistratens 4. afdeling), hvori magistraten bl.a. anførte, at magistratens godkendelse i den konkrete sag var meddelt med hjemmel i § 44, stk. 2.

For så vidt angår punkt 2 modtog ministeriet for offentlige arbejder en udtalelse af 21. juni fra Lyngby-Tårnbæk kommune, hvori kommunen redegjorde nærmere for kommunens generelle holdning til etablering af stilleveje m.v. Det fremgår af udtalelsen, at afgørelsen i den konkrete sag var truffet med hjemmel i § 44, stk. 1.

Ministeriet for offentlige arbejder modtog endvidere en udtalelse af 30. november 1982 fra Kommunernes Landsforening, vedlagt et notat af 15. november 1982, hvori landsforeningen – for så vidt angår punkt 3 – anførte, at landsforeningen var enig med ombudsmanden i, at det er et led i god forvaltnings-skik at angive hjemlen for truffede beslutninger.

I skrivelse af 20. december 1982 til mig anførte ministeriet for offentlige arbejder for så vidt angår mine henstillinger under punkt 1 og 2 bl.a., at ministeriet fandt, at trafiksaneringer af den nævnte art principielt måtte antages at imødekomme de i privatvejlovens § 44 (og § 57) nævnte hensyn af færdselsmæssig art, og at det tilkom vejmyndigheden at skønne over, om disse hensyn blev tilgode-set ved de konkrete foranstaltninger på den enkelte private fællesvej. Ministeriet anførte videre, at ministeriet som klageinstans efter privatvejloven ikke fandt fornødent grundlag for at tilsidesætte det skøn over behovet for den trafiksanering, der var foretaget af henholdsvis Københavns kommune og Lyngby-Tårnbæk kommune i de aktuelle sager. Ministeriet for offentlige arbejder anførte i den forbindelse, at det med udgangspunkt i forarbejderne til privatvejlovens § 44 var ministeriets opfattelse, at reglen måtte ses som en helhed, der dels indeholdt beføjelser for vejmyndigheden til at bestemme bl.a. indretninger og anlæg på private fællesveje, dels (i stk. 2) en forbudsnorm, hvorefter grundejerne kun med samtykke fra vejmyndigheden og politiet måtte iværksætte tilsvarende foranstaltninger.

For så vidt angår foranstaltningerne i Lyngbyvejs-kvarteret anførte ministeriet for offentlige arbejder, at ministeriet fandt, at kommunen næppe havde været forpligtet til at undersøge, om det nødvendige privatretlige grundlag for grundejerforeningens beslutning var til stede. Ministeriet fandt dog, at kommunen på baggrund af den foreliggende usikkerhed burde have præciseret, at der alene var tale om en offentligretlig tilladelse til at etableret stillevejsforanstaltningerne, og at der ikke herved var taget stilling til grundejernes adkomst til at gennemføre anlægsarbejderne. Ministeriet havde tilkendegivet dette over for Københavns kommune.

For så vidt angår foranstaltningerne på Sophus Bauditz Vej anførte ministeriet for offentlige arbejder, at Lyngby-Tårnbæk kommunes beslutning – som anført af kommunen – måtte ses som et udslag af kommunens selvstændige initiativ til at trafiksanere boligveje i kommunen, når et flertal af grundejerne ønsker en sådan sanering og er rede til at afholde den væsentligste del af udgifterne dertil. I denne sag var spørgsmålet om disse grundejeres adkomst til at handle på samtlige grundejeres vegne derfor uden betydning.

Ministeriet for offentlige arbejder fandt herefter ikke grundlag for at foretage yderligere i de to klagesager.

For så vidt angår min henstilling under punkt 3 anførte ministeriet for offentlige arbejder, at denne ville blive søgt imødekommet ved en cirkulærskrivelse til samtlige vejbestyrelser. Ministeriet for offentlige arbejder anførte, at ministeriet ville finde det naturligt, at ministeriet i denne forbindelse understregede over for vejbestyrelser og vejmyndigheder, at det i forbindelse med tilladelser, der har betydning for privatretlige forhold, præciseres over for ansøgerne, at vejmyndigheden ved tilladelsen ikke har taget stilling til de spørgsmål, som henhører under privatretten.

Jeg skal herefter meddele følgende:

ad 1:

Det fremgår af Københavns kommunes udtalelse af 15. juli 1982, at kommunens afgørelse er truffet med hjemmel i § 44, stk. 2.

Jeg finder det beklageligt, at ministeriet for offentlige arbejder først nu – efter at have afgivet adskillige udtalelser til mig,

hvor ministeriet anså afgørelsen for hjemlet i § 44, stk. 1 – har tilvejebragt oplysning om kommunens hjemmelsgrundlag.

I min skrivelse af 12. maj 1982 gav jeg udtryk for, at bestemmelsen i § 44, stk. 2, vel ikke kan antages at indeholde en almindelig forpligtelse for vejmyndigheden til at efterprøve, om det privatretlige grundlag for gennemførelsen af de påtænkte foranstaltninger er til stede, men at vejmyndigheden på den anden side måtte være afskåret fra at meddele godkendelse i tilfælde, hvor det over for den er godtgjort, at der ikke er enighed mellem grundejerne om foranstaltningerne, eller hvor der er rejst rimelig tvivl om, hvorvidt en grundejerforenings henvendelse til vejmyndigheden bygger på en lovlig beslutning.

Jeg må forstå ministeriet for offentlige arbejders skrivelse af 20. december 1982 til mig således, at ministeriet ikke er uenigt i, at vejmyndigheden i tilfælde, hvor det er åbenlyst, at grundejerne handler uden den fornødne privatretlige kompetence, bør afvise at tage stilling til ansøgningen, medmindre det godtgøres, at grundejerne handler på de berettigedes vegne. Efter ministeriets opfattelse påhviler der imidlertid ikke i øvrigt vejmyndigheden nogen selvstændig forpligtelse til at påse, at den privatretlige adkomst til at gennemføre det påtænkte projekt er til stede; i tilfælde, hvor der er rejst tvivl herom, bør vejmyndigheden dog i forbindelse med en eventuel godkendelse af det forelagte projekt præcisere over for ansøgerne, at vejmyndigheden ved tilladelsen ikke har taget stilling til det underliggende privatretlige spørgsmål.

I overensstemmelse hermed har ministeriet med hensyn til den konkrete sag anført, at kommunen efter ministeriets opfattelse næppe har været forpligtet til at undersøge, om det nødvendige privatretlige grundlag for grundejerforeningens beslutning var til stede, men at kommunen på baggrund af den foreliggende usikkerhed burde have præciseret, at der alene var tale om en offentligretlig tilladelse til at etablere stillevejsforanstaltningerne, og at der ikke hermed var taget stilling til grundejernes adkomst til at gennemføre anlægsarbejderne.

Ministeriet har samtidig tilkendegivet dette over for Københavns kommune.

Ministeriet har endvidere som nævnt tilkendegivet, at man er indstillet på i en cirkulærskrivelse til vejmyndighederne at understrege, at det i forbindelse med tilladelser, der har betydning for privatretlige forhold, præciseres over for ansøgerne, at vejmyndigheden ved tilladelsen ikke har taget stilling til de spørgsmål, som henhører under privatretten.

På denne baggrund finder jeg ikke grundlag for at foretage videre vedrørende denne sag.

ad 2:

Det fremgår af Lyngby-Tårnbæk kommunes udtalelse af 21. juni 1982, at kommunens afgørelse er truffet med hjemmel i § 44, stk. 1. Kommunen har i udtalelsen bl.a. henvist til, at det i overensstemmelse med de synspunkter, der er tilkendegivet i kommuneplan 1980-92, er kommunalbestyrelsens generelle grundholdning, at lokalvejene inden for kommunens boligområder tilstræbes ombygget gennem trafiksanering til lege- og opholdsområder (15 km-veje) eller stilleveje (30 km-veje), idet boligområderne herved vil kunne fredeliggøres mest muligt. Denne grundholdning bygger på den generelle opfattelse, at trafiksanering af boligområder er et egnet middel til at fremme færdselssikkerheden. Ved prioriteringen af, hvilke veje der skal trafiksaneres for offentlige midler, indgår en mere konkret vurdering af behovet herfor på baggrund af trafikforholdene m.v. Ønsker en kreds af grundejere imidlertid at afholde de omkostninger, der er forbundet med en trafiksanering, meddeler kommunen – i overensstemmelse med nærmere angivne retningslinier, der også har fundet anvendelse i det foreliggende tilfælde – tilladelse til sådanne foranstaltninger, der er egnede til at fremme kommuneplanens erklærede mål ved at gennemføre trafiksaneringer i medfør af § 44, stk. 1.

Jeg har herefter ikke grundlag for at kritisere, at ministeriet for offentlige arbejder ikke har ment at kunne tilsidesætte Lyngby-Tårnbæk kommunes afgørelse vedrørende Sophus Bauditz Vej.

ad 3:

Jeg har taget det, ministeriet for offentlige arbejder har anført, til efterretning.

Jeg går ud fra, at ministeriet som klagemyndighed i henhold til vejlovgivningen på tilsvarende måde angiver, med hvilken hjemmel afgørelsen træffes.

Jeg udbeder mig underretning om, hvad der videre sker vedrørende udsendelsen af cirkulærskrivelsen.

...«

I skrivelse af 22. september 1983 meddelte ministeriet for offentlige arbejder mig følgende i anledning af min anmodning om underretning om, hvad der videre skete vedrørende udsendelsen af cirkulærskrivelsen til vejbestyrerne:

»... Hensigten med en sådan cirkulær-

skrivelse skulle være at henlede opmærksomheden på, at det i forbindelse med tilladelser, der har betydning for privatretlige forhold, bør præciseres over for ansøgere, at vejmyndigheden ved tilladelsen ikke har taget stilling til de spørgsmål, der henhører under privatretten.

Ministeriet kan oplyse, at man i forbindelse med påtænkte ændringer af vejlovgivningen har fundet det mere hensigtsmæssigt at foretage en ændring af § 44 således, at det omtalte forhold fremgår af loven.

...

Udkastet til lovændringerne er fortsat til behandling i ministeriet og er herunder tilsendt en række organisationer til udtalelse.

...«

17-2. Spørgsmålet om tilbagebetaling af forældrebetaling til en børnehave. (J. nr. 1980-496-038; beretn. 1981, s. 235-45).

Som nævnt i beretningen for 1981 havde jeg efter socialministeriets fornyede afgørelse til A en drøftelse med ministeriet, der gav tilsagn om at tage sagen op til fornyet overvejelse. Baggrunden for, at jeg anmodede ministeriet herom, var, at ministeriet fortsat ikke havde taget stilling til tilbagebetalingsspørgsmålet på grundlag af en konkret vurdering af forholdene i den foreliggende sag.

Socialministeriet indhentede herefter en udtalelse fra socialstyrelsen, der erklærede sig enig med mig i, at der måtte kunne kræves tilbagebetaling i tilfælde, hvor forældrebetalingen i nævneværdig grad havde overstegt de grænser, der var fastsat i bistandslovens § 73.

Efter en konkret vurdering af den foreliggende sag fandt socialstyrelsen ikke, at der var tilstrækkeligt grundlag for at kræve tilbagebetaling. Udgangspunktet for socialstyrelsens vurdering var, at den 5 pct. points overbudgetteringspraksis, som var fulgt før den 1. april 1976, fortsat kunne betragtes som vejledende for, hvilken margin man ved fastsæt-

telsen af forældrebetalingen kunne operere med, før der kunne være tale om en væsentlig overskridelse af den maksimale forældrebetaling, men også i tilfælde, hvor overskridelsen var mindre end 5 pct. points, måtte det vurderes, om der i sagen var særlige forhold, der kunne begrunde tilbagebetaling.

Ved den konkrete bedømmelse af den foreliggende sag, hvor overskridelsen var mindre end 5 pct. points, fandt socialstyrelsen ikke, at der var tilstrækkeligt grundlag for at kræve tilbagebetaling. I udtalelsen til socialministeriet anførte socialstyrelsen sin vurdering af de enkelte omstændigheder, der var fremdraget i sagen.

I skrivelserne til mig og A tilsluttede socialministeriet sig socialstyrelsens udtalelse.

Også under hensyn til de ændringer, der var sket med hensyn til reglerne om fastsættelse af forældrebetaling for daginstitutioner, fandt jeg ikke, at jeg havde fuldt tilstrækkeligt grundlag for at foretage yderligere i sagen.

22-2. *Genoptagelse af invalidepensionssag og udsendelse af vejledning om behandlingen af anmodninger om aktindsigt i revaliderings- og pensionssager. (J. nr. 1980-1134-051; beretn. 1981, s. 301-08, jfr. beretn. 1982, s. 305).*

Den 28. maj 1984 afgav »Socialministeriets arbejdsgruppe om sociallovgivningens regler om tilsyn og om klageadgang« en redegørelse til socialministeriet. I redegørelsen, s. 30-31, er omtalt spørgsmålet om, hvilken myndighed der træffer afgørelsen om aktindsigt i sager, som forberedes af det sociale udvalg, og hvor afgørelsen (godkendelsen) træffes af revaliderings- og pensionsnævnet. Arbejdsgruppen har anført, at kompetencen til at

træffe afgørelsen om aktindsigt er hos revaliderings- og pensionsnævnet.

I de tilfælde, hvor sagen endnu befinder sig på det forberedende stadium hos det sociale udvalg, finder arbejdsgruppen det imidlertid uhensigtsmæssigt, at spørgsmål om aktindsigt skal afgøres af nævnet. Arbejdsgruppen har peget på muligheden for, at der efter offentlighedslovens § 8, stk. 1, fastsættes særlige regler på dette område.

G. Beretningen for året 1982.

2-5. *Anvendelse af byggelovens lovliggørelsesregler. (J. nr. 1982-68-145; beretn. 1982, s. 51-54).*

Med skrivelse af 27. februar 1984 sendte byggestyrelsen mig en kopi af sin samtidige skrivelse til A, hvori styrelsen havde anført følgende:

»Byggestyrelsen er enig med amtsrådet i, at kommunalbestyrelsens behandling af sagen har været mangelfuld.

Efter byggestyrelsens opfattelse er det yderst kritisabelt, at kommunen trods kendskabet til eksistensen af baghuset på tidspunktet for udstedelse af bygningsattesten ikke enten tilbageholdt bygningsattesten eller påtegnede denne om, at det var et vilkår, at baghuset blev fjernet samt tinglyste vilkåret efter byggelovens § 27 af hensyn til eventuelle fremtidige erhververe af ejendommen.

Man finder det endvidere kritisabelt, at kommunen ikke indenfor en rimelig tid fulgte sagen op især under hensyn til forløbet omkring bygningsattestens udstedelse.

Byggestyrelsen mener tillige, at det har været utilstrækkeligt, når kommunen blot kræver baghuset fjernet uden en nøjere undersøgelse af, i hvilket omfang baghuset var ulovligt efter de på opførelsetidspunktet gældende regler, og i hvilket omfang nybyggeriet i 1972 sammen med det ældre byggeri ville kunne tillades efter de dagældende regler.

Det bemærkes herved, at overtrædelse af det formelle byggetilladelsessystem ikke isoleret kan give anledning til fjernelseskrav,

men at der må foreligge overtrædelse af materielle regler, som giver grundlag for krav om fjernelse. Det bemærkes endvidere, at efter de ved bagbygningens opførelse gældende regler var byggeri i skel tilladt (hvis der var brandmur). Efter de ved ombygningen i 1972 gældende regler om bebyggelsesomfang (udnyttelsesgrad på 0,20) er der næppe grundlag for at anse hele bagbygningen for at overskride tilladt udnyttelsesgrad, men formentlig kun delvis. Man finder det yderst beklageligt, at kommunalbestyrelsen end ikke i forbindelse med denne langvarige klagesagsbehandling har kunnet meddele fyldestgørende oplysninger til belysning af fjernelseskravets lovlighed. I øvrigt bemærkes, at et lovliggørelseskrav om fjernelse af en del af byggeri på en ejendom må give ejeren valgfrihed med hensyn til, hvilken del han ønsker at fjerne for at gøre bebyggelsesforholdene lovlige.

Den »henstilling«, som kommunen gav den nuværende ejer i august 1980, er ikke korrekt udformet som lovliggørelsespåbud efter byggelovens § 17, og »henstillingen« ses heller ikke at være fulgt op af yderligere lovliggørelsesskridt.

I betragtning af det anførte, hvor byggestyrelsen lægger afgørende vægt på forholdene omkring bygningsattestens udstedelse og kommunens langvarige passivitet trods kendskab til bagbygningens eksistens, må bygge-

styrelsen anse kommunalbestyrelsens lovlige-gørelseskrav for at lide af så grove mangler, at der ikke er tilstrækkeligt grundlag for at pålægge ejeren at nedrive bagbygningen. Byggestyrelsen må således give Dem medhold i Deres klage, og man ophæver herved kommunalbestyrelsens beslutning den 13. august 1980 om, at baghuset skal fjernes.

Man har anmodet kommunalbestyrelsen om at give ejendommens nuværende ejer meddelelse om nærværende afgørelse. Det tilføjes, at afgørelsen af eventuelle erstatningsspørgsmål henhører under domstolene.«

Jeg meddelte herefter byggestyrelsen, at jeg havde taget det oplyste til efterretning.

4-1. *Spørgsmålet om bevarelse af enkepensionsret ved separation og skilsmisse. (J. nr. 1981-1074-050; beretn. 1982, s. 58-65).*

I anledning af min henstilling i skrivelse af 13. april 1983 til finansministeriet, lønnings- og pensionsdepartementet, om at overveje, om der var tilstrækkelige holdepunkter for at fastholde en fortolkning, hvorefter den fraskilte hustru var afskåret fra ved en senere aftale med manden at fraskrive sig sin lovbestemte ret til enkepension til fordel for mandens nuværende hustru, udtalte finansministeriet i sin skrivelse af 21. februar 1984 til mig følgende:

»Efter reglerne i loven om bevarelse af enkepensionsret ved separation og skilsmisse er den fraskilte hustrus pensionsmæssige stilling – ud over kravet om, at ægteskabet skal have bestået i mindst 5 år – bestemt ved den ordning, der i forbindelse med skilsmissen er truffet med hensyn til spørgsmålet om mandens pligt til at yde bidrag til hustruens underhold, således at den fraskilte hustru bevarer retten til enkepension, når der ved skilsmissen påhviler manden bidragspligt. Der består dog adgang for hustruen til som led i forhandlingerne om skilsmissevilkårene at give afkald på retten til enkepension efter skilsmissen.

Generelle regler om bevarelse af enkepensionsret ved separation og skilsmisse blev første gang indført ved lov nr. 102 og 103 af 14. marts 1941. Den ordning, der blev fastlagt efter disse love, fulgte i hovedtrækkene de retningslinier og synspunkter, som et af finansministeren i 1938 nedsat udvalg angående fraskilte hustruers pensionsret i sin indstilling havde foreslået lagt til grund.

Af udvalgsbetænkningen, der blev afgivet 24. november 1939, fremgår bl.a., at der i udvalget var enighed om at gøre pensionsrettens bevarelse afhængig af, at der ved skils-

missen påhviler manden pligt til at svare underholdsbidrag til hustruen, og det var efter betænkningen, s. 16 forneden, udtrykkeligt forudsat, at ændringer ved senere aftale mellem parterne af den ordning, der er truffet ved skilsmissen med hensyn til hustruens enkepensionsretlige stilling, måtte være udelukket. Dette ufravigelighedsprincip indgår som en forudsætning bag den af udvalget og ved lovforslagernes fremsættelse i landstinget foreslåede lovtekst, hvorefter den afgørelse, der træffes ved skilsmissen med hensyn til spørgsmålet om bevarelse af enkepensionsret, er endelig.

Under lovforslagernes behandling i rigsdagen kom forhandlingerne på dette punkt til at dreje sig om lovtekstens betydning set i relation til ændringer efter overøvrighedsbeslutning og domstolsafgørelse, og i den vedtagne lovgivning indgik der i stedet for ordene om endelig afgørelse bestemmelse om, at afgørelsen ikke kan ændres i medfør af § 71 i ægteskabsloven af 1922.

Der er efter finansministeriets opfattelse ikke holdepunkt for at antage, at det ved den vedtagne affattelse af lovteksten har været hensigten at anfægte princippet om, at den ved skilsmissen trufne afgørelse om enkepensionsretten er endelig i den forstand, at parterne ikke ved indbyrdes aftale kan ændre forholdet omkring den fraskilte hustrus enkepensionsret, som det fremstår ved skilsmissen. Finansministeriet må fortsat ved stillingtagen til spørgsmål omkring anvendelse af enkepensionslovens regler basere sig på, at dette princip består som en forudsætning, der ligger til grund for lovens system.

Endvidere finder finansministeriet ikke, at den i 1969 gennemførte ændring af enkepen-

sionsloven, der indebærer, at enkepensions-spørgsmålet alene kræves omtalt i skilsmisse-bevillingen eller -dommen, såfremt der ifølge aftale mellem ægtefællerne ikke skal tilkomme hustruen ret til enkepension, har indflydelse på det forhold, at den fraskilte hustrus pensionsmæssige stilling er endeligt fastlagt ved skilsmissen.

Efter ombudsmandens henstilling har sagen været drøftet med familieretsdirektoratet, der har overtaget familieretssagerne fra justitsministeriet. Direktoratet har givet udtryk for, at man på baggrund af det af ombudsmanden anførte finder at måtte nære tvivl om, hvorvidt en eventuel domstolsprøvelse af

det foreliggende spørgsmål ville få et udfald, der svarer til finansministeriets opfattelse.«

Jeg meddelte herefter finansministeriet, lønnings- og pensionsdepartementet, at jeg ikke foretog videre i sagen.

Samtidig underrettede jeg A om finansministeriets og justitsministeriets opfattelser og tilføjede, at jeg, såfremt A ønskede en afgørelse ved domstolene og i den forbindelse ansøgte om fri proces, ville være indstillet på efter § 6, stk. 2, i instruksen for folketingets ombudsmand at afgive henstilling om, at ansøgningen om fri proces blev imødekommet.

5-1. *Aktindsigt i materiale, som toldvæsenet har indsamlet ved kontrolbesøg. (J. nr. 1981-1163-21; beretn. 1982, s. 66-69).*

I skrivelse af 5. december 1983 meddelte departementet for told og forbrugsafgifter mig, at departementet havde anmodet direktoratet for toldvæsenet om at ændre den hidtidige praksis og fremtidig fra sag til sag tage stilling til, hvilket materiale der må anses for omfattet af undtagelsesbestemmelserne i offentlighedsloven.

For så vidt angik spørgsmålet om adgang til aktindsigt i materiale, der var tilvejebragt af toldvæsenet, men som i henhold til

levnedsmiddelovens § 42, stk. 3, var stillet til rådighed for miljøministeriet, ville direktoratet opfordre miljøministeriet til at give toldvæsenet lejlighed til at fremkomme med sin bedømmelse af kontrolmaterialet, inden der blev truffet afgørelse om aktindsigt.

Jeg meddelte herefter departementet for told og forbrugsafgifter, at jeg havde taget det oplyste til efterretning.

5-6. *Betaling af påløbne renter af for sent betalt skat. (J. nr. 1982-870-220; beretn. 1982, s. 80-83).*

Skattedepartementet genoptog behandlingen af sagen med henblik på at tage stilling til, om X kommune havde handlet på en sådan måde, at A efter dansk rets almindelige regler måtte anses for frigjort for betaling af påløbne renter af for sent indbetalt skat.

Efter indhentet udtalelse fra kammeradvokaten

meddelte skattedepartementet A, at departementet ikke fandt grundlag for at opretholde kravet på de pågældende morarentebeløb.

Jeg foretog herefter ikke videre i sagen.

7-1. *Lejlighed til kontradiktion, forinden der træffes afgørelse om forlænget tjenestetid for værnepligtige. (J. nr. 1982-766-48; beretn. 1982, s. 104-06).*

I anledning af min henstilling til forsvarsministeriet om at indføre en almindelig ordning, hvorefter der, forinden der træffes afgørelse om forlænget tjenestetid, gives de pågældende værnepligtige lejlighed til kontradiktion, udtalte forsvarskommandoen over for forsvarsministeriet følgende:

»Forsvarskommandoen vil udarbejde en bestemmelse til optagelse i Forsvarskommandobestemmelse nr. P. 400-2 angående forlænget tjenestetid efter afgang fra befalingsmandsuddannelse. Bestemmelsen vil sikre, at der i sager af nævnte art vil foreligge en ud-

talelse fra den pågældende, inden forsvarskommandoen træffer den endelige afgørelse, samt at den pågældende gives individuel ankevejledning.«

I skrivelse af 15. juni 1983 meddelte forsvarsministeriet mig, at ministeriet kunne tilslutte sig det af forsvarskommandoen anførte.

Jeg meddelte herefter forsvarsministeriet, at jeg havde taget det oplyste til efterretning.

9-4. *Angivelse af grundlaget for en afgørelse om bortfald af hustrubidrag. (J. nr. 1982-48-62 m.fl.; beretn. 1982, s. 117-21).*

I den årlige beretning (1983) om kursus for amtsjurister på Skarildhus er sagen omtalt s. 37-38. Efter en gennemgang af den konkrete sag, der gav anledning til min henstilling, er der anført følgende:

»Som følge af klagen har ombudsmanden over for familieretsdirektoratet rejst spørgsmålet, om man ikke i alle tilfælde, hvor der kan være tvivl om, hvorvidt parterne er bekendt med grundlaget for en afgørelse om bortfald af hustrubidrag, bør angive grundlaget i afgørelsen.

Ombudsmanden har herved henvist til, at en bidragspligtig har en betydelig interesse i at have kendskab til grundlaget for afgørel-

sen, idet den bidragspligtige i vidt omfang vil kunne påregne, at bidrag ikke på ny vil blive pålagt, såfremt grundlaget for afgørelsen er den bidragsberettigedes personlige og økonomiske interessefællesskab med en anden mand, medens den bidragspligtige, såfremt bidraget er bortfaldet som følge af parternes økonomiske forhold, må være forberedt på, at bidrag kan pålægges på ny ved ændrede økonomiske forhold.

I overensstemmelse med det af ombudsmanden anførte skal familieretsdirektoratet anmode om, at grundlaget for statsamternes afgørelser i sager som den her nævnte angives i afgørelserne.«

10-3. *Plihten til at opgive navn, adresse m.m. til politiet i henhold til retsplejelovens § 750. (J. nr. 1982-869-68; beretn. 1982, s. 136-37).*

Ved højesterets dom af 23. januar 1984 (Ufr 1984, s. 171) blev østre landsrets dom af 12. februar 1982 ændret, idet B blev frifundet for at have overtrådt retsplejelovens § 750, 2. pkt.

I præmisserne anførte højesteret følgende:

»Seks dommere – P. Christensen, Thygesen, Weber, Kardel, Pontoppidan og Møndrup – udtaler:

Efter forarbejderne til retsplejelovens § 750, 2. pkt., og under hensyn til anvendelsen i praksis af de regler i politilovene af 1863 og 1871, som den afløste, findes det betænkeligt at antage, at bestemmelsen med det dertil

knyttede strafansvar omfatter telefoniske afhøringer. Disse dommere stemmer herefter for at frifinde tiltalte for overtrædelse af denne bestemmelse og for i medfør af færdselslovens § 118, stk. 1, jfr. § 4, stk. 1, at anse tiltalte med en bøde på 400 kr. med en forvandlingsstraf af hæfte i 4 dage.

Fem dommere – Urne, Høeg, Torben Jensen, Bangert og Else Mols – udtaler:

Det forhold, for hvilket der er rejst tiltale efter retsplejelovens § 750, 2. pkt., er klart

omfattet af bestemmelsens ordlyd, og der findes ikke at være tilvejebragt oplysninger, som giver grundlag for en indskrænkende fortolkning. Da der ikke for landsretten har været bevisførelse om politiets forudgående kendskab til tiltaltes identitet, stemmer disse dommere, der finder straffen passende bestemt, herefter for at stadfæste dommen.

Der vil være at give dom efter stemmeflertallet.«

10-10. *Udvisning efter strafudståelse af en kvindelig thailandsk statsborger, der opholdt sig her i landet med sine to mindreårige børn. (J. nr. 1982-260-613; beretn. 1982, s. 156-64).*

I skrivelse af 12. juli 1983 meddelte justitsministeriet mig, at ministeriet i anledning af min henstilling i skrivelse af 28. januar 1983 havde afholdt et møde med repræsentanter for social- og sundhedsforvaltningen i København og socialministeriet. Social- og sundhedsforvaltningen tilkendegav på mødet, at man ville undlade forelæggelse for Københavns børne- og ungdomsnævn af spørgsmålet om eventuel iværksættelse af hjælpeforanstaltninger uden samtykke i henhold til bistanndslovens afsnit VIII for børnene B og C i tilfælde af A's udvisning af Danmark. Social- og sundhedsforvaltningen havde ikke anset sig for berettiget til at forelægge sagen for nævnet under henvisning til den af socialministeriet anlagte fortolkning, hvorefter bistanndslovens afsnit VIII ikke kunne finde anvendelse, såfremt forældremyndighedens indehaver befandt sig uden for landet.

På dette grundlag fandt justitsministeriet ikke anledning til at foretage yderligere i sagen.

I en samtidig skrivelse til A's advokat, der havde anmodet justitsministeriet om at tage sagen op til fornyet administrativ prøvelse, meddelte ministeriet, at kompetencen til at træffe afgørelse i sager vedrørende udvisning på grund af strafbart forhold efter den nye udlændingelovs § 49 fra den 1. oktober 1983 er tillagt domstolene. Udlændingeloven indeholder endvidere en overgangsregel, hvorefter administrativ bestemte udvisninger efter 10. juni 1983 under visse betingelser kan indbringes for domstolene til afgørelse efter lo-

vens kapitel 4. Ved prøvelsen af udvisningsbeslutningen skal domstolene efter lovens § 26 tage hensyn til, om udvisningen må antages at virke særlig belastende, navnlig på grund af de i bestemmelsen nærmere anførte forhold.

Da lovens § 22 efter ministeriets opfattelse ikke udelukkede mulighed for udvisning af A, og da denne efter lovens § 65 kunne få udvisningsspørgsmålet prøvet ved domstolene, fandt justitsministeriet ikke at burde tage sagen op til fornyet overvejelse.

Ved kendelse af 5. september 1983 ophævede Københavns byret justitsministeriets udvisning af A, idet retten ikke fandt, at hendes medvirken ved de skete forbrydelser, omend disse var usædvanligt grove, kunne betegnes som vedholdende kriminalitet.

Den 6. februar 1984 skrev jeg således til justitsministeriet:

»Under henvisning til tidligere brevveksling, senest justitsministeriets skrivelse af 13. juli 1983 i sagen om udvisning af den thailandske statsborger (A), skal jeg meddele følgende:

1. Fra Københavns byret har jeg indhentet udskrift af dombogen for 17. afdeling for den 5. september 1983. Ved dom af den nævnte dato traf retten afgørelse om at ophæve justitsministeriets beslutning af 12. juli 1983 om udvisning af (A).

Jeg har modtaget oplysning om, at dommen ikke er anket.

2. Min brevveksling med justitsministeriet (og socialministeriet) i sagen angik navnlig spørgsmålet om, hvorvidt bilstandslovens afsnit VIII finder anvendelse på børn i tilfælde, hvor forældremyndighedens indehaver ikke befinder sig i Danmark.

Jeg finder i denne forbindelse at burde henlede justitsministeriets opmærksomhed på en dom, der er afsagt af østre landsret den 15. november 1983 (6. afd. nr. 284/1983); retten fandt – i overensstemmelse med det standpunkt, som den sociale ankestyrelse havde indtaget (afgørelsen i skrivelse af 2. august 1983 – j. nr. 13246–

83 S –, at bilstandslovens afsnit VIII finder anvendelse på ethvert barn her i landet, uanset om forældremyndighedens indehaver har ophold her i landet.

Jeg har indhentet oplysning om, at landsrettens dom ikke er anket til højesteret.

3. Den sociale ankestyrelse har over for mig oplyst, at styrelsen vil udsende en SM-meddelelse om styrelsens og landsrettens opfattelse.

4. Jeg skal meddele, at jeg herefter ikke foretager videre i sagen.

Jeg har sendt socialministeriet en genpart af denne skrivelse.«

10–14. *Ændring af de blanketter, der anvendes i forbindelse med gennemførelsen af en udenretslig konfiskation. (J. nr. 1982–329–61; beretn. 1982, s. 170–74).*

Med skrivelse af 18. juni 1984 sendte justitsministeriet mig eksemplarer af de blanketter til afgivelse af konfiskationserklæring, som rigspolitichefens blanketudvalg havde udar-

bejdet.

Jeg meddelte herefter justitsministeriet, at jeg ikke foretog videre i sagen.

12–1. *Oprejsningsbevilling i hegnsynssag. (J. nr. 1982–865–59; beretn. 1982, s. 176–79).*

Landbrugsministeriet sendte mig i skrivelse af 15. juli 1983 underretning om, at ministeriet havde besluttet at optage sagen til behandling samt om ministeriets samtidige stillingtagen i skrivelse til A til hans ansøgning

om oprejsningsbevilling i h.t. hegnslovens § 43, stk. 3.

Jeg foretog herefter ikke videre i sagen.

13–2. *Forbud mod afbrænding af haveaffald. (J. nr. 1981–153–11; beretn. 1982, s. 194–98).*

I skrivelse af 16. september 1983 meddelte miljøstyrelsen mig, at styrelsen i overensstemmelse med min henstilling i skrivelse af 23. marts 1983 havde omgjort sin afgørelse af 23. januar 1981 og ophævet Hørsholm kom-

munes forbud mod afbrænding af haveaffald på A's ejendom.

Jeg meddelte herefter miljøstyrelsen, at jeg havde taget det oplyste til efterretning.

17-5. *Tilbagebetaling af tillæg til folkepension. (J. nr. 1982-17-050; beretn. 1982, s. 243-47).*

I skrivelse af 11. november 1983 meddelte den sociale ankestyrelse mig, at sagen om B's pligt til at tilbagebetale 47.405 kr. var blevet genoptaget, og at ankestyrelsen i et principielt møde den 12. oktober 1983, jfr. § 6, stk. 1, 2. pkt., i loven om den sociale ankestyrelse, havde truffet følgende afgørelse:

»Ifølge folkepensionslovens § 24 påhviler det en pensionist at give det sociale udvalg underretning om enhver forandring i sine økonomiske og personlige forhold, som kan formodes at medføre nedsættelse eller bortfald af pensionen, ligesom det sociale udvalg selv skal være opmærksom på, om sådan forandring indtræder.

I folkepensionslovens § 25 hedder det: »Har en pensionist undladt at give oplysninger som krævet i § 24 eller i øvrigt mod bedre vidende uberettiget oppebåret pension, skal det beløb, der med urette er oppebåret, tilbagebetales af den pågældende . . .«

Ankestyrelsen har ved den fornyede behandling af sagen fortsat lagt til grund, at hustrutillægget er udbetalt med urette. Ankestyrelsen har imidlertid også – på baggrund af (B's) henvendelse til forvaltningen i maj 1979 om det da bortfaldne hustrutillæg – fundet, at han ikke har modtaget tillægget mod bedre vidende.

Ankestyrelsen har endvidere fundet, at socialforvaltningen burde være blevet opmærksom på, at hustruen var afgået ved døden, ved gennemgangen af indtægtsforholdene for (B) og hans hustru. Ankestyrelsen henviser herved til, at hustrutillægget indtægtsreguleres for indtægt både hos pensionisten og hos hustruen, samt til, at 1975-selvangivelsen indeholdt oplysning om hustruens død. Socialforvaltningens gennemgang af indtægtsforholdene skete ved det omtalte møde i forvaltningen i marts 1977.

Ankestyrelsen finder herefter, at (B's) tilsidesættelse af sin oplysningspligt har medført den urigtige udbetaling af hustrutillæg fra 1. januar 1976 til og med udgangen af marts 1977, og at han skal tilbagebetale hustrutillægget for denne periode, men at han ikke skal tilbagebetale tillægget for tiden fra 1. april 1977-30. april 1979.

Det sociale udvalg i Horsens kommune anmodes om at foretage en ny opgørelse af tilbagebetalingskravet på dette grundlag.

Ankestyrelsen ændrer således sin afgørelse af 29. oktober 1981.«

Jeg meddelte herefter ankestyrelsen, at jeg havde taget det oplyste til efterretning.

17-8. *Genoptagelse af behandlingen af en sag om forhøjet og ekstra børnetilskud til en kvinde, hvis samlever udstod en straf (J. nr. 1982-665-031; beretn. 1982, s. 254-58).*

Ved skrivelse af 14. juli 1983 underrettede det sociale ankenævnet for Århus amt mig om, at ankenævnet havde meddelt A, at nævnet havde genbehandlet sagen i et møde den 13. juli 1983 og besluttet at fastholde den tidligere afgørelse, hvorefter hun under hensyn til samtlige forhold, herunder varigheden af hendes samlevers fængselsforhold, ikke ansås for berettiget til forhøjet og ekstra børnetilskud ved hendes ansøgning af 13. juli 1981.

Ankenævnet bemærkede, at varigheden af fængselsopholdet efter nævnets opfattelse ikke kunne tillægges selvstændig betydning,

men alene indgå som et moment i den samlede vurdering.

Endelig henledte ankenævnet opmærksomheden på, at afgørelsen ikke kunne indbringes for anden administrativ myndighed, men at den sociale ankestyrelse kunne optage en sag til behandling, hvis ankestyrelsen skønnede, at sagen var af principiel betydning.

Efter at den sociale ankestyrelse over for mig havde oplyst, at A havde klaget til ankestyrelsen, meddelte jeg A, at jeg ikke kunne

foretage videre i sagen, før ankestyrelsen havde taget stilling til klagen fra hende.

17-9. *Efterbetaling for plejehjemsophold. (J. nr. 1982-443-059; beretn. 1982, s. 258-62).*

Amtsankenævnet for Århus amt indhentede en udtalelse fra socialministeriet, der anførte følgende:

»... »

I denne anledning skal man bemærke, at § 84 efter socialministeriets opfattelse udtømmende angiver den betaling, der til enhver tid skal ydes for en persons ophold i et plejehjem. Der er begrebsmæssigt ikke tale om en betaling i et kontraktsforhold, men om lovgivningens udtrykkelige fastlæggelse af betalingens størrelse.

Socialministeriet er således ikke enig i, at betalingen for en ydelse – i dette tilfælde et plejehjemsophold – der direkte er fastsat i bistandsloven, skal afgøres ud fra obligationsretlige principper.

Efter socialministeriets opfattelse kan problemet snarere jævnføres med den omstændighed, at en person skal efterbetale skat,

fordi pågældende i et år har betalt for lidt på grund af mangelfulde oplysninger.

Socialministeriet kan derfor fortsat henholde sig til sine tidligere udtalelser i sagen.

Man skal i øvrigt pege på muligheden for, at amtsankenævnets nye afgørelse i sagen kan indbringes for den sociale ankestyrelse, jfr. bistandslovens § 15, stk. 3, 2. punktum, som ændret ved lov nr. 196 af 25. maj 1983.

...«

Amtsankenævnet traf herefter afgørelse om at fastholde sin tidligere afgørelse.

A klagede til den sociale ankestyrelse over amtsankenævnets afgørelse.

Ankestyrelsen fandt, at sagen var af principiel betydning, og traf beslutning om at optage sagen til behandling.

Ved beretningsårets udløb forelå ankestyrelsens afgørelse endnu ikke.

V. Lovregister.

til folketingets ombudsmands beretninger for årene 1981-83.

Citeringsmåde: L 1981 277 betyder lov nr. 277 i Lovtidende 1981; lbkg 1980 373 betyder lovbekendtgørelse nr. 373 i Lovtidende 1980; bkg 1979 65 betyder bekendtgørelse nr. 65 i Lovtidende 1979; cirk 1974 126 betyder cirkulære nr. 126 i Ministerialtidende 1974 og 81.27. betyder beretningen for året 1981, s. 27.

Arbejdsformidling og arbejdsløshedsforsikring	§ 9.....	81.189.		
lbkg 1980 373:	§ 22.....	82.275.		
§ 62.....		81.27.		
§ 63.....		81.36.		
		83.57.		
§ 86.....		83.57.		
lbkg 1982 444:				
§ 62.....		83.52.		
§ 63.....		82.29.		
§ 75 b.....		83.40.		
§ 86.....		82.32.		
lbkg 1983 358:				
§ 62.....		83.36.		
Arbejdstilbud til ledige (L 1981 277):				
§ 1.....		81.39.		
Boligbyggeri (bkg 1975 157):				
§ 17.....		82.39.		
Boligstøtte, individuel (L 1982 64):				
§ 20.....		82.47.		
§ 23.....		82.47.		
§ 63.....		81.45.		
		82.43.		
Byggelov (lbkg 1976 530):				
§ 15.....		83.71.		
§ 22.....		81.294.		
§ 23.....		81.47.		
		82.44.		
		82.51.		
		83.71.		
By- og landzoner (lbkg 1980 300):				
	§ 9.....	81.189.		
		82.275.		
	§ 22.....	82.204.		
	Børnetilskud (lbkg 1978 609):			
	§ 2.....	82.254.		
	§ 5.....	81.245.		
	§ 6.....	81.245.		
	§ 7.....	81.245.		
	§ 8.....	81.245.		
	§ 19.....	83.224.		
	§ 34.....	81.280.		
		82.252.		
	Danmarks Radio (cirk 1974 126):			
	§ 48 B.....	81.206.		
	Enkepension (L 1941 102):			
	§ 2.....	82.58.		
	Erhvervsfiskeri, midlertidig støtte til fiskerfartøjers ophør med deltagelse i dansk erhvervsfiskeri (L 1980 206):			
	§ 1.....	81.79.		
	§ 2.....	81.79.		
	Ferie (lbkg 1981 352):			
	§ 1.....	81.24.		
	Fingeraftryk (cirk 1933 317):			
	§ 1.....	81.131.		
	Folkepension			
	lbkg 1978 676:			
	§ 22.....	81.253.		
	lbkg 1982 417:			
	§ 24.....	82.258.		

§ 25.....	82.243. 82.258.	Kommuneplanlægning (L 1975 287):	
Forligsmandsloven (lbkg 1971 559):		§ 16.....	81.294. 83.178. 83.192. 81.201.
§ 3.....	83.64.	Kommunernes styrelse (lbkg 1981 188):	
§ 13.....	82.36.	§ 10.....	83.101.
Forskellige forbrugsafgifter		§ 29.....	82.101.
(lbkg 1978 129):		§ 61.....	81.93. 81.98. 81.118. 82.275.
§ 24.....	82.69.	Kommunevalgloven (lbkg 1977 596):	
Forsvarets personel		§ 34 a.....	81.118.
lbkg 1973 215:		Koncession for KTAS (bkg 1961 239):	
§ 8.....	82.104.	post 14.....	83.78.
lbkg 1977 229:		Landbrugsejendomme (lbkg 1978 603):	
§ 1.....	82.104.	§ 4.....	82.179.
Funktionærer (lbkg 1971 413):		§ 18.....	81.182.
§ 21.....	83.241.	Landsskatteretten:	
Grundlov (L 1953 169):		forretningsordenen (bkg 1979 65):	
§ 77.....	82.199. 83.248.	§ 4.....	82.96.
Hegn (L 1950 259):		§ 7.....	82.96.
§ 43.....	82.176.	§ 18.....	81.69. 82.96.
Humanistiske eksaminer		Ligebehandlingsloven (L 1978 161):	
(bkg 1972 309 m.s.æ.):		§ 6.....	83.232.
§ 13.....	83.251.	Ligningslov (lbkg 1979 399):	
Indsattes brevveksling, besøg m.v.		§ 9.....	83.95.
(cirk 1980 217):		Lærlingeforhold (L 1956 261):	
§ 25.....	83.146.	§ 2.....	81.291.
Invalidepension (lbkg 1978 677):		§ 24.....	81.291.
§ 29.....	81.263.	Lønning og klassificering (L 1969 B 13):	
§ 30.....	81.263.	§ 30.....	81.55.
Jord og udlån til jordbrugsmæssige		Menighedsråd (lbkg 1980 136):	
formål (lbkg 1983 61):		§ 5.....	81.165.
§ 32.....	83.163.	§ 15.....	83.154.
Kildeskat		Merværdiafgift	
lbkg 1980 446:		(lbkg. 1982 369):	
§ 43.....	81.63.	§ 37.....	83.83.
§ 62.....	83.91.	Miljøbeskyttelse	
§ 62 A.....	82.80.	lbkg 1981 345:	
§ 63.....	82.80.		
lbkg 1981 509:			
§ 55.....	82.84.		

§ 17.....	81.196.
§ 18.....	81.196.
§ 19.....	81.196.
§ 48.....	81.196.
§ 68.....	81.199.
lbkg 1982 663:	
§ 4.....	82.194.
reglement 1982 664:	
kap. 4.4.	82.194.
Modernisering, støtte til – af jord-	
brugsbedrifter (bkg 1979 13):	
§ 2.....	81.174.
Naturfredning (lbkg 1978 435):	
§ 54.....	82.212.
§ 58.....	81.188.
Offentlighed	
L 1970 280:	
§ 2.....	82.36.
	82.55.
	82.66.
	82.73.
	83.144.
	83.175.
	83.235.
§ 3.....	81.148.
§ 4.....	81.23.
§ 5.....	81.23.
§ 6.....	81.141.
	81.144.
§ 7.....	82.36.
§ 8.....	81.53.
	81.301.
	82.108.
	83.19.
§ 10.....	81.301.
	82.73.
	82.,108.
	82.124.
	83.137.
§ 11.....	81.301.
	82.47.
	83.173.
	83.32.
§ 12.....	81.71.
	81.301.
	82.47.
	83.173.
	83.32.

bkg 1970 453 (betaling for afskrifter	
og fotokopier):	
§ 1.....	83.172.
vejledning 1970 279:	
pkt. 14.....	82.113.
Offentlige veje (L 1978 585):	
§ 43.....	83.192.
§ 47.....	83.192.
Organisatoriske former for drøftelser	
med indsatte (cirk 1978 48):	
§ 1.....	83.139.
Personnavne (lov 1981 193):	
§ 10.....	83.161.
Private fællesveje (lbkg 1975 587):	
§ 44.....	81.214.
Registre, offentlige	
L 1978 294:	
§ 3.....	81.131.
§ 19.....	83.134.
justitsministeriets forskrift af 28.	
december 1979 for centralregisteret for	
motorkøretøjer:	
§ 29.....	83.134.
Restaurations- og hotelvirksomhed	
(lbkg 1978 141):	
§ 28.....	81.88.
Retspleje (lbkg 1980 1):	
§ 115.....	81.159.
§ 330.....	81.134.
	81.135.
§ 750.....	82.136.
§ 777.....	82.169.
§ 799.....	82.140.
§ 931.....	82.170.
§ 1018 b.....	83.85.
§ 1019 b.....	81.159.
Råstof (lov 1977 237):	
§ 37.....	82.186.
Skattestyrelseslov (L 1977 281):	
§ 14.....	83.95.
§ 24.....	81.73.
§ 33.....	82.96.

Social bistand (lbkg 1980 333):

§ 22.....	81.234.
§ 25.....	81.234.
	81.263.
	82.238.
	82.268.
§ 26.....	81.255.
	82.234.
	82.238.
§ 27.....	83.208.
§ 30.....	82.22.
§ 73.....	81.235.
§ 82.....	81.253.
§ 84.....	81.253.
	82.258.
§ 123.....	81.309.
§ 127.....	81.309.

lbkg 1983 356:

§ 14.....	83.205.
§ 15.....	83.205.
	83.219.
§ 58.....	83.209.
§ 67.....	83.205.

Statsskatteloven (L 1922 149):

§ 37.....	83.93.
-----------	--------

Stempelafgift (lbkg 1981 375):

§ 26.....	83.87.
§ 29.....	83.87.
§ 30.....	83.87.

Tjenestemandspension (L 1969 292):

§ 28.....	81.223.
-----------	---------

Tjenestemænd i staten, folkeskolen**og folkekirken (L 1969 291):**

§ 5.....	83.185.
§ 12.....	81.117.
§ 32.....	81.117.

Told (lbkg 1982 659):

§ 126.....	83.85.
------------	--------

Udlændinge**lbkg 1973 344:**

§ 2.....	81.152.
	82.156.
§ 4.....	81.152.
	82.156.

bkg 1980 196:

§ 36.....	82.147.
§ 37.....	81.144.
§ 52.....	81.152.

lov 1983 226:

§ 24.....	83.125.
-----------	---------

Visitation af indsatte (cirk 1980 215):

§ 1.....	83.147.
----------	---------

Ægteskabsretsvirkningsloven (L 1925 56):

§ 6.....	83.149.
§ 9.....	83.149.

VI. Stikordsregister.

til folketingets ombudsmands beretninger for årene 1955–83.

(Citeringsmåde: 56.131 betyder beretningen for året 1956, s. 131).

Administrative bestemmelser, se Love og administrative bestemmelser.

Adoption,

begrundelse af afslag på ansøgning om godkendelse som adoptant, 78.402, jfr. 79.66.
forholdet mellem psykiatriske og psykologiske undersøgelser af adoptanter, 79.331.
Grønland, 73.48.
nye retningslinier, 76.358, jfr. 77.81; 77.537.
psykiatrisk undersøgelse foretages inden (evt.) psykologisk undersøgelse, 78.539, jfr. 79.73.
ændring af adoptionsbevilling, 70.77.

Advarsel,

efter straffelovens § 265, 75.207, jfr. 76.32 og 78.32.
formulering af advarsel efter straffelovens § 265, 74.191.
inden afskedigelse, 57.164, jfr. 59.17; 70.21.

Advokatbistand,

omkostninger til advokatbistand i forbindelse med fredningssag, 75.113.
omkostninger til advokatbistand i forbindelse med vejekspropriationssag, 75.220, jfr. 76.32.
skattemæssigt fradrag for advokatudgifter til skattesag, 80.451, jfr. 82.295.
Se også *Sagsbehandling*.

Advokater,

ansættelse i det offentlige tjeneste, 68.50.
oplysningspligt vedr. retshjælp m. m. over for klienter, 73.379, jfr. 74.42, 75.41 og 77.35.
udnævnelse til formand for huslejenævn, 71.27.

Afgift,

bomuldsbindegarn, 56.82.
fritagelse for afgift af brugt motorkøretøj, 66.61.
fritagelse for forhøjelse af arveafgift, 77.627, jfr. 78.73.
polititilsyn, 56.70.

spilleautomater, 68.104; 72.188, jfr. 73.34, 76.23, 77.31 og 78.26.
tilbagebetaling af afgift ved beskadigelse, 82.69.
tilbagebetaling af for meget betalt skifte- og arveafgift, 75.100.
varemotorvogne til servicekørsel, 68.41.

Afhøring, se Politi.

Aflysning af tinglyst tilskudsdeklaration, 58.192.

Afskedigelse,

advarsel inden afskedigelse, 56.182; 57.164, jfr. 59.17; 70.21.
beskrivelse af forseelser, 82.224.
betinget dom, 80.623.
chefingeniør med pension, 56.40.
diplomat efter straffesag, 59.76.
drøftelse inden afskedigelse, 72.172; 80.623.
formalitetfejls ved afskedigelse af arbejdsformidler, 83.21.
formalitetfejls ved afskedigelse af kontraktansat, 60.83.
formalitetfejls ved afskedigelse af overenskomstansat psykolog, 73.110.
formalitetfejls ved afskedigelse af skoleleder, 75.202.
formalitetfejls ved afskedigelse af tjenestemand, 57.164, jfr. 59.17.
formulering af erklæring efter afskedigelse, 55.92; 70.21.
kontraktansat faglærer, 71.19.
kontraktansatte officerer, 74.199.
læge efter tjenstlig undersøgelse, 58.128.
officers afskedigelse efter straffesag, 59.125.
officerers adgang til at afgive tjenestepligtserklæring, 74.84.
omsorgselev, 69.35.
oplysning om retsstilling, 83.241.
overenskomstansat assistent, 70.21.
postarbejder, 80.623.
presset situation, 83.241.
psykolog, 72.172.

- samarbejdsvanskeligheder, 72.85; 83.21.
 skoleinspektør med ventepenge, 60.95, jfr. 61.20.
 skoleleder med pension, 70.75.
 tilbud til afskediget kontraktansat officer om
 civil beskæftigelse, 55.18.
 tobakssælgere på private Øresundsbåde, 60.87.
 varsel ved afskedigelse af tjenestemand, 77.459,
 jfr. 78.58.
- Afsoning, se Fuldbyrdelse.*
- Afstemning* i h. t. menighedsrådslovens § 42, stk. 1,
 65.116, jfr. 66.16.
- Afvandingskommissioner.* ankeregler, 59.203, jfr.
 65.16.
- Aktier,* udelukkelse fra børsnotering, 55.73.
- Aktindsigt,*
 advarselssag efter straffelovens § 265, 75.207,
 jfr. 76.32 og 78.32.
 advokat i erstatningssag, 57.194.
 ambassadeindberetning, 83.137.
 amtsankenævns unkladelse af ved oversendelse
 af sagens akter at orientere den sociale anke-
 styrelse om en anmodning om aktindsigt,
 78.198.
 anmodning om mundtlig forhandling, 80.231.
 ansøgerinterview, 73.273, jfr. 78.28.
 ansøgning om ansættelse som offentlig forsva-
 rer, 71.24.
 ansøgning om hverv som censor, 72.58.
 antidumpingtoldsag, 62.39.
 arbejdsformidlingen, 79.218, jfr. 80.69.
 »bagmandsrapporten«, 74.328, jfr. 78.30.
 beboergruppes aktindsigt, 79.288.
 behandling af anmodning om aktindsigt i invali-
 depensionssag 81.301, jfr. 82.305 og 83.274.
 behandling af anmodning til ministeriet for
 offentlige arbejder om aktindsigt, 78.81.
 behandling af anmodning om aktindsigt i sag
 vedr. bistandslovens § 48, 79.82.
 besættelsestiden, 71.91.
 betaling for fotokopier, 83.19.
 brevveksling inden for samme myndighed,
 76.367, jfr. 77.83.
 byplannævns mødegrundlag, 72.81.
 børneværnssag, 68.15; 70.86; 75.148.
 båndoptagelse af kommunalbestyrelsesmøde,
 75.312, jfr. 76.34.
 danske myndigheders brevveksling med EF-
 kommissionen, 83.235.
 den sociale ankestyrelses unkladelse af at tage
 stilling til anmodning om aktindsigt, 78.198.
 disciplinærsag, 73.395, jfr. 74.44; 77.354, jfr.
 78.53.
 doktordisputats, 66.25.
 dokument i en sag vedr. lovgivningsmæssige
 foranstaltninger, 73.239.
 dokumenter, der sendes til folketingets ombuds-
 mand, 75.318.
 dokumenter i klagesag, 81.141.
 dokumenter vedr. en licitation, 79.294.
 ekspropriationssager, 69.25.
 ekstraheringspligt i h. t. offentlighedslovens § 4,
 78.400, jfr. 79.65; 79.257.
 ekstraktafskrift af mundtligt meddelt oplysning,
 71.163, jfr. 72.23 og 73.24.
 erklæring fra børne- og ungdomsværn, 68.86.
 erklæring om legatansøgers brud med hjemmet,
 68.34.
 faktiske oplysninger (offentlighedslovens § 4),
 76.367, jfr. 77.83; 81.23.
 familieretssager, 82.124.
 forhandlinger om løn- og personaleforhold,
 71.30.
 forholdet til fremmede magter, 80.654.
 forhørsleders indberetning, 83.144.
 forligsinstitutionen, 82.36.
 frist for anmodning om mundtlig forhandling,
 80.231.
 fuldbyrdellessager, 76.202, jfr. 78.38 og 79.30.
 gebyr for fotokopier, 71.48; 75.334, jfr. 78.34;
 83.172.
 generelle forskrifter m.v., 79.257.
 gennemsyn af akterne i forvaltningen i stedet
 for udlevering af fotokopier, 76.81.
 henlagt straffesag, 74.81.
 hurtig journaliserings betydning for aktindsigt,
 74.193.
 huslejenævns sag, 74.95; 75.107.
 indsattes aktindsigt, 62.68; 69.82, jfr. 70.13;
 74.118; 76.202.
 indstilling til kommunalbestyrelse, 68.97.
 internt arbejdsmateriale, 73.273, jfr. 78.28; 73.
 281; 74.373; 77.104; 79.257; 81.23.
 invalidepensionssager, 61.135, jfr. 62.15; 62.89;
 71.37; 72.110, 152; 75.105, 555; 76.81.
 kommunalbestyrelsesmedlemmers aktindsigt,
 79.398, jfr. 80.80.
 kommunale sager, 76.190.
 kompetent myndighed, 75.555; 76.81; 77.146;
 79.257; 81.53.
 kopier, 79.398, jfr. 80.80.
 landbrugets finansieringsfond, 71.35.
 landsbygelovens § 5, stk. 3, 72.81.
 landsskatteretssag, 70.35.
 landsskatterettens kompetence, 73.384.

- landsskatterettens referatark, 74.373, jfr. 75.61.
 lektors arbejdsindsats, 76.130.
 lovgivningsspørgsmål, 79.257.
 lægeerklæringer, 77.112, 146, jfr. 78.46; 77.459,
 jfr. 78.58; 82.108.
 lægefaglige skøn, 82.108.
 manglende iagttagelse af §§ 11 og 12 i offentlig-
 hedsloven, 82.47; 83.32.
 manuskripter til videnskabelige artikler, 76.96.
 militært rapportmateriale, 73.41.
 monopolankenævnets sager, 76.147, jfr. 78.37.
 monopolovens § 17, stk. 2, 61.115.
 mundtlig begæring om aktindsigt, 72.114.
 mundtlig drøftelse af sag, 76.192.
 notat, udarbejdet af embedsmandsgruppe,
 77.108, jfr. 79.35.
 notat, udleveret til udenforstående, 78.394.
 notat vedr. en parts oplysninger i sag med kun
 én part, 73.273, jfr. 78.28.
 notat vedr. møde, 71.58.
 notat vedr. rigshospitalets struktur, 80.670, jfr.
 81.342.
 offentlighed kontra tavshedspligt i miljøbeskyt-
 telsessager, 77.362.
 offentlighedslovens § 2, stk. 2, 76.96; 77.108, jfr.
 79.35; 80.654; 82.36,55.
 offentlighedslovens § 3, stk. 1, 81.148.
 offentlighedslovens § 10, stk. 1, 2. pkt., 82.108.
 oplysning fra centralregisteret for motorkøretø-
 jer om tidligere ejerforhold, 83.134.
 oplysning om navne og mængder på kemiske
 stoffer, omfattet af spildevandstilladelse,
 83.175.
 oplysning om navnet på ophavsmanden til en
 udtalelse i en afskedigelsessag, 71.100.
 opsættende virkning i h. t. offentlighedslovens
 §§ 11 og 12, 77.173; 83.173.
 paranoide patienter, 82.108.
 partsbegrebet, 71.48; 73.294; 75.140; 77.108;
 79.257, 288, 531.
 personalestridigheder, 68.20.
 politiets døgnrapporter, 73.84.
 politiets undervisningsmateriale, 81.148.
 politirapport, 81.143.
 pådømt straffesag, 71.95.
 radioens materiale, 74.157, jfr. 78.28.
 regnskaber vedrørende finansieringsfonden af
 1963, 72.68.
 sager om aktindsigt forudsættes behandlet hur-
 tigt, 73.294; 75.555; 78.32, 113.
 sager om arbejdsformidling er omfattet af of-
 fentlighedslovens § 1, 79.89.
 sagsidentifikation, 77.99, jfr. 79.35 og 82.285.
 samarbejdsudvalgsaftale, 75.318.
 skatteråds mødereferat, 68.22.
 skattesag, 70.91.
 spildevandssag, 83.175.
 støtte til filmprojekt, 75.124.
 supplerende udtalelse ved læreransættelse,
 78.705.
 tavshedspligtsforskriftens betydning for aktind-
 sigt, 76.147, jfr. 78.37; 82.36.
 telefonisk begæring om aktindsigt, 82.113.
 tilbagekaldte ansøgninger eller klager, 82.124.
 tjenestemandssager, 79.184.
 toldvæsenets materiale fra kontrolbesøg, 82.66,
 jfr. 83.276.
 udkast til bekendtgørelse, 74.270.
 udkast til mødereferat, 73.281.
 udlevering af fotokopier, 78.113.
 udlevering af fotokopier kan ikke erstattes af
 tilbud om gennemsyn af akterne i forvaltning-
 en, 75.148.
 udlån af materiale fra en politimæssig efter-
 forskning til kommunalbestyrelse, 74.161, jfr.
 78.29.
 udskrivningsbrev, 75.103.
 udsættelse med en sags afgørelse, indtil udtalel-
 se foreligger, 75.586; 77.173.
 udtalelser, der angår spørgsmålet om, hvorvidt
 aktindsigt skal bevilges, 77.128.
 udtrykket »inden for strafferetsplejen« i parts-
 offentlighedslovens § 11, 67.44, 81.
 udtrykket »oplysninger om enkeltpersoners per-
 sonlige og økonomiske forhold« i offentlig-
 hedslovens § 2, stk. 1, nr. 1, 76.130.
 ulykkesforsikringslovens § 9, 57.193.
 underhåndsbreve, 80.242.
 varemærkerregisteret, 70.79.
 vurderingssag vedr. motorkøretøjer, 82.73.
 værnepligtiges aktindsigt vedr. indberetninger
 om tjenesteforseelser, 67.81, jfr. 69.14 og
 72.19.
 værnepligtiges ansøgning om u-landsarbejde,
 71.41.
- Alkoholbevilling*, meddelelse af alkoholbevilling,
 73.178; 75.170.
- Ambassade*, bistand fra en ambassade, 61.56.
- Amterne*,
 forelæggelse for justitsministeriet af sager om fri
 proces mod amt, 55.55.
 overholdelse af begrundelsespligten i forsorgslo-
 vens § 50, stk. 3, 57.65, jfr. 58.33.
 udnævnelse af »tillidsmand«, 58.58, jfr. 59.19.

Amtstuer.

- inddrivelse af amtstueskatter, 66.83.
- påtegning af skøde, 56.151.
- reduktion af amtstueskatter, 56.151.
- skyldneres påvisningsret ved udpantning for amtstueskatter, 57.150, jfr. 58.35.

Anerkendte trossamfund.

- Islam Danmark, 61.84.
- Jehovas Vidner, 68.54.
- religionsfrihed indebærer ikke ret til anerkendelse som trossamfund, 61.84.

*Anholdelse, se Politi.**Anke.*

- administration af fristen for meddelelse af tredieinstansbevilling, 80.414.
- afgrænsningen af de klageberettigedes kreds, 75.140; 80.181.
- afgørelse efter både § 48 og § 58 i bistandsloven, 79.536, jfr. 80.90.
- afgørelser, der både angår arbejdsformidling og arbejdsløshedsforsikring, 83.44.
- afgørelser i h. t. bygge-loven, 81.47; 82.44,51, jfr. 83.274.
- afgørelser i h. t. lejelovens § 72, 70.100.
- afgørelser, truffet af et automobilvurderingsnævn, 59.135.
- afgørelser, truffet af forsikringsrådet, 61.125.
- afgørelser, truffet af socialforvaltningen i København, 74.356, jfr. 75.58 og 81.316.
- anke af den foresattes bedømmelse i forbindelse med forfremmelsesansøgning (DSB), 73.257, jfr. 74.57 og 75.38.
- anke i stedet for ny begæring om invalidepension, 61.154; 62.85.
- ankeberettiget i h. t. naturfredningslovens § 19, 61.51.
- ankeberettiget i h. t. naturfredningslovens § 58, stk. 1, 81.188.
- ankefrist i h. t. ulykkesforsikringsloven, 56.179.
- ankemulighed i h. t. landvindings- og grundforbedringslovene, 59.203, jfr. 65.16.
- anketilladelse til overlandvæsenskommission, beregning af ankefrist, 74.265.
- anketilladelse til prøvelse af husdyrvoldgiftssag ved overvoldgiftsret, 55.21.
- begæring om opsættende virkning efter klagefrists udløb, 83.216.
- beregning af klagefrist, 83.219.
- byplanlovens § 26, 66.48.
- erstatningsdoms betydning for klage over afgørelse i h.t. bygge-loven, 82.51, jfr. 83.274.

- forenings ankeberettigelse i h.t. miljøbeskyttelsesloven, 80.501, jfr. 81.339.
- formulering af ankemeddelelser i straffesager, 62.34.
- genoptagelse trods undladelse af anke, 65.155.
- indhentelse af akter, 71.41.
- klageberettiget m.h.t. afgørelse efter by- og landzoneloven, 80.260.
- klagefristen i ferielovens § 28, 79.340.
- kommunalbestyrelsesmedlemmers klageadgang i h.t. kommuneplanlovens § 48, 80.205.
- manglende efterlevelse af rekursinstansens afgørelse, 83.44.
- modanke, 72.232, jfr. 73.43.
- omgåelse af anke, 61.48.
- oprejsning (arbejdsløshedsloven), 79.181, jfr. 80.64.
- overskridelse af ankefrist (arbejdsløshedsloven), 79.181, jfr. 80.64.
- reglerne om kære og/eller anke i straffesager, 76.244, jfr. 77.62. og 78.40.
- rekursinstansens prøvelse af afgørelse vedr. u-landsfrivillige, 71.41.
- rettidig anmodning om anketilladelse, 82.176, jfr. 83.280.
- ændring af amsankenævns afgørelse til skade for klienten medfører ikke tilbagebetalingspligt, 78.171.

Ankemeddelelse. formulering af ankemeddelelse, 62.34.

Ankevejledning.

- afgørelser efter skolestyrelseslovens § 65, 75.242.
- afslag på eftergivelse eller henstand med betaling af skat, 75.323, jfr. 77.43.
- afslag på erstatning i h. t. ulykkesforsikringsloven, 56.49, jfr. 57.23; 58.40, jfr. 59.18.
- afslag på tilbagebetaling af overskydende skat, 82.84.
- afslag på revalideringshjælp, 74.101.
- arbejdsdirektoratets afgørelser, 61.170, jfr. 62.16.
- arbejdsnævnets afgørelser, 56.91.
- betydning af ukorrekt lovbestemt klagevejledning, 78.120, jfr. 79.51 og 81.321.
- ekspropriation efter byplanloven, 73.386, jfr. 74.43 og 75.42.
- forbud mod udstykning, 63.36.
- hjemvisning af sag til afgørelse i underinstansen, 74.356, jfr. 75.58. og 81.316.
- inddragelse af førerbevis på grund af manglende ædruelighed, 57.102.
- klagefrist, 74.130.
- klager over magtmisbrug, 77.442.

- manglende ankevejledning gav ikke grundlag for kritik, 75.152.
- militær retsplejelovs § 62, 56.159.
- nægtelse af førerbevis til erhvervsmæssig personbefordring, 57.209.
- nægtelse af udlevering af i bevaring tagne effekter, 56.150; 58.222.
- opgivelse af strafforfølgning, 55.99, jfr. 56.17.
- oplysning om klageadgang til lærlingerådet, 78.556, jfr. 80.52.
- præmieforhøjelser for den lovpligtige ulykkesforsikring, 61.172, jfr. 62.18.
- sikringsstyrelsens afgørelser, 75.152.
- skattesag, 79.123.
- statsskattelovens § 24, 61.72.
- sygeforsikringslovens § 42, stk. 5, 64.125, jfr. 65.19.
- toldvæsenets afgørelser, 83.83.
- udvalg vedr. ankevejledning, 64.125, jfr. 65.19.
- værnepligtsloven, 78.266.
- Anmeldelse, se Politi.*
- Anmeldere, se Politi.*
- Anordning, en ved lov ophævet anordning opretholdt ved bekendtgørelse, 56.31.*
- Ansættelseskontrakt, fejl i ansættelseskontrakt, 63.75; 82.216.*
- Antidumpingtold, se Toldvæsen.*
- Apotekere,*
 gebyr for særlig indpakning ved forsendelser, 57.205.
 indstilling vedr. apoteksbevilling, 80.758, jfr. 81.343.
 rabat til læger, 60.178.
 Se også *Medicin.*
- Apotekerfondens krav iflg. ulykkesforsikringslovens § 42, stk. 2, 62.47, jfr. 64.13.*
- Apotekerlovens § 34, administrationen af apotekerloven, 67.58, jfr. 72.19.*
- Arbejdsanvisning,*
 arbejdsløshedskasses nægtelse af at anvise ekskluderet medlem arbejde, 75.303.
 rimeligt jobtilbud til langtidsledig, 81.39, jfr. 82.299.
- Arbejdsdirektøren, formandskab i arbejdsnævnet, 57.90, jfr. 69.13.*
- Arbejdsformidlingen,*
 fuldtidsforsikret anvist deltidsjob som langtidsledig, 83.44.
 information (arbejdssøgende), 79.218, jfr. 80.69.
 invalideredes fortrinsadgang til offentlig ansættelse, 82.21.
- Arbejdsløshedsforsikring, afslag på mobilitetsfremmende ydelser, 78.215, jfr. 80.40 og 82.288.*
- Arbejdsløshedskasser, se Arbejdsløshedsunderstøttelse/dagpenge og Arbejdsnævnet.*
- Arbejdsløshedsunderstøttelse/dagpenge,*
 arbejdsløshedskasses agtpågivenhed, 83.57.
 arbejdsophør, 83.57.
 behandling af sag vedr. understøttelse og medlemskab af arbejdsløshedskasse, 58.48, jfr. 60.30.
 beskæftigelseskravet i lovens § 41, stk. 1, nr. 3, 76.222, jfr. 77.58.
 beviskrav vedr. rådighed, 83.52.
 bopælskravet i lovens § 41, stk. 1, nr. 1, 80.638, jfr. 81.342.
 dagpenge under højskoleophold i udlandet, 83.36.
 ekspeditionsform, 56.122.
 forhøjelse af arbejdsløshedskasses dagpengesats, 67.105.
 frihedsberøvede medlemmer af arbejdsløshedskasser, 73.116.
 fuldtidsforsikret anvist deltidsjob som langtidsledig, 83.44.
 henvisning til vedtægtsbestemmelser, 62.25.
 ledighedsbegrebet, 78.274.
 lønarbejde i arbejdsløshedslovens forstand, 69.38; 70.69, jfr. 71.17.
 refusion fra statskassen, 83.57.
 regelfastsættelse i h.t. arbejdsløshedsforsikringsloven, 81.22.
 rådighedsbegrebet, 81.27; 83.52.
 slettelse af arbejdsløshedskasse p. g. a. kontingentrestance, 67.56, jfr. 69.13.
 slettelse af arbejdsløshedskasse p. g. a. svig, 77.716.
 studerendes adgang til understøttelse, 78.274, jfr. 79.62.
 sæsonbeskæftigelser, 83.52.
 tilbagebetaling af arbejdsløshedsunderstøttelse, 69.38; 70.69; 79.147; 82.32.
 tilbagebetaling af dagpenge, 78.497, jfr. 79.68.
 udelukkelse fra dagpenge, 76.295, jfr. 77.73 og 78.41; 79.140, jfr. 82.290; 79.448, jfr. 80.85; 81.36, jfr. 82.298; 82.29; 83.57.
 udlændinge, der ikke kan dansk, 81.27.

- underretning om ankemulighed, 61.170, jfr. 62.16.
vejledning til arbejdsløshedskassemedlemmer om deres rettigheder og pligter, 76.386, jfr. 77.85 og 78.44.
- Arbejdsnævnet,**
behandling af andragende om statsanerkendelse af arbejdsløhedskasse, 60.105.
lønarbejde i arbejdsløhedslovens forstand, 69.38; 70.69, jfr. 71.17.
tilbagebetaling af arbejdsløhedsunderstøttelse, 69.38.
understøttelse som forsøger nægtet uanset bidragspligt over for det offentlige til fraseparet hustru, 56.76.
- Arbejds- og opholdstilladelse, se Udlændinge.**
- Arbejdsskadeforsikring,**
erstatning for ødelagte briller, 80.416.
Se også *Ulykkesforsikring*.
- Arbejdstilsyn,**
dispensation fra arbejderbeskyttelseslovens § 31, 61.117.
hotel- og restaurationsvirksomhed, 56.164.
indberetning om ulykkestilfælde, 58.63, jfr. 59.19.
- Arrestanter, se Fængselsforhold.**
- Arrester, se Fængselsforhold.**
- Arve- og gaveafgiftsloven,**
ajourføring af enkelte bestemmelser i arve- og gaveafgiftsloven, 57.199, jfr. 63.13.
arveafgift ved arv i h. t. ændret gensidigt testamente, 77.226.
fortolkning af udtrykket »plejebarn« i § 3, stk. 5, 71.168, jfr. 72.23 og 80.24.
fritagelse for forhøjelse af arveafgift, 77.627, jfr. 78.73.
ikke rentegodtgørelse ved tilbagebetaling af arveafgift, 68.21; 77.226, jfr. 80.35.
kursværdi på pantebreve, 80.320.
tilbagebetaling af arveafgift som følge af praksisændring, 80.564.
uægteskabeligt samlivs betydning for arveafgift, 71.168, jfr. 72.23.
vejledning om domstolsprøvelse i sager om arve- og gaveafgift, 74.238, jfr. 75.49.
ændring af værdiansættelser i en endelig boopgørelse (kildeskattelovens § 16, stk. 4), 75.352, jfr. 76.41; 80.320.
- Attester,**
i medfør af husdyrvoldgiftslovens § 9, 55.21.
krav om original forpraktik-attest, 72.67.
stillingsbetegnelse i fødsels-, dåbs- og navneattester, 73.91.
- Automobilvurderingsnævn, ikke anke af afgørelse, truffet af automobilvurderingsnævn, 59.135.**
- Autoradiolicens, se Danmarks radio.**
- Autorisation,**
elektroinstallatører, 57.159.
gas- og vandmestre, 58.168; 70.51.
laboratorier til undersøgelse af foder- og gødningsstoffer, 58.237, jfr. 61.18.
- Autorisationsordning,**
eksport af avlsdyr, 59.137; 64.16.
eksport af kartofler, 58.230; 59.133, jfr. 60.33 og 61.19.
eksport af ost, 56.33.
registrerede revisorer, 71.96; 72.223, jfr. 75.31.
- Avlsdyreksport, 64.16.**
- Banktilsynets virksomhed m. h. t. Københavns Kreditbank, 58.85.**
- Beboerindskud, lån til beboerindskud, 73.351.**
- Beboerrepræsentanter, valg af beboerrepræsentanter i de sociale boligforetagender, 59.113, jfr. 60.32.**
- Bedømmelsesudvalg, se Universiteter.**
- Befordringsgodtgørelse,**
benyttelse af egen vogn, 55.43.
kommunalbestyrelsesmedlemmer, 76.248, jfr. 77.63.
- Begravelse, se Kirkegårde.**
- Begravelseshjælp, se Sygesikring.**
- Begrundelse,**
adoptionssager, 78.402, jfr. 79.66.
afgørelser efter bistandslovens § 26 om tilbagebetalingspligt, 81.255, jfr. 82.302
afgørelser efter den sociale lovgivning, 78.418.
afgørelser om tilbagebetaling af arbejdsløhedsdagpenge/efterløn, 82.27.

- afskedigelse i henhold til funktionærlovens § 17, stk. 1, 70.21; 71.19.
- afslag på fri proces, 71.183; 75.639; 77.490, jfr. 79.44.
- afvisning af indsigelser mod byplanvedtægtsfor-slag, 67.25.
- amtsskatterådenes afgørelser, 68.35; 75.610, jfr. 77.55.
- ankenævnet for arbejdsløshedsforsikringens afgørelser, 82.27.
- arbejdsdirektoratets afgørelser, 62.25; 82.27.
- begrundelsespligt i lærlinglovens § 24, stk. 7, 2. pkt., 81.291, jfr. 82.304.
- begrundelsespligten i lov om offentlig forsorgs § 50, stk. 3, 57.65, jfr. 58.33.
- de særlige patentkommissioner har ikke pligt til at begrunde deres afgørelser, 60.189.
- den sociale ankestyrelses afgørelser i invalide-pensionssager, 78.132, jfr. 79.51, 80.37 og 81.322; 79.224.
- den sociale ankestyrelses grundelse i sag vedr. bistandslovens § 46, stk. 1, 80.380, jfr. 81.336.
- den sociale ankestyrelses grundelse i sag vedr. bistandslovens § 48, 79.82.
- efterfølgende grundelse på afslag på tredjein-stansbevilling, 79.266.
- fastsættelse af hustrubidrag, 72.213.
- forbud efter politivedtægten, 75.237.
- indhold af efterfølgende grundelse, 83.57.
- klager fra indsatte, 69.82, jfr. 70.13.
- landsskatterettens afgørelser, 74.367; 75.195; 79.520, jfr. 80.90 og 82.292; 82.96.
- landsskatterettens forelæggelse af sager for statsskattedirektoratet, 82.96.
- manglende grundelse, 63.77; 64.62.
- musikrådets indstillinger, 78.287.
- pligt til at give efterfølgende grundelse, 75.162; 76.454.
- skatteråds afgørelser, 71.108, jfr. 75.28; 74.302, jfr. 75.55; 75.610, jfr. 76.68 og 77.55; 75.625.
- specifikation af ekspropriationserstatning, 65.24; 69.33.
- statens ligningsdirektorats afgørelser, 69.102.
- urigtig grundelse, 55.86; 58.48; 63.23; 64.107; 70.66; 72.110, 243, jfr. 73.46; 73.110, 197, jfr. 74.48; 73.239; 74.123; 75.416.
- utilstrækkelig grundelse, 56.218; 58.48; 65.36; 71.113; 72.177; 73.86, 306; 74.349, 367; 75.237, 257, jfr. 76.33; 75.610, jfr. 76.86 og 77.55; 76.454; 77.542, jfr. 78.61; 82.27; 83.147.
- amtsligningsinspektorer, 55.96; 58.179, 194.
- ankenævnet for arbejdsløshedsforsikringen, 80.70, jfr. 81.328
- ankenævnet for invalideforsikringsretten, 65.31, 129; 68.107, jfr. 69.15; 72.110, 181, jfr. 73.34.
- arbejdsdirektoratet, 76.144, jfr. 77.56; 79.243, jfr. 80.70 og 81.328; 83.27, 32.
- boligministeriet, 65.97; 72.203, jfr. 73.37, 74.30 og 75.31.
- den sociale ankestyrelse, 73.34; 74.437, jfr. 75.65, 76.31, 78.31, 80.28, 81.316, 82.283 og 83.261; 75.178.
- direktoratet for folkeskolen og seminarierne, 66.51.
- direktoratet for statshospitalerne, 64.129.
- direktoratet for statsskovbruget, 69.91.
- direktoratet for sygekassevæsenet, 56.133; 59.201; 61.22.
- direktoratet for ulykkesforsikringen, 57.137; 60.51; 62.83; 63.34, 79.
- direktoratet for ungdomsundervisningen, 72.35.
- fabrikinspektør, 61.117.
- filminstitutet, 75.175.
- flyvevåbnet, 56.69.
- forsikringsrådet, 60.38.
- forsvarsministeriet, 55.75; 57.234.
- fredningsplanudvalg, 64.92.
- fredningsstyrelsen, 80.294.
- handelsministeriet, 57.119.
- indenrigsministeriet, 71.165, jfr. 72.23.
- indkaldelse til udvalgsmøde, 82.101.
- invalideforsikringsretten, 57.184; 59.74, 201; 60.80, 104, 126; 61.23, 33, 115; 64.78; 65.129; 67.23; 72.54, jfr. 73.26, 74.22 og 75.28.
- jordfordelingssekretariatet, 75.143, jfr. 76.32, 77.42 og 78.32.
- justitsministeriet, 61.50.
- kammeradvokaten, 55.75; 57.136.
- kirkeministeriet, 68.54.
- kommunalbestyrelser, 67.67; 74.400, jfr. 75.63.
- Københavns overpræsidium, 56.144, 156.
- Københavns skattevæsen, 63.42.
- Københavns universitet, 71.126, jfr. 72.21.
- landbrugsministeriet, 64.16; 65.55; 69.91.
- landsskatteretten, 55.69; 56.173; 57.57, jfr. 59.17 og 63.13; 57.188; 58.73, 216, 241; 59.47; 60.47, 111, 187; 61.27; 63.100; 64.62; 65.143; 66.79; 68.56; 72.189, jfr. 73.36; 72.233, jfr. 73.43, 75.32, 77.32, 78.27 og 80.25; 73.384.
- ledende landinspektør, 59.127; 72.180, jfr. 73.33; 75.325, jfr. 76.36, 77.43 og 78.33; 75.501.
- luftfartsdirektoratet, 65.39.
- matrikeldirektoratet, 58.154, jfr. 62.14.

Behandlingstid,

- amter, 56.125; 58.158, 211; 62.89.
- amtsarkitektkontor, 74.408.

- miljøministeriet, 74.408.
 ministeriet for Grønland, 62.70.
 ministeriet for offentlige arbejder, 57.233;
 63.103; 74.184, jfr. 77.41 og 78.30.
 politiet, 56.126, 190; 57.220; 58.158; 61.24, 42;
 62.30; 66.30.
 rektorer, 57.207.
 revalideringscentre, 75.178.
 revalideringsnævnet, 73.208, jfr. 74.36 og 75.37;
 74.429, jfr. 75.64.
 revisionsdepartement, 71.138, jfr. 72.21 og 77.25.
 sikringsstyrelsen, 80.691.
 skattedepartementet, 58.221; 63.38, 100; 68.35;
 69.102; 70.21; 74.359, jfr. 76.30.
 skatteråd, 57.178; 60.78; 61.44; 62.37.
 socialministeriet, 57.175; 59.34.
 socialstyrelsen, 73.208, jfr. 74.36 og 75.37;
 74.429, jfr. 75.64; 75.189; 83.229.
 socialudvalg, 83.229.
 statens jordlovsudvalg, 58.46, jfr. 59.18; 59.190,
 jfr. 60.34.
 statens ligningsdirektorat, 56.90; 57.213; 58.219,
 241; 59.29; 61.27; 62.99; 63.65, 100; 68.84;
 71.140; 72.61, 189, jfr. 73.36; 74.82.
 statens åndssvageforsorg, 61.180, jfr. 62.19.
 statskontrollen med mejeriprodukter og æg m.
 m., 56.33.
 sundhedskommission, 71.38.
 sundhedsstyrelsen, 56.215.
 undervisningsministeriet, 55.96; 58.189; 60.54;
 63.62; 70.83; 80.674.
 vejdirektoratet, 67.102.
 vejmyndigheder, 77.365.
 vurderingskommission vedr. byudviklingsplan,
 71.105.
 Se også *Sagsbehandling*.
- Bemandingsloven**, bemandingsnævnets dispensa-
 tionspraksis, 65.100.
- Benådning**.
 benådningsordning for visse berigelsesforbrydel-
 ser, 82.165.
 straf, der ikke var fuldbyrdet på grund af fejl,
 77.143.
 telefonisk afslag på andragende om benådning,
 67.37.
- Berostillelse af sager**, se *Sagsbehandling*.
- Besigtigelse**, se *Sagsbehandling*.
- Beskæftigelsesforanstaltninger**, pligt til at overtage
 arbejde ved beskæftigelsesforanstaltninger,
 58.48.
- Beslaglæggelse**, se *Politi*.
- Bestillingstillæg**, se *Løn*.
- Besættelsestidens ofre**,
 nedsættelse af erhvervssevne som følge af kon-
 centrationsejrophold, 72.142.
 tilbagebetaling af offentlig hjælp i h.t. lovens §
 34, stk. 3, 79.284.
- Besøgstilladelse**, se *Fængselsforhold*.
- Bevaring**, se *Politi* og *Toldvæsen*.
- Bevillingsnævn**, meddelelse af alkoholbevilling,
 73.178.
- Bibeskæftigelse**, se *Tjenestemænd*.
- Biblioteker**,
 biblioteksbøder, 78.146, jfr. 79.54 og 82.287.
 fordelingsudvalget vedr. folkebibliotekernes
 rådighedssum, 77.302, jfr. 78.51 og 79.38.
 fremlæggelse af partiprogrammer, 78.159.
- Bidragssager**, se *Underholdsbidrag*.
- Billighedsgodtgørelse** vedr. tilsidesat forkøbsret,
 66.56.
- Bindende tilsagn/forhåndsbesked**,
 løfte om tjenestemandsstilling, 63.44, jfr. 64.14.
 optagelse på kursus, 81.285.
 reparation af kirkespir, 55.81.
 uddannelse af kystofficerer, 61.137.
 udlægning af sommerhusområde, 80.355, jfr.
 81.334.
 ventetillæg til folkepension, 63.94.
- Biografteaterbevilling**, inddragelse af biografteater-
 bevilling, 58.161.
- Bisidder** ved møde for invalideforsikringsretten,
 65.125.
- Bistandsloven**,
 afsnit I:
 afgørelse i h.t. § 48 og § 58 i bistandsloven,
 79.536, jfr. 80.90.
 anbringelse af børn på Sundholm, 60.131.
 anke over afgørelser fra socialforvaltningen i
 København, 74.356, jfr. 75.58 og 81.316.
 anvendelse af isolation på statsungdomshjem-
 met »Sølager«, 74.341, jfr. 75.57; 78.660.

- begrebet »aftale om bidrag« i bistandslovens § 8, stk. 2, 79.207, jfr. 83.263.
- begrundelse af afgørelser efter bistandslovens § 26, 81.255, jfr. 82.302.
- beregning af klagefrist i h.t. bistandslovens § 15, stk. 4, 83.219.
- beregningsfejl i forbindelse med modregning af bistandshjælp i folkepension, 82.242.
- bæltefiksering og isolation inden for statens åndssvageforsorg, 75.594, jfr. 77.53.
- børneværns anbringelse af børn på kostskoler, 74.421, jfr. 75.63, 76.31, 77.41 og 78.31.
- gennemtvungelse af amsankenævns afgørelse over for en kommune, 77.617; 78.564, jfr. 79.73; 78.619, jfr. 80.53.
- klager over afgørelser om fratagelse af besøgsret, 83.205.
- medicinhjælp i h. t. bistandslovens § 46, 80.148.
- sanktioner i anledning af manglende betaling for daginstitutionsplads (§ 7, stk. 2), 77.586.
- socialbedrageri, 78.317, jfr. 79.64.
- sociale udvalgs ret til at begære bidrag fastsat i h.t. børnelovens § 18, stk. 2, 2. pkt., 78.340.
- socialstyrelsens/socialministeriets tilsyn med institutionsområdet, 80.677, jfr. 83.265.
- tilbagebetaling i h.t. bistandslovens § 25, 81.263.
- tilbagebetaling i h.t. bistandslovens § 25, sammenholdt med § 26, 82.238.
- tilbagebetaling i h.t. bistandslovens § 26, stk. 1, nr. 1, 79.330; 82.234.
- tilbagebetaling – modregning af bistandshjælp i overskydende skat, 83.208.
- tilbagebetaling, når det sociale udvalg ikke har haft kendskab til omstændigheder, der kunne have medført, at hjælpen oprindeligt var gjort tilbagebetalingspligtig, 82.238.
- tilbagebetalingskrav kan ikke pantsikres, 78.171.
- tilbagebetalingspligts omfang ved uoverensstemmelse mellem meddelelse og almindelige regler, 83.213.
- tinglysning af tilbagebetalingskrav, 81.234, jfr. 82.302.
- administration af ydelse i h. t. forsorgsloven, 58.58, jfr. 59.19.
- begrundelsespligt i forsorgslovens § 50, stk. 3, 57.65, jfr. 58.33.
- betydningen af hjælp efter bistandslovens § 42, 80.600.
- bistandshjælp til uddannelsessøgende i sommerferien, 80.536.
- »faste udgifter« i bistandslovens § 27, stk. 2, 79.222.
- formuens betydning for udmåling af kontanthjælp, 78.387.
- forsørgelsesmåden efter forsorgsloven, 72.45.
- fortolkningen af bistandslovens § 39, 79.327.
- hjælp til familieforsørgere i h.t. bistandslovens § 42, 80.265, jfr. 83.265.
- hjælp til tandbehandling i h.t. bistandslovens § 46, stk. 1, 80.380, jfr. 81.336.
- hjælp til værnepligtige, 57.65; 66.19; 68.38; 69.49, 83, jfr. 70.14; 74.397, jfr. 75.63.
- huslejhjælp i tiden omkring fødsel, 72.45.
- indeholdelse af hjemmehjælpsbetaling i social pension, 79.343.
- kontanthjælp til prostituerede, 78.536, jfr. 79.72.
- kontanthjælp til studerende, 80.103, jfr. 82.293.
- området for bistandslovens § 48, stk. 1, 78.405.
- støtte til anskaffelse af motorkøretøj efter bistandslovens § 58, 79.275, jfr. 80.79; 83.209.
- tilbagebetaling i h.t. § 26, stk. 1, nr. 3 el. 4, 80.686, jfr. 81.343 og 83.267.
- udmåling af kontanthjælp, 77.617.
- afsnit IV:
 betaling af hjemmehjælp med tilbagevirkende kraft, 81.270, jfr. 82.303.
- afsnit V:
 sekretærassistance i forbindelse med erhvervsudøvelse, 80.145.
 vilkår om tilbagebetaling af lån, ydet til erhvervelse af motorkøretøj ved institutionsophold, 77.284, jfr. 78.51.
- afsnit VI:
 anvendelse af gennemsnitsudgifter ved beregning af forældrebetaling i daginstitutioner, 79.162.
 arbejdsløse børn i dagpleje, 77.292, jfr. 79.38 og 81.321.
 begrænsning/fritagelse af besøgsret m.v., 83.205.
- afsnit II:
 invalideredes fortrinsadgang til offentlig ansættelse, 82.21
 samarbejde mellem fogedretter og socialforvaltninger, 72.179, jfr. 75.29 og 76.23.
- afsnit III:

behandlingstid i sag om begrænset samkvemsret med tvangsfjernet barn, 83.229.
 bistandslovens §§ 64 og 69, 80.699.
 fortrinsret til daginstitution, 78.631, jfr. 80.53.
 nedlæggelse af daginstitution, 80.699.
 tilbagebetaling af for meget betalt forældrebetaling til daginstitution, 81.235, jfr. 83.274.
 Århus kommunes instruks om fordeling af daginstitutions- og dagplejepladser, 80.543.

afsnit VII:

behandling af klager over voldsanvendelse inden for åndssvageforsorgen m. v., 73.103.
 bortvisning af klient fra dagcenter, 78.369, jfr. 79.65.
 bæltefiksering og isolation inden for åndssvageforsorgen, 75.594.
 centralinstitutionen Brejning, 75.347, jfr. 76.40.
 centralinstitutionen Ebberødgård, 75.571, jfr. 76.64; 78.319.
 centralinstitutionen Hald Ege, 76.420.
 centralinstitutionen Vodskov, 75.631, jfr. 76.68.
 efterbetaling for plejehjemsophold, 82.258.
 forsorgscentres behandling af klienters udskrivningsbegæring, 76.332.
 forsorgscentres bistandspligt vedr. invalidepension o. lign., 76.220.
 fortolkning af overenskomst mellem plejehjem og kommune, 78.528.
 isolation af elever på ungdomshjemmet Sølager, 78.660.
 lokalinstitutionen Rødbygård, 76.399.
 politiets bistand i henhold til forsorgslovens § 44, stk. 1, 59.156.
 tilbagebetaling af for meget opkrævet forældrebetaling, 78.521, jfr. 80.57.
 tilsyn med plejehjems administration af beboernes lommepege, 81.253.
 visitation til daginstitutioner for børn, 77.586.
 åndssvageforsorgens køb af en ejendom, 61.180, jfr. 62.19.

afsnit VIII:

anbringelse af børn uden for hjemmet, 74.421, jfr. 75.59; 75.134.
 anbringelse af børn uden for hjemmet uden samtykke fra forældremyndighedens indehaver, 78.198; 81.309.
 anke til landsnævnet, 71.176, jfr. 72.24.
 foreløbige beslutninger, 75.494, jfr. 79.25, 80.32 og 81.319; 78.154, jfr. 79.54 og 80.32.
 forældres betalingspligt for hjælpeforanstaltning efter bistandsloven, 79.370.

hjemgivelse af et barn til forældremyndighedens indehaver(ø), 80.124.

Blanketter,

formulering af skattevæsenets tilsigelsesblanketter, 59.185; 64.61.
 til løntilbageholdelsespålæg, 69.28.

Blinklys, afmærkning af køretøj med gule blinklys, 66.88.

Boliganvisning,

bopælskrav ved godkendelse af lejere, 70.53.
 godkendelse af ugifte par ved leje af bolig, 72.27, jfr. 75.45.

Boligsikring, se *Boligstøttelovgivning,*

Boligstøttelovgivning,

beregning af boligydelse ved indkomstændringer i årets løb 80.465.
 beregning af klagefrist, 82.43.
 deponering af andelsbeviser, 80.617, jfr. 81.341.
 gebyrbegunstigelse i h.t. boligstøttelovgivning, 57.35.
 godkendelse af foreløbig lejeforhøjelse, 63.97.
 klageadgang ved inddrivelse af tilbagebetalingskrav, 81.45.
 lejlighedsbegrebet i cirkl. 161/1972, 73.116.
 manglende iagttagelse af §§ 11 og 12 i offentlighedsloven i boligsikringssag, 82.47.
 medregning af del af el-varmeudgift, 78.422.
 mindrebemidlet i h.t. boligstøtteloven af 1955, 60.78.
 pensionistboliger, overgangsregler, 75.556, jfr. 76.63.
 solidarisk hæftelse for krav på tilbagebetaling af uberettiget udbetalt boligsikring, 80.208.
 tilbagebetaling, 75.578, jfr. 76.64; 80.208, 607, jfr. 81.341.
 tilbagesøgning af boligsikring, 75.440, jfr. 76.54 og 78.34.

Boligtilsyn,

boligkommission, habilitet, 77.208, jfr. 79.37.
 forbud i h. t. boligtilsynslovens § 12, 67.96; 73.326, jfr. 74.41 og 75.39.
 indvendig besigtigelse, 71.66, jfr. 72.19.
 mangelfuld administrativ gennemførelse af boligtilsyn, 76.280, jfr. 77.72 og 79.34.
 nedrivningspåbud i h. t. boligtilsynslovens § 21, 68.100.

Boligudlejningskontorers opkrævning af depositum, 72.119, jfr. 74.27.

Boligydelse, se *Boligstøttelovgivning*.

Bortlodning, spørgsmål om, hvorvidt bortlodning var offentlig, 58.227.

Se også *Lotteri*.

Brandsikring, tilbagekaldelse af afgørelse, 79.415.

Brevveksling, se *Fængselsforhold* og *Mentalobservation*.

Byggesager,

fejl i kommunalbestyrelsesmedlems byggesag, 75.526.

fejl i stadsingeniørs byggesag, 73.60.

fejlagtig oplysning fra kommune i byggesager, 76.334, jfr. 77.79.

klagebestemmelsen i byggelovens § 23, stk. 1, 83.71.

naboejendomme til fredede bygninger, 77.635, jfr. 78.74.

naboorientering i h.t. byggelovens § 22, 81.294.

rækkevidden af gårdrydningsbestemmelsen i byggelovens § 15, 83.71.

rækkevidden af klagebestemmelsen i byggelovens § 23, 81.47.

specifikation af gebyrberegning, 73.251.

vejledning om dispensationsmyndigheden i byggesager, 73.50.

Byggetilladelse,

boligministeriets stilling som klageinstans ved klage over byggetilladelse til kommunalt byggeri, 78.186.

fejl ved meddelelse af byggetilladelse, 64.123, jfr. 66.16; 67.567.

forældelse af strafansvar for manglende byggetilladelse ved lufthavn, 74.119.

ibrugtagen af byggeri, der ikke opfyldte vilkår i byggetilladelse, 73.170.

lufthavn påbegyndt uden byggetilladelse, 73.344, jfr. 75.40.

påbegyndelse af klubhusbyggeri uden byggetilladelse, 82.275.

påbegyndelse af skolebyggeri før udstedelse af byggetilladelse, 73.170.

undladelse af at søge dispensation ved meddelelse af byggetilladelse, 65.98.

Bygningsattest, ibrugtagen af byggeri før udstedelse af bygningsattest, 73.170.

Bygningsfredning,

retningslinier for administrationen af bygningsfredningsloven, 76.206, jfr. 78.39 og 79.31.

Se også *Det særlige Bygningssyn*.

Bygningsreglement,

dispensation fra bygningsreglements højdebestemmelser, 66.23.

godkendelse af nedkørsel til kældergarage, 74.400, jfr. 75.63.

parkeringsfondsordninger, 73.292, jfr. 74.40.

parkeringspladskrav ved tilbygning, 74.113.

Bygningsvedtægt,

ajourføring og bekendtgørelse af bygningsvedtægt, 76.334, jfr. 77.79.

dispensation fra bygningsvedtægts områdebestemmelse, 73.186; 74.386; 75.512; 78.684.

forholdet til skovloven, 76.347, jfr. 78.44.

fremlæggelse af forslag til bygningsvedtægt, 65.36, jfr. 67.16.

Byplaner,

bestemmelse i byplanvedtægt om eksisterende erhvervsvirksomhed, 74.426, jfr. 76.31.

dispensation fra byplanvedtægt, 66.48.

erstatning i h. t. byplanlovens § 15 a, 67.74.

forbud i h. t. byplanlovens § 9, 65.36; 67.30, jfr. 75.27.

forholdet til kommuneplanloven, 79.379.

forholdet til skovloven, 76.347, jfr. 78.44.

godkendelse af forslag til byplaner, 80.355, jfr. 81.334.

klagevejledning ved ekspropriation efter byplanloven, 73.386, jfr. 74.43 og 75.42.

kollegiebyggeri i strid med byplaner, 66.97.

kommunalt byggeri i strid med byplan, 73.71.

lukket møde ved kommunalbestyrelses behandling af byplaner, 75.310, jfr. 76.34.

opførelse af antennemast i villakvarter, 78.186.

pligt til at udfærdige byplaner, 62.52.

tinglysning, 69.57.

udstykningsplan i h. t. byplanvedtægt, 67.25.

Se også *Dispositionsplaner*.

Byplannævnet, formandsposten i byplannævnet, 64.116.

Byreguleringsloven,

betydningen af »sammenlægges« i byreguleringslovens § 8, stk. 1, 65.66.

byggeri i yderzone, 66.74, jfr. 67.17 og 68.14.

tilsidesættelse af byreguleringslovens §§ 8 og 9, 65.52.

Byudviklingsudvalg,

fredningsmæssige interesser, 71.49.

- fritagelse for medlemshverv i byudviklingsudvalg, 58.197.
ikke pligt til at drøfte en sag med parterne, 69.95.
- By- og landzonenloven,*
afslag på tilladelse til ombygning af hus i landzone, 74.179.
afvisning af at genoptage zonenovssag, 82.204.
behandlingen af erstatningssager efter by- og landzonenovs § 12, 72.203, jfr. 74.30, 75.31 og 76.25; 75.416.
betydningen af ejerskifte for tilladelse efter by- og landzonenovs, 74.378, jfr. 75.62.
bortfald af zonenovstilladelse, 81.189.
ekspropriation til skolebyggeri, 75.533, jfr. 76.62 og 77.47.
erhvervsmæssig nødvendig bebyggelse, 78.411, jfr. 79.67.
etablering af pelsdyrfarm, 74.52.
forældelse af strafansvar for overtrædelse af by- og landzonenovs, 74.119.
frastykning til anden landbrugsejendom, 78.411, jfr. 79.67.
genopførelse af nedbrændt sommerhus på lejet grund, 75.448.
klageberettigelse, 80.260.
lufthavn anlagt i strid med by- og landzonenovs, 73.344, jfr. 75.40.
opførelse af beboelseshus efter brand, 74.277, jfr. 75.52.
opførelse af plejehjem uden tilladelse, 76.87.
opførelse af sommerhus, 74.194.
overgangssag efter by- og landzonenovs, 73.340.
påbegyndelse af klubhusbyggeri i landzone uden zonenovstilladelse, 82.275.
skelforandring i landzone, 76.384, jfr. 77.84.
skolebyggeri m. v. i strid med by- og landzonenovs, 73.230.
tilladelse efter by- og landzonenovs til bebyggelse af fredet ejendom, 77.561, jfr. 79.46.
tilladelse efter by- og landzonenovs til opførelse af sommerhus på fredet ejendom, 76.404.
udstykning til jagtformål, 72.84.
udstykning til rekreative formål, 76.384, jfr. 77.84.
udstykningstilladelse, 73.86.
udstykningstilladelse i modsætning til skelforandring, 76.384, jfr. 77.84.
- Bødeforvandlingsstraf, se Fuldbyrkelse.*
- Bøder, se Fuldbyrkelse og Politi.*
- Børn, se Bistandsloven.*
- Børnehaveseminarium,* optagelse på børnehaveseminarium, 72.67.
- Børnetandpleje* på kommunal klinik udelukker tilskud fra sygesikringen, 75.280, jfr. 76.33.
- Børnetilskud,*
ansøgningsfrist, information ang. ungdomsydelse, 78.649, jfr. 79.76 og 80.55.
bopælskravet i børnetilskudsloven, 70.98; 79.366.
enlig forsøger i h. t. lov om børnetilskud, 74.166; 77.694; 82.254, jfr. 83.281.
forhøjet og ekstra børnetilskud under samlevers udståelse af fængselsstraf, 82.254, jfr. 83.281.
forsørgelse af offentlige midler, 80.421, jfr. 81.338.
fradrag for børnepensionsydelse, 83.224.
fradrag for forsørgertabserstatning i særligt børnetilskud, 80.461.
hjemstedsbegrebet i børnetilskudsloven, 74.316.
nedsættelse af bevilget ungdomsydelse, 81.245; 82.248.
tilbagebetaling, 80.184.
tilbagebetaling af ungdomsydelse, 82.252.
til grønlandsk plejebarn, 77.448, jfr. 78.57 og 79.43.
til udenlandske statsborgere, 72.146, jfr. 73.31.
udtrykket »enlig forsøger« i børnetilskudsloven, 79.409; 82.254, jfr. 83.281.
- Børsnotering af aktier,* 55.73.
- Båndlæggelse,*
af ulykkesforsikringserstatning til efterladte, 58.150.
tilbagekaldelse af konfirmation på båndlæggelsesbestemmelser, 58.251.
- Censur,*
af forvarede brevveksling, 61.171, jfr. 62.17.
af observands brevveksling, 59.31.
af skoleblade, 58.165.
- Chokbehandling, se Sindssyge.*
- Christiania,*
fritagelse for merværdiafgift, 74.91.
nedrivning af bygninger i Christiania, 74.56.

Civile værnepligtige,

afsoning af straf, 71.69, jfr. 72.19.
 begyndelsestidspunktet for eftertjeneste, 58.61.
 nægtelse af friheder for civile værnepligtige,
 57.72.
 ordensreglement for civile værnepligtige, 57.69.
 skabseftersyn hos civile værnepligtige, 57.186.
 udgifterne ved civile værnepligtiges ophold i
 arresthus, 58.60.

Civilforsvaret,

aktindsigt vedr. værnepligtiges tjenesteforsee-
 ser, 67.81, jfr. 69.14 og 72.19.
 disciplinarmiddel for forsinkelse, 68.17.
 fortsat uddannelse i henhold til civilforsvarslo-
 vens § 31, stk. 4, 72.51, jfr. 73.26, 77.27 og
 80.24.
 overførsel fra civilforsvaret til civilt statsarbej-
 de, 64.87.
 ukorrekt udtalelse fra korpslæge, 70.66.

Civilforsvarsforanstaltninger, opførelse af skolebyg-
 geri i strid med lovgivningen om bygnings-
 mæssige civilforsvarsforanstaltninger, 73.170.

Daginstitutioner,

anvendelse af gennemsnitsudgifter ved bereg-
 ning af forældrebetaling i daginstitutioner,
 79.162.
 fortrinsret til daginstitution, 78.631.
 private daginstitutioner, 73.53.
 tilbagebetaling, 78.752, jfr. 80.61; 81.235.
 tilbagesøgning af friplads i daginstitution,
 77.553, jfr. 78.61, 79.45 og 80.36.

Dagpenge,

beruselse – bevisspørgsmål, 77.371, jfr. 78.53.
 dokumentation af sygefravær i h. t. dagpengelo-
 ven, 78.560, jfr. 79.73.
 fravær fra arbejde inden for de sidste 8 uger før
 forventet fødsel, 77.499, jfr. 78.59.
 frist for indgivelse af anmodning, 77.576, jfr.
 78.62.
 præcisering af lovens § 29, 76.199.
 sammenhæng med invalidepensionslov, 80.592,
 jfr. 81.340.
 uarbejdsdygtighed på grund af sygdom, 76.300,
 jfr. 77.73.
 udelukkelse fra dagpenge, 82.29.
 varighedsbestemmelser, 80.592, jfr. 81.340.
 Se også *Arbejdsløshedsunderstøttelse/dagpenge,*
Sygesikring og Ulykkesforsikring.

Danmarks nationalbank,

adgangsformening til Danmarks nationalbank,
 58.255; 59.202.
 finansministeriets foliokonto i Danmarks natio-
 nalbank, 55.64.
 godtgørelse af beskadigede eller bortkomne
 pengesedler, 57.146.

Danmarks radio,

aktindsigt i radioens materiale, 74.157, jfr.
 78.28.
 autoradiolicens, 61.122, jfr. 62.14 og 65.18.
 fjernsynets dækning af Europamesterskaber i
 atletik, 70.25.
 fremgangsmåden ved radiatorådets valg af forret-
 ningsudvalg, 78.568, jfr. 81.325.
 honorering af og frist for antagelse af hørespil,
 57.142.
 inhabilitet ved behandlingen af en sag om op-
 rettelse af en personalelederstilling i Dan-
 marks radio, 80.388.
 oplysninger fra licenskontoret, 59.28.
 partipolitiske udsendelser, 77.217.
 radiomedarbejderes bibeskæftigelse, 59.140.
 spærretid, 79.307.
 udbetaling af forfatterhonorarer, 66.33, jfr.
 67.16.
 udelukkelse af »politiske« medarbejdere ved
 Danmarks radio fra »højtaler og skærm«,
 81.206.
 udelukkelse af radiomedarbejdere fra deltagelse
 i partiernes valgprogrammer, 73.101.
 udgivelse af »Børnenes julekalender«, 75.549,
 jfr. 76.62.
 udsendelse af underholdningsfilm i fjernsyn,
 58.218.
 valgudsendelse ved folkeafstemning, 63.15.

Danske statsbaner,

erstatning for ulemper ved muldoplæg, 65.93.
 erstatningsansvar for bortkommet kuffert, 65.77.
 generaldirektørens udtalelser om pressen, 61.74.
 håndhævelse af rygeforbud i statsbanernes om-
 nibusser, 55.55.
 indskrænkninger i klageadgangen i forbindelse
 med forfremmelsessager, 73.257, jfr. 74.37 og
 75.38.
 kontrakt om kiosksalg m. v. på Danske statsba-
 ners færger, 65.69.
 lønoplysninger til skattevæsenet, 61.94.
 mødetidskontrol ved Halskov-Knudshovedru-
 ten, 58.214.
 overtagelse af rutebilruter, 57.74.
 personligt tillæg til kontorassistenter af 2. grad,
 60.145.

politimyndighed, 75.75.
 salg af uanbringeligt gods til medarbejderne, 80.480, jfr. 81.338.
 takstnedsættelser, 58.198.
 udelukkelse af styrmand fra at fungere som skibsfører, 58.248.

Delegation,

af ekspropriationsbeslutning, 72.93, jfr. 74.23.
 berigtigelse af meddelelse om afgørelse, 82.262.
 beslutning om afskedigelse af skolehjemforstander, 78.742.
 til boligkommissions formand, 73.326, jfr. 74.41 og 75.39.
 til miljøankenævnets formand i zonelovssag, 82.204.
 ulovhjemlet delegation af beføjelser, 56.162.
 ved indsættelse af underudvalg, 55.117.
 vedr. bestyrelsen af præstegårde, 73.122.

Demonstrationer,

fotografering ved demonstrationer, 74.254.
 opløsning af demonstrationer, 69.42.

Den kgl. ballet, se Det kgl. Teater.

Den kgl. Veterinær- og Landbohøjskole,

henstilling vedr. Den kgl. Veterinær- og Landbohøjskoles organisation, 55.173.
 regler om erhvervelse af doktorgraden ved Den kgl. Veterinær- og Landbohøjskole, 55.143.
 tavshedspligt m. h. t. forhandlinger i undervisningsråd og afdelinger, 55.173.
 Wamberg-sagen m. v., 55.105, jfr. 56.18.

Den særlige Klagerets kompetence over for dommerfuldmægtige, 56.155.

Det kgl. Teater, Lander-sagen, 58.199.

Det særlige Bygningssyn, departementschef i undervisningsministeriet medlem af Det særlige Bygningssyn, 59.130.

Detentioner, se Politi og Fængselsforhold.

Diger,

opførelse af diger, 56.37.
 skade på diger, 57.215.

Direktøren for ulykkesforsikringen, formandskab i ulykkesforsikrings-rådet, 56.196, jfr. 58.31.

Disciplinærsager og -straf se Civilforsvaret, Fængselsforhold, Militærforhold og Tjenestemandssager.

Diskrimination, se Forskelsbehandling.

Dispensation,

adgangsbestemmelser vedr. veje, 78.611, jfr. 79.74.
 aldersbetingelsen i førerbevisbekendtgørelsens § 28, 61.85.
 bekendtgørelse om børneopsparings- og selvpensioneringskonti, 83.89.
 bekendtgørelse om udførsel af avlsvæg, 64.16.
 bemandingslovens § 40, 65.100.
 byggetilladelse forudsatte dispensation, 65.98; 67.67.
 bygningsreglementets højdebestemmelser, 66.23.
 bygningsvedtægts områdebestemmelse, 73.186; 78.684.
 byplanvedtægt, 66.48.
 byreguleringslovens § 17, stk. 3, 65.52.
 folkepensionslovens § 1, stk. 4, 2. pkt., 71.59.
 forbud mod indførsel af hunde, 74.170.
 forsikringslovens kapitalkrav, 77.228.
 frist for anmeldelse af refusionskrav i h. t. dagpengeloven, 76.245, jfr. 77.62.
 fristen i landbrugsministeriets bekendtgørelse om hjemmemarkedsafgifter, 70.92.
 kommuneplanlovens bebyggelsesregulerende bestemmelser, 80.645.
 kørelærprøve, 62.74.
 næringsloven og lukkeloven, 69.52.
 sandflugtslovens fredningsbestemmelser, 69.29.

Dispositionsplaner,

anvendelse af dispositionsplaner, 62.52.
 fravigelse fra dispositionsplaner, 56.142.
 Se også *Byplaner*.

Disputatser, 55.143; 58.133; 66.25; 71.126, jfr. 72.21; 71.186, jfr. 72.25.

Dommerfuldmægtige,

afhentning af udlagte effekter, 57.135.
 Den særlige Klagerets kompetence over for dommerfuldmægtige, 56.155.
 lodtrækning, 57.121.
 ombudsmandens kompetence over for dommerfuldmægtige, 56.10; 57.15; 58.9.

Domstolsprøvelse, se Ankevejledning, Frihedsberøvelse, Fængselsforhold, Førerbeviser og Sindssyge.

Droit moral, se Forfatter- og kunstnerret.

Drosker,

etablering af holdeplads for drosker, 58.242, jfr. 59.21.
 forbud mod hyresøgning fra holdeplads, 58.208.

meddelelse af droskebevilling, 57.169, jfr. 58.36.

Dyreværnsloven,

indfangning og aflivning af herreløse katte, 78.361.

muligheden for indgriben over for ejer af hundekennel, 75.151.

EF-retsregler, fortolkning af EF-retsregler, 81.8.

Efterbetaling, plejehjemsophold, 82.258.

Efterløn, udenlandske pensioners betydning, 83.40.

Efterretningstjeneste,

forsvarets, 69.59.

politiets, 55.93.

Eftertjeneste, begyndelsestidspunktet for civile værnepligtiges eftertjeneste, 58.60.

Ejendomsskatter, se *Amtstuer* og *Skat*.

Ejerlejlighedsloven, udstykning af sociale boligsekskabers ejendomme i ejerlejligheder, 78.91.

Eksamensopgaver,

fejl i eksamensopgaver, 63.29, 30, jfr. 65.19; 70.34.

pensum i eksamensopgaver, 77.421, jfr. 78.56 og 79.43.

udarbejdelse af eksamensopgaver, 78.230, jfr. 79.59.

Se også *Universiteter*.

Eksekutorer, revisorers adgang til at være eksekutorer, 71.51.

Ekspeditionsfejl, se *Sagsbehandling*.

Ekspeditionsform,

de særlige patentkommissioner, 60.189.

invalideforsikringsretten, 60.126; 61.33.

Kongeriget Danmarks Hypotekbank m. h. t. notering af transporter, 60.121.

Københavns overpræsidium m. h. t. klager over bidragsfastsættelse, 56.197.

landsskatteretten m. h. t. vurderingssager, 61.27.

matrikeldirektoratet, 58.154, jfr. 62.14.

naturfredningsrådet, 63.31, jfr. 64.14.

overfredningsnævnet, 61.77.

rykning uanset henstand med tilbagebetaling af uddannelsesstøtte, 82.271.

sager, der af arbejdsløshedskasserne forelægges arbejdsdirektoratet og arbejdsnævnet, 56.122.

sager om dispensation fra arbejderbeskyttelseslovens § 31, stk. 1, 61.117.

statens ligningsdirektorat:

skatteefterbetalingssager, 58.219.

vurderingssager, 61.27.

undervisningsministeriet, fortolkningsspørgsmål i bekendtgørelse, 80.674.

ægteskabs- og bidragssager, 59.122; 69.90.

Se også *Sagsbehandling*.

Ekspeditionstid, se *Behandlingstid*.

Ekspropriation,

afhændelse af restareal, 78.351.

areal til militære formål, 57.234.

areal til rekreative formål, 78.674, jfr. 79.77.

delegation af ekspropriationsbeslutning, 72.93, jfr. 74.23.

ejendom ved vejudvidelse, 55.87.

ekspropriations omfang, 78.351.

erstatning for privat vej, 66.72.

erstatning for ulempe ved muldoplæg, 65.93.

fremgangsmåden ved udbetaling af resterstatning, 72.252, jfr. 73.46.

frivillig afståelse, 72.135.

genoptagelse af erstatningssag på grund af spørgsmål om »fornøden vejforbindelse«, 78.596, jfr. 82.290.

jord til målepunkt, 55.24.

klagevejledning ved ekspropriation efter byplanloven, 73.386, jfr. 74.43 og 75.42.

kopi af ekspropriationsplan, 69.25.

landzoneareal til skolebyggeri, 75.533, jfr. 76.62 og 77.47.

mangelfuld vejledning under ekspropriation, 73.75.

manglende bekendtgørelse af ekspropriation, 83.192.

matrikulær og tinglysningsmæssig berigtigelse, 72.180, jfr. 73.33; 75.325, jfr. 76.36, 77.43 og 78.33; 75.496.

myndighedernes kompetence m. h. t. overkørselsforhold, 75.501.

omkostninger til advokatbistand i forbindelse med vejekspropriationssag, 75.220, jfr. 76.32.

opmåling af areal, 72.135.

planer om ekspropriation til hinder for sommerhusbyggeri, 66.31.

rente af erstatningsbeløb, 69.16.

skat af erstatningsbeløb, 68.56.

specifikation af erstatning, 57.134; 65.24; 69.33.

udbetaling af erstatning til advokat, 69.94.

udbetaling af kursdifferencen ved indfrielse af offentlige lån, 78.639, jfr. 79.75.

udlæg af offentlig sti, 83.192.

udtalelse om påtænkt ekspropriation, 72.135.
ulempe ved muldoplæg, 65.93.
underretning om den tid, der medgår til berigtigelse, 75.325, jfr. 76.36, 77.43 og 78.33.
valg af procesregler, 71.134, jfr. 73.22.
ændring af projekt, 71.134, jfr. 73.22.
årsomvurdering efter ekspropriation, 72.252, jfr. 73.46.

Elektricitetsrådet.

formandsposten i elektricitetsrådet, 58.178; 63.29; 68.26; 69.86.
offentliggørelse af elektricitetsrådets forretningsorden, 58.178, jfr. 59.20.
pålæg i h. t. stærkstrømsreglementets § 119 c, 68.26.
pålæg til installatør, 62.87.

Elektroinstallatør, se Autorisation.

Enkepension.

dobbelt personfradrag, 77.593, jfr. 78.62, 79.47 og 83.262.
enkepensionsret – ændring ved aftale mellem parterne, 82.58, jfr. 83.275.
i tilfælde af skilsmisse, 56.186.
tilbageførsel fra bankkonti, 80.95, jfr. 81.332.

Erhvervshæmmede, se Handicappede.

Erklæring.

børne- og ungdomsværn, 68.88.
legatansøgers brud med hjemmet, 68.34.
overlæger om en ansøgers kvalifikationer, 65.150.
undladelse af at indhente erklæring, 56.48, 77.

Erklæringers meddelelse (lov af 2.2.1866),

erklæringer til direktoratet for fængselsvæsenet, 62.68.
erklæringer til ombudsmanden, 56.132.
fremsendelsespåtegninger, 55.23.
invaliddepensionssager, 61.135, jfr. 62.15.
referater, 55.23.

Erstatning.

byplanlovens § 15 a, 67.74.
digebrud, 57.215.
fejlagtig anholdelse, 57.95.
forsorgscenters forsinkede ansøgning om invaliddepension, 76.220.
færdselsbegrænsning som følge af militært øvelsesområde, 57.230.
havneanlæg, 56.37.
kontrakt om kiosksalg m. v. på statsbanernes færger, 65.69.

naturfredningslovens § 22, 61.77.
postvæsenets ansvar for indbetalingskort, 69.103.
renter af erstatning for tilskadekomst, 56.157.
rpl. § 1018 b, 83.85.
rpl. § 1018 c og § 1018 g, stk. 2, 55.93.
skade forvoldt af patienter på forsorgscenter, 73.126, jfr. 74.34 og 75.33.
skader ved LSD-behandling, 78.726, jfr. 79.79 og 80.56.
skatteråds mangelfulde sagsbehandling, 82.77.
socialbedrageri, 78.317, jfr. 79.64.
statsbanernes ansvar for bortkommet kuffert, 65.77.
tyveri fra knallert opbevaret af statens bilinspektion, 81.135, jfr. 83.269.
ulykkesforsikringsloven for tab af forsøger, 56.149; 58.150.
undladelse af at tilbageholde underholdsbidrag, 57.203.
undladelse af at udstede attest i h. t. husdyrvoldgiftslovens § 9, 55.21.
uretmæssigt salg af løsoreffekter i en invalidebil, 75.420, jfr. 76.54.
Se også *Ekspropriation*.

Faderskabssager, fritagelse for at opgive barnefaderens navn, 73.379, jfr. 75.41.

Fanger, se Fængselsforhold.

Fangetidsgodtgørelse, se Fordelingsloven.

Farlighedsdekreter, se Sindssyge.

Farmakopékommisionen, optagelsen af testosteronpropionat i den danske farmakopé, 59.69.

Ferie.

ferieregulativ for ansatte i KTAS, 70.20.
godtgørelse for bortfaldet ferie, 66.78, jfr. 67.18.
godtgørelse for ikke afholdt ferie og særlig feriegodtgørelse ved sygdom og afsked, 80.484.

hjemmesyerskers stilling i forhold til ferieloven, 81.24.

klagefristen i ferielovens § 28, 79.340.
kommunalt ferieregulativ, 69.55.

Feriebonssystemet, 55.51.

Feriegodtgørelse til enke efter kommunal tjenestemand, 69.55.

Feriepenge.

af løn for formiddagsbeskæftigelse, 68.61.
bortkomst af feriemærkebog, 73.205, jfr. 74.35
og 76.25.
for arbejdstid i Grønland, 56.182.

Film.

forevisning af forbudt film i foreninger, 67.44.
offentlig støtte til film, 73.311.
støtte til kortfilm, 77.311, jfr. 81.321.

Findeløn, se *Politi*.**Fingeraftryk, se *Politi*.**

Fiskeauktionsmester, bopælskrav for fiskeauktions-
mester, 67.50, jfr. 68.14.

Fjernsynet, se *Danmarks radio*.

Flyvercertifikat, betingelse for udstedelse af flyver-
certifikat, 69.45.

Flyverelever, manglende underretning til flyverele-
ver om evt. afbrydelse af uddannelse, 56.69.

FN-tjeneste, se *Militærforhold*.**Fogedforretning.**

berømmelse og underretning om foretagelse af
fogedforretning, 57.135.
tilsøgelsesblanketter til møde i fogedretten,
78.419, jfr. 80.41.
Se også *Politi*.

Folkeafstemning, se *Danmarks radio*.**Folkekirken.**

besættelse af provstestilling, 81.168.
decorum krav for ansættelse som præst i folke-
kirken, 72.29.
dømmende eller undersøgende provsteret,
75.268; 76.115.
ejendomsretten til præstegårde, 57.221.
genoptagelse som medlem af folkekirken,
81.165.
ligebehandling af mænd og kvinder med hensyn
til præstestillinger, 79.431.
salg af præstegård, 73.233.
tilskud til kirkebyggeri, 73.109.

Folkepension.

amtets forpligtelser i h. t. invalide- og folkepen-
sionslovens § 25, stk. 2, 62.89.
ansøgningsskema og attester ved flytning,
80.421, jfr. 81.337.

beregning af lomme penge til folkepensionist på
alderdomshjem, 62.76, jfr. 63.14.
bopælsbetingelser, 63.98, jfr. 68.13.
fradrag efter folkepensionslovens § 7, 80.91.
fradrag ved beregning af folkepension, 64.128,
jfr. 65.21.
hjælp efter lovens § 13, 72.74.
indtægtsbestemt folkepension til tjenestemænd,
der som følge af strafbar handling afskediges
uden pension, 58.188, jfr. 59.20 og 60.31.
konkret skøn over begyndelsestidspunktet for
pensionens udbetaling, 65.22.
medicinhjælp, 80.148.
offentlighed vedr. afgørelser i h. t. invalide- og
folkepensionslovens § 25, stk. 2, 62.89.
personligt tillæg med tilbagevirkende kraft,
81.270, jfr. 82.303.
retningslinier for personligt tillæg (til varme-
hjælp), 80.409.
retningslinier for tildeling af personligt tillæg,
77.135.
tidspunkt for indtægtsregulering af folkepensi-
on, 72.218, jfr. 73.41.
tilbagekaldelse af afgørelse om hjælp efter lo-
vens § 13, stk. 1, 83.221
til plejehjemsvisiterede på hospital, 76.93.
tilbagebetaling efter § 25, 82.243, jfr. 83.280.
tilbageførsel fra bankkonti, 80.95, jfr. 81.332.
tilbageholdelse i folkepension til dækning af
skatterestance, 64.108.
tilsyn med plejehjems administration af be-
boernes lomme penge, 81.253.
under ophold i udlandet, 66.58; 71.59.
ventetillæg, 63.94.

Folkeregistre, statshospitalers meddelelse om ind-
læggelser og udskrivninger, 74.176.

Folkeskolen.

afskedigelse af skoleinspektør med ventepenge,
60.95, jfr. 61.20.
ansættelse af straffede personer, 71.84, jfr. 72.20
og 73.21.
betaling for skolegang i kommunal skole,
78.584, jfr. 79.74.
forældrebetaling til elevernes deltagelse i skolerej-
ser, lejrskoleophold, praktik m.v., 80.345, jfr.
83.265.
indstilling og udnævnelse af en konsulent for
særundervisningen, 59.149, jfr. 61.19.
læreres undervisning i religion og kristendoms-
kundskab, 59.177.
politisk hensyn ved læreransættelser, 74.156.
undervisningsdirektørens udtalelser om indok-
trinering, 74.219.

Se også *Skolevæsen*.

Folketingets ombudsmand,

fortolkning af EF-retsregler, 81.8.
instruks for folketingets ombudsmand, 55.9;
61.7.

klage til folketingets ombudsmand har ikke
opsættende virkning, 55.87; 71.32; 82.186.

kommunes afgivelse af misvisende oplysninger
til brug for folketingets ombudsmands be-
handling af sag, 82.275.

loven om folketingets ombudsmand, 56.9; 57.9;
58.9; 59.9; 60.7.

offentlighedsloven, 75.318.

folketingets ombudsmands kompetence over
for:

amtsskolekonsulent, 60.95.

bygningskonsulent for præstegårde, 57.221.

Danmarks nationalbank, 57.146.

Den storkøbenhavnse Landsdelsscene,
79.469, jfr. 81.331.

Det danske Hedeselskab, 72.82.

dommerfuldmægtige, 56.10; 57.15; 58.9.

finansudvalget, 62.14.

folketingets virksomhed, 82.111.

folketingsmedlemmer i deres egenskab af
medlemmer af nævn, 71.116.

folketingsudvalg, 61.75; 67.45; 78.11; 79.162.

fredningsnævn, 61.98.

hegnsyn, 72.50, jfr. 74.22.

kommunalbestyrelser, 66.97.

kommuner, 56.9; 57.9; 58.10; 60.7.

KTAS, 70.20.

Landbrugets Afsætningsudvalg, 65.55.

Landsnævnet for omnibus- og fragtmandskør-
sel, 71.116.

landvæsenskommissioner, 72.50, jfr. 74.22.

lodserier, 76.314, jfr. 78.42.

ministre, 73.66.

præst i egenskab af menighedsrådsmedlem,
57.221.

Samfundet og Hjemmet for Vanføre, 68.20.

statsanerkendte skolehjem, 57.164.

statsrepræsentanterne i SAS, 61.156.

udvalg, 60.75; 81.126.

vurderingskommissioner i h. t. byregulerings-
lovens § 14, stk. 2, 67.74.

Se også 81.8 og 82.8.

Folketingsudvalgs henvendelse til folketingets om-
budsmand, 73.66.

Folketingsvalg,

anmeldelse af partier, 67.45.

godkendelse af partinavn ved folketingsvalg,
76.279, jfr. 79.33.

indsattes valgretsudøvelse, 62.23, jfr. 69.13.

udelukkelse af radiomedarbejdere fra deltagelse
i partiernes valgprogrammer, 73.101.

valgret for danske i udlandet, 79.107.

Forbud,

bekendtgørelse om begrænsning af fangstmæng-
der på fiskeriterritoriet ved Grønland, 80.470.
boligtilsynslovens § 12, 67.96; 73.326, jfr. 74.41
og 75.39.

byplanlovens § 9, 65.36; 67.30, jfr. 75.27.

landsbyggeovens § 5, stk. 2, 65.135.

lov om offentlige veje, § 36, 73.367, jfr. 74.41.

politivedtægtens § 6, 75.237.

undladelse af at kræve rygeforbud i bus over-
holdt, 55.55.

Se også *Påbud*.

Fordeling af offentlige midler, 62.77; 65.55; 66.33,
jfr. 67.16.

Fordelingsloven, fangetidsgodtgørelse i h. t. lov
242/1960, 63.71, jfr. 64.14; 65.155.

Fordelingsudvalgets krav om original forpraktik-
attest, 72.67.

Foreninger,

ankeberettigelse i h. t. miljøbeskyttelsesloven,
80.501, jfr. 81.339.

forevisning af forbudt film i foreninger, 67.44.

Forfatterhonorarer, udbetaling af forfatterhonorarer
fra Danmarks radio, 66.33, jfr. 67.16.

Forfatter- og kunstnerret, droit moral udvalgets
sagkundskab, 59.59.

Forfremmelsesbedømmelser, se *Militærforhold*.

Forholdsattester, se *Militærforhold*.

Forkyndelse, udenlandske dokumenter, 77.455, jfr.
78.57.

Forkøbsret til kutter tilsidesat, 66.56.

Se også *Statens jordlovsudvalg*.

Fornavn, se *Navngivning*.

Forretningsordener,

ankenævnet vedr. vareforsyningssager, 55.102,
jfr. 56.18.

arbejdsnævnet, 56.92, jfr. 57.24.

elektricitetsrådet, 58.178, jfr. 59.20.
 invalideforsikringsretten, 55.93, jfr. 60.25.
 udvalg under handelsministeriet, 62.84.
 ulykkesforsikrings-rådet, 56.196.

Foresgling, se Politi.

Forsikringsrådet.

anke af en afgørelse truffet af forsikringsrådet,
 61.125.
 anvendelsen af udtrædelsesgodtgørelser, 56.86;
 61.125; 66.45; 67.33, jfr. 76.22 og 81.315.
 beregning af udtrædelsesgodtgørelse, 73.375, jfr.
 74.42.

Forskelsbehandling.

administration af eksportordning, 64.16.
 administration af sukkerordningen, 68.90.
 aflønning i Grønland, 61.101.
 aktindsigt, 72.68.
 ansættelse af værdien af fribolig, 59.46.
 avertering af stillinger, 73.47.
 besøgstilladelser til indsatte, 73.372, jfr. 77.35,
 80.27 og 81.316.
 byrådsmedlemmers adgang til at deltage i kurser,
 78.506.
 dagpenge under højskoleophold i udlandet,
 83.36.
 disciplinære reaktioner over for plejepersonale,
 59.56.
 dispensation fra strandbyggelinie, 61.98.
 dispensationer, 64.103.
 fastsættelse af invaliditetsgrad, 55.89.
 fastsættelse af lodstakster, 64.95, jfr. 66.15.
 forbud mod udstykning, 65.135.
 fordeling af offentlige midler, 62.77; 65.55;
 73.275.
 forevisning af forbudt film i foreninger, 67.44.
 grundlovens § 70, 59.177.
 gæstearbejdere ved udlejning af almenyttigt
 boligbyggeri, 76.377.
 handel med lægemidler, 67.58, jfr. 72.19.
 indregistrering af biler til servicekørsel, 68.41.
 kunstnerisk udsmykning af skoler, 72.134.
 kvalitetspræmieringsordning for dyr, 71.144, jfr.
 72.22.
 læreres undervisning i religion og kristendoms-
 kundskab, 59.177.
 lønforhold for EDB-personale, 75.164.
 meddelelse af højttalertiladelse, 72.201, jfr.
 73.36.
 naturfredningsmyndighederne (dispensation fra)
 udstykningsforbud, 76.134.
 over for dybfrostbranchen, 65.55.

postvæsenets krav om ekstrabetaling for omde-
 ling af visse blade, 59.162.
 radioens valgudsendelser, 63.15.
 statstilskud til krigsramte kirker, 55.81.
 stillingsbetegnelse i fødsels-, dåbs- og navneatte-
 ster, 73.91.
 strafafsonere, 55.29.
 tilladelse til at benytte Charlottenborgs festsal
 m. m., 72.34.
 udbetaling af udtrædelsesgodtgørelse, 61.125.
 udelukkelse af »politiske« medarbejdere ved
 Danmarks radio fra »højttaler og skærm«,
 81.206.
 værnepligtige, 68.44.
 ydelse af supplementsunderstøttelse, 68.23.
 zonelovstilladelser, 76.404.

Forskningskontrol, se Universiteter.

Forsorg, se Bistandsloven.

Forsvarer,

indkaldelse af forsvarer til retsmøde, 61.123.
 polititjenestemandes udtalelser om valg af for-
 svarer, 69.72, jfr. 70.13.
 underretning til forvaringsanstalt om beskikkel-
 se af forsvarer, 61.171, jfr. 62.17.

Forsvaret, se Militærforhold.

*Forsvarets bygnings-tjeneste, behandling af sag om
 indkøb af skumslukningsaggregater, 56.52.*

Fortovsbidrag, se Veje.

*Forvaltningskontrakter på naturfredningsområdet,
 74.46, jfr. 76.27.*

Forvaring, se Fængselsforhold.

Forældelse af krav på vejbidrag, 78.543.

Forældremyndighed, 56.209, jfr. 57.26; 62.62; 71.70.

Fotokopiers anvendelse, 56.200; 62.83; 72.67.

Fotos, se Politi.

Fragtmandskørsel i konkurrence med DSB, 71.116.

*Fredning, se Bygningsfredning, Naturfredning,
 Sandflugt og Strandbyggelinier.*

*Fredningsnævn, se Folketingets ombudsmand, Na-
 turfredning og Strandbyggelinier.*

Fri proces,

- advokaters oplysningspligt om fri proces, 73.379, jfr. 74.42, 75.41 og 77.35.
- afslag af økonomiske grunde, 75.639.
- ansøgning om fri proces mod amt forelægges for justitsministeriet, 55.55.
- begrundelse for afslag, 71.183; 77.490, jfr. 79.44.
- kontradiktion, 81.134.
- med tilbagevirkende kraft, 75.567; 77.202.
- oplysningspligt vedr. retshjælp m. m. over for klienter, 73.379, jfr. 74.42 og 75.41.
- retshjælp i h. t. rpl. § 135, 59.183, jfr. 60.33.
- urigtig begrundelse for henlæggelse af ansøgning om fri proces, 55.86.
- ændrede økonomiske forhold under klagesag, 82.138.
- Fribolig*, forskelsbehandling ved ansættelse af værdien af fribolig, 59.46.
- Frigørelsesafgift*.
- henstand med betaling af frigørelsesafgift, 75.334, jfr. 76.39.
- vejledning om adgangen til at kræve ejendomme overtaget af kommunen i h. t. lov om frigørelsesafgift, 75.94.
- Frihedsberøvelse*.
- bæltefiksering og isolation inden for statens åndssvageforsorg, 75.594, jfr. 77.53.
- 5-dages fristen i rpl. § 469, stk. 2, 58.235; 65.34.
- Frimærker*, trykvarianter eller makulatur, 59.73.
- Frist*.
- administration af fristen for meddelelse af tredieinstansbevilling, 80.414.
2. behandling af kommunens budget, 58.82
- ansøgning om tjenestemandstilling, 78.475, jfr. 79.68 og 80.49.
- ansøgningsfrist, information om frist, 78.649, jfr. 79.76 og 80.55.
- ansøgningsfrist, overskridelse af frist, 75.334, jfr. 76.39; 76.229, jfr. 77.60 og 78.39; 78.649, jfr. 79.76 og 80.55.
- ansøgningsfrist, ungdomsydelse, 78.649, jfr. 79.76 og 80.55.
- antagelse af hørespil, 57.144.
- anvendelse af retsmidlerne i inddrivelsesloven af 7. maj 1937, 58.146.
- begyndelsestidspunkt for klagefrist, 82.43.
- børnelovens § 16, stk. 2, 67.69.
- civilforsvarslovens § 31, stk. 4, 72.51, jfr. 73.26, 77.27 og 80.24.
- forsorgslovens § 16, stk. 5, 74.356, jfr. 75.58 og 81.316.
- hegnslovens § 43, stk. 3, 72.50, jfr. 74.22.
- husdyrvoldgiftslovens § 8, stk. 1, pkt. 1, 55.21; 77.257.
- indberetningspligt ved hensættelse i isolationscelle, 58.80.
- indgivelse af selvangivelse, 73.195, jfr. 75.36.
- individuel boligstøtte, lov 64/1982, § 63, stk. 3, 82.43.
- indstilling om prøveløsladelse, 69.24, 44.
- kildeskattelovens § 14, 73.134.
- klage over sundhedskommissions afgørelse, 74.130.
- klage til landsskatteretten, 80.730.
- klagefrist udløber lørdag/søndag, 80.730.
- landbrugsministeriets bkg. om hjemmemarkedsaftgifter § 7, stk. 3, 70.92.
- landvæsensretslovens § 40, stk. 2, 74.265.
- ligningsarbejdet i Københavns og Frederiksberg kommuner, 75.307, jfr. 77.43.
- merværdiafgiftslovens § 34, stk. 3, 72.56, jfr. 73.28.
- opslag af tjenestemandstillinger, 69.79.
- refusionskrav i h. t. dagpengeloven, 76.245, jfr. 77.62.
- retsplejelovens § 469, stk. 2, 58.235; 65.34.
- retsplejelovens § 826, 72.177.
- skønsmæssig forhøjelse af skatteansættelser, 57.240; 58.179.
- statshusmandslovens § 8, stk. 5, 55.76.
- statsskattelovens § 30, stk. 5, 57.131; 58.241; 60.117.
- tinglysningslovens § 16, stk. 4, 67.54.
- toldlovens § 99 (1970-lovens § 90), 73.147.
- udlevering af administrativt inddragne førerbeviser, 57.102, jfr. 58.33.
- ulykkesforsikringslovens § 34, stk. 4, og § 37, 56.179.
- vurderingslovens § 41, 64.115.
- Fuldbyrdelse*.
- adm. fastsatte skattebøder, 61.94.
- afhentet trods justitsministeriets tilsagn om udsættelse af fuldbyrdelse, 59.147.
- bødeforvandlingsstraf, 60.60; 62.35.
- bødeforvandlingsstraf af hæfte eller hæftestraf forud for fuldbyrdelse af fængselsstraf m. v., 56.122.
- hospitaliseringssted, 77.285.
- i et andet arresthus af straf idømt under aftjening af civil arbejdspligt, 71.69, jfr. 72.19.
- proceduren i fuldbyrdelsessager, 78.111.
- sagsbehandling, 77.91.
- straf i h. t. straffelovstillægget af 1945, 55.29.
- straf ikke fuldbyrdet på grund af fejl, 77.143.

Se også *Fængselsforhold* og *Politi*.

Fuldmagt, udbetaling af ekspropriationserstatning til advokat, 69.94.

Funktionærer,

aflønnning af funktionærer i Grønland, 61.101.
 behandling af klage over funktionærer, 60.83.
 funktionærers status, 72.85.
 oplysning om retsstilling ved opsigelse, 83.241.
 presset situation ved opsigelse, 83.241.
 tjenesteattest i medfør af funktionærlovens § 17, stk. 1, 70.21.

Fængselsforhold,

afsenderadresse på breve, 55.102.
 antallet af lægestillinger ved forvaringsanstalten i Horsens, 57.177.
 arbejdsfrihed den 1. maj, 75.111, jfr. 77.42.
 arbejdsomstændig isolation, 76.434, jfr. 77.87 og 78.45.
 arbejdsnedlæggelse blandt indsatte, 73.142; 75.111, jfr. 77.42.
 arrestanters adgang til avis og radio umiddelbart efter fængslingen, 75.79.
 badeforhold, 59.183; 75.482, jfr. 76.57, 79.24 og 81.318; 78.109, jfr. 79.51; 78.213, jfr. 79.57, 80.40 og 81.324.
 begrundelse af afgørelser, 69.82, jfr. 70.13.
 begunstigelse ved udståelse af straf i h. t. straffelovstillægget af 1945, 55.29.
 begæring om fremstilling, 59.184.
 behandling af en klage fra en indsat i Københavns fængsler, 74.240, jfr. 75.50.
 beregning af straffetid, 73.83; 74.154.
 beskæftigelse, 72.76; 75.476, jfr. 76.55 og 77.46; 75.480, jfr. 76.56 og 77.46; 76.257, jfr. 77.65, 78.40, 79.32, 80.34 og 81.319; 79.188, jfr. 80.64 og 81.326.
 besvarelse af henvendelse fra nu løsladt indsat, 65.124.
 besøg af privat antaget advokat, 57.30.
 besøg hos fanges familie, 63.33.
 besøgsforhold, 75.481, jfr. 76.56, 77.46, 78.34 og 81.318; 75.482, jfr. 76.57, 79.24 og 81.318; 75.486, jfr. 76.59, 77.47, 78.35, 79.24 og 81.318; 75.488, jfr. 76.60, 77.47, 78.35 og 79.24; 75.490, jfr. 76.61, 78.36 og 81.318; 75.492, jfr. 76.62; 75.494; 76.469, jfr. 77.89 og 78.46; 76.472, jfr. 77.89 og 78.46; 76.477, jfr. 78.47; 78.109, jfr. 79.51; 78.140, jfr. 79.52 og 81.324; 78.143, jfr. 79.52, 80.39 og 81.324; 78.167, jfr. 79.56; 78.213, jfr. 79.57, 80.40 og 81.324.

besøgstilladelse, 56.114; 61.150; 74.159; 77.314, jfr. 80.27.
 besøgstilladelse til medlemmer af foreninger, 73.372, jfr. 77.35, 80.27 og 81.316.
 betaling af hjemsendelse i h. t. udlændingelovens § 14, 74.227, jfr. 75.46.
 betaling af opholdsudgifter, 74.233, jfr. 75.47 og 78.30.
 brandsikring, 83.141, 143.
 brevpapir og kuvert må ikke forsynes med mærke, 58.39.
 brevveksling, 61.171, jfr. 62.17; 65.33; 72.230, jfr. 73.42; 75.482, jfr. 76.57, 79.24 og 81.318; 75.486, jfr. 76.59, 77.47, 78.35, 79.24 og 81.318; 75.490, jfr. 76.61, 78.36 og 81.318; 75.492, jfr. 76.62; 76.469, jfr. 77.89 og 78.46; 76.472, jfr. 77.89 og 78.46; 79.193, jfr. 80.64 og 83.262; 80.215, jfr. 81.332 og 82.294.
 butikskøb:
 forplejningsvarer, 76.434, jfr. 77.87.
 fængselsfunktionærs leverancer til fængslets butik, 58.76.
 kaffeindkøb, 57.73.
 pulverkaffe, 60.42.
 tandpasta med fluor, 67.41.
 bygningsmæssige forhold, 78.722; 79.188, jfr. 80.64 og 81.326; 79.193, jfr. 80.64 og 83.270; 80.215, jfr. 81.332 og 82.294; 81.150, jfr. 82.300 og 83.262; 83.143.
 bødesystem, 76.434, jfr. 77.87 og 78.45; 81.150, jfr. 82.300.
 celleindretning, 78.109, jfr. 79.51.
 detention, 74.274, jfr. 75.50, 76.28 og 79.22; 75.474; 76.469, jfr. 77.89 og 78.46; 76.472, jfr. 77.89 og 78.46; 76.480, jfr. 77.90.
 disciplinærsag mod fængselsfunktionær, 68.48; 79.401.
 disciplinærsag mod indsat, 73.130.
 disciplinærsagers behandling, 73.395, jfr. 74.44 og 75.42; 77.138, 532.
 disciplinærstraf, 76.238, jfr. 77.61.
 egen læge, 76.257, jfr. 77.65.
 egne effekter ved isolation, 76.257, jfr. 77.65, 78.41, 79.32, 80.34 og 81.319; 76.434, jfr. 77.87 og 78.45; 77.532.
 enrumsanbringelse (isolation), 77.532.
 enrumsanbringelse i nattimerne («natisolation»), 76.344, jfr. 77.80 og 78.43.
 erstatning for bortkomne ejendele, 74.281, jfr. 75.53.
 forskelsbehandling m. h. t. besøgstilladelser til medlemmer af foreninger, 73.372, jfr. 77.35, 80.27 og 81.316.

- forsvarerbistand under anstaltsophold, 73.372, jfr. 77.35, 80.27 og 81.316.
- forvaredes brevveksling med beskikket forsvarer, 61.171, jfr. 62.17.
- forvaredes sygekasseforhold, 58.80.
- frankering af arresteranters breve, 63.19.
- fremstilling for ortopædisk specialist, 59.160.
- fritidsaktiviteter, 78.722.
- fuldbyrdelse af en betinget dom, 74.249, jfr. 75.50.
- fællesskab, 75.73, 474; 75.475, 476, jfr. 76.55 og 77.46; 75.481, jfr. 76.56, 77.46, 78.34 og 81.318; 75.482, jfr. 76.57, 79.24 og 81.318; 75.486, jfr. 76.59, 77.47, 78.35, 79.24 og 81.318; 75.490, jfr. 76.61, 78.36 og 81.318; 75.492, jfr. 76.62; 75.493; 76.469, jfr. 77.89 og 78.46; 76.472, jfr. 77.89 og 78.46; 76.477, jfr. 78.47; 76.480, jfr. 77.90; 78.109, jfr. 79.51; 78.140, jfr. 79.52 og 81.324; 78.143, jfr. 79.52, 80.39 og 81.324; 78.213, jfr. 79.57, 80.40 og 81.324.
- fængselsfunktionærs videregivelse af oplysninger om arresteranter, 68.40.
- genindsættelse:
- forkyndelse af resolution om genindsættelse efter prøvetidens udløb, 59.25.
 - konstatering af vilkårsovertrædelser som grundlag for genindsættelse, 75.560.
- grupperådgivers tavshedspligt, 66.43, jfr. 67.16.
- gårdturs-forhold, 74.275, jfr. 75.51, 76.28 og 79.22; 75.480, jfr. 76.56 og 77.46; 75.482, jfr. 76.57, 79.24 og 81.318; 76.469, jfr. 77.89 og 78.46; 76.472, jfr. 77.89 og 78.46; 76.477, jfr. 78.47; 76.480, jfr. 77.90; 78.140, jfr. 79.52 og 81.324; 78.143, jfr. 79.52, 80.39 og 81.324; 78.167, jfr. 79.56; 78.213, jfr. 79.57, 80.40 og 81.324.
- hjemsendelse af manuskript, 60.199, jfr. 61.21.
- hjemvisning af disciplinærsag, 78.265.
- hjælp efter bistandsloven, 80.215, jfr. 81.332 og 82.294.
- hviletid i et statsfængsel, 60.183.
- hæftfangers adgang til at skrive til dagblade, 59.44.
- håndjern, 57.195.
- indkaldelse til særffængsel, 62.45.
- indsattes adgang til at bære ringe, 65.79.
- indsattes adgang til at holde fugle, 66.41.
- indsattes adgang til at købe forskellige love, 61.174.
- indsattes adgang til at udtale sig, 83.139.
- indsattes aktindsigt, 62.68; 69.82, jfr. 70.13; 74.118; 76.202, jfr. 78.38 og 79.30; 77.128, 336, 354, jfr. 78.53.
- indsattes arbejdspligt, 72.76.
- indsattes beskæftigelse med recidivstatistik, 56.91.
- indsattes deltagelse i gudstjeneste, 57.176; 65.147, jfr. 66.17.
- indsattes ytringsfrihed, 75.82.
- indstilling til svendeproeve, 57.233.
- isolationsafdelingen i Herstedvester, 77.260, jfr. 78.50.
- kollektive henvendelser, 63.70; 69.82, jfr. 70.13.
- konfiskation af kontant beløb, 80.136.
- kontant udbetaling af arbejdsdusører m.v., 82.167.
- kontradiktion, 73.399, jfr. 74.44 og 75.42.
- lomme penge til mentalobservander, 67.41.
- lægetilkaldelse i arresthus, 62.31.
- magtanvendelse over for indsat, 65.32.
- mangelfuld bistand fra forsorgen, 76.195.
- meddelelse om tilbageholdelse af brev, 60.40.
- modtagelsesprocedure, 80.215, jfr. 81.332 og 82.294.
- oplysning om indsatte, 74.275, jfr. 75.51 og 76.28; 75.482, jfr. 76.57, 79.24 og 81.318.
- opvarmning, 75.486, jfr. 76.59, 77.47, 78.35, 79.24 og 81.318.
- overførsel fra åben til lukket anstalt, 75.82, 246; 77.168.
- prøveløsladelse:
- administration af formue ved prøveløsladelse, 58.229.
 - afgørelse på ufyldestgørende grundlag, 77.195, jfr. 78.48.
 - fremgangsmåden ved beslutning om tilsynsovertagelser, 74.221.
 - frist for indstilling om prøveløsladelse, 69.24, 44.
 - genindsættelse af prøveløsladt, 74.186, jfr. 75.44.
 - konstatering af vilkårsovertrædelser som grundlag for genindsættelse, 75.560.
 - tidspunktet for meddelelse af prøveløsladelse, 57.170; 69.44; 81.150, jfr. 82.300.
 - tilbagekaldelse af beslutning om prøveløsladelse, 72.122.
 - tilsyn med overholdelse af prøveløsladelsesvilkår, 59.115.
 - vejledning m. h. t. reglerne om prøveløsladelse, 57.211; 77.102.
 - vilkår for prøveløsladelse, 59.195.
- psykiatrisk tilsyn, 77.474, jfr. 78.59.
- radioapparater, 59.176.
- rapportudfærdigelse m. v. i tilfælde af magtanvendelse, 74.240, jfr. 75.50.

sagsbehandling i tilfælde af klage fra en indsat over ulovlig magtanvendelse, 74.240, jfr. 75.50.

selvmordstruede, fratagelse af beklædningsgenstande, 75.595, jfr. 78.35.

sikkerhedsforvarede, 67.94.

sikringscelle, 68.48; 72.220, jfr. 74.32; 74.275, jfr. 75.51, 76.28, 79.22 og 80.28; 75.475, 476, jfr. 76.55 og 77.46; 75.481, jfr. 76.56, 77.46, 78.34 og 81.318; 75.482, jfr. 76.57, 79.24 og 81.318; 75.486, jfr. 76.59, 77.47, 78.35, 79.24 og 81.318; 75.595, jfr. 76.67 og 78.35; 77.497, jfr. 80.36 og 82.286; 78.109, jfr. 79.51; 78.213, jfr. 79.57, 80.40 og 81.324; 80.142, 215, jfr. 81.332 og 82.294.

skriftlig begrundelse, 77.136.

speciallægeundersøgelse af forvaret, 66.21.

sygeafdeling:

- autonome enheder, 77.474, jfr. 78.59.
- egne effekter, 76.257, jfr. 77.66, 78.41, 79.32, 80.34 og 81.319; 76.434, jfr. 77.87.
- ekstraforplejning, 56.139; 76.434, jfr. 77.87.

telefonsamtaler fra indsatte, 83.146.

telefonsamtaler til indsatte, 79.193, jfr. 80.64.

tilbagekaldelse af klager, 77.288, jfr. 78.51.

toiletforhold, 75.482, jfr. 76.57, 79.24 og 81.318; 75.486, jfr. 76.59, 77.47, 78.35, 79.24 og 81.318; 76.257, jfr. 77.65, 78.41, 79.32, 80.34 og 81.319; 78.109, jfr. 79.51; 78.140, jfr. 79.52 og 81.324; 78.167, jfr. 79.56; 78.213, jfr. 79.57, 80.40 og 81.324.

trysag indlagt i indsatte breve af fængslet, 55.102; 58.39.

uddeling af medicin, 77.474, jfr. 78.59.

udgang i særlige tilfælde, 76.364, jfr. 77.83.

udgang – sagsbehandling, 80.213.

udgangsmisbrug – disciplinærstraf/karantænetid, 77.394.

udgangs nægtelse ved strejke, 73.142.

udgangsordninger for forvarede, 75.342.

udgangstilladelse for varetægtsfængslede, 75.332, jfr. 76.36 og 77.44.

udgifterne ved civile værnepligtiges arresthusophold, 58.60.

udlevering af fotografier til indsatte, 67.101.

udlevering af håndvægt og fingerfjedre, 80.138.

udlevering af reglement, 57.200; 58.225; 75.429.

udlændinges udgang, 76.240, jfr. 77.62, 80.33 og 82.285.

udlændinges undervisning, 80.215, jfr. 81.332 og 82.294.

underretning om tilsynsværgebeskikkelse, 56.190.

valgretsudøvelse, 62.23, jfr. 69.13.

varetægtsarrestanter:

- besøgstider, 78.210, jfr. 80.39.
- brevveksling, 82.169.
- fællesskab, 75.253, jfr. 78.41.
- undervisning, 75.488, jfr. 76.60, 77.47 og 80.31; 80.210, jfr. 82.294.

vejledning om domstolsprøvelse, 73.83.

ventetid ved indsættelse i forvaringsanstalt, 56.93.

ventetider på samtaler, 77.288, jfr. 78.51.

visitation:

- celle, 72.151, jfr. 73.31; 76.257, jfr. 77.65, 78.41, 79.32, 80.34 og 81.319; 76.434, jfr. 77.87 og 78.44.
- indsatte, 76.434, jfr. 78.45; 79.193, jfr. 80.64.
- indsættelse i sikringscelle, 77.497, jfr. 80.36 og 82.286.
- kropsvisitering af forvarede, 67.85.
- opregning af effekter taget i bevaring, 72.151, jfr. 73.31; 76.434, jfr. 77.87 og 78.45.

tidspunkt og begrundelse, 83.147.

Se også *Fuldbyrdelse*.

Færdsselsager,

- afhøring af parterne, 75.322, jfr. 76.35.
- behandlingstid, 56.175; 61.24.
- farthæmmende hindringer, 76.146.
- forelæggelse for sigtede af anmeldelse for færdselsforseelse, 57.172.
- indkaldelse til orienterende førerprøver, 75.590, jfr. 76.67.
- motorkørsel på stranden, 66.70.
- oplæsning af forklaring og forevisning af rids, 61.152, jfr. 62.15 og 63.14.
- sygetransportbegrebet i færdselsloven, 75.635.
- to parkeringsskiver, 74.414, jfr. 75.63.
- vejledning ved frakendelse af førerret, 73.53.

Færger,

- mødetidskontrol ved færger, 58.214.
- undersøgelse ved sammenstød af automobiler på færger, 59.75.

Førerbevis,

- dispensation fra aldersbetingelsen i førerbevisbekendtgørelsens § 28, 61.85.
- erhvervsmæssig personbefordring, 57.209.
- inddragelse af fradømt førerbevis, 58.226.
- nægtelse af førerbevis med ret til erhvervsmæssig personbefordring indbringes for retten på begæring af anklagemyndigheden, 59.22, jfr. 60.31.
- procesmåden ved prøvelse af ædrueligheds-spørgsmål, 57.102, jfr. 58.33.

rutinetimer ved fornyelse af førerbevis, 59.24.
udlevering af administrativt inddraget førerbevis, 56.192.
vejledning ved frakendelse af føreret, 73.53.
vilkår ved udlevering af førerbevis inddraget på grund af manglende ædruelighed, 57.102, jfr. 58.33.

Gas- og vandmestre, se Autorisation.

Gaveafgiftsloven, se Arve- og gaveafgiftsloven.

Gaver, undervisningsassistents modtagelse af cigaretter fra studerende, 55.150.

Gebyr,

begunstigelse i h. t. boligstøttelovgivningen, 57.35.
behandling på rigshospitalet, 68.28, jfr. 71.17.
bistand fra udenrigstjenesten, 62.21.
fotokopier i h. t. offentlighedsloven, 71.48; 83.172.
hjemmel for kommunernes gebyropkrævning ved ejendomsoplysninger, 80.658.
navnebevilling, 57.210.
specifikation af gebyrberegning i byggesager, 73.251.

Genindsættelse, se Fængselsforhold.

Giro, se Postvæsenet.

Goodwill,

beskatning af goodwill ved salg af ejendom med virksomhed, 58.73.
betaling for goodwill ved overtagelse af bilruter, 57.74.
ved overdragelse af biografteaterbevillinger, 58.161.

Gravfred, se Kirkegårde.

Grundforbedringsloven,

afslag på fortrinspanteret, 72.40.
manglende ankemulighed, 59.203, jfr. 65.16.

Grundloven,

censurforbud i § 77, 58.165.
forholdet mellem §§ 4 og 68, 73.109.
forsamlingsfrihed i § 79, 69.42.
kommuners tilskud til kirkebyggeri, 73.109.
lighedsgrundsætningen i § 70, 59.177.

post-, telegraf- og telefonhemmelighed i § 72, 69.59.
religionsfrihed i § 67, 61.84.
udelukkelse af »politiske« medarbejdere ved Danmarks radio fra »højtaler og skærm«, 81.206.

Grundstigningsskyld, fritagelse for grundstigningsskyld i h. t. lov 265/1950, 57.180.

Grundværdiansættelse, revision af grundværdiansættelsen ved 10. alm. vurdering, 58.173.

Grønland,

adoptionslovens anvendelse i forhold til Grønland, 73.48.
aflønning af funktionær i Grønland, 61.101.
afregning efter hjemkomst, 62.70.
børnetilskud til plejebarn i Danmark, 77.448, jfr. 78.57 og 79.43.
dispensation fra forbud mod indførsel af hunde, 74.170.
feriepenge for arbejdstid i Grønland, 56.182.
fiskestop på fiskeriterritoriet ved Grønland, 80.470.
formulering af ansættelsesskrivelse, 63.20.
skattepligt under ophold i Grønland, 68.46.
tilbagebetaling af sygekassekontingent, betalt efter at have taget fast ophold i Grønland, 74.286.
udflytning af tjenestebolig, 72.163.
udgifter ved hjemrejse fra Grønland, 59.155; 61.132.

Habilitet,

afdelingssygeplejerskes habilitet som medlem af socialudvalg, 79.406.
andragende om fri proces mod amt, 55.55.
arbejdsdirektøren, 57.90, jfr. 69.13.
bedømmelse af videnskabeligt arbejde, 55.119, 114, 159, 161; 58.116.
besættelse af professorstilling, 77.649, jfr. 78.74.
boligkommission, huslejerforeningsformand, 77.208, jfr. 79.37.
boligministeriets habilitet i byplansager i forbindelse med statsbyggeri, 62.52.
borgmesters habilitet, 81.98.
daginstitutionsleders habilitet, 79.119.
departementschef i departementet for told- og forbrugsafgifter formand for momsnevæn, 83.83.

departementschef i fiskeriministeriet formand for nævn, 81.79.
 departementschef i undervisningsministeriet medlem af Det særlige Bygningssyn, 59.130.
 det i h. t. loven om forbrugsbegrænsende foranstaltninger nedsatte nævn, 56.82.
 direktøren for Københavns vandforsyning, 60.102.
 direktøren for ulykkesforsikringen, 56.196, jfr. 58.31.
 ekspeditionssekretær i landbrugsministeriet medlem af bedømmelsesudvalg, 81.171, jfr. 82.301.
 folkeskolelærere udelukket fra medlemskab af kommunens kulturelle udvalg, 76.171.
 formanden for byplannævnet, 64.116.
 formanden for elektricitetsrådet, 58.178; 63.29; 68.26; 69.86.
 formanden for Landsnævnet for omnibus- og fragtmandskørsel, 64.93.
 fuldmægtig i fiskeriministeriet sekretær for nævn, 81.79.
 hvervene som leder af en fælleskommunal losseplads og formand for kommunens tekniske udvalg uforenelige, 79.99.
 inhabilitet ved besættelsen af rektorstilling på seminarium, 82.267.
 institutionsleders habilitet som medlem af socialudvalg, 79.412
 kommunalbestyrelses habilitet ved kommunes erhvervelse af fast ejendom, tilhørende en stiftelse, som blev bestyret af kommunalbestyrelsen, 73.197, jfr. 74.34.
 kommunalbestyrelsesmedlem som formand for almennyttigt boligselskab, 75.545.
 kommunalbestyrelsesmedlem som formand for eller bestyrelsesmedlem i en forening, 75.191; 78.222; 79.211.
 kommunalbestyrelsesmedlem som køber af kommunal ejendom, 78.289, jfr. 79.62.
 kommunalbestyrelsesmedlem som medlem af et seminariums bestyrelse, 73.197, jfr. 74.34.
 kommunalbestyrelsesmedlem som pedel ved en af kommunens skoler, 80.582.
 kommunalbestyrelsesmedlem, som var fast sygevikar ved en af kommunens skoler, 76.150.
 kommunalt udvalgsmedlem, hvis ægtefælle er ansat under udvalgets forvaltningsområde, 82.111.
 landbrugsministeriets repræsentant i jordlovsudvalget, 83.163.
 ledende embedsmand som udvalgsformand, 81.126.

lejerrepræsentant i boligkommission, 78.731, jfr. 79.80.
 lokalnævnsmedlemmers habilitet, 81.154.
 lærer og pedel inhabile ved kommunalbestyrelses beslutning om skolestruktur, 77.242.
 medlem af ejendomsudvalg, 72.77.
 medlem af menighedsråd ved beslutning om at tildele ham arbejde på en kirke, 83.154.
 observatør i kommunernes lønningsnævn, 77.542, jfr. 78.61.
 oprettelse af stilling som personaledirektør i Danmarks radio, 80.388.
 politifuldmægtigs habilitet, 63.61.
 sagkyndig læge ved bedømmelsen af en ulykkesforsikrings sag, 74.262.
 skatterådsmedlems habilitet, 75.389; 79.457, jfr. 80.86 og 81.331.
 skoleinspektørs hustru, 75.158.
 stadsingeniørs ægtefælles inhabilitet som medlem af teknisk udvalg, 79.412.
 teaterrådsmedlemmer, 75.257, jfr. 76.33.
 udnævnelse af skoleinspektør ugyldig på grund af inhabilitet, 76.150.
 vurderingsformand, 74.151, jfr. 75.42.

Habilitetsregler.

ansatte ved Danmarks radio som medlemmer af repræsentantskabet for statens kunsthåndværk, 74.88, jfr. 77.40.
 fordelingsudvalget vedr. folkebibliotekernes rådighedssum, 77.302, jfr. 78.51 og 79.38.
 kommunalbestyrelsesmedlemmer, 72.28, jfr. 73.24.
 lejevurderingssager, 70.30.
 lægerne i direktoratet for ulykkesforsikringen, 59.49.
 medlemmer af amtsankenævn, 78.407, jfr. 79.66 og 80.40.
 medlemmer af boligkommission, 77.208, jfr. 79.37.
 medlemmer af huslejenævn, 72.102.
 skyldrådsmedlemmer, 57.63, jfr. 58.33.
 teaterrådsmedlemmer, 75.257, jfr. 76.33.
 udnævnelse af formænd for huslejenævn, 71.27.
 universitetslærere, 58.144.

Handelsskoletilsynet, 57.109.

Handicappede.

beskæftigelse (anord. 368/65), 73.93, jfr. 76.25 og 78.27.
 handicappedes fortrinsadgang til offentlig ansættelse, 82.21.
 lærlingelovens anvendelse på handicappede, 73.380.

Hastesager, se *Sagsbehandling*.

Havneareal, strandbyggelinie, 61.77, 98.

Henlæggelse af sager, se *Sagsbehandling*.

Hittegods, se *Politi*, findeløn.

Hjemmeværnet, klager over afslag på optagelse i hjemmeværnet, 59.66, jfr. 60.31.

Hjemsendelse, se *Militærforhold*.

Hjemsendelsespenge, se *Militærforhold*.

Holdeplads, se *Drosker*.

Honorarlønnede stillinger, besættelsen af opslåede honorarlønnede stillinger, 57.123; 60.115.

Hospitaller,

forholdene på den lukkede del af Frederiksberg hospitals psykiatriske afd., 74.364, jfr. 75.59 og 76.30.

hospitalsansattes og patienters ytringsfrihed, 83.248.

oplysningspligt vedr. stedfunden lægelig behandling, 74.446.

samtykke til behandling, 78.726, jfr. 79.79 og 80.56.

takster for behandling på rigshospitalet, 68.28, jfr. 71.17.

Hovedrevisorater, se *Rigsrevisionen*.

Hovedstadsregionplanlægning, se *Lands- og regionplanlægning*.

Hundeloven,

aflivningsret i anledning af tidligere ejers manglende betaling af hundeafgift, 57.93.

erhvervsmæssig handel med hunde, 75.151.

hundestøj ved butikscener, 72.72.

pålæg i h. t. hundelovens § 13, stk. 2, 58.176.

Hunderegistre, oplysninger fra hunderegistre, 59.27.

Husdyrvoldgift, anketilladelse i medfør af husdyrvoldgiftslovens § 9, 55.21.

Huslejenævn,

huslejenævns besigtigelser, 72.49.

sagsbehandling, 72.102.

udnævnelse af formænd for huslejenævn, 71.27.

Husundersøgelse uden for strafferetsplejen, 57.186.

Hædersgave, overførsel af hædersgave til enke, 67.84.

Hørespil, se *Danmarks radio*.

Høring, se *Sagsbehandling*.

Håndjern, se *Fængselsforhold* og *Politi*.

Igangsætningstilladelser,

praksis ved udstedelse af igangsætningstilladelser, 67.30, jfr. 75.27.

til skolebyggeri, 68.63.

Ikke-juridisk personale, ekspedition i statslønssag, 56.213.

Indberetningspligt,

forvaringsanstaltens indberetningspligt om hensættelse i isolationscelle, 58.80.

statsrepræsentanterne i SAS, 61.156.

Individuel boligstøtte, se *Boligstøttelovgivning*.

Indkøbstilladelse, behandling af ansøgning om indkøbstilladelse, 55.50.

Indlemmelse, se *Kommuner*.

Inhabilitet, se *Habilitet*.

Inkompetence, se *Kompetence*.

Instansfølge, se *Kompetence*.

Intertemporale spørgsmål,

bekendtgørelse anvendt, før den var trådt i kraft, 76.288.

beregning af bevillingstilsagnskursen ved dollarpræmiering, 55.50.

forhøjelse af fradrag for naturalydelser til tjenestemænd, 60.44.

kontrollovens § 8 C, 59.168.

kontrollovens § 8 D, 59.170.

pålgning af vejbidrag med henvisning til ophævet lov, 78.543.

pålægelse af omsætningsafgift, 63.65.

tilbagevirkende kraft for bekendtgørelsesændring, 78.514.

tilbagevirkende kraft for bestillingstillæg, 62.100.

valg af procesregler ved ekspropriation, 71.134, jfr. 73.22.

Invalide- og folkepension, se henholdsvis *Folkepension* og *Invalidepension*.

Invalidepension.

administration af invalidepension, 73.79.
 aktindsigt i invalidepensionssager, 61.135, jfr. 62.15; 72.110, 152.
 anke i stedet for ny begæring, 61.154; 62.85.
 begyndelsestidspunkt for forhøjelse, 72.209, jfr. 73.39.
 behandling af ansøgning om invalidepension, 80.727.
 beregning og udbetaling af invalidepension, 78.312, jfr. 79.64.
 betydning for tjenestemandspension, 82.230.
 forsorgscentres bistandspligt vedr. ansøgning om invalidepension, 76.220.
 indtægtsberegning ved ydelse af invalidepension, 55.26; 64.128, jfr. 65.21.
 konkret skøn over begyndelsestidspunkt for pensionens udbetaling, 65.22.
 medicinhjælp, 80.148.
 personligt tillæg med tilbagevirkende kraft, 81.270, jfr. 82.303.
 personligt tillæg til invalidepension ikke tilbagebetalingspligtigt, 77.598.
 psykisk lidelse, 80.592, jfr. 81.340.
 rejsehjælp, 55.26.
 retningslinier for personligt tillæg (til varme-hjælp), 80.409.
 sammenhæng med sygedagpengeloven, 80.592, jfr. 81.340.
 tilbagebetaling i h. t. invalidepensionslovens § 30, 81.263.
 tilbageførsel fra bankkonti, 80.95, jfr. 81.332.
 tildelingskriterier vedr. gifte kvinder, 79.200, jfr. 80.65 og 83.262; 80.740.
 udbetaling af invalidepension ved genindlæggelse på institution, 80.114.
 uenighed om den lægelige vurdering, 79.224.
 under ophold i udlandet, 66.58.

Invaliditetserstatning.

tidspunktet for fastsættelsen af invaliditetserstatning, 57.106.
 udbetaling af invaliditetserstatning til tilskadekommen militær værnepligtig, 59.116, jfr. 60.32.

Islam Danmark, se *Anerkendte trossamfund*.

Jernbaneerstatningskommissionen, renter af tilskadekomsterstatning, 56.157.

Jordlovsudvalget.

ekspedition af sammenlægnings sag, 64.89.
 fordeling af tillægsjord, 55.76; 57.231, jfr. 60.26.
 forkøbsret til landejendomme, 55.76; 57.31, jfr. 59.16.
 landbrugsministeriets repræsentant, 83.163.
 manglende underretning om berostillelse af sag, 62.97.
 offentlighedslovens anvendelse på statens jordlovsudvalg, 76.367, jfr. 77.83.
 udarbejdelse af referat, 59.190.
 udarbejdelse af refusionsopgørelser, 58.46, jfr. 59.18; 59.190.
 udlægning af skatter m.v., 59.190, jfr. 60.34.

Journalisering, se *Sagsbehandling*.

Kartoffeleksportører, se *Autorisationsordning*.

Kirkegårde.

dispositionsret over gravsteder, 73.416, jfr. 74.45 og 77.36.
 flytning af lig, 60.184, jfr. 65.16 og 67.15; 67.39.
 flytning af urne, 66.76.
 takst for udensogns boende, 58.68.

Kirkelige afgifter, se *Skat*.

Kirker,

benyttelse af båndoptagere i kirkebestyrelser, 78.720.
 stilling i forhold til krigsforsikringen, 55.81.

Kiropraktorer, se *Sygesikring*.

Klagevejledning, se *Ankevejledning*.

Kloakmestre, instruks for kloakmestre i strid med ny lov, 65.121.

Kollegiebyggeri, eftergivelse af projekteringslån vedrørende kollegiebyggeri, 77.521, jfr. 78.60 og 82.286.

Kommuneplanloven,

beslutning om opstilling af reklameflag i h. t. kommuneplanlovens § 44, stk. 2, 81.201.
 dispensation fra bebyggelsesregulerende bestemmelser, 80.645.
 forholdet til byplanvedtægt, 79.379.
 kommunalbestyrelsesmedlemmers klageadgang i h. t. kommuneplanlovens § 48, 80.205.
 lokalplanpligt for større strækingsanlæg, 80.244.
 lokalplanpligt i en overgangsperiode, 79.346.

lokalplanpligt til udlæg af offentlig sti, 83.192.
lokalplanpligt ved opførelse af varmeværk, 83.178.

lokalplanpligt ved udvidelse af administrationsbygning, 81.294.

Kommuner.

afgift af spilleautomater, 68.104; 72.188, jfr. 73.34, 76.23, 77.31 og 78.26.

aktindsigt m. h. t. båndoptagelse af kommunalbestyrelsesmøde, 75.312, jfr. 76.34.

aktindsigt vedr. indstilling fra teknisk udvalg, 68.97.

aktindsigtsafgørelser kan indbringes for tilsynsråd, 76.190.

ansættelse af ungdomsskoleinspektør, 74.139.

befordringsgodtgørelse til kommunalbestyrelsesmedlemmer, 76.248, jfr. 77.63.

behandling af stadsingeniørs byggesag, 73.60.

biblioteksudvalgets stilling i forhold til kommunalbestyrelsen, 78.159.

bindende direktiver m.h.t. stemmeafgivning, 80.151.

bopælskrav ved godkendelse af lejere, 70.53.

borgmesters kompagnon som kommunens advokat, 81.98.

byggeri i strid med byplan, 73.71.

byggetilladelse forudsatte dispensation, 65.98; 67.67.

byrådsmedlemmers adgang til at deltage i kurser, 78.506.

daginstitutionsleders habilitet, 79.119.

delegation – beslutning om afskedigelse af skolehjemforstander, 78.742.

delegation af ekspropriationsbeslutning, 72.93, jfr. 74.23.

deltagelse i udflugt og selskabelige sammenkomster betalt af privat firma, 65.159; 76.83.

disciplinærsag mod kommunal tjenestemand, 76.250, jfr. 77.64.

dispensation fra bygningsvedtægts områdebestemmelse, 73.186; 74.386; 75.512.

ejendomsskyldpromillen ved kommunesammenlægning, 66.22.

ensartede regler for udbetaling af godtgørelse for fraværelse fra hjemmet, 72.39, jfr. 73.24.

foreneligheden af kommunale tjenester og hverv, 66.68, jfr. 67.17.

forening af hverv som borgmester og bestyrelsesformand i pengeinstitut, 81.98.

formulering af standardformular om modregning i overskydende skat, 77.693, jfr. 78.75.

fravigelse fra dispositionsplan, 56.142.

gennemtvungelse af amtsankenævns afgørelse over for kommune, 77.617; 78.564, jfr. 79.73; 78.619, jfr. 80.53; 80.723.

genstanden for udpantning for ejendomsskat, 76.315, jfr. 77.74.

grænsen mellem Videbæk og Trehøje kommuner, 78.289.

honorar til fritidskommissionsformand, 73.162.

igangsætningstilladelse til administrationsbyggeri, 69.100.

ikke inhabile kommunalbestyrelsesmedlemmer, 78.222.

indlemmelse af kommuner, 62.63.

indvalg af kommunes borgmester, der drev advokatvirksomhed, i ligningskommissionen, 81.98.

information, 79.398.

information af fremmedarbejdere, 75.340, jfr. 76.40.

inhabile kommunalbestyrelsesmedlemmer, 72.28, jfr. 73.24; 72.77; 75.158, 191, 545; 76.150, 171; 77.242, 720; 78.289, jfr. 79.62; 79.211.

kommunalbestyrelsesmedlemmers adgang til forvaltningens materiale, 79.282.

kommunalbestyrelsesmedlemmers klageadgang i h. t. kommuneplanlovens § 48, 80.205.

kommunalbestyrelsesmedlems aktindsigt i kommunalbestyrelsens sager, 79.398, jfr. 80.80.

kommunalbestyrelsesmedlems habilitet, 79.406, 412.

kommunalbestyrelsesmedlems køb af kommunal ejendom, 72.155, jfr. 74.28; 77.176; 78.289, jfr. 79.62.

kommunalbestyrelsesmedlems påvirkning af ansøger, 71.76.

kommunalbestyrelsesmedlems udtræden p.g.a. sygdom, 81.118.

kommunale tilsynsmyndigheders undersøgelsesbeføjelser, 78.504.

kommunalt ansattes køb af kommunal ejendom, 78.289, jfr. 79.62.

kommunes adgang til at betale for et skolenævns advokatudgifter, 78.267, jfr. 79.62.

kopier af akter, 79.398.

lukket møde ved kommunalbestyrelses behandling af byplaner, 75.310, jfr. 76.34.

løntilbageholdelse til dækning af skat, 70.25.

løntilbageholdelse til dækning af sygekasserestance, 68.43.

lånegaranti for udvidelse af hotel, 75.356, jfr. 76.41.

medlemskab af Kommunernes Landsforening, 76.139.

modregning i løn for ægtefællens skatterestance, 66.63.
 notat udleveret til udenforstående, 78.394.
 observatørordninger i kommuner, 79.102, jfr. 80.63.
 ombudsmandstilsyn med kommuner, 56.9; 57.9; 58.10; 59.9; 60.7.
 opkrævning af skjult kommuneskat over bl. a. el-pris og vandafgift, 72.101, jfr. 75.29 og 76.23; 75.380, jfr. 76.43.
 oplæsning af beslutningsprotokol for byrådsmøde, 81.118.
 optagelse af lån uden samtykke fra tilsynsrådet, 75.452.
 optagelse af patient fra en anden kommune på kommunens plejehjem, 77.443, jfr. 80.35 og 82.285.
 plejehjemsoverenskomst uden nødvendige tilladelser til etableringen af plejehjemmet, 76.87.
 pligt for kommunal vejbestyrelse til at orientere vejbestyrelse i nabokommune, 76.388.
 pligt til at udfærdige byplaner, 62.52.
 politiske hensyn ved læreransættelser, 74.156.
 pressens adgang til rådhus uden for almindelig åbningstid, 83.101.
 private daginstitutioner, 73.53.
 renter af kloakbidrag, 79.504.
 salg af klubhusbygning til sejlklub, 82.275.
 salg af kommunal ejendom, 72.155, jfr. 74.28; 77.176,720; 78.289, jfr. 79.62; 78.311.
 studierejser til udlandet, 76.462, jfr. 77.88.
 tilførsel til beslutningsprotokol for kommunalt udvalg, 76.127; 78.399.
 tilskud til kirkebyggeri, 73.109.
 tilsyn med en kommunes bestyrelse af en stiftelse, 73.197, jfr. 74.34.
 tilsynsmyndigheders kompetence til at tage stilling til kommunalbestyrelsesmedlemmers krænkelse af en tavshedspligt, 81.93.
 tinglysning af byplan, 69.57.
 udlejning til gæstearbejdere, 76.377.
 udstationering af militærnægtere, 72.154, jfr. 73.32.
 ulovlig opførelse af skolebyggeri, 73.170.
 underskrifters læselighed, 62.35.
 vurdering af salgspris og kommunalt grundsalg, 78.311.
 ægtefælleinhabilitet, 82.111.

Kompetence,

administrativ ankeinstans' kompetence i forhold til 1. instans, 58.48.
 amtsankenævns kompetence vedr. sager om hjemmehjælpsbetaling, 79.343.

ansættelse af lektor, 77.464, jfr. 78.59.
 borgmesters og politisk ordførers kompetence i sag om lánegaranti, 75.356, jfr. 76.41.
 byggetilladelse, 64.123, jfr. 66.16.
 Den særlige Klagerets kompetence over for dommerfuldmægtige, 56.155.
 dispensation fra arbejderbeskyttelseslovens § 31, stk. 1, 61.117.
 dispensation fra bygningsvedtægts områdebestemmelse, 73.186.
 dispensation til overskridelse af udnyttelsesgrad, 67.67.
 dispensationsmyndigheden i zone- og bygge-lovssager, 73.50.
 fastsættelse af fordringerne til teologisk embeds-eksamen, 70.55.
 folketingets ombudsmand, 70.30, 51; 76.314, jfr. 78.42; 78.11; 81.8; 82.8.
 formanden for miljøankenævnets kompetence i zonelovssager, 82.204.
 forsikringsselskabers kompetence m. h. t. ned-sættelse af dagpenge, 60.150.
 forstanders kompetence til at opsig en funktionær, 57.164, jfr. 59.17.
 fredningsnævns adgang til at dispensere fra overfredningsnævnskendelse, 61.51.
 fritagelse for at aflægge den almindelige filosofiske prøve, 61.47.
 handelsministeriets kompetence over for forsik-ringsrådet, 61.125.
 handelsministeriets kompetence over for mono-poltilsynet, 61.104.
 indenrigsministeriets kompetence over for sund-hedskommission, 66.92.
 kommunes kompetence, 70.51.
 kommunernes lønningsnævns kompetence, 77.542, jfr. 78.61.
 kontorchefs kompetence, 60.55.
 Københavns magistrats kompetence m. h. t. bygningerne i »Christiania«, 74.56.
 landsskatterettens kompetence i aktindsigtssag-er, 73.384.
 miljøministeriets kompetence på grundlag af overgangsbestemmelsen i § 37 i lov 37/1977 om råstoffer, 82.186.
 ministeriet for Grønlands kompetence til at beslutte fiskestop på fiskeriterritoriet ved Grønland, 80.470.
 nævnsformands kompetence, 62.95.
 overfredningsnævns adgang til at dispensere fra egen kendelse, 61.51.
 overfredningsnævns adgang til at tilbagekalde en dispensation, 61.51.

overfredningsnævnets kompetence, 75.216, jfr. 76.32.
 programsekretærs kompetence, 57.142.
 rektors kompetence over for fagråd, 71.186.
 socialstyrelsens kompetence ved afhentning og salg af invalidebil, 75.410, jfr. 76.54.
 taksationskommissionen vedr. naturfredning, 75.216, jfr. 76.32.
 toldvæsenets prøvesamling og fakturakontrols kompetence i tarifieringsspørgsmål, 62.27.
 undervisningsministeriets kompetence over for fagråd, 71.186, jfr. 72.25.
 undervisningsministeriets kompetence over for lokale skolemyndigheder, 70.15.
 vedr. klager i forbindelse med folketingsvalg, 67.45.
 Se også *Folketingets ombudsmand*.

Koncession,

fremstilling af sukker, 61.87.
 sukkerordningen, 68.90.

Kondemnering af ejendomme, 55.103; 68.100.

Konfirmation, se *Båndlæggelse*.

Konfiskation, se *Fængselsforhold og Politi*.

Konkurrencebegrænsning i h. t. monopolloven, 61.104.

Konsulent for særundervisningen, se *Folkeskolen*.

Kontradiktion, se *Sagsbehandling*.

Kontrolloven, se *Skat*.

Kreditbanken, banktilsynets virksomhed m. h. t. Kreditbanken, 58.85.

Kredsdyrlæger, tilsyn med dyrlæger, 75.598.

Krigsskade, nægtelse af tilskud til dækning af krigsskade på kirke, 55.81.

Kristendomskundskab, se *Folkeskolen*.

Kunstakademiet, studerendes anvendelse af lokaler, 72.34.

Kunstnerstøtte, se *Statens kunsthøjtid og Film*.

Kvarter, spørgsmål, om tjenestemand's bolig kunne betragtes som kvarter, 55.33.

Kvægavlsassistenter, inseminationsvirksomhed, 56.25.

Kørelærerprøve, eksamination af kørelærer aspirant, 62.74.

Laboratorier, se *Autorisation*.

Landbohøjskolen, se *Den kgl. Veterinær- og Landbohøjskole*.

Landbrugslovgivning,

administrationen af statens forkøbsret i h. t. statshusmandsloven, 57.31.
 aktieselskabs erhvervelse af landbrugsejendom til (fortsat) råstofindvinding, 75.235.
 blyforgiftning af kvæg, 76.468, jfr. 77.89, 78.46 og 79.34.
 erhvervelse af mere end én landbrugsejendom, 81.182.
 erhvervelsesreglernes betydning ved ophævelse af landbrugspligt, 82.179.
 fordeling af tillægsjord i h. t. statshusmandsloven, 55.76.
 forkøbsret til landbrugsejendomme i h. t. statshusmandsloven, 55.76.
 jordfordeling, matrikulær og tingbogsmæssig berigtigelse, 75.143, jfr. 76.32, 77.42 og 78.32.
 landbrugsnotering af staudegartneri, 75.290.
 nedlæggelse af markoverkørsel som vilkår for tilladelse til sammenlægning (og udstykning) af landbrugsejendom i medfør af landbrugslovens (nu) § 13, stk. 3, nr. 1, 78.585.
 ophævelse af landbrugspligt, 82.179.
 overgangsbestemmelsen i landbrugslovens § 3, stk. 4, 74.377, jfr. 75.62.
 sagsbehandlingstid i sager om dispensation fra landbrugslovens krav om jordbrug som hovederhverv, 75.112.
 sammenlægning af landbrugsejendomme i h. t. lov om landbrugsejendomme, 64.89.
 uddannelseskraft ved lån til jordbrugsmæssige formål, 74.444, jfr. 75.66 og 76.32.

Lands- og regionplanlægning, forståelsen af hovedstadsregionplanlovens § 17, 78.669, jfr. 79.77 og 81.325.

Landsskatteretten,

afvisning af sag, 73.157; 76.327, 388; 80.730.
 begrundelse af kendelse, 74.367; 79.520, jfr. 80.90 og 82.292; 80.735, jfr. 82.297.
 berostillelse af sager, 60.47, 111; 64.62; 65.143.
 erindringskrivelsers besvarelse, 79.177.
 formulering af kendelse, 66.87.

- genoptagelse af sag, 72.197, jfr. 73.36; 75.387, jfr. 76.44; 75.640; 80.572, jfr. 81.340; 80.735, jfr. 82.297.
- mangelfuld aktindsigt, 70.35; 75.387, jfr. 76.44.
- manglende iagttagelse af:
forretningsordenens § 4, stk. 2, 57.131.
forretningsordenens § 7, stk. 6, 56.77, jfr. 57.24.
forretningsordenens § 13, stk. 1, 64.62.
landsskatteretsloven (1938), § 8, stk. 2, 55.69.
landsskatteretsloven (1970), § 12, 80.572, jfr. 81.340.
offentlighedslovens § 12, 75.387, jfr. 76.44.
- manglende stillingtagen til klagepunkt, 68.24; 73.149; 76.327.
- organisation m. v., 55.69; 57.57, jfr. 59.17 og 63.13; 61.27.
- personligt møde for landsskatteretten, 57.57, jfr. 59.17; 76.327; 80.572, jfr. 81.340.
- restancekontrol, 80.385.
- sagsbehandlingens varighed, 55.69; 56.173; 57.57, jfr. 59.17 og 63.13; 57.188; 58.73, 216, 241; 59.47; 60.47, 111, 187; 61.27; 63.100; 64.62; 65.143; 66.79; 68.56; 72.233, jfr. 73.43, 75.32, 77.32, 78.27 og 80.25.
- skønsmæssig indkomstansættelse, 57.57, jfr. 59.17 og 63.13; 57.240; 64.62; 74.302, jfr. 75.55.
- udtalelse i kendelsespræmisser, 58.73.
- ufuldstændig vejledning, 73.149.
- underretning om rettens kendelser, 81.69.
- vejledning om landsskatteretssagers indbringelse for domstolene, 76.198, jfr. 78.37.
- Landvindingsloven,*
foreløbig tinglysning af landvindingsbidrag, 58.43, jfr. 65.16.
manglende ankemulighed, 59.203, jfr. 65.16.
- Lejeforhøjelse, se Boligstøttelovgivning.*
- Lejeloven,*
boligudlejningskontorers opkrævning af depositum, 72.119, jfr. 74.27.
bopælskrav ved godkendelse af lejere, 70.53.
- Licens, se Danmarks radio.*
- Licitation,*
aktindsigt i dokumenter vedr. en licitation, 79.294.
forud for udførelse af restaureringsarbejde vedr. en kirke, 83.154.
offentligt udbud før salg af præstegård, 73.233.
vedr. statshospital, 66.39.
- Se også *Tilbud.*
- Lig, se Kirkegårde.*
- Ligebehandlingsloven,*
»Aktiv rekruttering« af henholdsvis mænd eller kvinder til stillinger, hvor det pågældende køn er underrepræsenteret, 83.232.
ligebehandling af mænd og kvinder med hensyn til præstestillinger, 79.431.
- Lighedsgrundsætning, se Forskelsbehandling.*
- Ligningsrådet, personligt møde for ligningsrådet,* 74.67; 80.231.
- Lodserier,*
forhøjelse af lodstakster, 64.95, jfr. 66.15.
retlige stilling, 76.314, jfr. 78.42.
- Lokalplaner, se Kommuneplanloven.*
- Lomme penge, se Folkepension, Mentalobservation og Sindssyge.*
- Lotteri,*
beskatning af udenlandske lotterigevinster, 61.44.
bortlodders spil på usolgte numre, 57.121.
- Love og administrative bestemmelser, henstillinger om ændring m. v. af:*
afgift af spilleautomater (restaurationslovens § 26), 72.188, jfr. 73.34, 76.23, 77.31 og 78.26.
anvendelse af gennemsnitsudgifter ved beregning af forældrebetaling i daginstitutioner, bekg. 102/1979, jfr. bistandslovens § 73, 79.162.
apotekervæsenets pensionsforhold, bekg. 35/1959, 62.47, jfr. 64.13.
arbejderboliger på landet, lovbekg. 125/1955, § 28, stk. 2 (hjemmel til delegation), 56.162.
arbejdsanvisning og arbejdsløshedsforsikring m. v., lovbekg. 43/1952, § 35, stk. 2 (arbejdsdirektørens stilling), 57.90, jfr. 69.13.
arve- og gaveafgiftsloven, 57.199, jfr. 63.13; 74.238, jfr. 75.49.
bekendtgørelse i stedet for cirkulære (støtte til anskaffelse af motorkøretøj efter bistandslovens § 58, stk. 2), 79.275, jfr. 80.77.
beslutning om fiskestop på fiskeriterritoriet ved Grønland, 80.470.
bevaringstagselse, almindelig instruks til politiet om formelle regler, 72.238, jfr. 73.44 og 74.33.
boligministeriets bekendtgørelse om almennyttigt boligbyggeri, § 17, 82.39.

- boligsikringslovens lejlighedsbegreb (lovbekg. 132/1972), 73.116.
- bopælskravet i § 1 i lov 451/1939 om salg af fersk fisk m. v. ved offentlig auktion, 67.50, jfr. 68.14.
- butikstid, afgrænsning af de klageberettigedes kreds, 80.181.
- byplanlovens § 8, stk. 2, 2. pkt. (forlængelse af byplanforslags bindende virkning), 67.30, jfr. 75.27.
- børnetilskud til udenlandske statsborgere (lovbekendtgørelse nr. 388/1969, § 11), 72.146, jfr. 73.31.
- civilforsvaret, retningslinier for uddannelse af værnepligtige til civilforsvaret uden for civilforsvarskorpset (december 1964), civilforsvarslovens § 31, stk. 4, 72.51, jfr. 73.26, 77.27 og 80.24.
- de sociale pensionslove (årlig indtægtsregulering), 72.218, jfr. 73.41.
- delegation af ekspropriationsbeslutning, 72.93, jfr. 74.23.
- efterløn og udenlandske pensioner, 83.40.
- fangers adgang til at bære ringe, 65.79.
- fastsættelse af prøveregler m. v. vedr. de erhvervspædagogiske læreruddannelser, 74.219, jfr. 75.45.
- fastsættelse af regler for eksamensudvalg, 72.39, jfr. 73.25.
- fastsættelse af regler for klage over eksaminationer m. v., 72.39, jfr. 73.25.
- feriefondens erstatningsordning, 73.205, jfr. 74.35 og 76.25.
- FN-tjeneste i udlandet (folketingsbeslutning af 30/4 1964), 66.64, jfr. 68.14.
- folkeforsikringslovens § 20, stk. 5 (begravelseshjælp), 56.72.
- folkepensionsloven:
 § 1 (bopæl), 63.98, jfr. 68.13.
 § 5 (indtægtsberegning), 64.128.
 § 18, stk. 3, jfr. § 5, stk. 7 (lommepege til folkepensionister på alderdomshjem), 62.76, jfr. 63.14.
- foreneligheden af kommunale tjenester og hverv (cirkl. 10/1956), 66.68, jfr. 67.17.
- forretningsordenen for landsskatteretten nr. 299 af 7. juli 1942, 72.233, jfr. 73.43, 75.32, 77.32, 78.27 og 80.35.
- forsaneringsstilladelser og forhåndstilsagn om statsstøtte til saneringsforanstaltninger, 76.306, jfr. 77.74.
- fotografier som efterforskningsmiddel (retsplejeloven), 74.237.
- frihedsberøvede medlemmer af arbejdsløsheds-kasser, 73.116.
- førerbeviser, bekg. 58/1958:
 § 4, stk. 3 (indbringelsen for retten), 59.22, jfr. 60.31.
 § 28 (aldersbetingelsen), 61.85.
 gebyr i byggesager, specifikation af, 73.251.
- gymnasieskolelovens § 16 (pædagogikumkursus), 77.611, jfr. 78.72.
- habilitetsregler for medlemmer af fordelingsudvalget vedr. folkebibliotekernes rådighedssum, 77.302, jfr. 78.51 og 79.38.
- habilitetsregler for skyldrådsmedlemmer, bekg. 59/1923, 57.63, jfr. 58.33.
- handicappedes beskæftigelse (anord. 368/1965), 73.93, jfr. 76.25, 78.27 og 79.21.
- hegnsyn, lov nr. 259/1950, § 43, stk. 3 (frist for oprejsningsbevilling), 72.50, jfr. 74.22.
- hundeloven, mulighed for indgriben over for ejer af hundekennel, 75.151.
- indregistrering af varemotorkøretøjer på sorte nummerplader, bekg. 243/1954, 56.195.
- industrifrugt (lov 168/1962 og bekg. 246/1964), 66.85.
- invalidepensionsloven:
 begyndelsestidspunkt for forhøjelse, 72.209, jfr. 73.39.
 tildelingskriterier vedr. gifte kvinder, 79.200, jfr. 80.65 og 83.262.
- kildeskattelovens § 61, stk. 3 (procenttillæg), 72.113, jfr. 73.29 og 74.25.
- kortfilmstøtte (filmlovens § 11), 77.311, jfr. 81.321.
- kære og/eller anke i straffesager (retsplejelovens § 973), 76.244, jfr. 77.62 og 78.40.
- købstadkommunallovens § 21, stk. 1 (frist for 2. behandling af budget), 58.82.
- landsskatteretslovens § 8, stk. 2 (voteringen), 55.69.
- landvindings- og grundforbedringsloven (mangelende ankemulighed), 59.203, jfr. 65.16.
- lukkelovens § 4 c (kiosker ved færgelejer), 65.138.
- medlemskab af menighedsråd ved ændring af sognegrænser (menighedsrådslovens § 11, stk. 1), 80.94, jfr. 81.332.
- menighedsrådslovens § 15, 83.154.
- merværdiafgift, bekg. 298/1970 (byggedage), 71.46.
- merværdiafgift, lov 102/1967, § 34, stk. 2 (skønmæssig ansættelse), 72.56, jfr. 73.28.
- motorkøretøjer, bekg. 192/1932 (skriftlige mangelsattester), 56.147; 57.109.

- musikkonservatorier (bekg. 390/1973) optagelsesregler, 77.374, jfr. 78.51.
- opholdsudgift ved afsoning (rpl. § 1007, jfr. § 1008), 74.233, jfr. 75.47 og 78.30.
- oprettelse af nye studieretninger inden for teknika kræver godkendelse, 71.152, jfr. 72.22.
- parkeringsskiver (bekg. 634/1973, § 6), 74.414, jfr. 75.63.
- partsoffentlighedslovens § 11 (udtrykket »inden for strafferetsplejen«), 67.81, jfr. 69.14 og 72.19.
- pensionskasselovens § 9, stk. 3 (anvendelse af udtrædelsesgodtgørelser), 67.33, jfr. 76.22 og 81.315.
- personfradrag (sømandsskatteloven), 72.158, jfr. 73.32 og 74.29.
- »personlig tilknytning« (besøgs-cirk. 140/1973, § 15, stk. 1), 77.314, jfr. 80.27.
- prøveløsladt, fremgangsmåden ved genindsættelse, 74.186, jfr. 75.44.
- psykopatfængsel, anordning nr. 289/1935, § 40, 58.225.
- radioamatører (lov 574/1969 og bekg. 53/1971), 71.170, jfr. 72.23 og 77.25.
- realkreditlån (cirk. 93/1971 og lov 281/1970), 71.62, jfr. 72.19.
- regler for udtrædelse af og genoptagelse i folkekirken, 81.165.
- regler om erhvervelse af doktorgraden ved Den kgl. Veterinær- og Landbohøjskole, 55.143.
- renter af for sent indbetalt spiritusafgift, 72.59, jfr. 73.29.
- retsplejelovens § 650, stk. 2 (fogedforbud), 80.226, jfr. 81.334 og 83.264.
- retsplejelovens § 960, stk. 3, sidste pkt., jfr. også § 965 (modanke), 72.232, jfr. 73.43.
- skoleerklæringer, 71.193, jfr. 77.25 og 80.24.
- skolevæsenets styrelse og tilsyn, lov nr. 200/1949 (indstilling og udnævnelse af konsulenter for særundervisningen), 59.149, jfr. 61.19.
- skovlovens § 6 (bebyggelse i fredskov), 73.125, jfr. 77.33.
- statens kunsthånd, lov 275/1969 (valg af medlemmer til repræsentantskabet), 74.88, jfr. 77.40.
- statshusmandsloven, lovebkg. 11/1956, § 48, stk. 2 (hjemmel til delegation), 56.162.
- stempelafgiftsloven, 74.238, jfr. 75.49.
- styrelsesloven vedr. højere uddannelsesinstitutioner:
- ansættelseskompetence, 76.267, jfr. 77.72, 79.33 og 83.261.
 - undervisningsministerens kompetence, 71.119, jfr. 72.20.
- sygeforsikringslovens § 52 (betingelserne for lønarbejderdagpenge), 62.36, jfr. 63.14.
- tilsigelser til afhøring hos politiet, 66.82.
- tilskudslov (landbrugsbygninger m. v.), kriterier for fordeling af tilskud mellem ansøgerne 76.288.
- tilsyn med plejehjem, 72.144, jfr. 75.29.
- tilsyn med udførsel af kød m. m., lov 245/1908, § 1, stk. 3 (bemyndigelses omfang), 56.206, jfr. 57.26.
- tinglysningslovens § 16, stk. 4 (10-dages fristen), 67.54.
- tjenestefrihed for at afgive vidneforklaring, 67.77.
- uddannelseskraft ved lån til jordbrugsmæssige formål, 74.444, jfr. 75.66 og 76.32.
- ulykkesforsikringsloven:
- § 11, stk. 1 (direktørens stilling), 56.196, jfr. 58.31.
 - § 25, stk. 2 (nedsættelse af dagpenge), 60.150.
- underholdsbidrag, cirk. 126/1963 om inddrivelse af underholdsbidrag, 72.167, jfr. 73.33.
- underretning om verserende straffesag, cirkulære af 15. november 1932, 61.148.
- valg af beboerrepræsentanter i de sociale boligforetagender, lov 356/1958 om boligbyggeri, § 104, stk. 3, 59.113, jfr. 60.32.
- værnepligtige, cirk. 89/1954 om hjælp til værnepligtige, 57.65.
- værnepligtige, cirk. 96/1949 om eftergivelse af skat, 71.174.
- ændring af værdiansættelser i en endelig boopgørelse (kildeskattelovens § 16, stk. 4), 75.352, jfr. 76.41.
- Lovhjemmel.*
- administrative bestemmelser vedr. fritagelse for at betale kirkelige afgifter, 57.256.
 - adoptanter, nye retningslinier for godkendelse, 76.358, jfr. 77.81.
 - afgift for polititilsyn, 56.70.
 - afgiftspligtig grundstigning, bekg. 375/1950, afsnit E, pkt. 2 a, 57.180.
 - aflivning af hunde (hundelovens § 8), 57.93.
 - aktindsigt i invalidepensionssager, 61.135, jfr. 62.15.
 - anerkendelse af trossamfund kræver ikke lov-hjemmel, 61.84.
 - anvendelse af gennemsnitsudgifter ved beregning af forældrebetaling i daginstitutioner, 79.162.

- Apotekerfondens krav i henh. til ulykkesforsikringslovens § 42, stk. 2, 62.47, jfr. 64.13.
- autorisationsordning vedr. eksport af kartofler, 58.230; 59.133, jfr. 60.33 og 61.19.
- autorisationsordning vedr. eksport af ost, 56.33.
- bankgaranti som betingelse for autorisation til udførsel af avlsvæg, 59.137.
- beslutning om fiskestop på fiskeriterritoriet ved Grønland, 80.470.
- betaling for skolegang i kommunal skole, 78.584, jfr. 79.74, 80.52 og 82.289.
- biblioteksbøder, 78.146, jfr. 79.54 og 82.287.
- boligministeriets bekendtgørelse om almennyttigt boligbyggeri, § 17, 82.39.
- bortfald af tidsubegrænset bidragspligt, 68.59, jfr. 69.146.
- bortsalg m.m. af udsatte effekter, 80.516.
- børnetilskudslovens § 19, 83.224.
- civilforsvaret, retningslinier for uddannelse af værnepligtige til civilforsvaret uden for civilforsvarskorpset (december 1964), civilforsvarslovens § 31, stk. 4, 72.51, jfr. 73.26, 77.27 og 80.24.
- dispensation i henhold til vejbestyrelseslovens § 35, stk. 4, 72.65.
- droit moral (forfatterlovens § 9, stk. 4), 59.59.
- efterløn og udenlandske pensioner, 83.40.
- ekspropriation til rekreative formål (gamle bygge-lovs § 56, stk. 7, litra b), 78.674, jfr. 79.77.
- farthæmmende hindringer (privatvejlovens § 15 og færdselslovens § 31, stk. 1), 76.146.
- finansministerens beføjelse til at overtrække ministeriets foliokonto, 55.64.
- FN-tjeneste i udlandet (folketingetsbeslutning af 30/4 1964), 66.64, jfr. 68.14.
- folkepension under ophold i udlandet, 71.59.
- forbud mod afbrænding af haveaffald (miljøbeskyttelsesreglementets kap. 4.4.1., 2. pkt.), 82.194, jfr. 83.280.
- forbud mod salg af industrifrugt (lov 168/1962 og bekg. 246/1964), 66.85.
- forsikringslovens § 25, stk. 5 (dispensation fra kapitalkrav), 77.228.
- forsikringsselskabernes kompetence til at nedsætte dagpenge, 60.150.
- fradrag ved beregning af invalide- og folkepension, 64.128, jfr. 65.21.
- gebyoprkrævning for kommunernes ejendomsoplysninger, 80.658.
- generel forhøjelse af ejendomsvurdering, 57.128.
- genoptagelse som medlem af folkekirken, 81.165.
- godkendelse af særlig sagkyndige konsulenter (moderniseringsstøtte), 81.174.
- grænsenummerplader til personer bosat i Grønland, 71.72.
- hjemmesyerskers stilling i forhold til ferieloven, 81.24.
- indenrigsministeriets ordensreglement af 18. juli 1949 for civile værnepligtige, 57.71.
- indlemmelse af kommuner (landkommunallovens § 39, stk. 2), 62.63.
- indsattes aktindsigt (lov af 2. februar 1866), 62.68.
- instruks for kloakmestre i strid med ny lov, 65.121.
- kioskerne ved Storebæltsoverfarterne (lukkelovens § 4 c), 65.138.
- kommunale tilsynsmyndigheders kompetence til at tage stilling til kommunalbestyrelsesmedlemmers krænkelse af tavshedspligt, 81.93.
- kommunernes lønningsnævns kompetence (kommunal styrelseslovs § 67), 77.542, jfr. 78.61.
- krav om licens til rejfiskeri, 79.125.
- KTAS' koncession (godkendelse af aftale om understøttelsesordning), 83.78.
- kvadratmetertilskud til byggeri på allerede bebygget grund (lov 233/1972), 75.182.
- lejelovens § 72 (boligministeriet er klageinstans), 70.100.
- lodstaksters fastsættelse, 64.95, jfr. 66.15.
- loven om kommuners styrelse § 47, stk. 2 (honorar til fritidskommissionsformand), 73.162.
- lovhjemmel på finans- og tillægsbevillingslove, 55.57.
- løbende ydelser (ligningslovens § 14, stk. 2), 75.195.
- momsgodtgørelsescirkulære, 73.66
- monopoltilsynets undersøgelse af optikbranchens forhold, 61.104.
- motorafgifternes anvendelse, 55.57.
- naturfredningslovens bestemmelser om adgang til skove, 70.63.
- nedslag i skatteansættelsen for renteindtægter m. m. (§ 5 i lov 374/1962), 65.80.
- nedsættelse af faglige udvalg på Roskilde universitetscenter, 75.95.
- offentligt salg til private, 83.168.
- omlægning af betalingsterminer for statskat (§ 12, stk. 5, i lov 458/1939), 59.67.
- oprævning af skjult kommuneskat over bl. a. el-pris og vandafgift, 72.101, jfr. 75.29; 75.380, jfr. 76.43.
- oprævning af skoleafgifter, 56.201, jfr. 57.26 og 59.16.
- oprykning fra fuldmægtig til ekspeditionssekretær (lønningslovens § 84), 61.166, jfr. 64.13.

- overførelse til en udligningskasse af krav om begravelseshjælp, 56.72.
- overgangsregler om godskørselstilladelser, 78.645, jfr. 79.75.
- parkeringsfundsordninger (byggeloven), 73.292, jfr. 74.40.
- personfradrag (sømandsskatteloven), 72.158, jfr. 73.32 og 74.29.
- pligt til at deltage i udrensningsprogram vedr. bekæmpelse af smitsomme sygdomme hos ferskvandsfisk (lov nr. 283 af 18. juni 1969 m.v.), 79.538.
- politibekg. af 15. maj 1954 om midlertidige forbud, 59.52.
- postvæsenets fastsættelse af særlige vilkår for at overtage omdelingen af blade (postlovens § 1 h og § 15 VIII d), 59.162.
- pålæg fra elektricitetsrådet til installatør, 62.87.
- pålæggelse af fortovsbidrag, 65.133.
- radioamatører (lov 574/1969 og bekg. 53/1971), 71.170, jfr. 72.23 og 77.25.
- realkreditlån (cirkl. 93/1971 og lov 281/1970), 71.62, jfr. 72.19.
- registrerede revisorer, 72.223, jfr. 75.31.
- renter af ekstra skattebeløb (bekg. 126/1962), 66.54.
- renter af kloakbidrag, 79.504.
- reparationspraktik (bekg. 555/1975, § 19, stk. 3), 75.212.
- revisorers adgang til at være eksekutorer (lov 68/1967), 71.51.
- rækkevidden af bestemmelsen i kommuneplanlovens § 44, stk. 2, 81.201.
- samkvemsret i henh. til myndighedslovens § 27, 56.209, jfr. 57.26; 62.62.
- skattevalg (§ 27, stk. 6, i lov 110/1910), 55.80.
- suppleringsvalg (styrelsesloven for universiteterne), 71.119, jfr. 72.20.
- teknika (lov 146 af 25/4 1962), 71.152, jfr. 72.22.
- tilbagekaldelse af optagelse på kursus, 81.285.
- tilslutningsafgift til statsligt vandværk, 78.451, jfr. 80.45 og 81.325.
- toldbehandling af rejsegods (bekg. 364/1968), 68.77, jfr. 69.14.
- toldfritagelse (toldtariffens kap. 84, bestemmelse 5), 62.93.
- tvangsforanstaltninger over for patienter på psykiatriske hospitaler, 79.408, jfr. 80.80.
- udbetaling af invaliditetserstatning til tilskadedkomne militære værnepligtige (§ 24, stk. 2, i lovebekg. 486/1948), 59.116, jfr. 60.32.
- udelukkelse af »politiske« medarbejdere ved Danmarks radio fra »højtaler og skærm«, 81.206.
- udførelse af flæskevarer (bekg. 270/1956), 56.206, jfr. 57.26.
- udstyknng til jagtformål, 72.84.
- undervisningsministerens fastsættelse af holdantal ved private seminarier, 75.271.
- universiteternes styrelse (fakultet og fagråd), 71.186, jfr. 72.25.
- universiteternes styrelseslov, nr. 271 af 14. juni 1970 (valg af studenterrepræsentanter), 72.246, jfr. 73.46.
- valg af beboerrepræsentanter i de sociale boligforetagender (§ 104, stk. 3, i lov 356/1958), 59.113, jfr. 60.32.
- våbenloven vedr. efterligning af antikke våben, 71.178, jfr. 72.25.
- ændring af værdiansættelser i en endelig boopgørelse (kildeskattelovens § 16, stk. 4), 75.352, jfr. 76.41.
- Lufifart,*
- godkendelse af flyveklub efter miljøbeskyttelsesloven, 77.686, jfr. 78.74, 80.36 og 81.321.
- støjbegrænsende regler, 65.39; 70.38.
- ulovligt anlæg af lufthavn, 73.344, jfr. 75.40.
- Lukkelov,*
- behandlingen af ansøgninger i h. t. § 4 f, 60.86.
- dispensation fra lukketidsbestemmelserne, 55.19; 69.52.
- kioskerne ved Storebæltsoverfarterne (§ 4 c), 65.138.
- Læger,*
- apotekerrabat til læger, 60.178.
- beslaglæggelse af journaler, 60.173.
- erklæring om en ansøgers kvalifikationer, 65.150.
- erklæring til brug ved fastsættelse af hustrubidrag, 72.213.
- forhaling af lægeerklæring, 57.184.
- grundlaget for lægeerklæring, 80.164.
- klager over læger, 73.156, jfr. 78.28, 80.25 og 81.315.
- lægekonsultation i Kompedallejren, 57.72.
- modstridende lægeerklæringer, 68.37.
- ordination af euforiserende stoffer, 67.65.
- speciallægeundersøgelser for invalideforsikringsretten, 72.54, jfr. 73.26, 74.22 og 75.28.
- speciallægeundersøgelser for sikringsstyrelsen (ulykkesforsikringen), 73.292.
- straffesag mod læger, 60.154.
- sundhedsstyrelsens vejledning, 59.69.

takster for behandling på rigshospitalet, 68.28, jfr. 71.17.
 ukorrekt udtalelse fra korpslæge, 70.66.

Lærlinge.

begrundelsespligt for faglige fællesudvalg, 81.291, jfr. 82.304.
 brug af spørgeskemaer, 78.556, jfr. 80.52.
 egnede læresteder, 78.556, jfr. 80.52; 81.291, jfr. 82.304.
 lærestedernes forpligtelser, 78.556, jfr. 80.52.
 lærlingelovens anvendelse på handicappede, 73.380.
 tilskud til rejseudgifter, 68.71.

Løfte, se Bindende tilsagn.

Løn.

aflønning af funktionær i Grønland, 61.101.
 aflønning af lorantekniker, 63.75.
 beregning af løn for forskudt arbejdstid, 56.128.
 EDB-personale, 75.164.
 kvalifikationstillæg efter smedeoverenskomsten, 72.85.
 lønoplysninger fra statsbanerne til skattevæsenet, 61.94.
 opgivelse af funktionærs løn til skattevæsenet, 55.26.
 personligt tillæg til kontorassistenter af 2. grad, 60.145; 62.92; 64.85.
 tilbagebetaling af løn m.v., 63.20; 72.37; 81.82.
 tilbagevirkende kraft for bestillingstillæg, 62.100.
 tjenestemandsaftales indhold uoverensstemmende med det faktisk aftalte, 75.155.
 udbetaling af løn via løngirokonti, 73.247, jfr. 74.36.

Lønarbejderdagpenge, se Sygesikring.

Løntilbageholdelse,

bidrag, 57.203; 58.146.
 blanketter, 69.28.
 skat, 59.104; 63.92; 64.64, 108, 117; 65.44; 67.87; 68.75; 70.25.
 sygekasserestance, 68.43.

Lån,

hos trediemand, 59.87.
 hos underordnede, 57.126.

Magtanvendelse, se Fængselsforhold og Politi.

Magtfordrejning, se Uvedkommende hensyn.

Mangelsattester, se Motorsagkyndige.

Manglende besvarelse, se Sagsbehandling.

Manglende erindring, se Sagsbehandling.

Manglende underretning, se Sagsbehandling, underretning.

Matrikeldirektoratet,

afslag på udstykningsandragende, 63.85, jfr. 65.19.
 ekspedition af sammenlægnings sag, 64.89.
 ekspeditionsformen i matrikeldirektoratet, 58.154, jfr. 62.14.
 landbrugsnotering af staudegartneri, 75.290.
 matrikulær udskillelse af offentlig vej, 73.301, jfr. 74.40 og 76.26.
 notering af pelsdyrfarm som landbrugsejendom, 74.52.

Meddelelse til pressen,

berigtigelse af urigtig meddelelse til pressen, 55.54.
 fået beklagelig form, 57.96.
 kommentar vedr. verserende straffesag, 57.73; 59.35; 60.65; 64.119.
 krænkelse af tavshedspligt, 61.174, jfr. 62.18.
 lov om offentlighed i forvaltningen pålægger ikke forvaltningen pligt til at give meddelelse til pressen, 78.152.
 om afgørelse, før denne var adressaten i hænde, 55.121; 61.174; 78.447.
 oplysning til redaktør om ældre indbrud, 59.193.
 uklar meddelelse til pressen, 55.85.

Medicin,

apoteksforbeholdt medicin, 67.58.
 livsvigtig medicin, 60.154.
 medicinhjælp efter pensionslovene eller bi-standsloven, 80.148.
 sundhedsstyrelsens vejledning, 59.69.

Menighedsråd,

afstemningsreglen i menighedsrådslovens § 42, stk. 1, 65.116, jfr. 66.16.
 kontradiktion ved afskedigelse, 78.169.
 medlemskab af menighedsråd ved ændring af sognegrænser, 80.94, jfr. 81.332.
 overdragelse af restaureringsarbejde vedr. en kirke til et medlem af menighedsrådet, 83.154.
 sagsomkostninger ved injuriosøgsmål, 66.28.
 valgbarhed til menighedsråd, 80.353, jfr. 81.334; 81.165.

Mentalobservation,

anbringelsessted og ventetid, 67.79.
 censur af observands brevveksling, 59.31.
 lommepege til mentalobservander, 67.41.
 ventetider, 75.645, jfr. 76.69 og 77.56.

Merværdiafgift, se Omsætningsafgift.

Milfeldt-sagen. 64.129; 65.150.

Militærforhold,

afbrydelse af sergentelevs uddannelse, 70.28.
 afbrydelse af værnepligtiges uddannelse i flyvevåbnet, 56.69.
 afskedigelse af kontraktansatte officerer, 74.199.
 afslag på afskedsansøgning, 74.84.
 aktindsigt m. h. t. militært rapportmateriale, 73.166.
 aktindsigt vedr. værnepligtiges tjenesteforseelser, 67.81, jfr. 69.14 og 72.19.
 ankevejledning i h. t. militær retsplejelovs § 62, 56.159.
 arresters tilstand, 65.158; 74.309, jfr. 75.56 og 76.29; 76.125.
 behandling af tilskadekommen værnepligtig, 56.184.
 beregning af værnepligtstid, 67.35.
 berigtigelse af urigtige meddelelser til pressen, 55.54.
 bygningstjenestens indkøb af skumslukningsagregater, 56.52.
 bytning af lagner, håndklæder og skjorter, 66.66.
 »cafeteriaordning«, 65.158, jfr. 66.18.
 disciplinarmiddel for forsinkelse, 68.17.
 eftergivelse af skat, 71.174.
 eftersyn af værnepligtiges private ejendele, 67.53.
 ekspropriation til militære formål, 57.234.
 FN-tjeneste i udlandet, 66.64, jfr. 68.14.
 forfremmelsesbedømmelser, 61.137.
 forholdsattesters formulering:
 flyverkommandoen, 55.97, jfr. 60.26.
 søværnet, 57.201, jfr. 60.26.
 forskelsbehandling af værnepligtige, 68.44.
 førelse af anholdelsesbog, 76.125.
 hjemsendelse:
 af math i flyvevåbnet, 55.97.
 af officerselever, 55.54.
 fra militærtjeneste, 61.174.
 hjemsendelsespenge:
 manglende forbehold ved udbetaling af hjemsendelsespenge, 56.159.
 tilbageholdelse af hjemsendelsespenge, 58.182.

hjælp til værnepligtige, 57.65; 66.19; 68.38; 69.49, 83, jfr. 70.14; 74.397, jfr. 75.63.
 hærens materielkommandos udflytning til Hjørring ikke anset for forflyttelse, 72.124.
 indkvarteringsforholdene på kaserner, 66.67; 67.52, 53; 76.450, jfr. 77.88 og 79.34.
 kantineforhold, 67.52, 53.
 klagevejledning, 82.104, jfr. 83.277.
 kontradiktion ved afgørelse om forlænget tjenestetid, 82.104, jfr. 83.277.
 kostforplejning, 68.75.
 kystofficerers uddannelse, 61.137.
 leje af kvarterer, 68.75.
 munderingsoptællinger på stillepladsen, 65.154, jfr. 66.17.
 opbevaring af befalingsmandsskolens bedømmelsesmateriale, 70.28.
 oprettelse af kommunikationsknudepunkt, 69.59.
 overnatning hjemme, 70.66.
 psykiatrisk undersøgelse af værnepligtige varetægtsarrestanter, 58.172.
 registrering af arrestophold, 74.309, jfr. 75.56 og 76.125.
 skjorter, 68.75.
 skriftligt svar på ansøgning, 62.38.
 støjgener på regimentsværksted, 75.190.
 talsmandsordning for værnepligtige befalingsmænd, 65.158, jfr. 66.18.
 tilbud til afskediget kontraktansat officer om civil beskæftigelse, 55.18.
 tjenestepligtserklæring, 74.84; 80.744.
 tyveri af motorcykel, 61.40.
 udbetaling af invaliditetserstatning til tilskadekommen værnepligtig, 59.116, jfr. 60.32.
 vagtarrestanters læsning, 63.95, jfr. 64.14.
 værneting for militær straffesag, 66.52.

Militærnægtete,

lægekonsultation i Kompedallejren, 57.72.
 udstationering til kommuner, 72.154, jfr. 73.32.

Miljøbeskyttelse,

beregning af klagefrister, 78.120, jfr. 79.51 og 81.321.
 etablering af nedsivningsanlæg, 75.68.
 forbud mod afbrænding af haveaffald (miljøbeskyttelsesreglementets kap. 4.4.1., 2. pkt.), 82.194, jfr. 83.280.
 foreningers klageberettigelse i h. t. miljøbeskyttelsesloven, 80.501, jfr. 81.339.
 forhåndsvarsling af påbud, 81.199.
 godkendelse af flyveklub efter miljøbeskyttelsesloven, 77.686, jfr. 78.74, 80.36 og 81.321.

- godkendelse af særlig forurenende virksomheder, 80.746, jfr. 82.297.
- indklagedes adgang til at overvære støjmålinger, 77.153.
- landbrugsejendoms deltagelse i kommunal renovationsordning, 77.379, jfr. 78.54 og 79.40.
- offentlighedslovens §§ 11 og 12 ved igangsættningstilladelser efter miljøbeskyttelseslovens § 72, stk. 4, 83.173.
- påbud om lovliggørelse af spildevandsforhold, 81.196.
- tilsyn med særlig forurenende virksomheder, 80.630, 746, jfr. 82.297.
- underretning af adressat efter miljøbeskyttelseslovens § 68, stk. 1, 81.196.
- ændring af lokale forskrifter, der strider mod miljøbeskyttelseslovgivningen, 77.625.
- Mindrebedlethed*, se *Boligstøttelovgivning*.
- Ministerialbog*, se *Navngivning*.
- Misvisende erklæring*,
landbrugsministeriet, 64.89.
politiet, 55.27.
retslægerådet, 61.36.
skyldråd, 57.191.
statsbanerne, 57.89.
- Modstridende afgørelser*, 55.31, 91.
- Monopolloven*,
aktindsigt i monopolankenævnets sager, 76.147, jfr. 78.37.
omfatter ikke danske virksomheders eksportforhold, 56.33.
undersøgelse i h. t. monopollovens §§ 11 og 12, 61.104.
- Monopoltilsynet*,
handelsministeriets kompetence over for monopoltilsynet, 61.104.
indkaldelser til møde i monopoltilsynet, 57.154.
undersøgelse af optikbranchens forhold, 61.104.
- Motorafgifter*, hjemmelen for regeringens dispositioner over motorafgifter, 55.57.
- Motorregistre*,
oplysninger fra centralregisteret for motorkøretøjer om tidligere ejerforhold, 83.134.
oplysninger fra motorregistre om registrerede motorkøretøjer, 59.27.
- Motorsagkyndige*,
indregistrering trods mangler, 55.91.
- syn af hyrevogn, 57.141.
- udstedelse af mangelsattest, 56.147, jfr. 57.24; 57.109.
- Myndighedsmisbrug*, anklagemyndighedens stilling til begæring om straffesag i h. t. rpl. § 726, stk. 3, 2. pkt., 57.148.
- Naturfredning*,
adgang til private skove, 70.63.
adgang til private strande, 82.212.
afvejelse af hensyn ved naturfredning, 61.77.
ankeberettiget i h. t. naturfredningslovens § 19, 61.51.
dispensation fra strandbyggelinie, 55.31; 61.98.
dispensation fra udstykningsforbud, 76.134.
fjernelse af ulovligt opførte sommerhuse, 77.338, jfr. 79.39.
forbud mod grusgravning, 74.408.
fredningsnævns adgang til at dispensere fra overfredningsnævnskendelse, 61.51.
genoptagelse af erstatningssag, afgjort under urigtige forudsætninger, 77.251.
godkendelse af større el-anlæg, 80.244.
klageberettigelse i h. t. naturfredningslovens § 58, stk. 1, 81.188.
naturfredningsrådets ekspeditionsform, 63.31, jfr. 64.14.
omkostninger til advokatbistand i forbindelse med fredningssag, 75.113.
overenskomst om arealerhvervelse i forbindelse med fredningssag, 74.46.
overfredningsnævnets adgang til at dispensere fra egen kendelse, 61.51.
plejehjem uden tilladelse, 76.87.
præcisering af fredningsservitut, 76.163.
rørlægning af åbent vandløb, 80.294.
skolebyggeri i strid med skovbyggelinie, 73.230.
spørgsmål om fredningsmyndighedernes adgang til at betjene sig af overenskomst i stedet for at rejse fredningssag, 74.46, jfr. 76.27.
taksationskommissionens kompetence, 75.216, jfr. 76.32.
udstykningsforbud (deklaration om naturfredning), 76.134.
- Navnebevillinger*,
adgangen til at antage hustrus pigenavn, 66.26.
gebyr for navnebevillinger, 57.210.
indhentelse af erklæring før udstedelse af navnebevillinger, 68.46.
underretning om navnebevillinger, 59.41.

Navngivning.

Eg som fornavn, 65.126.
 indførelse af fornavn i ministerialbogen, 58.234.
 Tani som fornavn til en pige, 83.161.

Notat, se Sagsbehandling, manglende notat.

Notits til sideordnede myndigheder af indstilling om bevilling, 56.68.

Næringslov, dispensation i henhold til § 15, stk. 1, 69.52.

Næringsregistre, oplysninger fra næringsregistre, 59.27.

Nævn,

berigtigelse af meddelelse om afgørelse, 82.262.
 lovligheden af, at del af et nævn træffer afgørelse, 63.31, jfr. 64.14.
 medlems adgang til nævns dagsordener og hans udelukkelse fra møderne, 62.95.

Offentlige midler, se Forskelsbehandling.

Offentliggørelse af:

beslutning om fiskestop på fiskeriterritoriet ved Grønland, 80.470.
 cirkulærer m.v., 82.123.
 cirkulærskrivelse om behandling af ejerskiftesager, 58.157.
 forretningsordenen for:
 ankenævnet vedr. vareforsynings-sager, 55.102, jfr. 56.18.
 arbejdsnævnet, 56.92, jfr. 57.24.
 elektricitetsrådet, 58.178, jfr. 59.20.
 invalideforsikringsretten, 55.93, jfr. 60.25.
 ulykkesforsikrings-rådet, 56.196.
 forslag til bygningsvedtægt, 65.36, jfr. 67.16.
 forslag til udlæg af privat fællesvej, 74.125.
 instruks om ydelse af de i folkeforsikringslovens § 60, stk. 1 a, nævnte hjælpemidler, 55.93, jfr. 60.25.
 monopoltilsynets undersøgelse af optikbranchens forhold, 61.104.
 politivedtægten for København, 59.146, jfr. 64.13 og 67.15.
 regulativ ang. boligtilsynsrådets og sundhedsstyrelsens virksomhed, 55.75.

Offentlighed, se Aktindsigt.

Offentlig konkurrence med privat erhvervsvirksomhed, 83.168.

Offentligt udbud, se Licitation.

Omsætningsafgift,

begrebet »byggedage« ved godtgørelse af omsætningsafgift, 71.46.
 betalingstidspunktet for omsætningsafgift, 64.102.
 frist for klage, 72.56; 73.28.
 fritagelse for merværdiafgift, 74.91.
 fritagelse for omsætningsafgift af brugt motor-køretøj, 66.61.
 godtgørelse af omsætningsafgift vedr.:
 atelier (nybyggeri eller tilbygning), 75.182.
 tagetage, 71.58.
 vandtårn, 65.144.
 merværdiafgift af benzin til servicekørsel, 68.41.
 merværdiafgift på varer, der ikke var toldbe-handlet inden lovens ikrafttræden, 63.65.
 returnering af varer, 80.533.
 tilbagebetaling af omsætningsafgift, 63.23.
 told- og momsfri indførelse af personbiler, 79.273.

Omtaksation, beskikkelse af landinspektør til ledelse af omtaksation, 57.212, jfr. 61.18.

Omtarfering, se Toldvæsenet.

Oplysningspligt, betydningen af diskretionstilsagn for oplysningspligt, 75.466.

Oprykning,

af tjenestemandsansatte gymnasielektorer, 81.55.
 fra fuldmægtig til ekspeditionssekretær, 61.166, jfr. 64.13.

Opslag,

angivelse af ansættelsesbetingelser i stillingsopslag, 73.152, 390, jfr. 74.43.
 ansættelse af lærer med andet bifag end angivet i stillingsopslaget, 79.527.
 ansættelse af to lærere efter samme opslag, 79.527.
 honorarlønnede stillinger, 60.115.
 internt opslag, 74.306, jfr. 75.55.
 lektorstilling ved Københavns universitet, 71.119, jfr. 72.20.
 stillinger som narkotikakonsulent, 73.192, jfr. 75.36.
 stillinger som politibetjent, 73.390, jfr. 74.43 og 77.36.
 tjenestemandsstillinger, 56.21; 57.123, 198, jfr. 61.18.

Opsættende virkning.

- begæring indgivet efter udløb af klagefrist, 83.216.
- husdyrvoldgiftslovens § 9, 55.21.
- klage til den sociale ankestyrelse, 81.269; 83.216.
- klage til miljøankenævnet, 77.173.
- klage til ombudsmanden, 55.87; 82.17.
- klage til tilsynsråd, 73.197, jfr. 74.34.
- offentlighedslovens §§ 11 og 12 ved afgørelser om opsættende virkning, 83.173.
- påanket landsretsdom, 80.527.
- Optikbranchen*, monopoltilsynets undersøgelse af optikbranchens forhold, 61.104.
- Optræden*,
omnibuschaufførs optræden, 55.55.
polititjenestemandes optræden, 56.167; 57.157.
- Opføringsforanstaltning*, se *Beskæftigelsesforanstaltninger*.
- Ordblindhed*, diagnosticering af ordblindhed, 65.81.
- Organisationer*,
repræsentation i udvalg, 65.120.
repræsentation ved forhandlinger med regeringen, 65.99.
ret til at forhandle understøttelsesordning for ikke-pensionssikret personale ved KTAS, 83.78.
- Overtræk* på finansministeriets foliokonto i Danmarks nationalbank, 55.64.
- Pantefoged*, se *Skat*.
- Parkeringsareal* ved tilbygning, 74.113.
- Parkeringsfondsordninger*, 73.292, jfr. 74.40.
- Partsmedvirken*,
disciplinære foranstaltninger, 73.103.
dispensation fra byggebestemmelser, 74.56.
fri proces sager, 81.134.
matrikulær udskillelse eller udvidelse af offentlige veje, 73.301, jfr. 74.40 og 76.26.
opsættende virkning ved klage, 79.464.
revision af ejendomsvurderinger, 73.283.
skattesager, 75.610, jfr. 76.68 og 77.55; 81.71, jfr. 82.299.
ulykkesforsikringsager, 74.395, jfr. 75.62 og 76.30.
Se også *Sagsbehandling*, kontradiktion.
- Partsoffentlighed*, se *Aktindsigt*.
- Pas*,
oplysninger til private om, hvorvidt en person har fået udstedt pas, 59.169.
personnummer, 78.205, jfr. 79.56 og 81.324.
pligt til fremvisning af pas, 56.167.
- Patentkommissioner*, sagsbehandlingen i de særlige patentkommissioner, 60.189.
- Pengesedler*, se *Danmarks nationalbank*.
- Pensionskasser*,
dispensation m. h. t. bestyrelsens sammensætning, 56.86.
overførelse af privat pensionsforsikring som betingelse for optagelse i pensionskasser, 56.134.
Se også *Forsikringsrådet*.
- Plejehjem*,
beregning af betalingen for ophold på plejehjem, 74.178.
optagelse af patient fra en anden kommune på kommunens plejehjem, 77.443, jfr. 80.35 og 82.285.
tilsyn med plejehjem, 72.144, jfr. 75.29.
- Politi*,
administrativ inddragelse af førerbevis (mangelende ædruelighed), 57.102.
afgift ved bortlodninger, 58.227.
afhøring:
bidragssager, 57.206.
børn, 56.131; 61.128, jfr. 66.15; 64.76; 70.72; 78.262, jfr. 79.61.
diskretion ved afhøring af nabo, 64.72.
færdselssager, 61.152, jfr. 62.15 og 63.14; 75.322, jfr. 76.35.
patienter, 60.167.
pr. telefon, 56.199.
uden iagttagelse af rpl. § 807, stk. 3, 57.157; 58.222, 229; 59.167; 64.72.
udenretslig afhøring af sigtede, 57.157; 58.222, 229.
varighed af afhøring, 63.56, jfr. 71.17.
afregning ved udpantning, 62.20.
afsenderadresse på tilsigelser, 61.124.
afsoning af adm. fastsatte skattebøder, 61.94.
aftjening af værnepligt som betingelse for ansættelse, 73.390, jfr. 74.43 og 77.36.
aktindsigt i politirapport, 81.143.
anholdelse:
adgang til omklædning, 56.137.

- anholdts effekter, 76.305.
 beruset restaurationsgæst, 65.71.
 bøderestanter, 60.60; 62.35; 68.51.
 børn, 78.262, jfr. 79.61.
 fejl meddelelse om anholdelse, 57.95.
 fremstilling for fogeden, 72.132, jfr. 77.31.
 omsorg for anholdts cykel, 62.85.
 skatterestanter, 59.185.
 til afsoning af bøde, 68.51.
 til fuldbyrdelse af dom, 72.243, jfr. 73.46.
 underretning af pårørende, 76.234, jfr. 78.40.
 ankevejledning i klagesager, 77.442.
 anmeldelse mod førere af motorkøretøjer for færdselsforseelser, 57.172.
 anmeldere:
 anonymitet, 64.68.
 fortid, 61.39.
 beføjelser ved afspærring af privat vej, 58.76, jfr. 60.31.
 behandling af:
 andragende, 60.116.
 besøgstilladelser, 61.150; 74.159.
 dyrplagerianmeldelse, 56.169; 66.30.
 eftersøgningssag, 57.196.
 færdselsager, 56.175; 58.213; 61.24, 152, jfr. 62.15 og 63.14.
 indstilling om ankeafkald, 57.162.
 prøveudskrivningssag, 61.42.
 straffesag mod kommuneassistent, 69.18.
 straffesag mod læger, 60.154.
 belastende oplysninger fra politiet til udenlandske repræsentationer, 79.452, jfr. 80.86.
 beslaglæggelse:
 anholdts effekter, 76.305.
 forelæggelse for retten, 57.251, 254; 58.115, 222.
 forsegling af dokumenter, 57.250.
 fortegnelse over det beslaglagte, 57.246; 58.222.
 første gennemsyn af papirer, 60.160.
 retskendelse til beslaglæggelse, 60.160.
 bevaring:
 erstatningsansvar for tyveri, 81.135, jfr. 83.269.
 motorvogn, 73.408, jfr. 74.45.
 renter af beløb, der var taget i bevaring, 55.27.
 samtykke eller retskendelse, 72.238, jfr. 73.44 og 74.33.
 tilbagelevering af aktiver efter konfiskations-sags afslutning, 55.27.
 tilbagelevering af effekter, 56.150; 58. 115, 222; 62.30, 32.
 tilbagelevering af konfiskerede kunstværker, 61.176, jfr. 62.18.
 toldlovens § 126 (tidl. § 192), 62, 103, jfr. 65.18; 83.85.
 bøder:
 eftergivelse, 75.638, jfr. 76.69.
 fuldbyrdelse, 60.60; 62.35.
 inddrivelse, 59.157; 60.60.
 tilbagebetaling, 79.137.
 detentioner:
 børn, 78.262, jfr. 79.61.
 detentionslokalers tilstand, 75.576, jfr. 76.64; 78.143, jfr. 79.52 og 81.324.
 fjernelse af indretninger, der kan anvendes ved selvmordsforsøg, 75.595, jfr. 76.67 og 78.35.
 regler vedrørende bl. a. anbringelse i detention, 73.69 og 190, jfr. 75.34 og 80.25.
 tilsyn med detentionsanbragte, 73.69, jfr. 75.34, 77.33 og 80.25.
 domfældts indsættelse til afsoning, 59.147.
 døgnrapport, aktindsigt, 73.84.
 efterretningstjeneste, 55.93.
 findeløn, 56.195, 204; 64.114.
 fingeraftryk:
 af sigtede, 57.157.
 fjernelse af fingeraftryk efter tiltalefrafald og frifindelse, 57.157; 81.131.
 som led i efterforskning, 74.237.
 fogedforbud, 80.226, jfr. 81.334 og 83.264.
 fogedforretning:
 bortsalg m.m. af udsatte effekter, 80.516.
 fjernelse af udpantede effekter, 62.20.
 forelæggelse af voldssag for statsadvokaten, 57.214.
 fotos:
 af sigtede, 57.157.
 fjernelse efter tiltalefrafald og frifindelse, 57.157.
 som led i efterforskning, 74.254.
 ved demonstrationer, 74.254.
 fuldbyrdelse af dom, 72.243, jfr. 73.46.
 fuldbyrdelse af en betinget dom, 74.249, jfr. 75.50.
 henvendelse på en bidragspligtigs bopæl, 57.206.
 hundeloven:
 opkrævning af hundeafgift, 57.93.
 pålæg i h. t. hundelovens § 13, stk. 2, 58.176.
 indkaldelse af forsvarer til retsmøde, 61.123.
 indsættelse til afsoning af bøder, 60.60; 62.35.
 konfiskation:
 tilbageholdelse af aktiver efter konfiskations-sags afslutning, 55.27.

- udenretslig konfiskation 82.170, jfr. 83.279.
udlevering af konfiskerede varer, 61.176, jfr. 62.18.
- løsladelse af beruset person, 65.71.
- magtanvendelse:
beruset restaurationsgæst, 65.71.
bøderestant, 68.51.
- meddelelse til pressen om verserende straffesag, 57.73; 59.35; 60.65; 64.119.
- modtagelse af betaling fra anholdt restaurationsgæst, 65.71.
- opgivelse af navn m.m. ved telefonisk henvendelse (rpl. § 750), 82.136, jfr. 83.278.
- oplysninger:
i h. t. lov om offentlig forsorgs § 44, stk. 1, 59.156.
til private om, hvorvidt en person har fået udstedt pas, 59.159.
til udenforstående om et ældre indbrud, 59.193.
- opløsning af demonstration, 69.42.
- personnummer i pas, 78.205, jfr. 79.56 og 81.324.
- placering af færdselstavler på stranden, 66.70.
- polititjenestemand's besøg hos varetægtsfængslet trods afhøringsforbud, 75.431.
- ransagning:
beretning om ransagning, 57.246; 64.66.
efter eftersøgt bøderestant, 68.51.
efterladelse af besked, når ingen er hjemme, 75.419, jfr. 76.53.
eftersyn af garderobeskab er ransagning, 60.125.
erklæring efter rpl. § 799, stk. 7, 82.140.
formkrav til samtykke til ransagning, 62.32.
»gennemsyn« af lejlighed, 76.136.
henstilling om indskærpelse af formforskrifterne vedr. ransagning, 57.243, jfr. 58.37.
tilkaldelse af vidner ved ransagning, 57.245, 249, 252, 255; 58.66, 222; 60.165; 62.32; 64.66.
tilkendegivelse af øjemedet med ransagning, 57.246, 250, 253.
- rapporter:
affattelse af rapporter, 55.93; 56.153, jfr. 57.25; 56.187, 199, 204; 57.145, 196; 58.222, 229; 59.167; 60.169, 172.
anførsel om evt. samtykke til bevaringstagesse, 72.238, jfr. 73.44 og 74.33.
anførsel om rpl. § 807, stk. 3, 64.72.
anførsel om tilbageleveringsbegæring, 72.238, jfr. 73.44.
oplæsning og vedståelse af rapporter, 67.72.
- optagelse af rapporter forud for påbud i h. t. politivedtægten, 57.188.
rekonstruktion af bortkommet rapport, 59.33.
tidspunktet for optagelse af rapport, 56.111, 200.
rutinetimer ved fornyelse af førerbevis, 59.24.
rækkefølgen af efterforskningskridt, 60.166.
salg af motorvogn på tvangsauktion, 73.408, jfr. 74.45.
selvmordstruede, fratagelse af beklædningsgenstande, 75.595, jfr. 76.67 og 78.35.
straffesag ikke tilstrækkeligt oplyst, 69.18.
- tilsigelser:
afhøring, 57.206; 61.124.
afsenderadresse på tilsigelser, 61.124.
bidragssager, 57.206.
fuldbyrdelse, 66.46; 67.37; 75.315, jfr. 76.35 og 78.33.
lukkede tilsigelser, 66.82.
overladelse af tilsigelser til andre myndigheder, 59.185.
retsmøde, 60.159, 173.
titulering, 81.158.
vidner i domsmandssag, 61.178.
værnepligtssager, 61.124.
tilskadekomst i tjenesten, 60.200.
tilsyn med prøveløsladts overholdelse af et vilkår for løsladelsen, 59.195.
tvangsindlæggelse af sindssyge, 57.190.
udbetaling af vidnegodtgørelse, 60.42.
udenlandske nummerplader, 73.408, jfr. 74.45.
udlån af akter fra en politimæssig efterforskning til en kommunalbestyrelse, 74.161, jfr. 78.29.
udtalelse om skyldspørgsmålet, 57.73; 59.35.
udtalelse om valg af forsvarer, 69.72, jfr. 70.13.
- underretning:
af anmeldere og sigtede, 55.99, jfr. 56.17; 56.126, 212; 61.30, jfr. 63.13; 61.39; 62.32; 63.22.
om verserende straffesag, 61.148, jfr. 65.18.
undersøgelse af en pølsevogn, 60.39.
vicepolititiinspektørs vidneforklaringer, 69.72.
- Politibekendtgørelser,*
hjemmelen for udstedelse af midlertidige politibekendtgørelser, 59.52.
uvedkommende hensyn ved udstedelse af politibekendtgørelser, 63.24.
- Politi-lovene,* politiets adgang til at udstede midlertidige bekendtgørelser, 59.52.
- Politirapporter,* se *Politi.*

Politisager, værneting ved politisager, 57.29.

Polititilsyn, hjemmelen for opkrævning af betaling for polititilsyn, 56.70.

Polititjenestemænd,

sager mod polititjenestemænd for myndigheds-
misbrug, 57.148.

tiltale mod polititjenestemænd, 58.213, jfr.
59.21.

Politiundersøgelse,

berettigelsen af politiundersøgelse foranlediget
af:

forvaringsanstalt, 57.197.

revisionsdepartement, 57.96.

berettigelsen af politiundersøgelse mod læger,
60.158.

Politivedtægt,

forholdet mellem politivedtægt og valgagitati-
onsbekendtgørelse, 72.201, jfr. 73.36.

offentliggørelse af politivedtægt, 59.146, jfr.
64.13 og 67.15.

påbud i h. t. politivedtægt, 57.188.

uddeling af propaganda ved kaserne, 75.427, jfr.
77.45.

Postvæsenet,

betaling af omsætningsafgift ved giro, 64.102.

dækning af ekstraudgifter ved omdeling af et
blad, 59.162.

erstatning for forsinkelse, 64.111.

forhøjelse af portotaksten for distriktsblade,
65.141.

indberetning til tjenestested om overtræk af
løngirokonti, 73.247, jfr. 74.36.

interne auktioner, 80.481, jfr. 81.338.

kvittering for ikke indbetalt beløb, 69.103.

posttjenestemænds rådhed over frimærkebe-
holdninger, 59.37.

Praksis,

godkendelse af særlig sagkyndige konsulenter
(moderniseringsstøtte), 81.174.

hjemmel for kommunernes gebyropkrævning
ved ejendomsoplysninger, 80.658.

ændring af administrativ praksis, 67.28; 75.635;
76.358, jfr. 77.81; 78.299; 80.564, 638, jfr.
81.342; 83.163.

Pressen,

adgang til råduse uden for almindelig åbnings-
tid, 83.101.

dementi af udtalelser i pressen, 58.85.

pressemøder, 64.119.

udtalelse om pressen, 61.74.

Se også *Meddelelse til pressen*.

Privat arbejde for overordnet i tjenestetiden, 55.33.

Privat fællesvej,

afspærring af privat fællesvej, 58.76, jfr. 60.31.

fejl i forbindelse med bekendtgørelse om udlæg
af privat fællesvej, 74.125.

Provsteret, se *Folkekirken*.

Præstegårde, se *Folkekirken*.

Prøvelsladelse, se *Fængselsforhold*.

Psykiatrisk undersøgelse af værnepligtige varetægts-
arrestanter, 58.172.

Påbud,

forhåndsvarsling efter miljøbeskyttelseslovens §
68, stk. 2, 81.199.

om ikke at rette henvendelse til Danmarks na-
tionalbank, 58.225; 59.202.

optagelse af rapport forud for meddelelse af
påbud i h. t. politivedtægt, 57.188.

stærkstrømsreglementets § 119 c, 68.26.

sundhedsvedtægt om nedbringelse af ulemper,
70.26, jfr. 71.17.

Se også *Forbud*.

Pålæg, se *Lovhjemmel*.

Påtalebegæring i h. t. straffelovens § 275, stk. 2,
74.290, jfr. 75.54.

Påvisningsret, se *Udpankning*.

Radiolicens, se *Danmarks radio*.

Ransagning, se *Politi*.

Redningsskibet »Vestkysten«, tilsyn med fyr m. m. i
Thyborøn kanal, 58.195.

Referat, se *Sagsbehandling*.

Regionplanlægning, se *Lands- og regionplanlæg-
ning*.

Registrering af revisorer, se *Autorisationsordning*.

Rekurs, se *Anke*.

Religionsfrihed, se *Anerkendte trossamfund*.

Religionsundervisning, se *Folkeskolen*.

Renter,

beløb, der var taget i bevaring af politiet, 55.27.
 ekspropriationserstatning, 69.16.
 ekstra skattebeløb (1 pct. mdl.), 66.54.
 erstatning i h. t. ulykkesforsikringsloven, 58.45.
 for sent indbetalt spiritusafgift, 72.59, jfr. 73.29.
 for sent udbetalte ydelser til offentligt ansatte,
 77.167, jfr. 78.47, 79.36 og 81.320.
 ikke renter ved tilbagebetaling af arveafgift,
 77.226, jfr. 80.35.
 kloakbidrag, 79.504.
 kontant købesum ved det offentliges ejendoms-
 handler, 75.444.
 tilbagebetaling af arveafgift, 68.21.
 tilbagebetaling af moms, 82.71.
 tilskadekomsterstatning, 56.157.

Restaurationsloven, lukketidsbestemmelser, 81.88.
 jfr. 82.299.

Retsbogsudskrifter, fremsendelse af retsbogudskrif-
 ter til et vidne, forinden dette afhøres i retten,
 56.104.

Retshjælp, se *Fri proces*.

Retskraft, erstatningsdoms retskraft i forhold til
 klage til byggestyrelsen over afgørelse i h.t. byg-
 geloven, 82.51, jfr. 83.274.

Retslægerådet,

akter bortkommet under cirkulation, 59.62.
 misvisende erklæring, 61.36.

Retsplejeloven,

§ 726, stk. 3, 2. pkt., se *Myndighedsmisbrug*.
 § 750, se *Politi*.
 § 807, stk. 3, se *Politi*.

Revisionsdepartementer, se *Rigsrevisionen*.

Revisorer,

adgang til at være eksekutorer, 71.51.
 klage over eksamensbedømmelse, 77.416, jfr.
 78.56.

Rigsrevisionen,

2. revisionsdepartements behandling af en sag,
 57.96.
 frafald af krav i dødsbo efter kassebetjent,
 71.138, jfr. 72.21 og 77.25.
 revisionen af Danmarks radios regnskaber,
 66.33, jfr. 67.16.

tilbagebetaling af for meget betalt skifte- og
 arveafgift, 75.100.

Rutebiler, se *Goodwill*.

Rygeforbud, se *Danske statsbaner*.

Råstofloven,

afslag på udvidelse af lovligt påbegyndt grus-
 gravning, 74.416.
 anmeldelse om indvinding af sten, grus og
 sandforekomster i h. t. råstofloven, 74.408.
 forholdet til lov om landbrugsejendomme,
 75.235.
 konfiskation ved ulovlig råstofindvinding,
 77.615, jfr. 78.73 og 79.47.
 vilkårsfastsættelse, 77.317, jfr. 78.51.

Sagsbehandling,

advokatbistand til møde i et ministerium, 62.39.
 afgørelses formulering, 83.105.
 afgørelse vedrørende ansøgning ikke straks
 meddelt ansøgeren, 77.365.
 afskedigelse af funktionær, 57.164, jfr. 59.17;
 72.172.
 afslag på mødedeltagelse kan ikke begrunde
 afvisning af realitetsbehandling, 73.207.
 akter bortkommet, 59.62; 61.27; 82.84.
 anke i stedet for ny begæring om invalidepen-
 sion, 61.154; 62.85.
 anmodning om drøftelse af en sag, 61.75; 69.95;
 71.183; 72.172, 213; 81.71, jfr. 82.299.
 ansøgning:
 om fritagelse for at aflægge den alm. filosofi-
 ske prøve, 61.47.
 om omlægning af betalingsterminer, 59.67.
 til skatteråd vedr. ligningen, 59.63.
 bedømmelsesudvalg, 72.115, 182, jfr. 75.30;
 77.464, jfr. 78.59.
 behandling af anmodning om aktindsigt i inva-
 lidepensionssag, 81.301, jfr. 82.305 og 83.274.
 bekendtgørelse af eksamenskarakterer, 83.251.
 berostillelse af sager, 57.179; 58.219; 59.26;
 60.47, 111; 61.27; 62.97; 63.100; 64.62;
 65.143; 66.31; 67.38; 68.54.
 besigtigelse:
 beboelsesforbud, 71.66, jfr. 72.19.
 byggesag, 68.87.
 huslejenævns besigtigelse, 72.49.
 underretning om besigtigelse, 74.408; 82.204.
 bisidder ved møde, 65.125.
 ekspropriationssagers matrikulære berigtigelse,
 72.180, jfr. 73.33.

- erindringsskrivers besvarelse, 72.212, jfr. 73.40 og 78.26; 74.82, 359, jfr. 76.30; 74.429, jfr. 75.64.
- fejlagtig meddelelse om afgørelse, 82.262.
- fejlagtig oversendelse, 75.77.
- fejlekspeditioner i bidragssag, 69.90.
- fejlekspeditioner i skilsmisseg, 67.19.
- fotokopiers anvendelse, 56.200; 62.83.
- genoptagelse af berostillet sag, 68.97.
- hastesagers mærkning, 57.196.
- henlæggelse:
- af uekspederet sag, 57.213; 58.38; 61.42; 63.34; 67.42.
 - uden underretning, 56.124; 57.94.
- hjemmelsangivelse, 81.214.
- hjemvisning, 81.88, jfr. 82.299.
- høring:
- andragende til skatteråd om lempelse i ligningen, 59.63.
 - høring af biskoppen ved besættelse af provstestilling, 81.168.
 - høring af skolebestyrelse ved afskedigelse af skoleleder, 75.202.
 - høringsprocedure, 72.216; 73.122.
 - mangelfuld høring, 63.38.
 - oversendelse i stedet for høring, 56.124.
 - tilsidesættelse af høringsforskrifter, 73.139; 80.645.
 - ufuldstændig høring, 71.38.
 - undladelse af høring, 55.121; 56.51; 57.131, 138; 58.56, 161, 241; 64.93; 73.103; 77.279; 83.105.
 - unødvendig høring, 58.211.
 - ved dispensation fra arbejderbeskyttelseslovens § 31, stk. 1, 61.117.
 - ved dispensation fra overfredningsnævnskendelse, 61.51.
- indhentelse af akter ved rekursbehandling, 71.41.
- indhentelse af oplysninger om praksis hos underinstans, 72.209, jfr. 73.39.
- indhold af efterfølgende begrundelse, 83.57.
- indkaldelse af forbigående ansøgere om tillægsjord i h. t. statshusmandsloven til forhandling, 57.231, jfr. 60.26.
- intern kompetencefordeling, 61.101.
- journalisering af indkommet post straks efter modtagelsen, 74.193.
- klager over eksaminer, 77.399, jfr. 78.55.
- klager over læger, 73.156, jfr. 78.28, 80.25 og 81.315.
- kommunale myndigheders adgang til at udtale sig, 60.55; 66.48.
- kontradiktion:
- afgørelse om opsættende virkning, 79.464.
 - afskedigelsessag, 75.202; 78.169; 80.623; 83.21.
 - anmodning om kontradiktion ikke imødekommet, 72.35.
 - bedømmelse af universitetsspeciale, 83.251.
 - byggesag, 74.56; 76.206, jfr. 78.39 og 79.31.
 - disciplinærsag, 76.223, jfr. 77.58.
 - ejendomsvurderinger, 73.283, jfr. 74.39.
 - familieretssager, 74.311; 82.124.
 - foreløbige beslutninger om hjælpeforanstaltninger over for børn, 75.494, jfr. 79.25, 80.32 og 81.319.
 - forhåndsvarsling efter miljøbeskyttelseslovens § 68, stk. 2, 81.199.
 - fri proces sager, 81.134.
 - fængselssager, 73.399, jfr. 74.44.
 - genoptagelse af samkvemsretssag, 82.151.
 - klagesager, 73.103; 81.126.
 - matrikulær udskillelse af vej, 73.301, jfr. 74.40 og 76.26.
 - nye oplysninger, 72.40; 73.86.
 - optagelse på universitet, 74.103.
 - orientering af parter om kontradiktionspraksis, 82.124.
 - overfredningsnævnsager, 76.163.
 - sag om embedstelefon, 71.184.
 - samkvemsretssag, 82.151.
 - skattesager, 75.610, jfr. 76.68 og 77.55.
 - supplerende udtalelse ved læreransættelse, 78.705.
 - tilbagebetaling af arbejdsløshedsdagpenge, 82.32.
 - tilladelse efter naturfredningslovens § 43, 80.294.
 - ulykkesforsikringsager, 74.395, jfr. 75.62 og 76.31.
 - underretning om fremgangsmåden ved behandlingen af sager om tilladelse til erhvervelse af landbrugsejendomme, 81.182.
 - kontrol med sagernes rettidige ekspedition, 57.175; 58.189; 60.94; 61.27; 74.184, jfr. 77.41 og 78.30; 74.359, jfr. 76.30; 74.429, jfr. 75.64; 75.175.
 - krænkende formulering af skrivelse fra en socialforvaltning, 83.259.
 - lejlighed til at udtale sig over for amtsskatteråd, 71.113.
 - lejlighed til at udtale sig over for landshövdingen, 72.163.
 - lejlighed til at udtale sig over for lokalnævn, 76.192, jfr. 77.57.
 - lejlighed til at udtale sig over for minister, 81.71, jfr. 82.299.

- mangelfuld vejledning i sag om lån til beboerindskud, 73.351.
- mangelfuld vejledning i ægteskabssag, 67.22.
- mangelfuldt oplyst før afgørelsen, 57.62; 58.73; 61.22; 68.37; 69.18, 100; 71.184; 72.148, 219; 74.27; 73.252, jfr. 74.37; 73.367, jfr. 74.41; 75.134, 299, jfr. 76.33; 77.195, jfr. 78.48; 78.302, jfr. 79.63; 80.623, 746, jfr. 82.297; 81.118, 291, jfr. 82.304; 83.105, 131, 192.
- mangelfuldt svar, 73.351; 76.192, jfr. 77.57; 82.84.
- manglende besvarelse:
- af ansøgning, 55.111; 56.133; 57.137; 58.38, 63, 246; 59.41, 132; 61.23, 33; 70.86; 71.87.
 - af erindringsskrivelse, 56.173; 57.175, 219, 228, 233; 58.63, 159, 216, 221; 59.25, 167; 61.115; 63.36, 62, 63; 63.100; 65.97; 66.51; 67.102; 71.38, 142; 72.35; 73.103; 74.82; 75.77, 175; 76.382, jfr. 77.84; 77.288, jfr. 78.51; 79.177, 243, jfr. 80.70 og 81.328; 79.469 jfr. 81.331; 80.294, 556, jfr. 82.296; 83.32.
 - af skrivelse, 56.119; 57.161, 212, jfr. 61.18; 58.154, 177; 59.49, 56; 60.81; 61.24; 62.89; 63.77; 65.39, 124; 67.42, 95; 68.84; 69.42; 71.105, 140; 72.163, 213; 77.104.
 - af spørgsmål om hjemmel, 70.55.
- manglende erindring, 55.96; 61.42; 63.27.
- manglende iagttagelse af §§ 11 og 12 i offentlighedsloven i boligsikringssag, 82.47.
- manglende iagttagelse af reglen i lov om offentlig forsørg § 50, stk. 3, 57.65, jfr. 58.33.
- manglende journalisering, 59.198, jfr. 60.34; 61.27; 64.92; 74.429, jfr. 75.64.
- manglende notat i journalen om, hvorvidt en skrivelse er besvaret, 59.159; 74.184, jfr. 77.41 og 78.30.
- manglende notat om forhandlinger eller samtale, 57.119; 58.216; 59.47; 60.47, 187; 61.132; 63.39; 68.96; 70.21; 71.126, jfr. 72.21; 77.288, jfr. 78.51; 80.674.
- manglende notat om mødedeltagerne ved fagråd, 71.186, jfr. 72.25.
- manglende notat om udøvelse af tilsyn, 80.630.
- manglende orientering, da sagsbehandlingen trak ud i arbejdsdirektoratet, 83.27.
- misvisende erklæring, 61.36; 72.177; 77.464, jfr. 78.59.
- mundtlig besvarelse, 80.674.
- nedrivning af bygninger i »Christiania«, 74.56.
- orientering af ansøgere og klager, når sagsbehandlingstiden trækker ud, 82.20.
- personligt møde, 69.95; 74.67; 80.231.
- referat af rejseinspektørs undersøgelse, 59.74.
- referat bør indeholde bemærkning om, hvorfra oplysningerne stammer, 57.231.
- rekonstruktion af bortkommet sag, 59.29, 33; 61.42.
- resolution om genindsættelse forlagt, 59.25.
- restancekontrol i arbejdsdirektoratet, 83.32.
- restancekontrol omfatter alle sager, 80.385.
- rykning uanset henstand med tilbagebetaling af uddannelsesstøtte, 82.271.
- røgobservationer ved klager over røgreguleringer, 57.62.
- sekretærs manglende orientering af kommissionsformand, 71.105.
- skatterådskendelses form, 71.108, jfr. 75.28.
- skattevæsens behandling af sag om underholdsbidrag, 65.130.
- skriftligt svar, 62.38; 63.39, 100; 64.110; 68.96; 80.674.
- skrivelsers sproglige form, 71.65.
- socialudvalgs manglende initiativ over for folkepensionist, 72.74.
- specifikation af ekspropriationserstatning, 65.24; 69.33.
- tavshedspligt, 61.174, jfr. 62.18.
- tidspunktet for afgørelse af spørgsmål om opsættende virkning, 81.269.
- tilbageholdelse af oplysninger over for anden myndighed, 57.88.
- tilførsel til beslutningsprotokol for kommunalt udvalg, 76.127.
- tilsagn om udsættelse med afsoning ikke påført sagen, 59.147.
- trykfejl i eksamensopgaver, 63.29, 30, jfr. 65.19.
- udateret notat og påtegning, 57.191.
- udbetaling af løn, 61.132.
- udlån af akter, 62.83.
- udtalelsers form, 55.92; 57.102, 118; 59.35; 61.74, 104; 65.114; 70.51, 75; 72.182, jfr. 75.30; 74.219.
- ufyldestgørende besvarelse, 55.89, 92; 57.138, 234; 59.22, 24, 37, 140; 64.129.
- ufyldestgørende oplysningsgrundlag i sag om byrådsmedlems udtræden p.g.a. sygdom, 81.118.
- underretning:
- af ansøgere, 71.87; 72.58.
 - af modpart om indbringelse af afgørelse for ankenævn, 82.32.
 - af parts repræsentant, 78.113.
 - om afgørelse, 61.77.
 - om berostillelse, 72.110; 74.359, jfr. 76.30.
 - om beskikkelse af forsvarer i prøvedskrivningssag, 61.191, jfr. 62.17.
 - om bortkommen sag, 83.32.

- om eksamenskarakter, 83.251.
om forhøjelse af ejendomsvurdering, 74.297, jfr. 75.55 og 76.29.
om gebyr ved bistand fra udenrigstjenesten, 62.21.
om genoptagelse af råstofsag, 82.186.
om, hvornår svar kan ventes, 71.140; 72.18, 189, jfr. 73.36; 73.103; 74.429, jfr. 75.64; 75.643, jfr. 76.69; 78.735, jfr. 80.60; 79.243, jfr. 80.70 og 81.328; 80.556, jfr. 82.296; 80.674, 691; 82.20.
om landsskatterettens kendelser, 81.69.
om navnebevilling, 59.41.
om nedsættelse af kommission, 55.120.
om oversendelse til anden myndighed, 55.91, 107; 73.197, jfr. 74.34; 76.382, jfr. 77.84.
om sagsbehandling, 72.212, jfr. 73.40 og 78.26; 79.177.
om salg af invalidebil, 75.420, jfr. 76.54.
om verserende straffesag, 61.148.
overordnede myndigheders afgørelser meddeles direkte den, hvem afgørelsen vedrører, 56.122.
pligt for kommunal vejbestyrelse til at orientere vejbestyrelse i nabokommune, 76.388.
til anmeldere og sigtede, 55.99, jfr. 56.17; 56.126, 212, jfr. 61.18; 61.30, jfr. 63.13; 61.39; 62.22; 63.32.
til bidragsberettiget vedr. løntilbageholdelsesdekret, 63.60.
til klagere, 55.63; 56.124; 57.94, 131, 179; 82.20.
til skatteyder om påtænkt forhøjelse af indkomstansættelser, 73.337.
til skatteyderes repræsentanter om skatterådsafgørelser, 58.191.
til varetægtsfanger om nægtet udlevering af breve, 65.33.
ved dispensation fra strandbyggelinie, 61.98.
undervisningsministeriets sagsbehandling, 71.152, jfr. 72.22; 74.103; 80.674.
urigtig citering i afgørelse, 64.108.
varsling forud for skærpelse til skade for klager, 77.153.
vurderingskommissions behandling af erstatningssag, 71.105.
Se også *Aktindsigt*, *Ankevejledning*, *Begrundelse*, *Behandlingstid* og *Partsmidlertid*.
- Samkvemsret**,
børnepsykiatrisk undersøgelse, 80.164.
forældremyndigheden er hos trediemand, 56.209, jfr. 57.26.
forældremyndigheden udøves af trediemand, 62.62.
kontradiktion og mundtlighed, 74.311; 82.151.
med barn uden for ægteskab, 77.621, jfr. 78.73 og 79.48.
transportudgifter og medvirken ved besøg, 80.580.
vejledning under vilkårsforhandlinger, 57.118; 67.22.
- Sandflugt**, dispensation fra fredningsbestemmelser, 69.29.
- Sanering**,
»forsanering« og forhåndstilsagn om statsstøtte, 76.306, jfr. 77.74.
ændring af forudsætninger for godkendelse af saneringsplan, 76.73.
- SAS**, indberetningspligt for statsrepræsentanterne i SAS, 61.156.
- Seminarier**, se *Skolevæsen*.
- Separations- og skilsmisssager**,
affattelse af vilkårene i skilsmissebevillinger, 55.56, jfr. 57.23.
afgørelse af spørgsmål om forældremyndighed, 71.70.
behandling af separations- og skilsmisssager, 59.122; 60.35, 36; 67.19.
enkepensionsreglerne, 56.186; 64.79.
erklæring fra børne- og ungdomsværn vedr. forældremyndighed, 68.88.
fastsatte eller aftalte vilkår, 55.56, jfr. 57.23; 69.58.
fremskaffelse af medskyldererklæring fra trediemanden, 67.19.
fuldstændigt protokollat, 57.118.
manglende erklæring fra fremmed statsborger om anerkendelse af dansk bevilling, 56.125.
skilsmissebevilling uden mægling og vilkårsforhandling, 56.114; 59.132, jfr. 64.13.
underholdsbidrag til børn, 57.174.
vejledning m. h. t. aftaler om samkvemsret, 57.118; 67.22.
Se også *Underholdsbidrag*.
- Sigtede**, se *Politi*.
- Sikkerhedsforanstaltninger**, ændringer i eller ophævelse af sikkerhedsforanstaltninger truffet i medfør af § 38, stk. 2, i straffeloven af 1866, 55.17; 56.16; 57.23.
- Sikkerhedsforvaring**, se *Fængselsforhold*.

Sikringsanstalten, forbedring af forholdene på sikringsanstalten, 72.191, jfr. 75.30.

Sindssyge,

administration af lommepege til patienter på statshospital, 73.90.

anvendelse af bælte, 72.148, jfr. 74.27; 74.224, jfr. 75.46; 74.364, jfr. 75.59 og 76.30; 83.105.

domstolsprøvelse af tvangsindlæggelse af sindssyge, 56.192, jfr. 58.30; 58.235; 65.35; 83.118.

ekspeditionstiden for beskikkelse af tilsynsværge for tvangsindlagte sindssyge, 57.190; 58.40. farlighedsdekreter skal normalt være skriftlige, 73.65.

forespørgsel vedr. tilsynsværge ved tvangsindlæggelse af sindssyge, 58.191.

forholdene på den lukkede del af Frederiksberg hospitals psykiatriske afd., 74.364, jfr. 75.59 og 76.30.

indlæggelse på Sct. Hans hospital, 67.78.

klager over uberettiget magtanvendelse, 74.224, jfr. 75.46.

lobotomering af sindssyge, 74.167, jfr. 75.43 og 82.283.

meddelelse til folkeregistre om indlæggelser og udskrivninger, 74.176.

patienters adgang til ophold i fri luft, 73.128, jfr. 75.33.

samtykke til chokbehandling og lobotomering af sindssyge, 57.39, jfr. 58.32.

sindssygelovens rækkevidde i forhold til mindreårige, 83.118.

tilsynsværger for sindssyge, tvangsindlagt før 1938, 57.127, jfr. 58.34.

tvangsbehandling af sindssyge, 74.167, jfr. 75.43 og 82.283.

tvangsforanstaltninger over for patienter på psykiatriske hospitaler, 79.408, jfr. 80.80; 83.105.

tvangsindlæggelse af sindssyge, beregningen af 5-dages fristen i retsplejelovens § 469, stk. 2, 65.34.

vold mod sindssyge, 55.79.

Skat.

administrative bestemmelser vedrørende fritagelse for kirkelige afgifter, 57.256.

af ekspropriationserstatning, 68.56.

afskrivning på pianists flygel, 79.520, jfr. 80.90 og 82.292.

afsoning af adm. fastsatte skattebøder, 61.94.

ankevejledning, 75.323, jfr. 77.43.

ansættelse for mellemprioriteten, 73.134; 77.414, jfr. 78.55.

anvendelse af selskabsskattelovens § 12, 73.215, jfr. 77.34 og 80.26.

befordringsfradrag for invalider, 66.87.

beregning af skattebøder i h. t. kontrolloven, 60.119.

beskatning af pristalsreguleringsbeløb, 79.197, jfr. 81.327.

bødeforelæg i skattesager, 80.201, jfr. 81.332.

dobbelt personfradrag til enker, 77.593, jfr. 78.62, 79.47 og 83.262.

dobbelt personfradrag til forsørger af uddannelsessøgende barn, 74.283, jfr. 76.29.

eftergivelse af skat for værnepligtige, 71.174.

ejendomsskyldpromillen ved kommunesammenlægning, 66.22.

»fikserede« vederlag, 75.126.

fjernelse af bilag i skattesag, 69.18.

flyvende personel, vejledende anvisning, 83.95.

fradrag af renter, 72.197, jfr. 73.36.

fradrag for gensidigt aftalte børnebidrag, 79.513.

fradrag for løbende ydelser, 75.195.

fradrag for medhjælpende hustru, 73.321, jfr. 74.41.

fradrag for merudgifter ved arbejde i udlandet, 75.640.

fradrag for skat, betalt i udlandet, 71.82, jfr. 75.27.

fradrag for vedligeholdelsesudgifter vedr. fast ejendom, der udlejes en del af indkomståret, 79.322, jfr. 81.331 og 82.292.

fristen i statsskattelovens § 30, stk. 5, 57.131; 58.241; 60.117.

frister for ligningsarbejdet i Københavns og Frederiksberg kommuner, 75.307, jfr. 77.43.

fritagelse for skattekontrollovstillæg, 73.195, jfr. 75.36.

frivillige indbetalinger af forskudsskat, 75.114.

henlæggelse til investeringsfond, 67.28.

henstand med betaling af skat, 75.299, jfr. 76.33.

inddrivelse af amtstueskatter, 66.83.

inddrivelse af ejendomsskat, 76.315, jfr. 77.74.

inddrivelse af skat i forbindelse med udbetaling af erstatning i h. t. ulykkesforsikringsloven, 57.137.

indeholdelse af A-skat ved strejke- og lockout-understøttelser, 81.63, jfr. 83.267.

inhabilit skatterådsmedlem, 79.457, jfr. 80.86 og 81.331.

klagevejledning i skattesager, 79.123.

kørselsregnskaber, 66.79, jfr. 67.18.

landbrugsejendom (»lystgård«), 74.293, jfr. 75.54; 76.390, jfr. 77.85.

- landsskatterettens ændring af en skatteansættelse, 57.240.
- lavt privatforbrug, 82.87.
- lejeværdi og fradrag for driftsudgifter for ejendom, der delvis anvendes til erhverv, 68.24.
- løntilbageholdelse til dækning af skat, 59.104; 63.92; 64.64, 108, 117; 65.44; 67.87; 68.75; 70.25.
- meddelelse om modregning i overskydende skat, 77.693, jfr. 78.75.
- modregning for ægtefællesskatterestance, 66.63.
- modregning i børnetilskud til inddrivelse af skat, 65.44.
- modregning i løn til inddrivelse af skat, 64.117; 65.44.
- modregning i overskydende skat for ægtefællesskatterestance, 79.310.
- nedslag i renteindtægter m. m., 65.80.
- omlægning af betalingsterminer for statskat, 59.67.
- opkrævning af skjult kommuneskat over bl. a. el-prisen, 72.101, jfr. 75.29 og 76.23.
- oplysningspligt i h. t. kontrollovens § 8, 59.168, 170; 61.94.
- overførsel af personfradrag ved sømandsskat, 72.158, jfr. 73.32 og 74.29.
- pantefogdens forhold til fogden, 75.599, jfr. 76.68.
- procentgodtgørelse af overskydende skat, 83.91.
- procenttillæg til restskat, 72.113, jfr. 73.29 og 74.25; 74.371, jfr. 75.60; 83.93.
- refusion af udgifter til bankgaranti, 82.77.
- renter af ekstra skattebeløb, 66.54.
- renter af for sent betalt skat, 82.80, jfr. 83.277.
- retsførligs betydning, 73.157.
- sagsbehandling ved landsskatteretten, 72.233, jfr. 73.43, 75.32, 77.32, 78.27 og 80.25.
- skattekontrollovens § 6, stk. 1, 78.196.
- skattemæssigt fradrag for advokatudgifter til skattesag, 80.451, jfr. 82.295.
- skattepligt under ophold i Grønland, 68.46.
- skattevalg, 55.80.
- skatteydere adgang til at rette formelle fejl, 67.28.
- skødets fordeling af købesummen ikke bindende for skattevæsenet, 58.73.
- skønsmæssige ansættelser, 57.240; 58.179; 74.302, jfr. 75.55; 75.625; 76.77; 80.548, jfr. 81.339 og 83.265; 81.73.
- statens ligningsdirektorats instruktion af de underordnede ligningsmyndigheder, 75.126.
- statsskattedirektoratets udlevering til arbejdsgivere af skatteoplysninger, 76.200, jfr. 77.57.
- tilbagebetaling af skat, 56.151; 57.213, 256; 82.84.
- tilsigelser til skatterestanter, 59.185; 64.61.
- udenlandsk lotterigevinst, 61.44.
- udpantning i ægtefællesskatterestancer, 74.87.
- udpantningsgebyrer, 65.44.
- udsættelse med indgivelse af selvangivelse, 73.195, jfr. 75.36.
- underholdsbidrag, 65.130.
- undladelse af tiltale i h. t. kontrollovens § 13, 61.72.
- urigtig opgivelse af funktionærs løn, 55.26.
- vederlag for løbende ydelser, 75.195.
- ændring af praksis, 78.299.
- ændring af skatteberegning, 69.102.
- Skatteråd.*
- afgørelse i strid med landsskatterettens kendelse, 60.64.
- andragende om lempelse i ligningen, 59.63.
- ekspedition af sager, 57.131, 178, 183; 58.241; 59.198, jfr. 60.34; 60.78; 62.37; 63.77.
- frister for ligningsarbejdet ved Københavns og Frederiksberg skatteråd, 75.307, jfr. 77.43.
- inhabilitet for medlemmer af skatteråd, 75.387.
- manglende begrundelse, 63.77.
- partsoffentlighed, 68.22; 70.91.
- refusion af bankgaranti p.g.a. mangelfuld sagsbehandling, 82.77.
- skatteydere krav på at afgive forklaring for det samlede skatteråd, 60.117; 73.337; 74.354, jfr. 75.58; 75.610, jfr. 76.68; 77.95.
- skønsmæssig indkomstansættelse, 74.302, jfr. 75.55; 76.77.
- underretning til skatteyderes repræsentanter, 58.191.
- Skattevalg.* se *Skat.*
- Skibsfører.* styrmænd udelukket fra at fungere som skibsførere ved statsbanernes færger, 58.248.
- Skoleafgift.* hjemmelen for skoleafgift for udenbys elever i højere kommunale skoler, 56.201, jfr. 57.26 og 59.16.
- Skoleblade.* se *Censur.*
- Skolebyggeri.*
- ekspropriation til skolebyggeri, 75.533, jfr. 76.62 og 77.47.
- igangsættelsestilladelse til skolebyggeri, 68.63.
- ulovligt opført skolebyggeri, 73.230.
- Skolevæsen.*

ansættelse af straffede personer, 71.84, jfr. 72.20 og 73.21.
 befordringsgodtgørelse til skoleelever i friskoler, 77.712, jfr. 79.49.
 etablering af skolebusbefordring, 75.242.
 flytning af børn ved omlægning af skoledistrikter, 70.15.
 forældrebetaling til elevs deltagelse i skolerejser, lejrskoleophold, praktik m.v., 80.345, jfr. 83.265.
 fremgangsmåden ved besættelsen af skolelægestilling, 57.123.
 genoptagelse på seminarium, 75.119.
 inddragelse af hidtidige stillinger ved indgåelse af skoleforbund, 60.95, jfr. 61.20.
 inhabilitet ved besættelsen af rektorstilling på seminarium, 82.267.
 kandidaters og magistres optagelse på pædagogikumkursus, 77.611, jfr. 78.72.
 nedlæggelse af seminarium, 71.87.
 optagelse i statsskoles realafdeling, 65.111.
 pensionsretlige forhold for lærere ved Europaskolerne, 78.508, jfr. 79.72 og 80.50.
 reglerne om skoleerklæringer, 71.93, jfr. 77.25 og 80.24.
 reparationspraktik (bekg. 555/1975, § 19, stk. 3), 75.212.
 spørgsmål, om usaglige hensyn blev tillagt betydning ved besættelsen af lærerstillinger, 78.705, jfr. 79.48.
 Se også *Folkeskolen*.

Skovbyggelinie, se *Naturfredning*.

Skove.

almenhedens adgang til private skove, 70.63.
 klage over ulovlig hugst, 69.91.
 ophævelse af fredskovpligt, 76.347, jfr. 78.44.
 skovlovens regel om bebyggelse, 73.125, jfr. 77.33.

Skumslukningsaggregater, indkøb af skumslukningsaggregater, 56.52.

Skyldråd.

besigtigelse af ejendomme, 57.191; 74.297, jfr. 75.55 og 76.29.
 generel forhøjelse af ejendomsværdien, 57.128.
 medlemmernes habilitet, 57.63, jfr. 58.33.
 underretningspligt, 74.297, jfr. 75.55 og 76.29.
 vurderingssagers behandling, 72.189, jfr. 73.36.

Skøn.

boligforholds betydning ved skøn over vandforbrug, 74.79.

ikke-udøvelse af pligtmæssigt skøn, 58.68, 150; 75.182; 78.387; 81.291, jfr. 82.304; 83.185.
 konkret skøn i:
 invalide- og folkepensionssager, 65.22.
 sager om personligt tillæg (varmehjælp), 80.409.
 sager om underholdshjælp, 69.83, jfr. 70.14.
 vejledende retningslinier, 76.324, jfr. 77.75 og 80.41.
 kvalificerede hensyn ved afgørelser om pressens adgang til rådhus uden for almindelig åbningstid, 83.101.
 retningslinier for godkendelse af adoptanter, 76.358, jfr. 77.81; 77.537.
 retningslinier for tildeling af personligt tillæg, 77.135.
 sagkyndigt skøn, 59.59.
 teknisk skøn, 55.87.
 trafikpolitisk skøn, 71.116.
 ulovligt skøn, 69.52.
 urimeligt skøn, 60.60; 61.54; 62.35; 63.43; 64.103, 111, 129; 70.15.
 vejledende udtalelse om udøvelse af skøn, 74.79.

Sociale boligforetagender.

udstyknig af sociale boligselskabers ejendomme i ejerlejligheder, 78.91.
 valg af beboerrepræsentanter i sociale boligforetagender, 59.113, jfr. 60.32.

Sommerhusbebyggelse.

afslag på tilladelse til helårsbeboelse, 78.302, jfr. 79.63.
 forbud mod udstykning til sommerhusbebyggelse, 65.135.
 i strid med ekspropriationsplaner, 66.31.

Sommerhusudlejning, erhvervsmæssig, 73.306.

Sparebeviser, indløsning af beskadigede sparebeviser, 62.22.

Spilleautomater, se *Kommuner*.

Stagiaires-overenskomst, administration af stagiaires-overenskomst, 57.138.

Statens erstatningsansvar, se *Erstatning*.

Statens forligsmænd, indgriben i overenskomstforhandlinger, 83.64.

Statens forsøgsmejeri, offentlig konkurrence med privat erhvervsvirksomhed, 83.168.

Statens jordlovsudvalg, se nu *Jordlovsudvalget*.

Statens kunsthåndværksskole.

medlemskab af repræsentantskabet for statens kunsthåndværksskole, 74.88, jfr. 77.40.

tildeling af produktionspræmier, 73.252, jfr. 74.37.

3-årigt arbejdsstipendium til forfatter, 77.440.

Statens ligningsdirektorat, se Statsskattedirektoratet.

Statens skibstilsyns dispensationspraksis, 65.100.

Statens åndssvageforsorg.

behandling af klager over voldsanvendelse m. v., 73.103.

bæltefiksering og isolation, 75.594, jfr. 77.53.

børnehospitalet i Vangede, 79.246, jfr. 80.75, 81.329, 82.291 og 83.264.

centralinstitutionen Brejning, 75.347, jfr. 76.40.

centralinstitutionen Ebberødgård, 75.571, jfr. 76.64; 78.319, jfr. 79.65.

centralinstitutionen Hald Ege, 76.420, jfr. 77.86 og 78.45.

centralinstitutionen Lillemosegård, 79.246, jfr. 80.75, 81.329, 82.291 og 83.264.

centralinstitutionen Ribelund, 79.229, jfr. 80.70 og 81.327.

centralinstitutionen Vodskov, 75.631, jfr. 76.68, 78.37, 79.29, 80.33 og 81.319.

forsorgscentres behandling af klienters udskrivningsbegæringer, 76.332.

forsorgscentres bistandspligt vedr. invalidepension o. lign., 76.220.

Gl. Bakkehus-sagen, 59.56.

køb af en ejendom, 61.180, jfr. 62.19.

lokalinstitutionen Løgumgård, 79.229, jfr. 80.70 og 81.327.

lokalinstitutionen Rødbygård, 76.399, jfr. 77.85 og 78.44.

*Statsbanerne, se Danske statsbaner.**Statshospitaler, se Sindssyge.**Statslån til boligbyggeri.*

gebyrbegunstigelse ved statslån til boligbyggeri, 57.35.

medregning af arkitekthonorar i anskaffelsessummen ved beregning af statslån til boligbyggeri, 56.213.

omfanget af kommunegaranti for statslån til boligbyggeri, 56.79.

*Statsradiofonien, se Danmarks radio.**Statsskattedirektoratet.*

behandling af klager over underordnede skattemyndigheders sagsbehandling, 75.610, jfr. 76.68 og 77.55.

formuleringen af skrivelser til skatterådene om ændring i ansættelser, 65.145.

vurderingssagers behandling, 72.189, jfr. 73.36.

Statsskolehjem.

besøg på statsskolehjem, 73.268, jfr. 74.38, 75.38 og 79.21.

»Bøgildgård«, 74.310, jfr. 75.57 og 77.41.

Statsungdomshjem.

besøg på statsungdomshjem, 73.268, jfr. 74.38, 75.38 og 79.21.

»Bråskovgård«, 73.272, jfr. 74.38, 75.39, 79.22 og 80.26.

isolation af elever på »Sølager«, 74.341, jfr. 75.57; 78.660.

*Stemmegaffel-sagen.**Stempelafgift.*

betydningen af en mundtlig aftale vedr. stempelafgift, 73.266.

stempelfrihed ved salg af statslånhuse, 57.35.

særlig adgang til domstolsprøvelse, 83.87.

transport af ejerpantebreve, 79.155, jfr. 81.326.

vejledning om domstolsprøvelse i sager om stempelafgift, 74.238, jfr. 75.49.

*Stempelpapirhandel, bestyrelse af stempelpapirhandel under forhandlerens fravær.**Strandbyggelinier.*

dispensation i h. t. naturfredningslovens § 25, stk. 1, 61.77, 98.

fjernelse af ulovligt opførte sommerhuse, 77.338, jfr. 79.39.

frivillig fjernelse af huse opført i strid med strandbyggelinier, 74.72, jfr. 76.27.

ved havnearealer, 61.77, 98.

*Styrelsesloven, se Universiteter.**Sukker, se Koncession.*

Sundhedscertifikater ved eksport af spisekartofler, 55.63.

Sundhedskommissioner.

godkendelse af sanitære installationer i forbindelse med udstykningsag, 73.359.

hundestøj ved butikcenter, 72.72.

indenrigsministeriets kompetence over for sundhedskommissioner, 66.92.

Sundhedsstyrelsen.

administrationen af apotekerlovens § 34, 67.58, jfr. 72.19.

iværksættelse af politiundersøgelse mod læger, 60.158.

klagebehandling ved bæltefiksering, 83.105.

ordination af euforiserende stoffer, 67.65.

udvalgsarbejde, 81.126.

vejledningspligt over for en læges patient, 59.69.

Sundhedsvedtægter.

affattelse af sundhedsvedtægter for landkommuner, 55.103.

forholdet mellem sundhedsvedtægter og vandforsyningsloven, 66.92.

kravene ifølge sundhedsvedtægter til drikkevandsforsyning og spildevandsafledning, 73.359.

pålæg om nedbringelse af ulemper, 70.26, jfr. 71.17.

vejledning om klagefrist, 74.130.

Sundholm, se Bistandsloven, afsnit I.**Supplementsunderstøttelse til fhv. kordegn, 68.23.****»Sverigespengene«, se Fordeling af offentlige midler.****Sygekasseforhold, se Sygesikring.****Sygesikring.**

adgang til børnetandpleje på kommunal klinik udelukker tilskud fra sygesikring, 75.280, jfr. 76.33.

begravelseshjælp, 56.72.

betingelser for lønarbejderdagpenge, 62.36, jfr. 63.14.

bidragydende medlems ret til begravelseshjælp gennem sygekassen, 56.72.

forvarets overførelse til ydende medlemskab, 58.80.

hjælp til kiropraktorbehandling, 70.36.

ikke udbetaling af genkøbsværdien ved udtræden af sygekassen, 56.72.

kiropraktorbehandling, 70.36.

løntilbageholdelse til dækning af sygekasserestance, 68.43.

takster for behandling på rigshospitalet, 68.28, jfr. 71.17.

tilbagebetaling af sygekassekontingent, betalt efter at have taget fast ophold i Grønland, 74.286.

ændring af sygesikringslovens § 9, 80.404, jfr. 81.337.

Særfængsel, se Fængselsforhold.

Sønæringsbevis, praksis m. h. t. dispensation til søofficerer af reserven fra reglerne om sønæringsbevis, 56.188, jfr. 57.25.

Takstnedsættelser, se Danske statsbaner.**Tavshedspligt.**

55.125, 173; 61.174, jfr. 62.18; 66.43, jfr. 67.16; 69.59.

diskretionstilsagn i narkoinstitutioner, 75.466.

forligsinstitutionen, 82.36.

kommunale tilsynsmyndigheders kompetence til at tage stilling til kommunalbestyrelsesmedlemmers krænkelse af en tavshedspligt, 81.93.

offentlighed kontra tavshedspligt i miljøbeskyttelsessager, 77.362.

oplysning fra centralregisteret for motorkøretøjer om tidligere ejerforhold, 83.134.

Teaterrådet.

sagsbehandling ved indstillinger om teaterstøtte, 75.257, jfr. 76.33.

udtalelser i ansættelsessager, 79.469, jfr. 81.331.

Teatre.

ansættelse af teaterleder, 79.469, jfr. 81.331.

kollektiv ledelse, 79.212.

Se også *Det kgl. Teater*.

Teologisk embedseksamen, emnekredsordning, 70.55.

Tilbagebetaling.

arveafgift, se *Arve- og gaveafgiftsloven*.

boligsikring, se *Boligsikring*.

børnetilskud, 80.184.

daginstitutionsbetaling, se *Daginstitutioner*.

forskudsvis udlagt børnebidrag, 81.280, jfr. 83.281.

hjælp efter bistandsloven, se *Bistandsloven*, afsnit III.

løn m.v., se *Løn*.

lån efter bistandsloven, se *Bistandsloven*, afsnit V.

meddelelse om omfanget af tilbagebetalingspligt (bistandsloven), 83.213.

told, se *Toldvæsen*.

ungdomsydelse, 82.252.

Tilbageholdelse.

hjemsendelsespenge, 58.182.

politiets tilbageholdelse af værdipapirer til dækning af skat, 55.27.

Tilbagekaldelse.

afgørelse om brandsikring, 79.415.
 begunstigende forvaltningsafgørelse, 78.684;
 80.552; 81.285; 82.147,248; 83.221, 251.
 beslutning om udnævnelse i tjenstemandsstil-
 ling, 80.332.
 bevilget personligt tillæg (varmehjælp), 83.221.
 fejlagtig meddelelse om afgørelse, 82.262.
 indstilling vedr. apoteksbevilling, 80.758, jfr.
 81.343.
 »natbevilling«, 79.559.
 nedsættelse af bevilget ungdomsydelse, 81.245.
 ændring af tjenstemandsansættelse til overens-
 komstansættelse, 80.307.

Tilbagevirkende kraft,

forflyttelsesregler med tilbagevirkende kraft,
 74.133, jfr. 76.27.
 portoforhøjelse med tilbagevirkende kraft,
 65.141.

Tilbud, statens trykningskontors indhentelse af
 tilbud, 68.67.

Tilhold, se *Forbud* og *Påbud*.

Tillidsmand for evnesvag, ikke-umyndiggjort per-
 son, 58.58, jfr. 59.19.

Tillægsjord, se *Statens jordlovsudvalg*.

Tilsigelse, se *Politi*.

Tilskudsdeklaration, aflysning af tilskudsdeklarati-
 on, 58.192.

Tilsyn,

med det sociale institutionsområde, 80.677, jfr.
 83.265.
 med handelsskoleundervisningen, 57.109.

Tilsynsværger,

ekspeditionstiden for beskikkelse af tilsynsvær-
 ger for tvangsindlagte sindssyge, 57.190;
 58.40.
 for internerede i h. t. straffeloven af 1866, § 38,
 stk. 2, 55.17; 56.16; 57.23, 127.
 for tvangsindlagte sindssyge før 1938, 57.127,
 jfr. 58.34.
 forespørgsel til personer, der tvangsindlægges,
 om ønske m. h. t. tilsynsværger, 58.191.
 vejledning af tilsynsværger, 72.145, jfr. 74.27 og
 77.31.
 Se også *Fængselsforhold*.

Tiltale,

frafald af tiltale mod læger, 60.179.

ikke tiltale vedr. anlæg af Tune lufthavn,
 74.119.

mod læger, 60.174.

undladelse af tiltale mod polititjenestemand,
 58.213, jfr. 59.21.

Tinglysning,

byplanvedtægt, 69.57.

ekspeditionsfristen i tinglysningslovens § 16, stk.
 4, 67.54.

foreløbig tinglysning af landvindingsbidrag,
 58.43, jfr. 65.16.

Tjenesteattest, se *Funktionærer*.

Tjenestebefaling, ændring af bekendtgørelse ved
 cirkulære, 71.58.

Tjenestebolig,

indflytning i og indretning af tjenestebolig,
 55.40.

leje ikke fastsat for tjenestebolig, 55.39.

manglende finanslovhjemmel til oprettelse af
 tjenestebolig, 55.35.

udflytning af tjenestebolig, 72.163.

Tjenesteforseelser, se *Tjenestemandssager*.

Tjenestefritagelse,

advarsel inden tjenestefritagelse, 56.132.

for cheffingeniør, 56.40.

Tjenestemandsafskedigelse, se *Afskedigelse*.

Tjenestemandskommissionen af 1965, repræsenta-
 tion i tjenestemandskommissionen af 1965,
 66.60.

Tjenestemandssager,

afgørelse uden tjenstligt forhør, 59.76; 76.223,
 jfr. 77.58.

afskrift af afgørelse vedrørende disciplinærsag,
 58.186.

aktindsigt, 79.184.

bisidderens indlæg, 76.250, jfr. 77.64.

forelæggelse af indberetning om tjenestemand-
 sager for vedkommende tjenestemand,
 57.229; 59.125.

indberetning om officers optræden under en
 straffesag, 59.125.

indberetning om straffedom, 76.223, jfr. 77.58.

indgivelse af afskedsansøgning i forbindelse
 med disciplinærsag, 58.183.

indsendelse af notits efter tjenstligt forhør,
 56.177.

klages overgang til behandling som disciplinær-
sag, 65.150.
kontradiktion, 76.223, jfr. 77.58.
mangelfuldt grundlag for ikendelse af discipli-
nærstraf, 75.282; 77.263; 80.428.
mod fængselsfunktionær, 68.48.
ophævelse af degradation i forbindelse med
disciplinær-sag, 78.654.
plejepersonale givet lussinger, 59.56.
påtale uden disciplinærundersøgelse, 63.73;
76.223, jfr. 77.58.
slægtnings forklaring til brug for en disciplinær-
sag, 58.128.
udlevering af notat vedrørende tjenesteforseel-
ser, 62.51.
udlån af materiale fra en politimæssig efter-
forskning til kommunalbestyrelse, 74.161, jfr.
78.29.
udtalelse til pressen, 70.75.
underretning om afgørelsen, 63.63.
undervisningsassistents modtagelse af cigaretter
af studerende, 55.150.
urigtig fremstilling i rapport, 55.93.
valg af disciplinærstraf efter tjenestemandslø-
vens § 24, 80.492.
vold mod sindssygepatient, 55.79.

Tjenestemandstillinger.

ansættelse af lærer med andet bifag end angivet
i stillingsopslaget, 79.527.
ansættelse af to lærere efter samme opslag,
79.527.
behandling af for sent indkomne ansøgninger,
69.79.
besættelse af tjenestemandstillinger uden op-
slag, 57.198, jfr. 61.18.
bortlovning af tjenestemandstillinger, 63.44, jfr.
64.14.
forflytelsesregler, 74.133, jfr. 76.27.
fortrinsret for (kommunal) tjenestemand på
ventepenge, 81.117.
frist ved opslag af tjenestemandstillinger, 69.79.
fristen for indgivelse af ansøgning om stilling,
78.475, jfr. 79.68 og 80.49.
ikke-udøvelse af pligtmæssigt skøn vedr. ansø-
geres kvalifikationer, 83.185.
inddragelse af stillinger ved indgåelse af skole-
forbund, 60.95, jfr. 61.20.
indstilling og udnævnelse af konsulenter for
særundervisningen, 59.149, jfr. 61.19.
kriterier ved besættelse af provstestilling, 81.168.
mundtlig meddelelse om udnævnelse i tjeneste-
mandsstillinger, 80.332.
omklassificering af stilling, 77.355, jfr. 78.53.

oprykning fra fuldmægtig til ekspeditionssekre-
tær, 61.166, jfr. 64.13.
prøvetid ved ansættelse i højere stillinger, 56.40.
sag om forlængelse af lærers prøvetid, 77.658.
stationsforstandere inden for DSB, 75.393, jfr.
76.44.
trusler over for ansøger, 71.76.
udnævnelse af overtoldinspektør, 65.47.
udnævnelse af professor, 76.267, jfr. 77.72, 79.33
og 83.261.
urimeligt ikke at ansætte overlæge, 64.129.
utilfredsstillende sagsbehandling i socialstyrel-
sen, 74.429, jfr. 75.64.
ændringer i tjenesteforretningers omfang og
beskaffenhed, 58.195; 75.393, jfr. 76.44 og
79.23; 78.99; 80.527.
Se også *Opslag*.

Tjenestemænd.

advokatvirksomheds forenelighed med ansættel-
se i det offentlige tjeneste, 68.50.
anke af den foresattes bedømmelse i forbindelse
med forfremmelsesansøgning (DSB), 73.257,
jfr. 74.37 og 75.38.
anvendelse af institutioners brevpapir, 79.97.
beregning af pensionsalder, 75.340, jfr. 77.45.
brug af offentlige midler til egen fordel, 55.35.
brug af underordnet personale i egen interesse,
55.40, 41.
decorum-krav for ansættelse som præst i folke-
kirken, 72.29.
ejerforhold til telefon, 71.184.
enképensionsret – ændring ved aftale mellem
parterne, 82.58, jfr. 83.275.
feriepenge for formiddagsstilling, 68.61.
flyttegodtgørelse, 78.226.
folkepension til tjenestemænd, der som følge af
strafbar handling afskediges uden pension,
58.188, jfr. 59.20 og 60.31.
forflyttelse af skibsinspektør, 73.135.
forflyttelsesbegrebet, 72.124; 78.99.
forholdet mellem tjenestemandsløvens § 60, stk.
2, og § 60, stk. 7, 73.257, jfr. 74.37 og 75.38.
forhøjelse af fradrag for naturalydelse til tjene-
stemænd 60.44.
funktionsvederlag til byggeadministrationschef,
67.107.
genindtrædelse efter at have været uden for
nummer, 58.183.
godtgørelse for bortfaldet ferie, 66.78, jfr. 67.18.
hærens materielkommandos udflytning til Hjør-
ring ikke anset for forflyttelse, 72.124.

indhold af aftale med tjenestemandsoverensstemmende med det faktisk af-talte, 75.155.

indtægtsgivende bibeskæftigelse uden for stats-tjenesten, 59.140; 60.181; 67.38.

jubilæumsanciennitet, 75.79.

kommunal tjenestemandskøb af kommunal ejendom, 72.155, jfr. 74.28.

kvalificeret svagelighedspension, 82.230.

kvalifikationstillæg stillet i udsigt ved ansættel-sen, 82.216.

ligeløn for tjenestemænd, 56.140.

officerers tjenesteplichtserklæring, 74.84; 80.744.

officerselevers ansættelse som tjenestemænd, 55.54.

opnormering – forvaltningsfaglig afgangseksa-men, 76.205, jfr. 77.57.

oprykning af tjenestemandsansatte gymnasielek-torer, 81.55.

pensionsretlige forhold for lærere ved Europa-skolerne, 78.508, jfr. 79.72 og 80.50.

posttjenestemandsrådighed over frimærkebe-holdninger, 59.37.

renter ved forsinket betaling, 77.167.

samordningsfradrag, 70.102.

statens krav i dødsbo efter kassebetjent, 71.138, jfr. 72.21 og 77.25.

stationsforstandere inden for DSB, 75.393, jfr. 76.44 og 79.23.

sygdom ved udløb af tjenestefrihedsperiode, 80.560, jfr. 81.340 og 82.296.

tidspunkt for ansættelse, 56.128.

tilbagebetaling af for meget udbetalt ydelse, 72.37; 81.82.

tilbagebetaling af samordningsfradrag, 81.223.

tilbagevirkende kraft for bestillingstillæg, 62.100.

tjenestefrihed for at afgive vidneforklaring, 67.77.

trussel om afsked, 63.89.

udelukkelse af »politiske« medarbejdere ved Danmarks radio fra »højtaler og skærm«, 81.206.

udvalgsarbejde, 81.126.

underretning om verserende straffesag, 61.148.

understøttelsesordning for ikke-pensionssikret personale ved KTAS, 83.78.

ventepenge til politiassistent, 78.99.

ventepenge til stationsforstandere inden for DSB, 75.393, jfr. 76.44 og 79.23.

ytringsfrihed, 56.74.

ændring af tjenestemandsansættelse til overens-komstansættelse, 80.307.

Toldvæsen,

accept af varebetegnelse, 69.64.

afgiftsfri rustbeskyttelse af biler, 80.329, jfr. 81.334.

anmodning om drøftelse af toldsag, 61.75.

antidumpingtold, 62.39.

bevaringstagelse i henhold til toldlovens § 126 (tidl. § 192), 62.103, jfr. 65.18; 66.27; 83.85.

formulering af afslag, 63.23.

frist for regulering af told- og afgiftsbeløb, 73.147.

kompetence i tarifieringspørgsmål, 62.27.

krav om afskedigelse af tre tobakssælgere på private Øresundsbåde, 60.87.

mineralvandsafgift – generel fritagelse gennem-ført på grundlag af dispensationsregel, 80.565, jfr. 81.340.

modtagelse af bøder, 64.70.

renter af for sent indbetalt spiritusafgift, 72.59, jfr. 73.29.

tilbagebetaling af told ved:

- fejl tarifiering, 62.27, 28.
- fejl værdiansættelse, 60.114.
- udførelse af importerede kunstgenstande, 64.108.
- undladelse af at forevise bevilling, 61.54; 63.43.
- undladelse af EFTA-toldbehandling, 63.43.
- ændring af praksis, 62.72.

told- og momsfri indførelse af personbiler, 79.273.

toldfrihed for rejsende, 68.77, jfr. 69.14.

toldfritagelse i henhold til toldtariffens kap. 84, bestemmelse 5, 62.93; 64.81.

Torsdags-modtagelse, 69.32.

Trossamfund, se *Anerkendte trossamfund.*

Tvangsindlæggelse, se *Sindssyge.*

Tøjhusmuseet, 55.33.

Uddannelsesstøtte,

båndlagt formues betydning for støttetildeling, 73.318.

erklæring om brud med hjemmet, 68.34.

forældreindkomsts betydning for støttetildeling, 74.350, jfr. 75.58; 76.185.

rykning usanset henstand med tilbagebetaling, 82.271.

sanktioner ved misligholdelse af lån, 73.411, jfr. 76.26.

til faglig oplæring, 76.229, jfr. 77.60 og 78.39.

Udenrigstjenesten.

Blechingberg-sagen, 59.76.

gebyr ved bistand fra udenrigstjenesten, 62.21.

Udlændinge.

anbringelse af domfældte udlændinge indtil overførsel til hjemlandet, 71.104, jfr. 73.21.

anvendelse af indsats pengemidler til betaling af hjemsendelse i h. t. udlændingelovens § 14, 74.227, jfr. 75.46.

arbejdsløshedsunderstøttelse til udlændinge, der ikke kan dansk, 81.27.

begrebet »politisk flygtning«, 71.32.

betydningen af »papirløst ægteskab« for opholds- og arbejdstilladelse, 75.582.

bortfald af opholds- og arbejdstilladelse, 76.237, jfr. 77.61; 81.144; 82.145.

familiesammenføring – dokumentation, 83.120.

familiesammenføring – ægteskab, 80.176.

højskoleophold, 78.76

inddragelse af opholds- og arbejdstilladelse, 82.147; 83.128.

information af fremmedarbejdere, 75.340, jfr. 76.40.

opholdstilladelse til gæstarbejders barn, 80.100.

opholdstilladelse til hustru, der ikke var fyldt 15 år, 79.95.

opholds- og arbejdstilladelse til amerikanske desertører, 70.95.

opholds- og arbejdstilladelse til homoseksuel, 80.120.

opholds- og arbejdstilladelse til udlændinge, 77.129, 269.

overtrædelse af udlændingeloven, 77.148, jfr. 79.36; 82.143.

udvisning – til hvilket land, 78.288, jfr. 82.289.

udvisning af mexikaner, 77.710.

udvisning af udlændinge efter strafudståelse, 76.324, jfr. 77.75 og 80.41.

udvisning efter dom for narkotikahandel, 78.435, jfr. 80.41 og 82.289.

udvisning efter udlændingelovens § 2, stk. 1, nr. 6, 80.406.

udvisning p. g. a. misbrug af euforiserende stoffer, 77.608, jfr. 78.63, 79.47 og 82.287.

udvisning p. g. a. strafbare forhold, 77.483, jfr. 78.59; 82.156, jfr. 83.278.

udvisning p. g. a. svig, 83.125.

udvisning trods dom til psykiatrisk behandling, 81.152.

uægteskabeligt samlivs betydning ved udvisning, 71.92.

Udpantning.

afregning og fjernelse af effekter ved udpantning, 62.20.

for skat i ægtefælles ejendele, 74.87.

genstanden for udpantning for ejendomsskat, 76.315, jfr. 77.74.

opkrævning af gebyrer for udpantning, 65.44.

pantefogdens forhold til fogden, 75.599, jfr. 76.68.

skyldneres påvisningsret ved udpantning for amtstueskatter, 57.150, jfr. 58.35.

Udstykningsloven.

amtsråds behandling af udstykningssag, 63.36.

deklaration om forbud mod bebyggelse som betingelse for udstykningstilladelse, 67.102.

forbud mod udstykning i h. t. landsbygelovens § 5, stk. 2, 65.135.

hegn mod offentlig vej som betingelse for udstykningstilladelse, 66.44.

lovlig vejadgang som betingelse for udstykningstilladelse, 63.85, jfr. 65.19; 72.65.

skelforandring i landzone, smh. by- og landzonelovens § 6, 76.384, jfr. 77.84.

sogneråds anbefaling ikke nødvendig for en udstyknings approbation, 65.114.

udstykningsstilladelse i modstrid med kommende bygningsvedtægt, 65.114.

udstykningsstilladelse uden samtykke fra byudviklingsudvalg, 65.50.

Udtalelsers form. se Sagsbehandling.

Udtrædelsesgodtgørelse i h. t. folkeforsikringsloven, 56.72.

Se også *Pensionskasser*.

Udvalg.

klage over udvalgsformand, 81.126.

repræsentation i udvalg, 65.120; 66.60.

sammensætning af arbejdsudvalg, 65.81.

Ufyldestgørende besvarelse, se Sagsbehandling.

Ugifte par.

almennyttige boligselskabers benyttelse af klausuler om ophør af lejemål i ugifte pars lejekontrakter, 79.452, jfr. 80.86.

boliganvisnings godkendelse af ugifte par ved leje af bolig, 72.27.

spørgsmålet, om almenyttige boligselskaber skal ligestille ugifte par med ægtepar, 74.189, jfr. 75.45.

uægteskabeligt samlivs betydning for arveafgift, 71.168, jfr. 72.23.

uægteskabeligt samlivs betydning ved udvisning, 71.92.

Ugyldighedsvirkning,

bedømmelse af universitetsspeciale, 83.251.
ved indholdsmangel, 78.477, jfr. 80.50.
ved kompetencemangel, 61.51; 78.477, jfr. 80.50.
ved manglende supplering, 71.123.

Ukorrekt handlemåde,

kommunalbestyrelsesmedlems påvirkning af ansøger, 71.76.
polititjenestemand's betaling af bøde for en anden, 55.23.
ved rekvirering og flytning af videnskabeligt apparat m. v., 55.152, 156, 159.

Ulykkesforsikring,

anmeldelsesfristen ved erhvervs sygdomme, 63.79.
Apotekerfondens krav i medf. af ulykkesforsikringslovens § 42, stk. 2, 62.47, jfr. 64.13.
arbejdsgiveres anmeldelsespligt, 66.86.
båndlæggelse af enke-erstatninger, 58.150.
efterladte-erstatning til militærflyvers forældre, 56.149.
forrentning af kapitaliserede invaliditetserstatninger, 58.45.
forsikringsselskabers kompetence til at nedsætte dagpenge, 60.150.
føjertiladelse, 56.213; 58.63.
genoptagelse af sag, 56.179; 67.88; 76.427, jfr. 77.87.
kontradiktion i h. t. lovens § 9, stk. 2, 74.395, jfr. 75.62 og 76.30.
lægeerklæring forinden afgørelse af dagpenge-spørgsmål, 56.48.
modstridende lægeerklæringer, 68.37.
orientering om 5-års fristen for genoptagelse, 76.184.
overskridelse af 3-års fristen i ulykkesforsikringslovens § 31, 79.502, jfr. 80.89.
speciallægeundersøgelser for sikringsstyrelsen (ulykkesforsikringen), 73.292.
tidspunktet for afgørelsen af invaliditetsspørgsmål, 57.106.
underretning om ankemulighed ved præmieforhøjelse, 61.172, jfr. 62.18.
underretning til tilskadekomne om ankereglerne, 56.49, jfr. 57.23; 58.40, jfr. 59.18.
ydelse til dækning af brillestel, 77.282.
årsagsforbindelse mellem et ulykkestilfælde og en senere lidelse, 60.200; 67.88.
Se også *Arbejdsskadeforsikring.*

Ulykkesforsikrings-Rådet, formandsposten i Ulykkesforsikrings-Rådet, 56.196, jfr. 58.31.

Underholdningsfilm, se *Danmarks radio.*

Underholdsbidrag,

afhøring før løntilbageholdelsespålæg, 72.167, jfr. 73.33.
afhøring i bidragssager, 57.206.
aftaler om underholdsbidrag til børn, 57.174; 67.69; 75.235; 80.281, jfr. 81.334.
aftaler om underholdsbidrag til børn og hustru, 73.227, jfr. 74.36.
begyndelsestidspunkt efter tilsidesættelse af aftale, 83.149.
bidrag efter børnelovens §§ 15 og 19, 74.197, jfr. 75.45.
blanketter til løntilbageholdelsespålæg, 69.28.
bortfald af hustrubidrag, 71.44; 72.194; 74.319, jfr. 75.57; 77.602, jfr. 78.63; 77.700, jfr. 78.75; 82.117, jfr. 83.277.
bortfald af tidsubegrænset underholdsbidrag, 68.59, jfr. 69.14.
børnebidrag lavere end normalbidrag, 80.375, jfr. 81.336.
børnebidrag som »helheds- og engangsløsninger«, 80.695, jfr. 81.343.
børnebidrag til barn, der har ophold hos den bidragspligtige, 79.443, jfr. 80.83.
efter ophør af økonomisk interessefællesskab med en anden mand, 75.193, 507, jfr. 76.62 og 79.28.
for sen ophævelse af bidragspligt, 56.216.
forhøjede børnebidrag, 71.102; 76.339, jfr. 77.79.
forhåndsorientering om justitsministeriets praksis m.h.t. aftrapning af bidrag, 79.145.
forskel på mødres og fædres normalbidrag, 75.646; 76.339, jfr. 77.79.
forskudsvis udbetaling af underholdsbidrag, når betingelserne kun er opfyldt i en del af perioden, 80.421, jfr. 81.338.
forskudsvis udbetaling af underholdsbidrag ved egen indtægt hos barnet, 73.161.
fristbestemmelsen i § 16, stk. 2, i loven om børns retsstilling, 67.69.
fristbestemmelsen i § 21 i lov nr. 133 af 7. maj 1937 ved inddrivelse af underholdsbidrag, 58.146.
fritagelse for en af flere bidragspligtige for at svare underholdsbidrag, 56.161, jfr. 57.25 og 58.30.
grundlaget for bortfald af hustrubidrag bør normalt anføres i afgørelsen, 82.117, jfr. 83.277.
grundlaget for fastsættelse af hustrubidrag, 72.213.

- indsigelser mod bidragsdokuments gyldighed, 60.91; 67.69.
- klage fra den bidragsberettigede over inddrivelseskræft, 80.212.
- konfirmationsbidrag, 78.261.
- »krydsende« børnebidrag, 71.102; 72.26.
- maksimumsgrænse ved udmåling af hustrubidrag, 76.417, jfr. 77.86.
- militærhjælp til betaling af underholdsbidrag, 69.49.
- nedsættelse af underholdsbidrag til hustru, 69.58.
- nedsættelse eller bortfald af underholdsbidrag ved barns egen indtægt, 73.161.
- ophør af bidragspligt til barn, 80.281, jfr. 81.334.
- ratihabition af ældre bidragsdokument, 60.91.
- sagsbehandling ved fastsættelse af underholdsbidrag, 58.158, 211, 246; 59.122; 60.36; 69.90; 80.281, jfr. 81.334; 82.117, jfr. 83.277.
- sagsbehandling ved inddrivelse af underholdsbidrag, 56.156, 197; 57.147, 219; 58.146, 156; 60.192; 63.60; 72.167, jfr. 73.33.
- sociale udvalgs ret til at begære bidrag fastsat i h. t. børnelovens § 18, stk. 2, 2. pkt., 78.340.
- statsmyndigheds tilbageholdelse af underholdsbidrag, 57.203.
- tilbagebetaling af forskudsvis udlagt børnebidrag, 81.280, jfr. 83.281.
- underholdsbidrag til fraskilt kvinde, der samlever med en mand, 58.145, jfr. 59.19; 62.91; 71.44; 72.194; 75.193, 507; 77.120.
- underretning til bidragsberettiget vedr. løntilbageholdelsesdekret, 63.60.
- vejledning om adgang til domstolsprøvelse af afsoningsdekreter, 74.177.
- vejledning vedr. børnebidragsaftaler, 80.695, jfr. 81.343.
- Underhåndsbrevpapir*, ministres benyttelse af underhåndsbrevpapir, 60.94, jfr. 61.19.
- Underretning*, se *Sagsbehandling*.
- Underskrift* på sundhedscertifikater vedr. spisekartofler, 55.63.
- Underskrifters læselighed*, 57.186; 59.201; 62.35.
- Underudvalg*, se *Delegation*.
- Ungdomsydelse*, se *Børnetilskud*.
- Universiteter*,
aktindsigt – styrelseslovens § 24, 76.130.
ankekommisionsbehandling, 78.230, jfr. 79.59.
ansættelseskompetence, 76.267, jfr. 77.72, 79.33 og 83.261.
bedømmelse af fælles speciale, 83.251.
bedømmelsesudvalgs indstilling, 72.182, jfr. 75.30.
bekendtgørelsesændringer vedr. Ålborg universitetscenter, 78.514.
besættelse af professorat i økonomi ved Københavns universitet, 79.336.
bortvisning af studenter, 76.105.
dispensation fra adgangsbetingelser ved Roskilde universitetscenter, 74.103.
forskningskontrol ved handelshøjskolen i Århus, 78.174.
inhabilitet ved bedømmelse af opgaver, 78.230, jfr. 79.59.
inhabilitet ved besættelse af professorstilling, 77.649, jfr. 78.74.
klager over eksaminer, 72.39, jfr. 73.25; 77.399, jfr. 78.55; 78.230, jfr. 79.59.
nedsættelse af faglige udvalg på Roskilde universitetscenter, 75.95.
nedsættelse af karakterer, 78.230, jfr. 79.59.
offentlighedens adgang til matrikler, 78.90.
påtegning på eksamensbeviser, 77.579.
regler om eksamensudvalg, 72.39, jfr. 73.25.
stemmeret til konsistorium, 71.40.
tilbagekaldelse af uforbeholdne optagelser på kurser på lærerhøjskolen p.g.a. besparelser, 81.285.
undervisningsministerens kompetence, 71.119, jfr. 72.20; 76.267, jfr. 77.72 og 79.33.
valg af studenterrepræsentanter, 72.246, jfr. 73.46.
valg til fakultetsråd, 71.123; 72.138, jfr. 73.30.
Se også *Eksamensopgaver*.
- Urigtig begrundelse*, se *Begrundelse*.
- Urigtig meddelelse*, 55.86.
- Urneflytning*, se *Kirkegårde*.
- Uvedkommende hensyn*,
administration af byreguleringsloven, 71.49.
administration af lukkeloven, 55.19.
afgørelse af fredningssag, 61.77.
ansættelse af lærere i folkeskolen, 74.156; 78.705.
ansættelse af ungdomsskoleinspektør, 74.139.
autorisation af laboratorier, 58.237, jfr. 61.18.
bedømmelsen af videnskabelige afhandlinger m. v., 55.107, 111, 117, 119, 129, 144, 161.
behandling af sag om dispensation fra næringsloven og lukkeloven, 69.52.

behandling af sandflugtssag, 69.29.
 behandling af udstykningsandragende, 65.66.
 beskæftigelse af ekskluderet matros, 75.303.
 besættelse af provstestilling, 81.168.
 fastsættelse af takst for begravelse af uden-
 sognsboende, 58.68.
 indstilling af fange til svendeprøve, 57.233.
 kommunes bestyrelse af en stiftelse, 73.197, jfr.
 74.34.
 licens til rejefiskeri, 79.125.
 meddelelse af biografbevilling, 58.161.
 meddelelse af droskebevilling, 57.169, jfr. 58.36.
 ophævelse af landbrugspligt, 82.179.
 tildeling af arbejder for kommuner, 65.159.
 udelukkelse af »politiske« medarbejdere ved
 Danmarks radio fra »højtaler og skærm«,
 81.206.
 udnævnelse af overtoldinspektør, 65.47.
 udnævnelse af sysselmand, 63.44.
 udstedelse af politibekendtgørelse, 63.24.
 udøvelse af statsbanernes politimyndighed,
 75.75.
 undersøgelse af en politianmeldelse, 56.169.
 valg af disciplinærstraf efter tjenestemandslø-
 vens § 24, 80.492.
 vilkår for sammenlægning (og udstykning) af
 landbrugsejendom, 78.585.
 visitation til daginstitutioner for børn, 77.586.

Uægteskabeligt samliv, se Ugifte par.

Valgagitation,

bekendtgørelse om valgagitation, 72.201, jfr.
 73.36.
 i radio og fjernsyn, 63.15; 73.101.
 ministres benyttelse af brevpapir til valgagitati-
 on, 60.94.

Valgretsudøvelse, se Folketingsvalg.

*Vandafgifter, boligforholdenes betydning ved skøn
 over vandforbrug, 74.79.*

Vandforsyningsloven,

forholdet mellem sundhedsvedtægter og vand-
 forsyningsloven, 66.92.
 tilkastning af drikkevandsbrønd, 75.68.

*Varemærkeregisteret, offentlighedens adgang til
 varemærkeregisteret, 70.79.*

Varetagtsarrestanter, se Fængselsforhold.

*Varsel ved indkaldelse til forhandling i h. t. mono-
 pollovens § 11, 57.154.*

Veje,

adgang til veje i private skove, 70.63.
 aktindsigt i vejsag, 68.97.
 dispensation i henhold til vejbestyrelseslovens §
 35, stk. 4, 71.103; 72.65.
 dispensation til stitilslutning, 78.611, jfr. 79.74.
 ekspropriation i h. t. vejbestyrelseslovens § 23,
 stk. 3, 73.75.
 erstatning ved ekspropriation af private veje,
 66.72.
 farthæmmende hindringer, 76.146.
 forlængelse af forbud efter lov om offentlige
 veje, § 36, 73.367, jfr. 74.41.
 forringet adgang til offentlig vej, 78.596, jfr.
 82.290.
 forståelsen af udtrykket »tilstødende« i vejbe-
 styrelseslovens § 17, stk. 7, 65.133.
 forældelse af krav på vejbidrag, 78.543.
 grundejerbidrag til offentlig vejfordeling,
 77.511, jfr. 78.60.
 lukning af offentlig vej, 73.243, jfr. 75.38.
 matrikulær udskillelse af offentlig vej, 73.301,
 jfr. 74.40 og 76.26.
 optagelse af servitutbestemmelser på vejforteg-
 nelsen, 77.502, jfr. 79.45.
 oversigtsservitut ved udstykning, 77.604.
 plancheudstillinger på offentlige vejarealer,
 77.435.
 pligt for kommunal vejbestyrelse til at orientere
 vejbestyrelse i nabokommune, 76.388.
 politiet kan ikke afslå andragende om afspær-
 ring af privat fællesvej, 58.76, jfr. 60.31.
 påbud om vintervedligeholdelse, 74.434, jfr.
 75.69.
 retligt grundlag for påligning af vejbidrag,
 78.543.
 stillevejsprojekter efter privatvejlovens § 44,
 81.214, jfr. 83.270.
 udgiftsfordeling ved private fællesveje, 79.388,
 jfr. 80.79.
 vejadgang ved udstykning, 68.35, jfr. 65.19;
 66.44; 72.65.

Vejfond,

besvarelsen af andragender om tilskud fra vej-
 fonden, 59.41.
 »Vejmillionerne«, 55.57.

*Vejledende udtalelser, offentlige myndigheders afgi-
 velse af vejledende udtalelser, 78.91; 83.83.*

Vejledning,

- betydningen af urigtig vejledning om uddannelsessøtte, 73.318.
- i forbindelse med ekspropriation, 73.75, 386, jfr. 74.43.
- landsskatteretssagers indbringelse for domstolene, 76.198, jfr. 78.37.
- om adgangen til at kræve ejendomme overtaget af kommunen i h. t. lov om frigørelsesafgift, 75.94.
- om dispensationsmyndigheden i zone- og byggeLovssager, 73.50.
- om enkepensionsreglerne ved vilkårsforhandling, 64.79.
- om frist for anmeldelse af refusionskrav i h. t. dagpengeloven, 76.245, jfr. 77.62.
- om indgivelse af ansøgning om tilskud til lærlinges rejseudgifter, 68.71.
- om klagefrist i sundhedsvedtægt, 74.130.
- om muligheden for at opnå konfirmationsbidrag, 78.261.
- til arbejdsløshedskassemedlemmer om deres rettigheder og pligter, 76.386, jfr. 77.85 og 78.44; 83.44.
- til husejere om adgangen til fritagelse for at svare grundstigningsskyld, 57.180.
- til motorførere, hvis førerbevis er inddraget administrativt på grund af manglende ædruelighed, 57.102.
- til motorførere, som er blevet nægtet førerbevis med ret til erhvervmæssig personbefordring, 57.209.
- til part i ekspropriationssag om over for taksationskommissionen at rejse spørgsmål om tilvejebringelse af oplysninger, 74.123.
- til tilskadekomne om ankereglerne i ulykkesforsikringsloven, 58.40, jfr. 59.18.
- vurderingssagers behandling, 72.189, jfr. 73.36.
- Se også *Ankevejledning*.
- Ventepenge*, se *Afskedigelse*.
- Ventetid*, se *Fængselsforhold*.
- Veterinærvæsen*, forgiftning af kvæg, 76.468, jfr. 77.89, 78.46 og 79.34.
- Vidner*,
formulering af vidneindkaldelser i straffesager, 55.78, jfr. 56.16.
tilkaldelse af vidner ved ransagning, 57.243, 249, 252, 255; 58.66, 222; 60.165; 62.32; 64.66.
tilsigelse af vidner i domsmandssager, 61.178.
tjenestefrihed for at afgive vidneforklaring, 67.77.
- udbetaling af vidnegodtgørelse ved møde hos politiet, 60.42.
vicepolititiinspektørs vidneforklaringer, 69.72.
- Vilde dyr*, bekendtgørelse om ind- og udførsel (transit) af vilde dyr, 79.287, jfr. 81.331.
- Vildfarelse*, faktisk vildfarelse hos forvaltningsorgan, 58.197.
- Vintervedligeholdelse*, se *Veje*.
- Vitaminpræparater*, handelen med vitaminpræparater, 67.58, jfr. 72.19.
- Volfair-metoden*, 65.81.
- Vurdering af fast ejendom*,
generel forhøjelse af et vurderingsråds ansættelser, 57.128, jfr. 58.35.
overskridelse af fristen i vurderingslovens § 41, 64.115.
underretning til grundlejere, 73.283, jfr. 74.39.
vurderingsformands habilitet, 74.151, jfr. 75.42.
vurderingssagers behandling, 72.189, jfr. 73.36.
årsomvurdering efter ekspropriation, 72.252, jfr. 73.46.
årsomvurderinger, 59.127.
- Vurderingskommissions* sagsbehandling, 71.105.
- Vurderingsnavn for motorkøretøjer*, 59.135.
- Vægtafgift*, efterbetaling af vægtafgift, 77.192, jfr. 80.34.
- Værnepligtige*, se *Militærforhold*.
- Værnepligtsnævnet*,
forretningsorden for værnepligtsnævnet, 61.174, jfr. 62.18.
medlemmernes tavshedspligt, 61.174, jfr. 62.18.
- Værneting*,
for militær straffesag, 66.52.
ved tiltale i politisag, 57.29.
- Våbenlov*,
afslag på forlængelse af forhandlertilladelse, 83.131.
eksport af eksplosiver, 69.64.
import af antikke våben, 71.178, jfr. 72.25.
- Yderzone*, opførelse af gartneri i yderzone, 66.74, jfr. 67.17 og 68.14.

Ytringsfrihed.

folkeskolelæreres ytringsfrihed m. h. t. religiøs særøpfattelse, 59.177.

havforureningslaboratoriets medarbejders ytringsfrihed, 82.199.

hospitalsansattes og patienters ytringsfrihed, 77.384, jfr. 78.54 og 79.42; 83.248.

plancheudstillinger på offentlige vejarealer, 77.435.

tjenestemænds udtalelser til pressen om verserende sager, 57.102.

tjenestemænds ytringsfrihed, 61.56, 74.

udelukkelse af »politiske« medarbejdere ved Danmarks radio fra »højtaler og skærm«, 81.206.

udtalelser til pressen vedr. videnskabelige spørgsmål, 55.113, 123, 125, 144.

undervisningsdirektørens udtalelser om indoktrinering, 74.219.

Ægtepagt, godkendelse (samt tinglysning) af ægtepagt efter ægtefælles død, 56.127.

Ægteskabsager, se *Separations- og skilsmisssager* samt *Underholdsbidrag*.

Åndssvageforsorgen, se *Statens åndssvageforsorg*.